

DAD
CIÓN

(t. 2)

entia
de se
comen
das y peca
Juan: dive

MAGORIO

THEOLOGIA

BX1757
.L547
1845
v.2
c.1

230

José Angel Benavides.

1080042481

24

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
BIBLIOTECA

E#4 C#43

THEOLOGIA
MORALIS.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA EMENDATA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,

PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS SECUNDUS.

DE PRÆCEPTIS DECAL. II, III, IV, V, VI, ET IX, AC DE PRÆCEPT. VII,
DE JUSTITIA ET JURE, DE RESTITUTIONE.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE N

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLI

PARENT-DESBARRES, ÉDITEUR DE L'ENCYCLOPÉDIE CATHOLIQUE,
RUE CASSETTE, 23.

1845: 37795
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

entia
de se
comen
das y peca
Juan: dive

MAGORIO

THEOLOGIA

BX1757
.L547
1845
v.2
c.1

230

José Angel Benavides.

1080042481

24

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
BIBLIOTECA

E#4 C#43

THEOLOGIA
MORALIS.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA EMENDATA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,

PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS SECUNDUS.

DE PRÆCEPTIS DECAL. II, III, IV, V, VI, ET IX, AC DE PRÆCEPT. VII,
DE JUSTITIA ET JURE, DE RESTITUTIONE.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE N

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLI

PARENT-DESBARRES, ÉDITEUR DE L'ENCYCLOPÉDIE CATHOLIQUE,
RUE CASSETTE, 23.

1875: 37795
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

entia
de se
comen
das y peca
Juan: dive

MAGORIO

THEOLOGIA

BX1757
.L547
1845
v.2
c.1

230

José Angel Benavides.

1080042481

24

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
 BIBLIOTECA

E#4 C#43

THEOLOGIA
MORALIS.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
 DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA EMENDATA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,

PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS SECUNDUS.

DE PRÆCEPTIS DECAL. II, III, IV, V, VI, ET IX, AC DE PRÆCEPT. VII,
DE JUSTITIA ET JURE, DE RESTITUTIONE.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE N

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLI

PARENT-DESBARRES, ÉDITEUR DE L'ENCYCLOPÉDIE CATHOLIQUE,
RUE CASSETTE, 23.

1845: 37795
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

entia
de se
comen
das y peca
Juan: dive

MAGORIO

THEOLOGIA

BX1757
.L547
1845
v.2
c.1

230

José Angel Benavides.

1080042481

24

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
BIBLIOTECA

E#4 C#43

THEOLOGIA
MORALIS.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA EMENDATA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,

PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS SECUNDUS.

DE PRÆCEPTIS DECAL. II, III, IV, V, VI, ET IX, AC DE PRÆCEPT. VII,
DE JUSTITIA ET JURE, DE RESTITUTIONE.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE N

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLI

PARENT-DESBARRES, ÉDITEUR DE L'ENCYCLOPÉDIE CATHOLIQUE,
RUE CASSETTE, 23.

1845: 37795
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

entia
de se
comen
das y peca
Juan: dive

AGORIO

THEOLOGIA

BX1757
.L547
1845
v.2
c.1

230

José Angel Benavides.

1080042481

24

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
BIBLIOTECA

E#4 C#43

THEOLOGIA
MORALIS.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA EMENDATA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,

PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS SECUNDUS.

DE PRÆCEPTIS DECAL. II, III, IV, V, VI, ET IX, AC DE PRÆCEPT. VII,
DE JUSTITIA ET JURE, DE RESTITUTIONE.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE N

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLI

PARENT-DESBARRES, ÉDITEUR DE L'ENCYCLOPÉDIE CATHOLIQUE,
RUE CASSETTE, 23.

1845: 37795
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

entia
de se
comen
das y peca
Juan: dive

MAGORIO

THEOLOGIA

BX1757
.L547
1845
v.2
c.1

230

José Angel Benavides.

1080042481

24

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
BIBLIOTECA

E#4 C#43

THEOLOGIA
MORALIS.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

THEOLOGIA

MORALIS

BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA EMENDATA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,

PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS SECUNDUS.

DE PRÆCEPTIS DECAL. II, III, IV, V, VI, ET IX, AC DE PRÆCEPT. VII,
DE JUSTITIA ET JURE, DE RESTITUTIONE.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE N

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLI

PARIS,

PARENT-DESBARRES, ÉDITEUR DE L'ENCYCLOPÉDIE CATHOLIQUE,
RUE CASSETTE, 23.

1845: 37795
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantum venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali. Ita *Salm. ex n. 280. cum Sanch. Nav. etc. et Croix n. 606. cum Pal. Tamb. et Ills.*

An autem nomine mercatus vetentur etiam locationes, negotiationes, et similia? Affirmat *Bus. cum Tab. Sylo. etc.* Sed communiùs negant *Sanch. c. 2. D. 26. n. 3. Vio. art. 2. n. 4. Salm. c. 2. n. 274. cum Trull. Pal. Azor. et Leand.* Quia talis est sapientum consuetudo, qua videtur derogatum *Decretis S. Pii V. Cum primum, ann. 1596 et Sacre Congreg. Rituum ap. Salm. n. 286.* Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, et Judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Ills. et alii apud Croix n. 606.* Ideo venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzott. d. §. 2. damnat de mortali; Sed Vioa* asserit ex commun. *cum Pal. q. 9. art. 2. n. 4.* quòd permittatur conficere testamenta, contractus celebrare; aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judiciale; Et revera, ubique inter nos in Festis stipulantur instrumenta; quamvis Notarii alicubi soleant ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ cæterum communiter conceditur.

287. — « 3. Die Festo licet excommunicare, dispensare, judicem privatim informare, Advocatum consulere, consilia conficere, eligere, etc. quia non requirunt strepitum judiciale. » *V. Bon. l. c. (Est communis apud Vioa q. 9. art. 2. n. 4. Licetum est etiam conferre Beneficia, et etiam jurisdictionem exercere sine strepitu judiciali; Item emancipare, et etiam appellare. Vioa ibid.)* »

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita licita sint.

288. Qui possint *Dispensationem* dare ad laborandum? — 289. Qui nam laborantes excusentur ex *Consuetudine*? — 290. An vertentes segetes etc. An Barbitonsores, et Satores? Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis? — 291. Quomodo excuset *Pietas*? — 292. An liceat Die Festo verrere Templum, ornare Altaria, erigere Sepulchrum etc.? — 293. An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis? — 294. Quomodo excuset *Caritas* erga Proximum? — 295. Quomodo *Necessitas*? — 296. An excusentur famuli, a Domino coacti ad laborandum? — 297. An pauperes, recipientes vestes? etc. — 298. An liceat Die Festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus? — 299. An conficere panem? — 300. An mederi, conflare ferrum? coquere calcem, vitrum, etc.? Et an ferrare equos? — 301. An liceat laborare ob magnum lucrum? Et an ob id etiam omittere Sacrum? — 302. An ad vitandum otium? — 303. An excusentur Instauratores viarum etc.? et Sartores perficientes vestes Die Festo? — 304. Quomodo excuset *Utilitas* ad publicam lætitiã?

— 303. Quomodo excuset *Parvitas materiæ*? (*Vide etiam de hoc lib. 6. n. 346.*) — 306. An peccet graviter mandans suis famulis, ut laborent per horam? — 307. Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus?

« TALES præcipuè sunt septem: Prima, *Dispensatio* Episcopi, vel habentis potestatem quasi Episcopalem, quales sunt Superiores Religionum; imò et Parochi, quando non datur facilis accessus ad Episcopum. *Suar. c. 33. Laym. c. 4. n. 2. Bon. p. 1. n. 20.* »

288. — In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest primò Pontifex, ut supremus Legislator et Pastor, in omnibus festivitibus, et pro tota Ecclesia. *Secundò* Episcopus in sua Diocesi; et etiam Capitulum, sede vacante; necnon Prælati regulares erga suos Religiosos subditos, et eorum domesticos. Et notandum, quòd Episcopi dispensare possint etiam in Festis communibus: notandum tamen, quòd, si in iis dispensent sine justa causa, peccent graviter, et invalida sit dispensatio; secus, si dispensent in Festis synodalibus, sive particularibus loci. *Tertiò* Parochus dispensare potest, quando subditus nequit adire Episcopum, sed tantum ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Ita *Sanch. Cons. lib. 5. c. 2. d. 20. n. 2. Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Azor. Trull. cum Salm. c. 1. n. 359 et Vioa A. 2. n. 13.* qui notat, quòd Vicarius Generalis etiam possit dispensare, sed tantum ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l. 4. §. 2. n. 3. cum Meroll. Barb. et Sanch.* Etiam verò præsentem Episcopo, Parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus; in iis tamen rebus tantum, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, prout in jejuniis, et in vacatione ab operibus servilibus in Festis. Ita *Vioa loc. cit. Tambur. ut supra n. 37. et c. 5. §. 7. n. 56. cum Th. et Jo. Sanch. Spor de Leg. c. 1. n. 349. cum Suar. Mazzott. de Leg. tr. 1. D. 4. q. 1. cap. 2. ac Salm. de Leg. c. 5. n. 40. comm. Censet autem Elbel de 3. Præc. n. 414. cum Suar. Sylo. Fill. etc.* quòd, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumpta, si Dispensator adiri nequeat. Hic autem notandum, quòd habens potestatem ordinariam possit eam alteri delegare; non autem, si habeat delegatam. *Croix n. 584. cum Tamb. etc.*

289. — « *Secunda, Consuetudo*; nam sic licitæ sunt munditiæ illæ, in Festis passim haberi solitæ, et præparaciones deliciarum non necessariorum, ut cupedorum, placentarum, et similiarum ciborum artificiosorum, item emptiones, et venditiones rerum parvi momenti. *Bon. l. c. Laym. l. c.* »

290. — Hinc ex consuetudine *Salm. c. 1. n. 347. et Sanch. apud Vioa art. 2. n. 12.* excusant eos, qui in area vertunt, ut separent segetes, et hortulanos rigantes olera. *Fernandez autem ap. Dian. cum Tamb. n. 13.* excusant Barbitonsores ex consuetudine (et idem ait *Vioa ib.* dici posse de Sutoribus calcantibus novos calceos). Notat autem *Vioa*, quòd communiùs DD dubitent de

tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. D. 27. n. 1. et Salm. c. 1. n. 343. cum Caj. et Tol. Admittit tamen probabiliter Tourn. l. 3. p. 348. Coll. 4. Mazzot. tom. 1. c. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 591. Elbel n. 417. Tamb. §. 2. n. 13. et Viva l. c. eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantum Diebus Festis conceditur, ut tondeantur. Et id concedunt *Salm. cum Trull. et Pasq. n. 341.* non solum, quando rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.*, sed etiam in eodem loco, ubi degit Barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiam *Viva, Mazz. et Tamb. cum Fern. ib. et Croix cum Dian. et Ills. n. 591.* ratione notabilis lucri cessantis, si alias à plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n. 55.* qui universè permittit id cum *Fern. Dian. etc.* ex consuetudine fere ubique tolerata.*

Notandum autem circa consuetudinem id, quod dicit *Viva art. 2. n. 8.* scilicet, quòd ad excusandum sufficiat probabilis consuetudo: sufficit enim, ut dicunt *Salm. de Leg. c. 6. n. 18. Salas, Gran. etc.* dictum unius Doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem afferat. Bene autem advertit *Mazz. de 3. Prac. c. 2.* quòd in dubio de consuetudine præferatur Præceptum, unde petenda est dispensatio; secus, si probabile sit adesse consuetudinem.

291. — « Tertia, Pietas in Deum, per quam licita sunt opera, quæ proximè (non quæ remotè) spectant ad cultum Dei: ut pulsare campanas, circumferre imagines, vel cruces in supplicatione. Ornare autem, et verrere templa, ac similia, quæ ad ipsum officium non spectant, si absque ratione in festum differantur, venialia habentur. *Fill. n. 218. Bon. loc. cit.* »

292. — Quæritur hîc 1. an liceat in die festo verrere Templum, coquere Hostias, ornare Altaria aut Ecclesiam tapetibus, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulchra, et similia? Tres sunt sententiæ. Prima sententiâ cum *Conrad. et aliis apud Dian.* dicit, hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia sunt verè servilia; sed hæc est contra communem. Secunda sententiâ cum *Viva art. 2. n. 10. Suar. Tol. Croix n. 86. et Tamb. §. 2. n. 3.* dicit, non esse servilia; sed si possent expediri die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum. Tertia sententiâ satis probabilis tenet, hæc ne sub levi quidem vetari in die festo: tum, quia est communis consuetudo; tum, quia hæc opera per se proximè concurrunt ad cultum Divinum. Ita *Elbel n. 420. Salm. c. 1. n. 259. cum Dian. Pasq. Leand. etc.* Notant autem *Viva et Tamb. ibid.* quòd scienter præparare tabulata in die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridie, licitè fiunt in die festo: et idem tenet *Mazzot. loc. cit.*

293. — Quæritur 2. an ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in Festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides et ligna ad

ejus ædificium, dealbare parietes templi? Affirmant *Angl. v. Feriæ, n. 9 et 28. Tamb. v. Feriæ, n. 18 et 37. Gloss. in c. Conquestus de Feriis, v. Pietas, Sa, v. Fest. Vill. c. 22. n. 80. Fill. tr. 27. n. 156. item Perez, Sylo. Pal. etc. apud Sanch. cons. lib. 5. cap. 2. Dub. 23.* Limitat tamen *Sylo.* modò non sit Diebus Dominicis, et festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur, ex eo, quòd ex *c. Conquestus de Feriis*, excusentur judicialia, si necessitas urgeat, vel pietas suadeat: ergo similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cum eodem jure Ecclesiastico, ut supra *n. 265*, ventur judicialia ac servilia; In æquiparatis autem, ubi currit eadem ratio, eadem currit legis dispositio, ut ex communi diximus *de Leg. lib. 1. n. 106. in fin.* Negant verò alii licere, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem, nisi interveniat licentia Episcopi: quia talia opera de se sunt servilia, et non nisi remotè concurrunt ad cultum Divinum. Judicialia verò, ut supra, de se non sunt servilia, et ideo permittuntur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendi à servilibus operibus, est altioris ordinis, quàm opera pietatis. Hæc secunda sententiâ mihi videtur certò probabilior cum *Sanch. l. c. n. 3. Pal. tr. 9. D. un. p. 10. n. 2. Bon. p. 3. n. 6. et Salm. cap. 1. n. 260. cum Suarez, Cajet. Nav. etc. comm.* Hinc dicunt *Viva art. 2. num. 8. Tamb. n. 18. Sporer tract. 3. cap. 4. n. 53. Ronc. cap. 3. q. 5. et Salm. n. 357.* tum solum licitum esse laborare, cum pauper actu graviter indiget; vel (prout addunt *Ronc. et Salm. ib. cum AA. cit.*) ita indiget, ut, nisi in festo laboret, non posset suæ necessitati subvenire, et alias ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de 3. Prac. dicens*, licere extruere Ecclesiam, ejus agros colere, etc. si ipsa sit adeo paupercula, ut aliunde sibi providere non valeat. Advertit *Tamb. l. c. cum Fag.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis et certa necessitas in aliqua Universitate. Loquendo autem de locis piis *Salm. n. 260.* sic aiunt: « Cæterum, quia fere omnes Ecclesiæ » et Monasteria jam his temporibus egestate laborant: idcirco » pro his, sive pro Hospitalibus, Confraternitatibus, et similibus, » possunt licitè homines laborare, Templa extruendo, segetes » metendo, agros colendo, etc. » Ita *Salm. ibid. cum Suar. Sol. Pal. Bonac. Trull. Caj. Sanch. etc.* Sic pariter permittit *Mazzot.* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

294. — « Quarta, Caritas erga proximum; per quam liciti » sunt, et valent actus judiciales pauperum orphanorum, viduarum et miserabilium personarum, ne expensis graventur. Sic » etiam possunt rusticorum, in parvis oppidis si aliis diebus » adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus, et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere, » et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur. » *Laym. cap. 2. n. 7. Vide Dian. t. 1. R. 34.*

293. — « Quinta, *Necessitas* propria, vel aliena corporis, vel animæ; si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. (*D. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. generaliter excusat, qui laborant ad vitandum damnum bonorum.*)
 « Quomodo excusantur 1. *Judicia*, quæ celeritatem requirunt : v. gr. si latro foret fugitivus, nisi tunc caperetur. 2. *Servi*, et ancillæ coacti à dominis laborare, nec audentes recusare : quod si tamen frequenter contingat, eos deserere debent. *Suar. Laym. loc. cit.* »

296. — *Famuli*, coacti à Dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in Festi contemptum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. gr. si timeant, ne dimittantur, quin possint statim, aut de facili alium dominum invenire. Ita *Croix cum Ills. n. 593. Ronc. c. 3. q. 5. Elbel de 3. Prac. n. 377. Viva art. 2. n. 9. Salm. c. 1. n. 346. cum Pal. Suar. Azor. Bon. Nav. Sanch.* Quod si talis timor non adsit, verius dicunt *Sanchez n. 18. Salm. n. 347. Ronc. ibid. contra Bus.* ipsos teneri statim dominos deserere; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi verè grave damnum paterentur. Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ coguntur ad laborandum à viris, si nequeant renuere sine timore gravis damni, aut gravis indignationis, ut *Viva et Salm. ibid. cum citat. AA. cum Mazzot.*

297. — « 3. Excusantur iidem, et similes, reficientes suas vestes : cum id aliis diebus non possint. (*cum Laym. et Spor. n. 50.*)
 « 4. *Pauperes*, qui se, suosque alere non possunt, operantes privatum, sine scandalo, maxime quando multi dies festi concurrunt. *Bon. n. 13. (Cum Sanch. lib. 2. D. 18. n. 15. et Salm. n. 331. cum Azor. Suar. Pal. etc.)* »

298. — « 5. Excusantur coqui, et culinarii. Certum est licere coquere cibos, ut *DD. communiter cum S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 4 et 5. (Et quod ad ipsos præparandos pertinet, licitum est etiam animalia occidere, et excoriare, si pridie commode non potuerit fieri, ut solet evenire in magnis Civitatibus; non autem in oppidulis, nisi sit in tempore æstivo, vel nisi concurrant plura Festa. Sanch. dict. D. 18. n. 6. cum Salm. n. 333.)* »

Licitum esse etiam artocopis facere pastillos, saltem ex consuetudine, aiunt *Sanch. n. 3. Salm. n. 334. cum Sot. et Trull.* Sed merito negat *Tamb. §. 2. n. 21.* nisi sint pro cibo proprio tantum illius diei; vel iis opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrum liceat conficere cibos ad delectationem, puta sacchara condita, etc. Negant *Sanch. n. 14.* cui adhærent *Salm. n. 328. et Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) ad modum victus diuturni; vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos, vel nisi, addit *Ronc.* tales cibi die antecedenti non sic commode vel sanè fieri possint. Sed *Pal. apud Tamb. n. 9.* dicit, hos cibos, etsi superfluos, et ad delectationem conficere, excusari consuetudine, et merito probabile putat *Tamb. n. 10. cum*

Fagund. Et consentit Viva art. 2. num. 6. vers. 2. cum Azor. et Mazzot. c. 2. pag. 408.

Permittunt etiam ex consuetudine *Mazzot. ibid. Viva. dict. n. 6. et Fag. Pal. apud Tamb. dict. l. et n. 22.* colligere fructus in die festo, etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur. Et hoc facilius permittendum, si periculum sit, ut ab aliis surripiantur, vel à pluvia contaminentur; Unde usu receptum est multis in locis, colligi in die festo olivas, castaneas, et alios fructus sylvestres. Certum est autem, licere in Festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. *Elbel n. 394. cum Sporer n. 42. Henno, etc. communiter.*

« 6. Excusantur pistores, laniones, et similes in oppidis populosis, et concursu festorum. (*Dicit Tourn. tom. 3. p. 348. Coll. 4. cum Pontas, et Juenin, bene excusari pistores, et vendentes merces, si aliter nequeant se suosque sustentare; vel, si non laborent, sint aliis grave incommodum parituri.*) »

299. — Utrum liceat conficere, et coquere panem? Quoad pistores seu furnarios, ait *Viva*, eos communiter à *DD.* non excusari, si possint illum conficere die antecedenti; Et idem dicunt *Sanch. D. 18. n. 3. et Bonac. part. 3. n. 9.* sed excusant, si interveniat concursus Festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas populi. Probabiliter tamen *Mazzot. loc. cit. et Salm. n. 335. cum Sa, Azor. Pasq. Leand. etc.* universè tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticam terant. Ratio, tum, quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, à *Sanch. et Bon.* mox assignatis; tum, quia panis diurnus est aptior ad victum; et aliàs minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tum, quia adest consuetudo Romæ, et crederem posse dici ubique cum *Sporer n. 55.*

Ita quoad pistores; sed quoad alios, an adsit consuetudo permittens conficere panem? Merito dubitat *Tamb. n. 9.* nisi concurrant plura Festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixi de pastillis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victus. Ita *Tamb. n. 9. et 11. cum Sanch. Bon. et Fag.* De lanionibus autem vendentibus carnes, vide dicta n. 298.

300. — « 7. *Chirurgi, Pharmacopolæ.* 8. *Conflatores ferri,* et vitri, coctores laterum, calcis, etc. et quicumque, quorum opus semel coeptum non potest interrumpi sine damno. »

Licitum est coquere calcem, vitrum, saponem, quia talium coctio plures requirit dies; et hæc potest aliquando etiam inchoari die festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. n. 21. et Sot. Pal. Trull. Nav. etc. cum Salm. d. n. 348.*

Licitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam aliàs grave damnum paterentur. Est commune, *Salm. c. 1. n. 553. cum Sanch. n. 14. Sot. Trull. Nav. etc. ac*

Mazzott. dict. c. 2. Ideo pariter possunt refici vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam reficere vias, pontes, ut *Mazzott. ibid.*

» 9. Excusantur molitores (*Vide supra Dub. 1. n. 277.*), et naucleri pendentes à ventis. 10. Piscatores halecum, thynnorum etc. qui certo tantum anni tempore id possunt. »

501. — Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? Duplex est sententia probabilis. *Prima* affirmat, ut tenent *Caj. Summ. v. Festor. violatio. Angel. v. Feria. n. 34. Armilla v. Festum. n. 20. Holzm tom. 1. pag. 287. n. 546. v. Quarta. Sanch. Cons. lib. 5. c. 2. dub. 19. cum Palac. Rosell. et Alcoz. P. Zachar. l. 3. p. 1. num. 588. Renzi de III. Præc. cap. 3. q. 13. Spor. de 3. Præc. c. 4. n. 51. Mazzott. c. 2. Elbel n. 402. Bon. p. 3. n. 15. Vio. art. 2. n. 9. in fin. Tab. c. 3. §. 2. n. 80. cum Dian. et Fill. Sayr. et aliis apud Salm. c. 1. n. 349.* Ratio, quia amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum: ideo in *c. Licet de Feriis Alexander III* dispensasse fertur, ut possent capi halecia in Dominicis et aliis Festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat *Sanch. n. 4.*) Idque *Bus. hinc cum Gob. Caj. Nav. apud Sanch.* rectè extendunt ad piscationem thynnorum. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Ronc. c. 3. q. 5. R. 11. et Salm. ibid. n. 350. cum Suar. Reginald. Pal. Abul. etc.* negat eam excusare, qui, ut dicunt, non est idem amittere lucrum ac damnum pati. Sed *prima* sententia est forte magis probabilis, cum communiter illi, qui laboribus se sustentant, raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, et existiment magnum damnum se sustinere, quando magnum lucrum amittunt; in idem enim revera coincidunt, aliquid amittere et prohiberi acquirere, quod amplius acquiri non potest, ut ait *Spor. dict. n. 51. nam in l. un. C. de sent. magnum luerum cessans gravi damno æquiparatur. Saltem in tali circumstantia dicendum videtur, præceptum Festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait Tamb. Necnon Ronc. d. l. non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quod ex eo posset quis, multas necessitates patiens, sibi providere et suis, cum *Suar. Reg. ex Fill.**

Ob eandem rationem probabiliter dicunt *Tamb. cap. 1. §. 2. n. 7. Mazzott. de 3. Præc. cap. 3. §. 2. contra Salm. n. 352.* excusare etiam ab auditione Sacri notabilis lucri amissionem. *Vide inf. Dub. 5. n. 532.* Merito autem reprobant *ib. Salm.* illud, quod adhuc probabile putat *Tamb. cap. 1. §. 3. n. 9.* (et ei consentit *Vio. q. 4. a. 3. n. 12.*) posse aliquem proficisci die Sabbati ad venandum in nemore longinquo, licet die Dominica ibi non possit audire Missam. Communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, et vectores mercium, qui pridie Festi iter aggrediuntur. Qui verò die Jovis venatum iret, communiter excusatur apud *Vio. ibid. cum Sanch. March. et Pal.*

502. — Quæritur 2. an excuset ratio otii vitandi? Adsunt tres

sententiæ. *Prima cum Suar. Comit. et aliis ap. Croix. n. 586.* omnino negat, quia pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit: sed hæc ratio non persuadet, quia causa, quando est justa, licet naturam operis non mutet, tamen excusat. *Hinc secunda* sententia quam tenent *Sa, Sylz. et sequitur Laym. l. 4. Tr. 7. c. 4. n. 2. in fine, et Mazz. cum Pelliz. et Burgh. ap. Croix,* excusat eos, qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excuset periculum damni temporalis, tantò magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tamb. 3. §. 9. n. 18. Vio. art. 2. n. 19. Sanch. dist. 15. n. 13. Croix d. n. 586. Zachar. l. 3. p. 1. n. 586.* tantum in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando. Et sic etiam verè loquitur *Laym.* qui ideo dicit cum *Vio. et Spor. n. 54.* rarò talem necessitatem laborandi accidere; et hæc est *tertia* sententia, cui libentius subscribo.

503. — « 11. Excusantur instaurores fontium, pontium, viarum publicarum, et similium, quæ moram non patiuntur. »
» 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, etc. si aliter fieri non possit, ut satisfaciant. »

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in Festis, urgente necessitate, v. gr. funerum, nuptiarum, et similium; putà (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus: decentia enim status istius illos excusat. Ita *Salm. c. 1. n. 344. cum Laym. c. 2. n. 2. Trull. Dian. Pasq.* Eos excusant etiam *Vio. a. 2. n. 7. Mazzott. c. 2. Spor. n. 50. et Croix n. 562. cum Laym. et Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas: Sed intelligendum (ait bene *Croix*) si aliter Sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib. de Sutoribus cum Vio. n. 12. et Mazz.* qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducta.

» 13. Item Agricolæ, ad cavendum damnum, ruri laborantes, ut, si ob pluviam imminentem segetes, vel fœnum congregent. »
» *Bon. n. 13. Fill. n. 211. (Croix. n. 558.)* »

» 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis tabernis quædam vendunt, cum præsupponere possint, emptoribus ea tunc esse necessaria, nec eos alias commode emere posse. »
» *(Vide supra n. 286.)* » De supra dictis Vide *Suar. Fill. Laym. Bon. ll. cc.*

504. — « Sexta, *Utilitas*, non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiã, vel splendorem: sic enim licet in adventu vel ortu Principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes, etc. Quanquam monet rectè *Suar.* præstare in hoc casu petere veniam à Pastoribus. Vide *Bon.* »

Licet esse constat, ob publicam causam, et honestam necessitatis, vel lætitiæ, putà ob victoriam, adventum, vel ortum Principis, etc. conficere vestes, theatra, et similia. Extendunt hæc fieri posse etiam ob recitandam comœdiam, *Sanch. D. 18. n. 27. Tol. et Trull. Pasq. ap. Salm. c. 1. n. 354.* qui à fortiori

extendunt ad taurorum agitationes; dummodo talia die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt Reipublicæ moraliter necessaria: et ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazz. d. c. 2.* conficere, theatra, vestes famulorum, etc. causa nuptiarum, si pridie perfici nequiverint.

305. — « Septima, excusat item, saltem à gravi peccato, » *parvitas* operis, seu temporis. Unde grave non videtur una » hora laborare, ut habet *Suar. l. 2. de fest. c. 32.* maxime, ut » notat *Laym*, si labor non sit nimis servilis, et fatigans corpus. » Imò durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres » horas impendat. *V. Fill. tr. 29. c. 1. q. 1. n. 105.* »

Queritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui Canonistæ ap. *Suar.* ut aiunt *Salm. c. 1. n. 319.* ponunt pro materia gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contra nimis rigorosè ut *Azor. Bon. et Rag. ap. Croix n. 594.* ponunt unam horam, et hos impugnant *Suar. et Pal.* maxime, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c. 3. q. 5. R. 5. cum Sanch. Trull. et Salm. c. 1. n. 320. cum Pal. Elhel. n. 395. Holt. n. 545.* Et hanc *Spor. ac Mazz. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno ap. Tour. p. 350.* si labor sit valde servilis; ut cædere lapides, fodere terram, etc. In aliis autem requirit tres horas. Alii verò genericè loquendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabiliter) duas saltem, et aliquantulum plus, quam duas horas, ut *Viva cum comm.* ut asserit, et *Dian. Gran. Henr. Bassæus, Leand. Vall. Ills. ap. Salm. n. 319. in fin. et ap. Croix. d. l. cum Tamb. cap. 3. §. 2. n. 1.* qui dicit, esse hanc sententiam nostra ætate jam receptam. Alii ut *March. et Gob. ap. Croix ib.* requirunt tres horas; quod *Viva et Mazzott.* etiam admittunt si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Bus.* pariter cum *Fill.* ait durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium horarum. Consentit *Croix lib. p. 1. n. 564.* et concludit, quòd communior, et probabilior nunc sit sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multum ultra duas horas, puta duas horas cum dimidia.

306. — Queritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam, *Coninch. in Clypeo tom. 3. art. 5.* affirmat, et pariter non negat *Arsdek,* cuius opinionem dicit probabiliorè *Croix c. 581.* casu, quo dominus mandat, ut laborent successivè; nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon. Trull. etc. ibid. n. 580.* non esse mortale. Cæteram probabilior et longè communior est sententia quòd in utroque casu non est mortale, ut *Viva art. 2. n. 11. cum Bon. Sanch. Dec. l. 1. c. 4. n. 12. Ronc. c. 3. q. 5. in fine. et Salm. c. 1. n. 324. cum Trull. Dian. Pasq.* Ratio, quia opera famulorum non uniuntur in unum: nequit autem dominus peccare magis,

quam ipsi famuli, qui tantum leviter in hoc peccarent, cum leviter tantum unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secus certò esset, si dominus uni famulo mandaret ut pluries laboraret in die festo usque ad materiam gravem.

307. — « In forensibus autem, et judicialibus materiæ quantitatem non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desumendam, monet *Escob. E. 3. c. 3. n. 14. ex Palao lib. 1. tract. 9. d. 2. p. 3. n. 4.* Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tempore fieret. Quod intellige (secundum prædicta) nisi consuetudo, vel necessitas excuset. » (*Vide dicta n. 286. in fine.*) »

DUBIUM III.

Quæ opera diebus Festis præcipiantur.

308. Quomodo præcipiatur Diebus Festis auditio Concionis, et Missæ? Et Parochis concionari? Remissive *ad n. 269. — 509.* An satisfaciatur recitans sub Missa Officium, etc. An inserviens Missæ? — 310. Quænam ommissio sit gravis in audiendo Sacro? — 311. An liceat audire successivè duas Missas dimidias? — 312. E quo loco possit audiri Missa? — 313. An in audienda Missa requiratur attentio interna? — 314. An satisfaciatur confitens peccata tempore Missæ? — 315. An extasim patiens? — 316. An dormitans? — 317. An confabulans, se vertens, aut calcæans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens, etc? — 318. In qua Ecclesia audienda sit Missa? — 319. Quinam satisfaciatur audiendo Missam in Oratoris privatis? An satisfaciatur audientes in littore, aut Castris?

308. — « RESP. præcipitur. 1. Auditio concionis, non tamen sub mortali, nisi quatenus, quisque tenetur discere necessaria ad salutem. *V. Trid. sess. 24. cap. 4. de Reform. Fill. hic c. 8. Bon. t. 2. d. 5. qu. 1. p. 2. n. 27. Suar. etc. Dixi, nisi quatenus, etc.* quia homines rudiores, ignorantes præcipua Mystèria Fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire teneri dictum est supra *l. 2. tr. 1. c. 1.* tenentur lege caritatis (si alias ea commodè addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potius catechesi interesse. *Bon. d. 2. in præc. 3. n. 28.* addens, eo casu concionem etiam Missæ præferendam esse. *Trull. l. 3. c. 1. d. 4. n. 12. Fag. etc.* » (*Quando autem Episcopi teneantur concionem facere: Vide dicta n. 269. v. Hic obiter.*) » Præcipitur 2. speciali præcepto, obligante sub mortali, audire Missam, hoc est morali, et humana assistentia, sive præsentia eius interesse. Est communis ex *cap. omnes fideles, et ex c. Missas de consecrat. dist. 2. contra Ang. et Rosellam,* qui semel vel iterum negligere, dicunt esse veniale. » (*Est præterea damnata hæc propos. ab Innoc. XI propos. 52.*) » Obligat hoc præceptum omnibus festis omnes baptizatos usum rationis habentes: non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio primæ partis, est quia est universale. Ratio secundæ est quia assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertæ est

extendunt ad taurorum agitationes; dummodo talia die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt Reipublicæ moraliter necessaria: et ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazz. d. c. 2.* conficere, theatra, vestes famulorum, etc. causa nuptiarum, si pridie perfici nequiverint.

305. — « Septima, excusat item, saltem à gravi peccato, » paritas operis, seu temporis. Unde grave non videtur una » hora laborare, ut habet *Suar. l. 2. de fest. c. 32.* maxime, ut » notat *Laym*, si labor non sit nimis servilis, et fatigans corpus. » Imò durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres » horas impendat. *V. Fill. tr. 29. c. 1. q. 1. n. 105.* »

Queritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui Canonistæ ap. *Suar.* ut aiunt *Salm. c. 1. n. 319.* ponunt pro materia gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contra nimis rigorosè ut *Azor. Bon. et Rag. ap. Croix n. 594.* ponunt unam horam, et hos impugnant *Suar. et Pal.* maxime, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c. 3. q. 5. R. 5. cum Sanch. Trull. et Salm. c. 1. n. 320. cum Pal. Elhel. n. 395. Holt. n. 545.* Et hanc *Spor. ac Mazz. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno ap. Tour. p. 350.* si labor sit valde servilis; ut cædere lapides, fodere terram, etc. In aliis autem requirit tres horas. Alii verò genericè loquendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabiliter) duas saltem, et aliquantulum plus, quàm duas horas, ut *Viva cum comm.* ut asserit, et *Dian. Gran. Henr. Bassæus, Leand. Vall. Ills. ap. Salm. n. 319. in fin. et ap. Croix. d. l. cum Tamb. cap. 3. §. 2. n. 1.* qui dicit, esse hanc sententiam nostra ætate jam receptam. Alii ut *March. et Gob. ap. Croix ib.* requirunt tres horas; quod *Viva et Mazzott.* etiam admittunt si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Bus.* pariter cum *Fill.* ait durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium horarum. Consentit *Croix lib. p. 1. n. 564.* et concludit, quòd communior, et probabilior nunc sit sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multum ultra duas horas, putà duas horas cum dimidia.

306. — Queritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam, *Coninch. in Clypeo tom. 3. art. 5.* affirmat, et pariter non negat *Arsdek,* cuius opinionem dicit probabiliorè *Croix c. 581.* casu, quo dominus mandat, ut laborent successivè; nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon. Trull. etc. ibid. n. 580.* non esse mortale. Cæteram probabilior et longè communior est sententia quòd in utroque casu non est mortale, ut *Viva art. 2. n. 11. cum Bon. Sanch. Dec. l. 1. c. 4. n. 12. Ronc. c. 3. q. 5. in fine. et Salm. c. 1. n. 324. cum Trull. Dian. Pasq.* Ratio, quia opera famulorum non uniantur in unum: nequit autem dominus peccare magis,

quàm ipsi famuli, qui tantum leviter in hoc peccarent, cum leviter tantum unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secus certò esset, si dominus uni famulo mandaret ut pluries laboraret in die festo usque ad materiam gravem.

307. — « In forensibus autem, et judicialibus materiæ quantatem non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desumendam, monet *Escob. E. 3. c. 3. n. 14. ex Palao lib. 1. tract. 9. d. 2. p. 3. n. 4.* Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tempore fieret. Quod intellige (secundum prædicta) nisi consuetudo, vel necessitas excuset. » (*Vide dicta n. 286. in fine.*) »

DUBIUM III.

Quæ opera diebus Festis præcipiantur.

308. Quomodo præcipiatur Diebus Festis auditio Concionis, et Missæ? Et Parochis concionari? Remissive *ad n. 269. — 509.* An satisfaciatur recitans sub Missa Officium, etc. An inserviens Missæ? — 310. Quænam ommissio sit gravis in audiendo Sacro? — 311. An liceat audire successivè duas Missas dimidias? — 312. E quo loco possit audiri Missa? — 313. An in audienda Missa requiratur attentio interna? — 314. An satisfaciatur confitens peccata tempore Missæ? — 315. An extasim patiens? — 316. An dormitans? — 317. An confabulans, se vertens, aut calcæans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens, etc? — 318. In qua Ecclesia audienda sit Missa? — 319. Quinam satisfaciatur audiendo Missam in Oratoris privatis? An satisfaciatur audientes in littore, aut Castris?

308. — « RESP. præcipitur. 1. Auditio concionis, non tamen sub mortali, nisi quatenus, quisque tenetur discere necessaria ad salutem. *V. Trid. sess. 24. cap. 4. de Reform. Fill. hic c. 8. Bon. t. 2. d. 5. qu. 1. p. 2. n. 27. Suar. etc. Dixi, nisi quatenus, etc.* quia homines rudiores, ignorantes præcipua Mystèria Fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire teneri dictum est supra *l. 2. tr. 1. c. 1.* tenentur lege caritatis (si alias ea commodè addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potius catechesi interesse. *Bon. d. 2. in præc. 3. n. 28.* addens, eo casu concionem etiam Missæ præferendam esse. *Trull. l. 3. c. 1. d. 4. n. 12. Fag. etc.* » (*Quando autem Episcopi teneantur concionem facere: Vide dicta n. 269. v. Hic obiter.*) » Præcipitur 2. speciali præcepto, obligante sub mortali, audire Missam, hoc est morali, et humana assistentia, sive præsentia eius interesse. Est communis ex *cap. omnes fideles, et ex c. Missas de consecrat. dist. 2.* contra *Ang. et Rosellam,* qui semel vel iterum negligere, dicunt esse veniale. » (*Est præterea damnata hæc propos. ab Innoc. XI propos. 52.*) » Obligat hoc præceptum omnibus festis omnes baptizatos usum rationis habentes: non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio primæ partis, est quia est universale. Ratio secundæ est quia assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertiæ est

Unde resolves :

- » 1. Non est obligatio audiendi concionem in Parochia propria:
» tum, quia DD. multi nullam hac de re præceptum agnoscunt,
» cum *Trid. sess. 24. c. 4. de ref. dicat, teneri, ubi commode id*
» *ferri potest*: tum, quia, si qua obligatio fuit ei derogatum est per
» privilegia Regularium, et generalem consuetudinem contra-
» riam. *Suarez. derel. 1. 1. l. 2. cap. 16. Azor. Navar. Cened.*
» *Zerol. p. 1. V. præd. Trull. l. 2. c. 1. d. 4. Vide Barb. in Trid.*
» *sess. 24. c. 4.* Imo Fratres Prædicatores, et Minores, et qui
» cum ipsis privilegiis communicant, concionantes in suis Eccle-
» siis quovis anni tempore, possunt auditoribus suis concedere
» 18. annos, et 220 dies Indulgent. nomine Papæ. *Dian. p. 4. t. 4.*
» *R. 22. ex Rodriq. etc.* (Vide dicta sup. n. 269. et dicenda ap.
» *Bus. n. 323.*)
» 2. Non est obligatio audiendi Missam feria quinta et sexta,
» et Sabbato majoris Hebdomadæ, neque diebus Rogationum:
» *Azor. Henriq. Suar. d. 88. sect. 4.*
» 3. In die Nativitatis Christi tantum teneris audire unam
» Missam. *Nav. Suar. Fill.*
» 509. — « 4. Satisfacit, qui recitat sub Missa (ex obligatione)
» Horas Canonicas, vel penitentiam injunctam in Confessione,
» ut contra *Caj. Syl. Ang. Armill. docent Suar. Sa, Rodriq.*
» *Fill. etc.* Ratio est quia duobus præceptis potest simul satis-
» fieri. (Idem sentiunt *Spor. c. 4. n. 16. Elbel n. 359. Salm. de*
» *Matrim. c. 6. n. 20. cum Pal. Bon. Sanch. et communissima*)
» ut v. supra l. 1. t. 2. c. 3. dub. 5. Idem de eo, qui confiteatur
» tempore Missæ, affirmat *Regin. l. 19. n. 14.* dummodo inten-
» tionem habuerit audiendi Missam. Negat autem *Suar. d. 88.*
» *sect. 6. Azor. c. 7. q. 6. Gordonus, Card. Lug. l. c. si quidem*
» possit differre Confessionem, nec adsit necessitas præcepti
» Confessionis. Idem dicit *Bon. disp. 4. art. ult. p. 11.* ubi con-
» trariam praxim quorundam excusat, vel ob necessitatem com-
» municandi, vel intentionem audiendi Missam aliam, vel deni-
» que ob bonam fidem. (Vide infra n. 314.)
» 5. Satisfaciunt etiam inservientes Missæ, si recedant, alla-
» turi necessaria, v. gr. vinum, hostiam, thus, etc. quia cum hæc
» ordinentur ad officium, non censentur abesse, dummodo non
» recedant ab Ecclesia, vel saltem non longè. V. *Bon.* (Ita
» etiam *Lugo Disp. 22. Sect. 1. n. 24. et Salm. de Sacr. Miss.*
» *c. 6. n. 21. cum Sa, Nav. Sylo. Dic. etc. Et sic tenendum cum*
» *Elbel num. 356. Pal. et Bon. si sit per breve tempus, vel non exeat*
» *ab Ecclesia, contra Dic. Leand. et Dian. apud Sal. dict.*
» *n. 21.*)
» 510. — « 6. Peccat, qui non audit integram Missam; et qui-
» dem venialiter, si omittatur parva pars: mortaliter, si nota-
» bilis, v. gr. media vel tertia pars. *Laym.* tamen, et alii durum

» putant, mortalis damnare eum, qui ab Offertorio usque ad
» finem adsit. Additque, communiter excusari à mortali, qui
» audiunt à principio Epistolæ, vel, secundum alios, Evangelii
» usque ad finem; vel ab initio usque ad Communionem. V. *Bo-*
» *nac. l. 1. d. 4. q. ult. Card. Lugo d. 22. sect. 1. n. 3.* »

Quær. 1. quænam omissio in audiendo Sacro sit peccatum
grave? Diversæ sunt sententiæ. Prima dicit esse grave omit-
tere ab initio usque ad Epistolam exclusivè; ita *Tol. Bon. Nav.*
Torr. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 665. Secunda dicit esse grave, si
omittatur inclusivè usque ad Epistolam; ita tenent *Viva quæst. 9.*
art. 3. n. 2. Croix, et Salm. de Miss. Sacrif. c. 6. n. 2. cum Sot
Suar. Tab. Azor. Fag. Con. Henr. Dic. etc. cum communiore,
at asserunt *Salm.* Tertia sententia dicit non esse grave, si omit-
tatur ab initio usque ad evangelium inclusivè, modò audiatur
usque ad ultimum evangelium. Ita *Dicast. Pal. Lug. Tamb. Sa,*
apud Salm. et Croix. Et probabilem hanc censent *Holm. de 3.*
Præc. n. 525. Elbel n. 258 et apud Salm. ibid. Suar. Azor. Bon.
Laym. Henr. Rodr. etc. Etiam si omittatur Credo ut *Lug. Henr.*
Burgh. apud Croix loc. cit. quia Credo non est pars regularis.
Hinc dicunt non peccare graviter, qui veniat ante Offertorium,
ex quo, teste *Isidoro*, olim Missa incipiebat. Secunda sententia
mihi est probabilior; sed hanc ultimam (rectè dicunt *Salm.*)
quis neget esse probabilem in re, quæ pendet ab æstimatione
hominum, cum sit fuleita tot et talibus Auctoribus?

Qui autem omittit omnia post Sumptionem, non peccat gra-
viter, est communc cum *Croix n. 666.* Neque si omittat omnia
ante Epistolam simul, et omnia post Sumptionem, ut *Suar. Ills.*
Fag. apud Croix. Quid si omitteret etiam Epistolam? *Baun. et*
Lamas etiam excusant; sed contradicunt *Pal. Suar. Con. etc.*
communis ap. Croix. Omittere autem solum Offertorium sive
ante, sive post Consecrationem, non est grave, ait *Pasq. ap.*
Croix. n. 667.

Quoad Canonem autem, certum est minorem omissionem esse
grave. Quare grave quidem est omissio Consecrationis, et Sum-
ptionis simul, ut communiter *ap. Salm. n. 3. et Croix d. n. 667.*
Item si omittatur à Consecratione usque ad *Pater noster* exclu-
sivè. *Salm. ibid. Croix l. 3. p. 1. n. 667. Leand. et alii apud*
Croix. Sed dubitatur, an omittere tantum communionem, vel
Consecrationem sit grave? Affirmant ex communiore *Reg. Bon.*
Con. Avers. etc. cum Croix ib. Ronc. c. 2. q. 1. Pal. de Euch.
p. 16. n. 6. Holm. c. 1. n. 52. Salm. ibid. n. 4. Imò *Pasq.* dicit
esse grave, etsi una Consecratio omittatur, quia probabilius Sac-
rificium in Consecratione consistit. Alii tamen, ut *Lugo de Euch.*
D. 22. n. 4. Tamb. l. 6. c. 2. §. 1. n. 3. Diana p. 5. l. 13. R. 16.
Escob. d. 17. num. 126. à gravi excusant, etiam si tota Consecratio
omittatur; cum satis non constet, utrum essentia Sacrificii sit
verè in Sumptione, vel Consecratione; Et probabile putat *Elbel*
n. 358. cum Suar. Huri. Fag. Burghaber, etc. valdeque adhærent
Spor. Viva, Laym. et Mazz. Prima sententia videtur probabi-

lior, quia (ut aiunt *Salm. et Holm.*) licet non constet an essentia Sacrificii consistat in Consecratione, vel Sumptione, constat tamen utramque ad integritatem substantialem Missæ pertinere. At, quia contra non constat, an Ecclesia præcipiat sub gravi audientibus utrique parti interesse, ideo secunda sententia non videtur improbabilis. In die autem Parasceve non est obligatio audiendi Missam, si in eo occurrat Festum Annuntiationis, ut ait *Mazzot. de 3. Præcept. c. 3. §. 1.* cum communi, contra *Vasquez.*

Quæritur 2. an, qui veniret ante Consecrationem, nec posset aliam Missam audire, teneatur saltem illam partem audire? Negat *Santius*; at omnino affirmandum cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 19. n. 6. Salm. de Sacrific. Miss. c. 1. n. 13. cum Lug. Suar. et communi*, quia remanent ea, in quibus consistit Sacrificium. Sed, si veniret post Consecrationem, tunc eum non teneri reliqua audire dicunt *Henr. et alii ap. Salm. ib. juxta dicenda de Sac. Miss. l. 6. n. 305.* ubi dicemus, valde probabiliter essentiam Sacrificii in sola Consecratione specierum consistere. Sed contradicunt *Cont. Tourn. tom. 3. p. 353.* inquires obligationem Missæ se habere instar Officii, quod recitari debet in parte, si nequeat integrè. Sed hoc non suadet, quia in Officio præcipitur oratio; unde qui nequit integræ orationi satisfacere, tenetur parti, cui potest; sed, ubi deficit essentia Missæ, cessat omnino obligatio, cum præceptum sit de audienda Missa, non autem de audienda ejus parte, quæ non est Missa. Cæterum sententia hæc affirmativa est valde probabilis, et in praxi tenenda (ut ait *P. Zachar. l. 3. p. 1. 668.*) ex alia ratione, scilicet, quia audiri potest pars notabilis cæremonie ab Ecclesia præceptæ.

Quæritur 3. an omittens levem partem Missæ, teneatur supplere, si possit? Negat *Fill.* quia, si omiserit cum causa, tunc non peccavit; si sine causa, tunc jam veniale commisit. Sed probabilius contradicunt *Salm. n. 15. cum Leand.* quia, cum potest, tenetur Missam integram audire.

311. — « 7. Non peccat, saltem mortaliter, qui à duobus Sacerdotibus successivè duas dimidias Missas audit, ut habet *Nav. c. 21. Sa, Sot. Henr. Dian. t. 1. tr. 3. R. 18. Bon. d. 4. q. ult. part. 11. Hurt. contra Suar. Conc. Fag.* quia audit integram Missam. Ob quam causam est probabile, * (nunc improbable, ob damnatam ab *Innoc. XI. propos. 53.*) * etsi simul audiat, ut habet *Bon. l. c. Hurt. et Dian. contra Regim. Conc. Card. Lugo, etc.* quorum sententia videtur probabilior. »

Quæritur igitur, an satisfaciatur præcepto Missæ audiens duas illius dimidias partes successivè à duobus Sacerdotibus? Ad hoc prænotanda est propositio 53 damnata ab *Inn. XI* quæ dicebat: « Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui ejus duas partes, imò quatuor simul à diversis celebrantibus audit. » Sed dubium est, si audiat successivè? *Prima* sententia, quam tenent *Nav. c. 22. n. 2. Sa v. Missæ auditio n. 2. Laym. c. 3. in fine, Cabass T. J. l. 2. c. 32. n. 5. P. Zachar. l. 3. p. 1. n. 611. March.*

tr. 4. tit. 2. qu. 1. d. 2. item Sot. Bon. Pal. etc. ap. Salm. de Sac. Miss. c. 6. n. 7. Card. ap. Croix: 3. p. 1. n. 611. et probabiliter putant *Salm. et Croix ll. cc. Vica de 3. Præc. quæst. 9. art. 3. n. 1. cum Diana, Pasqual. et Tamb. de 2. Præc. cap. 2. num. 10. Mazzot. c. 3. §. 1.* affirmat satisfacere, etiamsi audiat duas partes dimidias inverso ordine, et etiam cum aliqua interpositione temporis, nimirum horæ, ut sentit *Mazzotta.* Ratio hujus sententiæ, tum quia auditio tunc bene terminatur ad unam Missam integram, si non physicè, saltem moraliter; tum quia cum Christus sit principalis offerens Missæ, jam illæ duæ partes ab ipso integrantur; tum quia illæ duæ medietates, licet non sufficiant ad unitatem Sacrificii, sufficiunt tamen ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti, cum jam præstetur assistentia partibus Sacrificium componentibus. Hanc sententiam dicimus non esse satis probabilem. Si quis autem audiat Missam ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusivè, et ab altero à Consecratione usque ad finem, putamus probabilem. Si verò audiat ab uno usque ad Consecrationem inclusivè, et ab altero usque ad finem, probabiliorem censemus secundam sententiam quòd non satisfaciatur, ut tenent *Suarez de Festis sect. 2. Tourn. tom. 3. p. 354. Coll. 5. Spor. de 3. Præcept. c. 4. n. 23. Tamb. d. n. 10. Lugo disp. 22. n. 8. cum Azor. et Coninch.* Ratio potissima, quia Ecclesia præscribit audire, et assistere Missæ, quæ sit unum integrum Sacrificium; sed, sicut non dicitur unum Sacrificium illa Missa, quæ ab uno Sacerdote celebratur usque ad Consecrationem, et ab altero usque ad finem; ita nec dici debet assistere uni Sacrificio, qui duas Missæ dimidias partes à diversis Sacerdotibus audit.

Nec obstat dicere 1. ut ait *Vica*, quòd, si dicatur Missa ab uno, et, eo deficiente, ab altero perficiatur, unum dicatur Sacrificium; nam respondetur, tunc verè unum Sacrificium perfici, sed aliter res se habet in casu nostro, ubi duæ dimidiæ partes minimè unum Sacrificium integrant. Non obstat 2. dicere cum *Croix*, quòd, cum Christus sit principalis offerens, bene ex illis duabus partibus unum conficitur Sacrificium; quia respondetur, quòd, licet Christus in illis duabus Missis sit unus offerens, tamen quia Christus tunc bis offert, ideo non jam conficiatur unum Sacrificium, sed verè sunt duo Sacrificia diversa, quibus assistens quis per dimidias partes, non potest dici, quòd uni Sacrificio assistat, sed duobus Sacrificiis imperfectis. Cæterum omnes conveniunt, et dicunt quòd qui sine justa causa duas medias Missas sic audiret, nullo modo excusaretur saltem à peccato veniali, ut aiunt *Salm. Vica et alii communiter.*

312. — « 8. Non satisfacit, qui sub Sacro dormit, * (Vide infra n. 316.) * pingit, docet; vel qui est post murum, aut aliam rem, tali loco, unde nihil audiri, videri, vel notari possit quid fiat, quia non censetur moraliter præsens. Satisfacit tamen surdus, cæcus, et quicumque (licet sit post ostium, aut colum-nam, vel in fenestra, vel procul à templo) ita est præsens, ut ex signis externis colligere possit, quid à celebrante agatur »

» spectata loci natura (etiamsi per accidens nihil audiat, videat » aut intelligat), sitque pars per moralem conjunctionem ejus » multitudinis, quæ dicitur præsens, et est in conspectu altaris. » *Bon. loc. cit.* »

Idem, quod *Bus.* asserit, docent *Lug. Reg. Dic. Leand. Bord ap. Salm. de Sacr. c. 6. n. 23.* Sufficit enim audire Missam in Choro post Altare, vel per fenestram, quæ fert in Templum, etsi non cernatur Sacerdos; modò per alios assistens advertere possit quid fiat. Ita *Croix n. 641. et Mazzott. l. c.* qui subdit, bene posse audiri Missam post Altare, et etiam post parietem, aut columnam, modò assistens uniatur aliis audientibus. Et adhuc è loco extra Templum, si junctus sit multitudini protensæ usque ad Altare; ut admittant etiam *Croix n. 642. et Elbel n. 334.* cum communi. Dicit autem *Mazz.* non satisfacere eum, qui in magna Basilica esset in aliqua Capella, et in altera distantissima fieret Sacrum, sed hoc non videtur probabile, si is bene possit respicere celebrantem, et quid agat; quisque enim, qui adest in Templo, quamvis procul ab Altari, satis præstat Missæ moralem assistentiam, ut bene ait *Spor. de 3. Præc. c. 4. n. 8.*

An autem possit audiri Missa ab eo, qui è domo sua, interjecta via, respicit Altare? Affirmant *Sporer n. 9 et 211. ac Lug. Dic. Gob. etc. apud Croix n. 643.* Idque non improbabilius admittunt *Mazzotta l. c. et Elbel n. 355. cum Escobar.* et pluribus, si distantia sit parva; quia ille jam satis moraliter assistit. Et huic non dissentit *Continuator Tournel. tom. 3. p. 352. n. 3.* Dicunt autem *Lugo, et Escob.* non ob stare distantiam 30 passuum. Sed *Tamb. et Gobat. apud Croix ib. id non admittunt.*

315. — « g. Audiens debet esse attentus, saltem virtualiter et » in confuso; ut aliquo modo advertat, quid fiat. Hinc, si quis » nunc attendat, nunc fabuletur, ut tamen semper advertere » possit, quid fiat, licet peccet irreverentia, non tamen damnandus » est mortalis. Imò *Con. 3. p. q. 83. cum Sylo. Rosel. et Med.* » docet, eum satisfacere, qui voluntariè toto Sacro est distractus, » modò sibi sit præsens, et cum reverentia externa assistat. Quod » probabile esse docet *Laym. contra Suar. Bon. et alios.* Vide » *Con. l. c. et Card. Lug. n. 20 et 26.* Plura de tota hac materia » vide supra l. 1. n. 163 et 165. »

Circa debitam attentionem ad Missam, quæritur 1. an ad satisfaciendum præcepto Missæ requiratur etiam attentio interna? Adest duplex sententia. Prima negat, quia Ecclesia actus internos non præcipit; itaque sufficit assistere attentione externa moralis, ita ut possimus testari quæ fiunt. Ita *Lugo de Euch. D. 22. s. 2. n. 71. et Con. Dic. Pell. Henr. Sylo. Med. Hurt. et alii multi ap. Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 38.* et probabilem vocant *Laym. Less. Mazz. c. 3. §. 1. Zachar. l. 3. p. 1. n. 658.* (cum communi, ut asserit) ac *Sporer. n. 18. etc.* Secunda tamen sententia communior et probabilior, quam tenent *S. Th. in 4. D. 15. q. 4. art. 2. q. 4. Elbel n. 435. Sporer n. 14. Laym. Bon. Dian. et alii cum Salm. d. c. 6. n. 39.* affirmat requiri attentionem

internam; quia Ecclesia, licet non possit præcipere directè actus internos, potest tamen indirectè. Juxta autem sententiam hanc sufficit (ut dicunt *Salm. n. 41. cum Caj. Sot. Suar. Nao. l. c. n. 10.*) ad satisfaciendum, sicut in Officio, attentio virtualis, scilicet, quòd quis sub initio habeat intentionem attendendi, et illam non mutet; nam, si postea distrahatur, etiam advertenter, sed non advertat, se distrahi à Missa, vel ab Officio, etiam satisfacit: quia iste, licet voluntariè se distrahat, non tamen distrahitur voluntariè à Missa. Ita *Salm. n. 42. cum Caj. Sot. Suar. Nao. et Sanch.* cum pluribus. Attentio autem sufficiens ad Missam duplex est, 1. ad verba et actiones Celebrantis animo colendi Deum. 2. ad Mysteria, vel ad Deum, scilicet, ad contemplanda ejus attributa, amorem, etc. modò attendatur ad principales partes Missæ, et præcipuè ad Consecrationem, et Sumptionem: At post factum, bene advertit *Elbel n. 337. cum Tamb. et Sporer n. 16.* quòd nemo anxius esse debet ob scrupulum hujus attentionis non præstitæ, quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

Cæterùm, primam sententiam, quam *Croix l. 4. n. 1341.* vocat, spectata ratione, probabiliorem, et *l. 3. p. 1. n. 658.* vocat communem, negari non potest, esse satis probabilem, juxta dicenda de *Hor. Canon. lib. 4. n. 177.* Et à fortiori quoad missam audiendam, cui sufficit præstare assistentiam moralem, ut dicunt *AA. citati cum Renzi de 3. Præc. c. 3. q. 5.* quin expressè requiratur oratio. Saltem (dico) stante auctoritate tot tantorumque DD. hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur Ecclesiæ Lex (ab AA. contrariis supposita) quæ etiam ad attentionem internam, ac ad orationem audientes obliget, cum plures graves DD. ut *Less. Suar. Med. etc.* doceant ad Missam audiendam non esse opus orare, sed tantùm intendere Deum colere. Hinc *Croix l. 6. p. 2. n. 1740.* ponit contrariam inter sententias rigidas, periculosas in praxi, ratione scrupulorum, quibus illa semper est obnoxia. Intelligitur tamen, nisi distractio sit talis; ut audiens nullo modo attendat ad Missam, ut notat *Tr. l. 3. p. 1. num. 659.*

314. — Quæritur 2. an satisfaciatur, qui tempore Missæ peccata confitetur? Resp. negativè cum sententia communi, quam tenent *Contin. Tournely l. 3. p. 351. cum Tab. et Pontas, Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 46. Tamb. de 1. Præc. c. 3. n. 25. Escob. c. 9. n. 183. Con. de Euch. q. ult. p. 11. n. 26.* (qui à contraria sententia se retractavit) *Holz. de 3. Præc. c. 1. n. 527.* (qui oppositam vocat improbabilem) item cum aliis *Lugo de Euch. D. 22. n. 22.* qui docet hanc nostram omnino tenendam. Utuntur autem diversis rationibus; *Bon. enim et Bassus* negant, quia non oraret; sed huic obstat id, quod docent *Suar. Less. Med. Gob. ap. Croix n. 634.* ut mox supra diximus, scilicet, quòd sufficiat audire Missam colendo Deum, pro quo cultu oratio non est absolutè necessaria. Melius *Tamb. Dic. Pas. etc.* negant, quia nec externa præstaretur attentio, dum confitens tunc adesset ut

reus, non jam ut offerens Sacrificium cum Sacerdote. *Secunda* verò sententia affirmat, eum satisfacere, si peccata confitens aliquo modo attenderet simul ad Missam. Hanc tenent *Pal. Tr. 22. pun. 16. n. 4. cum Reg. et Mof. Gob. tr. 3. n. 258. Less. Cons. mor. 1. Missa. cas. 2. (sed Less. requirit, ut audiatur saltem bona pars Sacri ante Confessionem) item Hurt. de Resid. p. 1. R. 8. n. 26. et probabilem putant Croix l. 3. p. 1. n. 655. Zachar. l. 3. p. 1. n. 655. et Elbel de 3. Præc. n. 345. cum Ficher, ac Pell. Ratio, quia talis bene assisteret moraliter, dum pia actione Confessionis satis Deum directè coleret. Item (dicunt *Gob. et Elbel*) Confessio facta Sacerdoti est ac si fieret Christo; quis autem negabit, confitentem Christo peccata sua, Missæ non satisfacere? Et idem dicunt *Elbel n. 342. Zach. n. 656. (cum communi, ut asserit) et Pal. ac Gob. apud Croix n. 656. de Sacerdote excipiente Confessiones. Hæc secunda sententia non videtur omnino probabilitate destituta, et olim probabilem ipsemet censui; sed quia postmodum observavi eam a pluribus gravibus DD. rejici, modo non audeo probabilem dicere. Absolutè autem illam tenet, et consuluit Croix l. c. cum Less. casu, quo obligati ad Missam essent famuli, qui aliter non confiterentur; tunc enim (ut ait) saltem præsumitur, quòd Ecclesia consentiat. Vide dicenda n. 332. v. Non excusatur. Commune verò est quòd satisfacit, qui inter Missam examinat suam conscientiam; sicut qui legit librum spirituales; nisi legeret historiam sacram animo discendi stylum, ut *Suar. Cr. n. 654. etc.* Sicut etiam celebrans potest audire Missam alienam, ut probabilius putant *Croix c. 657. Zachar. n. 657. et Spor. n. 16.* quia hic, dum celebrat, jam orat.**

513. — Quæritur 3. an satisfaciat præcepto, qui, dum Sacrum audit, extasim patitur? Negant *Lug. Tor. Lean. apud Salm. Lug. de Euch. D. 22. n. 19. item Torre c. 1. n. 205.* quia tunc, cum sit alienatus ab usu sensuum non assistit præsentia humana, et morali. Sed eum satisfacere affirmant *Salm. ex n. 206. cum Suar. Trull. Led. et aliis;* quia tunc adest attentio ad Deum, quæ perfectior est præ aliis, ut communiter docent DD. cum *S. Th. 2. 2. q. 83. n. 13.* Utraque est probabilis. Sed probabilior est secunda cum *Cont. Tourn. t. 3. p. 352.* quia in extasi non amittitur liberum arbitrium, ut docet *D. Th. 1. 2. q. 113. art. 3. ad 2.*

516. — Quæritur 4. an dormitans inter auditionem Sacri, vel recitationem Officii, satisfaciat? Respondetur cum *Sanch. Cons. lib. 7. c. 2. d. 33. Nav. et Salm. dict. c. 6. n. 48.* quòd, si post debitam intentionem audiat Sacrum, vel recitet Horas ea attentione, qua saltem advertat, se non omittere audire, vel dicere ullum verbum, licet vexatus à somno non attendat ad significationem, satisfacit, et saltem non peccat graviter.

517. — Quæritur 5. an satisfaciat, qui audit Sacrum confabulando? *Bas. hîc* affirmat, si confabulatio eum non impediatur quominus advertat, saltem in confuso, quid fiat. Sed verius con-

tradunt *Salm. d. c. 6. n. 50. cum Suar. Dicast. et Fill.* et eis adhærent *Laym. Bon. Trull. cum Sot. Med. et aliis, ap. Croix n. 653. in fin.* qui dicunt, eum non satisfacere, si confabulatio esset per magnam Missæ partem, et de re seria; secus, si esset per parvam partem, discontinuatam de re levi, quæ omnem attentionem non impediret: et sic sentit etiam *Elbel. n. 343.* Sed huic ultimo neque omnino acquiesco: dum confabulatio etiam de re levi potest impedire attentionem externam.

Qui autem, dum audit Missam, se vestit, aut calceat, probabiliter satisfacit, ut dicunt *Dic. Leand. Nav. Caj. Bon. etc. cum Salm. n. 52.* Qui tamen deambulare audiendo Missam dubitat *Bon. an peccet graviter; sed dicunt bene satisfacere Dic. Gob. cum aliis ap. Croix n. 424.* Qui autem magnam Sacri partem insumit in colligendis elemosymis, à pluribus excusatur, si sit in Ecclesia parva, secus in magna: Ita *Henr. cum aliis apud Salm. n. 52. Sed Lessius apud Croix dict. n. 652.* indistinctè eos excusat, si simul attendant ad Missam: Et verè talis distractio non videtur esse impossibilis. Musici, Organædi, et alii etiam satisfaciunt, si, dum canunt, vel pulsant instrumenta, simul ad Missam attendant; dum id etiam refertur ad eundem Dei cultum, ut *Croix d. n. 652. et Spor. n. 16.*

518. — « 10. Præceptum audiendæ Missæ impletur quocumque loco, sive in Parochiali, aut Cathedrali, sive in Regularium Ecclesia, sive in Oratoriis privatis, sive extra Ecclesiam audiatur. Ratio est quia Ecclesia tantum auditionem Missæ præcipit, non autem locum: ergo quovis loco impletur. (Ita *Salm. de Sacrif. Missæ c. 6. n. 1. cum Lugo, Dic. etc. communiter. Sed quoad Oratoria privata, vide n. seq. 319.)* Tol. *l. 9. c. 7. Aor. c. 6. Rodr. Nav. Fill. Lug. Suar. Conc. Bon. d. 4. q. ult. c. 32. n. 4.* et plures. Quæ doctrina, licet certa satis sit, nihilominus, quia post omnes supra citatos Auctores à quodam Moderno, viro alias docto, in dubium vocatur, peculiari dubio examinanda est ne cui (quia liber obvius est) scrupulus, aut conscientia nascatur erronea. »

Hic operæ pretium est plura ad trutinam revocare circa privilegium Oratorii privati: et ante omnia refert annotare verba Brevis Pontificii, quo solet hujusmodi indultum concedi.

Clemens XIII. « Tibi NN. Diocesis Neapolitanæ, qui (ut asseris) ex nobili genere procreatus existis, ut in privato domus tuæ solitæ habitationis Oratorio existente in civitate N. et Diocesi N. ad hoc decenter muro exstructo, et ornato, seu exstruendo et ornando, ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci prius visitando, et approbando, de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura, unam Missam pro unoquoque die, dummodo in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque que Sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum secularem, seu de superiorum suorum licentia Regularem, sine tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio, ac Paschatis

» Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis Domini nostri Jesu
» Christi, nec non aliis solemnioribus anni festis diebus exceptis,
» in tua, et natorum, ac Familiæ tuæ, nec non Hospitum tuorum
» Nobilium præsentia celebrari facere liberè et licitè possis et
» valeas, indulgemus. Non obstantibus etc. Volumus autem,
» quòd Familiæ, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii,
» ibidem Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audien-
» di Missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi
» censeantur. »

Oportet nunc unamquamque Indulti Clausulam breviter ad
examen ponere, ut difficultatibus occurratur.

CLAUSULA I. Tibi N. N. Diæcesis Neapolitanæ.

Hic quæritur: an Privilegiatus, transferendo domicilium in
aliam Diæcesim, poterit ibi illo uti? Affirmant communissimè
Barbosa de Jure Ecclesiast. l. 2. c. 8. n. 16. Salas de Leg. D. 20.
sect. 15. num. 123. Pasqual. tom. 1. de Sacrific. Missæ quæst. 629.
Pellizzar. Man. tom. 2. tract. 8. c. 2. sect. 2. n. 152. Tamb.
Meth. celebr. Missæ l. 1. c. 6. §. 4. n. 2. La Croix l. 6. p. 2.
n. 269. cum Sylo. Bon. etc. et Diana p. 4. tract. 4. Reg. 208. cum
aliis pluribus. Ratio horum est, quia hoc privilegium est per-
sonale, cum non concedatur loco, sed personæ ob illius nobilita-
tem: quapropter, sicut, cessante causa privilegii, privilegium
cessat, ita, perseverante ejus causa, nempe nobilitate personæ,
privilegium perseverat. Nec ob stare dicebant illad, *Tibi N. N.*
Diæcesis Neapolitanæ, id enim non apponitur taxativè: sed
tantum demonstrativè, nimirum, *Tibi, qui nunc es Diæcesis Nea-*
politana, et hoc, ne privilegium usurpari possit ab alio
aliter Diæcesis, qui fortè sit ejusdem nominis. Advertunt tamen
præfati AA. quòd semper requiritur inspectio loci, ac approbatia
ab Ordinario illius alterius Diæcesis. Sed, his non obstantibus,
sentio cum *P. Fortunato à Brixia de Oratorio domest. p. 62. et*
P. Gattico n. 20. eod. tit. c. 22. ac Morella ap. Dian. loc. cit.
quòd, translato domicilio in aliam diæcesim, Privilegium cessat.
Ratio, quia in exemplaribus hodiernis hujusmodi indulti nomen
Civitatis, et Diæcesis non solum applicatur personæ, nempe
Tibi Diæcesis N. sed etiam ipsi Oratorio, cum ibi dicatur: *In*
privato domus tuæ solitæ habitationis Oratorio, in Civitate N. exis-
tente; et aliquando additur etiam nomen Diæcesis; ergo, sicut
imitatur Privilegium circa personam, sic etiam circa locum. Et
ideo puto Auctores, pro prima opinione citatos, olim fere com-
muniter illam tenuisse, quia olim nomen Diæcesis apponebatur
tantum personæ, non autem loco; sic enim habetur in Exem-
plari relato à *Tamb. loc. cit. n. 1. Tibi Diæcesis N. ut in privato*
Domus tuæ solitæ habitationis Oratorio, ad hoc decenter muro
exstructo etc. Sed hodie, posito, quòd nomen Civitatis, aut etiam
Diæcesis apponitur adhuc loco, non dubitandum, quin non
demonstrative, sed taxativè apponatur. Præterquam quod,
etiamsi hoc dubium esset, hujusmodi Privilegium in dubio strictè
est interpretandum. Scio *Tamb. in cit. §. 4. n. 31.* citando pro-

se *Pellizz.* mihi adversari dicentem, quòd tale Indultum Oratorii
latè interpretari debeat, cum sit privilegium Principis, quo
nulli præjudicium inducitur. Sed oppositum mihi verius apparet,
et *P. à Brixia l. c. c. 3. Animado. l. p. 91.* asserit, id com-
mune esse apud omnes. Ratio, quia alias communiter docent
Sanchez de Matr. l. 8. D. 1. n. 1 et 5. Bon. de Prioil. D. 1.
q. 3. p. 7. §. 1. n. 5. Suar. de Leg. l. 8. c. 27. Salm. Tract. 16.
c. 1. n. 79. cum Palao, Laym. Bass. Tambur. et aliis passim,
quòd, licet privilegia, prout sunt favorabilia, latè, imò latissimè
sint interpretanda, tamen privilegia illa, quæ juri communi de-
rogant (sicut est hoc) regulariter strictè interpretari debent;
quia privilegium contra jus commune continet et importat dis-
pensationem, quæ semper est odiosa. Idque confirmatur ex *Reg.*
15. juris in 6. ubi dicitur: « Quæ à jure communi exorbitant,
» nequaquam ad consequentiam sunt trahenda. » Dixi regulariter;
nam excipiuntur aliqui casus, quos recensemus in *App. de Prioi-*
leg. posita Tom. IX. Vide ibi n. 7.

Dicunt autem *Pignatellus, et Pasqualigus*, posse Dominum,
etiamsi per breve tempus maneret ruri, uti ibi privilegio Ora-
torii, cum privilegium hoc sit personale. Sed etiam hoc negan-
dum cum *Ronc. de Sacrific. Missæ c. 5. q. 3. vers. Quarto*, juxta
verba ut supra relata Indulti, ubi dicitur: « In privato domus
» tuæ solitæ habitationis Oratorio. » Domus autem rusticana,
ubi per breve tempus Dominus degit, nequit dici solitæ habi-
tationis.

CLAUSULA II. Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis.

Primo loco hic advertendum cum *Tambur. Meth. cel. Missæ*
t. 1. c. 6. §. 4. n. 5. quòd, non verificata hac conditione nobili-
tatis, omnino corrui hoc privilegium; quia ex communi doctrina
tradita à *Sanch. de Matr. l. 8. D. 21. n. 8.* cum non verificatur
conditio, qua non existente, privilegium non concederetur, privile-
gium cessat, eo quòd conditio illa tunc requiritur ut causa finalis et
principalis concessionis. Dicunt autem *Pignatell. Cons. 68. n. 100.*
et Pasqual. ac Clericat. ap. P. à Brixia in cit. Opusc. de Orat.
dom. sufficere ad id quancumque nobilitatem, sive ex genere,
sive ex privilegio, sive ex dignitate, aut gradu, vel alio modo.
Sed hoc negat præfatus *P. à Brixia*, dicens, Pontificem princi-
paliter ob nobilitatem moveri ad hoc Privilegium alicui imper-
tendum, et ideo non præsumi, quòd velit illud participari ab
eo, qui non sit realiter nobilis. De cætero ait *Tamb. loc. cit.* illum
hic censi nobilem, qui per aliquot generationes artem mecha-
nicam non exercuerit. Hinc censeo, semper distinguenda esse
loca; nam qui fortè nobilis æstimabitur in aliqua Civitate, non
æstimabitur talis in alia.

CLAUSULA III. Ut in privato domus tuæ solitæ habitationis Oratorio, in Civitate N. existente, ad hoc decenter muro exstructo ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.

Nota 1. verba, *Muro exstructo; dicunt hic La Croix l. 5. part. 2*

n. 266. et *Tamb. loc. cit. n. 8.* non esse opus quatuor muris cum janua, qui Oratorium ab aliis dividant locis, sed posse pro quarto muro aptari tapes, aut tela, quæ reseretur, vel claudatur, ad commoditatem audientium Missam. Censet autem *P. Fortunatus à Brixia*, non sufficere amplos armarios intra cavitatem parietis, qui lignea tabula post absolutum Sacrificium claudantur. Nulli dubium, quin hujusmodi Oratoria decentius intra quatuor, vel saltem tres parietes in separato cubiculo construenda sint; sed ego novi præfatos armarios in usu esse Neapoli, novique, eos ad Archiepiscopo approbari. Et revera hujusmodi Oratoria sic formata non videntur juxta tenorem Indulti, ut opponit *P. à Brixia*, esse vetita, quia tabulæ laterales satis gerunt vices parietum; modò tamen Altare ligneum ita sit parieti colligatum, ut non sit amovibile; juxta Decretum S. C. Rituum emanatum die 3 Decemb. 1661, quo dictum fuit: « Habens Indultum eligendi Oratorium in propria domo, si quis voluerit ibi ædificare Altare ligneum, non indiget facultate Apostolica, dummodo Altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum amovibile non sit, et Altaris portatilis imaginem non præ se ferat. »

Nota 2. verbum, *Ornato*. Omnes conveniunt, locum Oratorii debere ita esse constructum, ut diversus discernatur ab aliis ad profanos usus designatis, ut ex ornato sacrum appareat: imò ait *Pasqualigus quest. 618. n. 3.* quòd in his Oratoriis splendidior requiratur ornatu, quàm in Ecclesiis, in quibus, cum adsit locus jam permanenter Divino cultui dicatus, per se locus venerationem sibi advocat; sed cum id cesset in Oratoriis privatis, ideo nitor ornatu venerationem supplere debet.

Nota 3. verba, *Ab omnibus domesticis usibus libero*. Dicunt *Pasqual. de Sac. Miss. q. 618. et Tamb. l. c. n. 9. ex Sa verb. Ecclesia n. 3.* quòd, occurrente necessitate, sicut permittitur etiam in Ecclesia consecrata, comedere, dormire, et similia agere, tantò magis ea permittenda sint in Oratorio, quòd solum ad tempus est ad Sacrum usum deputatum. Addit *La Croix lib. 6. p. 2. n. 266.* quòd hujusmodi actiones, licet absque necessitate fierent, non excedunt culpam venialem; docent enim DD. apud *Bonac. et Suar. de Relig. lib. 3. cap. 5.* quòd illæ, etiamsi fierent in Ecclesia consecrata, non sunt mortalia, nisi fierent constanter, et per modum habitùs, utendo Ecclesia vel Oratorio tanquam quocumque loco profanato. Quo tamen casu censet *Pasq. cit. q. 618. n. 8.* cum aliis, locum effici ineptum, et ideo cessare Privilegium; Saltem, ait *Tamb. ex Castrop.* tunc locum indigere nova approbatione Episcopi.

An autem sit illicitum supra tectum Oratorii vel Ecclesiæ ponere lectos, aut alia profana exercere? Negant *Roncaglia de Sac. Miss. c. 5. qu. 3. v. Primo, in fine cum Pignatell. et Croix cit. n. 266. cum Quarti et Tamb. n. 9. vers. Illud, ex Sanch. l. 1. n. 26. et Glossa in cap. unic. de Consecratione Eccles. in 6. dicentes, quòd adstinere ab his erit quidem de congruentia, non verò de præcepto; qui enim supra tectum Ecclesiæ dormit, extra*

Ecclesiam dormit. De cætero S. Carolus Borromæus in *Concil. 4. Mediol.* prohibuit, ne supra Ecclesiam, Capellam, aut Oratorium, ubi Missa peragitur, locus sit, in quo dormiatur, aut habitetur, aut quidquam profani fiat. Sed *P. Gattico c. 23. n. 6.* censet, quòd, si alicubi aliter provideri nequeat ob angustiam domùs Privilegiatæ, in hac re aliquid indulgendum sit.

CLAUSULA IV. *Per Ordinarium loci prius visitando et approbando; ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura.*

Oratorium debet quidem ab Ordinario visitari, et approbari, ut aptetur in loco decenti, id verò non nisi semel et gratis. Approbato autem Oratorio, nequit deinde Ordinarius impedire, ne in eo celebretur, prout decisum refert *Barb. in Trident. sess. 22. Decr. de Observ. etc. n. 19.* Nomine Ordinarii veniunt tam Vicarius Generalis Episcopi, quàm Capituli Sede vacante, ex *Sanch. de Matr. lib. 5. D. 19. n. 3 et 5.* Potest autem Episcopus etiam alteri hanc visitandi facultatem committere, cum hæc facultas officio Episcopali perpetuò sit annexa. *Sanch. ibid. D. 31. n. 1. et alii passim.*

Verba illa, *Ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duratura*, asserit *Tambur. n. 15.* non in omnibus Indultis apponi, sed ubi apponuntur, si Ordinarius revocet licentiam, non potest quidem in Oratorio celebrari, tantum poterit ipse cogi, ut concedat, si neget injustè; *Tamb. cit. n. 14 et 15.* Advertit tamen idem Auctor *n. 16. ex Sanchez Consil. lib. 7. c. 1. Dub. 55. num. 7* quòd verbum *arbitrio* differt à libera voluntate, unde ait, non posse Ordinarium hujusmodi licentiam revocare sine justa causa. Justa causa tamen existente, bene poterit celebrationem suspendere, et non solum vi præfatæ clausulæ, sed etiam vi Tridentini ex citato Decreto in *Sess. 22. de Observ. etc.* ubi universè Episcopis, tanquam Delegatis Apostolicis, data est potestas statuendi aut prohibendi, quæ ipsis visa fuerint circa celebrationem Missarum.

CLAUSULA V. *Unam Missam pro unoquoque die dummodo in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit.*

Nota, *unam Missam, id est unicam*, ut declaravit (quidquid alii dixerint) *Bened. XIV in Bulla Magno*; vide dicenda super hoc punctum *lib. 6. n. 359. v. Notandum III.* Per verba autem *Dummodo in eadem domo, etc.* etiamsi unus ex duobus Dominis haberet proprium Oratorium in sua habitatione separata (vulgò *Appartamento*) ejusdem domùs, nulliter alter Dominus Privilegium impetraret.

CLAUSULA VI. *Per quemcumque Sacerdotem, ab eodem Ordinario approbatum secularem, seu de Superiorum suorum licentia, Reguarem.*

Quidam Auctor apud *Tamb. n. 33.* putavit, per hanc clausulam, Sacerdotes indigere speciali approbatione ad celebrandum in Oratorio privato, sed rectè id negat *Tamb.* quia passim

Sacerdotes solent, tantum ex universali approbatione celebrandi, in prædictis Oratoriis Sacra facere.

CLAUSULA VII. *Sine tamen quorumcumque jurium Parochialium præjudicio.*

Clausula hæc importat, ut celebrationi nequeant in privatis Oratoriis annumerare Matrimonia, jejunia, et similia ad Parochos spectantia. Importat etiam, ut non possint ministrare (quidquid dicat *Tamb.*) Eucharistiæ Sacramentum, sicut expressè prohibuit *Bened. XIV* in quadam Encyclica ad Episcopos Poloniæ; vide dicenda *l. 6. n. 359. in fine. vers. Quæres hæc.* Sacramentum autem Pœnitentiæ universè præscribitur in Rituali Romano à nemine posse ministrari domi, nisi ex rationali causa.

CLAUSULA VIII. *Paschatis Resurrectionis, Pentecostes et Natiuitatis Domini nostri Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.*

Advertit *Tamb. n. 7. ex Gao. p. 1. tit. 10. §. Sciendum.* nomine *Paschatis*, et *Pentecostes* tantum primam diem intelligi, in qua revera solemnitas est. Quinam autem dies subintelligantur per *tò Solemnioribus* vide *lib. 6. n. 359. v. Ex quo deducitur* 1. ubi affertur Decretum *S. C.* illos explicans.

CLAUSULA IX. *In tua, et natorum, ac Familiæ tuæ, nec non Hospitum tuorum nobilium præsentia celebrari facere.*

Nomine *Tua* omnino requiritur præsentia Domini. Olim *Roncaglia de Sacr. Missæ c. 5. q. 3. vers. Quinto, cum Barbosa* probabilem putavit opinionem, posse celebrari Missam, assistente Familia, quamvis Dominus abesset, dicens particulam *Ac* (*in tua præsentia, et natorum, ac Familiæ*) intelligi pro *Vel*; alias (ait) non sufficeret præsentia Domini, si abesset Familia. Sed hodie sancitum habemus à *Bened. XIV* in Decreto incipiente, *Cum duo nobiles* (vide Constitutiones *Benedicti XIV*, in extensum relatas in *Diss. Proleg. sub initio Tom. IX. Part. 2. c. 2. Decr. 5.*) non posse celebrari in privato Oratorio, nisi actu intersit aliqua persona ex iis, quibus Indultum principaliter concessum et directum est.

Nomine *natorum*, dicunt *Pignatell. tom. 6. Cons. 58. n. 105. et Pasq. de Sacrif. Missæ. q. 654. n. 1.* venire etiam Filios illegitimos, modo sint nati ex certo Patre, et de ipso constet. Sed *P. Gattico de Orat. dom. c. 25. n. 25. et P. Fortu. à Brixia eod. tit. cum Barb.* tenent venire tantum legitimos, non verò spurios, nec naturales, donec hi legitimentur per subsequens Matrimonium, vel per auctoritatem Principis; atque hujus sententiæ ego magis adhæreo, cum hujusmodi Privilegium strictè sit interpretandum, prout probavimus in explicando Clausulam I.

Nomine *Familiæ* veniunt quidem tam Consanguinei, quam Affines. Utrum autem veniant omnes Propinqui cujuscumque gradus? Affirmant *Pignatell. Cons. 94. n. 102. et Pasq. q. 654.* Verum tamen *P. Gattico loc. cit. n. 76.* sentit, Privilegium non extendi, nisi ad quartum gradum; quia (ut ait) præsens disci-

plina, postquam impedimentum Matrimonii ex carnali cognatione restrinxit ad quartum gradum, non respicit amplius ad gradus inferiores. Præterea, dicit *Tamburinus* cum *Pellizzario*, gaudere Privilegio Propinquo, etiamsi vivant propriis expensis, et in separatis partibus, modo habitent in eadem domo. Sed communis et verius id negant *Pignat. loc. cit. n. 95. Pasq. q. 649. Ronc. de Sacrif. Miss. cap. 5. q. 3. v. Sexto. Croix l. 3. p. 1. num. 627. et P. à Brixia pag. 83.* quia ex Indulto requiritur, ut cognati non solum degant in eadem domo, sed etiam ut sint de ejus familia.

Nomine tandem *Hospitum*, dicit *P. à Brixia pag. 93. cum Pellizz. et Gattico* admitti posse etiam Hospitem (modo sit nobilis juxta indultum) unius diei: et adhuc qui ad prandium invitatur à Privilegiato, ut de Privilegio participet. Non possunt tamen de eo gaudere Hospitis Famuli, cum non sint de Privilegiati familia.

CLAUSULA XI. *Volumus autem, ut Familiæ, servitio tuo tempore dicto actu non necessarii ibidem Missæ hujusmodi interressent, ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi censeantur.*

Ut ergo Familiæ Privilegio Oratorii gaudeant, requiritur 1. ut vivant expensis Domini, et ejus servitio incumbant, *ex cap. Sicut nobis, de Verb. sign. in 6.* Requiritur 2. ut actu ipsi sint necessarii servitio Domini. Requiritur 3. ut actu sint necessarii, non solum aliquando intra diem, sed tempore, quo Missa celebratur: ita rectè *P. à Brixia p. 96. cum Gattico*, idque patet ex verbis Indulti. Censet autem *Pignatellus Cons. 98. n. 107.* quòd Familiæ utiles servitio habendi sint pro necessariis; idque admittit *P. Gattico cap. 25. n. 19.* saltem casu, quo Famuli sint necessarii convenienti decori Domini. Sed neutrum concedit *P. à Brixia* ex principio pluries supra repetito, quia Privilegium hoc strictè, et juxta rigorosam proprietatem verborum est interpretandum; tantum admittit cum Gattico unicum Famulum, qui reputetur moraliter necessarius, ut assistat Domino in iis, quæ tempore Missæ ei occurrere possunt. Familiæ autem Cognatorum non gaudent hoc Privilegio, nisi assumantur ab ipso Privilegiato, ut assistant et sint necessarii modo prædicto Cognatis, qui sunt sub cura Privilegiati.

319. — Dubitatur 1. An gaudeant Famuli, viventes quidem expensis Domini, sed habitantes extra ejus domum? Negant *Bon. Barb. Lezana, et Gobat. apud Croix lib. 6. pag. 2. n. 272.* Sed affirmant *P. Mazzotta tom. 3. p. 183. Pellizz. Man. tract. 8. c. 2. Sect. 2. q. 22. P. Gattico ap. P. à Brixia pag. 98. et Palaus, Diana, Quarti,* et alii apud *Croix loc. cit.* quorum sententia non videtur reprobanda, si Familiæ illi assistant continuo servitio Domini, et revera (ut diximus) sint Domino necessarij tempore Missæ.

Dubitatur 2. An omnes extranei, audientes Missam in Oratorio privato, satisfaciant præcepto? Affirmant *Bus. cum Azor. & aliis.* Sed merito opinionem hanc rejiciunt *Tamb. Meth. celebr. Miss. lib. 1. c. 4. §. 4. n. 34. Sporer. de 3. præc. c. 4. n. 14. Mazz*

de Sac. Miss. cap. 3. pag. 183. et alii, ex verbis Indulti, ubi dicitur: « Volumus autem, ut, qui non sunt de Familia, non » censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia. » Nec obstat dicere, quod extranei illi jam Missam audiant, et de loco non adsit præceptum; verba enim illa, *Volumus, etc.* aiunt apponi de stylo Curiae, pro tempore, quo olim Missa audienda erat in Parochia. Sed recte respondet *Tamburinus*, quod Pontifex, dicendo *Volumus, etc.* satis clarè imponat præceptum etiam de loco, jubendo ut, qui non sunt de Familia, teneantur audire Missam, non jam in Parochia, sed in Ecclesia publica, excluso Oratorio privato.

Dubitatur 3. An aliquando teneatur Dominus uti Privilegio Oratorii, si non possit Ecclesiam adire? Videtur negandum, quia, si teneretur uti suo Privilegio, privilegium redderetur onerosum. At meritò affirmant ad id teneri Dominum, si commodè Sacerdotem habere possit. *Pasqual. q. 662. num. 4. Gattico cap. 25. n. 33. et P. Fortunat. à Brixia p. 101.* non quidem ex vi privilegii, sed ex vi præcepti, quod obligat ad Missam audiendam omnes, qui illud sine gravi incommodo implere valent. Hinc (ut etiam rectè ait *P. à Brixia pag. 112. cum Nugnez, Pasqual et Gattico*) tenetur privilegiatus, si commodè possit, providere de Sacerdote, non solum sibi, sed etiam aliis de Familia, si quis eorum nequeat ad Ecclesiam accedere.

Probabile autem est quòd satisfaciatur quicumque audit Missam in littore, aut in castris, *Croix n. 629. cum Bon. etc. DD. cit.* Notandum hic, quòd Oratoria in domibus Episcoporum, Religiosorum, vel Missionariorum privilegiatorum, vel alibi erecta, et benedicta ab Episcopo, cum janua in via (intellige hoc pro domibus laicorum), non sint jam Oratoria privata, sed verè Ecclesiae; quare in his audientes Missam bene satisfaciunt, et in quibuscumque Festis? Vide *Croix n. 626. Et vide Tr. de Euch. lib. 6. ex n. 357.*

DUBIUM IV.

An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominicis, et Festis majoribus?

320. — « RESP. Etsi id quidem decens sit, non tamen est obligatio. Est communis Auctorum (quos vide superiore Dub. cas. ult.) et ut ait *Card. Lugo disp. 23. sect. 1. n. 2.* certa; etsi » *Marchantius in Candelabro mystico t. 1. cap. 7.* et in *Resolutionibus moralibus, in forma manualis editis c. 8.* in dubium » vocet, scrupulumque movere conetur. Ratio est 1. Quia nul- » lum extat ea de re præceptum. 2. Quia *c. Ut Dominus, jube-* » » tur Parochus ante Missam ejicere eos, qui proprio Parocho » contempto istic missam audire vellent: ergo sine contemptu » (formali) licet. 3. Quia *c. Si quis, de Consecr.* jubentur ii, » qui habent Oratorium domi, in majoribus festivitatibus au- » dire sacrum in Parochia, vel in civitatibus. 4. Quia univer-

» salis Fidelium, et ipsorummet etiam Parochorum doctorum, et » Confessariorum (qui poenitentes hac de re non interrogant) » consuetudo id non tantum, ut loquitur *Marchant. l. c.* insinuat, » sed manifestè docet. 5. Quia *Trid. Sess. 22. c. 7.* tantum dicit, » populum debere moneri (non autem teneri) ut frequentar » adeant Parochias, saltem Dominicis, et festis majoribus » *V. Fagund. Lug. Barb. Zened. Trull. lib. 3. c. 1. dub. 6.* » 321. — « Neque obstat, quæ *March.* objicit, ut 1. Quòd jura » antiqua decernant contrarium; eò quòd *Sixtus IV., De Tregua » et pace,* præcipiat, ne Mendicantes prædicent, non teneri au- » dire Missam in Parochia Dominicis, et festis. Nam impi- » mis ex illo *Sixti* decreto nihil sequitur, cum is non dicat teneri, » sed tantum prohibeat, ne publice prædicetur, non teneri. Cum » enim honestissimum sit, populum audire Missam in Parochia, » idque suadere deceat, mimè deceret (id publicè præsertim) » dissuadere, nam inde scandala, et proprii Parochi contemptus » sequi possent; et hoc est quòd *Sixtus* cavere voluit. Deinde, » esto antiqua forsàn aliqua jura id habeant, eis posterioribus » temporibus, per varia privilegia, receptamque consuetudinem » universalem, est derogatum *Cajet. Lugo, etc. Auctor. cit.*

« Nec obstat 2. Quòd multos Canonistas eam opinionem secu- » tos asserat. Estò enim olim quidem sic senserint; hoc tamen » tempore, post tot, et tam ampla privilegia, post tam claram, et » diuturnam consuetudinem, post Eminentiss. *Cardin.* declara- » tiones, et ipsorum etiam Pontificum nota decreta contraria » (ut vid. *seq. Resp.*), an aliqui id doceant, nescio.

322. — « Nec 3. Locus *Trid.* paulo ante in resp. citatus, quem » objicit, ut patet ex ipsis verbis, et declaratione Eminentiss. » *Cardin.* Auctorumque communi explicatione.

« *Resp. 2.* Episcopus non potest censuris, mulctis, aliisque » poenis cogere ad audiendam Missam in Parochia. Est contra » *March. loco citato,* ubi ait, *Regulares ita communitè respon-* » » dere, ut privilegiorum suorum simbrias magnificent, et dilatent » phylacteria: et contra Auctorem Parochiani obedientis. Ratio » autem est quia, ut ait *Navarr.* Episcopus non potest tollere » (nec restringere) jus commune, et generale totius orbis » consuetudinem. Ita docent præter *Act. sup. cit. S. Ant. p. 2.* » *tit. 9. c. 10. §. 1. d. 4. Syol. v. Missa Tolet. Laym. l. 4. t. 7.* » *cap. 3. etc.* et commun. omnes Theologi, et Canonistæ moderni: » afferuntque *Azor. t. 1. l. 7. c. 8. q. 6. et Car. Lugo. disp. 22.* » *lib. 1.* pro hac sententia declarationem *Card. in Trid.* quæ » expressè habet: *Non posse Ordinarium mulctis, et poenis cogere » ad audiendam Missam, vel Concionem in propria Parochia, » etiam in casu negligentiae et contumaciae.* Et, si quis his duobus, » tanquam Regularibus, minus fidat, legere potest eandem de- » clarationem *ap. Barb. in Trid. sess. 22. c. 8. de Sacrif. Miss.* » et *Sess. 24. de reform. c. 4. n. 12.* Item *tr. de Offic. et Potest.* » *Parochi,* ubi eandem sententiam *Barbos.* ipse sequitur, et pro » ea supra viginti Auctores celebres, partim Theologos, partim

» Canonistas, quæ Regulares, quæ non Regulares, citat. Vide
 » ejusdem Remissiones in Trident. impress. Antverpiæ Anno
 » 1644, et Zerolam in praxi Episcopali p. 2. v. Parochia, et p. 1.
 » v. Missa, §. 6. Idem disertis verbis confirmat Clemens VIII
 » anno 1592, 22 Decemb. decreto suo, circa hanc ipsam contro-
 » versiam Duaci excitatam, quo eam dirimit his verbis: *Præsenti*
 » *nostro decreto sancimus, licere secularibus, Christianisque fidelibus*
 » *universis, Missas diebus Dominicis, et Festis aliis majoribus au-*
 » *dire in Ecclesiis tam Fratrum Prædicatorum, quam aliorum*
 » *Mendicantium, nec non etiam Collegii Societ. JESU juxta*
 » *eorum privilegia, et antiquas consuetudines, dummodo id in*
 » *contemptum Parochialium Ecclesiarum non faciant: et tam dic-*
 » *tis fratribus Prædicatoribus, ac Presbyteris dicte Societatis,*
 » *quam aliis privilegiatis quibus id à Sede Apostolica indultum*
 » *est idoneis et ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam Qua-*
 » *dragesimali, et Paschali, et quovis alio tempore confiteri licite*
 » *posse, etc.* Quòd si verò dicta privilegia, et alia similia aliorum
 » cognoscere lubeat, inspiciatur (ut alia taceam) Compendium
 » privilegiorum Societatis JESU, ubi præter Leonis X clara
 » sunt verba Pauli III in *Extrao.* data Anno 1549 Calend. No-
 » vemb. quæ incipit, *Licet debitum; qua omnibus Christi fidelibus,*
 » *cujuscumque conditionis, qui verbi Dei prædicationibus in tem-*
 » *plis ejusdem Societatis interfuerint, concedit, ut ibidem Missas*
 » *audire, et Sacramenta recipere libere, et licite valeant, neque ad*
 » *id Parochiales Ecclesias accedere teneantur.* Porro, ne quis
 » miretur, tam ampla privilegia Regularibus concessa à variis
 » Pontificibus, placebit inspicere eorum Bullas, in quibus repe-
 » riet motiva gravissima: aut si eas nec inspicere lubet, reco-
 » gitet saltem, Deum ipsum Innocentio III (dum vidit Eccle-
 » siam Lateranensem jamjam raururam) ostendisse, eam sus-
 » tentari à S. Dominico, et S. Francisco. Consideret, quòd,
 » sicut olim in varias orbis plagas, et in ipsam Germaniam doc-
 » trina Christi translata est opera Regularium, ita sine eorum
 » subsidio conservata diu non fuisset, vel saltem minus florisset.
 » Et denique, ne Regularibus succenseat quisquam, quòd privile-
 » gia sua tueantur, sciendum est quòd sine consensu Sedis Apos-
 » tolicæ iis renuntiare, aut cedere non possunt, ut *v. lib. 2*
 » *Decret. tit. 43. de Arb. c. 5;* imò, etsi id faciant, irritum fore,
 » et peccaturos: quia injuriam inferrent Ordini, et Ecclesiæ toti.
 » Nunc ad argumenta *Marchantii* breviter respondeo.

» 1. Affert auctoritatem cujusdam P. Capuccini, qui Paro-
 » chianum obedientem scripsit; Et huic quidem me paulo ante
 » sat multas gravesque auctoritates opposuisse existimo.

» 2. Ait quorundam Episcoporum praxim esse contrariam,
 » eamque fundari in jure antiquo, et novo *Trid. loc. cit. sess. 22*
 » *et sess. 24.* ubi dicit teneri unumquemque Parochiæ suæ in-
 » teresse ad audiendum verbum Dei, et rudimenta Fidei: hæc
 » autem in plerisque locis ruralibus docentur Parochiani in
 » Missa: ergo etiam ad Missam possunt compelli.

» 325. — « Resp. 1. Praxim istam (sicut est) paucorum esse
 » et contrariam praxi communi Episcoporum, in omnibus regnis,
 » et provinciis, et insuper Præsulis summi.
 » 2. Praxim istam nec fundari in jure antiquo, cum illi (si
 » quod fuerit) per privilegia sit derogatum, et abrogaverit
 » consuetudo; nec in novo, tum quia *Trid. l. c.* loquendo de
 » concionibus, et catechesi, nullam fecit mentionem Missæ, et
 » in pœnalibus non valet illatio: tum quia *Trid.* expressè addit
 » (quod *Marchantius* in sua citatione omittit, cum tamen ad rem
 » plurimum faciat) *si commode fieri potest;* tum quia nec illam
 » quidem obligationem, quoad conciones, esse receptam ostendit
 » universalis Ecclesiæ consuetudo, eò quòd forte regulariter
 » *commode fieri non poterat,* ut notat *Card. Lugo l. c.* Neque
 » Catechesim communiter fideles docentur in Missa, nisi fortè
 » in pagis, ubi rariùs contendunt Regulares cum Parochis de re
 » præsentis. Denique nescio, an non Episcopi, de quibus loqui-
 » tur, ex numero fortè sint eorum, de quibus Pius V in Bulla
 » *Etsi Mendicantium* queritur, quòd, etsi Episcopi Ordines
 » mendicantes meritò colere, et adjuvare deberent, non solum
 » id negligant; verum etiam Concilii Tridentini verbis in pra-
 » vum sensum detortis, eos incommodis, et perturbationibus
 » afficiant.

» 3. Citat decreta Synodi Leodiensis, et Namurcensis, subjun-
 » gitque: *Quis verò audeat hæc contemnere, et Patres istius Sy-*
 » *nodi, inter quos multi Theologi fuerunt.*

» Resp. Decreta ista (et si quæ fortè sunt similia) intelligenda
 » esse, ne cum contemptu proprii Parochi audiant Sacrum extra
 » Parochiam: aut, si quem sensum alium habeant, non esse re-
 » cepta, vel usu abrogata. Ita *Auct. cit. communit* Videri potest
 » *C. Lugo loco citato, Barb. et Zerol. ll. cc.* et dignissimus lectu-
 » libellus *Francisci Pontani* Concionatoris regii cujus titulus:
 » *Responsa ad quasita cujusdam primarii Prælati, etc.* excusus
 » primùm Gallicè Nancei Anno 1625, postea verò latinitate do-
 » natus, et recusus Viennæ Austriæ, typis Michaëlis Rictii,
 » anno 1634. Mitto rationes cæteras, quibus frequentationem
 » Parochiæ (sine obligatione tamen) persuadere conatur: cum
 » eam, utpote honestam imprimis, atque decentem, minimè im-
 » probare, sed erroneam tantùm conscientiam impedire intendam:
 » ne videlicet cum persuasione obligationis Parochialia, vel cum
 » apprehensione peccati Regularium templa frequententur.
 » *Bened. XIV, de Syn. lib. 11. c. 14. n. 7,* ostendit (contra *Jue-*
 » *nin. et Van Esp.*) nunc non esse obligationem audiendi Missam
 » in Parochia.

DUBIUM V.

Quæ excusent ab auditione Sacri?

» 324. Quæ sint causæ excusantes? An habens privilegium Oratorii
 » teneatur conducere Sacerdotem? — 325. Quomodo excusentur

navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati? 526. — An excusentur custodientes domos, etc. ? vel timentes, ne incarcerentur, aut assistentes infirmis? — 527. An uxores, filii, et famuli timentes offensionem Dominorum? — 528. An aliquando viatores? — 529. Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa? — 530. An excusentur feminae ratione luctus, vel partus, vel quia non habent vestes convenientes? Et an puella pregnantes, vel tempore, quo faciendæ sunt proclamationes pro ipsis? — 531. An possit omittere Sacrum puella, sciens se ab aliquo turpiter concipisci? — 532. An excuset amissio magni lucri? An aliud bonum spirituale majus? — An peregrini, ad breve tempus commorantes, teneantur audire Missam in loco, ubi id est de præcepto?

524. — « RESP. Duæ sunt causæ, quarum altera si adsit, non teneris curare celebrari privatim in portatili cum privilegio, neque (etsi id consilii sit) preces interim ullas loco Missæ dicere, ut habet *Nao. c. 13. Suar. Fill. t. 5. c. 5. q. 11.*

« Prima causa est impotentia, vel simplex vel moralis, aut difficultas ex notabili incommodo, proprio, vel proximi; corporis, vel bonorum, vel etiam honoris; quia hæc est mens Ecclesiæ, præcipientis instar discretæ, et benevolæ matris. » *Bonac. d. 4. q. ult. p. ult. Nao. Fill. t. 5. c. 7. q. 11. Suar. d. 85.*

« Secunda causa est quodcumque motivum rationabile, quo quis bona fide putat se excusari. Vide *Suar. in 3. p. sect. 6. c. 5. Laym. et Bon. l. c.* »

Excusat igitur ab audienda Missa quævis causa mediocriter gravis; scilicet, quæ involvit notabile aliquod incommodum, aut damnum in bonis Animæ, vel corporis proprii, vel proximi. Ita communiter cum *Bus. DD. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 675. Salm. de Sacrif. Miss. c. 6. n. 63. Mazz. de 3. Proc. c. 3. §. 2. et Zachar. l. 3. part. 1. n. 575. cum Suar. Azor. Pal. Fill. Tanner. etc.*

Rectè autem docet hęc *Bus.*, et est commune cum *Dian. ap. Croix n. 676. et Salm. dict. c. 9. n. 62.* quòd habens privilegium Oratorii non teneatur Sacerdotem conducere, ut Missam ipse audiat. Sed quid, si Missa jam dicatur gratis, vel facillè gratis haberi possit? *Suar. Meroll. Escob. Pellizz. etc. ap. Croix n. 576. et Salm. ib. n. 61. cum Fill. Pal. Trull. putant, eum adhuc non teneri Missam audire, si aliàs esset excusatus, quia privilegium datur ut favor, non ut onus; et ideo nemo tenetur uti privilegio suo, nam aliter privilegium redderetur gravosum. Probabilius tamen, eum teneri dicunt *Tourn. t. 3. p. 358. v. 2. et Croix n. 676. cum Lugo, Tamb. et communiore*, ut asserit. Ratio, quia, licèt non teneatur quisque uti privilegio suo, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sine notabili incommodo. Et idem dicendum puto cum *Tournely*, si modico stipendio possis conducere Sacerdotem, quia quisque tenetur leve pati incommodum, ut Præcepto satisfaciatur.*

Unde resolves :

325. — « 1. Excusantur, qui sunt in navigatione, vel carcere. » Item in morbo, vel convalescentia, in qua obsit prodire foras. » Item qui sunt in excommunicatione, vel interdicto, de quibus » suo loco. »

Infirmi excusantur, quando prudenter timent non leve damnum, vel moram notabilem ad convalescendum. Ita communiter *DD. Caj. Soto, Suar. Nao. et alii cum Salm. de Sacrif. Miss. c. 6. n. 18. et Elbel de 3. Prac. n. 336.* apud quem *Gob. cum Sanch.* excusat etiam eum, qui, ægra valetudine laborans, timeret exeundo notabile gravamen capitis, virium lassitudinem, crudelitatem, etc. Sed quid, si dubium sit, an incommodum sit leve, vel sufficienter grave? Standum est consilio Medici, aut Superioris, aut Parochi, vel alius viri prudentis; et etiam suo iudicio potest acquiescere infirmus, si prudenter ita iudicet. Sed quid, si adhuc, consilio petito, maneat dubium? *Suar.* dicit, tunc petendam esse dispensationem; sed *Pal. Bon. ap. Croix n. 679. et Salm. ibid. n. 59.* dicunt absolutè, eum non teneri ad Missam; quia, stante periculo gravis damni, præceptum Ecclesiæ tunc non possidet adversus infirmum; et idem sentit *Lugo*: Saltem (ait *Gob.*) tunc iudicandum est, Matrem Ecclesiam in tali casu non obligare. Vide *Croix ibid.* Est valde probabile cum *Mazz. l. c.*

Excommunicatus, vel interdictus non peccat, omittendo Missam, et sic pariter incarceratus, etiamsi negligant absolutionem, vel libertatem, quia isti non obligantur auferre impedimenta remota. Est commune contra paucos *ap. Salm. de Sacrif. Miss. c. 6. n. 53. cum Nao. Suar. Azor. Bon. Sa. Pal. etc.* Modò, ut bene advertunt *Spor. tr. 3. c. 4. n. 26. et Elbel n. 265.* ipsi non ideo ex proposito negligant liberationem, ne teneantur ad Missam. Imò probabilius dicunt *Bon. et Trull. ac Tourn. t. 3. p. 358. v.* Sed hęc, ipsos non excusari, si de facili possent absolutionem, aut libertatem obtinere, et negligant; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciatur.

526. — « 2. Item, qui custodiunt castra, urbem, gregem, domum, infantes, vel puerum (qui in templo quietus, et sine perturbatione aliorum contineri non potest), aut ægris solatio sunt, aut coquere debent, et similia curare, quæ omitti non possunt. » *Bonac. Con. n. 86 et 314.* »

Excusantur igitur custodientes domos, vel greges, ex communi cum *Laym. l. 4. tract. 5. c. 4. n. 3. Palao t. 22. Tour. p. 338. n. 2. D. un. p. ult. n. 4. Bon. D. 4. q. ult. n. 3. et Salm. c. 6. n. 68.* At si sint plures custodes, et una dicatur Missa, debent alternatim eam audire. Ita *Salm. d. c. 6. cum Suar. Nao. Con. Laym. Coo. etc.* Et ita pariter, si à viro, vel uxore manendum sit domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cum sit socia, non famula, quæ è converso cogi posset; sed etiam posset dominus manere domi quandoque, ut famula audiret

Missam, nam istius utilitas dominum excusaret. Ita *Croix cum Steph. et Gob.* Pari modo excusantur ab audiendo Sacro Matres, quæ non habent domi, cui relinquunt parvulos sine periculo, et contra non possent eos adducere in Ecclesiam sine notabili adstantium perturbatione. Ita *Bon. l. c. n. 2. et Salm. n. 73. et Suar. Trull. et Elb. n. 389. cum Laym. etc. communiter.* Probabiliter excusatur etiam, qui timet incarcerationi, si Ecclesiam adeat. *Croix n. 689. cum Henr. Dic. et Gob. ac Zach. l. 3. p. 1. n. 689.*

Excusatur etiam, qui nequit Missam audire, quin relinquat infirmum sine assistentia ad cibum, sive ad remedia præstanda; vel quin infirmus, relictus ab illo, gravem turbationem patiat. Ita *Pal. Dic. Fill. Suar. Sot. etc. cum Salm. d. c. 6. n. 76.* Et hoc, etsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et alias gravem pateretur tristitiam. Ita *Pasq. ap. Croix n. 686. et Mazz. loc. cit.*

527. — « 3. Item, cui periculum est gravis offensionis mariti, parentum, vel dominorum. *Henr. Suar. Fill. n. 226.* Si tamen id fere semper fieret, de alio medio laborandum esset. »

Excusantur famuli, quando eorum ministerium est communiter necessarium, et illud omittere nequeunt sine gravi incommodo dominorum: debent tamen mediocrem diligentiam adhibere, ut Missam non omittant: Ita *Suar. D. 88. sect. 6. n. 5. Pal. loc. cit. n. 5. Tourn. p. 339. et Salm. n. 74. cum Con. et Dic.* Imò notat *Croix n. 685. in fin. cum Pal.* eos teneri ad hoc, adhuc cum mediocri molestia seu vigilia, non autem cum notabili diminutione somni. At si ministerium non sit ita necessarium, domini procul dubio peccant, si famulos impediunt Sacrum audire. Ipsi autem famuli tenentur tunc Missam audire, adhuc contra domini iussum, nisi gravem indignationem timeant; vel nisi statim, et de facili non possent alium dominum invenire, ut bene ait *Croix l. 3. p. 1. n. 685. cum Pal. tr. 22. p. ult. n. 6.* Quidquid dicant *Sporer de 3. Præc. c. 5. n. 75. et Salm. n. 75. etc.* sentientes, famulos per aliquot vices semper excusari. Notat autem *Mazz. d. §. 2.* quòd minime peccent domini, si tempore Missæ præcipiant famulis, quæ nequeant differri juxta communem vivendi modum (intelligendum, sine notabili ipsorum dominorum incommodo). Et tunc sanè excusantur etiam famuli, si tempore Missarum sint occupati in obsequio actuali et necessario, ut ait *Spor. d. 24. cum Salm. etc. ut supra.*

Sic pariter excusatur uxor, si ex accessu ad Ecclesiam timeat gravem indignationem viri iracundi, vel zelotypi; secus, si levem: communiter *Pal. Suar. Bon. Azor. cum Salm. dict. c. 6. n. 68. Mazz. loc. cit. et Elb. num. 369.* Sed hoc rarò admittendum. Ex justa causa, notat *Croix n. 688. cum Tamb. et Fag.* posse Patrem detinere filium, domi clausum in pœnam, etsi Missam non audiat. Idem ait *Elb. n. 380.* Rectè etiam excusatur cum *Tourn. p. 359.* qui omitteret Missam ad impediendas rixas aliorum, aut turba alienorum honorum.

528. — « 4. Item, si quis alioqui amissurus esset occasionem

» commodam itineris, v. gr. Socios, cum viam ignoret, vel pericula metuat. Alias verò tenetur ad Missam ante iter, vel in itinere. *Suar. sect. 6. Rodriq. Bon. l. c. »*

Excusatur etiam viator, si alias perderet expensas itineris, quas faceret socius, ut *Suar. Dic. Gob. ap. Croix n. 582. et Salm. n. 69. cum Bon. etc. ac Elbel n. 383.* Vel si graviore expensas subire deberet, si relinqueret occasionem illam ob Sacrum audiendum, ut addit *Elbel loc. cit.* Vel si non esset securus in itinere sine comite, *Elbel ibid.* Vel si societas illius multum eum sublevaret, et longæ viæ auferret tædium, quòd certè videtur grave incommodum, vel saltem est conjunctum cum periculo gravis incommodi, ut *Tamb. Suar. Dic. Gob. Henr. apud Croix ibid.*

529. — « 5. Si sit gravis difficultas eundi ad Ecclesiam ob distantiam, v. gr. unius, vel alterius milliarii Germanici, vel etiam minoris spatii: maxime si via sit molesta, cælum pluvium. Ubi habenda est ratio personarum, loci, temporis, et consuetudinis, *Bon. Suar. Fill. loc. cit. Marc. Hor. Past. t. 4. n. c. 6. n. 7. »*

Pro distantia excusante, alii assignant tria milliaria nostratia, alii duo, alii unum. Sed hoc judicandum ex circumstantiis personæ, temporis, etc. ut *Bus. Vio. Salm. ex communi.* Ordinarie tamen milliarii distantia non excusat, ut bene ait *Croix n. 687.* Sed *Dicastillus apud ipsum ibid.* non obligat mulieres nobiles, et teneras ad 1500 passus; obligat verò alias mediæ sortis, et rusticas ad longius spatium. E converso *Salm. d. c. 6. n. 65. cum Suar. Pal. Trull. Fill. etc.* (quibus adhærent *Zach. l. 3. p. 1. n. 687. ac Croix cum Dian. Gob. et Fag.*) dicunt, quòd regulariter excuset distantia leucæ, sive trium milliarium, id est (ut *Croix*) unius bonæ horæ, seu 5 quadrantium iter pedibus agentes, et minùs, si esset molestia nivis, imbris, vel alia causa. Et idem tenet *Mazz.* dicens absolutè, quòd distantia trium milliarium omnes excuset.

530. — « 6. Si ex consuetudine patriæ fœminæ egredi non soleant tempore lactûs, vel etiam post partum. *Sylv. Caj. et Fill. n. 227. »*

Excusantur igitur viduæ ratione lactûs, ut *Spor. n. 35. et Elbel n. 384.* ac etiam filix, et sorores, ut addit *Mazz. cum Suar.* Sed talem consuetudinem (aiunt *Fill. Villal. et alii*) non esse extendendam usque ad mensem à morte viri. Mensem tantum permittit S. Carolus Borromæus in Conc. 1. Mediolanensi. Quamvis, si alia esset consuetudo in aliquo loco, non esse dammandam de peccato gravi, docent *Pal. Dic. et Fill. cum cæteris ap. Salm. n. 82.* Illæ tamen, quæ è domo jam egrediuntur ad alia, non sunt excusandæ, ut rectè notant *Salm. ib. cum Pal.* Alicubi etiam ex consuetudine virgines excusantur à Missa, ne in publicum exeant, *Salm. n. 81. cum Fill. Pal. et Suar.* qui tamen cum *Azor. et cæteris* meritò advertit, talem consuetudinem moderandam esse, quoad fieri potest.

« 7. Si quis non habeat vestes statui suo convenientes, *Navarr. Henr. Sa. Azor. Bon. l. c.*

« 8. Si quæ ex occulta fornicatione prægnans metuat, ne id advertatur, si prodeat. *Laym. l. 4. t. 5.* »

Bene excusantur cum *Bus. et Elb. n. 367.* mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum, vel famulum, aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, ut ait *Mazz. l. c.* Sed merito advertunt *Salm. de Sacr. Miss. c. 6. n. 64. Led. Suar. Fill. Dic. Pal. etc.* non esse excusandas ab audienda Missa valde mane, si possint, aut in Ecclesia remota, ubi Populus non concurrat. Idem dicitur de puella inhonestè prægnante, si possit in aliquo loco occultè, et sine nota Missam audire. Ita communiter cum *Bus. infr. Elb. n. 367. Tourn. t. 3. p. 338. n. 2. et Pal. Laym. Reg. etc. cum Salm. ib.* Sic etiam possunt aliquando excusari puellæ, quæ ab Ecclesia exeunt, quando fiunt proclamationes pro suis matrimoniis, etsi ideo omittant Sacrum, si ob id notabilem verecundiam pati debeant. Ita *Elb. n. 374.* idemque sentit *Spor. c. 4. n. 35.* de mulieribus nobilibus. Hoc autem rarè et difficile puto admitti posse; ut si revera puella ex hoc tantum ruborem pateretur, ut magnum incommodum subiret, eo casu non improbo. *Croix* verò *n. 690.* absolutè tales puellas excusat, ubi adest hujusmodi consuetudo. Pariter consuetudo excusat puerperas, domi se continentes post partum per aliquod tempus (v. gr. per sex hebdomadas ex communi usu, ut testantur *Sporer, et Elbel*), etiam postquam convaluerint. *Spor. num. 35. Elbel n. 384. et Salm. c. 6. n. 79. cum Pal. ex cap. un. de Purif. post part.* Non verò excusantur mulieres ob menstruum. *Salm. n. 80.*

351. — « 9. Si quæ sciret, alteri, à quo perditè amaretur, » securam occasionem peccati, si prodiret. *Sa. Fill. n. 227.* »

Quæstio magna est, an puella sciens, se ab aliquo turpiter concupisci, possit omittere Missam? Tres sunt sententiæ. *Prima*, quam tenent *Laym. de Car. c. 13. n. 10. Spor. de 6. Præc. c. 1. n. 29 et 37. Val. Lop. ap. Salm. dict. c. 6. n. 77.* dicit, eam posse; et his, vel ter etiam teneri omittere. *Secunda cum Pal. et Henr.* dicit, eam teneri audire Missam, non obstante ruina alterius, quæ illi voluntariè evenit. *Tertia cum Mazz. c. 2. §. 2.* qui eam asserit communem cum *Suar. Sa, Fill. Bon. Sanch. etc. ap. Salm.* docet, eam posse quidem omittere ad evitandum proximi damnum: Sed non teneri, quia utitur jure suo, et damnum ille sua culpa patitur. Hæ sententiæ omnes sunt probabiles, sed prima probabilior. Ratio, quia præceptum naturale de vitando scandalo præferendum est positivo de audienda Missa. E converso, quia caritas non obligat cum gravi incommodo, non tenetur puella abstinere à Missa plus quàm semel, vel iterum. Vide dicta de *Caritate l. 2. n. 51 et 53.*

352. — Quæritur hinc in fine, an amissio notabilis lucri excuset ab auditione Sacri? Negant *Salm. de 3. Præc. c. 1. n. 352.* Sed satis probabiliter affirmant doctus *P. Holz. de 3. Præc. c. 1. n. 258. Viva Art. 3. n. 7. Mazz. loc. cit. Elbel n. 368. cum Anacl.*

Dian. etc. Tamb. c. 2. §. n. 7. cum Azor. Bass. apud Croix n. 681. ob eandem rationem, ob quam diximus supra *n. 301.* excusari, qui, ne amittat extraordinarium lucrum, laborat die festivo, ex ratione generali, quia Præcepta Ecclesiastica non obligant cum gravi incommodo. Idem tenet *Gob.* qui excusat pauperem etiam ob lucrum unius ducati, et duorum alium tenuis fortunæ. Et injustè *Salm. loc. cit.* rejiciunt prædictam secundam sententiam, cum de *Sacrif. Miss. c. 6. n. 67. cum Suar. Pal. Bon. etc.* non negent excusari viatorem, qui, ne amittat solas expensas, quas sperat à socio, Sacrum omittit. Utrum autem excusetur, qui in Sabbato venatum iret, ubi Missam audire nequit? Vide *d. n. 301. circa fin. Verum Dic. et Gob. apud Croix n. 584.* excusant Aurigas, qui non possunt audire Sacrum, quin vecturam relinquunt cum notabili jactura. Idem ait *Mazz. d. §. 2. de Tabellariis, et Custodibus Gabellarum,* qui timeant notabilem jacturam: Idemque dicit de nautis, vectoribus mercium, qui nequeant audire Missam sine magno incommodo. Illud autem non admittimus, quod aliqui AA. addunt *ap. Croix l. c.* scilicet, quòd, etsi quis possit sine tanto damno omittere vecturam, adhuc tamen is excusari possit ex consuetudine aliorum, quam habent vehendi. Pariter *ibid.* dicunt *Suar. et Gob.* excusari Moliatores, si causa Missæ eis eveniret jactura mediocriter gravis. Valde autem probabiliter excusatur, qui ob Missam audiendam omittere deberet negotium cum damno gravi, ut *Suar. Dic. Caj. etc. cum Salm. n. 70.*

Non excusatur autem ex communiore cum *Pasq. apud Croix n. 683.* qui omitteret Sacrum ob aliud bonum spirituale, quamvis majus. Probabiliter tamen *ibid.* admittit *Ills.* eum excusari qui omitteret Missam ad confitendum peccata, si alias deberet aliquandiu permanere in statu peccati mortalis; et idem tenet *Croix cum Less. n. 665.* Item excusantur à Missa, qui alias non possent impedire blasphemias, rixas, furta, etc. *Elb. n. 391.*

An autem Peregrini teneantur audire Missam, quæ audienda est ex peculiari præcepto loci, ubi sunt, etiamsi per unum diem ibi commorentur? Affirmant *Suar. de Rel. l. 1. c. 14. a. n. 9. Pont. de Matr. l. 8. c. 4. n. 7. Jos. de Januar. et Salas ap. Pal. de Leg. D. 1. p. 24. n. 12.* qui meritò probabile id vocat cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 37. Salm. de Leg. c. 3. n. 58.* Ratio, quia Peregrini verè fiunt subditi Superioris loci, ubi sunt, licet per breve tempus ibi commorentur. Probabilius tamen negant *Sanch. l. c. n. 38 cum Tol. Azor. Sayr. et Bon. D. 1. q. 1. p. 6. n. 6. et 43. Sylb. v. Jejunium q. 2. n. 7. Elbel. de 3. Præc. n. 383. item S. Ant. Gran. Vega etc. apud Salm. l. c.* Ratio, quia Superior loci non habet jurisdictionem in peregrinos, nisi ibi maneant, vel saltem animum permanendi habeant per majorem anni partem juxta dicta de *Leg. lib. 1. n. 156.*

Hic refert annotare, quòd *Benedict. XIV.* in Brevi, *Cum sicut etc.* dato die 22 Dec. 1748 quoad Regna Neapolis, et Siciliæ, indulserit ab abstinencia operum servilium diebus festis,

exceptis Dominicis Paschatis, et Pentecostes, ac omnibus aliis Dominicis in anno: item die Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, Nativitatis Domini: item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. M. Immaculatæ, item die SS. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et Patroni principalis cujuscumque Civitatis aut Pagus illius Diœcesis. In aliis verò Festis præcipit, Fideles teneri tantum ad Missam audiendam.

CAPUT II.

DE QUARTO PRÆCEPTO, HONORA PATREM, ETC.

DUBIUM I.

An quid teneantur liberi erga Parentes.

553. Quæ teneantur filii præstare Parentibus circa amorem?

—554. Quæ circa Reverentiam? —555. Quæ circa Obedientiam? Vide alia ibid.

553. — « **RESP.** Tenentur vi hujus præcepti, tum Genitoribus, tum Superioribus, in iis rebus, in quibus quisque, et quamdiu subjectus iis est, amorem, reuerentiam, et obedientiam præstare, ita ut, si notabilis horum defectus sit in re gravi, graviter peccetur: quod facilius fiet respectu Parentum, quam aliorum. Ita communiter. Vide *Fill. t. 28. p. 2. c. 1. etc.*

Unde resolves:

« I. Contra amorem graviter peccat filius I. Si signa odii Parentibus ostendat, et eos asperè tractet. II. Si eos torvo oculo fere semper intueatur, ac ita asperè alloquatur, ac si eos odio haberet. III. Si non subveniat eis in gravi necessitate spirituali vel corporali. (Hinc etiam graviter peccant filii, negligentes preces, et Sacrificia offerri pro Parentibus. *Salm. t. 24. c. un. n. 24.*) IV. Si non impleat eorum testamenta, et legata, modo hæres sit. V. Si grave malum, v. gr. mortem illis optet. *Nav. Reg. l. 20. n. 8. Fill. t. 28. c. 1. q. 3. et 7.*»

Graviter ideo peccant filii, si non curent, ut Parentes, in articulo mortis constituti, suscipiant Sacramentum Pœnitentiæ, et alia. *Bon. de IV. Præc. p. 4. n. 5. Fill. n. 3. Salm. de IV. Præc. Tr. 24. c. un. n. 4. cum Azor. Nav. Trull. Item, si impediunt Parentes, quominus faciant testamentum. Bon. ib. Tamb. n. 5. Quod tamen intelligitur, si malis artibus impediunt; secus verò, si modis permissis id faciant, tunc ab omni culpa immunes erunt.*

554. — « 2. Contra reuerentiam peccat graviter filius I. Si percutiat etiam leviter, secundum *Reg. II. Si manum ad percutiendum deliberatè attollat.* (Ita omnes communiter; et rectè aduertit *Spor. de 4. Præc. c. 5. n. 32. quòd in his filius dupliciter peccaret contra justitiam, et contra pietatem.*) »

» III. Si graviter Parentes contristet. *Reg. l. 20. n. 24. Fill. c. 17. n. 17.* (Etiam si verba non sint graviter contumeliosa, ut probabilis ait *Busemb. mox infra, et Bonac. de 4. Præc. p. 3. n. 4. contra Elbel eod. tit. n. 557.* dicentem non esse mortale, si iracundia Parentum non oriatur ex ipso verbo aut facto, cum hoc sit leviter injuriosum, sed ex sinistra apprehensione, vel eorum indispositione: nam si tunc non læditur graviter reverentia, saltem graviter violatur amor erga Parentes, eos sine justa causa graviter, et deliberate contristando.) IV. Si animo deliberato ad gravem iram provocet verbis contumeliosis, vel talibus, quibus sciat, eos graviter offendendos, (Hinc bene ait *Koncag. de 4. Præc. c. 1. R. 1 in praxi non excusari à mortali, qui Matrem vocet: pazza, ubbriaica, bestia, strega, ladra, et similia. Qui verò diceret tantum Vecchia, stordita, ignorante, et similia, puto non posse de se absolutè damari de mortali, nisi Parens graviter de his verbis offendatur. Peccat autem graviter filius, qui Parentes frequenter torvis oculis aspicit, aut verbis asperis alloquitur, ita ut videatur eos odio habere. Bus. ut supra et Bon. num. 3. cum Sylvest. Graff. etc. Elbel n. 550. Ron. R. 2.) V. Si maledicta, aut convicia in eos conjiciat. (cum *Tournely t. 3. p. 338. Intelligit in præsentia, ut videbimus in subsequenti Annotatione. Item, si Parentes deliberatè gestu vel risu subsannet, ut Sporer n. 31 et alii. Dicitur deliberatè, nam in his, et similibus, ut supra, sæpe excusantur filii à mortali propter indeliberationem actus notant Bon. et Elbel.) VI. Si Parentes pauperes despiciat, vel nolit agnoscere. Quòd si tamen exterius tantum dissimulet, se eos nosse, et nolit apud se habere ex justa causa, dummodo eis provideat de necessariis *Bon. n. 4. excusat eum à peccato gravi, eo quòd rationabiliter non sunt invitati.* (Hinc probabiliter ap. *Salm. de 4. Præc. n. 5. Az. Nav. Tol. et Trull. excusant eo casu filium à mortali, 1. si grave damnum passurus esset, 2. si Parentes infami crimine essent notati, 3. si solum exterius dissimularet, sine interno contemptu, quia tunc (ut ait Bon.) ipsi Parentes non censentur graviter, aut rationabiliter invitati.) VII. Si in foro externo filius etiam de vero crimine Parentes accuset; extra crimen hæresis, proditionis, vel conjurationis in Principem, cum non sit alius corrigendi modus. Vide *Bon. l. c.*»***

Absolutè dicit *Sporer d. c. 5. n. 30 et 31* filium maledicentem Parentibus, sive eos subsannantem, non excusari à peccato mortali, sive id faciat in eorum præsentia, sive in absentia. Nescio, quomodo hic Auctor, quamvis in aliis suis sententiis satis æquus, et fortè aliquando plusquam par est benignus, hoc potuerit absolutè asserere; nam, ut ipsemet fatetur *de 8. Præc. c. 6. n. 135.* et omnes docent, reverentia, sive honor non læditur, nisi per contumeliam illatam in præsentia offensi; vel in absentia, sed eo fine, ut alter resciat. Præterea accedit id, quod dicunt plures graves DD. ut *Coninck. de Ritu V. Sacr. art. 3. dub. 1. num. 230.*

Pontius de Matr. l. 10. c. 10. n. 15. (et asserit commune) Tol. l. 5. c. 8. n. 11. Nav. c. 27. n. 256. in fin. item Az. Vasq. Sa. etc. apud Salm. de Matr. c. 15. n. 64. Aiunt enim præfati AA. per copulam fornicariam occultam in Ecclesia non committi sacrilegium, nec pollui Ecclesiam; Ratio, quam tradit Coninck. ap. Salm. quia reverentia Ecclesiæ debita consistit in opinione hominum, sicut fama: ergo, sicut homines non fiunt infames, nisi crimina innotescant, ita reverentia loci sacri non violatur, nisi publice pateat de crimine. Quidquid sit de hac sententia, quæ satis est probabilis, ut dicunt Salm. n. 65, licet opposita mihi sit probabilior, quia irreverentia tunc irrogatur Deo, qui in Ecclesia speciali modo assistit, et omnia occulta respicit. (Vide infra de 6. Præc. n. 458.) Quod mea interest hic, est ratio adducta, nempe quod irreverentia non lædatur nisi per manifestationem contumeliæ. Quomodo igitur peccabit graviter filius clam maledicens Parenti, aut subsannans eum in ejus absentia, cum non adsit tunc, neque contumelia, neque irreverentia? Et hoc puto dicendum, etiamsi non faciat coram aliis. Attamen non nego, in hoc adesse quandam vilipensionem exercitam, repugnantem reverentiæ Parentibus debitæ, specialemque malitiam contra Pietatem continentem, sed quæ non pertingit ad peccatum mortale; nisi casu, quo filius ei malediceret animo malevolo, aut cum magno contemptu; nempe si malediceret coram aliis eo fine, ut illi deinde Parentibus deferant, vel fortè saltem præsumendo quod deferrent.

Dicunt autem Viva, Elbel, Tamb. Mazott. et Bon. cum aliis, filium Parentibus maledicentem graviter peccare, sive illi sint vivi, sive defuncti; sed præfati AA. (aliquantulum nimis inconsideratè) non explicant, an maledictio fiat cum animo, vel sine animo malevolo. Verumtamen omnino intelligendum, eum non peccare graviter, si sine tali animo maledicat. Et revera Nav. et Fill. quos citat Bon. pro hac doctrina, sic intelligunt; Nav. enim Manc. c. 14. n. 12. v. Sexto, dicit, peccare filium, qui ex animo Parenti maledicit, sive vivo, sive defuncto; si tamen oretenus tantum maledixerit, non ampliùs quàm venialiter offendit. Idque quasi eisdem verbis confirmat Filliuc. c. 1. n. 17.

555. — a 3. Contra obedientiam graviter filius peccat I. Si in re gravi sit inobediens circa ea, quæ pertinent ad gubernationem domus, bonos mores, vel animæ salutem. Fill. n. 20. II. Si contra voluntatem parentis ducat uxorem se indignam. Indigna autem dicitur, quacum non potest contrahere sine dedecore, juxta suæ regionis usum. (Vide dicenda de Matr. l. 6. n. 851.) non tamen potest exheredari idcirco. (Vide l. 3. n. 949.) III. Si sine justa causa nolit eam ducere, quam vult parens, maximè si inde sopirentur odia, aut parentum necessitas levaretur: erit autem justa causa, v. gr. si sit impar familia, si infirma, deformis, fatua, vel immorigera. IV. Si, inconsultis parentibus, nubat. (De hoc vide de Matr. l. 6.

n. 849) ut habet Sanch. Potest tamen, ubi eos consuluit, ipsis invitis, prudenter contrahere cum se digna; cum circa electionem nem status sit sui juris. Less. lib. 2. c. 40. n. 43. Sanch. l. 4. c. 15. Fill. q. 10. n. 20. An, et quomodo peccant liberi furando à parentibus? (Vide infra l. 3. n. 543.) Item, an alienare possunt bona? Vide infra, l. 3. t. 5. c. 3. d. 1. l. 3. t. 5. c. 4. d. 1. »

Tenetur igitur filius obedire Parenti in iis, quæ mox dicta sunt, et peccat graviter peccato speciali, in Confessione explicando, si materia sit gravis, et Parens præcepto expresso, et seriò id mandaverit; secus si tantum monuerit, ut Spor. de 4. Præc. c. 5. n. 14. Ronc. c. 1. q. 3 et Holzm. n. 555. Additque Lugo de Pœnit. D. 16. n. 226 et Bon. cod. tit. part. 6. n. 3. cum Nav. et Rodr. filium tunc specialiter hoc peccatum committere, cum Parens imperet aliquid, intendens obligare ad obediendum obedientia sibi debita. Imò dicunt Sporer n. 16. et Elbel de 4. Præc. n. 55. cum March. tunc filium graviter peccare, quando ordinariè præceptum transgreditur; secus, si aliquoties ex negligentia.

Præterea hic advertendum, filios non teneri obedire in iis, quæ pertinent ad statum eligendum. Hinc graviter peccant Parentes, qui eos cogunt, etiam indirectè invitos, ad vitæ statum eligendum, sive Religiosum, sive Clericalem, sive conjugalem; vel contra, si eos injustè retrahant, etiam sine vi, vel fraude, à statu Religioso, Clericali, vel conjugali, sine justa causa: quia Parentibus specialiter incumbit consulere bono spirituali filiorum. Ita Mol. l. 5. D. 51. n. 2. Elb. n. 538 et Spor. n. 21. cum communi. Unde, si filius, sentiat se à Deo vocatum ad Religiosum vel Clericalem statum, et advertat, Parentes injustè impedituros, consultiùs agat rem eos celando, Divinamque voluntatem exequendo. Ita Elbel l. c. Bon. l. c. n. 2. cum Sayr. Molf. Fill. et aliis. Dictum est autem injustè, nam secus dicendum foret, si Parentes ob justam causam contradicerent: puta, si remaneret in necessitate; vel si alias extingueretur nobilissima Familia, ut ait Elbel n. 539. In hoc tamen secundo casu puto non teneri filium ob id suam vocationem deserere. Vide alia, quæ de hac materia fusè dicentur l. 4. ex n. 66.

4. Tenetur proles alere Parentes egentes; adeo, ut, si in gravi necessitate aliter juvari non possint, teneatur manere in sæculo (nisi tamen in hoc illi certum, vel certè valde probabile periculum salutis immineret); (Vide infra de Statu Relig. l. 4. n. 66. ubi etiam de fraudibus n. 71.) et si Religionem sit ingressus, teneatur ea egredi, et juvare Parentes: dummodo eorum necessitas ejus professionem antecesserit. Fill. q. 5. n. 9. Bon. q. 1. p. 6. (Vide d. 4. n. 67.)

5. Si verò necessitas post professionem superveniat, si extrema sit, tenetur egredi, petita priùs licet non obtenta, venia. Si autem sit gravis tantum, in qua utcumque possint vivere, non tenetur quidem; potest tamen egredi, si Prælati per-

mittat. Quo casu tenetur, in quantum non obstat suo intento, deferre habitum, et observare substantialia Religionis; at postquam Parentibus subventum est redire tenetur. Vide Less. l. 2. c. 41. dub. 3. (Vid. et inf. de Statu Relig. l. n. 67.)

DUBIUM II.

Ad quid teneantur Parentes erga filios.

336. Quæ teneantur Parentes præstare filiis quoad alimenta, et educationem? — 337. An teneatur Pater dotare filiam, nuptam contra ejus consensum? — 338. Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum. — 339. Ad quid aliud teneantur Parentes? — 340. Ad quid teneantur Fratres? — 341. An possint aliquando Parentes filios exheredare? Et quæ sint causæ justæ exheredandi? (Vide etiam de hoc n. 948 et 949.)

336. — « PARENTES, quo nomine etiam intelliguntur ascendentes, v. g. avus, proavus, etc. tenentur gravi obligatione, juris naturalis conservationem, et educationem liberorum curare. Circa quod ex Bon. disp. 5. q. 1. Azor. p. 2. l. 2. q. 17. Fill. tr. 28. c. 2.

Resolvuntur hi Casus:

« 1. Graviter peccant Parentes, qui sine justa causa prolem in hospitali, vel locis publicis exponunt. Vide Bon. hic, et Fill. l. 21. p. 2. c. 2. et infra tract. 5. c. 1. (Justa autem causa est, si proles sit illegitima, ut probabiliter Laym. Dian. Henr. Salm. de IV. Præc. n. 36. in fin. Vide de Restitut. n. 656.)

« 2. Mater tenetur (sub veniali tamen) lactare proprio lacte, nisi habeat justam excusationem (V. gr. si debilis, aut nobilis, ob consuetudinem. Salm. n. 35. cum Nav. Azor. Trull. etc.) : tunc verò tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quærere. Bon. d. 6. q. 1. p. 6. Laym. Item tenetur, secundum jura, prolem alere ad finem anni tertii. (Si verò mater non possit lactare, tenetur pater ad expensas lactationis, Croix. l. 3. p. 1. n. 697. Et Salm. de 4. Præc. c. un. n. 3. cum commun.) Postea educatio, usque ad emancipationem, spectat ad patrem. Excipe, nisi hic esset pauper, et mater dives. Fill. Laym. l. 5. t. 10. c. 3. Reg. l. 20. n. 32. (V. Not. IV, pag. 396.)

« 3. Pater tenetur proli, non tantum legitimæ, sed etiam (in quo jus civile à canonico correctum est juxta c. cum haberet) spurie curare alimenta, hoc est, cibum, potum, vestitum, et honestas artes, juxta suum statum, nisi tamen aliunde se alere possit, et non indigeat; deinde etiam dotem filie. (Respectu autem filiorum dicunt Sanch. de Matr. l. 4. D. 26. n. 21. Boss. de Effectu. Matr. p. 2. c. 4. num. 95. cum Glossa in c. Admonere 33. q. 2. ac Surdo, et Megala, quod Pater tenetur alimenta præstare non tantum Filio, sed etiam Uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote, et contra ipsius Patris voluntatem.

Præterea tenent Azor p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. et Merenda Controu. l. 4. c. 34. n. 6. cum Baldo, et Jafone, quod Pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiosè portionem jam prius sibi traditam. Et quidem Clerici etiam ex fructibus Ecclesiasticis possunt hæc suis spuriis præstare. Fill. loc. cit. t. 28. c. 2. n. 28. Laym. l. 5. t. 10. p. 3. c. 5. Vide infra t. 5. c. 4. d. 5. q. 1. Hinc peccant 1. Si non adhibeant diligentiam, saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii alantur habeantque hæreditatem secundum suum statum. 2. Si bona dilapidando impotentes se reddant ad liberos honestè secundum statum suum educandos, ac dotandos, Bonac. d. 6. §. 2. ex Azor. Pell. etc. 3. Si sine legitima causa filie dotem negent (vel filium exheredent), v. gr. quia vult ingredi, vel est ingressa Religionem, vel quia, ipsis invititis, nupsit licè se indigno Bon. l. c. ex Azor, Reginald. etc. vel quia filius Ordinem sacrum suscepit: sicut enim Pater tenetur dotare suas proles pro matrimonio, vel ingressu Religionis: ita etiam ad suscipiendos sacros ordines. Neque hæc donatio est revocabilis: imò, quæ sic donata sunt, non posse computari in legitimam aut divisionem cum fratribus docet Barb. c. 17. Contrarium tamen tenet Mol. etc. cum Dian. p. 8. t. 6. R. 91 et 92. (Et Salm. de IV. Præc. n. 78. At vult dicenda de Contr. n. 956. Ubi etiam vide de aliis bonis à filiis in collationem adducendis.)

337. — Quæstio est, an Pater teneatur dotare filiam, contra ejus voluntatem nuptam? Distingue, affirma, si filia sit nupta major 25. annis, etiamsi indigno, ut Sanch. de Matr. l. 4. D. 26. n. 11. Salm. de 4. Præc. n. 40. cum Bon. Trull. etc. Sed dubium majus est, si nupta sit minor 25. annis? Alii etiam affirmant absolute: Alii tantum, si nupserit digno: Alii dicunt, patrem teneri tantum ad alimenta ei danda, si tamen ipsa egeat, et hoc, etsi nupserit indigno, ut Sanch. n. 18 et 19. Salm. n. 41. cum Mol. Trull. Cor. Et hoc probabilius. Hinc infert Sanch. n. 20. cum Trull. et Bann. ap. Salm. n. 42. quod si etiam filius nuptias ineat, patre invito, tenetur pater alere eum indigentem, et uxorem ejus. Vide dicenda n. 949.

338. — Notandum obiter hic est, nuperrima S. R. Neapolitani Concilii, junctis quatuor Aulis, Sanctione, cui Regia Majestas annuit 15 Decemb. 1742, sancitum fuisse « non licere parentibus sine justa causa à jure probata, vel à judice approbata, liberos, et filios, seu aliquem illorum immeritò e domo sua expellere, eisque extra domum præstare alimenta. Et è converso filiis, et liberis, seu alicui ipsorum, facultatem non esse discedendi ab obsequio patris pro libito, et alimenta habendi extra domum paternam; sed voluntatem non morandi cum parente tunc filiis prodesse ad exigenda ab illo extra domum alimenta, cum filiorum voluntas sit causa virtutis, non causa vitii, quacumque alia interpretatione, et rerum forsitan judicatarum auctoritate sublata, deinceps perpetua lege inviolabiliter hoc observandum definitum est.

359. — « 4. Parens tenetur proli subvenire, relicta Religione, iisdem casibus, quibus proles parenti; quos vide superiore dubio cas. 4 et 5. in fine n. 335.

« Parentes gravi obligatione tenentur instruere liberos per se, vel alios, in necessariis ad salutem. Hinc graviter peccant, i. Si, quantum in ipsis est, non curent, ut bonis moribus inbuantur, doctrinam Christianam, seu Fidei rudimenta addiscant, pravorum consortia vitent, mandata Dei et Ecclesiæ observent, Sacramenta frequentent, à peccatis abstineant, Azor, *Fill. Bon. l. c. 2.* Si occasiones peccandi ab iis non avertant, vel in locis, aut domibus suspectis eos habitare permittant: *Trull. l. 1. d. 3. n. 4. 3.* Si consilio, vel exemplo malo depravent. 4. Si non objurgent, puniantque dissolutos; moderatè tamen: nam peccant etiam verberando immoderatè, v. gr. ut notabiliter lædantur. *Sot. Sylv. Bon. loc. cit. et d. 3. de contr. q. ult. p. 3.*

« 6. Tenetur etiam proli relinquere libertatem circa electionem status. Unde peccant invitos ad matrimonium, vel religionem cogendo, vel abstrahendo. (Vide d. n. 335. v. *Præterea, et dicenda l. 6. n. 850. in fin. v. Dicit.*) Et quidem *Trid. sess. 25. de Reg. 18.* excommunicat cogentes ad Monasterium filias.

340. — « 7. Etsi frater, fratri, vel sorori, saltem in extrema vel quasi extrema necessitate teneatur subvenire lege tum charitatis, tum pietatis; non tamen est ea obligatio, quæ inter parentes, et liberos, cum non sit ista dependentia. Vide *Less. l. 2. c. 31. n. 34.* Unde, si professus est in Religione, non tenetur egredi, ut eis succurrat. *Trull. l. 2. c. 2. d. n. 24. n. 8. ex Suar. etc. (Vide l. 4. n. 67.)* »

Notandum tamen hic, quemvis in utroque foro teneri, si possit, alimenta, et dotes præstare fratribus, vel sororibus, in eorum non solum extrema, sed etiam gravi necessitate. Ita *Salm. de IV. Præc. num. 69. cum Azor, Trull. Fagund. Barbos. Men. etc.* Extendunt DD. doctrinam hanc ad fratres ex eodem patre natos, licet ex diversa matre; nam isti, ut utrinque conjuncti, in jure reputantur ex *lib. Cum plures. §. Cum tutor. ff. De administratione Tutorum.* Si verò fratres, sicut si sorores, sint tantum uterini ex parte matris, tunc est obligatio eos alendi, sed non sorores dotandi.

341. — « Quæres, an filius aliquando possit à patre privari hæreditate? (V. *Not. V. pag. 396.*)

« Resp. Potest ex justa causa, alias non: eadem in testamento debet exprimi. *Auth. Sed hodie. C. de Inoff. test.* Talis autem censetur. I. Ingratitudo (nisi in gratiam patris redierit, ipsumque pœnituerit ante testamentum conditum) ut, si affecerit patrem gravi injuria, vel ejus vitæ insidiatus sit, vel manus injecerit in eum, vel maleficiis se immiscuerit. *Bon. d. 3. q. 7. p. 4. ex Cov. Sanch. Az. Mol. etc. II.* Si novercam, seu patris uxorem cognoverit carnaliter; si parenti furioso, vel in carcere detento noluerit succurrere, fidejubendo: si impedierit

» patrem, quominus testaretur: si bona parentum dilapidaverit cum gravi ipsorum dispendio. III. Si filia, minor 25 annis, luxuriosam vitam elegerit, etc. Circa quas nota, valere has causas, quando filius aliunde habet, unde vivat; nam alimentis ad vitam necessariis privari non potest, cum debeantur jure naturæ; quod à jure civili tolli non potest. *Bon. d. 6. qu. 1. p. 6. §. 3. ex Sanch. Mol. Az. Reg. Fill. Trull. lib. 4. cap. 2. d. 3. et t. 2. lib. 7. et cap. 17. (Secus de necessariis ad statum, Salmant. ibid. n. 43. cum communi. Circa exheredationem autem filiorum, vide de Contract. n. 948 et 949.)* »

DUBIUM III.

Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco.

« TUTOR (idem est de curatore) tenetur curam gerere pupilli, ejusque bona ritè, et fideliter administrare. Ratio est: quia in hunc finem constituitur, et assignatur pupillo, patris loco. Quare, si delinquat, vel notabiliter sit negligens hac in re, peccat graviter, et ad compensationem damni, quod pupillus ex eo accepit, obligatur (et saltem de dolo, et culpa lata): imò, si tutoris officium exerceat pretio (quod tamen si ab initio non est constitutum, censetur suscepisse gratis), tenetur etiam de levi culpa. *Bonac. de contract. d. 3. quæst. 19. p. 4.* (Not. VI, pag. 396.)

Unde resolves:

« 1. Tutor tenetur tueri personam pupilli, dum opus est eumque bonis moribus imbuere, et bene educare per se, vel per alios. *Bon. loc. cit.*

« 2. Tenetur bona pupilli fideliter administrare, ideoque (officium tutoris suscipiens) inventarium conficere, alioqui damna, ex ejus defectu secuta, resarcire; nec licet illi pupillo nimium pecuniæ ad usus inutiles concedere.

« 3. Tutor (uti et Curator) tenetur conservare omnia jura, bona, et actiones pupilli (vel minoris), et bona aliàs peritura vendere, pecuniamque convertere in emptionem bonorum stabilium, vel in censum, etc. prout fuerit utilius. *Ibid. ex Rebell. p. 2. lib. 22. q. 17.*

« 4. Si Tutor, vel Curator pecuniam pupilli convertat in suos usus, tenetur ad restitutionem totius lucri cessantis, vel damni emergentis quod inde accepit pupillus, vel minor, loco citato. *Rebell. q. 17.*

« 5. Tenetur item ad restituendos fructus (deductis expensis) quos ex bonis pupilli percipere poterat, et sua culpa non percepit. *Sylv. v. Tutor. §. 4. Reb. loc. cit.*

« 6. Tenetur nomina debitorum exigere, et debita pupilli persolvere: ita tamen, ut, quantum fieri potest, bono pupilli consulat. *Sylv. Reb. ll. cc. Tab. ibid.*

« 7. Tutor, vel Curator non potest donationes, vel remissiones gratiosas facere de bonis pupilli, quia non ad destruendum, sed ad tuendum est constitutus, *ibid.* Excipe donationem remuneratoriam: sic enim potest v. gr. stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere ex liberali donatione. *Mol. Lugo d. 23. sect. 10. Sanch. Trullench. lib. 7. cap. 17. d. 8. Vide Dian. p. 8. t. 6. R. 17.*

« 8. Denique tenetur (officio finito) reddere rationes, quia hoc onus est commune eorum, qui bona aliena administrant. Vide *Bonac. de Con. d. 3. quæst. 19. p. 4. et infra hoc libro tract. 5. cap. 4. in appendice ad contractus. n. 917 et seq.*

DUBIUM IV.

Quæ obligatio Dominorum, et famulorum, aliorumque Superiorum et inferiorum erga se invicem.

342. Quid teneantur Superiores præstare subditis? An Principes teneantur eligere digniores ad officia? — 343. Quid teneantur famuli præstare Dominis? — 344. An famuli, non impediens furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem? — 345. An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium? — 346. An ægotans teneatur postea famulatum supplere? — 347. An, elapso triennio, possit salarium exigere? — 348. Quando famulus inserviens, nulla statuta mercede, possit exigere stipendium? — 349. Quando possit mercedem sibi compensare? — 350. An Servi capti in bello, possint fugere ad suos?

342. — « RESP. I. Domini, et Superiores tenentur habere curam famulorum, aliorumque suorum subditorum. Patet ex 1. ad *Timot. Si quis suorum, etc.* Et ratio est, quia sunt ipsum caput, et vices parentum gerunt, ideoque tenentur quodammodo ad eadem, ad quæ parentes. Imprimis verò curare tenentur, quantum in ipsis est, ut servent præcepta Dei, et Ecclesiæ. *Bon. dub. 16. q. 1. part. 8.* »

Quæ. hic obiter, an Principes seculares teneantur eligere digniores ad officia secularia? Affirmant *Salm. de IV Præcep. n. 103. cum Sot. Bann. Less. Trull. etc.* Negant verò *Caj. Vasq. Lugo etc. ib.* modò officia non indignis distribuuntur: quia, ut isti dicunt, hæc Officia non pertinent ad justitiam distributivam, nec sunt bona communia, sed potiùs Regis, qui satisfacit, si dignè, non autem dignissimè Respub. regat. Utraque est probabilis, sed prima sententia probabilior, quia aliàs Respublica grave pateretur noxamentum; ob quod motivum *Lugo D. 34. licet n. 19.* oppositum sustinuerit, tandem n. 21. concludit, regulariter teneri Principes digniores eligere, excepto uno vel altero Ministro. An autem Reges possint Officia secularia vendere? Negant *Adrian. Ang. Turr. et Med. ap. Salm. l. c. n. 94. ex 1. Hæc lex ff. ad leg. Jud. de Ambit.* ubi hoc expressè prohibetur. Affirmant verò *Nao.*

Caj. Sot. Sanch. Azor. etc. cum D. Th. Opusc. 21. ap. Salm. ex n. 95. modò venditio sit omnino necessaria ad utilitatem Reip. et modò vendatur moderato pretio, ac dignis, et quantum fieri potest dignioribus. Cæterum omnes cum *D. Th.* conveniunt hanc venditionem non expedire; intellige de Officiis majoribus Magistratum, quibus datur justitiam ministrare; non autem de minoribus, quibus competit tantum eam exequi. Vide *Salm. l. c.*

« 1. Peccant domini graviter I. Si sine justa causa impediunt famulos, quominus diebus festis Missam audiant; vel si diebus festis opera servilia imponant: vel si jubeant ea, quæ sine peccato fieri non possunt. *Nao. cap. 14. etc.* 2. Si peccandi occasionem permittant, cum eam possint impedire; aut si graviter delinquentes non corrigant, vel negligentes necessaria ad salutem non moneant, non corripiant. *Bon. l. c. (Communiter cum Salm. de IV. Præc. n. 140.)* »

« 2. Peccant item graviter I. Si eos gravibus injuriis afficiant, diabolo, canes, etc. apellent. *Bon. l. c. et Trull. l. 4. c. 1. d. 6.* licet *Dian. p. 7. t. 7. R. 47.* excuset à peccato talem contumeliam, quòd ex ira, et indeliberatione soleat proferri. (*Et reuera communiter hæc non habentur, ut graves injuriæ*) II. Si alimenta convenientia non præbeant, mercedem justam (dummodo fideliter servierint) non solvant, vel solvere differant sine rationabili causa. *ib.* III. Si ante elapsum terminum temerè eos domo expellant: in quo casu (nisi gravissima ex causa id fecerint) tenentur ad solutionem integræ mercedis. (*Ut Salm. n. 150. cum communi: nec famulus injustè expulsus tenetur redire ad complendum tempus; intellige, si tempus conventionis sit jam transactum, et per ipsum non defuit, ut compleret; tunc enim tenetur Dominus ad salarium promissum. Sed dubium est si famulus causa expulsionis nullum damnum passus fuisset, an totum salarium ei deberetur? In hoc probabiliter opinari possumus, juxta dicenda n. 345. quòd Dominus in pœnam injustitiæ teneatur in conscientia solvere ei saltem majorem quam dimidiam partem salarii, imò, ut notat *Less. l. 2. c. 24. num. 8. teneretur ex l. Qui operat. 38. et l. 16. ff. Locati,* totam mercedem tribuere; sed hoc dicimus, non nisi post sententiam, juxta regulam omnium pœnalarum.) » *Less. Azor. c. 14. q. 1. Fill. n. 117. Regin. Molin. etc. Escob. t. 3. E. g. q. 33. IV* Si eum, qui liberos, aliosve domesticos verbis, exemplo, vel moribus pravis corrumpit, et reprehensione non emendatur, è domo non dimittant. *Nao. c. 14. Azor. Trull. d. 51. n. 2.**

« 3. Herus non tenetur famulo infirmo (quamdiu ægotat) dare salarium, nisi in extrema, vel gravi necessitate (tunc enim debet ex caritate); imò sumptus in ejus curationem impensos, potest repetere. *Mol. l. 1. t. 28. c. 4. n. 8. Escob. t. 3. c. 9. (Salm. ib. cum Mol. Azor. Less. communiter n. 248. Vide dicenda hoc lib. n. 864.)* »

343. — « RESP. 2. famuli, cæterique subditi tenentur suis

» Dominis, et Superioribus aliquo modo eadem, quæ filii Parentibus, nimirum amorem, reverentiam, et obedientiam præstare. Ratio patet ex dictis, quia sunt illis quasi loco Parentum.
» S. Th. 2. 2. q. 103. *Regin. l. 20. n. 26.*

Unde resolves :

» 1. Peccant famuli graviter. I. Si non laborent, ut serviant fideliter : tenenturque ad compensationem damni. *Mol. Less. l. 1. c. 24.* II. Si grave damnum inferant, vel inferri permittant, cum possint impedire. *Nav. c. 14. n. 22. Fill. tr. 28. c. 3. q. 10. Regiu. l. c. 2.* (Cum *Mol. Less. Azor et Salm. n. 138. ac communi.*) Et quidem, si damnum illud inferatur sive à confamilis, sive ab extraneis, in rebus quarum cura ipsis commissa est à restitutione non possunt excusari. *Mol. Less. l. 2. c. 23. p. 30. n. 65. Fill. tr. 36. c. 9. q. 9. n. 114.* III. Si sine gravissima causa discedant à Domino ante terminum elapsam, ultra hunc verò manere non tenentur, etiamsi morbo impediti servire aliquandiu non potuerint. *Molin. l. c. Regin. n. 175. Escob. E. 7. n. 50.* IV. Si Domino in rebus magni momenti non obediant. *Bon. l. c.*

544. — Quæritur 1. an famuli, non impediens furta rerum Domini, teneantur ad restitutionem? Alii universè affirmant, ut *Benzi de IV. Præc. cap. 1. quæst. 21. et de VII. Præc. sect. 3. quæst. 25. cum Pontio, et Dian. (contra Reb. Mol. Bon.)* Quia (ut dicunt) ex ipsa ratione famulatus unicuique famulorum videtur Dominus in custodiam res suas committere. Alii verò, ut *Less. l. 2. c. 13. n. 75. Iugo de Just. D. 19. Holmann. de Rest. n. 437. Salm. de 4. Præc. n. 138. cum Mol. Azor. etc. communis,* et probabilius distinguunt, et dicunt quòd si damnum fiat à domesticis, et res non sit famulis specialiter commissa ad curam (ut loquendum omnino cum *Bus. et communi*), non tenentur famuli ad restitutionem; tunc enim ipsi peccant tantum contra caritatem, non autem contra justitiam, quia non obligantur ex justitia res Domini à domesticis tueri. Secus tamen, si furtum fiat ab extraneis, ut *Salm. l. c. cum Communi, et Tumb. Dec. lib. 8. tr. 4. c. 3. §. 6.* qui addit, in eo casu unumquemque famulum teneri ad restitutionem in solidum; quisque enim ipsorum, eum poterat, tenebatur totum damnum impedire; et si nequibus solus impedire, debebat saltem alios confamilios advocare ad furtum impediendum.

545. — Quæritur 2. an famulus, locans operas suas ad annum, si ante annum culpa sua discedat, possit stipendium petere pro tempore quo inservivit? Affirmat communior sententia, contra *Mol.* (nisi grave damnum inde domino eveniret); quia servitus exhibita meretur utique mercedem suam, quamvis non totam, de qua conventum fuit; unde tenetur dominus solvere saltem parum minus, quam dimidiam partem stipendii. Ita *Az. p. 2. l. 2. c. 3. q. 6. Fill. tr. 28. p. 2. c. 3. n. 68. Sylo. v. Fam. q. 6. et Trull. Dian. Fagund. cum Salmant. de IV. Præc. n. 132.*

546. — Quæritur 3. an famulus, locans operas suas ad annum, si per menses ægrotet, teneatur operas suas supplere? Minime, ex *comm. cum Salm. ib. n. 133. cum Az. Bon. etc.* quia promissio temporis determinato alligata est. Salarium verò pro tempore ægrotationis petere nequit, ut dictum est supra cum *Busemb. n. 342 in fine, v. Herus.*

547. — Quæritur 4. an famulus, elapso triennio, postquam discessit à domino, salarium petere possit, et occultè sibi compensare? Affirmant *Sanch. de Matr. l. 7. D. 37. n. 17. et Salm. n. 134. cum Mol. Fag. Vill. et aliis;* quia, licet in foro externo famulus post præscriptionem triennii amittat actionem petendi salarium, ut dicunt *Coo. Med. et Lamas ib. (contra Mol.)* juxta legem Hispanicam; sive Bullam 33. S. Pii V, qua post biennium à servitio præstito adimitur famulo actio petendi salarium; sive juxta Sanchionem S. R. Concilii Neapolitani, junctis quatuor Aulis, relatum *inf. n. 516,* qua, elapsis duobus mensibus, postquam famulus à Domino discesserit, negatur ei facultas mercedem in judicio petendi: Attamen in foro conscientie famulus jus ad salarium semper retinet; et dominus, si certus sit se non solvisse, semper ad solutionem teneri videtur: tantò magis, quòd in dicta Decisione (pro nostro Regno emanata) dicitur, actionem denegandam esse famulo, non præscriptionis ope, sed vi præsumptæ solutionis. Hoc verò intelligendum, si famulo moraliter constet, Dominum non legitime præscripsisse; nam, si aliàs Dominus præscripsisset solutionem per triennium cum titulo, et bona fide, eo casu nec Dominus teneretur solvere, nec famulus posset salarium sibi compensare, etiamsi certus esset de solutione non facta; quia Dominus tunc ratione præscriptionis, acquisivit jus non solvendi, juxta dicenda *infra n. 517.*

548. — Quæritur 5. an famulus, nulla statuta mercede inserviens possit justum stipendium (saltem inimum) petere, vel occultè surcipere? Distingue; si dominus hujusmodi famulorum operas conducere solebat, affirma. Secus, si non: quemadmodum accidit cum pueris, quos Nobiles aut Episcopi rogantur in suam familiam admittere; tunc enim sufficit, si Domini tribuant eis victum, vestes, et habitationem, cum talis sit consuetudo. Ita *Salm. ib. n. 155. cum Mol. Azor. Trull. Vill. Fag. etc.* Famulus autem, qui inservit Magistris, ut artes ab ipsis apprehendant, certè nullum salarium debetur. *Salm. n. 136. cum Azor. Mol. Reb. Fag.* Nisi aliter sit in usu quoad aliquam artem; ex notabilitate enim artis quandoque aliquid à discipulo magister exposcit, ut est ars horologia construendi. Ex ignobilitate verò artis sæpe discipulus debet aliquid à magistro recipere, ut est ars malleatoris, etc. Videndum igitur est juxta prudentum arbitrium, quid ex usu in qualibet arte observetur.

549. — « 2. Famuli non peccant, si sustentationem vel mercedem justam Domino negante, utantur compensatione occulta, » *Mol. l. cit. Fill. tr. 36. c. 6. q. 3.* dummodo tamen alius modus non sit impetrandi; nec plus accipiatur, quam debetur: neque

» scandalum, aut aliud incommodum grave timeatur. Vide *Bon. de rest. d. 2. q. ult. p. 2. n. 16.* (Hæc tamen in re animadoverti » *Prop. 37. inter damn. ab Inn. XI. Vid. n. 522.*) »

» 3. Similiter pro obsequiis, ad quæ non tenebantur, præstitis » (si quidem illa non gratis, et liberaliter, sed animo mercedis » exhibuerint) licere ex rebus domini accipere compensationem » quæ aliter obtineri non possit, docet *Nav. c. 17. n. 108. Less. l. c. Plura de his v. infra tr. 5. c. 1. d. 4. et c. 3. d. 10. et » Bon. d. 5. q. 1. p. 8.* (Nisi sponte suas operas auxissent. » *Salm. n. 136. cum Mol. Sot. Dian. etc.*) »

An autem famuli possint compensare sibi salarium pro ma- » jori opera præstita? Vide *dicenda n. 522.*

530. — Notanda est hic obiter illa quæstio ad praxim utilis, » an servi justo bello capti, licite possint ad suos fugere? Negant » *Mol. Sylo. Panorm. ex alii ap. Salm. de IV. Præc. n. 115.* quia » tales servi censentur tanquam perpetuo ad servitutem damnati, » cum dominus justè eos possideat. Contrarium tamen communiùs » et probabiliùs tenent *Less. l. 2. c. 5. n. 24. Sot. Lug. Pal. Fil. Vasq. et quàm plures cum Salm. n. 116.* Ratio, quia tale jus Gen- » tium faciendi servos, homines in justo bello captos, taliter accep- » tatum est, ut ipsis relicta sit fugiendi libertas. Et patet ex *Instit. l. 2. tit. 1. de Reg. divo. ubi n. 17.* de istis dicitur: « Qui tamen, » si evaserint nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pris- » tinum statum recipiunt. »

DUBIUM V.

Ad quid teneantur Conjuges erga se mutuo, vi
hujus Præcepti.

531. Ad quid teneatur uxor erga virum. — 532. An uxor nobilis te- » neatur officia vilia præstare? — 533. An teneat pactum pro uxore » non mutandi domicilium? An autem uxor teneatur sequi virum » missum in exilium? — 534. An mortuo viro, teneatur uxor solvere » debita contracta ad alendam familiam? — 535. Quid teneatur uxor » restituere filiis primi matrimonii? — 536. Quomodo peccet vir in » uxorem?

531. — « RESP. Uxor in iis, quæ spectant ad domus gubernationem, et bonos mores, tenetur obedire marito: hic verò » uxorem, non ut servam, sed ut sociam tractare. Ratio, quia » maritus est caput, et uxor membrum. » *Nav. c. 14. n. 20. Trull. Filliuc. t. 28. c. 9. n. 144. et comm.*

Unde resolves:

« 1. Conjuges peccant: 1. Si debita intentione non contrahant » matrimonium. 2. Si sine dispensatione prætermittant procla- » mationes. 3. Si Sacramentum matrimonii in statu peccati mor- » talis recipiant. 4. Si utantur matrimonio contra naturam, vel » modo indebito, vel cum periculo abortus. 5. Si debitum sine

» justa causa negent. 6. Si cum periculo pollutionis tactus habeant » impudicos.

« 2. Peccat graviter uxor: 1. Si maritum rixis, vel aliter » verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet. *Fill. l. c. » n. 145. et Bon. 2.* Si quid notabile expendat contra voluntatem » viri, et consuetudinem feminarum similis status, nisi tamen » ex paraphernalibus, si habeat. 3. Si, spreto viro, sibi imperium » vindicet. 4. Si nolit sequi virum domicilium mutantem, dum- » modo possit sine periculo vitæ, et salutis, et contrarium non » sint pacti, et maritus post nuptias non sit factus vagus. *Navarr. » Tolet. Bon. p. 7.* Vide *infra t. 5. c. 1. dub. 4. 5.* Si sine suffi- » cienti indicio malè judicet de mariti continentia. 6. Si sine justa » causa debitum neget: v. *infra l. VI. 7.* Si se ingerat in admi- » nistrationem domus sine justa causa, qualis est, si v. gr. maritus » prodigus bona familiæ dilapidet. *Syloius. Trull. c. 1. d. 4. » n. 18. Vel si sit incurius, vel minus aptus ad familiam guber- » nandam. Elb. t. 2. conf. 21. cum Fill. Gob. et Henno.* »

532. — Quær. 1. an uxor nobilis teneatur obedire viro » præcipienti officia vilia, v. gr. cibos condire, verrere domum, etc. » Affirmant *Ang. Tiraq. etc.* Sed probabiliùs negant *Sanch. de » Matrim. l. 6. D. 6. n. 14. Salm. de IV. Præc. n. 59. cum Sylo. » Gar. Fag. etc.* quia uxor est Socia, et ideo non tenetur præstare » famulæ opera, quæ ipsam dedecent. Et si ipsa præstaret, posset » sibi compensare, ut aiunt.

533. — Probabiliùs valet pactum non mutandi domicilium, » nolente uxore, ut *Sanch. de Matrim. l. 1. D. 41. n. 2. cum Lop. » Pal. etc. contra alios.* Sed hoc intelligendum, nisi nova et gravis » causa superveniat. *Sanch. n. 23. Salm. de IV. Præc. n. 61. cum » Nav. Sylo. Fag. etc. (V. Not. VII, pag. 396.)*

Quær. 2. an teneatur mulier sequi virum missum in exilium? » Negant *Henr. et Bartol. apud Salm. ib. n. 62.* quia non tenetur » uxor innocens viri pœnam subire. Sed probabiliùs affirmant *Salm. » ib. et Sanch. lib. 1. D. 41. n. 11. cum aliis;* quia non tenetur uxor » sufferre pœnam, sed infortunium viri. Et idem dicunt *Salm. et » Pal.* si vir alicubi excommunicetur. Et converso dicunt *Salm. » cum eisd. DD.* quòd, si mulier, necessitate coacta, mutet domi- » cilium, vir comitari eam debet.

534. — Quær. 3. an uxor, mortuo viro, teneatur ex bonis dota- » libus solvere debita contracta ad alendam familiam. *Prima* sen- » tentia affirmat, si vir erat pauper, dum debita contraxit; secus, » si locuples: quia pauper non tenebatur alere uxorem; ergo tene- » tur ipsa solvere, quod conversum est in suâ utilitatem. Ita *Fag. » Bal. Lupus, et alii apud Sanch. l. 9. D. 4. n. 5.* *Secunda* verò pro- » babilior sententia negat, sive vir fuerit pauper, sive locuples; » Ratio, quia actio creditorum repetendi mutui facti est personalis, » scilicet tantum contra virum; et licet in viro ratione inopia » suspensa erat obligatio uxorem alendi, non erat tamen extincta: » quare, si ex mutuo aluerit, suum debitum præstavit. Ita *Sanch. » n. 29. Salm. de IV. Præc. n. 64. cum Mol. Trull. et Bon.* qui ta-

men limitat, si vir contraxerit debita nomine uxoris, vel ipsa sciente; vel si vir protestatus sit, se nolle, stante sua inopia, gratis eam alere. Et quod dictum est hic de alimentis uxoris, dicit etiam de alimentis filiorum; ut *Salm. loc. cit.*

355. — Quer. 4. an uxor ad secundas transiens nuptias debeat filiis primi matrimonii reservare quicquid à primo viro accepit, retento tantum usufructu? Affirma ex *Auth. Ex testamento, et Auth. Indonat. C. de Sec. Nupt.* si accepit titulo lucrativo; secus tamen, si oneroso, vel si acceperit ab extraneo. Et idem dicitur respectu viri de rebus donatis à prima uxore. *Sanch. lib. 6. D. 41. Salm. n. 66. cum aliis. (V. Not. VIII, pag. 397.)*

356. — « 3. Peccat graviter maritus: 1. Si verbis contumeliosis, vel infamatoriis afficiat uxorem. (Et tale peccatum esset duplicis malitiæ, ut *Salm. n. 67.*) 2. Si impediat illam circa præcepta Dei, vel Ecclesiæ sine justa causa. *Sayr. l. 7. c. 7. Nao. c. 14.* Si verò impediat etiam sine causa circa ea bona, quæ consilii tantum sunt, ut est Confessio, Communio, etc. communiter tantum peccat venialiter; nisi constet quòd illa magnam ex illis utilitatem percipiat. *Sayr. Fill. Bon. q. 1. p. 7. Trull. 3.* Si cædat graviter: moderate tamen castigare verbis, vel etiam ex gravi causa moderatis verberibus, habita ratione conditionis, et status, quandoque potest. (*Consentit huic Elb. Conf. 21. n. 58. cum Gob.*) 4. Si alimenta neget, nisi tamen uxor à consortio mariti propria culpa discesserit. (Vel nisi adulterium commiserit, ut *Sanch. de Matrim. l. 10. D. 8. n. 25. Pal. de Spons. D. 3. p. 6. §. 5. et Croix l. 3. p. 1. n. 714.*) Nequit autem vir retinere dotem uxoris adulteræ, si discedat ab ea ante sententiam propria auctoritate; quamvis ipse possit uxori, repetenti dotem, opponere exceptionem adulterii, et petere, ut sibi applicetur, prout probabilius dicit *Croix n. 716. cum Abbat. et Pal. contra Sanch.*) 5. Si negligat gubernationem domus et rem familiarem. 6. Si uxori non cohabitet, vel sine justa causa diu absit. 7. Si, cum possit, alimenta non procuret. Vide *Fill. n. 140 et 141. Nao. c. 14. n. 19. Tol. lib. 5. c. 2. Sanch. l. 10. de Matr. disp. 18. n. 16. Bon. p. 7.* »

DUBIUM VI.

Quæ obligatio Parochorum erga suos.

357. Ad quid teneantur Parochi circa residentiam? — 358. Ad quid circa Sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis? — 359. An teneantur celebrare pro populo? — 360. An concionari, et populum instruere, etc.? (*de quo vide etiam dicta n. 269.*) Quomodo Parochi teneantur corrigere subditos? Dub. I. An ad id teneantur ex charitate, vel ex justitia? Dub. II. An teneantur inquirere in mores subditorum? Dub. III. An teneantur non deserere oves, etiam cum periculo mortis?

357. — « RESP. Curatus, sive Parochus jure divino tenetur: 1. Residere in sua Parochia. *Trid. sess. 23. c. 1. de Ref. Barb.*

» *de off. Paroch. c. 8. n. 1.* alioqui in conscientia fructus non facit suos, teneturque pro rata absentia restituere fabricæ Ecclesiæ, vel causæ piæ. Potest tamen ex justa causa, et licentia Episcopi ad breve tempus abesse. *V. Nao. c. 5. Azor. t. 2. l. 2. c. 4. Posseo, Barb. Trull. l. 4. c. 1. d. 8.* (*Quoad residentiam, vide dicenda de Benef. l. 4. n. 121 et 123.*)

358. — « 2. Tenetur administrare Sacramenta (Non solum in necessitate extrema, sed etiam gravi, *Salm. Tract. 21. de Carit. c. 6. n. 33. cum S. Th. et communi. Et ibi addit Bon. teneri Parochum etiam inquirere graviter indigentes*) Quoties, et quanto cum periculo, v. infra *et Bon. tract. 1. d. 2. q. 3. p. 2. Posseo, Barb. ll. cc.* (*Quoad Sacramentum Pœnitentiæ, vide Busemb. de Pœnit. lib. 6. n. 623. Resp. 2 et 3. Quoad Eucharistiam autem, tenetur eam ministrare, quoties oves rationabiliter petunt. Vide Busemb. de Euch. dict. l. 6. n. 253 et 254. Tempore autem pestis probabile est eum non teneri ministrare Eucharistiam cum periculo vitæ. Vide de Euchar. eod. l. 6. n. 233.*) 3. Orare pro populo, et celebrare, ut populus audiatur Missam: quam etiam teneri eum eidem applicare diebus saltem festis, et aliquot aliis, docet *Tol. l. 3. c. 5.* Sed negat *Suar. Con. in 3. p. q. 83. art. 1.* cum nullo jure id cautum sit. *Bon. qu. ult. Barb. l. c.* »

Nota hic, quòd à SS. Pontifice Benedicto XIV in epistola Encyclica, edita an. 1744, statutum est quemcumque Parochorum, sive habentem, sive non, congruos redditus, teneri omnibus Dominicis, et festis diebus applicare Missam pro Populo. Et quamvis concessum sit alicui Parocho, si aliter vivere nequeat, ut applicet Missam pro elemosynam præbente in diebus festis, sancitum est tamen, ut debeant ipsi in aliis diebus ferialibus Missas pro Populo supplere. Et quoad Vicarios, seu Oeconomos Ecclesiarum vacantium, data est facultas Episcopis assignandi eis congruam fructuum portionem, ut pariter possint diebus festis pro Populo celebrare. Vide *lib. 6. n. 323.*

360. — « 4. Docere populum concionando, arguendo, etc. per se, vel per alios. *Tol. l. 5. c. 5. Posseo, Barbos. Trull. ll. cc.* (*Vide dicta de 3. Præcept. n. 269. v. Hic obiter.*) Pariter Superiores Religionum etiam tenentur prædicatione pascere subditos, tanquam eorum Pastores, *Elbel Conf. 21. n. 582. cum Henno.* »

« 5. Tenetur singulis diebus dominicis, et festis solemnibus populo doctrinam Christianam explicare, per se, vel per alium, ut constat ex *Trid. sess. 24. c. 4. de Ref.* idque sub gravi obligatione etiam juris divini, ob summam necessitatem, propter quam eos ab Episcopis, aliisque Prælatis ad id cogi posse sub pœna excommunicationis (omnesque alios, ut eam audiant, discant et scient) docent *Trull. l. 1. c. 1. d. 5. n. 7 et 8. Bald. t. 2. l. 1. d. 48. Sanch. Pal. Barb. etc.* (Bene autem potest huic obligationi doctrinam Christianam explicandi per alium satisfacere. *Trull. et Led. ap. Sal. Tr. 21. c. 2. n. 55.*) »

« 6. Tenetur infirmos visitare, pauperum curam habere, peccata corrigere, etc. de quibus *Poss. Reg. tom. 2. l. 20. c. 5. sect. 3. Barb. c. 7. vide supra.* »

Parochi (et tanto magis Episcopi) tenentur sub gravi corrigere Oves, in peccato mortali, vel ejus proximo periculo existentes, etiam cum discrimine vitæ, et non solum in extrema, sed etiam in earum gravi necessitate, semper ac adsit spes emendationis. Ita communiter *Bon. D. 3. p. 4. n. 5. cum Val. Mald. et Reg. item Viva de Præc. q. 21. art. 6. n. 12. Mazzott. tom. 1. p. 458. Salm. tr. 21. c. 6. n. 33. cum Suar. Con. et Trull.* Vide etiam dicta *l. 2. n. 40.* Præterea Parochi tenentur cum quocumque incommodo auferre scandala; unde, si aliquis subditorum sit incorrigibilis, et suo pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ, tenetur Parochus tale damnum impedire, saltem Episcopum certiorando, non tantum semel, sed quousque scandalum perseverat, et spes affulget ut illi occurrat.

Sed dubitatur I. An ad id Pastores teneantur ex caritate, vel justitia? *Suar. et Tapia apud Salm. loc. cit. c. 7. n. 58.* censent, eos teneri solum ex caritate. Sed probabilius tenentur ex justitia, ut sentiunt *Ronc. de Car. Quæst. IV. q. 1. Holz. eod. tit. n. 192. tr. 6. D. 3. p. 7. n. 8. cum Cajet. et Con. Salm. l. c. cum Sanch. Val. Dian. et Trull.* Ratio, quia ad hoc utique à communitate stipendium Pastoribus tribuitur, ut singulorum procurent salutem, et proinde vitia corrigant.

Dubitatur II. An Pastores teneantur inquirere in mores subditorum? Respondetur affirmative ex communi sententia, ut docent *D. Th. 2. 2. q. 33. art. 2. ad 3. et Salm. cum Laym. Caj. Soto, Ledesm. Villal. etc.* Ratio, quam tradit *D. Thomas*, est, quia illi, qui specialem obligationem habent incumbendi saluti alicujus certæ personæ, sicut habent Pastores erga singulas suas Oves, tenentur non solum corrigere delinquentes, sed etiam prospicere, an obligationi suæ satisfaciant. Secus verò dicendum de aliis, qui generalem obligationem habent erga proximos, istis enim sufficit corrigere eos tantum, quos lapsos, vel in proximo periculo labendi animadverterint.

Dubitatur III. An Episcopi et Parochi teneantur non deserere Oves, etiam cum periculo mortis? Respondetur cum *D. Th. 2. 2. q. 185. art. 5.* qui sic docet: « Ubi subditorum salus exigit personæ Pastoris præsentiam, non debet Pastor personaliter suum Gregem deserere, neque propter aliquod commodum temporale, neque etiam propter aliquod personale periculum imminens, cum bonus Pastor animam suam ponere teneatur pro Ovis suis. » Sic enim habetur *Joan. c. 10.* et hæc verba non solum consilium sed etiam præceptum continent, ut recte probant *Salm. tr. 21. c. 2. n. 76. ex c. Sciscitaris, 7. q. 1. ubi clare hoc exprimitur.* « Si verò (subdit *S. Th.*) subditorum saluti possit sufficienter in absentia Pastoris per alium provideri, tunc licet Pastori, vel propter aliquod Ecclesiæ commodum, vel propter personæ periculum, corporaliter Gregem deserere. »

Quænam autem sint causæ excusantes Parochos à residentia, Vide *l. 4. n. 125.* Insuper notandum 1. quod Episcopus, cum suscepit regimen sui Episcopatus, debeat (ut præcipit Concil. Trident. *Sess. 24. c. 16. de Ref.*) rationem exigere à Vicario Capitulari de omnibus ab eo gestis tempore vacationis. Notandum 2. teneri Episcopum ex eodem *Trid. Sess. 24. c. 3. de Ref.* simul ac potest suam Diocesim visitare; et eum in visitatione nihil posse accipere, nisi victualia. Ibi sic dicitur: « Episcopi propriam Diocesim per se ipsos, aut, si legitime impediti fuerint, per suum generalem Vicarium, aut Visitatorem, si quomodo saltem majorem ejus partem; ita tamen, ut tota biennio per se, vel visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant. » Deinde additur: « Studeant quàm celerrimè, debita tamen cum diligentia, visitationem absolvere. Interimque caveant ne ipsi, aut quisquam suorum procuracionis causa pro visitatione, etc. nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacumque consuetudine etiam immemorabili; exceptis tamen victualibus, quæ sibi ac suis frugaliter moderatè pro temporis tantum necessitate, et non ultra, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum, qui visitantur, si malint solvere id, quod erat ab ipsis antea solvi, certa pecunia taxata, consuetum: salvo item jure conventionum antiquarum cum Monasteriis, aliisque piis locis, aut Ecclesiis non Parochialibus inito, quod illæsum permaneat. .... Quod si quisquam, quod absit, aliquid amplius accipere præsumperit, is præter dupli restitutionem, intra mensem faciendam, aliis etiam pœnis... mulctetur. »

DUBIUM VII.

Quæ obligatio Præceptorum, et discipulorum.

561. — « Resp. Inter Præceptores (idem est de Pædagogis) et discipulos est quodammodo eadem obligatio, quæ inter Parentes, et liberos.

Unde resolves:

« 1. Discipuli peccant: 1. Si Præceptoribus et Pædagogis non exhibeant honorem et reverentiam. 2. Si non obediunt in rebus pertinentibus ad studia et bonos mores. 3. Si eos conviciis, vel contumeliosis verbis traducant. 4. Si negligenter studeant, scholarum aut studiorum tempore huius vacant, vel otio. 5. Pecunias parentum dilapident, vel inutiliter expendant. 6. Malo sine studeant. 7. Gymnasii sui leges, vel Academiae statuta (si quidem ea ad peccatum obligent) non servent. 8. Scientias superstitiosas, aut vetitas addiscant, vel libros prohibitos legant. 9. Stipendium debitum Doctore suo non solvant, cum possint. Vide *Nav. c. 23 et 25. Fill. tr. 28. part. 2. c. 10. q. 1.*
362. — « 2. Magistri, et Pædagogi peccant 1. si peccata dis-

» cipulorum dissimulent, et non corrigant, quando possunt.
 » 2. Profectum eorum in litteris non sedulo promoveant. 3. Si
 » eos non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa eos do-
 » ceant ut vera, vel superstitiosa, et saluti noxia. 5. Non studeant
 » ipsi, ut officio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus
 » justo, vel quam Gymnasii leges, aut consuetudo permittant.
 » 7. Si doctoratus insignia negent dignis, indignis conferant, quod
 » *Nao.* dicit esse mortale: præsertim in Theologia, Jure Cano-
 » nico, Civili, et Medicina; nam in Philosophia fortè veniale
 » tantum esse censet *Caj.* verb. *Doctor.* 8. Si discipulis malo sint
 » exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi
 » sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant. Vide *Trull.*
 » *l. 4. c. 1. d. II.* »

TRACTATUS QUARTUS.

DE QUINTO, ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto Præcepto prohibeatur.

NON OCCIDES.

363. Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per Assassinos? —

364. An easdem incurrant ipsi Assassini? — 365. De agitationibus taurorum.

365. — « PROHIBETUR hominis occisio, mutilatio, verberatio,
 » aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, et quando sit
 » injusta? »

Adnotandum hic obiter ex *cap. Pro humani, de Homicidio, in 6.*
 quod mandantes occidi Christianum per Assassinos, sive eos re-
 cipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrant ex-
 communicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, et
 Beneficio. Insuper per *d. cap. Pro humani*, tales habentur tan-
 quam banniti; ita ut amittant omnia sua bona, et detur facultas
 cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam
 declaratoriam, ad quam autem emanandam sufficiunt taptum
 probabilia argumenta. Ita enim habetur *in fine d. c. ubi dicitur*:
 « Et postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem
 » scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia sententia
 » adversus eum requiratur. » Intellige, non requiri aliam sen-
 tentiam decisoriam: Ita *Molina, Bann. Gom. Farin. et alii*
ap. Salm. de V. Præc. c. 1. n. 190. (V. Not. IX, pag. 397.)

Advertendum verò hic est i. quòd isti post sententiam decla-
 ratoriam, ut dictum est supra, ipso facto excommunicationem
 incurrunt, et privantur dignitatibus, et beneficiis, quæ ipso jure
 vacant, ut *Azor. et Gonzal. ap. Salm. ibid. n. 191.* Advertendum
 2. quòd solo mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cum in
d. cap. dicatur *Quamquam mors ex hoc forsitan non sequatur.* Et
 ita *Mol. Coe. etc. ap. Salm. d. n. 191.*

364. — Dubium tamen est, an etiam Assassini incurrant præ-
 fatas pœnas, cum textus tantum mandantibus eas imponat?
Prima sententia affirmat, quia Assassini proximius ad homici-
 dium concurrunt; unde ex identitate motivi isti etiam compre-
 henduntur. Tantò magis, quia Pontifex ideo expressè ipsos non
 comprehendit, quia ibi loquebatur de Assassinis infidelibus,
 quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. n. 188. cum*
Far. Barb. Gom. et aliis. Notant autem *Salm. n. 193 cum*
Alciat. Gabr. Farin. etc. non censi Assasinos, nisi qui ho-
 micidium patrant cum pacto, ut mandans aliquod temporale eis
 persolvat. *Secunda* tamen sententia cum *Caj. Nao. Suar. Azor.*
Fag. Sylo. et apud Salm. num. 187. probabilius negat, tum, quia
 pœnæ non sunt extendendæ, tum, quia textus loquitur de iis, qui
 per Assassinos infideles occidebant Christianos; unde motivum
 legis formaliter diversum apparet.

365. — Notandum hinc, quòd S. Pius V sub excommunicatione
 ipso facto prohibuit Principibus, ne permitterent agitationes
 taurorum, sive ferarum in foro; et singulis Christianis, ne cum
 illis congrederentur; item Clericis, ne talibus spectaculis assiste-
 rent. Clemens tamen VIII postea has pœnas abstulit pro Regnis
 tantum Hispaniarum quoad omnes, exceptis Religiosis. Vide
Salm. de V. Præc. c. 1. n. 20.

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semet-
 ipsum.

366. An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè? — 367. An li-
 ceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriolem, etc.?
 An liceat navim incendere cum periculo mortis? — 368. An
 virgo teneatur pati potius mortem, quam violari? — 369. An li-
 ceat Reo ex præcepto Judicis se occidere? An haurire venenum ad
 experiendum antidotum? — 370. An liceat Carthusiano abstinere
 à carnibus, etiam in necessitate extrema? — 371. An liceat mace-
 rationibus vitam sibi minuere? — 372. An sit obligatio, ad ser-
 vandam vitam, uti remediis extraordinariis, vel nimis duris? —
 373. An aliquando liceat se mutilare? — 374. An liceat pueros
 castrare? — 375. An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco
 sacro?

366. — « RESP. Absque divina auctoritate non licet seipsum
 » directè, et ex intentione occidere. Ratio est, quia est contra

» cipulorum dissimulent, et non corrigant, quando possunt.
 » 2. Profectum eorum in litteris non sedulo promoveant. 3. Si
 » eos non doceant bonos mores. 4. Si ex proposito falsa eos do-
 » ceant ut vera, vel superstitiosa, et saluti noxia. 5. Non studeant
 » ipsi, ut officio satisfaciant. 6. Si stipendium exigant majus
 » justo, vel quam Gymnasii leges, aut consuetudo permittant.
 » 7. Si doctoratus insignia negent dignis, indignis conferant, quod
 » *Nao.* dicit esse mortale: præsertim in Theologia, Jure Cano-
 » nico, Civili, et Medicina; nam in Philosophia fortè veniale
 » tantum esse censet *Caj.* verb. *Doctor.* 8. Si discipulis malo sint
 » exemplo. 9. Si malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi
 » sunt, ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant. Vide *Trull.*
 » l. 4. c. 1. d. II. »

TRACTATUS QUARTUS.

DE QUINTO, ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid quinto Præcepto prohibeatur.

NON OCCIDES.

363. Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per Assassinos? —

364. An easdem incurrant ipsi Assassini? — 365. De agitationibus taurorum.

363. — « PROHIBETUR hominis occisio, mutilatio, verberatio,
 » aliaque similis afflictio injusta; de qua quæritur, et quando sit
 » injusta? »

Adnotandum hic obiter ex *cap. Pro humani, de Homicidio, in 6.*
 quod mandantes occidi Christianum per Assassinos, sive eos re-
 cipientes, defendentes, aut occultantes, ipso facto incurrant ex-
 communicationem, ac depositionem ab omni dignitate, officio, et
 Beneficio. Insuper per *d. cap. Pro humani*, tales habentur tan-
 quam banniti; ita ut amittant omnia sua bona, et detur facultas
 cuilibet eos necandi. Intelligendum hoc tamen est post sententiam
 declaratoriam, ad quam autem emanandam sufficiunt taptum
 probabilia argumenta. Ita enim habetur *in fine d. c. ubi dicitur*:
 « Et postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem
 » scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia sententia
 » adversus eum requiratur. » Intellige, non requiri aliam sen-
 tentiam decisoriam: Ita *Molina, Bann. Gom. Farin. et alii*
ap. Salm. de V. Præc. c. 1. n. 190. (V. Not. IX, pag. 397.)

Advertendum verò hic est i. quòd isti post sententiam decla-
 ratoriam, ut dictum est supra, ipso facto excommunicationem
 incurrunt, et privantur dignitatibus, et beneficiis, quæ ipso jure
 vacant, ut *Azor. et Gonzal. ap. Salm. ibid. n. 191.* Advertendum
 2. quòd solo mandato prædictæ pœnæ incurruntur, cum in
d. cap. dicatur *Quamquam mors ex hoc forsitan non sequatur.* Et
 ita *Mol. Coe. etc. ap. Salm. d. n. 191.*

364. — Dubium tamen est, an etiam Assassini incurrant præ-
 fatas pœnas, cum textus tantum mandantibus eas imponat?
Prima sententia affirmat, quia Assassini proximius ad homici-
 dium concurrunt; unde ex identitate motivi isti etiam compre-
 henduntur. Tantò magis, quia Pontifex ideo expressè ipsos non
 comprehendit, quia ibi loquebatur de Assassinis infidelibus,
 quibus non poterat pœnas imponere. Ita *Salm. ibid. n. 188. cum*
Far. Barb. Gom. et aliis. Notant autem *Salm. n. 193 cum*
Alciat. Gabr. Farin. etc. non censi Assasinos, nisi qui ho-
 micidium patrant cum pacto, ut mandans aliquod temporale eis
 persolvat. *Secunda* tamen sententia cum *Caj. Nao. Suar. Azor.*
Fag. Sylo. et apud Salm. num. 187. probabilius negat, tum, quia
 pœnæ non sunt extendendæ, tum, quia textus loquitur de iis, qui
 per Assassinos infideles occidebant Christianos; unde motivum
 legis formaliter diversum apparet.

365. — Notandum hinc, quòd S. Pius V sub excommunicatione
 ipso facto prohibuit Principibus, ne permitterent agitationes
 taurorum, sive ferarum in foro; et singulis Christianis, ne cum
 illis congregarentur; item Clericis, ne talibus spectaculis assiste-
 rent. Clemens tamen VIII postea has pœnas abstulit pro Regnis
 tantum Hispaniarum quoad omnes, exceptis Religiosis. Vide
Salm. de V. Præc. c. 1. n. 20.

DUBIUM I.

An aliquando liceat occidere, vel mutilare semet-
 ipsum.

366. An liceat directè occidere seipsum, et an indirectè? — 367. An li-
 ceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriorum, etc.?
 An liceat navim incendere cum periculo mortis? — 368. An
 virgo teneatur pati potius mortem, quam violari? — 369. An li-
 ceat Reo ex præcepto Judicis se occidere? An haurire venenum ad
 experiendum antidotum? — 370. An liceat Carthusiano abstinere
 à carnibus, etiam in necessitate extrema? — 371. An liceat mace-
 rationibus vitam sibi minuere? — 372. An sit obligatio, ad ser-
 vandam vitam, uti remediis extraordinariis, vel nimis duris? —
 373. An aliquando liceat se mutilare? — 374. An liceat pueros
 castrare? — 375. An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco
 sacro?

366. — « RESP. Absque divina auctoritate non licet seipsum
 » directè, et ex intentione occidere. Ratio est, quia est contra

» charitatem sui, et sit injuria Reip. et Deo, qui est solus directus
 » et absolutus Dominus humanæ vitæ. * (An occidens seipsum
 » peccat etiam contra justitiam? *Affirmant Salm. de V. Præc.*
 » c. 1. n. 111. cum *Less. Bann. Sed negant ib. n. 110. Lugo, Nav.*
 » *Fagn. etc.*.) *

» Dixi 1. *absque auctoritate divina*, propter Samsonem, et
 » quosdam Martyres, qui seipsum occiderunt, vel ex divina
 » inspiratione, vel inculcata ignorantia. Dixi 2. *directè*, quia
 » indirectè quandoque licet se occidere, hoc est, aliquid facere,
 » vel omittere, ex quo, præter intentionem, mors certò sequa-
 » tur, quia præceptum conservandi vitam, utpote affirmativum,
 » non semper obligat, sed potest omitti propter bonum finem,
 » necessitatem, vel magnam utilitatem. *S. Th. 2. 2. q. 64. Vidè*
 » *Fill. hic tr. 29. c. 4. q. 5. et Becc. 2. 2. 1. 3. c. 7. q. 8.* »

Unde resolves :

» 1. Miles potest, imò tenetur persistere in statione etsi mor-
 » taliter certus sit, se occidendum, *C. Lugo d. 10. q. 1.* * (Ob
 » magnum bonum commune, vel ob specialem obligationem,
 » ex pacto vel officio, quam habet miles, Governator, Episcopus,
 » Parochus, licet possunt et tenentur mortem perferre. *Elb.*
 » n. 10. *Salm. de Rest. c. 2. n. 33.*) * Item potest ad evitendam
 » turrim hostilem, aut perdendos hostes, pulverem incendere,
 » etsi sciat, se obstruendum; uti et navem mergere, vel incen-
 » dere, ne hostis ea potiatur cum gravi Reipub. damno, ut
 » docent *Less. l. 2. c. 9. n. 32. Fagund. l. 1. l. 5. c. 11.* * (Et *Salm.*
 » *de V. Præc. c. 1. n. 123. cum Bon. Trull. etc.*) * Similiter licet
 » se obijcere telo, vel ictui, ad servandam vitam Principis, amici
 » ad mortem injustè damnati vices subire : *Less. l. 2. c. 9. n. 30.*
 » vel in naufragio tabulam cedere, ex *Tol. Less. loc. cit. Lopez.*
 » p. 1. c. 65. * (Etiamsi tabula jam sit capta, ut contra *Sotum*,
 » *Rodr. etc. docent Sylo. ap. Tourn. tom. 3. p. 278. v. Gravior*,
 » et *Salm. de Rest. c. 2. n. 34. cum aliis, quos infra reperies*
 » citatos n. 971. v. *Hoc : Ex D. Th. qui in 3. D. 29. art. 5. ad 3.*
 » *dicit, quod tradere seipsum morti propter amicum, sit perfec-*
 » *tissimus actus virtutis, unde hunc actum magis appetit virtuo-*
 » *sus, quam vitam propriam corporalem. Rectè autem advertit*
 » *Syloius, eum non posse, ad tabulam cedendam, se projicere*
 » *in mare, quia nemo potest positivè se occidere. Hinc neque ad*
 » *baptizandum puerum potest quis se in flumen projicere, ut*
 » *Tourn. p. 281.*) * Item servire peste infectis, vel ad fugiendum
 » incendium ex alto se præcipitem dare, cum certo periculo
 » mortis. *Less. et Fill. Laym. l. c. 1. n. 3. Card. Lugo disp. 10.*
 » *sect. 1.* * (cum *Salm. n. 35.*) * Ubi tamen eversionem illam tur-
 » ris, et combustionem navis (si quidem nulla sit spes evadendi)
 » timidè, et nonnisi ex gravissima, v. gr. boni publici causa,
 » videtur concedere. Vide n. 51. 52. et *Malderum tr. 3. c. 1. dub. 19.*
 » *Dian. p. 5. tr. 4. R. 26. Fagund. p. 5. c. 11. n. 6. et seq.*

» 2. Etsi Virgini non liceat ad castitatem servandam directè

» se occidere, licet tamen ei certo periculo mortis se exponere,
 » etiam pro sola integritate corporali, licet rationabiliter præsu-
 » meret, se non consensuram, quia integritas ista magni æsti-
 » matur. *V. Laym. c. 1. n. 3.* »

567. — Hinc Quær. I. An liceat se occidere ad vitandam mor-
 tem duriorē? Resp. Directè se occidere nunquam licet; et si
 homines venerantur aliquos, qui hoc fecerunt, dicendum, eos id
 fecisse ex divino instinctu. Ita communiter DD. quidquid
 lixerit S. Hieronymus in c. 1. *Joann.* relatus in c. 2. 23. q. 5.
 ubi legitur : « In persecutionibus non licet propria perire manu
 (absque eo ubi castitas periclitatur.) » Verùm illud *absque eo*
 explicari posset, scilicet neque excepto casu, quo castitas pericli-
 tur, ut explicat *Laym.* Licet verò se indirectè occidere, putà si
 quis se ejiciat per fenestram, ut effugiat incendium, præsertim
 si adsit aliqua spes mortem evadendi, ita cum *Busemb. ut supra*
locent Lugo D. 10. n. 50. cum Less. Contin. Tourn. tom. 3.
425. v. Secundus, et Spor. de V. Præc. c. 3. n. 24. Ac Elb.
1. 13. hoc permittit etiam reis detentis in carcere, ad evadendam
certam sententiam mortis, vel etiam carcerem perpetuum, ut
2. 16.

Quær. II. An autem liceat navim incendere cum evidenti
 periculo vitæ, ne illa veniat in manus hostium? Negat *Renz.*
de V. Præc. c. 2. q. 3. cum Diana ex D. Thom. 2. 2. q. 64. art. 5.
 Sed affirmat *Lugo n. 52. cum Less.* licere, si sit aliqua spes saltem
 modicissima vitandæ mortem, vel, etsi mors sit certa, vitari tamen
 expediat damnum publicum. Dicit autem *Mazzotti. de Rest. ob*
Homic. c. 1. cum Busemb. hic n. 2. posse virginem ad servandam
castitatem ab invasore, se conjicere in certum periculum vitæ,
sed non mortem certam : Quod non improbabile videtur, cum
ob bonum Virtutis non dubitent DD. communiter asserere,
quòd liceat vitam periculo exponere, v. gr. cedere tabulam in
naufragio amico naufraganti, ut n. anteced. 366. dicunt Busemb.
cum Less. Tol. et Salm. cum aliis. Tantò magis, quia in casu præ-
dicto stupri semper adest periculum consensûs.

568. — Sed hic magis urget quæstio III. An virgo teneatur
 potius permittere se occidi, quam violari; putà, si invasor minetur
 ei mortem, si copulæ non acquiescat? Adest duplex sententia.
 Prima, quam tenet *Navar. sum. c. 16. n. 1. Sot. de Just. l. 5.*
qu. 1. art. 5. item Tol. Lopez, et alii apud Salm. de V. Præcept.
c. 1. n. 127. dicit, quòd, licet possit, non teneatur tamen fœmina
mortem pati, sed potest tunc permittivè se habere, dum acci-
dit copula; modò voluntate positivè resistat, et consensûs
periculum absit; quia, ut dicunt, illa permissio non est tunc
cooperatio moralis, sed tantum materialis, et ideo ob periculum
mortis satis excusatur. Secunda sententia, quam tenent Sal. l. cit.
n. 128. cum Lugo, Azor. Bon. Fill. Pal. etc. docet, hoc omnino
illicitum esse, quia, cum fœmina possit copulam impedire, si
timore inducta quiescit, ejus tunc cooperatio verè moralis et
voluntaria sit; in fœmina enim illa quies in copula reputatur ut

actio. Hæc ratio tamen non convincit, quia illa quies fœminæ revera non potest dici actio, dum nullo modo est positiva; ideo prima sententia (speculativè loquendo) sua probabilitate carere non videtur. Non tamen negandum secundam sententiam in praxi omnino suadendam esse, saltem ob periculum consensûs, quod in illa permissione facile adesse potest.

369. — « 3. Reo licet non fugere, imò etiam sponte se sistere » judici plectendum, licet positivè seipsum perimere non possit, » etiamsi à iudice id ei committatur. Vide *Less. c. 9. d. 6.* » *C. Lugo d. 10. de just. sect. 1. n. 38. contra Vasq. t. 2. d. 173* » *c. 3.* »

Quær. hic, an possit Reus ex præcepto Judicis ipse se occidere? Affirmant *Vasq. Bonac. Vid. Arag. et Cord. apud Salm. de V. Proc. c. 1. n. 118.* Si enim, dicunt, potest Reus os aperire, ut venenum in eo infundatur, etiam potest manibus illud haurire, et sic etiam gladio se transfigere; tunc enim Judex constituit Reum carnificem sui ipsius, quod probabiliter posse fieri videtur cum *Elbel de Homic. n. 9.* qui citat *Haunold. Ills. etc.* Verùm *Salm. n. 117. cum S. Th. Bus. Suar. Soto. Laym. etc. communius* negant, quia occisio sui ipsius, ut intrinsecè mala, nec à iudice potest præcipi, nec à Reo patrari. Concedunt tamen communiter, posse Reum scalam ascendere, collum gladio adaptare etc. cum hæc actiones tantùm remotè ad mortem tendant.

Notandum verò cum *Salm. n. 120. Nav. Lop. Salon. etc.* graviter utique peccare, qui venenum hauriunt, vel à vipera se morderi patiuntur ad experiendum antidotum; nisi eis constet, ex experimento, vel iudicio peritorum, nulli probabili periculo mortis se committere, quod approbat *Henno*. Et idem dicendum de funambulis, ludentibus per funem in locis altis cum probabili periculo vitæ. *Salm. ibid. cum eisdem, et Sylo.*

370. — « 4. Etsi Carthusianus in extrema ægritudine possit » servare vitam vescendo carnibus* (Etiam in probabili periculo mortis, ut *Az. Med. Vict. contra Vasq. Gran. et Salm. de Leg. c. 2. n. 137.* qui tamen primam sententiam sat probabilem vocant)*; idque probabiliter ei tum liceat, atque adeo non peccet, qui inscio præberet eibos ex carnibus, *Sanch. Dian. part. 8. t. 7. R. 70.* licitè tamen, et laudabiliter etiam tum omittit, cum certo periculo mortis* (*Et hoc certum esse censent Salm. loc. cit. n. 136.*)*, ut contra *Vasq. et Gran.* docet *Dian. par. 5. d. 4. R. 33. ex Victor. Lor. etc.* quia rationabiliter negligit vitam pro bono communi Ordinis. *Lugo d. 10. n. 33.* contra *Azor. et Escob. t. 6. c. 7.* ubi docet, teneri carnibus vesci si exigat necessitas, ita ut aliter vitam conservare non possit: quod *Sanch. part. 2. cons. l. 5. c. 1. d. 35.* cum aliis sex ita distinguit, si necessitas vescendi sit ab intrinseco, v. gr. morbo, ex quo iudicio Medicorum convalescere non possit, nisi usu carniûm, aut probabilius esse, eum non teneri iis vesci (tametsi licitè possit) quia morietur naturaliter ex morbo, cuius ipse non est causa. Si verò sit ab extrinseco, v. gr. si ob inopiam

» aliorum ciborum fame moriendum esset, teneri iis vesci, quia » mors illa, cum sit violenta, ipsi imputaretur.* (*Et hoc meritò » ut certissimum judicant Salm. de Rest. c. 2. n. 27. et de Leg. » l. c. n. 135.*)*

371. — « 5. Licet carnem vigiliis, et inedia moderatè affli- » gere: qui autem advertens vitam iis notabiliter minui, nihilo- » minus continuaret, peccaret graviter, ut notat *Laym. d. 3. de » just. t. 3. p. 2. c. 1. n. 5. Ex Caj.* etsi hic multi ob bonam fidem, » et zelum Deo placendi excusentur. Vide *Bon. d. 2. q. ult. sect. 1.* » *p. 7. n. 9. Fill. loc. cit. Card. Lugo. de just. d. 10. sect. 1.* » *n. 32. 33. et 36. etc.* Ubi rectè notat, aliud esse procurare » abbreviationem vitæ, seu mortem positivè sibi afferre: aliud » permittere, vel periculum ejus subire, vel non adhibere media » ad avertendam. Prius ait esse illicitum; v. gr. pœnitentiis » indiscretis, carnisque macerationibus vitam notabiliter abbre- » viare; posterius verò sæpe licere.* (*Ita etiam Lugo de » Just. D. 10. n. 32. Tourn. tom. 3. p. 427. q. 3. et Salm. de Rest. » c. 2. n. 30. cum Gram. Vill. Sayr. etc.* « Si macerationes fiant con- » cilio prudentis Prælati, vel Confessarii, esto vita etiam per 12 » annos esset abbrevianda, ut alii ibi dicunt. Et revera, si licebit » Fabris ferrariis (dicebat Abbas Rancè fundator Reformatio- » nis Trappensis) vitam sibi minuere laborando quotidie pene » in medio ignis, à quo nequit non notabiliter consummari » humidum radicale, quo tam indiget vita humana; si licebit » studiosis sanitatem labefactare ad scientias addiscendas: si » licebit Militibus exponere vitam tot ærumnis, et periculis » mortis; cur non licebit Viro religioso austeritates corporales » amplecti, ut rebellem carnem in servitutem redigat?)* » Ideoque non teneri Carthusianum carnibus vesci, nec aliquem » alium uti pretiosa, et exquisita medicina, ad mortem vitan- » dam; nec secularem, relicto domicilio, quærere salubriorem » ærem extra patriam.* (*Ut Lugo. Bon. Trull. cum Salm. ib. » num. 26. Sufficit enim uti mediis ordinariis.*)*

372. — « 6. Excusantur ægri, qui paulò ante mortem, causa » humilitatis, vel boni exempli, petunt humi collocari, quia non » intendunt vitam abbreviare. Vide *Vasquez l. c. Addit Laym. » lib. 3. p. 4. c. 1. n. 5.* non teneri quemquam mediis extraor- » dinariis, et nimis duris, v. gr. abscissione cruris, etc. vitam » conservare; nisi tamen ea communi bono sit necessaria.* (*Ita » communiter Lugo, Soto, Bann. Bon. cum Salm. ib. n. 50. Adem » docet Tourn. p. 425. cum Syloio. Addit tamen, quòd Pater, » Tutor, aut alius Superior potest jubere abscindi membrum » subditi, si hic moderatos dolores tantùm sit passurus, contra » Henno)*. Vide *Less. loc. cit. Sanch. in opusc. tom. 1. l. 5. » c. 1. d. 34.* Ubi dicit, infirmum in periculo mortis, si sit spes » salutis, non posse medicamina respuere. Non videtur tamen » virgo ægrotans (per se loquendo) teneri subire manus Medici, » vel Chirurgi, quando id ei gravissimum est, et id magis quàm » mortem ipsam horret. *Esc. B. 7. c. 8. ex Turian. sum. p. 1.**

» c. 263. d. 5. ° (Ita Salm. de Rest. c. 3. n. 26. cum Less. Sanch.
» Dian. etc. Posset tamen virgo permittitur, ut tangatur; imò
» teneretur sinere, ut ab alia scemina curetur, ut rectè ait
» Diana.) °

595. — « Resp. 2. Non licet se mutilare, nisi sit necessarium
» ad conservationem corporis totius, quia nemo est suorum mem-
» brorum absolutè dominus. Less. l. 2. c. 9. d. 14. »

Unde resolves :

» 1. Non licet se castrare ad conservandam castitatem, vel
» sedandas tentationes, quia hoc ad eum finem non est necessa-
» rium. S. Th. 2. 2. q. 65. art. 1. Less. Mol. Fill. t. 29. c. 4.
» q. 3. etc.

574. — « 2. Peccant parentes, qui filios, etiam consentientes,
» castrant, ut sint utiles cantui. Vide Laymann. lib. 3. tract. 3.
» c. 1. »

Quæritur, an liceat pueros castrare ad vocem in eis conservan-
dam? Prima sententia probabilior negat cum Busemb. hinc Sporer
de V. Præcept. c. 3. n. 32. et Salm. de Rest. c. 2. n. 45. et de
V. Præc. n. 121. in fin. et ibid. Lugo, Bonac. Dian. Villal. etc. Si
enim, dicunt, pro bono Animæ id non licet, quanto minus pro
lucro temporali? Deinde aiunt, quòd conservatio vocis non sit
bonum tanti momenti, ut liceat agere quod natura reprobatur.
Secunda tamen sententia, quam tenent Tamb. l. 1. c. 2. §. 3. n. 4.
Trull. Salon. Pasq. apud Salm. de Rest. dict. n. 45. et probabilem
putant Mazz. de Rest. q. 3. c. 1. §. 1. Elbel n. 29 (qui insi-
nuandam censet ob proximam toleratam) affirmat id licere, modo
absit morale periculum vitæ, et non fiat pueris inuitis. Ratio isto-
rum est, tum quia eunuchi utiles sunt bono communi ad Divinas
laudes in Ecclesiis suavius canendas; tum, quia conservatio vocis
non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cum per
illud conditionem notabiliter in melius mutant, et per totam
vitam nobilem et pinguem sustentationem sibi comparent; et ideo
tantum bonum iusta esse causa videtur, ut cum illo tale corporis
nocumentum resarciri licitè possit: tanto magis, quòd hoc in dies
in usum deducatur, et ab Ecclesia toleretur, ut ait Elbel.

575. — « Quæres, an sepeliendus sit in loco sacro, qui seipsum
» occidit.

» Resp. Id vetant Ecclesiæ Canones; qui tamen non sunt in-
» telligendi de iis, qui ex furore, amentia, vel passione gravis-
» simæ tristitiæ, turbata phantasia, id facerent, vel qui ante mor-
» tem verè de hoc doluerunt. Quòd si constet, quempiam seipsum
» occidisse, et dubitetur, utrum deliberatè, an ex animo turbato
» factum sit, in praxi privatur sacra sepultura, cum præsumatur
» secundum opus externum voluntariè esse factum: nisi tamen
» ex circumstantiis contrarium colligatur. Si verò dubitetur, an
» à seipso, an ab alio, v. gr. sit præcipitatus in aquam; delictum
» tam atrox, et contra naturam non præsumitur sine evidentibus
» indiciis. Molin. t. 3. d. 20. Vide Laym. l. c. n. 8. Vide etiam

» Escob. E. 7. q. 8. ubi dicit, cum, qui moritur ex vulnere in
» duello accepto, si vivus ex loco discessit, non esse privandum
» sepultura Ecclesiastica. »

DUBIUM II.

An, et quomodo liceat occidere malefactorem.

376. An liceat occidere Proscriptos propria auctoritate?—577. An
liceat principi occidere Reos, non prius sententia damnatos?
—578. An liceat unquam Clericis damnare Reos pena mortis?
—579. An teneatur Judex concedere tempus Reo pro sumptione
Sacramenti Pœnitentiæ, et Eucharistiæ?

376. — « RESP. Extra casum necessariæ defensionis, de quo
» infra, nulli id licet, nisi auctoritate publica, et juris ordine
» servato, ut patet Exod. 22. et Rom. 13.

Unde resolves :

» 1. Non licet marito uxorem, aut Patri filiam occidere, in
» adulterio deprehensas: quia ad id non habent auctoritatem
» publicam; et leges civiles, id permittentes, in jure Canonico
» sunt correctæ, tanquam iniquæ. ° (Hinc damnata est opinio
» contraria ab Alex. VII Prop. 19.) ° Secus est de proscriptis
» quos occidendi cuius auctoritas publica datur; idque non in-
» justè, cum ad Reip. defensionem sit necessarium. ° (Modò
» occisio non fiat extra territorium proscriptentis: Nisi præsu-
» matur licentia alterius Principis. Salm. de V. Præc. c. 2. n. 19.
» Vide. n. 380. vers. Decius) ° Peccant tamen, qui non ex zelo
» justitiæ, sed odio, aut privatæ vindictæ causa id faciunt.
» Vide Laym. l. c.

577. — « 2. Peccat Princeps, vel Magistratus (regulariter
» loquendo) ut vide infra l. 4. c. 3. d. 1. qui occidi jubet reos
» non citatos, vel non auditos, vel non dampnatos, etsi privata
» scientia constet eos esse nocentes; quia ex jure naturæ actus
» publicus fieri debet ex scientia et auctoritate publica. Vide
» Caj. 2. Homicidium, Fill. tr. 29. c. 2. q. 6. n. 27. Bon. l. c. p. 1.
» n. 7. Vide et infra l. 4. c. 3. d. 1. ° (Excipe 1. si crimen sit
» notorium. 2. Si esset periculum seditionis, aut esset dedecus
» Regis, si juridicè procederetur. Salm. ibid. num. 18.) ° »

578. — Notandum hic 1. Clericis, etiam laicalem potestatem
habentibus, illicitum esse Reos pena mortis damnare, ex cap.
Sententia de Cler. percussore. In hoc tamen potest Papa dispen-
sare, ut Salm. de V. Præc. c. 13 et 14. cum S. Th. etc. Et ipsi
Episcopi, vel similes, habentes dominium temporale loci alicu-
jus, possunt licitè committere laicis potestatem suam ad causas
sanguinis, Salm. ibid. n. 16. cum S. Th. Bon. Trull. etc. Vide
dicenda l. 7. n. 466.

579. — Notandum 2. Quòd Judex tenetur sub gravi conce-
dere Reo tempus sufficiens ad Confessionem, etsi timeretur pe-

174 LIB. III. TR. IV. DE QUINTO ET SEXTO PR. DEC. CAP. 1.
riculum direptionis. *Salm. c. 1. n. 21. cum Nao. Sylo. Trull. etc.*
Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione Commu-
nionis (nisi tamen grave damnum timeatur) cum Reus sit tunc
in articulo mortis, in quo præceptum Communionis obligat jure
Divino: *Salm. ibid. cum Suar. Nacarr. Lug. etc.* et de hoc addunt
Motum proprium *S. Pii V. ibid.* Et tunc etiam non jeju-
nus Reus potest communicare, quia tunc verè est in articulo
mortis, ut *Salm. ib. cum Nao. Bon. Suar. Lugo, etc.* Et laudabi-
liter potest communicare eadem die mortis, modò Commu-
niò præcedat per horam executionem, ut *Sa. et Fagund. ib. n. 22.*

Notandum 3. quòd si Reus nolit peccata confiteri, post adhor-
tationem, licitè potest occidi à carnifice, quia tunc sua damnatio
sue culpæ tribuitur. *Salm. n. 23. cum Trull. Bonac. Salm. et aliis.*

DUBIUM III.

An, et quomodo liceat occidere privata auctoritate
iniquum aggressorem.

380. An liceat tueri vitam morte invasoris? An autem vetetur
reis, et præcise Bannitis, armis se defendere? — 381. An liceat
viro honorato occidere invasorem sui honoris? An autem id
liceat plebeio, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo
vitæ? Et quid, si contumelia sit jam illata? — 382. Vide plures
resolutiones P. Busembai. — 383. Quæst. 1. An liceat occidere
furem rei magni valoris? Quæst. 2. Quantum debeat esse iste
valor? Et quid, si valor sit modicus, sed res tollatur cum vio-
lentiâ? Qu. 3. Quid, si fur rem jam abstulerit, et resistat Do-
mino volenti eam recuperare? — 384. Quæst. 4. An liceat
Clericis et Religiosis furem interficere? Et utrum tunc incur-
rant irregularitatem? — 385. Quæst. 5. An liceat cuique per fa-
mulos armis sua defendere? — 386. Quæst. 6. An liceat occidere
invasorem pudicitie? — 387. An liceat prævenire aggressorem?
— 388. An liceat occidere falsum accusatorem? — 389. An possis,
et tenearis tueri vitam innocentis? — 390. An etiam cum morte
invasoris? — 391. An liceat occidere invasorem honoris, vel pu-
dicitie alterius? Et quid, si femina consentiat? — 392. An possi-
mus, et teneamur tueri bona Proximi, etiam cum occasione furis.

380. — « RESP. Jus naturæ permittit, ut vim vi repellas, et
aggressorem, qui iniquè eripere tibi conatur vitam, aut quæ
ad eam honestè agendam tibi sunt necessaria, ut bona tempo-
ralia, honores, pudicitiam, membrorum integritatem, præve-
nias, et occidas: ita tamen, ut id fiat animo te defendendi, et
cum moderamine tutelæ inculpatæ, hoc est non inferendo
majus damnum, nec utendo majore vi, quàm necessarium sit
ad arcendam injuriam. Ita communiter *S. Thom. 2. 2. quæst. 74.
art. 7. Mol. etc. Less. dub. 8. n. 44.* (Nota hinc, errare nupè-
rum auctorem libri cui titulus: Esposizione della Dottrina
Christiana, dicendo, quòd *S. Th. cum S. Aug.* negat licitum
esse occidere aggressorem ob defensionem propriæ vitæ; nam

» Angelicus expressè oppositum docet *l. c. inquiring*: Nec est ne-
» cessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ præ-
» termittat ad evitandam occisionem alterius. *Addit tantum*
» *in respons.*: ad primum, et ibi explicat doctrinam *S. Augustini*,
» et ait, quòd in occidendo non potest intendi mors alterius, sed
» sola propria defensio. » »

Et cum *D. Th. admittit Cath. Rom. de V. Præc. n. 8.* ubi dici-
tur: *Licet solutis suæ tuendæ causa alterum occidere*; subdens,
satis apparere, quòd hujusmodi homicidium à Lege Divina non
vetatur. Et ita *Lugo de Just. D. 10. n. 138. Less. l. 2. c. 9. d. 8*
cum *S. Antonin. Azor. Bon. Sot. etc. communiter*, contra *Gers.*
Ric. de S. Vict. Hugon. etc. apud Salm. de 5. Præc. c. 1. n. 51. Id
probat *S. Th. l. c. ap. Bus.* ex illo *Exod. 22. v. 2.* ubi dicitur:
« Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et
» accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sangui-
» nis. » Hinc subdit *S. Doctor*: « Sed multò magis licitum est
» defendere propriam vitam, quàm propriam domum. » Idem
docet *S. Bonac. Serm. 6. de 10. Præc. S. Anton. p. 2. t. 7. c. 8.*
*§. 1. Conc. Tourn. t. 3. ex p. 457. cum Estio, Syloio, Pontas, Na-
tal. Alex.* et aliis innumeris, cum *Salonio*, qui vocat oppositam
sententiam temerariam, cum repugnet communi DD. et pluri-
bus textibus, et præsertim in *c. 3. et in c. Significasti. 8. de*
Homic. et c. Si verò 3. de Sent. excom. ubi dicitur: « Cum vim vi
» repellere omnes leges, omniaque jura permittant. » Sed dices:
Qui injustum invasorem occidit ad suam vitam tuendam, exce-
dit moderamen, præferendo vitam temporalem propriam æter-
næ vitæ proximi sui. Respondetur cum *Tourn. t. 3. p. 462. ad 2.*
Less. lib. 2. c. 9. n. 51. Solo, q. 1. a. 8. Petrocor. l. 4. c. 3. q. 3.
et aliis communiter, tum nos teneri præferre bonum altioris ordi-
nis proximi bono inferiori nostro, cum vita ex. gr. nostra abso-
lutè necessaria sit ad salutem spiritualem proximi, ut, si infans
aliàs esset decessurus sine Baptismo. Secus verò, si ipse invasor
ex sua malitia in periculum damnationis se conjicit: tunc enim,
cum quisquis jus habeat ad vitam suam tuendam, licitè vim vi
repellit, etiam cum damnatione invasoris. Eademque ratio valet,
si timeatur ab invasore vulnus grave, aut deformitatem afferens,
ut *Salm. tract. 10. c. 7. n. 7. et Ronc. de V. Præc. c. 3. q. 1.* Et
eadem ratio currit pro defensione honoris, et bonorum fortunæ
ut infra. Hinc etiam Clericus, aut Religiosus potest occidere in-
vasorem suæ vitæ, neque tunc incurrit excommunicationem, aut
irregularitatem, ut *Salm. l. c. cum aliis c. ex dist. c. Significasti,*
et Clement. Si furiosus, de Hom. (Vide dicenda de *Cens. l. 7.*
n. 382.) An autem fiat, vel ne, irregularis Clericus adulter, qui
ad se defendendum à marito eum occidit? Vide infra hinc *n. 398.*
v. In ordine. Ubi distinguitur, si invasio prævideatur proxima,
vel remota. Dixi autem potest occidere; nemo enim tenetur ag-
gressorem occidere, sed licitè et laudabiliter potest occisionem
propriam permittere ne alter vita temporali et æterna privetur,
ut dicunt communiter *Less. n. 55. cum S. Antonin. Sylo. et Salm.*

n. 50. cum *Sot. Bann. etc.* (contra *Abul. et Fagund.*) qui non sunt audiendi. Excipiunt 1. *Salm.* quando vita invasi esset valde utilis bono communi. Excipiunt 2. *Less. n. 56. cum S. Anton. et Salm. cum aliis*, quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omnino teneretur se defendere.

« 1. Non licet reo occidere ministros justitiæ, à quibus ad carcerem, vel supplicium trahitur » (*Vide l. 4. n. 279.*)^o; uti nec licet id proscripto, ut notat ex communi *Laym. lib. 3. t. 3. p. 2.* quia non sunt iniqui aggressores. »

Decius et Carterius ap. Tamb. l. 6. c. 1. n. 8. et plures Auctores apud *Clarum, et Nellum*, ut refert *Azor p. 3. c. 1. q. 11.* tenent, licitum esse Proscriptis se defendere, quia lex humana auferre nequit jus, quod unusquisque habet ad suam vitam tuendam; et probabilem hanc opinionem putat *Azor. l. c.* et idem videtur sentire *Tamb. l. c.* Sed omnino tenenda est opposita cum *Ronc. de V. Præc. c. 3. q. 3. Croix l. 3. p. 1. n. 816. Salm. c. 1. n. 19. Elbel de Homic. n. 35. cum Sæ, et communi.* Ratio, quia lex humana bene potest cuilibet tribuere jus necandi reum, et vice versa auferre ipsi jus se defendendi; alias possent rei etiam à carnifice se tueri, quod nullus admittit. Certum est autem, licere unicuique Proscriptos occidere; non verò alios reos, etiamsi essent publici grassatores, et etiam capite damnati, nisi ipsi vellent tibi rapere magnam quantitatem (juxta infra dicenda n. 383.) Ita *Croix lib. 3. part. 1. n. 796. et Elb. n. 55 et 56.* Hinc peccant Satellites, aut Milites, qui reum, cujus captio ipsis mandata sit, fugientem aut resistentem interimunt, nisi hoc auctoritate publica eis sit mandatum: Id verò tantum fieri potest, si capiendus sit reus sufficienter diffamatus alicujus criminis capitalis, et non possit alio modo capi; et alias, eo dimisso, graviora mala ab ipso timeantur. Ita *Croix n. 797. Elbel num. 54. et Dian. p. 8. tr. 7. R. 44. cum Farinac. et Clarq.*

381. — « 2. Etsi ob contumeliam aliquam, verbi gratia, si viro honorato dicatur, *mentiris*, non liceat alterum occidere, eo quòd aliter repelli possit, ac soleat. (*Less. Azor. Hurt. etc. Dian. p. 5. t. 4. R. 12 et 13.*); licere tamen, si aggressor fustem, vel alapam viro valde honorato impingere conaretur, quam aliter avertere non posset, docent cum *Dian. l. c. R. 4. Lessius, Hurtad. et alii 12.* (*Sed in praxi rarissime uti licet prædicta opinione, nam Syloius in 2. 2. quæst. 64. art. 7. q. 9. rectè sic ait: Etiamsi honor sit bonum præstantius, quam divitiæ, aut nullum aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem interficere.*)^o

« 3. Si fuste, vel solo vulnere, vel amputatione brachii, vel aliter arcere injustam vim possis, non licet occidere. Unde, si quis sit persona talis, cui non sit dedecus fugere, debet fugere potius, si possit, et salvare se: (Nisi sit periculum percussionis in fugiendo; et ita tenendum cum *Lugo D. 10. n. 166. et Salm. c. 1. cum Tapia, etc. contra aliquos n. 19. qui dicunt im-*

» probabiliter, etiam plebeio fugam esse ignominiosam. Unde
» Clerici et Religiosi tenentur fugere, si possint sine periculo
» vitæ, quia ipsis fugere non est probrosum, sed honorificum; ut
» *Lugo l. c. Sed etiam respectu Secularium, et Nobilium sapien-*
» *ter adverteit Syloius in 2. 2. quæst. 64. art. 7. q. 9. dicens:*
» Etiamsi honor sit bonum præstantius quam divitiæ, aut nul-
» lum, aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defen-
» sione solius honoris liceat aggressorem interficere. » Secus
» tamen, si turpe sit fugere, v. gr. viro nobili, vel officiali bellico;
» nisi rursus, hic et nunc, id tali turpe non esset, ob præstantiam
» invaloris, vel alias ejus qualitates, v. gr. quia ebrius est vel amens;
» talem enim occidere non licet, quando potest fugere. *Mald. Dian.*
» *part. 4. tract. 5. R. 9. Vide Laym. lib. 3. tom. 3. part. 3. c. 3.*
» 382. — « 4. Non licet occidere furem ob res exiguas. Licet
» autem, si quis auferat honorem valde notabilem aut bona magni
» momenti; nisi tamen alia via, v. gr. juris, vel aliter, arceri
» aut recuperari possint. Quare, quando jura significant furem
» nocturnum occidi impune, non autem diurnum, præsupponunt
» quòd plerumque nocturni non possint aliter arceri, diurni
» autem possint. Alioqui enim, si nocturnus potest capi, non
» debet occidi; et si diurnus non potest capi nec repeti ab
» eo quod auferit nisi eum occidendo, id licet: ea tamen non
» debent esse parvi momenti, et minimum unius aurei, secun-
» dum *Molin. t. 4. t. 3. d. 16. n. 7. V. Laym. c. 3. Vel potius*
» secundum alios apud *Dian. p. 3. t. R. 18. duorum:* quanquam
» et hoc *Dianæ. l. c.* nimis laxum videatur: imò *Bon de rest.*
» rem non magni valoris hic censet, etsi sit trium vel quatuor
» aureorum. Si tamen talem rem fur v. gr. usurpet, vidente ac
» resistente domino, aut custode, aut huic vim faciat, v. gr.
» repetentem incipiat ferro invadere, permittunt cædem. *Bon.*
» *Dian. l. c.* (*Sed vide infra n. 285. q. 2. in fin.*)^o Ut etiam, si
» dubium sit, an res possit aliter salvari, aut recuperari. *Bon.*
» *l. c.* quia nemo, inquit, tenetur se exponere periculo amittendi
» res suas. Vide *Laym. c. 1. Navar. Less. Dian. l. c.*

« 5. Probabilius est, hæc etiam licere Clericis et Religiosis,
» ob bona temporalia. Jura verò, in contrarium afferri solita,
» intellige, quando non servatur moderamen inculpatae defen-
» sionis. *Laym. l. c.* (*cum aliis infra, vide n. 388.*)^o *Tann.*
» *t. 3. d. 4. q. 8. d. 4. Esc. E. 7. c. 8.* ubi etiam docet ex *Tann.*
» *t. 3. d. 4. n. 68.* licere virgini occidere invasorem pudicitia,
» si violentam nequeat aliter evadere. (*Vide infra n. 386.*)^o
» 6. Cum tamen iniquus aggressor sit in periculo salutis, po-
» test quis ex caritate ei parcere et injuriam potius pati:
» (*Vide dicta n. 380.*)^o sed non tenetur, eo quòd alter sua
» malitia sit in isto periculo. *Laym. ib.*

« 7. Non licet occidere, si injuria jam est contracta, vel aggres-
» sor jam fugerit; quia id non esset se defendere, sed vindicare,
» ut docet *Tol. Rodr. Sed Henr. et Nav. c. 15. n. 5. Fern. p. 1.*
» *c. 9. §. 1.* dicunt, si læsus magnam faceret jacturam honor

nisi fugientem mox persequeretur, posse eum persequi, et
 percutere, quantum esset satis ad defensionem honoris.
 (Sed oppositum tenendum omnino cum Lugo D. 10. ex n. 189.
 et seq. Viva in prop. 17 Alex. VII, n. 9. cum Sot. Mol. Vasq.
 et aliis comm. ap. Lugo. Ratio, quia tunc non recuperatur honor
 per se, sed per damnum alterius apud homines improbos,
 quod est intrinsecè malum. Et nequeo intelligere, cur senten-
 tia contraria non debeat dici proscripta ex prop. 30 damnata
 ab Innoc XI, relata. n. 381, quæ permittebat repercutere per-
 cutientem, qui fugit, si aliter ignominia vitari nequibat.)
 Concedit tamen C. Lugo, Mol. Less. etc. cum Dian. p. 8.
 tr. 7. misc. R. 47. licere furem fugientem, v. g. cum equo
 tuo, conficere telo, vel sagitta, quia invasio adhuc durat.
 (Vide infra Qu. 1. in fin.) Etsi verò id non liceat, postquam
 in tutum se recepit, si tamen per iudicem non possis recupe-
 rare rem tuam, potes ingredi locum, ubi illa detinetur,
 eamque tibi vindicare, et, si alter vi impediatur, vim vi repel-
 lere. Tamb. Less. Mald. Hurtad. Diana part. 5. tom. 5.
 Resol. 37. part. 8. tom. 27. Resol. 47. (Vide infra Qu. 3.)
 385. — Adverte hic quatuor Prop. damnatas: I. Prop. 31. ab
 Innoc. XI quæ dicebat: « Regulariter possum occidere furem
 pro conservatione unius aurei. » II. Prop. 31. « Non solum lici-
 tum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus,
 sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos pos-
 sessuros speramus. » III. Prop. 33. « Licitum est tam hæredi,
 quam legatario contra injustè impediendum, ne vel hæreditas
 adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus
 habenti in Cathedram, vel Præbendam contra earum posses-
 sionem injustè impediendum. » IV. Prop. est 18 ab Alex. VII
 damnata: « Licet interficere falsum accusatorem, falsos tes-
 tes, ac etiam iudicem, à quo iniqua certò imminet senten-
 tia, si alia via non potest innocens damnum evitare. » His
 positis quæritur 1. an liceat occidere furem rei magni momen-
 ti? Negat prima sententia, quam tenent Gerson tract. de Euch.
 et Abul. Abb. Coo. Sylo. et Tamb. ap. Salm. de 5. Præc. c. 1.
 n. 80. Ratio, ut isti dicunt, quia ex præcepto charitatis debemus
 præferre vitam proximi rebus temporalibus. Eamque probant
 ex c. Suscepimus de Hom. ubi Pontifex duos damnavit Religiosos,
 quia alter ipsorum interfecerat duos latrones, vestes ei eripere
 conantes, « quoniam (verba textus) expediebat potius rerum
 sustinere jacturam, quam pro conservandis vilibus rebus et
 transitoriis, tam acriter in alios exardescere. » Secunda tamen
 probabilissima et communis sententia affirmat; et hanc tenent
 S. Anton. 3. p. t. 4. c. 3. §. 15. et eod. c. 3. in princ. ex Jac.
 Aret. et Petro sic tradit: « Nam, si possum occidere furem, ubi
 non cognosco, et non potest ei de rebus furatis provideri per
 iudicem (ut l. Furem, ff. ad l. Cornel.), multò magis licet
 occidere, ubi persona aliter salva esse non potest. » Idem
 docuit S. Antonin. l. c. §. 2. dicens: « Item licita est defensio

cum moderamine, non solum pro persona, sed etiam pro
 rebus; et non solum pro suis, sed etiam pro rebus sibi depo-
 sitis, et commodatis, et etiam pro febus Amicorum, et Pro-
 pinquorum suorum, eos scilicet adjuvando. » Idem tenet Syl-
 vius in 2. 2. q. 64. art. 7. q. 8. iniquis, « licitum esse occidere
 Aggressorem rerum, si sint magni momenti, et non possint aliter
 aut defendi, aut recuperari, quam per mortem diripientis. »
 Idem scribit Dominicus Soto (de just. et jur. l. 5. q. 1. art. 3.)
 « Dum quis quempiam aggreditur, ut trucidet, vel sua eripiat.
 » potest ille vim vi repellendo eum interimere. » Idem tenent
 Angel. v. Defensio, n. 4. Sylvest. v. Excommunicatio, in 6. n. 8.
 Armilla. v. Defensio, num. 2. Idem docuit olim D. Raymundus
 lib. 2. de Raptu § 18. ubi sic dixit: « Non possum repellere a
 possessione, nisi illos occidam, et sic erit licita talis defensio. »
 Idem docent Sotus de Just. l. 1. q. 1. art. 8. Less. lib. 2. cap. 9.
 d. 11. Lugo D. 10. n. 175. Caj. 2. 2. q. 64. art. 7. Croix l. 3. p. 1.
 n. 808. Elbel de Hom. ex n. 64. Ronc. de 5. Præc. c. 3. q. 5. et
 Salm. n. 81. cum Bonac. Suar. Prado, etc. et clarè adhæret
 S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 7. v. Sed contra. Et probatur 1. ex illo
 Exodi 22. v. 2. prout retulimus supra n. 380. Ex quo textu
 S. Th. l. c. infert multò magis licere vitam tueri, dicens: « Sed
 multò magis licitum est defendere propriam vitam, quam pro-
 priam domum: » ergo supponit pro certo, textum permittere
 occidi invasorem bonorum. Nec obstant verba, quæ post allata
 verba leguntur in eodem Exodi textu, nimirum: « Quod, si orto
 sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. »
 Nam bene respondet Cornel. à Lapide in cit. loc., quòd id non
 dicitur ibi, eò quòd post lucem abest periculum mortis, sed quia
 alto jam meridie fur melius agnoscitur potest, et sic facilius bona
 recuperari possunt in iudicio; insuper, quia orto sole melius
 potest fur repelli, invocato vicinorum auxilio. Probatur 2. ex c.
 Dilecto de Sent. Exc. in 6. ubi dicitur: « Licuit utique ipsi
 Decano, si prædictus Ballivus eum bonis suis mundanis inju-
 riosè expoliare præsumperit... se tueri. » Deinde subditur:
 « Et quoniam adversus ejus nimiam potentiam sufficiens tempora-
 lis defensio sibi fortè non aderat, etc. » Ex quo supponit Papa
 cum potuisse armis secularibus se defendere, si vires suppetebant.
 Probatur 3. ratione, quæ inter alias mihi potior est, eamque
 tradunt Lugo et Salm: quia præceptum charitatis non obligat
 præferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando (ut supra
 diximus) proximus est in extrema necessitate; non verò, quando
 ipse sponte se exponit mortis periculo. Et sic omnino eliditur
 ratio Adversariorum; nam alias nec etiam licitum esset occidere
 injustum vitæ invasorem, quod omnia jura admittunt. Ad textum
 autem in c. Suscepimus, oppositum ut supra, rectè respondent
 Salm. n. 84: ibi meritò damnatos fuisse Religiosos, quia res non
 erat tanti momenti; nec timor mortis inferendæ à latronibus, ibi
 jam vinctis, qui à vinculis solvere nitebantur, potuit occidentem
 excusare, cum interim bene valebat fugere, et à periculo se

liberare. Hinc diximus cum *Less. dict. dub. 11. Sot. l. c. et Salm. n. 88. cum Bonac. Prado, Trull. Dic. Sayr. et aliis communiter*, licere furem eminens telo occidere, si ipse rem asportet, et præmonitus de suo periculo, eam nolit dimittere, ut bene explicat *Bonac. p. 10. n. 2.*

Quæritur 2. Quantus debeat esse valor rei, ut liceat furem interficere? Certum est, ad furem occidendum duo requiri: primo, ut res alia via nequeat recuperari; secundo, ut res sit magni momenti, qualis utique non est valor unius aurei, ut habetur ex dicta prop. damn. 31. Nisi in aliquo casu raro, quo cuidam tale furtum ingens damnum afferat, puta (ut ait *Viva in prop. 17. Alex. VII. n. 10.*) si artifici tollatur instrumentum similis valoris, quo sublato, ipse non possit suam suorumque vitam sustentare. Hinc generaliter loquendo dicunt *Viva l. c. et Elbel de Hom. n. 65.* illam esse magnam summam, qua ablata, deficeret alicui sustentatio pro se et pro suis; et idem tenent *Natal. Alex. Theol. de V præc. Art. 2. Prop. 6. Salm. verò, et Vasq. ac Mol. apud Lug. D. 10. n. 178.* aiunt sufficere jacturam illam, quæ notabile damnum domino afferret, juxta qualitatem personæ; nam, ut bene ait *Ronc. de 5. Præc. cap. 3. quæst. 5.* furtum decem aureorum, quod alicui grave damnum possit esse, alteri opulento potest esse leve. Cæterum *Carden. in 2. Crisi D. 21. n. 88.* censet, respectu cujuslibet summam 400 argenteorum (apud nos 40 ducatorum) esse magnam. Et regulariter rectè dicunt *Salm. n. 87.* sequendam esse sententiam *Soti et Arag.* (quibus consentiunt *Sayr. Bon. et Trull.* et oppositum rectè rejicit *Viva*) non licere occisionem pro furto quatuor vel quinque aureorum. Nec non bene advertunt *Lugo n. 178. et Salmant. n. 86.* tempore *Soti* quinque aureos, sive ducatos pluris æstimatos fuisse, quam nunc decem, quia processu temporis crevit copia pecuniæ, et rerum pretium. An autem liceat occidere furem auferentem rem modici valoris cum resistentia domini, aut custodis illius? Affirmant *Molin. t. 4. tr. 3. Bon. p. 10. n. 1.* et videntur adhærere *Lugo D. 10. n. 178. Spor. tract. 5. c. 2. n. 157. et Viva l. c. n. 10. ac Ronc. l. c.* (modò, ut isti duo aiunt, resistens sit vir nobilis) quia tunc cum illa re honor etiam aufertur. Hanc sententiam *Tamb. lib. 4. c. 1. §. 2. n. 3.* non reprobatur. Sed multò magis mihi arridet sententia contraria, quam tenent *Salm. n. 85. et Dian. p. 5. tr. 4. R. 18.* id non admittentes. Ratio, quia, licet talis ablatio fiat cum speciali injuria domini ratione violentiæ, attamen, cum non omnis injuria dehonorationem afferat, hic mihi videtur illa ablatione non propriè, aut graviter honorem lædi, juxta æstimationem hominum; quis enim graviter dehonorus æstimabitur, quia fur violenter ab eo rem aliquam arripuerit?

Quæritur 3. an liceat tibi interimere furem, si rem ablatam, adhuc extantem, ille in tuto reposuerit, et tu velis eam recuperare? Negant *S. Antonin. Sot. Bon. Sayr. et alii apud Salm. d. c. 2. n. 92.* qui hanc sententiam probabilem putant. Ratio, quia eo casu fur non est invasor, sed tantum injustus rei detentor, et

ideo non licet eum occidere, sed solum apud Judicem accusare; aliàs enim magna sequeretur Reipublicæ perturbatio. Sed probabilior mihi videtur sententia affirmans, casu, quo non sit spes rem alia via recuperandi. Ratio, quia tunc latro, quamvis non sit invasor personæ, adhuc tamen est invasor rei, cum tibi contendant rem tuam recipere. Ita *Less. c. 9. n. 75. Lugo D. 10. n. 181. et Vasq. Tann. Mald. Diana, ap. Salmant. n. 91. cum Bus. ut supra n. 382. v. 7.*

384. — Quær. 4. an liceat etiam Clericis et Religiosis occidere injustum aggressorem suorum bonorum magni momenti? Affirmant probabiliter cum *Bus. Lugo D. 10. n. 179. Elbel n. 83. et Salm. cum Less. Bec. et aliis communiter* (Vide dicta lib. 1. n. 41.) Ratio, quia jus defensionis est de lege naturali, et ideo unicuique competit. An autem hoc casu incurrant irregularitatem? Vide de *Irregul. lib. 7. n. 389.* ubi probatur sententia negativa.

385. — Quær. 5. an liceat alicui sua defendere armis, etiam per famulos? Probabiliter affirmant *Spor. n. 169. et Elbel n. 66. cum Nav. Lugo Laym. etc.* quia id, quod aliquis potest facere per se, potest etiam per alium. Hinc infert *Elbel ib.* unicuique licere ratione caritatis vi repellere alterum, injustè accedentem ad expoliandam domum proximi sui: et probabiliter consentiunt *Salm. dict. c. 1. n. 104.* cum aliis communiter: sicut etiam dicitur pro defensione honoris et pudicitiae. Vide dicenda n. 392.

386. — Quær. 6. an liceat occidere invasorem pudicitiae? Si licitum est hoc ad tuendum honorem, et facultates, multò magis dicendum licere pro tuenda pudicitia: quando aliud non suppetit remedium. Ita *D. Anton. p. 2. t. 5. c. 6. in fin.* ubi: « Et si licet non solum se, sed et bona sua defendere, quin etiam, ne pudicitiam amittas? » Et ideo dicit, non peccare puellam, si vim vi repellendo, aggressorem occidat. Ita enim Archiepiscopus alibi (p. 2. tit. 7. c. 8. et p. 3. tit. 4. c. 3. §. 2.) loquitur: « Quia mulier caritur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur salutem suam providere, quam alienam, nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem voluntatis. » Idem docent *P. Cuniliati de V. Præc. c. 2. §. 3. Lugo n. 195. Mol. d. 17. n. 10 et 11. Less. lib. 2. c. 9. dub. 12. Anacl. de 5. Præc. q. 2. n. 19. Elbel de Homic. n. 61. Spor. tract. 5. in 5. Præc. c. 2. n. 265. Salm. de 5. Præc. c. 1. n. 96. cum Bon. Trull. Fill. et aliis communiter.* Et hic bene advertunt *Lugo n. 186. et Ronc. de quinto Præcepto c. 3. Reg. 5. in praxi*, quòd non solum licebit puellæ, dum actu violenter tangitur ab altero, sed etiam immediate post, eum percutere alapis, pugnis, fuste, et etiam ictibus non periculosis. Ratio, quia nisi tali modo ipsa suam constantiam et displicitiam ostendat, non facile ille discedet. Hinc semper ac id non fiat ad vindictam, non tantum permittendum, sed etiam mulier est consulendum, ut alter saltem resipiscat, et alia vice eam non sollicitet.

587. — « 8. Licet quoque occidere eum, de quo certo constat, quod de facto paret insidias ad mortem, ut, si uxor v. gr. sciat se noctu occidendam à marito, si non possit effugere, licet eum prævenire. *Nav. Less. n. 45. Fill. n. 39.* »

Quæstio tamen est, an liceat prævenire aggressorem: *Prima* sententia negat cum *Syloio, Nav. Trull. etc. ap. Salm. de Hom. c. 1. n. 45.* Quia prævenire inimicum, solum paratum ad aggrediendum, non esset vera defensio. *Secunda* tamen sententia affirmat cum *Lugo Bonn. Vasq. Mol. etc. ib. n. 55.* quia, isti dicunt, ad occidendum invasorem pro sui defensione, non est opus, ut alter jam inceperit lædere; sed sufficit, si sit paratus ad lædendum.

Attamen *Tambur. Dec. c. 1. §. 2. n. 15. et Ronc. c. 3. q. 2. ac Salm. n. 56. 57. et 58. cum Sol. Azor. Cov. Dian. et aliis* has sententias conciliant, et distinguunt: Si quis ex aliqua actione noverit inimicum esse determinatum ad invadendum, puta, si certo moraliter sciat illum jam ad hoc parasse arma, vel mandatum dedisse servo; tunc, si aliter effugere nequit, licite potest eum prævenire: alias « ridiculum esset (ait Ronc. l. c.) eum velle cogere ad expectandam aggressionem, quando justè timeret, se non posse amplius eam repellere. » Secus vero dicendum, si non certo sciat, sed tantum suspicionem, seu dubium timorem habeat de invasione; impium enim est ob dubiam violentiam proximum vita privare. His tamen non obstantibus, censeo, secundam sententiam, hac etiam distinctione supposita, vix in praxi aliquem posse sequi, propter hallucinationis periculum, quod in hujusmodi re adesse potest.

588. — « 9. Hinc etiam dicunt alii, ut *Sanct. 2. mor. c. 29.* et alii licere occidere eum, qui apud Judicem falsa accusatione, aut testimonio, etc. id agit, unde certo tibi constet, quod sis occidendus, vel mutilandus, vel etiam (quod alii difficiliter concedunt) amissurus bona temporalia, honorem, etc. quia hæc non est invasio, sed justa defensio: posito, quod de alterius injuria constat, nec sit alius evadendi modus. *Less. tamen, Fill. et Laym.* non audent id defendere, propter periculum magnorum abusuum. Vide *Esc. Ex. 7. c. 8. Hurt. Lugo. dub. 10. sect. 7. Dian. p. 8. t. 7. R. 52.* (Imò præfata opinio Sanchezii expressè damnata est in prop. 18 proscripita ab Alex. VII: Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, à quo iniqua imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum vitare.) »

589. — « 10. Quodcumque quis juxta supradicta habet jus alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare, cum id suadeat caritas. *Fill. Tann. t. 3. d. 3. q. 4. Mol. d. 18. An* autem, et quando ad hoc teneatur? Vide *Less. l. 2. c. 9. d. 13. Dian. p. 5. t. 4. Res. 6. 14. 20.* »

590. — Dicendum igitur est I. licitum esse defendere vitam proximi cum occisione injusti invasoris. Ita *Contin. Tourn. t. 3. p. 463. cum communi DD. et S. Th. 2. 2. q. 60. art. 6. ad 2. ubi*

ait: « Vel potest dici, quod Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum, qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatae tutelæ. » Unde *Ambros. dicit in l. 1. de Offic. c. 36. quod,* qui non repellit injuriam à socio, cum potest, tam est in vitio, quam ille, qui facit: et inducit exemplum Moysis. Et hoc currit, etsi proximus innocens vellet pati se occidi, cum ipse non sit dominus vitæ suæ: et ideo nequit aliis jus defensionis adimere. *Less. l. 2. c. 6. num. 87. Lugo, Bon. Dic. et alii* communiter cum *Salm. de Homic. c. 1. n. 94.* Sed dices: Si invasus cedat juri suo, quomodo poteris tu jus ejus defendere cum morte aggressoris? Respondeo: Proximus ille invasus duo jura (ut sic dicam) quodammodo ad vitam suam habet, alterum ad vitam, alterum ad ipsam defendendam: Juri ad vitam non potest quidem cedere cum non habeat illius dominium; unde non posset alterum inducere ad ipsum occidendum, et quamvis permetteret se occidi, occisor semper contra justitiam peccabit. Juri verò tuendi suam vitam bene potest cedere, permittendo, quod alter eum occidat, juxta dicta num. 380. Hinc, cum tu occidis aggressorem innocentis, non defendis jus, quod ille habet ad se defendendum, cui ipse jam cessit; sed defendis jus, quod habet ad vitam, cui ille cedere non potest. Nec occidens eo casu irregularitatem incurreret. *Salm. ib. n. 65. cum Suar. et Bon. Sporer de 5. Præc. c. 2. n. 179. cum communissima; vide l. 7. n. 388.*

Sed hic quæritur, an sit obligatio defendendi vitam innocentis ab invasore? Resp. quod Magistratus, et Principes utique ex justitia ad hoc tenentur, et quando agitur de bono Reip. tenentur etiam cum periculo vitæ, utpote latrones publicos de medio tollere, etc. Et pariter ad hoc tenentur milites specialiter conducti ad Civitatem defendendam: vitam verò privati hominis non tenentur ii cum tanto periculo tueri. *Salm. d. n. 98. cum Less.* Hic autem obiter advertet, quod Episcopi, et Parochi, in ordine ad spiritualia, tenentur adjuvare singulas suas Oves adhuc cum periculo vitæ, ut *Salm. ibid.* Hinc Parochi etiam cum periculo vitæ tenentur ministrare Oyibus Sacramentum Baptismi, aut Pœnitentiæ, non autem Eucharistiæ, neque tempore pestis, ut tenent *Dicast. et alii ap. Salm. de Euch. c. 9. n. 30.* quod ipsi probabile putant. *Vid. d. l. 2. n. 27. v. Dic. II. et vide infra de Euch. l. 6. num. 233.*

Sed dubium majus est, an, si innocentem positivè nolentem occidi, defendere non possis sine occisione invasoris, tenearis, si possis sine periculo tuæ vitæ, invasorem occidere? Affirmant *Salm. c. 1. n. 100. cum Nav. Bon. Sa, etc.* quia, dicunt, Præcepto Divino caritatis quisque tenetur defendere vitam innocentis, cum commodè possit. Probabilius tamen negant *Less. l. 2. c. 8. n. 92. et Lugo Dis. 10. n. 208. cui adhæret Tourn. p. 463. R. 2. Ratio 1.* quia Præceptum caritatis eo casu non obligat, cum præstet evitare tunc mortem æternam aggressoris, quam mortem temporalem innocentis. Ratio 2. quia in occisione alterius nunquam evitari potest magnum incommodum ob timorem

iniuriarum, publicæ justitiæ, etc. Saltem, quis non dicet, horrorem inquinandi manus humano sanguine magnum asserre incommodum, ad quod quidem præceptum caritatis non censetur obligare? Excipe casum, quo persona invasa esset persona necessaria ad bonum publicum. Excipit etiam *Sporer loc. cit. n. 170. cum communi*, ut asserit, si invasus sit Parens, Filius, Uxor, aut Frater, quia tunc obliget pietas ad eos tutandos. Rectè etiam excipit *Tourn. t. 3. p. 281. Coll. 2. cum Raynardo*, si occidendus sit ebrius, et in statu peccati mortalis, quia is est verè in extrema necessitate Animæ.

591. — Dicendum II. Fas esse pariter occidere invasorem pudicitiae, vel honoris proximi, si invasio fiat factu, scilicet percussione, etc. Secus, si tantum per verba (ut dictum est supra n. 282.) Ita *Lugo D. 10. n. 203. Less. c. 9. d. 13. et Salm. n. 96. cum Bon. Fill. Dic. Trull. etc. contra Spor. n. 169.* qui id negat (sed minus probabiliter) esse licitum, nisi persona, contumelios affecta, sit conjuncta, ut supra, vel Princeps, aut Dominus.

Quando autem fœmina consentit, vel saltem, si positivè non resistit, non licet ejus pudicitiae invasorem interficere, quia tunc non esset vim vi repellere. *Salm. n. 97.* Si verò fœmina sit tibi consanguinitate valde propinqua, dicunt *Less. Spor. n. 173.* et cum aliis *Salm. loc. cit.* quòd posses, etiam fœmina ad copulam consentiente, ejus invasorem occidere, si aliter tuam infamiam evitare nequeas. Hæc autem intelligenda ante factum, nam ipso facto, vel post, certè non licet occidere, ut patet ex prop. 19 damn. ab Alex. VII, quæ dicebat: « Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. » Notant etiam *Less. l. 2. c. 9. art. 88. et Salmanticens. dict. c. 1. n. 97.* quòd non ideo licebit viro uxorem necare, si ipsa audacter velit adulterari, quia vir potest aliis mediis injuriam reparare, eam baculo percutiendo, vel adulterum minis abigendo. Adverte hic autem illud, quod habetur in *c. Si verò 1. de Sententia excommunicationis*; ubi definitur, quòd percutiens clericum turpiter agentem cum matre, filia, sorore, et uxore, immunis est ab excommunicatione, sed non à culpa.

592. — Dicendum III. nos teneri ex caritate defendere etiam bona proximi, quando commodè possumus, aut cum levi nostra jactura, non verò cum gravi. *Bon. Trull. Dic. etc. communiter apud Salm. de Hom. c. 1. n. 102.* At, si aliquid expendimus pro defensione bonorum alicujus, possumus etiam occultè compensare. *DD. ib.*

Sed quæritur, an quis, ob tuenda bona proximi magni momenti, possit etiam occidere furem, si oporteat? *DD.* qui id negant ob defendenda bona propria, tanto magis negant ob defendenda aliena, ut *Gers. Sylo. etc. apud Salm. c. 1. n. 80.* Quia, dicunt, Caritas magis obligat ad tuendam vitam unius, quam bona alterius. Sed contrarium tenent *S. Anton. 3. p. tit. 5. c. 3. §. 15. Less. l. 2. c. 9. n. 88. Lugo D. 50. n. 202. et Nav. Mol. Bon. cum Salm. n. 104.* Ratio, quia vitam proximi præferre

debemus bonis alterius, quando ille est in necessitate involuntaria; non autem quando in necessitate sponte se constituit, ut pluries repetivimus in præsentibus *Dubio*. An autem liceat expellere fœtum pro tuenda vita Matris, vide dicenda *Dub. seq. n. 394. Qu. I et II.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat occidere innocentem.

595. An unquam liceat occidere innocentem directè? — 594. An aliquando liceat procurare abortum? *Qu. I.* An liceat matri sumere pharmacum directè ad fœtum inanimatum expellendum? An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris? *Qu. II.* An liceat matri sumere medicamentum directè ad expellendum morbum, cum periculo abortus fœtus animati? *Qu. III.* Quando censeatur prolis anima informata? — 595. *Qu. IV.* Quibus poenis subjiciantur procurantes abortum? *Qu. V.* An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt? — 596. *Qu. VI.* An procurantes abortum in dubio de animatione fœtus incurrant irregularitatem? — 597. *Qu. VII.* Quis possit relaxare penas pro abortu illicitas? — 598. Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale? An adulter, occidens adulteræ maritum aggressorem, incurrat irregularitatem? Et an incurrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur?

595. — « RESP. Directa intentione, et scienter nunquam licet, nisi Deus, omnis vitæ Dominus, concedat: indirectè autem, et per accidens aliquando licet, utendo nimirum suo jure, et dando operam rei licitæ, et necessariæ, ac tanti momenti, ut vitæ æquivalcat. S. Th. et Doctores communiter.

Unde resolves:

« 1. Si Tyrannus minetur Urbi excidium, nisi innocens occidatur, id non licet directè. Neque valet, sicut membrum licet abscindere pro salute corporis, ita et civem pro Repub. quia homo est tantum pars moralis Reipub. à qua non accipit esse, et vivere sicut membrum corporis à corpore. *Mol. t. 4. c. 3. d. 10. Less. Fill. etc. (S. Th. 2. 2. q. 64. art. 6. Salm. de Rest. c. 2. n. 52.)* »

« 2. Potest tamen Republica eo casu talem cogere, ut Tyrannum adeat, et, si nolit, eum tradere: cum ex caritate, et justitia legali teneatur vitam exponere pro Rep. Unde, si id renuat, fit nocens. Neque hoc erit cooperari ejus morti, sed tantum eam permittere; cum traditio de se sit indifferens, et mors tantum sequatur indirectè, et præter intentionem Reipubl. *Mol. l. c. Less. l. 2. c. 9. d. 7. Fill. tr. 29. num. 11. Laym. etc. (Sotus, Aragon. Turrian. etc. cum Salm. ib. n. 58. dicunt, non posse Kemp. tradere illum invitum, quia cooperaretur ad ejus mortem, quod est intrinsecè malum. Sed probabilior vide-*

tur prima sententia cum *Lugo D. 10. n. 13. et Busemb. Molin.*
Less. Fill. ac Laym. ut supra, quia videtur non posse negari,
 quod eo casu innocens teneatur se tradere, ut concedit idem
 Sotus; si ergo ille se tradere tenetur, bene potest Resp. eum
 tradere, si ipse culpabiliter recuset; tunc enim non est amplius
 innocens, ut consentit *Tourn. t. 3. p. 436. cum Sylvo, Bann. et*
Salon. Limitat tamen *Lugo d. 10. de just. si innocens sit*
 subditus, vel peregrinus teneatur mori pro Rep. aliena.
 3. Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per
 viam angustam, qua quispiam istic sedens esset obtinendus,
 licet nihilominus (dummodo tamen, si infans est, sit baptizatus,
 ut monet *C. Lugo, et Escob. Et. 7. c. 8.*) fugere eum ejus pe-
 riculo, et interitu, præter tuam intentionem, *Less. n. 58. Fill.*
n. 36. (*Salm. de Rest. 1. n. 74 et 65. cum Prado Vill.*
Tapia. Sanch. Dic. etc.)
 4. Similiter ad expugnandam urbem, et victoriam reportan-
 dam, si necessarium sit, licet tormenta in eum locum dirigere,
 ubi multi sunt innocentes: quia horum mors præter intentio-
 nem sequitur. *Less. l. c.*
 5. Non licet occidere obsides, etsi qui eos miserunt, non
 servant fidem: quia sunt innocentes. *Bonac. t. 2. d. 2. q. ult.*
sect. 3. p. 7. Dian. p. 5. l. 4. R. 25. contra Azor. etc.
 594. — Quæres, quandonam liceat procurare abortum?
 Quicumque malitiosè in se, vel altero, procurat abortum,
 peccat graviter, sive fœtus sit animatus, quia est verum homi-
 cidium, sive non, quia tendit ad occisionem hominis, et est
 contra naturam generationis: *Lessius l. 10. n. 61.* Si tamen ad
 vitam matris conservandam omnino sit necessarium, sequentes
 Regulæ tenentur: 1. Si fœtus mortem matri adiurus sit
 probabiliter, et necdum sit animatus anima rationali (ani-
 mari autem communiter aiunt mares die quadragesimo, fe-
 mellas verò octogesimo: quæ res valde incerta est), quidam
 permittunt, etiam directa intentione expelli, ut *Sanch. l. 9.*
de Matr. d. 20. n. 9 et 10. Henr. etc. contra Less. l. 2. c. 9.
d. 16. et alios, quorum sententia in praxi suadenda: quorsum
 enim directè expellas, cum indirectè liceat, et sufficiat? 2. Si
 verò fœtus sit animatus, materque judicetur moritura cum
 prole, nisi medicinam sumat; licet eam sumere et secundum
 quosdam tenetur, intendendo directè suam tantum sanitatem,
 etsi indirectè, ac consequenter destruat fœtus: quia in pari
 necessitate mater potest magis prospicere sibi, quam proli.
 3. Si verò cum morte matris, spes vitæ, et baptismi proli afful-
 geat, tenetur mater, secundum plerosque, sub mortali absti-
 nere ab omni remedio destructivo proli, quia tenetur vitam
 corporalem exponere pro extrema necessitate spirituali infan-
 tis. Contrarium tamen docet *Lud. Lopez, quod Sa, v. Cari-*
tas, dixit esse probabile. V. Less. l. c. Sanch. Fill. c. 29.
q. 1. Bon. t. 8. art. 3.

Quæritur igitur I. An liceat matri in morbo extremo consti-

tutæ sumere pharmacum ad expellendum directè fœtum inanimatum? Certum est, quod expellere fœtum, quamvis inanimatum, per se est peccatum mortale, et expellens de homicidio tenetur, ut dicitur in *c. Si aliquis de Homicidio*; quia, licet vitam homini non adimat, proximè tamen vitam hominis impedit. Contra, certum est apud omnes licitum esse remedium præbere prægnanti, directè ad eam curandam, etiam cum periculo abortus, si morbus est mortalis; secus, si non esset talis, ut rectè advertit *Tourn. t. 3. p. 451. R. 2.* Dubium fit, an tunc liceat dare ei pharmacum directè ad fœtum expellendum? Prima sententia affirmat, eamque tenent gravissimi AA. *Sanch. de Matr. l. 9. D. 20. n. 9. Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 4. cum Sylvo. Nav. etc. item Petroc. t. 2. l. 4. c. 3. q. 1. Viva in prop. 34. In. XI, n. 11. Mazz. t. 2. p. 470. Habert t. 7. p. 749 et alii.* Ratio, tum quia, cum fœtus ille sit pars viscerum, non tenetur mater eum servare cum tanto vitæ suæ discrimine, tum quia mater eo casu potest illum expellere tanquam suæ vitæ aggressorem; et licet fœtus non sit aggressor voluntarius, non tenetur tamen mater negligere suam vitam præsentem, ad servandam vitam futuram proli; maximè, quia, pereunte matre, fœtus minimè animabitur. Huic sententiæ favet *D. Antonin. p. 3. tit. 7. c. 2. §. 2.* ubi: « Si autem puerperium nondum est animatum, posset tunc et deberet (Medicus) talem dare medicinam, quia, licet impediret animationem talis fœtus, non tamen esset causa mortis alicuius hominis: et hoc bonum sequitur, quia liberat Matrem à morte. » Rectè verò excipit *Sanch. n. 7.* (idque asserit ut commune apud omnes, contra paucos aliquos) si dubium adsit, an fœtus sit, vel non animatus, eo quod tunc intrinsecè malum est, innocentem positivè periculo necis exponere. Secunda sententia communior docet, licere quidem matri sumere medicamentum directè ad curandum morbum, etsi fœtus indirectè expellatur; non verò directè ad fœtum expellendum. Ita *Less. l. 2. c. 9. n. 61. Lugo de Just. D. 10. n. 131. Pont. de Matr. l. 10. c. 13. n. 2. Fill. t. 2. tr. 29. c. 6. n. 140. Cabass. l. 5. c. 20. n. 8. Tourn. t. 3. p. 451. Spor. de Matr. c. 4. n. 704. Card. in prop. 34. Innoc. XI, n. 28. Bon. de Rest. D. 2. p. 7. n. 3. Salm. de Rest. c. 2. n. 62. Croix l. 3. p. 1. n. 825. Holzm. de 5. Præc. c. 1. n. 579. Elb. de Matr. n. 464.* et alii plurimi. Ratio, quia, si nunquam licitum est expellere semen, etsi ejus abundantia mors timeatur, tanto minus licebit expellere fœtum, qui est propinquior vitæ humanæ. Non valet dicere, fœtum inanimatum esse partem matris; nam respondetur, fœtum non pertinere ad integritatem corporis materni, sed esse inchoativè condistinctum individuam humanam. Excipe, ut bene advertunt *Spor. n. 506. et Holzm. l. c.* si fœtus esset corruptus, quia tunc non est jam fœtus, sed massa putrida, quæ amplius non est capax animationis.

Utraque sententia est probabilis, sed secundam, tanquam tutiorem censeo in casu nostro omnino amplectendam, cum prima nihil ad praxim possit deservire, et frustra videntur circa eam

DD. desudare; ad quid enim (bene hinc ait *P. Busemb.*) velle sumere pharmacum, directè ad expellendum fœtum, cum possit et sufficiat indirectè expelli? In duobus duntaxat casibus posset prima sententia in praxim deduci; primus casus esset, si mater aliàs parturienti experta fuisset periculum mortis: at propter hoc non licet fœtum expellere, ut cum communi docent *Sanch. l. c. n. 10. Petrocor. d. q. 1. Az. c. 4. q. 2.* contra aliquos. Ratio, quia fœtus eo casu non est aggressor præsens, cum periculum multum sit distans, et poterit mater ex alia causa interim obire. Idque confirmatur ex alia doctrina communi, quam tradunt *S. Th. Nav. Caj. et alii ap. Sanch. n. 2. ex c. Aliquando 22. q. 2.* scilicet, nunquam licitum esse matri, ob quodcumque periculum, sumere potionem ad conceptionem impediendam. Secundus casus esse posset, quando mater, nisi fœtum expelleret, periculum occisionis a conjunctis, vel suæ famæ subiret; sed hoc certè est illicitum ex *Prop. 34. Innoc. XI.* quæ dicebat: « Licet procurare » abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur. » Ratio, quia aliud est, quod fœtus sit aggressor per se, et ab intrinseco; aliud quod per accidens, et ab extrinseco: potest enim quisque occidere aggressorem, ne ab illo occidatur; nequit tamen occidere alterum, ne occidatur ab hoste.

Dicunt verò *Sanch. de Matr. l. 2. D. 22. n. 17. et Vioa dict. prop. 34. n. 17.* quod mulier, vi oppressa à viro, posset incontinentem semen receptum expellere, tanquam sui honoris aggressorem, ad infamiam vitandam; pariter ac licet viro nobili occidere invasorem, actu volentem eum fuste percutere (ut diximus supra n. 381.) quamvis hoc non liceat post percussione impactam. Sed huic opinioni acquiescere nequeo: nam si mulier posset tunc expellere semen tanquam aggressorem sui honoris, posset etiam postea: quod ipsimet AA. non concedunt. Nec valet dicere cum *Sanch.* licitum esse mulieri eo casu continuo semen expellere, quia tunc semen non est adhuc in pacifica possessione uteri; nam, ut bene docet *Pont. de Matr. l. 10. c. 3. n. 1.* statim ac vir semen effundit, fœminæ matrix illud recipit, et clauditur. Et hoc negari non potest ab ipso *Sanch. lib. 9. D. 16. n. 3. cum Salm. de Matr. c. 13. n. 75. Spor. de Matr. c. 2. n. 493.* et aliis communiter (vide *de Matr. l. 6. n. 927.*) qui dicunt non peccare mortaliter uxorem, quæ reddit debitum, ipsa incuba; ideo quidem, quia (ut mox dictum est) matrix mulieris clauditur statim ac semen excipit; aliàs illud statim effunderetur, et frustraretur, et idcirco esset procul dubio peccatum mortale; hinc rectè dicunt *Salm. l. c. n. 75.* quod non peccaret uxor, si ex aliqua justa causa se erigeret continuo post receptum semen, nisi hoc faceret pravo animo illud disperdendi, ut dicit etiam *Sanch. l. 9. D. 20. n. 3.* Bene autem admittimus id, quod dicit *Sanch. l. 2. D. 22. n. 17.* nempe, quod mulier vi oppressa licitè possit se vertere et coitum interrumpere, quamvis semen viri esset effundendum; quia hoc per accidens et ob solam malitiam viri

eveniret. Unde bene concludit *Croix l. 3. p. 1. n. 824. cum Carden.* esse quidem licitum fœminæ invasæ repellere semen, ne immittatur; non autem ejicere, si jam sit immissum. Vide dicenda de *Matr. l. 6. n. 954. v. Dub. 1.*

Quær. II. An liceat matri sumere pharmacum, directè ad expellendum morbum, si inde timeatur indirectè abortus fœtus animati? Respondetur: Si remedium directè tendat ad occisionem fœtus, ut esset dilaceratio uteri, percussio ventris, etc. hæc quidem nunquam licent. Si autem tendat directè ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venæ, balneum, etc. hæc certè licita sunt, quando aliter, certò moraliter judicatur mater cum prole moritura. Ita *Habert t. 7. n. 748. et Tourn. tom. 3. p. 451. R. 4. cum communi.* Sed quæstio est, an liceat matri sumere medicamentum, quando dubitatur, an periret matre, proles possit supervivere, et baptizari. Affirmant *Holzm. de 5. Præc. c. 1. n. 79. Salm. de Rest. c. 2. n. 66. cum Prado;* quia (ut dicunt) obligatio mortem perferendi, ad procurandam vitam æternam proximi in extrema necessitate constituti, tunc solum adest, quando constat, jacturam temporalis vitæ esse absolutè necessariam ad vitam spiritualem alterius (ut etiam aiunt *DD. cc. et alii ap. Salm. generaliter loquendo*); non autem, quando salus spiritualis proximi est incerta, prout in casu nostro de ea multipliciter dubitari potest. Et huic opinioni videntur favere *Sanchez de Matr. lib. 9. D. 20. n. 17. et Ronc. d. 5. Præc. c. 2. q. 3.* dicentes, tunc solum illicitum esse remedium sumere cum periculo vitæ prolis, quando certum, vel saltem probabilius est prolem vivam edendam. Sed huic sententiæ nec valeo acquiescere; nam sicut, quando certa est mors prolis, si mater medicinam sumat, et aliàs est certa mors matris, si à medicina absteat, tenetur utique mater ex ordine caritatis abstinere à medicina, et præferre suæ vitæ corporali vitam spiritualem prolis; sic etiam ex eadem caritate tenetur abstinere, quando dubitatur de salute matris, et prolis, ut rectè ait *Tourn. de 3. p. 450. Concl. 2. et p. 252. R. 5. cum Habert.* Nisi æquale sit periculum abortus, sive medicina sumatur, sive non; quia tunc sine majori fœtus periculo justè consulitur vitæ matris. Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, si aliqua rationalis spes affulgeret, quod mortua matre proles superviveret et baptizari posset: quia nemini licet, ad tuendam suam vitam temporalem, positivè exponere proximum in necessitate constitutum, periculo mortis æternæ. Secus verò puto dicendum cum *Elbel. Petrocor. t. 2. d. 4. tr. 2. c. 3. q. 2. et Tourn. p. 451. R. 3. cum Sylvio, Hab. Comit. et communi,* si nulla spes rationalis esset de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam; quia tunc non videtur caritas obligare matrem in extrema necessitate positam, ut vitam suam negligat, à remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitæ prolis. Hinc rationaliter dicunt *Salm. n. 65.* medicos in hoc casu,

quoad pharmaca præstanda matribus, non esse scrupulosè angendos, eo quòd probabilissimum sit id, quod dicunt iudem *Salm. ac Sanch. d. numero 17. Lugo D. 10. num. 135. Ronc. dict. q. 3.* rarissimum esse casum, et moraliter impossibile ut pene miraculum sit, quòd pereunte matre proles supervivat, ut baptismum recipere possit. Idque mihi confirmarunt plures artis medicinæ periti, quos consului; quia, matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur, et inficiunt foetus alimentum. An autem Mater teneatur pati incisionem ventris, ut proles baptizetur? Vide dicenda *Tom. IV. l. 6. n. 106. v. Omnia.*

Quær. III. Quandonam censeatur proles animata? Damnatam fuit prop. 25. ab Innoc. XI quæ dicebat: « Videtur » probabile, omnem foetum, quandiu in utero est, carere anima » rationali, et tunc primùm incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter in nullo abortu homicidium committi. » E converso male dixerunt aliqui, foetum in primo instanti, quo concipitur, animari, quia foetus certè non animatur antequam sit formatus, ut colligitur ex S. Scriptura, *Exod. 21.* ubi iuxta versionem 70 dicitur: « Qui percusserit mulierem prægnantem, et » illa abortum fecerit, si foetus erat formatus, dabit animam pro » anima, si nondum erat formatus, multabitur pecunia. » Certum est itaque, foetum non statim animari: Hinc *Less. lib. 2. cap. 9. n. 65.* censet ex Hippocrate, masculum ad summum animari die 30, vel 35, vel 40, vel 45, foeminam verò die 35, vel 40, vel 45, aut 50. Et idem sentiunt *Lugo D. 10. n. 133. et Bon. ac Fill. ap. Salm. c. 2. n. 59. Attamen Bus. ut supra n. 394. Elbel de Matr. n. 470. et Salm. cum S. Th. Azor. Sylvest. et communi, ut fatetur idem P. Holzm. dicunt, masculum formari, et animari spatio 40. dierum, foeminam autem 80. Et hanc sententiam sequi forum externum quoad pœnas homicidis inferendas testatur *Anacl. etc. apud Elbel n. 470. Imò S. Thom. dist. 3. q. 5. art. 2.* sic ait: « Maris conceptio non perficitur, nisi usque ad 49 diem, » ut Philosophus in 9 de Animalibus dicit: Foeminæ autem » usque ad 90. Sed in compositionem corporis masculi videtur » August. superaddere sex dies » Verùm *Tourn. 1. 3. p. 452.* dicit, in hoc magis adhærendum Glossæ, et Theologis, qui fere cuncti (ut ait) censent mares die 40 animari, et die 80 foeminas: et hanc opinionem sequitur sacra Pœnitentiaria: cum agitur de irregularitate et pœnis, ut ex *Nao. tradit Sylvo. 2. 2. q. 64. art. 7. p. 419. in fine.**

395. — Quær. IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum? Sixtus V anno 1588. Bullam edidit, quæ incipit, *Effrænata*, et habetur in Bullario t. 5. p. mihi 25. In ea Pontifex omnes scienter procurantes abortum foetus, sive animati, sive inanimati, et quocumque modo in hoc consentientes, vel præbentes mulieribus venena sterilitatis, subiecit cunctis pœnis, quæ debentur homicidis de jure Civili, et Canonico, ut sunt privatio omnis privilegii clericalis Dignitatis, aut Beneficii ecclesiastici, necnon inhabilitas ad ea in posterum obtinenda:

insuper præsertim imposuit eis irregularitatem, et excommunicationem, ipso facto (effectu secuto) incurrendas, quarum dispensationem, et absolutionem Romano Pontifici reservavit. Attamen Gregorius XIV, in Bulla, *Sedes Apostolica*, edita ann. 1591 abstulit irregularitatem, et excommunicationem pro abortu foetus inanimati: reliquit verò tam irregularitatem, quam excommunicationem Papæ reservatas pro abortu foetus animati; sed quoad excommunicationem, concessit facultatem ab ea absolventi tam Episcopis, quam aliis, ab ipsis specialiter ad hos casus deputatis. (Hanc facultatem absolventi habent etiam Mendicantes: Vide l. n. 99.) Cum autem Sixtus excommunicationem inflixerit tantum scienter abortum procurantibus, excusat ab illa ignorantia etiam crassa, ut docent communiter DD. cum *Sanch. de Matr. l. 5. D. 32. et aliis*, ut dicitur l. 7. n. 47: An autem excuset ignorantia affectata? Vide *ibid. n. 48.* Et idem videtur dicendum de irregularitate ibi imposita, juxta probabilem sententiam, quæ adducetur *cod. l. 7. n. 351.*

Quær. V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant? Prima sententia communissima affirmat cum *Vio. in Prop. 34. Innoc. XI. n. 18. Bon. de Rest. D. 2. q. ult. sect. 1. p. 7. n. 6.* qui dicit, hanc esse usu receptam, et *Sporer. de Matr. c. 4. n. 718. cum Fill. Dic.* qui eam tenet ut certam. Rationes sententiæ hujus mox referentur in expositione secundæ sententiæ subsequentis. Secunda autem sententia valde probabilis, et, attenda ratione intrinseca, probabilior negat cum *Avila de Censur. p. 2. c. 5. D. 3. dub. 12. Lezana t. 3. v. Abortus, n. 11. Salm. de Rest. c. 2. n. 70. cum Naldo, et Alph. de Leone.* Eandemque tenent *Lugo Resp. Mor. Dub. 4. n. 4.* (ait tamen hîc standum esse usui communi, si iste aliter Bullam explicuit), et non improbabilem vocat, imò enixè tuetur *Ronc. de 5. Præc. c. 2. q. 6.* Tota hujus dubii resolutio pendet ex verbis Bullæ *Effrænata* in præcedenti quæst. IV enuntiata Sixti V. in qua prædicta excommunicatio inflicta est contra procurantes abortum. Dicunt DD. contrarii, in fulminatione excommunicationis præfatæ satis expressè comprehendi etiam prægnantes, quia in §. 1. Bullæ dicitur: « Ac etiam prægnantes ipsas mulieres, quæ scienter præmissa fecerint. » Item in §. 5. Pontifex loquens de venenatis potionibus sterilitatis, inquit: « Ac mulieres ipsas, quæ eadem pocula sponte ac scienter sumpserint. » Sed respondetur, in utroque paragrapho Pontificem patenter loqui (ut sedulo in Bulla observavi) tantum de pœnis temporalibus contra homicidas statutis; nam, cum deinde Papa gradum facere voluit ad pœnas spirituales, præsertim ad præfatam excommunicationem intelligendam, in §. 7. sic subdit: « Insuper ut, immanissimi hujus delicti gravitati non solum temporalibus, verùm etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, et consulamus, omnes et singulos, cujuscumque gradus, ac statûs, etc. qui, vel quæ uti principales, vel uti sociæ, ad tale facinus » mittendum, opem, consilium, favorem, potionem, vel

alia medicamenta scienter dederint, etc. » Loquendo hinc igitur Pontifex de pœnis spiritualibus, non nominat mulieres prægnantes, sed tantum eos, vel eas, qui, vel quæ dant opem, consilium, etc. Instant adversarii, et dicunt, saltem in hoc §. 7. comprehendi prægnantes, cum ibi dicatur: « Qui, vel quæ uti » principales, vel ut sociæ ad tale facinus committendum, etc. sed rursus respondetur, hinc sub nomine *principales* non quidem intelligi ipsas prægnantes, sed principales cooperatores, qui opem, vel consilium, aut medicamenta præbent, ad distinctionem sociorum, quæ ad abortum mediâ concurrunt. Et revera nullo modo hinc intelligi possunt prægnantes, nam aliâ Pontifex non dixisset, qui, vel quæ etc. Quomodo enim masculi possunt medicamentum sumere ad procurandum abortum mulierum? Rationem autem, ob quam Papa emisisse præsumitur prægnantes ab hac excommunicatione, verosimiliter opinantur eam Lugo, et Salm. cum aliis ut supra, quia fortè compassus est infirmitati fœminarum, quæ, dum impulsæ à vehementi timore damni obventuri hæc medicamenta sumant, et, dum à tanto facinore non abhorrent, faciliè etiam excommunicationem parvi penderent, et ideo Pontifex, ad vitandum novum animæ laqueum, et alia pericula, præsertim sacrilegarum Confessionum, eas noluit comprehendere. Saltem ait Ronc. l. c. cum dubium sit, an hæc excommunicatio lata sit etiam contra prægnantes, valde probabiliter ipsæ ab ea excusantur, juxta quæ dicemus l. 7. de Censur. n. 67.

596. — Quær. VI. An procurantes abortum irregularitatem incurrant, in dubio, an fœtus sit, vel non animatus? Prima sententia affirmat, quam tenent Salm. de Censur. c. 7. num. 19. et de Rest. c. 1. n. 59. Vica. in prop. 34. damn. ab Innoc. XI, n. 18. cum Sanch. Mol. etc. ap. Elbel. de Mart. n. 479. Ratio, tum quia in omni homicidio dubio incurritur irregularitas, prout habetur ex c. Ad audientiam de Homic. et c. Significasti, ac c. Petito. eod. tit.; tum, quia in dubio fœtus præsumitur masculinus. Hinc dicunt, quod procurans abortum post 40. dies, habendus est ut irregularis; sic enim aiunt Fill. et alii apud Tamb. l. inf. citando judicari in foro externo, et sic etiam servari in S. Pœnitentiaria. Secunda tamen verior sententia negat, eamque tenent Tamb. Dec. l. 1. c. 3. §. 6. v. Irregularitas, et de Censur. l. 10. c. 5. n. 18. cum Præpos. et Giballin. item Moya. tr. 5. q. 6. cum Pell. March. Leand. et Verde, Elbel. loc. cit. cum Spor. Diana, Bardi. et aliis; et idem sentit doctus Autor neotericus Libelli, cui titulus Instruz. per li Noelli Conf. part. 2. c. 18. n. 464 et 465. Ratio convincens, quia irregularitas non incurritur, nisi expressa sit in jure, ut dicitur in c. Is qui, de Sent. exc. in 6. (Vide dicenda l. 7. n. 345.) In hoc autem casu irregularitas nullibi habetur expressa; nam, licet in præfatis textibus imposita fuerit irregularitas aliquibus, de quibus dubitabatur, an ipsi fuissent, vel non, causa homicidii, homicidium tamen erat certè commissum. At in nostro casu, cum dubia sit animatio

fœtus, dubia quoque est patratio homicidii; hincque casus nulli quidem est expressus in jure, et ideo procurans abortum non est habendus irregularis. Quid verò dicendum, si dubium esset, an aliquis suo consilio vel opera ad mortem certam fœtus jam certè animati cooperatus fuerit? Vide dicenda l. 7. n. 371. Nulla autem præsumptio esse potest (ut sine fundamento asserunt Salm.) quod fœtus sit masculinus; imò potius præsumi potest fœmineus, quia ex frequentiori eventu, ut audiui, amplior est numerus fœminarum, quàm masculorum; saltem de hoc utrimque æquè dubium est. Addit non improbabiler Tambur. l. c. in Dec. quod possess. in hoc casu stat pro priori statu, prius enim fœtus est inanimatus, quàm animatus. Hinc valde probabile est, ex dictis supra in quæst. III, non censendum irregularem, saltem in foro interno, qui intra 80 dies à fœtus conceptione abortum procuravit. Quod autem hinc dicitur de irregularitate, dicendum etiam de excommunicatione, juxta dicenda l. 7. n. 67. et de aliis pœnis, ut bene ait Elbel l. c.

597. — Quær. VII. Quisnam pœnas pro abortu commemoratas valeat relaxare? Quoad excommunicationem pro abortu fœtus animati, jam diximus ex Bulla Greg. XIV solos Episcopos, et alios, ab eis specialiter ad hos casus deputatos, posse ab ea absolvere. Sed dubium fit, an possint absolvere Confessarii, qui generalem facultatem ab Ordinario habent absolventi ab omnibus casibus ipsi reservatis? Negant Salm. de Rest. c. 2. n. 67. Dian. part. 7. tract. 5. R. 15 et 19. Ronc. de 5. Prac. c. 2. q. 5. R. 1 et alii, dicentes, requiri deputationem specificam ad hunc casum abortus. Idque arguunt ex verbis præfatæ Bullæ Greg. relatis à Bon. tom. 3. D. 2. q. 2. p. 10. n. 15 ubi dicitur: « Quilibet Presbyter tam secularis, quàm cujusvis Ordinis regularis, ad Christi Fidelium Confessiones audiendas, et ad hos » casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam et » liberam in foro conscientie tantum absolventi habeat facultatem. » Sed valde probabiliter affirmant posse absolvere idem Bon. l. c. n. 16. ac Viva Opusc. de Censur. q. 7. d. 1. n. 7. et adhæret Elbel de Matr. n. 471. ac non improbabiler putat Sporer. de Matr. c. 4. n. 720. Ratio, quia verba illa, ad hos casus specialiter deputatus, non referuntur ad casum abortus, sed ad Confessarium; ita ut non possit quidem quicumque Confessarius ab hoc casu absolvere (ut falso opinati sunt aliqui ap. Dianam), sed bene potest is, quem Episcopus specialiter deputat ad absolventum fideles ab his casibus, vel speciatim exprimendo casum abortus, vel generatim concedendo facultatem absolventi ab omnibus casibus sibi reservatis. Et rectè aiunt Bon. et Viva. usum receptum sic interpretasse præfatam concessionem, cum gratiæ largè interpretentur, et sic ipsemet firmè testor universe practitari in Missionibus, pro quibus, ad absolventum ab hoc casu abortus, contenti sunt Sacerdotes Missionarii, quod Episcopi generaliter eis facultatem impertiantur pro cunctis casibus, ipsis reservatis.

Pariter, præterea, dicit multò probabiliter *Elbel d. n. 471.* ab hac excommunicatione posse etiam absolvere omnes Prælatos majores Regularium, jurisdictione quasi Episcopali gaudentes; sed tantùm subditos suos, pro quibus possint etiam alios deputare. Item addunt *Salm. tr. 6. c. 13. n. 52. cum Peyrin. et Pell. Spor. p. 4. c. 4. n. 721. et Elbel ib.* (qui asserit, in hoc satis communiter DD. convenire) quòd omnibus Confessariis Mendicantibus competat in foro interno facultas ab hac excommunicatione absolvendi; quia Pontifex, etsi negavit hanc facultatem Confessariis ab Episcopo non specialiter deputatis, non censetur tamen eam voluisse denegare Confessariis privilegiatis, quibus aliunde concessa est facultas in casu Papæ reservatis. Cæterum post *prop. 12* damnatam ab Alexandro VII certum esse debet (ut consentit idem *Elb. eod. l. et Cabass. T. I. l. 1. c. 11. n. 5.*) quòd, si alicubi Episcopus sibi reservavit casum abortus, vel homicidii voluntarii, nullus Regularis poterit ab eo absolvere sine Episcopi licentia. Vide dicenda *T. VIII. l. 7. n. 99. in fin.*

Quòd ad irregularitatem autem pertinet, per se loquendo, solus Papa potest in ea dispensare, non verò Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa à Tridentino in *cap. Liceat 6. sess. 24.* expressè est exceptum homicidium voluntarium. Verùm quoad alias pœnas in Bulla Sixti inflictas, scilicet privationis Beneficiorum, et inhabilitatis ad ea, ad privationem requiritur quidem sententia condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, cum sit privatio juris acquisiti, ut diximus *l. 1. n. 148.* utque hinc dicit *Elbel n. 478.* Quoad inhabilitatem autem dicimus, eam incurri ante omnem sententiam, juxta *dict. eodem n. 148.* et ut fusiùs dicemus *l. 6. n. 705.* (quidquid dicant *Sporer de Matr. c. 5. n. 722. et Elbel loc. cit.*); quia inhabilitas non privat jure acquisito, sed acquirendo. An verò Episcopi possint in hac inhabilitate dispensare? Concedunt *Elbel de Leg. n. 642. et de Matr. n. 674. ac Spor. p. 4. c. 4. n. 722.* et merito censet non improbabile *Roncagl. de 5. Præc. c. 2. q. 6.* (contra *Anacl.*). Ratio, quia in omnibus pœnis, à jure generaliter latis, et non specialiter Papæ reservatis, possunt Episcopi dispensare, ut genericè loquendo communissime docent apud *Elbel S. Bon. Scot. et alii.* Idque colligitur ex *c. Nuper 29. de Sent. excomm.* ubi, habito sermone de excommunicatione, dicitur: « Quo tamen » conditor Canonis, ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem alius relaxandi. » Et *ib.* subdit Glossa: « Et hinc est argumentum Episcopos posse » dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur, quòd non est prohibitum. » Vide *dict. l. 1. n. 191.* et vide insuper dicenda *l. 6. n. 980. in Tom. VII.*

398. — Ultimò oportet hinc aliqua addere de homicidio casuali, multàm scitu necessaria. Dupliciter contingere potest homicidium casuale, vel dando operam rei licitæ, vel rei illicitæ. Unde has regulas dat *S. Th. 2. 2. q. 64. art. 8.* dicens: « Secundùm jura, » si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens,

» et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. » Et hoc etiamsi (ut ex comm. notant *Salm. de V. Præc. c. 1. n. 133.*) homicidium in causa prævisum fuerit. « Si verò (prosequitur S. Doctor) det operam rei illicitæ...., non evadit » homicidii reatum. » Duæ igitur sunt regulæ, quæ in hac materia communiter assignantur. I. Quando quis dat operam rei licitæ, et ex ea per accidens sequitur homicidium, iste excusatur, etiamsi illud præviderit, modo non intenderit, et sufficientem diligentiam posuerit ad illud vitandum. II. Secus verò, si dat operam rei illicitæ, et homicidium prævideat; quia tunc, licet illud non intendat, et diligentiam adhibeat, ne sequatur, non excusatur. Sed advertendum, quòd ad imputandum huic homicidium, non sufficit quòd opus sit per se illicitum, sed requiritur ampliùs, quòd sit illicitum præcisè respectu ad homicidium.

Hinc quæritur, quòdnam opus dicendum sit propriè illicitum respectu ad homicidium? Omissis diversis sententiis super hoc dubio, rectè distinguendum est cum *Salmanticensibus loco citato.*

Et dicendum I. Quòd, si opus de se est frequenter periculosum, ita ut ex eo communiter mors accidat; tunc homicidium ei, qui illud ponit, semper imputatur, licet quancumque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel eam terrefaciunt, ex quo abortus evenit; parentes suffocantes infantem in lecto; hominem mactantes jaciendo lapides funda, causa ludendi. Vide *Salm. cum aliis d. n. 136.* Hinc sancitum fuit in *c. fin. de Hom. in 6.* irregularem effici, qui mandarit aliquem verberari, licet prohibuerit eum occidi, si mandatarius occidat. Dicendum II. Quòd si opus illicitum sit quidem periculosum, sed rarò, ita ut rarò ex eo mors eveniat; tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientiæ. Hinc excusatur ab homicidio Clericus, qui casu necaret hominem, dans operam venationi ferarum alias ei prohibitæ, si diligentiam debitam adhibuerit. Ita *Ronc. de Cens. c. 3. qu. 3. n. 147.* cum *Pal. Bon. Henr. Medin. etc.* Dicendum III. Quòd, si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, nunquam imputatur homicidium illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat. Putà, si Clericus tempore interdicti pulsaret campanam, et casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret. Item, si ex fornicatione commissa moriatur fœmina partu. Adde, si adulter cum discrimine inculpatæ tutelæ virum adulteræ occidat. Ita *Less. l. 2. c. 9. D. 15. n. 13. Salm. n. 138.* cum *Suar. Pal. Cor. etc.* Hoc tantum certum est in ordine ad restitutionem.

In ordine verò ad irregularitatem, magna est inter DD. controversia, an evadat irregularis adulter, qui occidit maritum aggressorem, ob inculpatam suæ vitæ defensionem? Communiter DD. docent, quòd, si adulter possit fugere, et non fugiens occidit maritum, non excusatur ab irregularitate. Ita *Salm. de Censur. c. 8. n. 52. et Sporer de V. Præc. c. 2. n. 181.* qui asserunt hoc certum esse apud omnes. Ratio (ut rectè dicunt *Salm.*),

quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; et si forte fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenetur eam pati, cum ipse in tales angustias sua culpa se immiserit. Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* absolute affirmat, eum adhuc irregularitatem incurtere. Ita *Nav. Man. c. 27. n. 238. et S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l. 3. de Just. tr. 3. p. 3. c. 10. n. 2.* Et probant ex *c. Dilectus de Homic. ubi dicitur, quod dans operam rei illicitæ fit irregularis, si mors inde sequatur. Secunda sententia* opposita absolute negat eum incurtere; et hanc tenent *Syloest. v. Homicidium, 3. q. 4. Bonac. D. 7. q. 4. Less. l. 2. c. 9. n. 106. cum Ban. Med. etc. item Avila, Sof. Tab. Leand. Dian. ac Henrig. apud Salm. l. c. n. 49.* Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio, nisi per accidens; per se autem provenit tantum ex injusta invasione mariti, cuius vim licite potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem, præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quando res illicita, cui datur opera, est proxime et per se periculosa homicidii, non verò, quando est periculosa per accidens et remota, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potius occasio, quam causa homicidii, cum ex illo raro homicidium eveniat. *Tertia sententia*, quam tenent *Suar. D. 46. sect. 1. n. 22. Laym. l. c. Spor. ut supra n. 182. cum Fill. Roncagl. de Censur. c. 3. q. 4. et Salm. l. c. n. 50. cum Pal. Con. Vill. Corneio etc.* distinguit, et dicit, quod, si adulter prævidendo invasionem mariti temere accedat, et illum occidat, tunc fit irregularis; secus, si accedat clam, et cum debita cautela, ne à marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximum et facillimum, ut bene exprimit *Roncaglia*; quia eo casu adulterium est proxime periculosum homicidii: Secus, si periculum sit remotum, et adulter caute accedat, juxta mox supra dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio, occidat uxorem, eritne adulter irregularis? Affirmant *Nav. et alii*, negant verò communius *DD. ap. Sporer num. 82.* Sed ipse *Spor. Laym. l. c. eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione: eodemque modo ipsi consentio, si uxoris occisio proxima et facillima prævideatur; secus, si remota, et difficilis.*

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

Quid sit, et an liceat Duellum.

399. Quid est Duellum, et an unquam liceat ad illud provocare? Quid, si duellum esset fictum? — 400. Quando liceat Duellum acceptare? Et an liceat illud indicere contra falsum accusatorem? — 401. Quæ sint pœnæ Duello impositæ?

399. — « RESP. Duellum est duorum (vel subinde plurium) certamen quod ex conducto, uno dicente, et altero acceptante, suscipitur, ita ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod, etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. Vide *Trid. sess. 25. c. 19. de Ref. Sanch. 2. mor. c. 29.* Item de pœna duellantium. Vide infra n. 401. »

Unde resolves.

« 1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam: quia est fallax, imò superstitiosum medium ad eum finem, cum etiam innocens homicidium, et facere, et pati possit. *Trull. l. 5. c. 2. d. 13. n. 12.* (*Et c. 1 et 2. de Purg. Vulgar. cum Salm. de V. Præc. c. 1. n. 18.*) »

« 2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, neque ob solam ostentationem virium, aut delectationem. »

Hic quæritur, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmant *Tamb. l. 7. c. 2. n. 17. cum Escob. et Boss.* Sed omnino negandum cum *Bus. et Salm. de 5. Præc. c. 1. n. 180. Elbel n. 135. Croix l. 3. p. 1. n. 840. Holam. n. 604. cum com. Ratio*, tum ob vitandum scandalum aliorum; tum, quia *Clemens VIII.* in *Constit. Illius vires*, ann. 1592, hoc prohibuit, vetans *duella etiam non fatalia.* Et ideo non licet Ducibus permittere duella militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l. 2. c. 39. num. 12. Salmant. ibid. n. 180. cum Navarr. Caj. Bon. Pal.*

« 3. Nec item ad evitandam ignominiam: quia apud bonos, et prudentes honorem non perdet: imò nec apud alios, si provocanti dicat, se eum non æstimare dignum, quocum congregiatur, contra leges divinas, et humanas. Interim iturum se in dies liberè suas vias, paratumque semper fore, et nunc esse, ut contra quemvis invasorem se tueatur. *Trull. l. c. n. 4.* (*Ita etiam Sanch. l. c. Salm. n. 163. cum Soto, Navarr. Azor. Caj. et aliis. Damnata autem fuit Propos. 2. ab Alex. VII. quæ dicebat: Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*) »

400. — « 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad conservandam æstimationem exercitûs apud hostes, eoque debilitandos, vel ad terminandum bellum cum minore damno. *V. Sanch. l. c.*

« 5. Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris; quia est tantum defensio, posito, quod aliter non possis evadere. » (*Præterea P. Cuniliati probabiliter sentit Tr. 4. c. 9. §. 5. n. 3. quod, si vir nobilis provocatur ad duellum, licite respondere potest: Ego ut Christianus non possum acceptare duellum; tamen paratus sum ad me defendendum contra injustos aggressores.*) » Similiter, si Judex duos ad mortem damnatos vellet

quia ipsi fugere in eo casu non est probrosum; et si forte fuga aliquam ignominiam ei irrogaret, tenetur eam pati, cum ipse in tales angustias sua culpa se immiserit. Sed quid, si non posset fugere sine periculo vitæ? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* absolute affirmat, eum adhuc irregularitatem incurere. Ita *Nav. Man. c. 27. n. 238. et S. Anton. Mol. Gutt. ap. Laym. l. 3. de Just. tr. 3. p. 3. c. 10. n. 2.* Et probant ex *c. Dilectus de Homic. ubi dicitur, quod dans operam rei illicitæ fit irregularis, si mors inde sequatur. Secunda sententia* opposita absolute negat eum incurere; et hanc tenent *Syloest. v. Homicidium, 3. q. 4. Bonac. D. 7. q. 4. Less. l. 2. c. 9. n. 106. cum Ban. Med. etc. item Avila, Sof. Tab. Leand. Dian. ac Henrig. apud Salm. l. c. n. 49.* Ratio, quia homicidium non provenit tunc ex adulterio, nisi per accidens; per se autem provenit tantum ex injusta invasione mariti, cuius vim licite potest adulter vi repellere ad suam vitam tuendam. Dicunt autem, præfatum textum in *c. Dilectus* intelligi, quando res illicita, cui datur opera, est proxime et per se periculosa homicidii, non verò, quando est periculosa per accidens et remota, ut esset in hoc casu adulterium, quod esset potius occasio, quam causa homicidii, cum ex illo raro homicidium eveniat. *Tertia sententia*, quam tenent *Suar. D. 46. sect. 1. n. 22. Laym. l. c. Spor. ut supra n. 182. cum Fill. Roncagl. de Censur. c. 3. q. 4. et Salm. l. c. n. 50. cum Pal. Con. Vill. Corneio etc.* distinguit, et dicit, quod, si adulter prævidendo invasionem mariti temere accedat, et illum occidat, tunc fit irregularis; secus, si accedat clam, et cum debita cautela, ne à marito inveniatur. Et huic sententiæ me adjicio, si periculum invasionis prævideatur proximum et facillimum, ut bene exprimit *Roncaglia*; quia eo casu adulterium est proxime periculosum homicidii: Secus, si periculum sit remotum, et adulter caute accedat, juxta mox supra dicta. Et ita videntur omnes prædictæ sententiæ satis conciliari. Quid, si vir cognito adulterio, occidat uxorem, eritne adulter irregularis? Affirmant *Nav. et alii*, negant verò communiter *DD. ap. Sporer num. 82.* Sed ipse *Spor. Laym. l. c.* eodem modo distinguunt, ut in præcedenti quæstione: eodemque modo ipsi consentio, si uxoris occisio proxima et facillima prævideatur; secus, si remota, et difficilis.

DUBIUM V.

DE DUELLO, ET BELLO.

ARTICULUS I.

Quid sit, et an liceat Duellum.

399. Quid est Duellum, et an unquam liceat ad illud provocare? Quid, si duellum esset fictum? — 400. Quando liceat Duellum acceptare? Et an liceat illud indicere contra falsum accusatorem? — 401. Quæ sint pœnæ Duello impositæ?

399. — « RESP. Duellum est duorum (vel subinde plurium) certamen quod ex conducto, uno dicente, et altero acceptante, suscipitur, ita ut id non sit vitam defendere, sed exponere periculo. Quod, etsi communiter sit mortale peccatum, licitum tamen est ex justa causa, quæ semper est attendenda. Vide *Trid. sess. 25. c. 19. de Ref. Sanch. 2. mor. c. 29.* Item de pœna duellantium. Vide infra n. 401. »

Unde resolves.

« 1. Duellum non est licitum ad indagandam veritatem vel justitiam, vel purgationem objecti criminis, aut litem terminandam: quia est fallax, imò superstitiosum medium ad eum finem, cum etiam innocens homicidium, et facere, et pati possit. *Trull. l. 5. c. 2. d. 13. n. 12.* (*Et c. 1 et 2. de Purg. Vulgar. cum Salm. de V. Præc. c. 1. n. 18.*) »

« 2. Neque ob inimicitias, aut ad injuriam vindicandam, neque ob solam ostentationem virium, aut delectationem. »

Hic quæritur, an liceat suscipere duellum fictum ad vitandam infamiam? Affirmant *Tamb. l. 7. c. 2. n. 17. cum Escob. et Boss.* Sed omnino negandum cum *Bus. et Salm. de 5. Præc. c. 1. n. 180. Elbel n. 135. Croix l. 3. p. 1. n. 840. Holam. n. 604. cum com. Ratio*, tum ob vitandum scandalum aliorum; tum, quia *Clemens VIII.* in *Constit. Illius vires*, ann. 1592, hoc prohibuit, vetans *duella etiam non fatalia.* Et ideo non licet Ducibus permittere duella militibus, etiam contra hostes, ad ostensionem virium. *Sanch. Dec. l. 2. c. 39. num. 12. Salmant. ibid. n. 180. cum Navarr. Caj. Bon. Pal.*

« 3. Nec item ad evitandam ignominiam: quia apud bonos, et prudentes honorem non perdet: imò nec apud alios, si provocanti dicat, se eum non æstimare dignum, quocum congregiatur, contra leges divinas, et humanas. Interim iturum se in dies liberè suas vias, paratumque semper fore, et nunc esse, ut contra quemvis invasorem se tueatur. *Trull. l. c. n. 4.* (*Ita etiam Sanch. l. c. Salm. n. 163. cum Soto, Navarr. Azor. Caj. et aliis. Damnata autem fuit Propos. 2. ab Alex. VII. quæ dicebat: Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*) »

400. — « 4. Duellum licet acceptare, vel offerre ad conservandam æstimationem exercitûs apud hostes, eoque debilitandos, vel ad terminandum bellum cum minore damno. *V. Sanch. l. c.*

« 5. Acceptare item licet, si quis aliàs te occisurus concedat tamen arma, ut sic fortunam experiaris; quia est tantum defensio, posito, quod aliter non possis evadere. » (*Præterea P. Cuniliati probabiliter sentit Tr. 4. c. 9. §. 5. n. 3. quod, si vir nobilis provocatur ad duellum, licite respondere potest: Ego ut Christianus non possum acceptare duellum; tamen paratus sum ad me defendendum contra injustos aggressores.*) » Similiter, si Judex duos ad mortem damnatos vellet

» duello congregari : quia alter alterius esset constitutus minister
» justitiæ, *Trull. l. c.*

» 6. Denique, si vir nobilis in aula regia, vel Militaris in
» castris, provocatus sisteret se, meræ defensionis gratia, cum
» ispe prævalendi, privandus alioqui, ob suspicionem ignaviæ,
» dignitate, officio, vel favore Principis, non audet eum dam-
» nare *Laym. lib. 3. t. 3. p. 3. c. 5. eundem excusat Hurt.*
» 2. 2. d. 170. sect. 8. §. 8. *Less. c. 9. d. 8. Fill. cap. 8. q. 6.*
» *Nao. c. 13.* »

Quær. igitur I. an liceat viro nobili, vel militari acceptare
duellum, et adhuc illud offerre, si alias, honore amisso, certè
privandus esset officio, quo se et familiam sustentat? Affirmant
Holm. de 5. Præc. c. 3. n. 608 cum Pichler, et Anacl. item Spor.
eodem tit. c. 2. n. 204. ac Elbel n. 118 et 128. cum aliis. Ratio,
ut dicunt Auctores præfati, quia eo casu non solus honor defen-
ditur, sed etiam bona ad vitam necessaria, quorum jactura
certò supponitur non posse aliter reparari. Et huic sententiæ
adhærent *Lessius l. 2. c. 9. n. 49. Sanch. Dec. l. 2. c. 39. n. 7.*
Pal. tr. 6. D. 6. p. 7. n. 9. cum Con. et Val. dum dicunt licitè posse
acceptari duellum ad necessariam defensionem honorum magni
momenti, hocque probabile putant *Ronc. de 5. Præc. c. 4. q. 2.*
R. 3. et Croix l. 3. p. 1. n. 836. modò actu alter bona invadat,
et actu pugnandum sit : non verò, si in posterum. Sed hodie hæ
ambæ prædictæ opiniones amplius non sunt probabiles, ex prima
et quarta inter quinque Propositiones, quas SS. P. Ben. XIV
nuper damnavit in sua Constitutione, quæ incipit, *Detestabilem*,
edita die 10. Nov. ann. 1752. Propositiones enuntiatae hæ sunt :

» I. Vir militaris, qui nisi offerat, vel acceptet duellum,
» tanquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad Officia mi-
» litaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sus-
» tentat, privaretur, vel promotionis, alias sibi debita ac pro-
» merita, spe perpetuò carere deberet, culpa et pœna vacaret,
» sive offerat, sive acceptet duellum. »

» II. Excusari possunt etiam, honoris tuendi, vel humanæ vili-
» pensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud
» provocantes, quando certò sciunt pugnam non esse securam,
» utpote ab aliis impediendam. »

» III. Non incurrit ecclesiasticas pœnas, ab Ecclesia contra
» duellantes latas, Dux vel Officialis militiæ, acceptans duellum
» ex gravi metu amissionis famæ, vel officii. »

» IV. Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre
» duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio
» remedio eorum jactura propulsari nequit. »

» V. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest
» statui Civitatis malè ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia
» vel malitia Magistratûs, justitia apertè denegatur. »

Quær. 2. an liceat innocenti duellum indicare adversus falsum
accusatorem, quando aliud remedium non suppetit ad evitan-
dam injustam sententiam mortis? Affirmant *Lugo D. 10. n. 184.*

Sanch. in Dec. l. 2. c. 39. n. 7. Bann. Caj. Azor. Nao. Trull. ap.
Salm. de V. Præc. n. 168. Ratio istorum, quia cuilibet licet
vitam defendere contra injustum invasorem, prout existimatur
hic iniquus accusator. Sed tenendum cum *Salm. ib. n. 163. ac*
Suar. Arag. Hoses, etc. ap. eosd. illicitum esse. Ratio, quia
defensio hoc casu esset excessiva, ut probatur ex *S. Th. 2. 2.*
q. 64. art. 7. dum mors non procederet tunc directè ex omissione
duelli, sed ex injusta sententia judicis; et contraria videtur sanè
fuisse reprobata ab Alex. VII in Prop. 18 quæ dicebat : « Licet
» interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem,
» à quo certò imminet iniqua sententia, si alia via non potest
» innocens damnari evitare. »

401. — Quær. hic 3. quænam sint pœnæ duello impositæ.
Respond. tres esse ex *Trid. Sess. 25. cap. 19. I.* Excommuni-
catio ipso facto incurrenda, et Pontifici reservata, quam etiam
incurrunt Patrini, consulentes (intellige efficaciter, secus si non
persuaserint, ut bene ait *Elbel de Hom. num. 122.*); item favo-
rem præbentes, Domini dantes locum; ac etiam spectatores, non
quidem illi qui obiter transeundo ibi reperiuntur, sed qui de in-
dustria spectant, et sua præsentia quodammodo approbant, et
animant duellantes, prout *Greg. XIII et Clemens VIII* explicant
Tridentinum: vide *Elbel d. n. 122. II.* Pœna est proscriptio
omnium honorum, cum perpetua infamia; hæc tamen pœna non
videtur recepta in nostris partibus. III. Est privatio Sepulturæ
Ecclesiasticæ, si duellantes in ipso conflictu decedant. Excipiunt
Elbel n. 142. Tamb. Dian. etc. si ipsi alibi moriantur, vel si
ante mortem signum præbeant pœnitentiæ. Sed in præfata
Bulla, *Detestabilem*, etiam isti privantur sepultura Ecclesiastica,
quamvis (ut ibi dicitur) *Sacramentis muniti decesserint.* Istæ
autem pœnæ incurruntur tantùm ob duellum strictè sumptum,
scilicet convento loco, tempore, et armis; non verò ob conflictum
improvisum, quamvis pugnantes ex eodem impetu rixæ, perrexi-
rent ad aliquem locum idoneum. Ita valde probabiliter *Elbel*
n. 132. cum Dian. Bonæsp. etc. communissimè. Idemque proba-
biliter dicunt *Tamb. Dec. l. 6. c. 1. §. 3. n. 11. Dian. p. 5. tr.*
13. R. 39. ac Elbel n. 137. si quis alteri dicat, *tecum pugnabo*
prima vice, qua mihi oboiaveris; nam eo casu, postea etiam ha-
bito conflictu, isti non incurrunt pœnas, quia tunc deest designa-
tio loci, et temporis.

ARTICULUS II.

An, et quousque liceat Bellum.

402. Quando licitum sit bellum? — 403. Quid debeat facere Prin-
ceps, ut licitè bellum inferat? — 404. An possit inferri bellum cum
sola opinione probabili? — 405. Ad quid teneantur principes?
— 406. An liceat eis vocare in auxilium Hæreticos et Gentiles?
— 407. Ad quid teneantur Duces? — 408. An milites possint bellare
cum dubio de justitia belli?

402. — « Resp. Bellum defensivum, quo scilicet vis injusta repellitur, licet etiam privata auctoritate: offensivum vero quo vis infertur, ut liceat, tres condiciones requirit. 1. Ut geratur auctoritate Principis, vel Magistratus, nullum agnoscentis Superiorem: qualis est Papa, Imperator, Reges, et quædam Resp. v. gr. Venetorum, Gemensium, etc. 2. Ut adsit justa causa eaque gravis; v. gr. necessitas boni communis, et quietis conservandæ, recuperatio injustè ablatorum, coercitio rebellium, defensio innocentium, etc. Vide *Laym. hic, et Mol. l. 1. d. 114. Dian. p. 6. t. 4. R. 3.* (Justa etiam causa est bellum indicendi, si impediatur prædicatio Evangelii, ut *Salm. tr. 21. c. 3. p. 2.*) 3. Ut fiat ex recta intentione, hoc est, non ex odio, sed ex amore boni communis, quam, si hæc ultima sola desit, non sit obligatio restitutionis. Ita communiter curi *D. Thom. q. 41. Laym. l. 2. t. 3. c. 12.* »

Unde resolves :

« 1. Si quis justum bellum gerat, non potest alter licitè se defendere, quia circa eandem rem non possunt duo habere contraria jura. Fieri tamen potest, ut neutra pars peccet ob ignorantiam invincibilem. *Fill. n. 185.* »

403. — « 2. Tenetur Rex, antequam bellum incipiat, omni diligentia curare, ut certus sit de ejus justitia, et gravi causa. Ad quod sequentia conducent: 1. Ut curet habere non tantum peritos, sed etiam bonos Consiliarios. 2. Ut attendat, an etiam a suis impediatur, vel intervertantur litteræ, aut instructiones ad ipsum. 3. Ut non tantum a suis Consiliariis, sed etiam a diversis Theologis curet justitiam belli secundum leges Evangelicas examinari, et libere edici. 4. Ut auditis omnibus, ipse quoque coram Deo illam examinet, statuaturque id, quod in puncto mortis se fecisse vellet. Denique, licet sufficiat opinio probabilis de justitia belli, si tamen justitia maneat æqualiter dubia, et alter sit in possessione, non licet ei bellum indicere, cum melior sit conditio possidentis. *Filliuc. tr. 29. c. 9. q. 4. Trull. l. 5. c. 2. d. 3.* ubi cum *Diana p. 4. tr. 4. R. 72.* docet, licere etiam Principi concedere repressalia, servatis tamen conditionibus certis, quas v. apud *Pal. tr. 1. c. 6. disp. 5. p. 4.* et hinc infra *Art. seq.* »

404. — Quæritur, an Princeps cum sola opinione probabilis pro se possit inferre bellum alteri, Regnum bona fide possidenti? Prima sententia affirmat cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 9. n. 36. et Az. Fill. Trull. Escob. etc.* apud *Salm. tr. 21. c. 9. n. 20.* Et hanc sequitur *Sporer de V. Præc. c. 2. n. 100.* Ratio istorum, quia Princeps non debet inferioris esse conditionis, quam persona privata; si enim privatis conceditur facultas litem movendi super re ab alio possessa, quando habet pro se solam opinionem probabilem, quod sit sua; cur non concedenda est Principi adversus alterum facultas indicendi bellum, saltem ad partem Regni, ab altero possessi vindicandam, cum non adsit Judex superior, qui

inter ipsos valeat litem secundum jus decidere? Secunda sententia tenet, quod, ut Princeps non possidens possit bellum inferre, polere debeat opinione saltem probabiliore. Ita *Suar. et Victoria*, saltem ad partem Regni obtinendam, ut dicunt *Tourn. l. 2. p. 400. v. Si primum*; item *Bann. Prado et Led. ap. Salm. loc. cit. n. 20.* Ratio, quia in eo casu potius est jus non possidentis, et sicut ei, si esset persona privata, res à judice adjudicanda esset, juxta sententiam, de qua loquemur *l. 4. n. 210. v. quær. I.* Ita Princeps, cum non possit Judicem competentem adire, bene potest bello rem sibi vindicare. Hanc probabilem vocat *Croix lib. 3. pag. 1. n. 869.* Sed tertia sententia, longe mihi probabilior docet, non posse Principem adversus alterum bona fide possidentem bellum indicare, nisi certitudinem sui juris habeat: ratio potissima est, quia possidens (cum possessio certum jus ipsi tribuat rem retinendi juxta dicta *lib. 1. n. 53 et 54.*) nequit unquam re possessa expoliari, nisi constet quod illam injustè retineat. Ita *Pal. l. 1. t. 1. tr. 1. D. 2. punct. 7. n. 5. Elbel de Bello Conf. 6. n. 149.* qui nostram sententiam habet ut certam, *Holz. de V. Præc. n. 602. Salm. l. c. n. 22 et 26. cum Vasq. Montesin. Villal. et Salas.* Idem tenent *Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. §. 3. n. 25. et Tamburin. Dec. l. 1. c. 3. §. 4. n. 30.* dicens hanc esse legem Canonicam, etiam à Regibus observandam, neminem posse expoliare alterum bona fide possidentem, nisi habeat certitudinem sui juris. Et putant opinionem contrariam improbabilem ex principiis intrinsicis. Mihi autem, licet secunda sententia satis probabilis, speculative loquendo, etiam intrinsicè videatur, tamen multam arripit, quod ait *Ronc. de Carit. c. 5. q. 7.* cui adhærent *Salm. n. 24.*: nimirum, quod bellum communiter talia fert secum flagitia et damna Religioni, innocentibus, honori mulierum, etc. ut practicè vix unquam justum videri possit, si ex solis probabilibus rationibus, et non certis inferatur.

403. — « 3. Perspecta justitia belli, debet proponi parti adversæ: quæ si offerat competentem satisfactionem, non debet bellum inchoari. Imò, ut probabilius est, si ceptum sit debet, si non ex rigore justitiæ, saltem plerumque ex caritate, mox finire. *V. Mol. supra d. 103. Trull. l. 5. c. 2. d. 3.* »

« 4. Potest princeps pro satisfactione petere restitutionem ablatorum, et expensarum, item in pœnam illatæ injuriæ. *Dual.* Hinc potest victus privare bonis, etiam innocentes, tributa eis imperare, extruere arces, et cætera quæ ad securitatem sunt necessaria. *Con. Dian. p. 6. d. 4. R. 22.* »

« 5. Principes tenentur stipendia solvere militibus, alioqui tenentur compensare damna, tum ipsis militibus, tum aliis, qui ab iis damnum acceperunt. *Con. Pal. Dian. p. 6. t. 4. R. 29.* »

« 6. Tenentur etiam aliquando Principes Catholici à bello, alioqui per se justo, abstinere, si inde oritur scandalum, et spiritualis ruina multorum, ac detrimentum Ecclesiæ. *V. Pal. Dian. p. 6. t. 4. R. 7.* »

406. — « 7. Etsi, per se loquendo, in bello justo liceat advo-
 » care Infideles in auxilium, per accidens tamen subinde, imò
 » plerumque non licet, ratione scandali, aut periculi in Fide,
 » v. gr. ne subditi pervertantur, sacra profanentur etc. *Reg. t. 2.*
 » *l. 21. n. 10. Fill. n. 81.*

« 8. Similiter licet alteri Principi, etiam alterius fidei, in bello
 » justo auxilium ferre; nisi tamen sit periculum scandali, incre-
 » menti hæreseos, et damni veræ Fidei. Vide *Con. tr. de Car.*
 » *d. de Bello.* »

Quæritur, an liceat Regibus Catholicis in bello justo contra
 alium Catholicum Principem in auxilium vocare Hæreticos, aut
 Gentiles? *Prima* sententia universè affirmat cum *Farinac. The-*
mudo, Salcedo, Aponte, etc. ap. Salmant. de V. Præc. cap. 8.
num. 32. Secunda sententia tenet, hoc absolutè esse illicitum ex
Exod. 34. v. 12. ubi habetur: « Cave ne unquam cum habita-
 » toribus terræ illius jungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam. »
 Ita *Ramirez, Pizarrus*, et alii plures, quos congerit *Diana p. 10.*
tr. 2. Addit. Resp. 2. Tertia sententia verò, dicit, per se licitum
 esse advocare Hæreticos aut Gentiles, sed plerumque per acci-
 dens esse illicitum ob damna Religioni imminuentia. Ita cum *Bus.*
tenent S. Antonin. Sylvest. Suar. Coninck, Prado, Tapia, Pal.
et Bon. apud Salmanticens. numer. 34. Hæc tertia sententia
 speculative est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur
 omnino tenenda cum *Sporer. n. 107. et Salm. n. 35. cum Mol.*
Con. Dian. Prado, Lorca, et Villal. Ratio, quia est moraliter
 impossibile, quòd, contracta societate cum Hostibus Fidei, præ-
 fata damna Religioni non obveniant.

407. — « 9. Duces, Tribuni, Centuriones, alique Officiales
 » peccant, tenenturque ad restitutionem. 1. Si pauciores habeant
 » milites, quàm in solutione stipendii exhibent. 2. Quando de-
 » bent ex officio comæatum curare, et dant militibus cibum,
 » vel potum corruptum, ex quo morbi oriuntur. 3. Si in transitu
 » per regiones accipiant pecunias à variis pagis, ne istic pernoci-
 » tent, aut morentur. 4. Si uni militi dent plura syngrapha ad
 » domos diversas. *Molin. Bec. Dian. p. 6. t. 4. R. 27 et 28.* 5. S.
 » stipendium militibus subtrahentes, permittant eis, ut extor-
 » queant ab innocentibus necessaria.

« 10. Miles, qui in bello, et justo, et injusto, paratus est mereri
 » stipendia, est in malo statu, et incapax absolutionis, nisi men-
 » tem corrigat; et quidem, si militet in bello injusto, tenetur ad
 » restitutionem damnorum; nisi inculpabilis ignorantia excuset:
 » tunc enim sufficit restitutio eorum, quæ in specie habet, vel
 » eorum, in quibus factus est ditior. *V. infra.*

408. — « 11. Si vocatus ad bellum sit subditus Principis, qui
 » bellum gerit, aut, ab eo ante conductus, non tenetur inquirere
 » de Justitia belli, quamdiu nulla vehemens suspicio occurrat in
 » contrarium, quæ positivè reddat dubium; quia potest præsu-
 » mere pro suo Principe, cui in dubio debet obedire, ejusque
 » Auctoritas plerumque illi sufficit ad formandum etiam posi-

» tivè judicium probabile de justitia causæ, ne cum dubia fide
 » operetur. Vide *C. Lugo. d. 18. de just. s. 1. n. 21.* Si verò non
 » sit subditus, tenetur priùs inquirere, et postea saltem proba-
 » bile formare judicium, bellum esse justum. *Mol. d. 113. n. 171.*
 » *Laym. l. 2. t. 3. c. 12. n. 8. Azor. Mald. Reg. contra quosdam*
 » *apud Dian. t. 2. tract. 5. misc. R. 96. et t. 3. R. 7. Card. de*
 » *Lugo l. c. Escob. E. 7. c. 8.* »

Quæritur, an milites bellare possint cum dubio de justitia belli?
 Distinguendum cum *Bus.* si ipsi sunt subditi Regis bellum inferen-
 tis: tunc, nisi certi sint de belli injustitia, possunt, imò tenentur
 obedire Principi jubenti. Ita communiter *Sanch. Dec. l. 6. c. 3.*
n. 15. Spor. de V. Præc. c. 2. num. 102. et Salm. de eod. Præc.
c. 8. n. 29. cum Suar. Mol. Pal. Bann. Salas, et Villal. Et habetur
 expressum in *c. Quid culpatur, Dist. 23. q. 1.* ubi S. Augustinus sic
 docet: « Vir justus, si fortè sub Rege, homine etiam sacrilego,
 » militet, rectè potest illo jubente bellare, si, quòd sibi jubetur,
 » vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel, utrum sit,
 » certum non est. » Ratio, quia subditi tenentur obedire, ubi
 peccatum non est certum; et insuper præsumere debent bellum
 esse justum, quoties contrarium non constat. Secus verò dicen-
 dum de non subditis, qui nequeunt militare, nisi priùs certi fiant
 de justitia belli: ratio, quia, cum agatur de damno tertii, nequit
 illud inferri, nisi constet de injustitia possidentis. Ita comm.
Cajet. 2. 2. qu. 169. art. 2. ad 4. Sanch. Sporer ll. cc. et Salm.
n. 30. cum Led. Mol. et Villal. contra aliquos apud Palaum.

De militibus autem alienigenis, stipendio conductis, idem
 dicendum, quod de subditis; intellige tamen, si reperiantur con-
 ducti ante bellum excitatum; nam alioquin, si post bellum indic-
 tum conducantur, etiam hi certificari debent de justitia belli. Ita
Sporer, et Salm. ll. cc. cum AA. citatis.

12. Miles intelligens bellum esse injustum, in quo est, non po-
 test absolvi, nisi velit, quàm primùm potest, curare dimissionem,
 et interea abstinere ab actibus hostilitatis, v. g. cæde, præda, etc.
V. Laym. l. 2. t. 3. c. 12. An autem talis possit occidere mili-
 tem hostilem se invadentem, *V. Escob. E. 7. c. 8.*

ARTICULUS III.

Quid in bello justo liceat.

409. — « RESP. Etsi circa hostes in bello justo liceat ea omnia
 » facere, quæ ad finem belli sunt necessaria; v. gr. occidere,
 » spoliare, etc. innocentes tamen (quo nomine intelliguntur
 » pueri, qui arma gestare non possunt, mulieres, senes, Religiosi,
 » Clerici, peregrini, mercatores, et rustici) directè vita spoliari
 » non possunt; bonis tamen externis possunt, si sint pars Reip.
 » hostilis, aliterque finis belli obtineri non possit. *Mol. Bel. p. 2.*
 » *c. 10. 11 et 12. Laym. Fill. n. 191. etc.* Ratio est, quia cum
 » sint pars Reip. possunt propter hujus delicta puniri in iis

» bonis, quæ Reip. dominio subsunt. (Dicit tamen Spor. de V
» Præc. n. 122. quod, transacto bello, restituenda sint Ecclesias-
» ticis omnia ablata, nisi ea in usum justi belli absumpta sint.)»

Unde resolves.

410. — « 1. Per accidens licet aliquando comburere etiam
» Ecclesias, et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, et occidere,
» si v. g. Ecclesia, velut castrum, ad repugnandum utantur. *Sylo.*
» v. *Bellum*, n. 11. *Sa. Bon. p. ult. §. 3.*
» 2. Contra hostem licet uti insidiis, et stratagematibus, dum-
» modo absint mendacia: etsi etiam hæc v. gr. quando explora-
» tores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea verò, ad quæ
» cavenda nulla prudentia datur, v. gr. veneno inficere puteos,
» aquas, glandes, sunt contra jura belli, nec licent. *Mol. d. n. 11.*
» 3. Fides hosti data servanda est nisi vel coactus dederis, vel
» in grave detrimentum cederet Reip. aut Religionis, aut si hostes
» eam non servant: aut denique conditiones, ac circumstantiæ
» planè sint mutatæ. *Dual. Pal. Dian. l. c. R. 10.* vide etiam
» *Laym. l. 2. t. 3. c. 12.*
» 4. Capti in bello, etiam ex parte capientium justo, nisi obstat
» scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere. Capti verò
» in bello, ex parte capientium injusto, et fugere, et bona hostium
» secum auferre possunt. *Laym. l. 2. tr. 3. c. 12. n. 16.* An obsides
» liceat occidere, vide supra d. 4. casus 5.
» 5. Potest quidem aliquando (rarò tamen, et non nisi ob causas
» gravissimas) dari urbs in prædam: milites tamen privata aucto-
» ritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt,
» quia sunt executores tantum, et ministri. V. *Sa. ver. Bellum.*
» *Laym. hic tr. 3. c. 12. Fill. n. 198. Dian. p. 6. t. 4. toto.* Dum
» autem urbs spoliatur injustè, gregarios milites tantum teneri
» ad damnum, quòd ipsi intulerunt, probabile esse docent *Dian.*
» *l. c. R. 31. ex Sylo. Nav. etc. item p. 3. t. 5. R. 86.* Vide infra
» *tr. 5. c. 2. d. 3.*
» 6. Milites peccant cum onere restituendi, si à rusticis, aliisve,
» apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, aufe-
» rant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi
» constet, ea omnino liberè fieri: siquidem donationes illæ ple-
» rumque non spontaneæ, sed coactæ sunt); præter ea, quæ ex
» constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen
» sint in extrema, vel saltem gravi necessitate: *Mol. Con. Pal.*
» *Bec. etc. Dian. p. 6. t. 4. R. 21.* (Milites tenentur etiam
» restituere omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, et ipsi
» non impediunt: ita *Elbel. n. 154.* Quia ipsi tenentur ex justitia
» damna Reip. impedire. Peccant item milites, si aufugiant, vic-
» toria adhuc non desperata, vel si discedant a castris sine justa
» causa; secus, si discedant ex gravi necessitate ob neglectum
» stipendium. *Elbel. n. 180. cum Pal. Laym. Sporer, etc.*)
» 7. Repressalia licita sunt his conditionibus: 1. Ut manifestè
» constet, cives alterius Reip. fecisse injuriam. 2. Ut Superiores

» illorum rogati recusent administrare justiciam. 3. Ut constet
» eos culpabiliter id recusare. 4. Ut Princeps supremus, causa
» cognita, id concedat. 5. Ut non inferatur plus damni, quàm justa
» satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in personas Ecclē-
» siasticas. *Mol. Dian. p. 4. t. 4. R. 72. ex 18. et aliis.*

411. — « Quæres. Ad quem pertineant bona hostibus erepta?
» Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ, mobilia
» fiunt capientis, nisi consuetudo habeat ut pars cedat Principi,
» et Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria,
» bona ablata justo bello, qui ea injustè possidebant, fiunt capien-
» tium, postquam ea in sua præsidia deportarunt. *Valent. t. 3.*
» *d. 4. q. 3. Mol. d. 18. et Hurt. t. 2. d. 169. sect. 12. §. 119.*
» ubi requirit, ut una saltem nocte possederint. Vide etiam *Sylo.*
» *Bonac. loc. cit. de peccatis in bello committi solitis. Trull. l. 2.*
» *d. 10 et seq. Dian. p. 6. t. 3. R. 23.* ubi contra *Durand.* docet,
» hanc sententiam esse in praxi tutam. »

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO, ET NONO.

Non mœchaberis, et non concupisces, etc.

412. — « CONJUNGO hæc duo Præcepta, quia utroque idem
» explicite, vel implicite prohibetur, scilicet peccata impuditiæ,
» et luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus
» delectationis, seu sensus veneri, qui fit cum commotione spi-
» rituum generationi servientium, circa partes corporis venereas,
» ita ut appetitus, vel delectationes aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut
» sensitivorum, si tamen non sint venereæ aut venereorum, nec
» ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus, seu
» peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos in quibus non
» intervenit ultimus terminus venereorum, quæ est decisio se-
» minis, ut sunt actus interni desideriorum, et oblectationum
» morosorum, qui speciem sumunt ab objectis, et perfectos, ac
» consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum.
» Qui rursus sunt duplices. Alii enim sunt naturales, qui naturæ
» non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ (etsi
» per deformitatem superadditam aliquando specie differant),
» v. g. adulterium, incestus, etc. Alii innaturales sunt, seu contra
» naturam, in quibus conditiones à natura institutæ, v. gr. iden-
» titas speciei, vas debitum, etc. non servantur. Et hi etiam in
» ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundum
» modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes. »

» bonis, quæ Reip. dominio subsunt. (Dicit tamen Spor. de V
» Præc. n. 122. quod, transacto bello, restituenda sint Ecclesias-
» ticis omnia ablata, nisi ea in usum justi belli absumpta sint.)»

Unde resolves.

410. — « 1. Per accidens licet aliquando comburere etiam
» Ecclesias, et hostes ex iis extrahere, in iis spoliare, et occidere,
» si v. g. Ecclesia, velut castrum, ad repugnandum utantur. *Sylo.*
» v. *Bellum*, n. 11. *Sa. Bon. p. ult. §. 3.*
» 2. Contra hostem licet uti insidiis, et stratagematibus, dum-
» modo absint mendacia: etsi etiam hæc v. gr. quando explora-
» tores se fingunt amicos, non sint mortalia. Ea verò, ad quæ
» cavenda nulla prudentia datur, v. gr. veneno inficere puteos,
» aquas, glandes, sunt contra jura belli, nec licent. *Mol. d. n. 11.*
» 3. Fides hosti data servanda est nisi vel coactus dederis, vel
» in grave detrimentum cederet Reip. aut Religionis, aut si hostes
» eam non servant: aut denique conditiones, ac circumstantiæ
» planè sint mutatæ. *Dual. Pal. Dian. l. c. R. 10.* vide etiam
» *Laym. l. 2. t. 3. c. 12.*
» 4. Capti in bello, etiam ex parte capientium justo, nisi obstat
» scandalum, aut specialis promissio, possunt fugere. Capti verò
» in bello, ex parte capientium injusto, et fugere, et bona hostium
» secum auferre possunt. *Laym. l. 2. tr. 3. c. 12. n. 16.* An obsides
» liceat occidere, vide supra d. 4. casus 5.
» 5. Potest quidem aliquando (rarò tamen, et non nisi ob causas
» gravissimas) dari urbs in prædam: milites tamen privata aucto-
» ritate prædas agere, aut hostibus damna inferre non possunt,
» quia sunt executores tantum, et ministri. V. *Sa. ver. Bellum.*
» *Laym. hic tr. 3. c. 12. Fill. n. 198. Dian. p. 6. t. 4. toto.* Dum
» autem urbs spoliatur injustè, gregarios milites tantum teneri
» ad damnum, quòd ipsi intulerunt, probabile esse docent *Dian.*
» *l. c. R. 31. ex Sylo. Nav. etc. item p. 3. t. 5. R. 86.* Vide infra
» *tr. 5. c. 2. d. 3.*
» 6. Milites peccant cum onere restituendi, si à rusticis, aliisve,
» apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, aufe-
» rant, aut invitis extorqueant, vel etiam donata accipiant (nisi
» constet, ea omnino liberè fieri: siquidem donationes illæ ple-
» rumque non spontaneæ, sed coactæ sunt); præter ea, quæ ex
» constitutione Principis iis debent subministrare; nisi tamen
» sint in extrema, vel saltem gravi necessitate: *Mol. Con. Pal.*
» *Bec. etc. Dian. p. 6. t. 4. R. 21.* (Milites tenentur etiam
» restituere omnia damna, quæ inferuntur ab hostibus, et ipsi
» non impediunt: ita *Elbel. n. 154.* Quia ipsi tenentur ex justitia
» damna Reip. impedire. Peccant item milites, si aufugiant, vic-
» toria adhuc non desperata, vel si discedant a castris sine justa
» causa; secus, si discedant ex gravi necessitate ob neglectum
» stipendium. *Elbel. n. 180. cum Pal. Laym. Sporer, etc.*)
» 7. Repressalia licita sunt his conditionibus: 1. Ut manifestè
» constet, cives alterius Reip. fecisse injuriam. 2. Ut Superiores

» illorum rogati recusent administrare justiciam. 3. Ut constet
» eos culpabiliter id recusare. 4. Ut Princeps supremus, causa
» cognita, id concedat. 5. Ut non inferatur plus damni, quàm justa
» satisfactio requirit. 6. Ut non concedantur in personas Ecclē-
» siasticas. *Mol. Dian. p. 4. t. 4. R. 72. ex 18. et aliis.*

411. — « Quæres. Ad quem pertineant bona hostibus erepta?
» Resp. 1. Immobilia cedunt Principi, aut Reipublicæ, mobilia
» fiunt capientis, nisi consuetudo habeat ut pars cedat Principi,
» et Communitati. 2. Jure Cæsareo, nisi consuetudo sit contraria,
» bona ablata justo bello, qui ea injustè possidebant, fiunt capien-
» tium, postquam ea in sua præsidia deportarunt. *Valent. t. 3.*
» *d. 4. q. 3. Mol. d. 18. et Hurt. t. 2. d. 169. sect. 12. §. 119.*
» ubi requirit, ut una saltem nocte possederint. Vide etiam *Sylo.*
» *Bonac. loc. cit. de peccatis in bello committi solitis. Trull. l. 2.*
» *d. 10 et seq. Dian. p. 6. t. 3. R. 23.* ubi contra *Durand.* docet,
» hanc sententiam esse in praxi tutam. »

CAPUT II.

DE SEXTO PRÆCEPTO, ET NONO.

Non mœchaberis, et non concupisces, etc.

412. — « CONJUNGO hæc duo Præcepta, quia utroque idem
» explicite, vel implicite prohibetur, scilicet peccata impuditiæ,
» et luxuriæ. Est autem luxuria inordinatus appetitus, vel usus
» delectationis, seu sensus veneri, qui fit cum commotione spi-
» rituum generationi servientium, circa partes corporis venereas,
» ita ut appetitus, vel delectationes aliæ, etsi etiam sensitivæ, aut
» sensitivorum, si tamen non sint venereæ aut venereorum, nec
» ad ea ordinentur, non spectent ad luxuriam. Porro actus, seu
» peccata luxuriæ distinguuntur in imperfectos in quibus non
» intervenit ultimus terminus venereorum, quæ est decisio se-
» minis, ut sunt actus interni desideriorum, et oblectationum
» morosorum, qui speciem sumunt ab objectis, et perfectos, ac
» consummatos, qui terminum jam dictum habent adjunctum.
» Qui rursus sunt duplices. Alii enim sunt naturales, qui naturæ
» non repugnant, nec specie differunt in ratione luxuriæ (etsi
» per deformitatem superadditam aliquando specie differant),
» v. g. adulterium, incestus, etc. Alii innaturales sunt, seu contra
» naturam, in quibus conditiones à natura institutæ, v. gr. iden-
» titas speciei, vas debitum, etc. non servantur. Et hi etiam in
» ratione luxuriæ differunt specie, quæ in illis variatur secundum
» modos, quibus committuntur, naturæ repugnantes. »

DUBIUM I.

An, et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscena, et similia extra matrimonium.

415. Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva? — 414. Quomodo sit malus omnis actus venereus? — 415. An detur parvitas materiæ in re venerea? — 416. An detur in delectatione sensitiva? — 417. An oscula aliquando sint licita? — 418. Et quando excusentur à mortali? — 419. De tactu, et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum. — 420. De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum. — 421. An sit semper mortale aspicere pudenda sexus diversi? Vel pulchri adolescentis? Et an aspectus isti induant speciem objecti? — 422. An liceat aspicere partes honestas diversi sexus? — 423. An sit mortale aspicere pectus, crura, etc. mulieris? — 424. An sit mortale aspicere picturas turpes? — 425. An liceat mulieri se ornare, et faciem lucare? Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili? *Hæresis ad l. 2. n. 52 et 54.* — 426. Quando peccent graviter referentes verba turpia? — 427. An semper graviter peccent audientes comedias turpes? An ad eas cooperantes pecunia, vel plausu? — 428. An illas representantes, et componentes? — 429. An liceat choreas ducere? — 430. An peccet mulier permittens se tangi? An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare? — 431. An liceant tactus, etc. inter conjuges aut sponso?

415. — «RESP. Ad id dignoscendum, distinguenda est imprimis intentio, et delectatio venerea, et venereorum ab intentione, et delectatione sensitiva, et sensitivorum aliorum, quæ consistit in quadam proportionem, et conformitate rei tactæ cum organo tactûs. Deinde sciendum intentionem, et sensum venereorum esse mortalem, et excludere à Regno cœlorum, secundum Apostolum ad *Gal. 5.*»

Nunc ægrè materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam, quæso, castus lector, si plures quæstiones, et circumstantias, à *P. Busermbao* omissas, hæc discussas, et declaratas inveniet: Utinam brevius, aut obscurius explicare me potuissem! Sed cum hæc sit frequentior atque abundantior Confessionum materia, et propter quam major Animarum numerus ad Infernum delabitur, imò non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiae vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari, quicumque damnantur. Hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum, qui Moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clarè (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum Confessionum se parant, ut hunc Tractatum de sexto Præcepto, quemadmodum et alium de Debito Conjugali, non legant, nisi cum fuerint ad excipiendas Confessiones jam proximi; legantque ob hunc unicè finem, omnem prorsus curiositatem abijcientes; atque eo tempore sæpius

mentem ad Deum elevent, et Virgini Immaculatæ se commendent, ne, dum aliorum Animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.

414. — Quamvis sub hoc Præcepto non *mæchaberis* tantum exprimat adulterium, quod propriè significat vox græca *mæchia*; nihilominus omnis actus venereus extra matrimonium eodem Præcepto vetatur. Vide *Salm. de VI Præc. c. 1. n. 3.* qui fusè hoc probant cum *S. Aug. et S. Ambros.* Nam, etsi fornicatio minus sit malum, quam adulterium, attamen, quia à lege Naturæ copula carnalis tantum ad Matrimonium est ordinata, per quod proles non solum gigni, sed etiam bene educari possit, ideo in hoc Præcepto Deus prohibuit omnem coitum extra Matrimonium, et simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. Præterquam quod fornicatio jam alibi expressè vetita à Deo invenitur, prout *Leo. 19. 23. Deuter. 23. 17. et 1. Cor. 6. 9.*

«1. Oscula, amplexus, aspectus, tactus, et similia, si extra » matrimonium fiant, ex intentione actûs luxuriosi, vel ob delectationem veneream, etiamsi non illam perfectam, quæ est in » seminatione, sunt tamen semper peccata mortalia: quia eo » animo, extra matrimonium, sunt impudica, et natura sua talis » delectatio tendit ad perfectam, *Fill. 1. 30. c. 9. n. 294. Less. lib. 4. c. 3. d. 8. Sanch. l. 9. d. 46.*»

415. — Quæres, an in genere luxuriæ detur parvitas materiæ? Prænotandum, quod distinguunt DD. delectationem veneream sive carnalem, scilicet cum commotione spirituum genitalium, à delectatione sensitiva, sive naturali. Hinc duo dubia agitantur.

Dubium I. est, an detur parvitas materiæ in re venerea? *Sanch. de Matrim. l. 9. D. 46. n. 9.* secluso periculo pollutionis, vel consensûs in actum carnalem, sentit, dari parvitatem materiæ, prout esset attrahere manum, vel pedem fœminæ, brachium premere, vellicare, seu intorquere digitos. Et idem tenent *Nav. Sotus, Salas,* et plures apud *Salm. c. 3. n. 79.* Idem videtur etiam tenere *Tambur. Dec. de Impud. c. 8. §. 1. n. 8 et 9.* Sed *Tamb.* alia via incedit; distinguit enim cum *Palao* (qui vocat hanc sententiam communissimam), et dicit, non dari quidem parvitatem materiæ in re venerea, in qua quævis parva delectatio graviter est mala; sed dari tamen in materia luxuriæ, quæ latius patet ad sensus tactûs. Hinc dicit, tactum levem ex joco, vel cum delectatione non venerea, culpam venialem non excedere. His tamen non obstantibus, omnino tenendum est cum *Vioa in Trut.* super Prop. 40 damn. ab *Alex. VII.* et *Salm. c. 3. n. 81.* ac *Moya, et Corella,* quod omnis delectatio carnalis sive luxuriosa, cum advertentia et deliberatione capta, sit mortale peccatum, maximè post prædictam prop. 40, quæ dicebat: «Est probabilis opinio, quæ » dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem » carnalem, et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo » ulterioris consensûs, et pollutionis.» Si enim in osculis non detur materia levis, nec etiam danda est in aliis tactibus cum delectatione carnali. Ratio, quia quævis carnalis delectatio, sive

commotio spirituum generationi deservientium est quaedam inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem. Merito igitur *Tournely Continuatur. tom. 3. p. 526. Concl. 2. et Salm. c. 3. n. 65. cum Caj. Bon. Tamb. Lop. actus supra relatos, scilicet vellicare manum feminae, intorquere digitos, etc. damnant peccati mortalis, ob delectationem carnalem, quae tunc habetur, vel saltem ob istius proximum periculum. Et merito pariter Croix l. 3. p. 1. n. 911. rejicit opinionem Arriagae, qui dicit non graviter peccare, qui sponte consentit in tales motus leves carnales, sponte obvenientes.*

416. — Dubium II. est, an detur parvitas materiae in delectatione sensibili, sive naturali, nempe, si quis delectetur de tactu manus feminae, prout de contactu rei lenis, puta rosae, panni serici, et similis? Prima sententia affirmat cum *S. Anton. Syloio, Salas. Nao. Fill. Hurt. Moya, et pluribus apud Salm. c. 1. n. 36. et adhæret Bus. infra n. 4. et Tourn. t. 3. p. 516. Concl. 7. cum Comit. Baron. Syloio, et aliis. Secunda tamen sententia negat cum Cajetan. Diana, et aliis apud Salm. n. 40. in fine. Ratio, quia tactus, secundum quod sunt delectabiles juxta sensum tactus puellae, vel adolescentis, per se ad pollutionem ordinantur. Et hanc puto omnino tenendam, dum merito dicunt *Salm. n. 48. cum Fill. Trull. Diana, etc. ac Romag. de 6. Praec. c. 1. q. 2. primam sententiam non esse practicè probabilem, quia ob corruptam naturam est moraliter impossibile habere illam naturalem delectationem, quin delectatio carnalis et venerea sentiatur, maxime à personis ad copulam aptis, et maxime si actus isti habeantur cum aliquo affectu, et mora, ut ait Elbel de 6. Praec. n. 186. Hinc rectè dicunt Sporer de Matr. c. 3. n. 687. cum Sanch. l. 9. d. 49. et communi, ac Croix l. 3. p. 1. n. 804. regulariter primam sententiam non esse practicè probabilem, quia per se est mortale se exponere periculo consentiendi in delectationem veneream. Excipit tamen Croix aliquem, à quo abesset tale proximum periculum. Id verò tantum admitterem cum *P. Holzmann de 6. Praec. c. 2. n. 706. in aliquo casu raro, quo per longam experientiam quis esset moraliter certus nullum periculum consensûs sibi imminere; sed hic casus quando erit? Notandum verò aliud esse (ut bene distinguit Tourn. tom. 3. p. 570. in princ.) agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione, quae consurgit ex qualitatibus corporibus annexis, in qua bene potest dari parvitas materiae, si delectatio sit merè sensibilis, sive naturalis; modo (addendum) non sistas in ea, sed in tactu delectationem detesteris, aliàs non ageres cum delectatione, sed propter delectationem; quod non potest esse se junctum à periculo incindi in delectationem veneream.***

417. — « 2. Tales actus sunt ejusdem naturae cum perfectis, sive consummatis; ideoque in confessione explicandum, utrum sint habitu cum simili sexu, an diverso; cum libera, an conjugata, cognata, persona sacra, etc. *Less. d. 15. Sanch. l. 1. c. 2.*
« 3. Oscula, amplexus, compressiones manuum, et similia non obscena, si fiant tantum officii, * { ut *S. Thomas. 2. 2.*

» quæst. 15. art. 4.) * aut moris patrii, aut amoris honesti, vel benevolentiae augendae causa, etiamsi delectatio venerea suboriatur (modo in eam non consentiatur), non sunt peccata. » *Less. Fill. l. c. n. 171. * Ita communiter S. Anton. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 10. et Tournely tom. 3. p. 505. cum Syloio, resp. » p. ad 1. »*

Rectè tamen notat *Croix l. 3. part. 1. n. 900. quòd oscula, etiam habita ex more Patriae, si habeantur cum mora, vel ardore, ordinariè sunt mortalia. Idem ait cum Sporer de osculis in ore, vel si quis ore excipiat linguam alterius. Advertit è converso cum Sanch. etc. n. 902. quòd osculari pueros (intelligendum de valde pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinariè nisi veniale, quia delectatio illa ordinariè non est nisi naturalis.*

418. — « 4. Si verò ista fiant ex aliqua veniali vanitate, joco, curiositate, levitate, petulantia, imò etiam sensualitate, sive affectu sensuali, ac naturali (dummodo non cum delectatione venerea, nec ejus causa : et si præter intentionem suboriatur, ea repulsa, ac tunc abstinendo ab illis), venialem culpam non excedunt. Vide *Fill. hîc, Less. Sanch. loc. cit. Dian. p. 4. t. 3. R. 136. Contrarium tamen est tutius. V. Trull. l. 6. c. 1. d. 12. num. 8. * (Sed vide dicta n. 416.) »*

419. — « 5. Idem dicendum de tactu et aspectu inhonestarum partium corporis proprii, aut commixtionis animalium, non cum animo venereo, sed ex curiositate tantum, aut levitate, secluso scandalo, et periculo consensûs veneri. * (Tangere propria verenda ex levitate, aut curiositate per se non est mortale, ut dicunt *Salm. c. 3. n. 43. cum Sanch. et Bon. ac Tournely t. 3. p. 510. cum Syloio et communi : modo absit turpis delectatio, aut ejus periculum : et fiat obiter, et non repetitis vicibus, ut bene advertit Tournely, quia aliàs jam aderit periculum. Hinc non excusatur à mortali, qui cum commotione spirituum et sine justa causa propria pudenda tangeret. Hinc rectè ait Tournely p. 510. Con. 1. esse mortalem aspectum propriorum, genitalium, si fiat studiosè, et morosè, absque necessitate (ut intelligendum.) Secus si breviter, ut *Syloius, et Sanch. ibid. An autem conjux, seipsum voluptuosè tangens, peccet? Vide dictenda de Matr. l. 6. n. 936. Morosè autem aspicere commixtionem animalium, periculosum est, ut bene notant *Salm. n. 13. et Croix n. 903. Excusantur verò conjungentes equos, tauros, et similes ad procreandam prolem; modo absit animus libidinosus, ut bene aiunt Tournely p. 510. v. Nostro, Tamb. l. 7. c. 8. §. 2. n. 5. Elbel. n. 211. et Holzmann n. 711.) Imò si tactus talis, aut aspectus proprii corporis naturali aliquo, ac non malo fine fiat, ne veniale quidem erit, ut v. gr. si frictione extingueretur velis pruritus non venereum; dummodo tamen absit periculum pollutionis, aut consensûs in eam, si improviso præter intentionem fortè obveniret. *Less. n. 63. Fill. n. 214. Sanch. l. 9. d. 31. »****

420. — « 6. Tactus nudi, et aspectus partium inhonestarum alterius corporis, maximè diversi sexûs, aut concubitûs humani ex curiositate (nam de necessitate aliud est, etiam secluso affectu venereo) videntur non posse excusari à mortali propter gravem indecentiam, et periculum proximum actûs venerei: nisi tamen aspectus fiat ex loco tam remoto, et ita obiter, ut hæc absint Sanchez n. 23 et 29. Fill. n. 218. Laym. etc. (cum Tamb. et Salmant. d. n. 13.) »

Notandum I, quoad tactus impudicos, quòd eos sola necessitas excuset; hinc Medici tangentes, aut aspicientes ex necessitate pudenda personæ etiam diversi sexûs, non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. Tamb. 6. Dec. de Impudic. c. 3. n. 49. ex communi, et Salm. c. 3. n. 12. et 68. Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 154. a. 4. et Sporer de Matrim. n. 674. Vide dicenda ex n. 481. Hoc speculativè verum est: utinam tamen practicè Medici in his jugiter non peccarent! Non excusatur autem a mortali, qui sine tali necessitate tangit alterius pudenda, etiam personæ ejusdem sexûs, nisi fortè fiat per jocum, aut ex petulantia, vel curiositate, ut cum Busemb. hîc n. 7. tenent Tamb. Dec. c. 8. §. 2. n. 4. et Croix n. 906. At rectè Salm. n. 50. hoc neque practicè dicunt admittendum, sed tantum speculativè, modò tactus ille fiat leviter, et non ex proposito, neque per aliquod notabile temporis spatium. Quid, si quis tangeret alterius verenda super vestes? Croix n. 904. cum Sanchez, nec etiam excusat à mortali, nisi faciat ex quadam petulantia, vel cum levi delectatione non carnali. Et id meritò Salm. c. 3. n. 49. practicè etiam damnant de mortali, si ita tangantur pudenda diversi sexûs, etiamsi fiat per transennam, quia valde periculosum est, Croix autem n. 902. probabiliter excusat à mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora, aut carnali delectatione hoc agant.

Notandum II, tangere genitalia brutorum non esse ordinariè nisi veniale, ut dicunt Croix l. 3. part. 1. n. 903. Sanchez de Matr. l. 9. D. 46. n. 15. etc. Secus probabilius dicendum, si fieret talis tactus usque ad pollutionem, ut dicunt Croix l. c. Holzm. n. 711. Elbel de VI Præc. n. 211. Tournely p. 510. v. Nostro. et Sporer de Matr. c. 3. n. 697. cum Bon. Salas, et Tamb. (contra Dian. et Sanch. putantes, hoc non esse mortale.) Ratio, quia, licet hoc fieret tantum levitatis causa, tamen est actio per se vehementissimè excitans ad venerem.

Notandum III, cum Bus. hîc n. 7. et Salm. c. 3. n. 13. quoad aspectus, non esse de se mortale, citra periculum consensûs venerei, aspicerè pudenda personæ ejusdem sexûs, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, ut notant Salmant. c. 3. cum Sanchez, et Filliuc. Vel nisi, adderem, pulcher adolescens aspiceretur nudus.

421. — Sed quæritur 1. an aspicerè pudenda personæ diversi sexûs, vel concubitum humanum cum voluntaria delectatione visûs, sit de se mortale? Negant Cai. et Navar. apud Sanchez

de Matrim. l. 9. D. 46. n. 21. quia dicunt, delectatio ex visu non est, talis, sicut ex tactu, ut ad venerea inducat; potest enim quis sistere in delectatione tantum naturali. Sed cum Sanch. n. 22. et S. Antonin. Gers. Less. Fill. etc. ac Salm. c. 1. n. 7. 9 et 12. omnino dicendum, esse mortale, nisi visio fieret à loco longinquo, et tempore brevissimo, ut Salm. n. 13. et Ronc. c. 1. q. 1. Ratio, quia talis turpis aspectus procul dubio valde ad luxuriam excitat. Excusant tamen à mortali Salm. n. 12. in fin. si absit periculum commotionis, ratione ætatis puerilis, vel etiam senilis, vel frigidæ complexionis; At hoc nec admittendum puto, cum saltem ex visu turpi oriatur periculum concupiscendi. Dicunt item Salm. c. 3. n. 13. virum aspicientem pudenda adolescentium non peccare mortaliter, nisi esset vehementer proclivis ad sodomiam. Sed ego difficulter excusarem à mortali quemcumque deliberatè aspicientem pulchrum adolescentem nudum.

Notant autem Salm. eodem loco in fine cum Sanch. et Fill. quòd aspectus peccaminosi induunt, sicut tactus, eandem speciem objecti, et ideo dicunt explicandam esse in Confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta. Sed huic doctrinæ veriùs contradicit Croix. l. 6. p. 2. n. 130. ubi ait quòd, qui sine ullo desiderio personam venereè aspiciat, non tenetur dicere qualis fuerit persona: quomodo enim scemina, aspiciendo turpiter Sacerdotem nudum, committet sacrilegium, quod consistit in violatione personæ sacræ, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis, aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum?

422. — Quær. 2. an sit aliqua culpa aspicerè partes honestas personæ pulchræ sexûs diversi? S. Antonin. Less. Tol. Caj. Fill. Dic. etc. cum Salm. c. 1. n. 2. dicunt, hoc esse per se licitum, prout licitum est aspicerè quascumque res pulchras, ad visum à Deo creatas; ideo tenent, nullam esse culpam per se, præcisa curiositate, aspicerè mulierem pulchram. Et idem sentit Tourn. t. 3. p. 513. in fine, loquendo de homine seculari. Sed in praxi puto hoc rarò excusari à veniali, nisi fiat ex urbanitate debita, aut alia justa causa. Secus tamen meritò dicunt, si aspectus esset diuturnus, quia tunc excusari nequit à veniali, nec etiam à mortali, si proximum sit periculum turpis concupiscentiæ, vel inmorosæ delectationis, quæ procul dubio aderit, quando in aspiciendo adest commotio spirituum. Ita Salm. ibid. n. 3. cum Less. Caj. S. Anton. Fill. etc. ac Holzm. n. 712. et Elbel. n. 188. Imò valde meritò ait Ronc. de 6. Præc. c. 1. Reg. in praxi 1. diuturnum mulieris pulchræ aspectum, maxime, si quis inordinato amore erga ipsam afficiatur, non esse sine gravi peccandi periculo: Et idem meritò dicit de diuturno colloquio vano cum puella inordinatè dilecta, cui valde adhærent Salm. c. 3. n. 22. et c. 7. n. 34. ex D. Thom. saltem propter proximum periculum labendi.

423. — Aspicerè autem partes minùs honestas, sed haud turpes, mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsûs, et modò aspectus non sit diuturnus, ut supra, de se non

212 LIB. III. TR. IV. DE SEXTO ET NONO PR. DEC. CAP. II.
est mortale; Ita *Nao. Sum. c. 23. n. 19. Sanch. de Matr. l. 9. D. 46. n. 25. Cajet. v. Ornatus, et Salm. c. 3. n. 13. cum Armill. et aliis.* Dictum est de se, nam bene inquit *Holz. dict. n. 712.* id facile mortale esse in aspiciente, valde ad venerem proclivi.

424. — Aspiceret picturas obscenas, tantum ex curiositate, non est mortale, ut dicit *Tamb. Dec. c. 8. §. 5. n. 1.* si delectatio turpis, et ejus periculum absit. Sed, in praxi, virum morose aspicientem pudenda mulieris depictæ difficulter puto excusari à mortali, quia difficulter se liberare hinc poterit à delectatione turpi, vel ab ejus probabili periculo, ut *Elbel. n. 195.*; nisi aspiceret per brevissimum tempus, et in magna distantia, ut bene ait *Ronc. c. 1. q. 1.*

425. — Quær. 3. an liceat mulieri se ornare? Respondetur affirmative, si ornent se pro decencia sui status, vel juxta morem Patriæ. *Salm. de VI. Præc. c. 13. n. 16.* Et idem, si hoc faciat, ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 169. art. 2.* Mulier autem, quæ sine recto fine se ornaret, certe peccaret, et quidem graviter, si hoc faceret ad provocandos viros, ut ipsam concupiscant; leviter verò, si faceret tantum ex levitate, aut vanitate. Ita *Caj. Less. Sylo. etc. cum Salm. l. cit. n. 15. ex S. Th. eod. loc.* Et idem dicendum de muliere se fuco pingente, ut *Salm. n. 16. cum S. Th. dict. art. 2. ad. 1. et 3.* qui excusat pariter mulierem, quæ fucaret faciem, ad suam turpitudinem tegendam. Vide alia dicta de scandalo *l. 2. n. 55.* ubi diximus, quod mulier, juxta consuetudinem loci fuco se pingens, aut aliquantulum ubera detegens non peccat graviter, per se loquendo, si forte inde in generali alii scandalizentur. Dubium est, si sciat aliquem in particulari scandalum pati. Vide dicta *eod. l. 2. n. 54.* Mulier autem, utens veste virili, ex se non peccat graviter; sed non raro erit mortale; Vide *ibid. n. 52. vers. 2. Si fœmina.*

426. — Quær. 7. Aspectus verò, et subinde etiam (rariùs tamen propter periculum adjunctum) tactus ex petulantia, vel curiositate, partium inhonestarum alterius corporis, ejusdem tamen sexus, citra affectum, et periculum consensùs venerei, excusari posse à mortali, ut v. gr. quando simul aliquid natant, vel se lavant, docent *Laym. l. 3. sect. 4. ex Sanch. l. 5. mor. c. 6. n. 12. 13. et n. 27. 28. Trull. d. 12. n. 15.* (Vide dict. num. 420.)

426. — Quær. 8. Verba turpia, lectio obscenorum, spectatio comœdiarum turpium, cantiones inhonestæ, gestus, litteræ, et donæ amatoria, si tantum fiunt ex curiositate, vel vano solatio, non sunt mortalia; secus tamen, si fiant, vel animo inhonesto, sive venereo, vel cum periculo ruinæ spiritualis sui, vel aliorum, *Sanch. d. 46. q. 3. Fill. 1. 30. c. 10. q. 3.*

Quær. 1. an sit peccatum mortale verba turpia proferre? Quidquid in hoc puncto diversè DD. sentiant, dicendum I. de se non esse malum verba turpia proferre, aut audire (idem enim dicitur de proferente, quod de audiente); sed hoc pendet ex bono, vel malo fine, quo verba proferuntur. Ita *Sanch. de Matr.*

l. 9. D. 46. n. 34. Dicendum II quòd loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum; de se non est mortale. Ita cum *Bus. hic, et S. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 8. ac Sanch. n. 35. cum S. Antonin. Nao. etc. Tamb. c. 8. §. 3. n. 2.* Nisi audientes sint ita debiles spiritu, ut scandalum patiantur, ut *Sanch. n. 36. cum Nao. etc.* Aut, nisi verba sint nimis lasciva, ut addunt *Salm. c. 3. n. 19.* Hinc notant num 20. cum *Dicast. dieteria turpia,* quæ proferuntur à messoribus, vindemiatoribus, et mulionibus, non esse mortalia, quia lubricè dicuntur, et audiuntur. Ita etiam loquitur *S. Anton. l. c.* dicens: « Ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ob solatium, quamvis de se non sint mortalia... tamen potest esse mortale ratione scandali, ut cum Audientes sint debiles spiritu, et verba essent multum lasciva. Idem dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis. » Sic etiam dicunt cum *Bus. Sanch. n. 44. Tamb. §. 5. num. 1. et Spor. de Matr. n. 695.* de se esse tantum veniale legere libros turpes ex curiositate, sine turpi delectatione, vel ejus proximo periculo. (Sed sedulo satagant Confessarii, ut hoc prohibeant, quantum valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universè magnam Animæ ruinam hauriunt.) Et idem dicendum de audiente curiositate, sine turpi delectatione, ut *Sanch. n. 38. cum Caj. Rectè autem advertit S. Antonin. l. c.* quòd, audiens turpia cum delectatione deliberata illius turpitudinis, non videtur posse excusari à mortali, sicut qui morose delectatur in turpi cogitatione, nisi forte hæc forent inter Conjuges. Dicendum III cum eodem *Sanch. n. 39.* esse sine dubio mortale dicere turpia ob delectationem captam ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis, ut rectè addit *Tamb. l. c.* sive cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest, cum talia proferuntur coram juvenibus, vel puellis, ut bene advertit *Elbel n. 194.* Hinc tenent *Salm. c. 5. n. 19.* non excusari à peccato gravi, qui nominat pudenda, aut modum copulandi, maxime coram adolescentibus et mulieribus juvenibus honestis. Nominare autem pudenda sui proprii sexus, coram aliis sexus ejusdem, puto, communiter loquendo, non esse grave.

Mortaliter etiam utique peccant, qui ob jactantiam narrant sua turpia peccata: et tunc peccant non solum peccato scandali propter audientes, sed facillimè etiam peccato complacentiæ de ipsis peccatis, ut rectè dicunt *Salm. cum Dic. n. 21.* Et ideo in Confessione explicare debent speciem peccati, de quo se jactant. Colloqui autem honestè cum puellis extraneis, de se non est nisi veniale; sed ratione periculi, maxime in conversatione diuturna, potest esse grave, ut diximus *n. 422. in fin. cum Salm. n. 22. Ronc. c. 1. Reg. 2. in praxi.*

427. — Quær. 2. an sit mortale audire comœdias turpes? Respondetur, quòd, si comœdia non sit notabiliter turpis, illam audiens non peccat mortaliter, nisi qui expertus sit suam fragilitatem. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. D. 46. n. 42.* Si verò in

comœdia repræsententur res notabiliter turpes, vel modo turpi, mortale quidem esset illam spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantum, aut ob vanum solatium, secluso periculo consensus in turpem delectationem. Ita *Sanch. d. n. 41 et Tamb. §. 5. n. 1. cum Diana, Rodr. Lorca, etc.* quidquid sit (ut ait *Tamb.*) de cooperatione (de qua mox agendum) quam quisque afferret sua pecunia, concurrere ad talem repræsentationem.

Num autem graviter peccent omnes, qui pecunia, vel plausu ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes concurrunt, etiamsi sine ipsis comœdia repræsentaretur? Negant *Turrian. Bald. et Baldel. ap. Croix l. 2. n. 239.* Et huic opinioni olim adhæsi. Sed melius nunc censeo affirmandum cum eodem *Croix, et Holm. de Carit. c. 4. n. 242.* Ratio, quia isti, etsi materialiter, tamen positivè cooperantur ad actionem graviter peccaminosam; quæ cooperatio non est licita, nisi fiat ex gravi causa necessitatis, vel utilitatis. Et idem rectè dicit *Holm.* de iis, qui ex officio impedire tenentur, vel etiam qui alias impedire commodè possunt. Non damnarem verò de mortali simplices spectatores, præciso periculo turpis delectationis, ut supra, sine quibus comœdia etiam fieret; isti enim neque essent causa illius turpis repræsentationis, quia non positivè in illam influerent; neque occasio, quia (ut supponitur) etiam sine ipsis comœdia ageretur. Excipe Clericos, et Religiosos, qui non possunt ibi interesse sine gravi laicorum scandalo. Sic enim rectè docet *Bened. XIV, de Synodo l. 11. c. 10.* Et excipe etiam laicos, sine quibus comœdia non fieret. Nullo autem modo à mortali excusarem adolescentem, qui, absque necessitate, vellet curiositatis causa hujusmodi comœdiis interesse, nisi quis esset valde timoratus, et insuper pluries esset expertus, se, illas spectando, nunquam lethaliter peccasse; modo suo exemplo aliis adolescentibus occasionem non præberet hujusmodi turpibus repræsentationibus assistendi.

428. — Certum est autem, repræsentantes, seu componentes has comœdias, notabiliter turpes, nullo modo excusari posse à peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum. *Sanch. l. c. n. 42, cum S. Anton. Sylv. Ang. etc.* Nec lucrum quamvis magnum eos excusare potest, ut rectè notat *Tamb. ib.* Nota autem hæc id quod docet *D. Th. 2. 2. q. 168. art. 3. ad 3.* nempe: « Ad omnia autem quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus non est secundum se illicitum: nec sunt in statu peccati, dummodo moderatè ludo utantur, id est non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis, (id est turpibus, vel quæ vergunt in Proximi nocumentum, ut explicat in corp.) ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis, et temporibus indebitis... Unde illi, qui moderatè eis subveniunt, non peccant...; si qui autem... sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant, quasi eos in peccato foventes. » Idem docet *D. An-*

ton. p. 2. tit. 23. §. 14. ubi explicando verba illa *D. Thom. illicitis verbis aut factis*, dicit: « Si cum verbis turpibus, vel actibus turpia repræsentantibus, tunc est illicitum et mortale. » Vide alia dicta de Scandalo l. 2. n. 56.

429. — « q. Choreæ, nisi malo fine fiant, aut cum periculo alios aut seipsum incitandi ad libidinem, vel cum alia circumstantia mala, secundum se non sunt malæ, nec actus libidinis, sed lætitiæ. Quando verò sancti Patres eas interdum valde reprehendunt, loquuntur de turpibus, et earum abusu. Vide *Caj. v. Choreæ. Fill. n. 223.* (Choreæ, ut docet *S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 6.* per se licitæ sunt, modo fiant à personis secularibus cum personis honestis, et honesto modo, scilicet non gesticulationibus inhonestis. Idem dicunt *Salm. c. 3. n. 17 et 18. cum Azor. Cajet. Fill. Bon. etc.* In choreis autem leviter apprehendere manum sæminæ, vel non erit culpa, vel ad summum venialis, ut notat *Caj. ib. Sum. v. Choreæ: et consentit probabiliter Sporer de Matr. c. 3. n. 694. Vetitum autem fuit Clericis à Trid. sess. 24. c. 12. choreis illicitis assistere, saltem illas ducere. Vide *Salm. ib.**

« 10. Exhibentes comœdias turpes, item facientes libros aut picturas, incitantes ad libidinem, peccant mortaliter, quia sunt ruina proximi; cum moraliter certum sit, multos inde ad peccatum incitandos. *Fill. n. 211.* Similiter Magistratus, qui permittunt, ut exhibeantur turpes comœdiæ, peccare mortaliter docet *Hurt. et concedit Bald.* si auctoritatem illis præstent, eas approbent, vel foveant: addit tamen, eos posse aliquando excusari, si ad majus malum impediendum non puniant, et tantum tolerant. Vide *Diana p. 5. t. 15. R. 82.*

430. — « 11. Persona soluta, permittens se tangi ab alia, tactu, qui vulgò censetur pudicus, ut prehensio, contrectatio manus, amplexus, et oscula juxta morem patriæ, non peccat, nisi ei constet fieri pravo affectu; huic enim cooperari non licet. Docet tamen *Filliucius*, etiam tunc admitti posse, ne tangens infametur. (Sive, ne suspicionem infamæ ingerat, vel ne alii scandalizentur. Ita *Tourn. t. 3. p. 505. cum Sylvio et Salm. c. 3. n. 62. cum Sa, Azor. Caj. Bon. Tenetur tamen resistere, si tactus fiant clam, et certum sit malitiosè fieri. Salm. ibid. Tamb. §. 4. n. 25. Croix lib. 2. n. 249.*) Admittens autem tactus impudicos (ut mamillarum et obscenarum partium) vel oscula furtiva (ut dicunt etiam *Salm. d. n. 22.*) et mox rosa, vel indecentia, peccat: quia præsumitur affectus malus. Vide *Fill. tr. 30. n. 169. et infra lib. 5. c. 1. dub. 2.*

Utrum autem mulier, vi oppressa, ad vitandos impudicos tactus alterius, teneatur etiam clamare, si oporteat? Affirmant *Salm. ibid. cum Caj.* ex communi, ut asserunt; et probant ex *Deut. 22. v. 24.* ubi damnatur ad mortem puella, quia non clamavit, cum esset in Civitate. Sed valde probabiliter dicit *Nao. Summ. cap. 16. n. 1. Soto de Just. l. 5. q. 1. art. 5. et Bon. de VI Præc. q. un. n. 10. cum Reg.* non teneri mulierem ad clamari-

dum cum periculo notabilis damni, sive infamiae, vel nimiae verecundiae; quia tunc, si aliter jam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii supra relatus; nam praeceptum illud erat praeceptum iudiciale, pertinens quidem ad iudicium externum, in quo damnari praecipiebatur puella quae violata fuisset, et non clamasset, cum esset in Civitate; quia praesumebatur ipsa (ut commentatur à Lap.) stupro consensisse, et ideo non clamasse. Et idem sentiunt Menoch. et Gordon. cum Philone apud Calmet, super textu citato. Præterea nemo dubitat, quin omnia praecepta iudicialia Veteris Legis jam omnino cessaverint per praecepta iudicialia perfectionis Legis Evangelicae, ut probat doctus Frassent. t. 6. de Leg. D. 3. art. 2. q. 4. concl. 1. in fine. Non negandum tamen, quod, si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam antea tactam, vel ob sui cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potius pati mortem, vi repellendo invasorem suae pudicitiae, quam permittere copulam? Duplex est sententia, ut diximus n. 368. At negativa, quam tenent Sol. Nav. Tolet. et alii, potius speculative, quam practice est probabilis.

451. — « Quæres, an, et quatenus liceant tactus, et aspectus, etc. inter conjuges, vel sponsos?

« Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam, ad hanc enim licite se excitant. Alio autem fine, v. gr. voluptatis causa si fiant, sunt peccata venialia: quia matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis: quæ, cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. Sanch. l. 9. d. 46. n. 7. Fill. n. 357. et alii. (Vide l. 6. n. 932. ad 936.)

« Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici verò in partibus honestis licent, si ex iis tantum intendant delectationem sensitivam: secus, si veneream; Sanch. l. c. n. 50. etc. Bonac. p. 9. num. 6. etc. (Sed vide dicenda l. 6. n. 854.)

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.

452. An fornicatio sit vetita de jure Naturæ? — 453. An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat? — 454. An permitti possint meretrices? — 455. Circa concubinatum, quæritur I. An possit absolvi, qui nequit ejicere concubinam sine infamia? — 456. Quær. II. An absolvi possit promittens, se concubinam ejecturum? — 457. Quær. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens? — 458. Quær. IV. An qui est in proxima occasione, causa exercendæ artis? Quid verò, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat? — 459. Quær. V. An famula peccans cum Domino? — 440. Quær. VI. An uxor peccans cum viro? — 441. Quær. VII. An tollenda occasio etiam

cum gravi damno? — 442. Quæ sint penæ pro concubinatu, præsertim Pro Clericis? — 443. An stuprum sit speciale peccatum? — 444. Ad quid teneatur Rapter? — 445. Quid de adulterio? — 446. An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges? — 447. An copula habita inter desponsatos? — 448. Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei? — 449. Qu. II. An differant incestus cum affinibus? — 450. Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus? — 451. Qu. IV. An sit speciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente? Quid, si sit ejus Parochus? — 452. Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem? — 453. An soli tactus incestum constituant? — 454. Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe? — 455. Circa sacrilegium Personale; Quær. I. An Sacerdos simul Religiosus, lædens castitatem, committat duo sacrilegia? — 456. Qu. II. An copulans cum alia persona sacrata? — 457. Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia? Quid, si morose delectetur de peccato alterius? — 458. Circa sacrilegium Locale, Qu. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia? — 459. Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia? — 460. Quæ comprehendantur per locum sacrum? — 461. Qu. III. An verba et aspectus lascivi, habiti in Ecclesia, sint sacrilegia? — 462. Qu. IV. An cogitationes turpes? — 463. Circa sacrilegium Reale quæritur, quando committatur?

452. — « RESP. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, quo natura instituit: v. gr. quando servantur sexus diversus, species eadem, vas, et modus naturalis, etc. »

Unde resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ideo in Confessione sunt exprimendæ.

« 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum soluta (hoc est, quæ sit libera à voto, matrimonio, religione) ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur: 1. Concubinatus, qui est fornicatio continuata. Unde concubinarius (sicut et meretrix) ordinariè non debet absolvi, nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, cujus retentio scandalum daret, licet cum ea non peccaret. Sanch. lib. 1. mor. cap. 8. Nav. cap. 3. Fill. tr. 30. c. 2. n. 56. 2. Congressus cum alterius sponsa, quæ est fornicatio intra eandem speciem gravior, et in Confessione aperienda: saltem respectu sponsæ, ut docent Rodr. tr. 3. c. 109. Sanch. de Matr. t. 1. l. 1. dub. 2. num. 6. Fag. t. 1. l. 4. c. 3. Fill. l. 2. tr. 30. c. 2. num. 52. contra Coourr. Vicald. Led. Azor. quorum sententiam, (etiam respectu sponsæ) probabilem, et in praxi tutam censet Dian. p. 1. tr. 7. Resp. 5. »

Attende hinc propos. 15, damnat. ab Alex. VII quæ dicebat: « Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præcepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam. »

Deinceps notandum, procul dubio fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cum Natura ordinet copulam tantum ad matrimonium, quo non solum præles generari, sed etiam bene educari

dum cum periculo notabilis damni, sive infamiae, vel nimiae verecundiae; quia tunc, si aliter jam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteronomii supra relatus; nam praeceptum illud erat praeceptum iudiciale, pertinens quidem ad iudicium externum, in quo damnari praecipiebatur puella quae violata fuisset, et non clamasset, cum esset in Civitate; quia praesumebatur ipsa (ut commentatur à Lap.) stupro consensisse, et ideo non clamasse. Et idem sentiunt Menoch. et Gordon. cum Philone apud Calmet, super textu citato. Præterea nemo dubitat, quin omnia praecepta iudicialia Veteris Legis jam omnino cessaverint per praecepta iudicialia perfectionis Legis Evangelicae, ut probat doctus Frassent. t. 6. de Leg. D. 3. art. 2. q. 4. concl. 1. in fine. Non negandum tamen, quod, si mulier sit in periculo proximo consentiendi in copulam, ob experientiam antea tactam, vel ob sui cognitam fragilitatem, teneatur utique clamare ad se liberandam ab illo congressu. An autem mulier oppressa teneatur potius pati mortem, vi repellendo invasorem suae pudicitiae, quam permittere copulam? Duplex est sententia, ut diximus n. 368. At negativa, quam tenent Sol. Nav. Tolet. et alii, potius speculative, quam practice est probabilis.

451. — « Quæres, an, et quatenus liceant tactus, et aspectus, etc. inter conjuges, vel sponsos?

« Resp. 1. Conjugibus licent, si referantur ad copulam, ad hanc enim licite se excitant. Alio autem fine, v. gr. voluptatis causa si fiant, sunt peccata venialia: quia matrimonium eos cohonestat, ac defectus debiti finis non est mortalis; nisi tamen habeantur cum periculo pollutionis: quæ, cum iis sit illicita, eo casu erunt mortalia, regulariter saltem. Sanch. l. 9. d. 46. n. 7. Fill. n. 357. et alii. (Vide l. 6. n. 932. ad 936.)

« Resp. 2. Sponsis tactus impudici non licent; pudici verò in partibus honestis licent, si ex iis tantum intendunt delectationem sensitivam: secus, si veneream; Sanch. l. c. n. 50. etc. Bonac. p. 9. num. 6. etc. (Sed vide dicenda l. 6. n. 854.)

DUBIUM II.

Quæ sint species luxuriæ consummatæ naturales.

452. An fornicatio sit vetita de jure Naturæ? — 453. An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat? — 454. An permitti possint meretrices? — 455. Circa concubinatum, quæritur I. An possit absolvi, qui nequit ejicere concubinam sine infamia? — 456. Quær. II. An absolvi possit promittens, se concubinam ejecturum? — 457. Quær. III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens? — 458. Quær. IV. An qui est in proxima occasione, causa exercendæ artis? Quid verò, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat? — 459. Quær. V. An famula peccans cum Domino? — 440. Quær. VI. An uxor peccans cum viro? — 441. Quær. VII. An tollenda occasio etiam

cum gravi damno? — 442. Quæ sint penæ pro concubinatu, præsertim Pro Clericis? — 443. An stuprum sit speciale peccatum? — 444. Ad quid teneatur Rapter? — 445. Quid de adulterio? — 446. An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges? — 447. An copula habita inter desponsatos? — 448. Circa incestum, quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei? — 449. Qu. II. An differant incestus cum affinibus? — 450. Qu. III. An incestus cum cognatis spiritualibus? — 451. Qu. IV. An sit speciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente? Quid, si sit ejus Parochus? — 452. Qu. V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem? — 453. An soli tactus incestum constituant? — 454. Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe? — 455. Circa sacrilegium Personale; Quær. I. An Sacerdos simul Religiosus, lædens castitatem, committat duo sacrilegia? — 456. Qu. II. An copulans cum alia persona sacra? — 457. Qu. III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia? Quid, si morose delectetur de peccato alterius? — 458. Circa sacrilegium Locale, Qu. I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia? — 459. Qu. II. An sint sacrilegia tactus impudici habiti in Ecclesia? — 460. Quæ comprehendantur per locum sacrum? — 461. Qu. III. An verba et aspectus lascivi, habiti in Ecclesia, sint sacrilegia? — 462. Qu. IV. An cogitationes turpes? — 463. Circa sacrilegium Reale quæritur, quando committatur?

452. — « RESP. Eæ dicuntur, in quibus fit commixtio eo modo, quo natura instituit: v. gr. quando servantur sexus diversus, species eadem, vas, et modus naturalis, etc. »

Unde resolvitur, tales esse has sequentes, quæ ideo in Confessione sunt exprimendæ.

« 1. Est fornicatio, quæ est concubitus soluti cum soluta (hoc est, quæ sit libera à voto, matrimonio, religione) ex mutuo consensu. Ad hanc reducitur: 1. Concubinatus, qui est fornicatio continuata. Unde concubiniarius (sicut et meretrix) ordinariè non debet absolvi, nisi dimissa concubina, aut muliere suspecta, cujus retentio scandalum daret, licet cum ea non peccaret. Sanch. lib. 1. mor. cap. 8. Nav. cap. 3. Fill. tr. 30. c. 2. n. 56. 2. Congressus cum alterius sponsa, quæ est fornicatio intra eandem speciem gravior, et in Confessione aperienda: saltem respectu sponsæ, ut docent Rodr. tr. 3. c. 109. Sanch. de Matr. t. 1. l. 1. dub. 2. num. 6. Fag. t. 1. l. 4. c. 3. Fill. l. 2. tr. 30. c. 2. num. 52. contra Coarr. Vicald. Led. Azor. quorum sententiam, (etiam respectu sponsæ) probabilem, et in praxi tutam censet Dian. p. 1. tr. 7. Resp. 5. »

Attende hîc propos. 15, damnat. ab Alex. VII quæ dicebat: « Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præcepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam. »

Deinceps notandum, procul dubio fornicationem vetitam esse de jure Naturæ, cum Natura ordinet copulam tantum ad matrimonium, quo non solum præles generari, sed etiam bene educari

possit. Ideo fornicatio semper est intrinsecè mala, licet aliquando per accidens à fornicario proles bene educaretur. Ratio, tum quia in hoc ob magnum periculum hallucinationis, causa nimis delectationis, facillimè errari potest; tum, quia natura considerat, quæ communiter, non quæ per accidens eveniunt; tum, quia de se est contra jus naturæ carni rationem subicere, ut accidit in fornicatione ob delectationem actûs. In matrimonio autem, esto eadem delectatio interveniat, Deus tamen speciali providentia disponit, ut talis deordinatio absit. V. *Ronc. de VI. Præc. c. 1. q. 2.*

453. — Quæritur hîc 1. an peccet graviter mulier non resistens turpi congressui alterius ob metum mortis, quamvis non consentiat? Alii omnino affirmant, quia talis immobilitas esset quedam cooperatio voluntariæ, cum possit se agitando congressum aliquo modo impedire. Ita *Lugo de Just. et Jure Disp. 10. n. 197. Ronc. ib. q. 3. cum Fill. Azor.* quos saltem in praxi put sequendos. Alii verò negant. Vide dicta n. 368.

454. — Quæritur 2. an permitti possint meretrices? Prima sententia probabilis affirmat, eamque tenent *Salm. de 6. Præc. c. 2. n. 91. cum S. Thom. Coo. Trull. Led. etc.* huicque clarè adhæret *S. Aug. l. 4. de Ord. c. 4.* Ratio, quia, demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe sodomizæ, bestialitatis, mollitierum, præter prævaricationem mulierum honestarum; ideo *S. Aug. c. ait:* « Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris » omnia libidibus. » Verùm secunda sententia, practicè probabilior, negat; et hanc tenent *Ronc. de VI. Præc. c. 2. q. 6. Nao. Mau. c. 17. n. 195. cum Cornel. Gutt. et aliis ap. Salm. n. 83.* Ratio, quia per meretrices hæc mala graviora non evitantur, eò quòd in hominibus luxuriosis ex facili et frequenti cum meretricibus congressu libido altiores figit radices; et ideo, cum hoc vitium frequentia magis augeatur, ipsi non desinunt committere pollutiones, et peccata nefanda, saltem cum ipsis meretricibus, nec ideo se abstinere à sollicitandis læminis honestis. E converso, permissione meretricum innumera alia mala superaddunt, nempe plures puellæ prostituuntur, adolescentes Parentes parvipendunt, bona dissipant, studia scientiarum negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt. Cæterùm, bene advertit et probat *P. Sarnelli* in suo *Opusculo de Abusu meretriciæ*, quòd, licet in vastis Urbibus meretrices permitti possint, nullo tamen modo in aliis locis permittendæ sint.

455. — Concubinatus autem propriè est concubitus soluti cum soluta (impropriè verò cum uxorata vel uxorato); dummodo habeantur invicem uxorio modo, sive in unam domo, sive in alia, ut constat ex stylo Curizæ Romanæ, et ex Concilio Tridentino *sess. 24. c. 8.* Nota hîc, ante omnia, prop. 41 proscriptam ab *Alex. VII.* quæ dicebat: « Non est obligandus concubinarius » ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinari, vulgò *regalo*, dum, deficiente illa, nimis ægrè ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium

» afficerent, et alia famula nimis difficilè inveniretur. » Item nota alias tres prop. damnatas ab *Innoc. XI.* « 61. Potest aliquid quando absolvi, qui in proxima peccandi occasione versatur, » quam potest, et non vult ommittere, quin imò ex proposito quærit, aut ei se ingerit. 62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi, » occurrit. 63. Licitum est quærere directè occasionem proximam peccandi bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi. »

Hinc quæritur I. An aliquando possit absolvi concubinarius, qui concubinam ejicere è domo non posset sine scandalo, ut cum *Bus.* dicunt *Salm. c. 2. n. 27.* Ratio, quia in diuturno concubinato est moraliter impossibile, rem aliis non fieri notam. Non negant tamen *Salm. ib.* in aliquo casu rarissimo eum posse absolvi: putà (ut ait *Spor. de Pæn. n. 329. cum Gob.*) si aliter non possit vitari grave damnus famæ, vel fortunarum, juxta dicenda de *Pæn. n. 455.* Sed eo casu dico, omnino expedire, ut saltem differatur absolutio, donec experimento probetur continentia pœnitentis; nisi casus esset, quòd pœnitens (satis alias dispositus, ut supponitur) non ampliùs redire posset ad peccata confitendum, vel si immineret necessitas communicandi, ad vitandam positivam infamiam.

456. — Quæritur II. An, extra prædictum rarissimum casum infamizæ, aut scandali, possit absolvi concubinarius, antequam concubinam dimittat, si sedulo se eam dimissurum promittat? Alii concedunt pro prima, vel secunda vice, ut *Diana, Sancius, Megala, et F. Ant. à Sp. S.* apud *Salm. c. 2. n. 28.* Alii omnino negant etiam pro prima vice, quando occasio est proxima. Ita *Nao. Pal. Azor. Tol. Fill. etc.* cum *Diana*, se revocante *ap. Salm. n. 32.* Alii denique, ut *Salm. d. n. 32. cum Trull. Sylo. Rodr. Lop.* distinguunt sic: Si concubinarius est publicè notus, minimè est absolvendus, etiamsi det signa magni doloris; nisi concubinam dimittat, aut nisi postquam (concubina extra domum degente) per aliquod tempus notabile ad eam non accesserit. Ratio, tum quia scandalum pareret, videre eum, qui adhuc lomi concubinam retinet, vel ejus domum frequentat, ad Eucharistiam accedere; tum quia publicus peccator non debet absolvi, nisi etiam publicè pœniteat, et scandalo satisfaciatur. Vide dicenda *ib. 6. num. 512.* Si verò concubinarius est occultus, nec etiam absolvi potest, nisi in aliquo casu raro: putà, si vir nobilis doleat profusis lacrymis, vel post terribilem concionem auditam, vel si constiteatur territus morte socii, vel si magnum periculum mortis evaserit. Ita *Lugo de Pæn. D. 10. n. 251. et Salm. n. 34. cum Pal. Laym. Dic. Trull. etc.* Hoc tamen tantùm admittendum puto, quando est moraliter impossibile, quòd concubina ante absolutio-nem brevi dimitti possit; vel quando urget necessitas communicandi ob vitandam magnam infamiam, juxta mox dicta n. 435. *in fine.* Nam alias semper absolutio est differenda; quia experientia nimis constat, quòd, obtenta absoluteione, difficulter occasio

postea aufertur, et sic facillimè reditur ad vomitum. Vide dicenda l. 6. n. 456.

437. — Quæritur III. An concubina, quæ à concubinario sustentatur, possit absolvi, antequam a domo illius discedat? Rectè negant *Salm. c. 2. ex n. 43.* Excipiunt tamen n. 44. primò, si ex discessu ei grave eveniret damnum, puta infamiae, vel aliorum scandalum. Secundo, si femina nequiret manuum labore se alere, aut in alia domo deservire, aut mendicare sine dedecore, aut alio gravi incommodo. Emendicare autem illi, quæ non est ad id assueta, semper magnum incommodum afferre videtur, ut ait *Hurt. ib.* Sed in his casibus regulariter semper etiam est differenda absolutio.

438. — Quær. IV. An possit absolvi, qui, causa artis licitæ exercendæ, est in proxima occasione peccandi? Probabiliter respondent *Suar. t. 4. in 3. p. D. 32. sect. 2. Cajet. v. Periculum. et Salm. c. 2. n. 46. cum Gand.* posse quidem absolvi, si ille esset moraliter impotens ad officium suum deserendum, et peccaret, non ex vi occasionis, sed ex propria fragilitate, et inde ostenderet signa veræ pœnitentiæ, cum proposito occasionem cavendi, quantum potest. Hinc communiter possunt excusari à deserenda occasione, qui, ratione officii, cum foeminis versando peccant, ut dicunt *Nao. c. 3. n. 5. ac Graff. Jann. Hurt. Lopez, etc. cum Salm. num. 47. et Milant. in p. 61. Innoc. XI.* Idem dicitur de Chirurgis, qui, reminis medendo, sunt in occasione peccandi, *Salm. ib. cum Sanch. Nao. Hurt.* Idem de Parocho, qui, in audiendis foeminarum Confessionibus, voluntariè se polluit. Hi possunt absolvi, quin officium deserant; secus tamen dicendum de Confessario simplicis, qui tenetur abstinere à Confessionibus excipiendis, nisi forte ex hac infamiam subiret. *Salm. n. 48. cum Pa. Nao. Hurt. etc.* Potest etiam absolvi foemina, quæ vivi hospitando, et peccat occasione hospitandi, et idcirco cadit cum diversis, et etiam cadit cum aliquo particulari, modo proponit inde evitare sola cum solo conversari. Ita *Salm. n. 49. cum Nao. et Trull.* Si tamen adhuc, remediis adhibitis, peccans eodem modo relabatur, nulla apparente probabili spe emendationis, tunc nullo modo absolvenda, nisi occasionem deserat, vel specialia signa doloris exhibeat, juxta dicenda de *Pœn. l. 6. n. 451.*

439. — Quær. V. An possint absolvi famulæ cum heris peccantes, si etiam antea cum eis peccaverint? Si illæ his, vel semel tantum peccaverint, et post admonitionem Confessarii occasionem tollere curaverint, tunc absolvi posse rectè dicunt *Salm. c. 2. n. 50.* Secus, si occasionem removere neglexerint. *ib.* Quare nunquam eas absolverem, si peccatum fuerit frequens, nisi in casu gravis necessitatis, proposito supra in *quæst. III.* Ac ipse essent sufficienter dispositæ, juxta dicenda l. 6. n. 459. Et etiam in eo experimentum quærerem.

440. — Quær. VI. An possit absolvi uxor, si ipsa est in occasione proxima peccandi cum suo viro, qui eam contra naturam cognoscat, vel prostituat? Respondetur negativè cum *Salm. c. 2.*

n. 52. cum *Sanch.* Tenetur enim tunc divortium facere: sed hoc intelligendum, nisi ad hoc sit moraliter impotens, ut dictum est in *qu. IV. ut supra.*

441. — Quæritur VII. An quis teneatur tollere occasionem proximi peccandi cum concubina, etiam cum suo gravi damno temporali; puta, si amasius debitor esset concubinæ in magna summa? Negant *Tancred. Sanctius, et Anton. de Sp. S.* apud *Salm. n. 57.* Sed contrarium omnino tenent *Salm.* quia damnum spirituale magis quam temporale, præcavendum est. Verùm hæc ratio, si hic valeret, valere deberet etiam pro casibus supra allatis *quæst. III et IV,* ubi idem *Salm.* probabiliter excusant aliquando eos, qui ad grave damnum evitandum occasionem non deserunt. Quapropter primam sententiam probabilem censeo, si amasius non posset solvere sine magno detrimento suæ famæ, vel sui status, ita ut ille in gravem necessitatem redigeretur; vide dicenda *lib. 6. n. 455.* Sed in omnibus his casibus expedit omnino, ut differatur absolutio usque ad emendationem; vide eodem *lib. 6. n. 456.*

Plura hic adduntur scitu utilia in hac materia.

442. — I. A Concil. Trid. *sess. 14. c. 8.* indicta fuit pro concubinato pœna excommunicationis ferendæ post tertiam monitionem, et insuper pœna ejectionis extra Oppidum, vel Diocesim, implorato brachio Sæculari. II. In crimine hoc, cum sit mixti fori, procedi potest tam à laicali, quam ab Ecclesiastico Judice. III. Clericus concubinaris ex Conc. Trid. *sess. 25. c. 14.* post primam monitionem privatur tertia parte fructuum Beneficii; post secundam verò privatur pensionibus, et Beneficii administratione; deinde post tertiam omnino beneficio expoliatur; denique excommunicatur, et tunc potest etiam Curia seculari ab Episcopo tradi. Vide *Salm. c. 2. n. 60.* Probabiliter autem non privatur tertia parte fructuum (ut dictum est) Clericus, qui etiam post monitionem tantum semel peccaverit. *Salm. ibid. n. 64.* Notandum autem 1. nomine fructuum non comprehenduntur distributiones quotidianas, ut à S. C. fuit decisum apud *Salm. n. 66.* Notandum 2. pœnas pecuniarias hujus criminis ad pios usus ab Episcopo applicandas esse. *Salm. n. 67.* Notandum 3. quod Clericus non privatur fructibus Beneficii, nisi post sententiam. *Salm. n. 68.*

Utrum autem Clerici concubinaris publici, sint etiam ipso jure suspensi? Affirmant *Barbos. S. Ant. Nao. Sylv. etc. ap. Salm. c. 2. n. 70.* dicentes, ipsos incurrere talem suspensionem tam ab officio, quam à Beneficio ex c. *Sacerdotes. Dist. 50.* et sic declaratum esse à S. C. Concilii. Sed negant probabiliter, *Soto in 4. D. 5. q. 5. a. 6. Fill. tr. 27. n. 124. ac Trull. Suar. et Fag. ap. Salm. ib.* qui huic sententiæ adherent. Ratio, quia de tali suspensione non constat; imò potius probatur oppositum ex Trid. *l. cit.* ubi dicitur, quod, si Clericus concubinaris secundæ monitioni non paruerit, ab Episcopo suspendatur ab administratione Beneficii; ergo supponit Concilium, nullam esse suspen-

sionem antea ipso iure latam. Ad Declarationem autem S. C. respondent, eam non esse authenticam, et etiamsi esset authentica, aliam non habere auctoritatem, quam sententia probabilis Doctorum; juxta dicta l. 1. n. 106.

445. — « 2. Stuprum, hoc est defloratio virginis, ipsa invita; » quia, si consentiat, erit tantum fornicatio simplex, nec circumstantia in Confessione aperienda, ut probat *Less. et Sanch. l. 7. dis. 12. contra Nao. Azor. et alios.* »

Et cum *Bus. et Sanch. consentiunt Salm. de VI Præc. c. 4. n. 2. et Ronc. c. 3. q. 2. cum Burb. Bon. etc.* Dicunt autem *Bon. et Salm. n. 13. cum Less. Fill. Diana*, quod fornicatio cum virgine consentiente potest esse aliunde speciale peccatum, scilicet ratione infamiae, vel mæroris Parentum, vel rixarum, odii, etc. Vide dicenda de *Sponsalibus*, l. 6. n. 847.

444. — « 3. Raptus, cum scilicet persona aliqua (sive masculus, sive femina, sive nupta, sive innupta) libidinis causa abducitur, illata vi, sive abductæ, sive iis, quorum potestati subest. » (Scilicet parentibus, aut tutoribus, aut viro; non autem si sint fratres, et mulier sit sui juris. *Ronc. q. 3. cum Mol.*) Si quæ tamen sponte discedat cum Amasio, insciis Parentibus, non erit proprie raptus, sed fuga, non addens malitiam specie distinctam fornicationi. *Lug. d. 16. n. 137. Filliuc. n. 10. Vide Bon. Idem dicit Diana p. 1. t. 7. R. 37. ex Less. lib. 2. cap. 19. d. 1. Sanch. de Matr. t. 2. l. 7. d. 4. n. 5. etc.* »

Ex Trident. *Sess. 24. cap. 6.* raptor tenetur mulierem ducere aut dotare; nisi mulier sit meretrix, aut malæ famæ. Quando tamen adest Raptus cum violentia mulieris invitæ, matrimonium semper est nullum, etiamsi cum rapta sint sponsalia contracta. Constituitur raptum etiam preces importunæ. Num autem etiam dolus? Vide *Salmant. de IV Præcept. cap. 4. n. 28. Vide alia de Matrim. lib. 6. n. 1107 et 1108.*

445. — « 4. Adulterium, cum scilicet uterque, vel alteruter coeuntium est conjunctus matrimonio, etiamsi adulterantis conjux sit contentus: esto enim tunc illi non fiat injuria, fit tamen ipsi statui, Sacramento, et huic præcepto. Quod, si femina adulterans sit conjugata, gravius habetur, quam si vir, propter incommoda graviora, v. gr. damnorum hæredis, prolis incertitudinem, etc. Si verò uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in confessione exprimendæ. *Fill. t. 26. c. 4. n. 85 et 89.* »

(Nota. hic prop. 50 damn. ab Innocent. XI quæ dicebat: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum.*) »

446. — Qui sodomiticè uxorem cognoscit, probabilius etiam adulterium committit, quia, est contra bonum datæ fidei, ut *Sanch. de Matr. lib. 9. d. 18. n. 4. Ronc. c. 4. q. 3. cum Azor. etc. Salm. de VI Præc. cap. 5. num. 15. cum communi, contra paucos. Et debet explicari, sodomiam commissam esse cum propria conjuge, ut *Salm. ibid.**

447. — An verò sit adulterium copula, habita cum desponsata per verba de futuro? Probabilius negatur cum *Sanch. de Matr. lib. 1. d. 2. n. 2. Salm. d. c. 5. n. 10. Ronc. ibid. q. 5. Censent autem Ronc. et Salm. de Matr. cap. 1. n. 11. quòd, si unus ex sponsis cum alia persona fornicetur, debet aperire in Confessione circumstantiam sponsalium, tanquam mutantem speciem, ratione injuriæ alteri illatæ. Probabile verò satis est cum *Trull. Pont. Dian. Convar. Lugo, Sanch. et Laym.* esse tantum circumstantiam aggravantem, cum sponsus per sponsalia nullum acquirat jus in corpus alterius. Vide hoc de *Matr. l. 6. n. 847.**

448. — « 5. Incestus, hoc est congressus cum consanguinea, vel affine, usque ad quartum gradum, eò gravius peccatum, quò gradus est propinquior, quem proinde in Confessione exprimere, saltem securius est, ut habet *Nao. c. 6. C. Lugo. disp. 16. n. 312.* sicut etiam multò gravior est incestus cum consanguinea, quam cum affine in eodem gradu, v. gr. cum matre, quam cum noverca; cum sorore propria, quam cum sorore uxoris; et rursus gravior est cum affine, quam cum cognato spirituali, vel legali. Addi verò debet, si in primo gradu fuerit, utrum cum matre, an cum filia, an sorore, *Lugo loc. cit. et Escob. de actibus humanis E. 2. c. 6. ubi ex Hurtad. d. 9. de Pœnit. diss. 4. probabile dicit, incestum in eodem gradu, et linea ejusdem esse speciei (eò tamen graviorem, quò gradus est vicinior stipiti), et satis esse dicere, habui rem cum consanguinea in linea recta. Ad hanc speciem revocatur, tanquam analogæ, fornicatio cum filia Confessionis; cum proprie non sit cognatio spiritualis, quam tamen circumstantiam in Confessione exprimendam esse probat *Sanch. l. 8. de Matr. d. 55. Con. d. 32. Fagund. et cæteri probabiliter contra Sa. V. Confessio, et Dian. V. Lugo n. 356.* »*

Ad majorem horum claritatem, quæritur I. An omnes incestus quoad gradus sint ejusdem speciei? Vide dicenda de *Sacr. Pœnit. lib. 6. n. 470.* ubi hoc sat probabiliter affirmatur (excepto tantum primo gradu consanguinitatis in linea recta) cum *Caj. Sot. Lug. Bon. etc. cum D. Thom.*

449. — Quær. II. An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? utraque sententia est probabilis. Prima cum *Croix l. 6. p. 2. n. 1073. Caj. Lugo, Dian. ex S. Th.* negat, quia in utroque casu contra reverentiam conjunctis debitam pariter peccatur. Secunda sententia cum *Vasq. Dic. et aliis ib.* affirmat; ratio istorum, quia videtur totaliter diversa reverentia debita ob sanguinis conjunctionem, quam ob conjunctionem affinitatis. Vide dicenda l. 6. n. 469.

450. — Quær. III. An incestus inter cognatos spirituales sit diversæ speciei, quam inter consanguineos, et affines? Absolute affirmandum cum *Salm. et S. Th. qui 2. 2. q. 154. art. 10. ad 2. docet, per copulam inter cognatos spirituales committi sacrilegium ad modum incestus.* An autem tunc sit explicandus gradus cognationis? Affirmant *Salm. ib. n. 49.* sed probabilius negat

Croix n. 1078. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est diversæ speciei ab aliis enuntiatis, et explicari debet. Vide *Salm. ib. n. 41.*

431. — Quær. IV. An Confessarius, rem habens cum filia spirituali occasione Confessionis, debeat hoc explicare in Confessione? Prima sententia affirmat, quia Pater cum filia spirituali contrahit quandam extraordinariam familiaritatem, et obligationem ducendi illam ad salutem, et ideo videtur specialis turpitudine illam trahere ad perditionem. Ita *Salm. c. 5. n. 43. cum Sol. Sanch. Fag. etc. Secunda* tamen probabilior sententia negat cum *Fill. tract. 30. n. 105. Spor. de Matr. cap. 3. n. 620. Elbel. de 6. Præc. n. 141. Holz. eod. tit. n. 669; item Vasq. Bon. Pont. Dic. Dian. Trull. Leand. etc. apud Salm. n. 42. Idem sentit Tourn. t. 3. p. 688. art. 4. v. Quær. ex c. ult. de Cogn. Spir. Ubi Ex datione aliorum Sacramentorum (præter Baptismum, et Confirmationem) cognatio spiritualis nequaquam oritur. Ratio, quia nec est incestus, dum inter illos nulla intervenit cognatio; neque est sacrilegium (intellige quoad hanc circumstantiam) dum nulla Sacramento injuria irrogatur. Rectè verò advertit *Elb. l. c. cum Henno*, Parochum peccantem cum tali pœnitente, peccare etiam contra justitiam, cum ex justitia teneatur suas oves pascere ex Trid. non solum verbo, sed etiam exemplo.*

432. — Quær. V. An propinqui, obtenta dispensatione ad Matrimonium contrahendum, si ante Matrimonium fornicentur, incestum committant? Affirmant probabiliter *Major, et Callego apud Croix lib. 6. part. 2. n. 1077.* quia impedimentum propinquitatis non censetur auferri per dispensationem, nisi tantum, ut ipsi conjuncti possint Matrimonium contrahere, non autem fornicari. Sed non minus probabiliter contradicit *Sanch. de Matr. l. 7. D. 67. n. 9. cum Caj. Arm. et Vega*, et idem sentit *Lugo de Just. D. 3. n. 13.* Ratio, quia dispensatio non concedit quidem fornicationem, sed tollit prohibitionem Matrimonii: ubi autem Matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus; ergo, cessante Matrimonii prohibitione, cessat, tanquam accessoria, prohibitio specifica fornicationis.

433. — Nota hic, quod omnes tactus inter consanguineos, saltem primi, et secundi gradus, sunt incestus, juxta receptam sententiam. Vide *Dub. seq. n. 469.*

434. — « 6. Sacrilegium, hoc est violatio rei sacræ per actum venereum. Res autem sacræ, quæ sic violantur, sunt locus, et persona. Unde sacrilegium est 1. Omnis actus luxuriosus exterior (qualis est v. gr. pollutio, et probabiliter etiam tactus impudici, Vide *Lugo n. 464.*) in loco sacro, hoc est templo, vel cœmeterio; nisi tamen fiant à conjugibus ex necessitate, v. gr. ad vitandam incontinentiam. 2. Omnis actus luxuriosus, tam interior, quam exterior in persona, vel cum persona voto castitatis consecrata, circa quem tamen probabile est, non opus esse exprimere, utrum fuerit votum solemne an simplex: Sicuti neque, si duplici titulo sit sacrata, v. gr.

» quia est Sacerdos et Religiosus: quia est moraliter una numero malitia: *Sanch. de Matr. l. 7. d. 27. n. 27. Henr. et ceteri.* » quos citat *Dian.* et sequitur *p. 1. t. 7. R. 3. V. Card. Lug. d. 16. de Pan. S. 4. Bon. q. 4. p. 17. Esc. E. 8.* »

Pro clariori intelligentia, quæstiones super hoc puncto segregatim exponam, quoad sacrilegium, circa personam, circa locum, et circa res.

433. — I. Circa personam, quæritur I. An Sacerdos, qui sit etiam Religiosus, peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia? Prima sententia affirmat, quia talis, ut Religiosus, debet servare castitatem ratione voti: ut Sacerdos autem, ratione præcepti Ecclesiæ. Ita *Less. l. 4. c. 3. n. 87. Con. Ledesm. etc.* Sed negant verius *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 25. n. 28 et 81. Palas. Azor. Trull. etc. cum Salmant. de VI Præc. c. 6. n. 7.* Ratio, quia, quamvis ex duplici præcepto talis Sacerdos maneant obstrictus voto castitatis; attamen contra idem præceptum, et ex eodem motivo peccaret, dum Sacerdos, non jam ex Ecclesiæ constitutione, ut isti censent, sed tantum ratione voti, sacris Ordinibus annexi, ad castitatem obligaretur, juxta probabilior sententiam. Vide de *Ordin. l. 6. n. 808.* Præterea, etiamsi obligatio castitatis in Sacerdote immediatè esset tantum ex Ecclesiæ præcepto, istamen, lædendo castitatem, etiam peccaret contra Religionem, juxta communem Doctorum sententiam *ibid.* allatam, quia Ecclesia ex solo motivo Religionis, ob reverentiam sacri Ordinis, celibatum suis Ministris imponit. Rectè etiam Ecclesia potest efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, ut probat *Croix lib. 3. p. 1. n. 57. cum Suar. et Card. Vide de hoc l. 6. n. 4. p. 407. circa fin.*

436. — Quær. II. An persona Sacra, rem habens cum alia sacrata, duplex sacrilegium committat? Quidquid dicat *Sa.* omnino est affirmandum cum *Less. lib. 4. c. 4. n. 84. Elbel de 6 Præc. n. 248. Salm. c. 6. n. 5. cum Fill. Bon. et communi*, quia is dupliciter Religionem offendit, scilicet peccato proprio, et peccato alterius, cui cooperatur.

437. — Quær. III. An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum? Affirmant probabiliter *Lug. Leand. Perez. Salmant. cap. 6. num. 10.* Ratio, quia (ut isti dicunt) non induceret ille alios ad castitatem lædendam, nisi ipse ad libidinem positivè affectus esset, ideoque ipse quoque castitatem offendit. Sed satis probabiliter etiam negant *Sanchez Dec. t. 2. lib. 5. cap. 6. num. 11. et Dic. et apud Salm. ib. n. 9.* Quia castitatis votum emittens, non alienam, sed tantum propriam castitatem respicit. Attamen prima sententia mihi certò probabilior videtur, si ille ex positivo affectu ad libidinem alterum ad peccandum induceret; secus, si ex alio pravo fine. Omnino autem tenendum cum *Sal. cap. 6. num. 13. et 14.* contra paucos, sacrilegium utique committere Religiosum, qui morosè delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione.

438. — II. Circa locum, quæritur I. An copula maritalis, aut occulta, habita in Ecclesia, aut sine alia culpa, sit sacrilegium? Prænotandum, quod ex c. un. de Consec. Eccl. in 6. et ex c. Ecclesiis 20. de Consec. Dist. 1. prohibetur sanguinis aut seminis voluntaria effusio, per quam (modo effusio certè sit peccatum mortale, et sacrilegium) Ecclesia remanet polluta, donec iterum benedicatur. Sed dubium est, quænam effusio ad id sufficiat? Adsunt tres sententiæ, omnes satis probabiles, ut rectè aiunt Salm. de Matr. c. 15. n. 65. in fine. Prima sententia tenet, præciso scandalo, nunquam esse sacrilegium copulam maritalem, sicuti nec sanguinis effusionem ob defensionem factam; quia prædicta lex, cum sit pœnalis, strictè est intelligenda, nimirum de sola effusione illicita. Ita Glossa in d. c. Ecclesiis, 20. v. Semine, dicens, hoc esse secundum Hyginum Papam in c. 19. antecedenti, ubi: Si homicidio, vel adulterio Ecclesia violata fuerit, expurgetur. Pontius de Matr. lib. 10. cap. 10. n. 13. Sa v. Ecclesia n. 14. item Alensis, Rosell. ac Henrig. et probabile putant Sotus, Dic. etc. apud Salm. l. c. Secunda sententia distinguit, et dicit committi quidem sacrilegium, et Ecclesiam pollui per sanguinis aut seminis effusionem publicam, non verò per occultam, scilicet nemini notam; aut tantum duobus, aut tribus. Ita Glossa in cit. c. un. de Consec. in 6. v. Si polluit, ubi: « Si pollutio fuerit » occulta, Ecclesia non debet reconciliari; dicunt enim Theologi, » quod ideo reconcilietur Ecclesia, ut videntes Ecclesiam lavari, » cogitent, quantum pro lavatione peccatorum sit laborandum » Item Pontius l. c. n. 9. (vocans communem) Tolet. l. 15. c. 8. Sa v. Ecclesia, n. 19. Nav. c. 27. n. 230. Azor. t. 1. l. 10. c. 26. q. 3. et Vasq. Coninch, Rodr. etc. apud Salm. d. c. 15. n. 63 et 64. Ratio, quia, ut isti iniqui, talis effusio non est sacrilegium de Jure Divino, sed tantum de Jure Ecclesiastico, quo sola publica effusio prohiberi videtur, dum tantum per istam auferitur in opinione hominum reverentia, loco Sacro debita; et saltem ob tantorum DD. auctoritatem hanc sententiam probabilem bene putant Salm. n. 65. Notant tamen, quod, ut effusio dicatur jam publica, sufficit, si manifestetur verbis, aut si vir et femina in eodem toro cubare cernantur. Tertia sententia probabilior dicit, adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et Ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate. Ratio, quia textus citati universè loquuntur de quacumque effusione; et sic rectius intelligendi, dum etiam per copulam occultam, et licitam Ecclesiæ gravis injuria irrogatur; et ipsa etiam probabilius polluitur; quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio à Divinis officiis abstinere. Ita Sanch. de Matr. l. 9. D. 15. n. 12. Bon. de Matr. q. 4. p. ult. n. 6. Holzm. de 6. Præc. n. 667. Croix l. 6. p. 2. n. 1071. Salm. ib. n. 65 et 67. cum Suar. Less. Sylo. Opinantur autem illi DD. tunc conjuges in morali necessitate esse, quando sunt in periculo incontinentiæ, vel quando diu in Ecclesia permanere deberent, nempe per 10 dies, ut aliqui censent: alii per 20, alii verò per mensem. Et casu, quo conjuges

judicarent, se per mensem in Ecclesia esse mansuros, etiam ab initio mensis copulari possunt. Ita Sanch. loc. cit. et Salm. n. 67. cum aliis.

439. — Quæritur II. An autem soli tactus impudici, habiti in Ecclesia sint sacrilegia? Negant plures DD. ut Sanch. de Matr. l. 9. D. 13. n. 21. cum Caj. Nav. et Bon. Fas. Zan. Dian. Cand. Leand. etc. apud Moya; dummodo absit periculum pollutionis. Ratio, quia talibus tactibus non violatur Ecclesia, adeo ut impediantur Divina officia, ideoque cessat ratio sacrilegii. Sed probabilius contradicunt Elbel de Sacril. n. 576. Holz. de 6. Præc. n. 721. Item Syloest. Cordub. Lop. et Manuel apud Sanch. l. c. ex n. 15. Ratio, quia tactus inhonesti eandem malitiam habent, quam copula, et ideo sunt sacrilegi, non ob violationem Ecclesiæ, statutam fieri tantum per pollutionem, sed ob gravem irreverentiam, quæ loco sacro irrogatur; non ideo enim pollutio est sacrilegium, quia polluitur Ecclesia; sed ideo polluitur Ecclesia, quia pollutio est sacrilegium.

460. — Per locum autem Sacrum comprehenditur omnis locus ab Episcopo benedictus, et deputatus ad Officia Divina, aut ad mortuos sepeliendos, à tecto usque ad pavementum. Non autem comprehenduntur Cellæ, Clastrum, Sacristia, Dormitorium, Tectum supra Ecclesiam, janua extra limen Ecclesiæ, Atrium. Ita, Salm. de Matr. l. c. et de VI Præc. c. 6. n. 30 et 70. cum Sanch. Dic. Bos. Nec etiam veniunt Oratoria privata, nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solet in Hospitalibus, quia tunc sunt veræ Ecclesiæ, et ibi omnes Missam audire possunt, ut Salm. tr. 18. cap. 3. n. 82. cum Pal. Suar. Fas. etc. Secus autem, si sint merè privata, quamvis ibi dicatur Missa ex concessione Papæ, vel Episcopi, juxta dicenda de Sac. Euch. l. 6. n. 357 et 359.

461. — Quæritur III. An verba, et aspectus lascivi in Ecclesia habiti sint sacrilegia? Tres pariter adsunt sententiæ. Prima dicit, omnes actus externos, etiam leviter turpes, in Ecclesia habitos, esse sacrilegia. Ita Sylo. et Coninch apud Salm. de VI Præc. c. 6. n. 20. Secunda sententia damnat ut sacrilegia, tantum actus externos graviter turpes. Ita Sanch. de Matr. l. 9. D. 15. n. 20. Salm. ib. ex n. 21. cum Suar. Mol. Dec. etc. Tertia sententia, quam tenent Tol. Con. Vasq. Basil. Dian. Valent. etc. apud Salm. n. 19. Holzm. de 6. Præc. n. 721. vocans communem, et ut certam alibi sequuntur Salm. de Matr. c. 65. n. 68. in fine (licet hinc sibi contradicant) negant tales actus, aut leviter, aut graviter turpes, esse sacrilegos. Ratio, quia hujusmodi colloquia, aut aspectus turpes, sive etiam oscula libidinosa (secluso semper periculo pollutionis) licet sint mortalia, et mortaliter deformia, non tamen continent per se gravem deformitatem physicam contra reverentiam loco sacro debitam. Hoc tamen non obstante, puto secundam sententiam absolutè probabiliorē.

462. — Quæritur IV. An sint sacrilegia cogitationes turpes habitæ in Ecclesia? Rectè distinguunt Salm. ib. n. 24. cum Soto,

Nao. Azor. Suar. etc. Affirmant, si desideria sunt deliberata peccandi internè in Ecclesia, etiamsi illa extra Ecclesiam habeantur, juxta dicta hoc l. 3. n. 43. cum *Salmantic. etc.* communiter. Secus dicendum, si desideria sint peccandi extra Ecclesiam, contra *Medin.* Si verò consensus sit peccandi intra Ecclesiam, sed occultè, sacrilegium est, juxta nostram sententiam allatam mox. n. 458.

465. — III. Circa res Sacras; est etiam sacrilegium abuti rebus sacris ad turpiter peccandum, ideo sacrilegium quidem committit, qui indutus ad Missam se polluerit, etc. ut *Dian. et Tancred. apud Salm. c. 6. n. 37.*

Dubitatur, an Sacerdos gestans Sacramentum Eucharistiæ, peccando externè, vel internè contra castitatem, committat aliud sacrilegium? Affirmant communiter *Tamb. de Sacram. Pen. l. 2. c. 7. n. 12. et Sanch. c. 7. n. 35.* cum aliis. Ratio, quia sancta sanctè tractanda. Sed vide dicenda l. 6. n. 35. in fin. v. valde. Sic pariter dicunt *Salm. n. 37. cum Lug. Tambur. etc.* non posse excusari à sacrilegio, qui se polluerit statim post communionem, scilicet post mediam horam circiter.

Non autem committit sacrilegium, qui peccat gestando Reliquias, aut Agnos cereos; neque, si illas daret amasæ titulo donationis. Secus, si daret in pretium peccati; nam esset tunc sacrilegium, et simonia. *Salm. c. 6. n. 37 et 38. cum Azor. et Fill.*

An autem sit sacrilegium peccatum carnale, commissum diebus festis? Affirmant aliqui; sed probabilius negatur cum *Salm.* quia finis præcepti non cadit sub præcepto. Vide dicta hoc l. 3. n. 46 et 273.

DUBIUM III.

Quæ sint species luxuriæ Consummatæ contra naturam.

464. Quid de congressu innaturali? — 465. Quid de mollitie? — 466. Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta? — 467. An pollutio, habita tangendo puerum aut mulierem, sit diversæ speciei? — 468. An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens? — 469. An sodomia inter conjunctos addat speciem incestus? — 470. Quæ sint pænæ sodomitarum? — 471. Quid requiratur ad eas incurrendas? Et an Clerici patientes illas incurrant? — 472. An pænæ incurrantur ante sententiam? — 473. An eas incurrat Clericus exercens bestialitatem? — 474. Quid de peccato bestialitatis? — 475. De peccato cum Dæmone. Quid si Dæmon repræsentet personam nuptam, sacram, etc.

464. — « RESP. Cùm contra naturam esse dicantur eæ, in quibus fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturæ, » ita ut juxta tales modos species variantur, hinc resolvitur, tales species esse sequentes:

« 1. Est congressus inordinatus, hoc est innaturalis, sive inde-

» bitus concumbendi modus, cùm scilicet servetur quidem identitas speciei, diversitas sexus, et debita naturæ organa, sed » inordinato tantummodo acceditur: v. gr. cùm vir succumbit, » vel aversè accedit more pecorum, vel à latere, vel stando, aut » sedendo, aliave ratione insolita; quod est contra naturam mortale, quando inde periculum est impediendæ generationis, aut » effundendi seminis: alias, si hoc periculum caveatur, aut non » sit, eò quòd matrix fœminæ satis attrahat semen, et retineat, ut » fit plerumque, non contra, sed præter naturam erit, et veniale » grave, imò nullum, si gravis causa adsit, v. gr. quia mulier est » prægnans, vel quia corporis dispositio sive utriusque, sive alterius conjugis aliter fieri non patitur. *Fill. tract. 30. cap. 8. q. 8. n. 157.* * (Vide dicenda de Matr. l. 6. n. 917.) *

465. — » 2. Mollities, sive pollutio, est cùm, absque congressu, seu copula, voluntariè procuratur fluxus seminis, sive » ut foras effundatur, uti in maribus, sive intus defluat in matricem, ut in fœminis. Et hoc peccatum, præter propriam malitiam, sæpe aliam habet adjunctam, v. gr. fornicationis, adulterii, incestus, etc. cùm quis nimirum simul imaginatur, ac » desiderat congressum alicujus personæ liberæ, conjugatæ, etc. » quod proinde, si fiat, in Confessione aperiendum est. Plura de » mollitie v. sequenti dubio.

466. — » 3. Sodomia imperfecta est congressus debiti quidem sexus, maris nempe cum fœmina, sed extra vas naturale. » Potest etiam simul habere alias malitias, v. gr. adulterii, si fiat » cum conjugata; incestus, si cum consanguinea. *Bon. q. 4. de Matr. p. II. n. 1. Fill. l. c. n. 158.*

» 4. Sodomia perfecta est congressus duorum ejusdem sexus, » ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina, et potest etiam » habere alias malitias adjunctas, v. gr. incestus; quo casu » cognitionis gradum non necessariò explicandum docet *Escob. de act. hum. E. 2. c. 6.* sed satis esse dicere, coivi cum consanguineo, vel affine; quia nec miscetur caro, nec contrahitur affinitas, nec linea variat speciem. Ita ille: explicandum tamen » esse, fuerisne agens, an patiens, dicit *C. Lugo d. 16. n. 423.* » contra *Dian. p. 2. t. 4. de sacr. R. 159. exp. 6. t. 6. R. 36.* »

Quæstio magna est, in quonam actu consistat sodomia? Alii tenent consistere in concubitu ad indebitum vas? alii in concubitu ad indebitum sexum. Utraque sententia est probabilis, et in utraque sententia cernitur specialis deformitas, quam habet sodomia contra naturam, quæ requirit utrumque servari ad generationem, id est debitum vas, et debitum sexum.

Primum autem sententiam, quòd sodomia sit in congressu ad indebitum vas, tenent *Trull. Reg. Henr. Coq. Lez. Leand. Llamas,* et communiter Juristæ apud *Salm. de VI Pract. cap. 7. ex n. 81.* Hinc dicunt, eum veram sodomiam committere, qui coit in vase præpostero cum persona etiam sexus diversi. *Secunda* vero sententia probabilior, et communis Theologorum, tenet eam consistere in congressu ad indebitum sexum. Ita *S. Th. 2. 2.*

q. 154. art. 11. *Less. l. 4. d. 13. n. 89. Holzm. de 6. Præc. n. 976. Elbel. n. 263. ac Salm. loc. cit. cum Sa. Azor. Bon. Caj. et aliis pluribus.* Ratio, quia vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, quacum nullo modo generatio fieri potest. Hinc inferitur I. esse veram sodomiam coitus fœminæ cum fœmina, ut dicunt *S. Thom. loc. cit. Ronc. de 6. Præc. c. ult. q. 1. Holzm. loc. cit. Spor. de Matr. c. 3. n. 626. Salm. n. 80. cum Caj. etc.* Quamvis non improbabiliter sentiat *Elbel. l. cit. cum Fel. Pot. de 6. Præc. n. 2171.* hujusmodi concubitus, etiam cum affectu ad vas præposterum, non videri nisi sodomiam impropiam, cum inter fœminas non possit dari copula perfecta. Inferitur II. esse veram sodomiam quemcumque concubitus, sive corporum conjunctionem, habitam cum persona ejusdem sexus, sive in vase præpostero, sive in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent *Tamb. in Matth. Conf. c. 7. n. 94. Ronc. l. c. Tourn. t. 3. p. 501. sect. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 910. et l. 6. p. 2. n. 1082. Salm. loc. cit. n. 81.* Hinc dicunt *Ronc. Tamb. n. 70. et Salm. n. 87. in fine, contra Graff.,* non esse necessariò in Confessione explicandum, si pollutio fuerit intra, vel extra vas; sufficit enim confiteri, *peccavi cum puero*, ut Confessarius judicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si verò non adfuerit pollutio, deberet explicari. Inferitur III. cum *Salm. n. 82. ad Caj. Sa. Bon. Tamb. et communiori,* coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam tantum imperfectam, specie distinctam à perfecta, ut aiunt *Tourn. vide loc. cit. et Tamb. num. 74.* Qui notat n. 64. cum *Fill. et rectè consentiunt Holz. n. 720. et Spor. n. 336. cum communi,* ut asserit, quòd, si vir coiret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quædam copula inchoata, saltem in affectu. Unde, juxta hanc doctrinam, vir concumbens cum virgine extra vas, duo committit peccata, contra eandem quidem castitatem, sed diversæ speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contra naturam in effectu. Dicunt autem præfati *Spor. Holzm. et Tamb. n. 77. cum Angel.* quòd Confessarius, intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, vel præposterum, non debet querere, in quo loco, vel quomodo. An autem pollutio in ore sit diversæ speciei? Afirmat *Sporer. n. 637. cum aliquibus apud Dian.,* et hoc peccatum vocant irrumationem. Sed probabilius dicunt *Holzm. loc. cit. et Fill. tr. 30. n. 155. cum Cajet. Graff. etc.* quòd, si vir pollutur in ore fœminæ, erit copula inchoata, ut supra: si verò in ore maris, erit sodomia. Quale verò peccatum sit coire cum fœmina mortua? Dicendum cum *Holz. num. 720. Salm. num. 74. Spor. num. 639. cum Tamb. etc.* communiter, non esse fornicationem, quia fit cum cadavere; nec bestialitatem, ut quidam volunt; sed esse pollutionem, et fornicationem affectivam.

467. — Dubitatur 1. an pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversæ speciei à simplici pollutione? Prima sententia affirmat, et dicit talem pollutionem cum

puero esse sodomiam, cum fœmina verò esse copulam inchoatam. Ita *Spor. n. 634. et Dic. et Diana ap. Salm. c. 7. n. 9. Secunda verò sententia cum Caj. 2. 2. q. 154. art. 11. Azor. l. 3. p. 3. c. 23. qu. 1. Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. n. 15 et Salm. n. 10. cum Trull. Mach. Sayr. Fill. Basswo, etc.* tenet esse simplicem pollutionem. Ratio, quia quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quòd fiat pollutio tactibus propriis, vel alienis. Sufficit tunc confiteri, *habui pollutionem tactibus alienis.* Quando enim non adest concubitus, non adest affectus ad sexum sed ad pollutionem: et hæc est probabilior. Notat ideo *Ronc. de VI Præc. c. 7. q. 6. cum Bon. Trull. et Fill.* quòd, si quis pollutur tactibus alienis, non oportet, ut explicet, an tactibus viri, vel fœminæ; quia cum tantum pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet, si tactibus viri, vel fœminæ illa eveniat. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis.

468. — Dubitatur 2. an in peccato sodomie explicandum sit, si quis fuerit agens, vel patiens? Negant *Salm. c. 7. n. 87. cum Dian. etc.* quia, dicunt, taliter coeuntes communiter ambo pollutur. At verius explicandum est, secundum *Holzm. n. 678. Tourn. t. 3. p. 503. num. 2. Mazz. l. 1. p. 13. et Tamb. Leand. Lugo. etc. apud Salm. n. 86.* quia in agente multò facilius adest pollutio, quam in patiente.

469. — Dubitatur 3. an sodomia inter consanguineos, aut affines addat speciem incestus? Tres sunt sententiæ. Prima universè negat cum aliquibus apud *Diana,* qui eos sequi videtur; quia dicunt, incestum committi tantum, et quando adest coitus in vase debito cum mixtione sanguinum. Sed hæc non videtur satis probabilis. Secunda sententia, quam tenent *Bon. de Matr. p. 4. n. 10 et 11. item Azor. Cand. etc. apud Salm. c. 7. n. 90.* dicit, coitum sodomiticum inter propinquos in 1 et 2. gradu esse quidem incestum, cum hic sit vetitus de jure naturali, non verò coitum inter propinquos in 3 et 4. gradu, qui prohibetur tantum a jure positivo inter marem et fœminam in ordine ad Matrimonium: quare dicunt, coitum sodomiticum, qui non dicit ordinem ad Matrimonium, non esse vetitum inter tales propinquos de jure positivo, præcisè ratione propinquitatis. Tertia sententia, quam probabiliorē puto cum *Lug. de Pen. D. 16. a. n. 345. Tourn. t. 3. p. 490. q. 2. Ronc. c. ult. q. 2. Croix l. 6. p. 2. n. 1082. cum Sylo. et Graff. item Leand. Dic. etc. cum Salm. n. 92.* docet, omnem coitum, sive naturalem, sive innaturalem, inter propinquos usque ad 4. gradum, sive sint consanguinei, sive affines, sive sint cognati legales, sive spirituales, induere malitiam incestus. Ratio, quia ex lege Ecclesiæ jam debetur his omnibus reverentia, et pietas, quæ si deturpetur coitu naturali, tantò magis coitu innaturali. Sic etiam dicunt *Salm. n. 94.* incestum committere, qui pollutur tactibus alicujus conjuncti in quarto gradu. Idemque dicendum de aliis tactibus impudicis, in quibus explicanda est species personæ complicitis, an sit consanguinea,

conjugata, etc. cum *Tourn. pag. 509. v. Hic, et Vica, ac Salm. ib.* qui asserunt, esse commune. Notandum verò, ut certum, explicandum esse in Confessione, si sodomia sit habita cum violentia, vel cum persona ligata voto Castitatis: Et insuper, si cum conjugata: quia fides Matrimonii postulat, ut conjux nullo concubitu carnem suam cum aliis dividat. *Sanch. Trull. cum Salm. ib. ex n. 98*

470. — Quoad pœnas autem hujus criminis, sciendum, sodomitas à Legge Civili damnari pœna mortis, et combustionis; A jure autem Canonico ex Bulla S. Pii V. apud *Salm. c. 7. n. 107.* tam Clericos, quàm Laicos Religiosos, hoc dirum nefas « exercentes (verba Bullæ) omni privilegio Clericali, Officio, Beneficio, præsentis canonis auctoritate privari. » Et insuper præcipit S. Pontifex, ut ii Potestati seculari tradantur.

471. — Hic plures quæstiones agitantur, circa quas, brevitate gratia, dicimus probabilius esse, ad prædictas pœnas incurrendas requiri: I. Ut sodomia sit consummata cum pollutione intra vas, ut (contra *Laguna*) tenent *Ronc. de VI. Præc. c. ult. q. 5. Bon. de Matr. q. 4. p. 11. n. 2. Holm. c. 3. n. 719. item Suar. Nav. Fill. Azor. Barb. cum Salm. c. 7. n. 109.* et communi; Nam lex pœnalis semper exigit, ut crimen sit perfectum, et consummatum. II. Ut sodomia sit maris cum mari; nam coitus sodomiticus maris cum femina, non est vera sodomia, ut *Bon. loc. cit. n. 5.* et cum *Azor. Hurt. Dic.* et communiori tenet *Salm. ib. n. 111.* contra *Less. et Garcia.* Hinc probabiliter notant *Salm. n. 112. cum Bon. etc.* quòd sodomia cum femina non comprehenditur sub reservatione sodomice. Secus verò, si sit reservatum peccatum contra naturam. An autem, sub reservato peccato contra naturam, comprehendatur pollutio? Videtur de se comprehendi: sed *Salm. n. 115. in fine cum Hurt.* negant, quia Episcopi, ut dicunt, communiter pollutiones in hujusmodi reservatione comprehendere non intendunt. III. Quod ad pœnas Clericorum pertinet, ut actus sodomice sit frequentatus, sive usu continuatus, ut ait *Navarr.* Hoc enim importat verbum *exercentes*, ut supra in Bulla expressum. Ita *Bon. num. 2. et Salm. n. 121. cum Barb. Suarez, Hurt. Henr.* et communi, contra *Lop. Farinac. etc.* Hinc excusatur, qui semel in bis peccaret.

Sed magis dubitatur I. an Clerici, sodomiam patientes, pœnas incurrant? Negant *Hurt. Graff. etc.* apud *Salm. n. 120.* quia dicunt, verbum *exercentes* proprie significare actionem, non passionem, et hæc satis probabilis videtur. Contrariam verò meritò tenent esse probabiliorē *Salm. n. 117. cum Dian. Bon. Barb. etc.* quia patientes etiam sunt veri sodomitæ; pari modo ac feminae à pœnis adulterorum, licet sint tantum patientes, non excusantur.

472. — Dubitatur 2. an prædictæ pœnæ antesententiam incurrantur? Prima sententia affirmat, quia Pontifex dicit: *Præsentis Canonis auctoritate privamus.* Ita *Az. Dic. Far. Garc. etc. ap. Salm. c. 7. n. 124.* Secunda tamen verior et communior sententia negat cum *Nav. c. 27. n. 249. Suar. de Cens. t. 5. D. 31.*

sect. 4. n. 22. Bon. de Matr. q. 4. p. 11. n. 3. Less. l. 2. c. 29. n. 63. et Salm. n. 125. cum Barb. Fill. Trull. Dian. Hurt. etc. Ratio, quia (ut probant *Salm. tr. 11. c. 2. ex n. 69.*) nulla pœna, privans aliquo jure acquisito, incurritur, nisi post sententiam, quamvis in lege exprimat pœna ipso facto incurri. Imò, etsi ibi dicatur: *Nulla expectata Judicis sententia:* tunc enim saltem requiritur sententia declaratoria criminis. Ratio, quia nimis dura esset lex, qua per se ipsum quis pœnas exequi teneretur, priusquam per sententiam damnetur. Vide dicta *l. 1. n. 148.*

475. — Dubitatur 3. an Clericus, bestialitatem exercens, pœnas sodomitarum incurrat? Affirmant *Quaranta, Ledes. Rodrig. etc.* apud *Salm. n. 128.* Quia, ut dicunt, etiam lex pœnalis extendi debet de casu ad casum, quando currit eadem ratio, et crimen est gravioris malitiæ, ut esset in hoc casu. Sed opposita tenenda est cum *P. Concina c. 5. Salm. c. 129. cum Barb. Bon. Dian. etc.* quia ratio primæ sententiæ currit in lege præceptiva, quæ omnino pendet à ratione legis; Non verò currit in lege pœnali, quæ pendet non solam à ratione legis, sed etiam à voluntate Legislatoris; ideoque in ea non valet argumentum à pari.

474. — « 5. Bestialitas, quod est gravissimum inter omnes, et est congressus, in quo non servatur identitas speciei; v. gr. si homo coeat cum bestia, sive ejusdem sexus sit, sive non. » (*Bestialitas est gravius peccatum, quàm sodomia; quia non solum ibi non servatur debitum vas, aut sexus, sed neque debitum genus.* » *Salm. c. 7. n. 139.*) * Neque opus est explicare, qualis, sive ejus speciei fuerit: quia est differentia tantum materialis, et in genere entis; non autem formalis, et in genere moris. *Escob. l. 2. c. 6. Fill. t. 2. tr. 30. c. 7. n. 131.* * (*Hoc est commune cum Salm. c. 7. n. 137. et Elbel n. 260. cum Henno, etc.*) **

Sed dubitatur, an opus sit explicare, an bestia illa fuerit mas, aut femella? Affirmant *Croix l. 3. p. 2. Elb. n. 261. Holz. n. 681.* quia (ut dicunt) moraliter diversa est deformitas congressus cum bestia mari, et cum femella. Sed communiter (id latetur idem *Elbel*), et probabilius negant *Tourn. p. 503. n. 3. Fill. tr. 30. c. 8. n. 161. Tamb. D. c. l. 7. c. 8. §. 5. n. 1. Felix Pot. de 6. Pr. n. 2182. Azor. l. 3. c. 22. q. 3. Renzi de 6. Pr. c. 8. q. 16. cum Graff. et de Jumar.* Ratio, quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexus omnino accidentalis est, nullamque in genere moris differentiam involvit. Tactus autem impudici cum bestia, licet non sint proprie peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait *Elbel. loc. cit.* saltem venialem.

475. — « Ad bestialitatem autem revocatur peccatum cum dæmone succubo, vel incubo: cui peccato superadditur malitia contra religionem; et præterea etiam sodomice, adulterii, vel incestus, si affectu viri, vel mulieris; sodomitico, adulterino, vel incestuoso cum dæmone coeat. Vide *Bon. de Matr. q. 4. p. 12. n. Fill. num. 162.* »

THEOLOGIA

MORALIS.

LIBRI TERTII

TRACTATUS SECUNDUS.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

« PROHIBET hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem
» nominis Dei, qualis potissimum fit blasphemando, temer
» jurando, vovendo, et non servando, de quibus hic agendum.

CAPUT I.

Quid et quotuplex Blasphemia.

121. Quid est Blasphemia? — 122. Quotupliciter blasphematur contra Deum? — 123. Quando est denuncianda Blasphemia hæreticalis? — 124 et 125. Quæ dicitæ sunt, vel non, blasphemis? — 126. An explicandum, si quis directe intendat Deum inhonorare? — 127. Ad quid teneatur consuetudinarius? — 128. Quid, si quis proferat: *o Mors Dei!* *o Vulnera Christi!* irascens contra hominem? — 129. An sit blasphemia maledicere creatoris et diebus? — 130. An maledicere Mortuis? An maledicere Fidei? — 131. An imprecari aliis, vel sibi Dæmonem? — 132. An differant specie blasphemis contra Deum et Sanctos?

121. — « Resp. Blasphemia directe opposita laudi Dei est
» verbum maledictionis, vel convicii, seu contumeliæ in Deum,
» sive id fiat attribuendo ei falsa, sive negando vera; sive tri-
» buendo creatoris, quæ ipsi debentur; sive etiam dicendo vera,
» sed quæ ad ejus dehonorationem, seu vilipensionem tendunt
» ut fit per modum ei indignantis et contemptentis, etc. Ita com-
» mun. *DD. S. Th. 2. 2. q. 13. Bon. Disp. 3. q. 8. Sanch. 2. mor.*
» *c. 82. Laym. l. 4. t. 10. c. 6. etc.* » (V. etiam Inst. pract. conf.)

Unde resolves .

122. — « I. Blasphemat, qui contra Deum infrendens, ei ma-
» ledicit; item, qui ait se aliquid actorum eo invito; item, qui
» eum negat; qui jurat serio per Deos falsos; qui eum vocal
» tyrannum, injustum, nolle, aut non posse nos uvare, non cu-
»
»

FONDO BIBLIOTECA PUBLICA
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

» rare nostra; dæmonem esse fideliorē, et plus posse; non
 » omnia bene esse ordinata, melius in creatione quædam fieri
 » potuisse, aut debuisse, etc. Quæ quidem si quis credat ita esse
 » et non tantum in ira, aut desperatione effutiat, tunc est blas-
 » phemia hæreticalis, id est cum hæresi conjuncta; quod in Con-
 » fessione est addendum, quia specie differt ab imprecativa,
 » *Hurt. 2. 2. d. 91. sect. 12. §. 54.* »

123. — Qui audit aliquem proferentem blasphemiam hæreti-
 calem, tenetur cum denunciare infra sex dies, ut aiunt *Vioa*
de 1. Præc. quæst. 6. art. 2. n. 11 et Salm. tr. 21. c. 3 n. 129. ex
 edicto Inquisitionis, ut dicunt; sed videtur hoc spatium sex dierum
 esse juxta Inquisitionem Hispaniarum, nam in Edicto Inqui-
 sitionis Generalis assignatur mensis. Vide dicenda *lib. 4.*
numer. 252. v. Rogabis. Secus autem, si blasphemiam non sit hære-
 ticalis; nam licet ex *Decr. Julii III. Pii I et Conc. Later.* obli-
 gatio sit denunciandi, (vide apud *Salm. tract. 21. cap. 3. n. 119.*)
 attamen *Sanch. Dec. l. 2. c. 32. n. 47. cum Medina, Manuel, et*
Lopez, ac Salm. loc. cit. cum Bonac. Villal. Trull. et aliis, dicant
 in his blasphemis præmittendam esse correptionem, quæ si pro-
 ficiat, omittendam esse denuntiationem: Imò *Mazotta,* (Vide
Tom. 1. pag. 276.) Tamb. Dec. l. 2. c. 6. §. 4. n. 6. et Vioa dict.
loc. dicunt quod propter desuetudinem hæc Decreta non videantur
hactenus obligare.

124. — Insuper notandum quòd blasphemiam sit dicere: *Velit,*
nolet Deus, Pereat Deus. A dispetto di Dio. Nego Sacramenta.
 Item dicere *dæmonem sanctum, omnipotentem:* non verò, si no-
 minetur *potens, sapiens, etc.* secundum suam naturam, modò his
 verbis non intendatur ei aliquis honor tribui. Nec est blasphem-
 ia, quando verbum mutatum, aut dimidiatum pronuntiatur
 v. gr. *Nego Di... Santo Di... Santo Diana:* probabiliter cum
Vioa loc. cit. n. 8. Tamb. n. 18. et Croix n. 252. cum Gob. et
Tann.

Neque dicere contra homines: *Sanguis di Dio, Corpo di Dio.*
Vioa n. 9. ex communi cum Laym. et Tamb. n. 25. nisi indignatio
 sit directa contra Deum. Et sic tenendum cum *Busemb. et aliis*
infra n. 128. quidquid dicat *Croix lib. 3. part. 1. n. 248,* nempe,
 quòd hæc verba per se semper præ se ferant vilipensionem Dei.

Neque est blasphemiam dicere, *Per vitam Dei, vel Sanctorum.*
 Communiter *Vioa ib. et Tamb. n. 23. cum Sanch. contra Decian.*

Neque dicere: *Renego Deum, si te non percussero.* Ita *Tamb.*
n. 22. cum Salas, et videtur probabile contra *Sanch. et Pal.,*
 quia tunc hæc verba proferens non habet animum negandi Deum,
 casu quo non percussisset: sed quia certè vult percutere, ideo
 dicit Deum esse non credere, si non percussisset; volens tandem
 sic dicere: sicut certum est quòd Deum non negabo, ita certum
 habeo quòd te percutiam.

Neque dicere: *Hoc est verum, sicut Deus.* *Tamb. n. 16. cum*
Azor. Bon. Med. (contra Suar. et Sot.) Et hanc sententiam
 communem asserit esse *Mazot. cum Bon. et aliis,* quia tunc com-

muniter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solum
 indicatur similitudo quædam mixta cum aliqua hyperbole.

Neque dicere: *Sic erat à fato destinatum. Tamb. ibid. cum*
Sanch. Neque afferre verba Scripturæ ad dicendam facetiam;
 modò quis iis non utatur ad turpia, et non fiat tam sæpe, ut con-
 temptum sapiat. *Tamb. cum Vill. ibid. et Gob. apud Croix n. 251.*
 Neque jurare per membra honesta Christi. *Tamb. n. 23. cum*
Sanch. Secus, si juretur irrisoriè, vel per membra inhonesta.
 Ideo vera blasphemiam est dicere: *Potta di Christo; Potta di*
S. Paolo; si intelligatur per *ly potta,* natura mulieris, quam tale
 verbum significat, sed talis significatio communiter neque inten-
 ditur, neque scitur; ideo communiter loquendo, prædicta blas-
 phemia à mortali excusatur: tantò magis, quia verbum *potta* est
 æquivocum, dum italice denotat (etiam de se) non aliud quàm
 interjectionem furoris, ut observavi in Vocabulario Etruscæ
 Lingvæ recentè edito, et hoc probabile censet *Mazot. de Blas.*
§. 2. dub. 2.

Sic quoque excusari possunt à mortali rustici, qui blasphemant
 Deum, vel Sanctos, addendo: *Fuori di Dio, aut se l'ho fatto io.*
 Licet enim de se videatur esse vera blasphemiam, quia talis con-
 ditio non tollit injuriam, quæ primis verbis Deo, vel Sanctis irro-
 gatur, cum bene docet *Sanch. Dec. l. 2. c. 23. n. 3. Sporer de 1.*
Præc. c. 10. n. 22. Pal. tract. 17. disp. 2. p. 3. §. 1. n. 3. cum
Suar. et Valent. item Elbel n. 180 et Croix l. 3. p. 1. n. 250. cum
Tamb. et Dic. ad peccatum blasphemiam non requiri affectum in-
honorandi Deum, sed sufficere solam prolationem vergentem ad
Divini honoris diminutionem, quidquid dicat Gob. apud Croix,
 putans non esse blasphemiam, si quis ex gravi causa proferat
 tantum sicte verba blasphemata. Hinc dicunt *Sanch. n. 41 et*
Sporer loc. cit. cum Tamb. quòd omnis blasphemiam etiam joco
 prolata sit mortale, nisi jocus tollat omnimodam rationem irre-
 verentiæ in Deum (quod dicunt rarò evenire) prout ait *Sanch.* si
 quis causa joci vel irrisionis juraret per falsos Deos. Attamen
 Auctor neotericus libelli, cui titulus (*Istruz. per li Confess. di*
Terre, e di Villaggi c. 4. p. 141.) et *P. Sarnell. Auctor libri Opera*
contra la Bestemmia p. 1. p. 52.) item *P. Mazot. de Blasph. loc.*
cit. cum Dian. et aliis probabiliter inquirunt, saltem ob ignoran-
 tiam, facile posse excusari à mortali rusticum, qui non aliter in-
 tendit Sanctum blasphemare, quàm addito, *se l'ho fatto io;* in-
 tendens sic non blasphemare. Præterquam quod, etiam de se
 loquendo, probabile sit tale diciturum non esse veram blasphem-
 iam; verus enim sensus cujusvis propositionis formatur ex
 ultimis ejus verbis, et ideo rectè dici potest, quòd præfata pro-
 positio, *Managgia Santo N. se l'ho fatto io,* simul et completè
 sumpta, non irroget Sancto veram injuriam, cum adsit illa con-
 ditio, *se l'ho fatto io.* Aliud autem est verba blasphemata exteriùs
 proferre, et interiùs nolle blasphemare, ut supra dictum est, aliud
 prædictam propositionem proferre, in qua per illam conditionem
 expressam, expressè ostendit proferens, se nolle Sancto ullam in-

juriam afferre. Secus verò dicendum, si is talia verba addat, non ad tollendam malitiam blasphemiae, sed poenitentia ductus, vel ad reparandam blasphemiam jam prolata.

125. — « 2. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa contra Deum, licet verba non adsint: ut spuere in caelum, infren- dere dentibus, etc. inò etiam sola mente blasphemiam interior committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei.

« 3. Blasphematur item, qui in Sanctos, vel sacra contumeliosus est, intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine saltem virtuali ad Deum, ita ut moraliter hujus etiam honor censeatur tangi, quia alioqui tantum erit contra dulum, si nimirum contra illos, ut homines quidam in terris fuerunt, dicatur. Quod veniale est, si joco fiat, v. gr. si sanctos Crispinum et Crispinianum voces *sutores*, Joannem et Paulum *eunuchos*: grave verò erit, si contemptum, vel ex odio, aut indignatione contra Sanctos hæc dicas. Licet verò blasphemiam in Deum non admittant materiae parvitatem, multi tamen admittunt in iis, quæ fiunt contra Sanctos. *Esc. t. 1. Extr.*

« 4. Blasphematur item, qui iratus, etsi non contra Deum, sed contra alios, aut alia, eadem tamen serio profert, quæ ex sua significatione, aut modo loquendi, ac circumstantiis important imminutionem divini honoris, aut impropriè: licet enim eam non intendat formaliter, intendit tamen indirectè et virtualiter: quamvis id ex subreptione sæpe sit veniale tantum, si tantum materialiter fiat.

126. — « 5. In Confessione exprimendum est, si quis (quod tamen raro contingit) directè et formaliter Deum inhonorare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. *Laym. l. c.* (cum communi apud *Salm. Tr. 21. c. 3. n. 123. cum Less. l. 2. c. 43. n. 23. Secus, si tantum ex ira blasphemet.*)

« 6. Blasphematur item, qui injuriosè usurpat membrum Christi: v. gr. perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, caput, passio, Sacramenta, chrisma et similia sacra: cum ea non ad perdendum, sed ad salvandos nos data sint, et communiter in his apprehendant homines magnam Dei, earumque rerum vili- pensionem contineri. *Laym. ibid. n. 12.*

127. — « 7. Qui talium verborum consuetudinem habet, tenetur sub peccato mortali serio conari eam tollere. Quod si facit, et tamen labitur, potest excusari aliquando, eò quod juramenta ita impetu naturali effusa non sint voluntaria, nec in se, nec in causa, utpote retractata proposito efficaci. *Laym. l. 1. t. 2. c. 3. n. 6. Vid. Escob. t. 1. c. 3. n. 36. Si non conetur, idque Confessarius neget, neget ei cum discretionem absolutionem. Layman. loc. cit.*

Hic advertendum, quòd aliqui hujusmodi blasphemantes dicant se non animadvertisse ad malitiam blasphemiae: aiuntque quidam DD. quòd isti aliquando ob impetum iræ, vel habitus contracti possint sine advertentia blasphemare. Sed puto cum Auctore citato (*Istruz. etc. p. 145.*) semper adesse in blasphemando

aliquam advertentiam, saltem confusam, de malitia illius prolationis: ira enim, aut habitus ordinariè non ita intellectum obtenebrat, ut penitus ad malitiam blasphemiae non advertatur, licet ipsa reflexè non cognoscatur.

« 8. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in subita commotione, tametsi non satis excusare videatur, quod quidam aiunt iis verbis aliud se non intendere, quàm usurpare tanquam interjectiones significativas iræ suæ: tum quia æquè se possunt assuefacere ad verba alia iræ, et seriæ voluntatis significativa, tum quia, tametsi id non possent, nihilominus non videtur licere usurpare ea, quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inonorativa Dei.

128. — « 9. Quod si verò quis in ira contra hominem, non indignando Deo, sed homini tantum, nudè nominet mortem Dei, septem Sacramenta, v. gr. o Dei mors, vulnera, etc. sine scandalo et sine iis circumstantiis, quibus contemptus importatur, non sunt blasphemiae, sed vana usurpatio Nominis Divini, hoc præcepto prohibita, et peccatum inter venialia grave, ut *Cajet. et Armilla, V. Blasphem. et Sanch.* (Vide d. n. 124.) Quamquam propter periculum incidendi in blasphemias, et quia raro abest scandalum ac nihilominus apud audientes Deus ejusque sacra censentur inhonorari, raro excusantur et meritò absterrentur homines à similibus dictis, ut notat *Laym. loc. cit.*

129. — Quæritur hic, utrum sit blasphemiam maledicere creaturis? Distinguitur, si maledicatur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esset maledicere pluviae, ventis, ut à Deo imperatis, vel addito verbo Dei, v. g. *Managgia il fuoco di Dio* (Vid. *Tamb. et Mazzott.*), certe blasphemiam est. Idem dicendum, si maledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum habet, uti est Animæ nostræ, Fidei Catholicæ, Cælo et similibus; vide mox infra. Secus autem, si indignatio fertur in creaturas sine relatione ad Deum. Ita comm. *Tournely to. 3. p. 339. Vioa d. q. 6. art. 2. n. 7. cum Bonac. et Less. ex D. Th. 2. 2. q. 76. art. 2. qui docet: « Maledicere rebus irrationabilibus in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiae; maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum et vanum. »* Hinc ex *Vioa et aliis* non est grave maledicere simpliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *Sancto*; vel nisi de se dies præ se ferat quid speciale sanctitatis, ut dies Paschatis, Epiphaniæ, Nativitatis J. C., Pentecostes, ut dicunt *Salm. tr. 21. c. 3. n. 121. Elbel de 2. Præc. cum Sanch. Laym. Spor. et expressius Auctor l. c. (Istruz. per li Conf. di Terre. etc. p. 142.)* Ratio, quia prolatio, ubi aliquid speciale relictet, aut explicatur Sanctitatis, semper, saltem indirectè, ad Deum refertur, qui omnis Sanctitatis est Auctor.

Sed hic quæritur, an sit vera blasphemiam maledicere toti Mundo, vulgò: *Managgia tutto il Mondo?* Hunc casum, quantumcumque Morales AA. revolverim disceptatum non inveni;

tantum illum vix indicatum reperi apud duos Auctores. Auctor citatus (*Istruz. etc.*) De 2. præc. Dec. pag. mihi 143. nimis obiter asserit hanc maledictionem non esse per se gravem blasphemiam. Sed oppositum verius omnino censeo, et ducor argumento illius communis sententiæ, quam universæ doctores tradunt; et dicunt, quod jurare per creaturas excellentiores, in quibus specialiter relucet Bonitas, Sapientia, aut Potentia Divina, nempe per cælum, per terram et etiam per animam (ut probabilius rectè censent *Salm. de Jur. c. 2. n. 28. cum Suar. Sanch. et Far.*) et similia, sit verum juramentum. Ita in tractatu de Juramento *Busemb. n. 138. Laym. c. 1. n. 5. Spor. c. 1. n. 7. Pal. D. 1. part. 1. n. 5. Salm. c. n. 12. Bonac. q. 1. p. 1. n. 4. Fel. Potest. c. 2. n. 1554.* Et hoc clarè probatur ex *Deut. c. 3 et 4.* ubi Moyses juravit dicens: *Testes in oculo Cælum et Terram.* Et ex *Matt. c. 5. Nolite jurare omnino per Cælum... et per Terram.* Ubi *S. August. l. 1. de Serm. Dom. c. 17.* ait: « Cum juras per Cælum, aut Terram, non te arbitraris non debere Domino jusjurandum tuum. » Sicut igitur, dico jurare per prædictas Creaturas, est verum juramentum, quia, cum in ipsis specialiter resplendet Dei Potentia, indirectè per eas Deus in testem invocatur, ita ob eandem rationem maledicere eidem Creaturis est vera blasphemiam, quia in ipsis indirectè Deus contemnitur. Et hoc sentit quidem *Felix à Panormo de 2. Præc. c. 1. n. 1540.* ubi dicit, convicius in creaturas non esse blasphemiam, nisi specialiter in eis Divina Bonitas reluceat, ut in Cælo, Terra et Anima. Bene tamen excusaretur à peccato blasphemici, qui malediceret Mundo, intelligens Mundum illum, qui Deo et Sanctis adversatur, juxta illud *Jo. 15. 18.* « Si Mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. » Sed ordinariè loquendo, censeo rusticos, qui Mundo maledicunt, ut plurimum graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant.

Maledicere autem Diabolo rectè putat *Tamb. Dec. l. 1. c. 6. §. 4. n. 11.* raro esse peccatum mortale, quia semper solet illi maledici ut auctori malorum, vel ut Dei inimico: quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tamb. ibid.* et probabiliter consentit *Mazzot. de 2. Præc. q. 3. c. 2. §. 1 et Elhel. n. 21.*

Notant autem *Vica n. 10. et Tamb. n. 18. cum Bon. Lazar. et Pal.* quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemiam, minimè ut blasphemiam sit sumenda.

150. — Quæritur etiam hîc, utrùm maledictio mortuorum, quæ vulgò dicitur, *Bestemmia de Morti*, sit vera blasphemiam? Casus apud Doctores morales non invenitur; tantum de eo fit mentio apud Auctorem Libelli enuntiati (*Istruz. per li Conf. di Terre, etc.*) Qui libellus dignus habitus est magna laude, et approbatione Illustrissimi et doctissimi Episcopi D. Julii Tornii, nimia eruditione, et fama præclari. Et insuper in libro etiam citato: *Opera contra l'abusò della bestemmia*; reviso ab illus-

trissimo et perdocto D. Castrensi Scaia, Oriæ Episcopo, tunc temporis in Academia Napolitana publico et egregio Theologiæ Professore. In utroque dicitur, prædictam nequaquam esse blasphemiam, sed levem duntaxat maledictionem. Idemque postea inveni tenere *Mazzot. tom. 1. pag. 338.*

Et ita omnino tenendum censeo, quidquid aliqui dicant, ut ostendi in quadam Dissertatiuncula ad formam Epistolæ, quam olim hac super re typis demandavi, hîcque subiciio. Tota ratio in summa est, quia hujusmodi maledictio nequaquam continet, neque in se ex objecto, neque per relationem ad mentem proferentium, injuriam aliquam contra Animas Purgatorii, ut contrarii contendunt. Non ex objecto, quia vox hæc *Mortui* aliud in se non significat propriè, quàm *Cadavera* (prædicatum enim tò *Mortui* ad corpora propriè, non ad Animas pertinet); ad summum significat *Homines vita functos*, qui possunt esse salvi, et facilius damnati, juxta communiorum opinionem, quæ vult majorem partem adhuc Fidelium damnari; non autem Animas purgantes, nisi fortè in aliqua circumstantia sermonis, ubi expressa (et sic respondetur Adversariis) de sacris rebus mentio fiat: puta, quando dicitur: *Missa, dies, aut Congregatio Mortuorum.* Cæterum in aliis locutionibus ordinariè talis vox nec in se, nec per communem acceptionem significat *Animas Purgatorii*, uti quando dicitur: *Ille timet à mortuis: Mortuis minimè prodest ornatum sepulcrum*, et similia. Et hoc in dubium non videtur posse revocari.

Instant, quòd maledicentes mortuis saltem maledicant reipsa eorum Animabus, quæ separatæ à corporibus reperiuntur. Sed respondeo, quòd tunc maledicere Animæ alicujus sit futurum mortale, quando in prolatione maledictionis exprimitur verbum *Animæ*, connotando excellentiam Divinæ Potentiæ, quæ in Anima relucet, prout dixi *n. antec. 129. v. Sed hîc.* Non verò quando maledicitur homini, non facta mentione Animæ: sicut jurare per Animam alicujus esset verum juramentum, non autem jurare per alicquem hominem, nempe per Franciscum, per Petrum. Unde sicut maledicere homini vivo non judicatur grave peccatum, ita nec defuncto. Tanto magis, quòd (ut mox dixi) maledictio mortuorum proprius referatur ad corpora, quæ sola moriuntur, quàm ad Animas, quæ sunt immortales. Et certum est, quòd tales mortuis maledicentes communiter nullo modo intendunt eorum Animabus maledicere: præscindunt revera à consideratione Animarum et corporum. Imò, ordinariè loquendo nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed exprobrare vivis, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. Ideo rectè Auctor citatus libelli (*Istruz. per li Conf. ut sup.*) prædictam maledictionem vocat magis propriè *imprecationem*. Et hoc ex praxi patet Confessoriorum, qui, si interrogent pœnitentes, an intenderint maledicere animabus sanctis, vel saltem animabus mortuorum, cum horrore respondent: *Absit, avertat Deus.*

Confirmat nostram assertionem regula generalis, quam as-

signat *Laym. lib. 4. Tr. 20. c. 6. n. 12.* ubi sic docet; « Si pœnitens neget, effectum indignationis suæ erga Deum directè se extendisse, sed solum adversus hominem, cui iratus fuerat; tunc Confessarius attendat ad verba: si enim secundum se Divini honoris diminutionem nullam expriment, non censenda est blasphemia, atque mortale peccatum. »

Ad hoc accedit alia regula generalis, quòd ad certò damnandum aliquid de gravi peccato, de ejus gravi malitia constare debeat. Imò signanter quoad blasphemias docent *Pal. Bon. Lazar. cum Tamb. lib. 2. cap. 6. §. 4. n. 19. et Viva qu. 6. art. 2. n. 10.* quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blphemia sumenda sit. Quomodo igitur damnari potest maledictio mortuorum, ut peccatum mortale, quando in se, ut diximus, nullam continet injuriam in Deum, vel Sanctos; neque ad ipsos mortuos refertur à proferentibus, qui eam proferendo, nec quid dicant intelligunt?

Super hoc puncto pro mea securitate consului Venerabiles et celeberrimas Congregationes Sacerdotum Missionariorum Neapolis, tum Regularium, tum Sæcularium, et uno ore mihi responderunt, talem maledictionem nequaquam accipiendam esse ut blasphemiam, nec ut peccatum grave. Et responsiones illorum in præfata mea epistola extensas inserui.

Ex quibus omnibus operæ pretium puto, ut Confessarii et Prædicatores sedulo curent instruere Populos rudes super hoc puncto, putantes id esse mortale, ne tot Animæ ex ignorantia ob erroneam conscientiam peccati mortalis miserè pereant. Nec officit dicere, quòd ex hac notitia frequentior erit abusus hujus maledictionis: nam respondetur, melius esse permitti innumera venialia, quàm unum mortale. Et utinam, dico, tales ignorantes propter horrorem peccati gravis abstinuissent à dicta maledictione! Malum est, quòd adhuc cum tali conscientia peccati gravis non desistant à vitio, et è converso ob eam ignorantiam damnentur. Sed vide in fine hujus Capituli responsum, quod nuper editum circa hanc Mortuorum maledictionem, adversus quamdam Epistolam ab Anonymo nobis oppositam.

Pariter hîc adnotamus non esse in se blasphemiam, si quis maledicit *Fidei* alicujus, modò non exprimat, nec intendat Fidem sanctam, sive Christi. Ratio, quia nomine *Fidei* non significatur de se Fides Christi: intelligi enim potest etiam fides humana. Et revera fidei maledicentes, nunquam intendunt blasphemare Fidem sanctam. Et ita *Mazz. l. c.*

Utrùm autem sit mortale hominibus maledicere, sive malum imprecari? Vide dicenda *I. V. n. 83.*

151. — « 10. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem, fulgura, etc. etsi multi confundant cum blasphemis, non tamen est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerumque (saltem quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob subitam commotionem et inadvertentiam, ac defectum seriæ voluntatis, non est nisi venialis: cuius, cum se homines reflectunt, aiunt longè

aliter se sentire, ac sensisse, ita ut videantur interjectiones tantùm quædam esse ad significandam iram; tametsi Christianos parum deceat tam absurdis interjectionibus uti. *Bon. l. c. ex. Nap. Tol. Reg. etc. Bald. dist. 25. n. 10.* ubi etiam censet veniale tantùm esse sibimetipsi ex ira dæmonem imprecari, eò quòd non lædat graviter charitatem. (*Sic etiam veniale tantum est imprecari alicui sine animo, quòd arripiatur à dæmone. Ita Escob. ap. Tamb. lib. 2. c. 6. §. 4. n. 12.*) Verùm *Molin. etc.* non audent id excusare à mortali propter fœditatem, horrorem et perversitatem. Grave autem est, si subditi Superioribus, filii parentibus (licet materialiter tantùm) sic maledicant, præsertim in faciem; quia est grave contra debitam reverentiam. *Bald. loc. cit. vide infra lib. 5. cap. 3. dub. 6.* »

11. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, non est per se peccatum; assidua tamen ejus nominatio non decet christianum; et ratione scandali posset esse gravis. *Laym. l. c.*

12. In Confessione exprimenda est gravitas blasphemiarum, videlicet utrùm contra Deum, an Sanctos fuerit: illas enim specie differre est probabile secundùm *Suar. Sanch. Reg. Azor. Laym. Dian. R. 50. Lug. d. 15. n. 2.* contrarium tamen tenent *Trull. lib. 1. c. 11. d. 2. n. 5. cum Dian. p. 1. de Circumst. R. 30.* »

152. — An blasphemia contra Deum differat specie à blasphemiam contra Sanctos? Affirmat probabiliter *Bus. cum aliis*; sed etiam probabiliter negant *Bon. t. 2. D. 3. Q. 8. p. 4. n. 1. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 32. n. 38. Laym. lib. 4. tr. 10. cap. 6. n. 10. Viva d. qu. 6. art. 2. n. 6. et Salm. dict. c. 3. n. 124. cum Caj. Ban. Fill. etc.* Et probabile putat *Viva dict. q. 6. art. 2. n. 6.* quia communiter injuria contra Sanctos mediâtè ad ipsum Deum refertur. Tenent tamen *Salm. n. 425. cum Bon.* quòd ob aliam rationem debet exprimi in Confessione, an blasphemia fuerit contra Deum, vel contra Sanctos, quia dicunt prædictas blasphemias, ultra propriam malitiam, continere aliam speciem distinctam contra latrariam, vel duliam. At *Viva dict. n. 6. in fin. Tamb. in Meth. Conf. lib. 2. cap. 3. §. 1. Holzm. t. 1. p. 284. n. 405. et Elbel de 2. Præc. n. 9. cum Azor etc.* etiam probabiliter hoc negant, dicendo quòd tantùm peccatur contra Duliam, quando blasphemia profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque relatione ad Deum, ita ut in ipsos terminetur, et sistat. Sed cum ii qui blasphemant Sanctos, verius (communiter loquendo) eos injuria afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenus ad Deum mediâtè referuntur; ideo juxta primam probabilem *Salmant.* sententiam non contra Duliam, sed tantùm contra Latrariam peccant, et propterea non tenentur explicare an Deum vel Sanctos blasphemaverint.

EPISTOLA RESPONSIVA

Adversus Epistolam Apologeticam scriptam in propugnationem Dissertationis, quæ super abusu Mortuis maledicendi prodit.

« PRÆ omnibus indicandum esse duxi quòd cum adversus ea, quæ super hoc puncto scripseram, quædam Dissertatio, cui brevius respondi, prius prodisset, pollicitus fui, cum semel atque iterum iis quæ mihi opponerentur satisfecerim, non amplius circa hoc verbum me fore facturum, tum ne in infinitum daretur progressus, tum ne eadem, quæ jam à me scripta erant repeterem: sed dixi quòd duntaxat respondere volebam (prout feci) ad duas S. Thomæ Doctrinas, quas mihi de novo objiciebat. Et una simul significavi in animo mihi statutum esse deinceps nihil amplius super hac controversia scripturum (quia mihi satis in propatulo res collocata esse videbatur) nisi cum ab Adversario meo de veritate prorsus fuisset persuasus; tunc enim nihil mihi difficultatis esset à sententia desciscere, et id omnibus per publicam scripturam significare non erubescerem, prout animus meus ab hoc faciendo non abhorruit in aliquibus aliis meis opinionibus, quas ubi eas rationi non consentaneas cognovi, libenter revocavi.

» Nihilominus post responsionem à me datam vulgata est altera Epistola Apologetica in propugnationem præfate Dissertationis, in qua contendebat Auctor probare mortuis maledicere per se esse mortale: cui Epistolæ, non obstante consilio, quod de non amplius respondendo ceperam, alia Epistola nunc respondere sum coactus. Et hæc duntaxat hic subjungo, in qua summam continentur tum responsio, quam ad Dissertationem dederam, tum responsio ad Dissertationis propugnationem. »

Reverendiss. Abbati D. Bartholomæo de Marco
Basiliano.

Reverendiss. Pater, et Domine Colendiss.

CUM Dissertatio quædam super Mortuorum maledictione, ac cum adversus eam brevis responsio mea prodisset, novissime typis edita est altera Epistola Apologetica pluribus scripta in præfate Dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa Epistola pervenit, et accuratè illa à me lecta, diu animi pependi rescriberem necne. Ex una enim parte consilium de non amplius respondendo susceptum sartum tectum habere voluissim, ne in infinitum progrederer. Ex alia parte expediens videretur nunc denuo respondere, sicut Amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam, à quo me retractare intendo, fortuito excidit, licet ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera Responsione animadvertes; tum quia in lau-

data Epistola Apologetica adversarius alias novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliquæ de medio tollantur, altera Responsione satisfacere opus esse duxi. Quapropter ad te hæc alteram responsionem afferendam curavi, et abs te duo hæc peto: Primum, ut omni qua potes animi attentione eam perlegas, detrahendo, addendo, corrigendo quidquid tibi visum fuerit: Secundum, ut mihi consilium tuum candidè aperias, utrum expedire tibi videbitur, ut hæc typis excudendam curem, dum ex una parte mihi contendere displicet cum viro et aliis ejus sociis Ordinis, quem ego maximi facio, atque mirum in modum veneror (tametsi mihi compertum est non deesse aliquot inter illius Ordinis, fortè eis minime indoctiores, qui meæ adhærent sententiæ). Ex altera parte à Fidelium cordibus hæc deducere opinionem, nimirum quòd præfata maledictio sit mortale, cum tale non sit, ad gloriam Dei, qui sibi Animarum salutem Gloriæ habet, non parum conferre censeo.

Parcas mihi, quæso, si non pauca quæ in priori Responsione jam notata erant, hic repetita observas. Hoc non aliter faciendum esse censui: nisi ut Lectoris ante oculos omnia simul exponantur, dum legit illas animadversiones, quas mihi Adversarius de novo objicit. In Dissertatione probare agressus est maledictionem in Mortuos esse peccatum lethale, et veram Blasphemiam duabus ex rationibus: 1. quia corpora fidelium Defunctorum sunt sacra: 2. quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad animas referatur. In responsione ad dissertationem data, dixi, quòd jam illis objectionibus bis responderam; propterea ne eadem semper canerem, volui ad omnia quæ apponebantur respondere. Nihilominus duabus S. Thomæ auctoritatibus, quæ de novo afferebantur, dixi me facere non posse quin responderem. Primus Textus desumptus est ex 3. p. q. 8. art. 2. ubi S. Doctor dicit Christum: in fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritus Sancti inhabitationem. Et hoc idem jus Auctor Dissertationis probare intendit aliunde, nempe ex ratione Sacramentalis Communionis, qua Fideles, dum vivunt, reficiuntur; hincque ex hæc duabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeranda esse, adeo ut sacro cultu ex Religionis virtute emanato, veneranda sint. At si hæc rationes (respondeo) probarent, quòd corpora quorumlibet Defunctorum pro sacris habenda sunt, probarent etiam quòd necessario corpora fidelium damnatorum inter sacra annumeranda essent; in iis enim etiam aliquando habitavit Spiritus Sanctus, et cum Jesu Christo per Eucharistiam concorporata fuerunt. Dicit, quòd illæ qualitates per peccatum postea amittuntur. Igitur subsumo, quoties Ecclesiæ authentico testimonio mihi non constat, Animam illius Gloriæ æternæ frui, ac etiam quoties Ecclesia honorem qui ei debetur ad cultus sacri rationem non elevat, ut infra explicabimus, mihi fas non est illud corpus pro sacro habere. Præterquam quòd, si corpora Defunctorum Sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, et propter Spiritus Sancti inhabitationem, necessario dicendum erit

etiam corpora viventium Fidelium tanquam Sacra colenda esse, ita ut qualibet injuria, aut maledictio in Fidelis viventis corpus irrogata peccatum grave Religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam *S. Thomæ* doctrinam, ut mox videbimus. Dicere autem Sacra esse corpora Defunctorum propter Ritus quibus erga illa utitur Ecclesia: quia nempe Sacra Sepulturæ beneficio donat, processionibus et benedictionibus ea decorat, thure suffit, et etiam ob antiquum Ritus (ut Adversarius dicit) dudum adhiberi consuetum Sacram Eucharistiam super Defunctorum pectore collocandi. Nescio cur hi ritus actus sacri cultus dici debeant; cum compertum sit, sæculis superioribus, etiam tempore quo ab Infidelium persecutionibus pace Ecclesia fruebatur, Defunct. Fidelium corpora sepeliri in Campis et viis, prout testantur Thomassinus et Calmet. Imò plura Concilia prohibuerunt quominus in Ecclesia Cadavera sepulturæ darentur. Quod si posterioribus temporibus usus invecutus est ut in loco sacro sepelirentur, hoc, affirmante *S. Gregorio*, inde processit, ut proximi ex sepulcrorum conspectu recordarentur Defunctorum Animas sæpius suis precibus coadjuvare: «*Hoc prodesse Mortuis (sunt verba Sancti), si in Ecclesia sepeliantur, quod eorum proximi ipso tumulorum conspectu admoniti, pro illis frequentius exorent; lib. 4. Dial. c. 50. 52 et 53.* Et idem dicit *S. August. lib. de cura pro mortuis.* Benedictione autem cum aqua lustrali, dicunt *Gavantus et Durandus* erga Cadavera ideo adhiberi, ut à dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur ut scribit *Innocent. III. lib. 2. de Myst. Missæ, cap. 17.* et ob id idem *SS. Eucharistia in Defuncti pectore apponebatur, ut idem Sanctus Gregorius asserit Lib. 2. Dial. 24.* quamvis hoc deinde reprobatum fuerit à Conciliis in IV, VI et VII Sæculo, ut refert *P. Vestrini* in suis litteris Theologicis *T. 3. Epist. 53.* sicut etiam vetitum fuit Sacram Eucharistiam in Ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad Energumenos, aut ad Infirmorum vulnera admovere, sicut pariter sanguine consecrato frontem, oculos, etc. linire, qui apud antiquos Fideles mos receptus habebatur, referentibus *S. Cyrillo* et *S. Joanne Chrysost.* Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui a simplicitate potius quam à Religione derivarunt) non indicare sacra esse ea, circa quæ illi adhibebantur, sed quod solum ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant Fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de ritibus, quibus hodie utitur Ecclesia, communiter in tumulandis Cadaveribus, hæc sunt quæ scribit *Spondanus (Lib. 1. p. 2. cap. 15. sect. 3. De Sac. Cæmeter.)*: «*Quanta namque sit vis Crucis, qua signantur et ornantur, et aquæ benedictæ, qua asperguntur, et thuris, quo suffiuntur, tum ad alia plurima arcenda mala, tum maximè ad fugandos dæmones, eorundemque ac Magorum præstigia dissolvenda, pronum mihi esset quamplurimis Patrum testimoniis et exem-*

plis testatissimum reddere. » Et in *Cap. II. Sect. I.* «*Fit suffitus ad Corpora Fidelium defunctorum, quoniam, qui piè moriuntur, sunt Christi bonus odor; et insuper significetur Defunctos reliquisse odorem bonorum operum etc. Per Incensum, ut judicetur eosdem credidisse se per mortem ire ad immortalitatem.* » Insuper *Stephanus Durandus (lib. 1. cap. 9. n. 9.)*: *Porro thurificatio fit ad reverentiam loci et Divini Officii, etc.* Item *Joannes Beletto (in Explicat. Divin. Offic. c. 101.)*: «*Cadaver ponitur in sepulcrum, et aqua apponitur benedicta, ac pruna cum thure. Aqua benedicta, ne ad Corpus dæmones accedant. Thus propter corporis factorem removendum. Prunæ ad designandum quòd terra illa in usus communes redigi nequeat.* » Præterea *Guillelmus Durandus (in Rationali lib. 7. c. 35.)* «*Aqua benedicta ponitur, ne dæmones ad corpus accedant. Thus propter factorem removendum, seu ut Defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem indicetur obtulisse, seu ad ostendendum quòd Defunctis prosit auxilium orationis.* » Ex quo patet omnes præfatos Ritus, quos erga Defunctos adhibet Ecclesia, non esse cultum sacrum, quo honorare intendit Cadavera, sed mysticas cæremonias. Nota præterea quòd eos denegat Ecclesia iis qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis antequam Animam efflarent certa pœnitentiæ ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideo cum Defunctis eos Ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templa Spiritus Sancti, sed quia communionem inter vivos et Defunctos cupit conservari.

Alter locus *S. Thomæ* qui mihi objicitur excerptus est ex eadem *3. p. q. 25. art. 6.* ubi dicit Angelicus quòd Sanctorum Reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum et organa Spiritus Sancti, qui in ipsis inhabitavit et operatus est: et etiam quia aliquando illa per gloriosam Resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt Corpori. Ex hoc infert Adversarius maledictionem in Defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jamdudum etiam templa et organa fuerunt Spiritus Sancti. Sed si hæc ratio valeret pro defunctis (iterum pariter dico) tantò magis valere deberet pro vivis, imò quam longè fortius, viventes enim sunt actu (si in caritate vivunt, prout piè præsumendum est) templa viva, et organa Spiritus Sancti. Sed *S. Thomas 2. 2. q. 76. art. 3.* cum eorum Theologorum qui eum sequuntur, *Cajet. Sot. Azor. Prad. Serra, Mol. Lugo, Laym. Trullen.* et omnes dicunt quòd maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quoties maledictio non est formalis, sed tantum materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum Angelici, ne mihi imponatur quòd truncum retulerim. «*Maledictio est, per quam pronunciat malum contra aliquem (nota) vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat caritati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsis. Et ita secundum suum genus est peccatum mortale, et tantò gra-*

» vius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare et revereri tenemur. » Unde dicitur (Leo. 20. 9.) Qui maledixit Patri suo, et Matri, morte moriatur. » Contingit tamen verbum » maledictionis prolatum esse veniale, vel propter parvitatem » mali, quod quis alteri imprecatur, vel etiam propter affectum » proferentis, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione » alia verba proferuntur, quia peccata verborum maximè ex » affectu pensantur. » Hinc in me adversarius invehendo, et verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, *secundum genus suum est peccatum mortale*; sic me alloquens excandescit: *Intende, o non intende?* Ego tamen mihi videor hoc intellexisse, et quidem ita, ut nemo aliter quam ego intelligo Textum S. Thomæ intelligere debeat, nimirum quod hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cum maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cum quis animo pravo optat, ut illis eveniat malum, quod imprecatur, aut cum alios inducit ad illis malum inferendum, sicut se explicat Angelicus in art. 1. exemplo Judicis, qui Ministros justitiæ ad penam injustam exequentiam in Reum injustè movet. Et hoc dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc *Secundum se* (ut ipse loquitur) *repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius*. Nam sicut caritas nobis imponit, ut Proximi bonum velimus, ita vetat ne illi malum optemus, et ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo verò S. Thomas de maledictione verbali (de qua duntaxat nos in præsentī casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cum malum quod quis imprecatur est leve, aut deest pravus affectus, quæ materialis maledictio nuncupatur (proferendo nempe maledictionem aut joco, aut sine plena deliberatione). Et hoc denique hæc ratione confirmat: *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur*. Hoc idem docet Cajetanus supra cit. q. 76. art. 1. dicens: « Nota ex 1. art. quid sit propriè maledictio, scilicet dicere malum, in quantum malum, alicui ex intentione. Et ex hoc oritur quod maledictio distinguitur in maledictionem formaliter et materialiter; et quod quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio formaliter est ex suo genere mortale ut patet; materialiter autem si fit optativè, non est mortale; si verò fieret imperativè posset esse mortale. Et ratio diversitatis est, quia præter intentionem optativè maledicens neminem lædit, quia nec ex intentione, nec ex opere Ministri obsequentis, quamvis non ex propria intentione. Dixi autem ex suo genere, quia propter imperfectionem actûs, sive ex parte objecti, ut si parvum malum optet, vel imperet; sive ex parte operantis, ut si ex ira (vel ex ludo, addit S. Th.) maledicat, quamvis effectus tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit, deficit à perfecta ratione peccati, et per hoc non est mortale. » In sequela igitur doctrinæ S. Thomæ Cajetanus ex una parte ait, quod maledictio formalis, nempe *ex intentione*, est de genere suo mortalis, et sic venialis vel propter imperfectionem actûs, scilicet

consensus rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur; ex alia dicit, esse non nisi venialem maledictionem materialem, nimirum *præter intentionem*, pronuntiatam *optativè*, id est modo optativo, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud *optativè* adverbialiter ad differentiam *to imperativè*, scilicet imperativo modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet D. Thomas loco citato; ibi enim distinguit maledictionem formalem à materiali: nam primo loco loquitur de formali, nempe cum intentione volendi malum, quod pronuntiat, dum ait: « Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum genus est peccatum mortale. » Illud igitur quod S. Doctor repugnare intelligit caritati, et esse mortale secundum suum genus, non est simpliciter pronuntiare maledictionem, sed illud *velle, vel imperio movere ad malum alterius*. Ergo S. Thom. tantum in volendo malum quod pronuntiat, vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem culpæ recognoscit. Deinde ad explicandam procedit maledictionem materialem dicendo illam esse venialem si ex levi motu, vel ex ludo profertur, rationem tradens: *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur, ut supra dictum est n. 72. art. 21 et in citato art. 2. sic prius dixerat: « Verba, in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori prodit: et ideo in peccatis verborum maximè considerandum est ex quo affectu aliquis verba proferat. » Aliud itaque est maledicere optativè, ut loquitur Cajetanus: aliud maledicere optando, ut loquitur S. Thom.; optativè enim denotat maledicere per verba optativa præter intentionem; optando autem intelligit S. Doctor maledicere ex vera intentione, sicut perspicue deinde se explicat, dicendo: *Velle autem... secundum se repugnat charitati etc.* Et hoc quidem est maledictio formalis, ac ideo graviter culpabilis; et tantum evadit venialis, ut subdit Angelicus, vel ob parvitatem mali quod optatur, vel ob subreptionem, sive levi motu, quo maledictio profertur.*

Cæterum quæstio hæc me inter et meum Contradictorem de mero nomine est: nam dato quod S. Thom. generaliter diceret quamcumque maledictionem de genere suo esse mortalem, attamen S. Doctor pro certo equidem habet, quod maledicere homini sine pravo affectu non est nisi veniale. Et non aliud quam hoc ipse probare quæro. Itaque tam D. Thomas, quam Cajetanus et omnes alii Doctores, cum S. Augustino apud eundem Angelicum 2. 2. q. 76. art. 4. Object. 1. non reputant esse blasphemiam maledicere homini, ex eo quod homo sit templum Spiritus Sancti, nam si hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo animo esse venialem; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris, licet absit malus animus, semper est mortale. Ex hoc evidenter infertur, quod juxta Angelicum, et communem DD. sententiam rectè considerari potest fidelis persona præcisè ab eo quod sit

templum Spiritus Sancti. Et deducitur præterea (adversus id quod etiam innuit meus Adversarius) quod sicuti non est culpa gravis contra charitatem et pietatem, maledicere corpori fidelis viventis, si abest pravus affectus, ita non est gravis contra charitatem et pietatem, sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere, quandoquidem juxta ipsum *Sanctum Thomam*, charitas, qua mortui qui in gratia decesserunt prosequendi sunt, non est aliud quam extensio charitatis, quam vivis præstare debemus: » Caritas (ait Sanctus) quæ est vinculum Ecclesiæ membra » uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos » qui in caritate decedunt. »

Sed Adversarius meus dicit, quod maximum est discrimen inter vivorum et defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proinde ipse in peccandi periculo versatur, à quo qui decessit in gratia immunis est, unde fit (ait) quod maledictio in vivos potest esse veniale; cum enim sit peccatum contra charitatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cum sit peccatum contra religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ, quæ Religioni irrogatur, cum corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam, iterum principium ejus perquiramus, unde ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dicit juxta *S. Thomæ* doctrinam mortuis maledicere esse grave, quia eorum corpora fuerunt organa Spiritus Sancti, et quia communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur: Quoad illud quod defuncti corpus propter communionem, et quia templum fuit Spiritus Sancti, pro sacro habendum sit, jam superius dixi quod hæc ratio probat tam defuncti quam vivi corpora pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritus Sancti; *Membra vestra templum sunt Spiritus Sancti*; 1. Cor. 6. 19. Sed in vivo (replicabit) quod fomes adest, qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo: Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit, ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes, nec periculum peccandi efficiunt, ut *hic et nunc* vivens non sit templum Spiritus Sancti. Tanto magis quod fomes iste nullum reatum, aut maculam in animam inducit; nam gratia Redemptoris in baptizatis omnes peccati maculas extergit, et cumulatissime omnia ejus damna reparat; *Copiosa apud eum redemptio*. Psalm. 127. 7. *Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia*. Rom. 5. 20. *Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant*. Joan. 10. 10. Unde definit Tridentin. (sess. 5. in decr. de Pecc. Original. can. 5.) per baptismum animas immaculatas reddi, et fomitem nihil nocere, imò prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti: « In renatis nihil enim odit Deus... » innocentes, immaculati, puri ac Deo dilecti effecti sunt, etc. » Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, » hæc sancta Synodus fatetur et sentit: quæ cum ad agnom » relicta sit, nocere non consentientibus non valet, quinimo, qui

» legitime certaverit, coronabitur. » Ita ratio, quod sunt Spiritus sancti organa, non efficit, ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur: aliàs vivis etiam sine pravo animo maledicere, semper esset peccatum grave; et oppositum certum est, ut ipse Adversarius admittit. Unde ad aliam rationem (si forte Adversarius eam reperiat) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quod maledicendo vivo potest præsciendi, eum non considerando ut Templum Spiritus sancti, sed mentem ad alia motiva peculiariter applicando, v. g. ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo: et cur hæc præcisio effici non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicendo ratione habita alicujus molestiæ qua ab eo affectus sit, sed sine pravo animo? Præterquam quod (ut scripsimus in prima Epistola) plerumque hæc maledictiones potius in vivorum contumeliam quam in defunctorum effutiuntur. Sed (dicit) hoc neutriquam effici potest, quia defunctorum corpora sunt sacra; sed hæc redit quæstio, quia hoc est quod controversatur; nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cum Ecclesia sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud uti sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem et divinum, ut mox cum *S. Thom.* auctoritate videbimus.

Sed replicabit Auctor quod juxta eundem *S. Thomam* art. cit. ad 2. Reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur; et quod propterea defunctorum corpora (ait) licet cultu Dulciæ venerari nequeant, non possunt tamen sperni, cum sint sacra; piè enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur respondeo defunctorum corpora, cum sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est. Sed vellem scire quinam sacrorum cultuum eis exhibendus sit. Adversarius fatetur non deberi cultum Dulciæ; sed ego nullum alium reperio qui ab Ecclesia aut à DD. assignetur, nec capere possum quod alia cultus sacri species assignari possit, præter Latriæ, Hyperdulciæ et Dulciæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium et vasorum veneratio? Respondeo quod reducitur ad cultum Latriæ, nam hæc res per se nullum cultum merentur; dum, cum execrantur, non amplius sacro cultu venerantur, sed *relatiõe* sive *reductiõe*; unde eorum cultus reducitur ad cultum Latriæ ratione sacrificii ad quod ordinantur. Ideoque dico quod cum Defunctorum corpora cultu Latriæ, vel alio sacro venerari non possint, inter sacra numerari non debent. *P. Suar.* (opusc. defensor. fid. Cath. ado. Ang. Sect. errores lib. 2. cap. 5. n. 14. circa fin.) loquendo de veneratione debita Sanctorum, et cæterorum defunctorum Reliquiis, dicit: « Imò insuper addo, hanc ipsam consuetudinem (nempe » venerandi uti sacras Reliquias Sanctorum) ostendere, longè » altiori modo Ecclesiam de sanctorum Reliquiis sentire, quam » vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari. » Occurrit mihi quod etiam *S. Gregorius Nyssenus*, loquendo de

Beate ait *Busemb.* quod congressus cum dæmone reducitur ad peccatum bestialitatis, ut dicunt etiam *Tamb. l. c. Elbel. n. 262. cum Bonac. Fill. et Salmant. n. 141. cum Cajet. Azor. et Trull.* Præter autem crimen bestialitatis accedit scelus superstitionis. An autem, qui coit cum dæmone apparente in forma conjugata, monialis, aut consanguineæ, peccet semper affectivè peccato adulterii, sacrilegii, aut incestus? Videtur universè affirmare *Busemb. cum aliis ut sup;* sed valde probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa à dæmone repræsentata, non quâ nupta, aut moniali, sed quâ pulchra, juxta sententiam *Lugonis, Pal. Vasq.* et aliorum plurium, qui valde probabiliter docent, quod delectatio morosa non involvat speciem objecti, de quo aliquis delectatur; nisi circumstantia personæ intret in delectationem; vide *l. 5. n. 15.*

DUBIUM IV.

An aliquando liceat procurare pollutionem.

476. An pollutio sit vetita de jure naturæ? — 477. An distillatio voluntaria sit mortalis? — 478. An liceat expellere semen corruptum? — 479. An teneamur impedire pollutionem inceptam? — 480. An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere? — 481. Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta? Quid, si ex re illicita? — 482. Est certe mortalis pollutio, orta ex causa turpi in eam graviter influente. — 483. Quid, si actio ponatur ex justa causa? puta l. ad mendum, ad audiendas Confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc. II. ad abigendum pruritum. III. ad equitandum. IV. ad decumbendum aliquo situ. V. ad moderate edendum, etc. Quid, si Chirurgus, aut Parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem? Quid de simplici Confessario? Et quid, si quis fere semper reciderit? — 484. An sit mortalis pollutio, orta ex causa in eam leviter influente? Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ et si lapsus fuerit frequens? Quid, si causa sit in alio genere? An saltem sit veniale eam ponere? — 485. De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam?

476. — « RESP. Auctoritate Scripturæ, quæ molles à regno cœlorum excludit *1. Cor. 6.* docent omnes, nullo casu licitum esse intendere, vel procurare directè molliem, ne causa quidem sanitatis, ac vitandæ aliæ certæ mortis. Causam dat *Sanch. l. 9. d. 17.* quod natura administrationem seminis extra matrimonium, in omni eventu, homini denegarit, eò quod adeo vehemens sit in ea re sensus voluptatis ut homines, passione excæcati, passim sibi facile persuaderent, habere se justam causam irritandi seminis, unde plurima, gravissimaque vitia contra bonum commune, et in impeditione generationis emergerent. »

Adverte hîc *1.* ante omnia Prop. 49 damnatam ab Innoc. XI, quæ dicebat: « Mollietis jure naturæ prohibita non est: unde, si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali. » Hæc meritò est damnata; si enim forni-

catio est mala, quia est contra educationem proles, pejor est pollutio, quæ est contra proles generationem. Adverte 2. quod pollutio spadonum, et quororum (licet illi semen perfectum non habeant) nihil differt à pollutione adulterorum. Adverte 3. quod omnes pollutiones secundum se sunt ejusmodi speciei, quocumque modo fiant, si fiant sine concubitu, ut dicunt *Azor. p. 3. l. 3. c. 21. Bonac. de Matr. q. 4. p. 10. n. 15. Anaclæt. de 6. Præc. n. 49.* vide dicta *n. 467.* Dicitur secundum se, quia ratione circumstantiæ possunt ei adjungi aliæ malitiæ, specie distinctæ, puta, si polluatur Sacerdos, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona, additur malitia juxta qualitatem personæ concupitæ: item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato cum aliqua persona mari, vel femina, nupta, vel soluta, juxta dicenda *l. 5. n. 15.* Item si polluitur tactibus alienis.

477. — « 1. Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi mediæ inter urinam, et semen (quocum coloris, et viscositatis similitudinem gerit) sine ingenti illa delectatione, non est vera pollutio, et, si proveniat sine omni commotione sensûs venerici, ut quandoque fit de ea non magis laborandum, quam de sudore, dicit *Cajetan.* Si verò fiat cum sensu carnis, et commotione spirituum generationi servientium, tum ei cooperari, vel causam præbere non est, vel est peccatum; idque veniale, vel mortale, ad eundem modum, quo de pollutione dicitur. *Sanch. l. 9. d. 45. n. 32. Laym. l. 3. t. 4. n. 18.* »

Queritur, utrum distillatio voluntaria sit peccatum mortale? Distinguendum; si ipsa contingat cum notabili commotione spirituum, procul dubio est peccatum mortale; quia talis notabilis commotio est pollutio inchoata. Et idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio non potest esse sine notabili carnis rebellionem; unde, sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat, ita etiam qui magnam procurat distillationem. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. d. 17. n. 17. et D. 45. n. 41. Sporer eod. tit. n. 659. Elbel de 6. Præc. n. 259. Holzm. eod. tit. n. 692. Tamb. Dec. l. 7. c. 3. §. 5. n. 53.* et alii communiter. Hinc tenemur sub gravi obligatione, non solum hujusmodi distillationem directè evitare, sed etiam indirectè, vitando omnes causas proximè in eam influentes, pari modo, ac dicemus de pollutione *inf. num. 484.* Si verò distillatio sit in modica quantitate, et sine delectatione, et commotione, tunc sine peccato possumus illam permittere, ut dicunt *Cajet. et Marg. apud Sanch. l. 9. d. 45. n. 2. Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 35. cum D. Thom. Sayr. Bon.* et aliis communiter; quia de tali fluxu non est magis curandum, quam de emissionem ejusdemque alterius excrementi, de quo natura se exonerare solet: « De quo (ita *Cajet. Opusc. 22. q. 1. §. Animadvertite*) nisi cum rebellionem carnis veniret, non magis curandum, quam de sudore videtur. » Idem ait *Tourn. tom. 3. p. 499. v. Hic, cum Henr. à S. Ignat. Imò Holzm. Tamb. Sporer, et Elbel. II. mox cit. dicunt;* id permitti etiam

cum levi carnis commotione. Rectè verò advertit *Sanch. op. Salm. d. n. 35. in fine*, et consentit *Bon. de Matr. q. 4. p. 8. n. 17.* quòd directè, et data opera procurare quancumque distillationem, etiã levem, nullo modo potest excusari à peccato mortali; quia revera quæcumque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem.

478. — « 2. Si semen iudicio medicorum transivit in materiam venenosam, licet eam medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio. *Sanch. de Matr. l. 9. D. 17. n. 16. Fill. tr. 30. c. 8. n. 150. Trull. l. 6. c. 1. d. 8. §. 1.* »

Hanc sententiam non admittunt *Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 27. et Ronc. eod. tit. c. 7. q. 3. tum*, quia (ut dicunt) impossibile est semen corruptum expellere, quin verum semen simul emitatur; tum, quia non desunt alia remedia ad medendum semini corrupto, quin opus sit illud eicere. Sed communis DD. hanc sententiam nostri *P. Bus.* amplectuntur. Ratio, quia medicamenta illa per se directè solùm tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, et præter intentionem, quod non potest dici illicitum, cum omnes concedant, licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiã licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirectè expellendus sit foetus inanimis (juxta pariter communem sententiam, relatum *n. 394. Q. I.*) Ita *Sanch. l. 9. D. 17. n. 15. et D. 45. n. 9. Spor. de Matr. n. 643. Tamb. l. 7. c. 7. §. 2. n. 8. Anacl. de 6. Præc. n. 47. Bon. de Matr. q. 4. p. 10. n. 12. Dian. p. 2. tr. 19. R. 55. Croix l. 3. p. 1. n. 926. cum Laym.* Hanc secundam sententiam satis probabilem censeo, modò tamen 1. semen certò sit corruptum, non verò si dubie. 2. Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis, ut bene advertit *Anacl. 3.* Alia non sint remedia ad semen corruptum medendum: Nunquam tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiãsi absit periculum consensus: sic tenendum omnino cum *Sporer n. 643. Croix l. c. n. 926. cum Laym. Fill. et communi (contra Bon. l. c. et Tamb. d. §. 2. n. 8.)* Ratio, quia, licet permittatur remedium, eò quòd illud solùm tendat de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confractio; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales, et semen verum expellendum, quod nunquam est licitum. Hinc sapientissimus et piissimus *Sanchez*, quamvis contrarium tenuerit in *tr. de Matrim.* tamen in *Dec. l. 5. c. 6. n. 12.* non dubitavit se retractare. An autem liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, et postea eiciendum resolutum in sanguinem, aut alium humorem? Negat *Sporer d. n. 643. cum Diana*, quia (ut dicit) id repugnat seminis institutioni. Sed probabiliter id concedunt *Sanch. l. 9. D. 17. n. 15. Bon. p. 10. n. 12. Anacl. n. 47. Ronc. q. 3. etc.* Ratio, quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ: si

enim (ait *Sanch.*) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum: cur non licebit semen corrumpere?

479. — « 3. Non tenetur quis (modò tamen absit periculum consensus in voluptatem, nec voluntariè promoveat) impedire pollutionem sponte sua evenientem, aut jam cœptam, v. gr. in somno reprimere, sed potest sanitatis causa sinere, ut natura se exoneret: quia id non est procurare, sed pati, ut effluat, quòd, aliàs corruptum, sanitatem læderet. Unde idem admittit *Sanch.* etiãsi orta esset prius ex culpa, modò de ea doleat; et consensum ulteriorem abstrahat, additque plerumque expedire, munire se cruce, et sine alio tactu, quietis manibus, rogare Deum, ne permittat lapsum in delectationem. *Sanchez. d. 17. num. 27. Trull. l. 6. c. 1. d. 10.* »

Quando pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tunc, si homo aliquam experitur delectationem, non plene deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter, ut bene notat *S. Ant. p. 2. n. 6. c. 5. in fin. Nazarr. c. 16. n. 8. v. Non est. Salm. de 6. Præc. c. 7. n. 74. ac Concina n. 48. et patebit ex dicendis l. 5. num. 3 et 5.* Quando verò emissio incipit in somno, sed postea consummatur in plena vigilia, eo casu (modò absit consensus in delectationem, vel proximum consensus periculum ex præterita experientia) non tenetur homo illam cohibere; tum, quia difficillimum est avertere exitum seminis jam è lumbis elapsi, ut communiter dicunt DD. cum *Salm. l. c. Nao. Azor. Trull. etc.* tum, quia non tenetur persona, cum periculo morbi ex semine corrupto retento, effusionem illam impedire, ut docent *Sanch. de Matr. l. 9. D. 17. n. 16. Conc. l. c. Spor. de Matr. n. 657. Holzm. de 6. Præc. n. 688. Tamb. l. 7. c. 7. §. 2. n. 17.* et alii communiter; tunc enim illa pollutionem non vult, sed merè patitur. Bene tamen monet *Gerson. Alph. 38. l. 3. prop. 9.* quòd eo casu « pro executione virtutis, et evitacione periculi, videtur expediens, ut homo conetur prohibere, quantum sentit, et commode fieri potest. » Saltem (dicendum cum *Sanch.*) tunc expedit signo crucis se munire, atque mentem ab illa turpi delectatione avertendo, ac nomina sanctissima Jesu et Mariæ invocando, eos ferventer precari, ne ullum lapsum permittant.

480. — « 4. Licitum est ob finem honestum, v. gr. minuendæ tentationis, sanitatis, tranquillitatis animi, optare simplici affectu spontaneam et naturalem exonerationem naturæ: modò desiderium illud non sit causa efficax pollutionis. * (Et hanc probationem censent *Salm. n. 75. cum S. Anton. Trull. Pag. Dian. etc.*) Similiter licet etiã de ea gaudere, via naturali, et sine peccato facta: quia objectum istius desiderii et gaudii non est malum; * (Et ita *S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 5. in fin. Modò, intellige, (ut notat Ronc. c. 7. in Reg. præc. n. 40.)* pollutio non sit orta ex somno turpi, velex tactu proprio, ut dicemus. l. 5. n. 20. Semper autem licet delectari non de causa, sed de effectu

» secuto, scilicet de exoneratione; vide ib.)^o quamquam ejus-
» modi desideria simplicia inutilia esse, nec periculo carere, qui-
» dam bene observant. *Less. d. 14. num. 15. Laym. num. 17.*

481. — « 5. Si quis, facturus rem aliquam necessariam, vel
» licitam, et honestam, prævidet, inde naturaliter secururam
» pollutionem (idque multo magis valet de distillatione) quam
» tamen ille nullo modo velit, nec intendat : tunc, modo absit
» periculum consensûs in delectationem, non tenetur abstinere
» à tali actione, quia prosequenti suum jus non imputatur effec-
» tus per accidens, et præter intentionem secutus. Hinc, non
» obstante periculo pollutionis, licet audire confessiones mulie-
» rum, studere casibus conscientiarum, tangere se ex necessitate,
» foeminas cautè, et cum necessitate alloqui, osculari, amplecti
» juxta morem patriæ, si alioqui incivilis habendus esset. Quòd
» si tamen periculum esset consentiendi in delectationem (quod
» colligitur inde, si sæpius ex simili occasione mortaliter sit lap-
» sus) à causa illa, quantumvis licita, abstinendum esset; proin-
» deque Confessarius tali casu teneretur relinquere officium
» *Fill. Sanch. l. 9. d. 45. Nav. c. 16. Laym. n. 16.* Monet autem
» *Laym.* cum, qui in actionibus honestis et utilibus talem mise-
» riam experitur, facilius liberari contemnendo, quam æsti-
» mando, quia imaginatione et timore augetur.

482. — « 6. Si pollutio secutura prævideatur ex re illicita,
» otiosa, vel minus necessaria, et hæc sit causa propinqua, ac
» natura sua ad venerem ordinata, ut sunt actus luxuriosi, tactus,
» aspectus, lectio, auditio, locutio turpis, mortale est ab illa non
» abstinere : quia in eam consentiens, moraliter in effectum con-
» sentire censetur. Quòd si res illa sit causa tantum remota, per
» accidens tantum ad pollutionem concurrens, qualis est verbi
» gratia esus, aut potus calidorum, equitatio, confabulatio inuti-
» lis, crapula, ebrietas etiam mortalis (modò pollutionem non
» intendat, et absit periculum venerei consensûs), secuta pollu-
» tio non est mortale : quia in talem rem consentiens, non ideo
» velle censetur effectum. *Fill. tr. 30. c. 8. q. 6. n. 152. Sanch.
» l. c. Less. l. 4. c. 3. d. 14. Vide Dian. p. 5. tr. 13. R. 4. Ad-
» dunt quidam DD. hanc regulam, pollutionem in causa voli-
» tam tantum esse peccatum, quantum est ipsa; uti, si causa sit
» peccatum mortale, etiam ipsam fore mortalem : si sit veniale,
» veniale : si verò causa nullum sit peccatum, nec ipsam fore
» (secluso semper periculo consensûs); hinc venialem v. gr.
» esse illam, quæ provenit ex lectione curiosa, vel aspectu per se
» non mortali. *Trull. l. 6. c. 1. d. q. ex Lopez. Henr. Vasq. Bon.
» de Matr. p. 10. Vide Diana p. 1. t. 2. misc. R. 56.* »*

Clarius et distinctius hæc omnia explicare et discutere hæc
operæ pretium est. Si causa pollutionis est in ipsam graviter
influens, et homo non abstinere à causa sive actione illa ponenda,
patet, quòd pollutio imputatur ad peccatum, etiamsi non fuerit
intenta, modò saltem in confuso sit prævisa. Hujusmodi autem
causæ sunt procul dubio omnes illæ, quæ per se sunt graves

culpæ in genere luxuriæ, nempe tactus vel aspectus pudendorum,
alieni aut proprii corporis, cum delectatione turpi et deliberata;
aspectus concubitûs humani et cogitationes morosæ de rebus
venereis. Omnes igitur pollutiones, ex his causis provenientes,
certè sunt mortalia; ita *S. Th. 2. 2. q. 154. a. 5.* et alii commu-
niter. Et tunc actus ille turpis, qui est causa pollutionis, habet
specialem malitiam contra naturam, ut ait *Sanch. de Matr. l. 9.
D. 45. n. 21.* et certum est apud omnes. Idem rectè dicit *Sporer.
de Matr. n. 647,* de pollutione orta ex actionibus, quæ, licèt
sint veniales per se, et ex objecto, evadunt tamen mortales
ratione periculi proximi consentiendi in ejus turpem delecta-
tionem. Hinc dicendum, cum non excusari à malitia pollutionis,
qui pollutitur ex diuturno colloquio cum puella, à se inordinate
dilecta, saltem ob periculum consensûs, ut bene inquit
*Petroc. tom. 2. de 6. Præc. c. 4. p. 214. et Salm. de 6. Præc.
c. 7. n. 34. cum S. Th. Opusc. 65. c. de Fluxu libid. ubi expressè
id docet.*

485. — Excipitur tamen, si præfatæ actiones ponantur ex
causa necessaria, vel utili, vel convenienti animæ aut corpori,
tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc prævisæ,
non sunt peccata, dummodo absit consensus, vel ejus periculum.
Ita communiter *Sylo. 2. 2. q. 154. a. 11. ad 2. Tournely tom. 3.
p. 498. cum Henr. a S. Ignat. et communi, Salm. n. 45 et 46.
Croix. l. 3. p. 1. n. 925. Ronc. de 6. Præc. c. 7. qu. 9. et alii ex
D. Th. l. c.* Ratio, quia tunc homo potius patitur, quam agit,
dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ pro-
cedit, ut loquitur *D. Gregorius in cap. Testamentum, Distinct. 6.*
et juxta *D. Thomam,* « quando unius causæ est duplex effectus
» æquè immediatus, unus bonus, alter malus, et bonus æqui-
» valet malo, nihil prohibet, bonum intendi, et malum permitti. »
Hinc etiam prævisa pollutione involuntaria, licet I. Parochis,
et etiam aliis Confessariis, audire Confessiones mulierum, ac
legere tractatus de rebus turpibus; Chirurgis, aspicere, et
tangere partes foemine ægrotantis, ac studere rebus medicis:
licet quoque aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres juxta
morem patriæ, servire in balneis, et similia. Ita *S. Th. p. 3.
q. 80. a. 7. Sanch. dict. D. 45. ex n. 4. usque ad 8. Bon. de Matr.
q. 4. p. 10. n. 6. Sporer l. c. n. 650. Anacl. de 6. Præc. n. 53.
P. Holz. eod. tit. n. 690. Salm. loc. cit. n. 45. in fin. item Petroc.
cor. tom. 2. de Temp. p. 215. cum Navarr. Cajet. et S. Anton.
p. 2. tit. 6. c. 4. in fine,* ubi sic ait : « Sed ubi pollutio sit om-
» nino involuntaria, contra intentionem, non est peccatum,
» sicut, cum quis audit in Confessione turpia, aut loquens
» cum mulieribus ex causa honesta, et inde sequitur pollutio. »
Et idem docet *Nav. c. 16. n. 7. II.* Licet alicui, qui magnum
pruritus patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi
pollutio sequatur. Ita *Bus. supra. n. 419. in fin. Bon. l. c. n. 8.
Laym. l. 3. sect. 4. n. 13. March. Salm. n. 49. cum Trull. et
Diana; item Cajet. Navarr. Vill. Led. Zanard. Bass. ap.*

Moyam. Fortè dices, posse accidere, ut pruritus ille proveniat ex ipso ardore libidinis, unde extinctio pruritus, quæ per fornicationem fit, venerea delectatio potius censeretur debeat. Sed respondetur, rationabilius iudicandum, quòd talis pruritus, quando est valde molestus, oriatur potius ex acrimonia sanguinis, quam ex ardore luxuriæ. Saltem, in dubio, prævalet libertas se liberandi ab huiusmodi molestia per tactum de se licitum, dum licite quisque potest tactu pruritus corporis abigere; et si accidit pollutio, absque periculo consensûs, per accidens, et involuntariè, ac proinde inculpabiliter accidit: ut autem iste ab eo tactu abstinere teneretur, probandum pro certo esset, pruritus illum à libidine procedere. Cæterum sapienter monet *Croix loc. cit.* eos, qui puritatem amant, ut abstineant (intellige) quantum moraliter est possibile, ab huiusmodi tactibus. Idque absolute, et merito prohibet *Ronc. loc. cit.* si pruritus non sit valde molestus, permittit tamen eo casu pati aliquam commotionem, si quis non habeat virtutem illum tolerandi. III. Sic etiam licet, etiam prævisa pollutione, equitare causa utilitatis. *Bonac. n. 7. Sanch. n. 7. cum Nav. Armill. Vasq. Lop. etc. Salm. n. 53. cum Less. Azor. et Dic.* Et etiam causa recreationis, ut *Spor. n. 650. Anacl. n. 53. et Holz. n. 690. cum Pichler,* et communi, ut asserit. IV. Licet decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum, *Salm. n. 53 et 56. in fin. Spor. n. 650. Sanchez, Pal. Laym. etc. apud Croix. n. 925. Holz. n. 690* cum aliis communitur. V. Cibos calidos aut potus moderatè sumere, et honestas choreas ducere. *Sporer n. 650. Salm. loc. cit. cum S. Anton. Tol. Less. Holz. d. n. 690. cum Pichler, etc. communitur.*

Quid, si chirurgus in fœminis medendis aliquoties miserè consenserit in pollutionem, an tenetur officium derelinquere? Probabile est, quòd non teneatur, modò proponat debitis medijs se munire, ut dicunt *Navarr. Summ. c. 3. in fine ex Salm. de 6. Præc. c. 2. n. 47. cum Hurt. Anton. a Sp. S. etc.* Vide dicenda in l. 5. n. 63. v. *Quæritur.* Idem dicitur de Parocho, qui in eandem miseriam pluries lapsus fuerit in excipiendis confessionibus: Secus verò de simplici Confessario, qui, sine gravi detrimento famæ vel facultatum, exercitium deserere possit audiendi Confessiones, ut *Salm. n. 48. cum Palao, et alijs cit.* At quid, si huiusmodi personæ semper, vel fere semper, lapsæ fuerint, et nulla rationabilis spes affulgeat emendationis? Tunc dicimus, eos teneri cum quacumque jactura officium deserere, juxta dicta hoc l. 3. n. 438 et fusiùs l. 6. n. 457.

484. — Quæstio autem hîc magna agitur, an sit mortalis pollutio prævisa, quæ involuntariè sequitur ex causis leviter in eam influentibus? Plures diversæ adsunt sententiæ. I. Sententia affirmat esse mortales omnes pollutiones prævisas et non impeditas, etiamsi causæ aliæ sint licitæ. Ita *Val. Medin. Manuel, etc. apud Sanch. l. 9. D. 45. n. 10.* II. Sententia, quam tenet *Armilla apud eundem Sanch. n. 11,* dicit, quacumque causam, etiam venialiter illicitam efficere pollutionem mortalem. III. sen-

tentia, quam sequuntur *Soto, Ang. Gerson. Lopez, etc. apud Sanch. n. 12.* tenet, omnem causam, quæ in se est peccatum mortale, constituere etiam mortalem pollutionem, quæ est illa sequitur. Et pro hac sententia videtur stare *S. Thom. 3. part. quæst. 80. n. 7.* ubi ait « Quandoque verò (pollutio nocturna) » est cum peccato, putà, cum provenit ex superfluitate cibi, vel potus. Et hoc etiam potest esse peccatum veniale, vel mortale. » IV. Sententia communis et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali, in genere luxuriæ. Ita *Less. l. 4. c. 3. n. 102. Sylvius 2. 2. quæst. 154. art. 11. ad 2. Sporer de Matrimonio c. 3. n. 647. Croix l. 3. part. 1. n. 922. Sanch. de Matrim. l. 9. D. 45. n. 10. cum Sylvest. Abul. Sa, Ang. Turr. Henr. etc. Item Ronc. c. 7. q. 9. R. 2. Elbel. de 6. Præc. n. 257. Anacl. eod. tit. n. 54. Holz. n. 620. Bonac. q. 4. p. 10. n. 5. Salm. c. 7. n. 51 et 54. cum S. Anton. Suar. etc.* Ratio cur causa debeat esse per se mortalis, est, quia, cum pollutio non sit voluta in se, sed tantum in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriæ, est quia, cum causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitandi, ob pollutionem, quæ præter intentionem accidit.

Hinc inferitur I. non esse nisi venialem pollutionem, quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cum causæ istæ leviter influant, pollutio subsequens potius à causa naturali, quam ab illis procedit. Ita *Sanch. dict. D. 46. n. 18. Salm. c. 7. n. 50. cum alijs ut supra.* Idem sentit *P. Cunil. Tract. 2. c. 2. n. 15.* dicens: « Peccat mortaliter ponens actiones turpes, » de se proximè excitantes ad pollutionem, seu commotiones. » Secus, si causa sit remota, ut equitare, cubare, comedere » cibos calidos, loqui cum mulieribus, etiamsi ponantur sine fine » virtutis, peccabit tantum venialiter. » Idem de pollutione involuntariè orta ex lectione turpi facta ob curiositatem, sine pravo animo, aut periculo se delectandi de ipsis rebus obscenis, dicunt *Less. l. 3. c. 3. n. 102. cum Sa, Bon. quæst. 4. p. 10. n. 9. cum Vasq. Tamb. §. 2. n. 8. Sporer. n. 748. cum Sanchez.* Sed in praxi id nunquam concederem, et tantò minus, si ob lectionem turpem, solius curiositatis causa, frequenter accideret pollutio; rectè enim dicunt *Salm. n. 48,* et consentit *Roncaglia. quæst. 7. n. 11,* non excusari à mortali eum, qui frequentem pollutionem expertus sit ex aliquibus causis in eodem genere luxuriæ, quæ vehementius ad pollutionem influunt, et aliàs voluntariè, ac sine necessitate ponit, quamvis ipsæ per se non pertingant ad mortalia, uti sunt nimirum curiosa lectio turpis, aspectus picturæ obscenæ, vel coitus animalium, tactus priorum venerendorum, aut alterius ex levitate, et similia: Ratio, quia respectu istius personæ, ob suam pravam dispositionem, talis causa non leviter influat. Secus verò dicunt, si pollutio ex huiusmodi causis

raro eveniat, ut *Salm. loc. cit.* Et secus etiam, si causæ sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum fœmina non diuturnum, vel leviter obscœnum. Ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanch. num. 18. et Salm. num. 50.*

Inferitur II. non esse mortalem pollutionem, quæ, præter intentionem, accidit ex causis illicitis, adhuc mortaliter in alio genere, quam luxuriæ, puta ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanch. n. 20. Nav. c. 16. n. 8. Suar. 3. part. tom. 3. quæst. 80. art. 7. Bonac. p. 10. num. 6. Less. l. 4. c. 3. n. 99. Salm. n. 54. cum Vasa. Dicast. etc. Sporer n. 649. cum Laym. et aliis, citatis supra n. 484. Ideo S. Greg. in cap. Testamentum, Dist. 6. loquens de pollutione orta ex superfluitate cibi vel potus, dixit tantum aliquem reatum contrahi: « Cum verò (verba Pontificis) ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur, habet exinde animus aliquem reatum. » Quod verbum *aliquem* explicans *Glossa*, inquit, *id est veniale peccatum.* Tantò magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, siti, et aliis similibus actionibus. Sed hic controversitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævidet pollutionem se passurum? Negant *Holz. de sexto Præcepto cap. 1. num. 690. Croix lib. 3. part. 1. num. 924. cum Arriaga, et Rodr. quia* (ut dicunt) tunc pollutio oritur potius ex naturæ infirmitate, quam ex causa illa, quæ non nisi per accidens et remotè ad pollutionem concurrat. Sed probabilius affirmant *Sanch. num. 21. Less. c. 3. n. 99. Ronc. q. 7. Sporer d. n. 649. Bonac. p. 10. n. 6. Salm. cap. 4. num. 52. cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. et Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquod indecens et inordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l. 3. sect. 4. n. 12. docent communiter DD. citati n. 483. Et hoc, etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt Salm. n. 51 et 63. Ronc. q. 7. R. 3. Spor. n. 650. Holz. n. 690, ut mox supra dictum est.**

485. — 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si ante directè, vel formaliter sit procurata, et causa non sit retractata. 2. Quando post somnum placuit, et approbata est propter delectationem veneream; alias non. *Fill. q. 5. n. 148. Trull. loc. cit. n. 9. (Sed vide de hoc l. 5. n. 20.)* 3. Quæres, an mutua pollutio, inter mares, vel fœminas procurata, sit mollities tantum, an sodomia? Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem sine concubitu, esse tantum mollitiem: si verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexus (præsertim si adsit aliqua conjunctio, et commixtio corporum) est quoad malitiam sodomia.

» *Fill. t. 30. c. 8.* Plura de tota hac materia V. infra lib. 5. cap. 1. » *d. 2. art. 2.* de peccato in genere, et auctores citatos. (Vide » *de hoc supra Dub. anteced. n. 467.)* »

TRACTATUS QUINTUS.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

Non furtum facies.

» CUM hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in bonis proximi, quæ fit 1. per furtum et rapinam, 2. per omissionem reparationis damni illati, 3. per iniquitatem contractuum, de his tribus hic agendum. »

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE JUSTITIA, ET JURE.

486. Qualiter dividatur Justitia, et qualiter Jus? — 487. Quid sit Dominium, et Ususfructus? — 488. Quot sint peculia filiorumfamilias? — 489. Quot sint bona uxorum? — 490. Quot bona Clericorum? Et præsertim I. Quæ sint *Patrimonialia*? II. Quæ *Industrialia*? III. Quæ *Parcomonialia*? IV. Quæ *Ecclesiastica*? — 491. Hinc quær. I. An Clericus teneatur necessario pauperibus succurrere? Qu. II. Qui veniant nomine pauperum? Qu. III. An præferendi pauperes loci? Qu. IV. An superflua possint reservari? Qu. V. An Clericus, habens sua, possit vivere ex bonis Beneficii? Qu. VI. An etiam Pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios? — 492. Qu. VII. An Beneficarii male expedientes redditus, teneantur ad restitutionem? Qu. VIII. An peccent graviter, qui male accipiunt superflua à Beneficario? — 493. Quot modis acquiratur dominium? I. *Occupatione*. — 494. II. *Natiuitate*. — 495. III. *Alluione*. — 496. IV. *Specificatione*. — 497. V. *Accessione*. — 498. VI. *Confusione*, vel *Commixtione*. — 499. An idem, quod currit in mixtione pecuniæ, currat in mixtione aliarum rerum? — 500. VII. *Edificatione*. — 501. VIII. *Plantatione*. — 502. IX. *Perceptione fructuum*. — 503. X. *Traditione*. — 504. De *Præscriptione*, et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De Bona Fide. — 505. II. De Titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus? — 506. III. De *Continuata Possessione*, et de tempore requisito ad præscribendum; usque ad num. 510. — 511. Quando *Præscriptio* interrumpatur? — 512. An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere? Sed vide etiam num. 516. — 515. An possit præscribi libertas à solvendo debito.

raro eveniat, ut *Salm. loc. cit.* Et secus etiam, si causæ sint omnino leves, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium cum fœmina non diuturnum, vel leviter obscœnum. Ratio, quia hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. Ita *Sanch. num. 18. et Salm. num. 50.*

Inferitur II. non esse mortalem pollutionem, quæ, præter intentionem, accidit ex causis illicitis, adhuc mortaliter in alio genere, quam luxuriæ, puta ex ebrietate, vel ex comestione carnis nimis immoderata, aut in die vetito. Ita cum *Busemb. Sanch. n. 20. Nav. c. 16. n. 8. Suar. 3. part. tom. 3. quæst. 80. art. 7. Bonac. p. 10. num. 6. Less. l. 4. c. 3. n. 99. Salm. n. 54. cum Vasq. Dicast. etc. Sporer n. 649. cum Laym. et aliis, citatis supra n. 484. Ideo S. Greg. in cap. Testamentum, Dist. 6. loquens de pollutione orta ex superfluitate cibi vel potus, dixit tantum aliquem reatum contrahi: « Cum verò (verba Pontificis) ultra modum appetitus in sumendis alimentis rapitur, habet exinde animus aliquem reatum. » Quod verbum *aliquem* explicans *Glossa*, inquit, *id est veniale peccatum.* Tantò magis non erit mortalis pollutio, quæ oritur ex causis venialibus in alio genere, ut ex equitatu, esu calidorum, siti, et aliis similibus actionibus. Sed hic controversitur, an sit saltem veniale peccatum, ponere has causas leviter illicitas in alia materia, sine rationabili motivo, quando ex illis aliquis prævidet pollutionem se passurum? Negant *Holz. de sexto Præcepto cap. 1. num. 690. Croix lib. 3. part. 1. num. 924. cum Arriaga, et Rodr. quia* (ut dicunt) tunc pollutio oritur potius ex naturæ infirmitate, quam ex causa illa, quæ non nisi per accidens et remotè ad pollutionem concurrat. Sed probabilius affirmant *Sanch. num. 21. Less. c. 3. n. 99. Ronc. q. 7. Sporer d. n. 649. Bonac. p. 10. n. 6. Salm. cap. 4. num. 52. cum S. Gregor. S. Antonin. Nav. Suar. et Dic.* Ratio, quia sine causa rationabili permittere pollutionem, semper videtur aliquod indecens et inordinatum. Sed ab hoc veniali excusat quidem quævis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiæ, ut cum *Laym. l. 3. sect. 4. n. 12. docent communiter DD. citati n. 483. Et hoc, etiamsi causa illa esset venialiter illicita in eadem materia luxuriæ, ut communiter dicunt Salm. n. 51 et 63. Ronc. q. 7. R. 3. Spor. n. 650. Holz. n. 690, ut mox supra dictum est.**

485. — 7. Pollutio in somno facta est mortalis, 1. Si ante directè, vel formaliter sit procurata, et causa non sit retractata. 2. Quando post somnum placuit, et approbata est propter delectationem veneream; alias non. *Fill. q. 5. n. 148. Trull. loc. cit. n. 9. (Sed vide de hoc l. 5. n. 20.)* 3. Quæres, an mutua pollutio, inter mares, vel fœminas procurata, sit mollities tantum, an sodomia? Resp. Si fiat ex solo affectu ad veneream libidinem sine concubitu, esse tantum mollitiem: si verò fiat ex affectu ad personam illam indebiti sexus (præsertim si adsit aliqua conjunctio, et commixtio corporum) est quoad malitiam sodomia.

» *Fill. t. 30. c. 8. Plura de tota hac materia V. infra lib. 5. cap. 1. d. 2. art. 2. de peccato in genere, et auctores citatos. (Vide de hoc supra Dub. anteced. n. 467.)* »

TRACTATUS QUINTUS.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

Non furtum facies.

» CUM hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in bonis proximi, quæ fit 1. per furtum et rapinam, 2. per omissionem reparationis damni illati, 3. per iniquitatem contractuum, de his tribus hæc agendum. »

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE JUSTITIA, ET JURE.

486. Qualiter dividatur Justitia, et qualiter Jus? — 487. Quid sit Dominium, et Ususfructus? — 488. Quot sint peculia filiorumfamilias? — 489. Quot sint bona uxorum? — 490. Quot bona Clericorum? Et præsertim I. Quæ sint *Patrimonialia*? II. Quæ *Industrialia*? III. Quæ *Parcomonialia*? IV. Quæ *Ecclesiastica*? — 491. Hinc quær. I. An Clericus teneatur necessario pauperibus succurrere? Qu. II. Qui veniant nomine pauperum? Qu. III. An præferendi pauperes loci? Qu. IV. An superflua possint reservari? Qu. V. An Clericus, habens sua, possit vivere ex bonis Beneficij? Qu. VI. An etiam Pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios? — 492. Qu. VII. An Beneficij male expedientes reditus, teneantur ad restitutionem? Qu. VIII. An peccent graviter, qui male accipiunt superflua à Beneficario? — 493. Quot modis acquiratur dominium? I. *Occupatione*. — 494. II. *Natiuitate*. — 495. III. *Alluione*. — 496. IV. *Specificatione*. — 497. V. *Accessione*. — 498. VI. *Confusione*, vel *Commixtione*. — 499. An idem, quod currit in mixtione pecuniæ, currat in mixtione aliarum rerum? — 500. VII. *Edificatione*. — 501. VIII. *Plantatione*. — 502. IX. *Perceptione fructuum*. — 503. X. *Traditione*. — 504. De *Præscriptione*, et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De Bona Fide. — 505. II. De Titulo justo; et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus? — 506. III. De *Continuata Possessione*, et de tempore requisito ad præscribendum; usque ad num. 510. — 511. Quando *Præscriptio* interrumpatur? — 512. An hæres possessoris malæ fidei possit præscribere? Sed vide etiam num. 516. — 515. An possit præscribi libertas à solvendo debito.

aut multa? — 514. Quibus detur restitutio in integrum, circa bona præscripta? — 515. IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscribi. — 516. Decisio quatuor Aularum facta Neapoli circa præscriptiones. — 517. An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi lex præscriptionis non viget.

486. — ANTEQUAM aggrediamur tres hos perdifficiles sequentes Tractatus de Furto, Restitutione, et Contractibus, ad melius intelligenda ea, quæ dicentur, alia quædam generalia de Justitia et Jure expedit prænotare.

Justitia dividitur communiter in Legalem, Distributivam, et Commutativam. *Legalis* respicit Jura Legum, et pœnas. *Distributiva* respicit personarum merita, quoad præmia, et honores. *Commutativa* autem respicit æqualitatem valoris rerum, juxta hominum æstimationem, ut tantum domino reddatur, quantum ab eo surreptum, vel quantum damnum ei illatum est.

Jus autem dividitur in *Jus in re*, et in *Jus ad rem*. *Jus in re* est, quando res ipsa habetur obligata, et ideo tribuit rei vindicationem, seu actionem in rem ipsam, v. gr. Venditor, qui tradidit rem, actionem in ipsam rem habet pro pretio: Beneficiarius per collationem habet jus in Beneficio, et similia. *Jus ad rem* est, quando res nondum est obligata, sed tantum jus habetur ad eam acquirendam. Ideo jus ad rem tribuit tantum actionem personalem contra impedientem acquisitionem rei.

487. — Deinde *Jus in re* dividitur in *Dominium*, et *Usumfructum*. *Dominium* aliud est *jurisdictionis* erga subditos, ut habet Pater erga filios, Episcopus erga Diocesanos, etc. Aliud *proprietas* erga res, sive servitutem. Idem *dominium* aliud est *directum*, ut habet Princeps in feudis, et dominus in prædio dato ad emphyteusim: aliud est *utile*, quod habet Feudatarius, et Emphyteulâ.

Usumfructus autem est jus utendi, et fruendi aliqua re, fructus ex ea percipiendo. Hic notandum, ab usufructuario differre usurarium, qui alicujus rei usum habet, v. gr. horti, ex quo colligere potest fructus pro sua familia, et suis hospitibus; non autem potest illos alienare, l. *Plenum. ff. de usu, etc.* Ita pariter habens domus usum, potest eam habitare, sed non locare, nec alteri concedere usum, si ipse eam non habitet. Notandum præterea, quod usufructuario incumbat solvere expensas pro fructuum perceptione, et tributa, seu collectas super rem impositas, ut ex l. *Hactenus, ff. de Usuf.* Deinde tenetur rem bene colere, arbores novas mortuis substituere. Ad magnas autem expensas non tenetur ipse, sed proprietarius. (V. *Not. X, pag. 397.*)

488. — Filiusfamilias dominum habet peculii *Castrensis*, et quasi-*Castrensis*. In quo notandum, quod peculium filiorumfamilias quadruplex, *Castrense*, *Quasi-Castrense*, *Profectitium*, et *Adventitium*. Et *Castrense* dicuntur bona illa, quæ filius acquirit in castris et in militia, sive hæc sint debita, ut stipendia, sive hæc sint acquisita donatione à Præfectis militiæ, vel à Parentibus, aut ab alius occasione militiæ, ut *Less. l. 2. c. 4. n. 7. Lugo D. 4. n. 15. (V. Not. XI, pag. 401.)*

II. *Quasi-Castrense* dicuntur bona, quæ filius acquirit in Officiis publicis, Judicis, Advocati, Lectoris, Medici, etc. Istorum duorum peculiorum pertinet ad filium plenum jus quoad proprietatem, et usumfructum. Et hoc etiam si merces exigatur à privatis, *Lugo n. 16. cum Sylvest. Mol. etc.* Idem ait *Lugo n. 17. cum Nav. Mol. de Notariis*, sive publicarum causarum, sive privatorum contractuum. Pro aliis verò Artificibus, etsi Publico inserviant, eorum tamen merces non pertinet ad peculium quasi-castrense: excipit tamen *Sanch. ap. Lugo n. 18. Architectos Principis*, vel communitatis. Omnia autem bona, donata intuitu exercitii prædictorum Officiorum, sunt quasi-castrensia, *Lugo, n. 19.* Hujusmodi sunt omnia, quæ acquiruntur à filiofam. ex officio clericali, ex *Auth. Presbyteros, 1. C. de Episc. et Cler.* Imò idem dicitur de omnibus, quæ Clerico adveniunt ex quocumque titulo. *Lugo n. 21. cum Mol. Sanch. et communi.* Hocque rectè dicit *Lugo n. 22. contra aliquos de Clericis etiam tonsuratis*, cum textus cit. exprimat etiam Cantores.

III. *Peculium autem Profectitium* sunt bona, quæ proficiscuntur de rebus paternis, et filius lucratur in ipsis negotiando: peculium hoc totum pertinet ad patrem quoad fructum, et proprietatem. Etiam dicuntur bona profectitia illa, quæ donantur filio intuitu patris: secus verò, si donantur filio intuitu suipsius, etsi occasione patris filius cognitus sit à donante, *Lugo n. 37.* In dubio autem, an aliquid sit donatum intuitu patris, vel filii, erit totum filii, si ipse bona fide inceperit possidere: alias dividendum pro rata dubii. Bona verò donata filio à patre in patrimonium ad suscipiendos Ordines sacros, non sunt numeranda inter profectitia, sed bene sunt conferenda cum aliis fratribus, cum ille hæreditatis portionem exposcit, ut *Lugo loc. cit. cum Mol. et ut dicemus n. 956.* Dubium fit 1. an, quod lucratur filius ex bonis paternis, sit totum et semper profectitium? Affirmant *Sylv. Azor. etc. apud Lugo n. 40.* Dicunt verò *Gom. Bart. Tab. Ang. etc. ib.*, esse partim profectitium, partim adventitium. *Lugo* autem cum *Mol.* tenet esse profectitium, si filius nomine patris negotietur, adventitium verò si nomine suo, puta, si ipse furatus sit pecuniam à patre, vel si pecunia otiosa esset apud patrem. Certum autem est, ut docet *Lugo dict. n. 40.* quod, si filius negotietur extra domum patris ex aliis bonis quam paternis, lucrum non sit futurum profectitium. In dubio tamen, an lucrum provenierit ex bonis patris, vel alterius, tum tantum profectitium præsumitur, cum filius administraret bona paterna. *Lugo n. 41. cum Gom. Bart. etc.* Dubium fit 2. an filius, pro labore præstito in beneficium patris, possit stipendium exigere? Affirmant *Nav. Less. Ang. Lop. ap. Sanch. l. 1. c. 2. d. 8. n. 1.* et probabile putant *Laym. lib. 3. tr. 4. c. 8. n. 6. et Bus. infr. n. 544.* Negant verò *Molin. et alii plures cum Sanch. loc. cit. et Criviz lib. 3. p. 1. n. 1054.* Rectè autem distinguit *Lugo D. 5. n. 42.* et ait, quod, si filius extra domum patris habitet, nec a patre alatur, id, quod lucratur, est adventitium: profectitium verò, si in domo

paterna degat, et à patre alatur, necnon obsequia illa sint patri debita: quæ si tamen excedant, bene potest filius petere stipendium. Sed hinc dubium fit 3. utrum, si prædicta obsequia fuerint excedentia, et filius non petierit stipendium, præsumatur illud remisisse? Omnino affirmant *Mol. D. 234. et Sanch. loc. c. n. 4.* quia hoc præstat bono communi, ut inter parentes et filios frequentia jurgia vitentur. Sed probabilius docet *Lugo dict. n. 42. cum Nav. Less. Ang. etc. ut supra*, quòd, dum filius, si potest, non petat, rationabiliter remisisse censeatur. Secus, si renuat poscere ex paterna reverentia; debet tamen eo casu detrudere alimenta à patre percepta. Vide etiam dicenda *num. 544.*

IV. Peculium tandem *Adventitium* sunt bona, quæ filiis proveniunt aliunde quàm ex bonis paternis, vel intuitu patris acquisitis. Horum bonorum filius proprietatem habet, pater verò acquirit usumfructum; etiamsi sint bona majoratus. *Lugo D. 5. n. 30.* Quandoque tamen filius etiam talem usumfructum acquirit, nempe I. quando præcisè ususfructus donatur filio, vel donatur aliquid filio, patre contradicente. II. Si filius unà cum patre succedit in hæreditatem fratris, vel sororis. Ita *Less. l. 2. c. 3. num. 9, 10 et 11. et Lugo D. 5. n. 23. cum aliis.* III. Addit *Lugo ibidem*, si filius accipit dotem, patre se non obligante. Vide alia apud *Lugo*. Exceptis autem his casibus: filius de bonis adventitiis non potest disponere sine consensu patris, nec testari, etiam cum ejus consensu, nisi ad pias causas, ex *c. Licet 4. de Sepult.* in 6. Potest tamen universè testari de castrensi peculio, ut *ibid.* Ususfructus autem peculii adventitii erit patris, quandiu vivit, etiamsi filius exierit à patria potestate; nisi filius electus sit ad Episcopatum, vel ad magnam dignitatem, scilicet, si fiat Cardinalis, Præfectus Urbis majoris, Consiliarius regius, Magister militum; tunc enim totus ususfructus pertinet ad filium, ut *Lugo n. 24. Salm. tr. 12. c. 2. n. 128. Holzm. p. 4. n. 274.* Si verò pater emancipet filium, dimidia pars ususfructus erit patris, et dimidia filii, *Lugo, et Holzm. ib.* Hoc intelligitur tamen, si emancipatio fuerit voluntaria patris; nam, si filius emancipetur ratione matrimonii, ex jure Hispanico, tunc ususfructus erit totus filii; si verò ratione status religiosi à filio assumpti, ususfructus erit totus patris, *Lugo ibid.* Hic notandum I. quòd, si pater permittat filio, ut discedat è sua domo, non censeatur remittere prædictum usumfructum, nisi filius dimittatur ad quærendum sibi victum; vel nisi filius, vidente et tacente patre, fructus expendat, ut *Lugo n. 27. ex l. Cum oportet. C. de bonis quæ liber.* Notandum II. quòd, si bona sint usu consumptibilia, tunc pater possit de illis disponere, cum obligatione reddendi filio tantumdem, *Lugo n. 35. et Mol. (V. Not. XII, pag. 403.)*

489. — Bona uxoris alia sunt *dotalia*, alia *paraphernalia*, quæ sunt res, quas uxor attulit, vel sibi reservavit ultra dotem. Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium, et usum, *l. Ac lege, ff. de Pactis.* Bonorum *dotalium* proprietates spectat ad uxorem, ususfructus verò et plena administratio ad maritum,

l. 2. ff. de jure dotium. Hinc uxor, post mortem viri, omnibus creditoribus personalibus præfertur. Et adhuc vivente viro, si ipse vergit ad inopiam, potest uxor dotem repetere *ex eodem l.* Deinde notand. quòd, si dos consistat in pecunia, vel rebus usu consumptibilibus, tunc dominium dotis plenè transit ad virum, cum obligatione tantumdem restituendi, Matrimonio soluto, *l. Res in dotem, ff. de jure Dotium.* Deinceps notandum, quòd, si bona dotalia, etiam stabilia, dentur viro æstimata, animo ut æstimatio venditionem constituat, tunc vir etiam eorum dominium acquirit, et, soluto Matrimonio, non tenetur, nisi ad prætium reddendum, *l. Quoties, ff. de jure Dotium.* Et in prædictis duobus casibus, si pereunt dicta bona, viro pereunt, *l. c. Res in dotem.*

490. — Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet I. in bona *patrimonialia*, quæ dicuntur ea, quæ ipsi obveniunt ex quacunque causa profana; II. in bona *Quasi-patrimonialia* seu *Industrialia*, et dicuntur ea, quæ Clerici acquirunt ex Ecclesiasticis functionibus sine Beneficio, ut ex Concionibus, Missis, etc. III. in bona merè *Ecclesiastica*, et sunt illa, quæ acquiruntur ex Beneficiis; IV. tandem in bona *Parimonialia*, quæ sunt illa quæ Clericus ex redditibus Ecclesiasticis subtrahit de sua sustentatione, vivendo parcius, quàm honestè vivere potuisset.

491. — I. Quoad bona *Patrimonialia* certum est, quòd Clerici plenum eorum dominium habent, ut patet ex *c. Relatum 12. de Testam.* II. Idem est de bonis *Industrialibus*, ut communiter docent DD. cum *Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 35 et 45. Less. de Just. l. 2. c. 4. dub. 6. Lugo de Just. D. 4. n. 23. Anacl. tr. 7. D. 4. q. 3. Vioa Opusc. de Benef. q. 3. art. 1. n. 5. Salm. tr. 12. c. 2. n. 138. cum Pal. Conin. etc.* Ex quo infert *Anacl. n. 27. cum Less. et aliis*, quòd, si Clericus vivat, aut expendat de bonis his, vel propriis in pias causas, possit tantumdem accipere de bonis ecclesiasticis, et de eis ad libitum disponere; quia, cum jus habeat vivendi ex Beneficio (ut infra videbimus in quæst. V.), non tenetur vivere ex bonis propriis; unde, si de iis vivat, potest uti compensatione. Hoc tamen non admittendum puto, si Clericus non habeat superfluum de bonis Ecclesiasticis, atque hinc et nunc teneatur de bonis propriis pauperi subvenire. Secus autem, si hinc et nunc non teneatur ad eleemosynam, habeat tamen intentionem compensandi. An verò Distributiones quotidianæ Canonicorum computentur inter bona *Industrialia*? Negant *Nav. de Redit. Eccl. q. 1. n. 74. Sanch. l. c. dub. 46.* Quia (ut dicunt) Distributiones verè sunt partes reddituum beneficii, et ideo eandem naturam ac onus sortiuntur, quàm alii Beneficii fructus. Sed probabilius affirmant *Lugo D. 4. n. 25. et Salm. c. 2. n. 140. cum Azor. Syloest. Angel. Bon. et Covarr.* Ratio, quia præfate Distributiones, licet ex titulo Beneficii proveniant, non tamen dantur immediatè pro titulo, sed pro servitio personali, tanquam personæ stipendium.

III. Idem, quòd de bonis *Patrimonialibus* et *industrialibus*,

dicitur de *Parcomonialibus*, ita ut possit Clericus ad libitum de eis disponere, ut docent *Navar. de Redit. q. 1. Mon. 30. Less. c. l. n. 39. Cabass. Th. Jur. l. 2. c. 16. n. 8. Anacl. n. 28. Mazz. tom. 2. p. 420. et Less. dict. c. 3. n. 39. cum Sot. Cocarr. et aliis* (contra *Petroc. l. 4. de Benef. c. ult. q. 7.* et alios paucos). Et idem expressè docet *S. Th. 2. 2. qu. 185. art. 7.* ubi ait: « De his autem, quæ sunt specialiter suo usui (scilicet Clerici) deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis. » Ratio, quia præfata bona non dantur ut fructus Beneficii, sed ut stipendia laborum iis, qui Ecclesiæ inserviunt. Nec obstat textus in *c. Ut Episcopi, 12. q. 1.* quem opponit *Petr.* ubi legitur: « Quidquid verò de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive de agris, sive de fructibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare censuimus. » Nam respondetur ex prædictis, bona parcomonialia non esse de provisione Ecclesiæ, sed de provisione seu stipendio laborum Ministri, ut sancitum fuit in *Conc. Agath. Can. 36.* ubi dictum fuit: « Clerici omnes qui fideliter Ecclesiæ serviant, stipendia, tantis laboribus debita, secundum servitii sui intuitum vel ordinationem Canonice, à Sacerdotibus seu Episcopis consequuntur. »

IV. Major difficultas est de bonis merè *Ecclesiasticis*, quæ propriæ sustentationi supersunt, an de iis possint Clerici, sine injustitia, malè disponere? Certum est, quòd Beneficarii tenentur sub mortali reductis superfluis suæ sustentationi in usus pios, aut in pauperes elargiri. Ita *S. Th. 2. 2. qu. 185. art. 7. Lugo. D. 4. n. 9. Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 38. Salm. tr. 12. c. 2. n. 141 et 144. cum Mol. Con. Pal. et communi.* An verò ad id teneantur virtute justitiæ, vel Religionis, infra dicetur. Hic autem sedulo notandum: quòd in hoc, ut materia censeatur gravis, requiritur quantitas multò major, quàm in furto, ut dicunt *Lugo. n. 42. cum Mol. Henr. Holz. de Just. n. 204. et alii ex D. Th. l. c.* qui requirit multum excessum ad malam fidem Clerici constituendam. Quænam autem sit ista notabilis quantitas? *Coninchius, Palaus, et alii apud Mazz. t. 2. p. 419,* requirunt quartam, vel quintam partem superflua. Sed veriùs sufficit pars vigesima ad materiam gravem constituendam, ut ait idem *Mazz. et tenent D. 4. n. 44. ac Croix l. 4. n. 1358,* qui cum *Hannoldo* meritò sententiam *Coninchii* reprobant. Hic obiter advertatur, *Benedictum XIV* in sua *Bulla 29. Unioersalis Ecclesie*, edita die 20 Aug. 1751. (t. in *Bullar.*), declarasse, quòd, si Beneficarius fructus Beneficii vendat per totam suam vitam, sive una, sive pluribus solutionibus, contractus est nullus.

Sed quær. I. An Clericus teneatur ex superfluis necessario pauperibus succurrere? Negant *Azor. p. 2. lib. 7. c. 11. q. 2. cum Nao. et Viva Opusc. de Benef. q. 2. a. 4. n. 12.* qui dicit cum *Vasq. et communi*, posse Clericum superfluum erogare, sive in pauperes, sive in alios pios usus pro suo libitu, quia sufficit illud applicare in Dei cultum, et non dissipare, ut loquitur *Trid. Sess. 25. cap. 1. de Ref.* Sed excipiendum omnino mihi videtur

cum *Lugo D. 4. n. 15. et 39. ac Less. c. 4. num. 47.* si adsint pauperes, in gravi necessitate temporali vel spiritali constituti: tunc enim non potest Clericus superflua in alios usus pios expendere, quia tunc urget præceptum naturale charitatis, ex quo, si habet bona propria superflua statui, jam tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hic advertit *Viva l. c. cum Vasq.* Pastores, ut Episcopos et Parochos, teneri insuper inquirere hujusmodi pauperes, non tamen Beneficiarios non Pastores.

Quær. II. Qui veniant nomine pauperum? Veniunt quidem, non solum ostiatim mendicantes, sed etiam ii, qui aliter nequeunt suum statum conservare. Veniunt etiam consanguinei, si verè pauperes sint, ita ut alias non possint proprium statum sustinere, ut *Sanch. Cons. l. 2. cap. 2. Dub. 38. n. 21. Laym. l. 4. tr. 2. c. 3. n. 3. Croix l. 4. n. 904. cum Azor. Pal. et communiter.* Et patet ex *Trid. sess. 25. c. 1. de Ref.* ubi interdicitur Beneficariis, « ne ex redditibus ecclesiasticis consanguineos familiaresve suos augere studeant... Sed, si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant. » Hos autem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiam gravius egentibus (quidquid dicat *Laym. l. c.*). Ratio quia, ut bene advertit *Viva loc. cit. art. 2. n. 2. cum Mol. et communi.* subventio propinquorum egentium pertinet etiam ad proprium statum Clerici servandum, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Unde *Tol. lib. 5. c. 4. Concl. 3* sic scripsit: « Episcopus, subtrahit quæ ad decentem victum pertinent, et subtractis his, quæ gratia pietatis (nota) et caritatis potest in alios consanguineos indigentes, aut famulos distribuere, tenetur residuum dare pauperibus sub mortali. » Idque expressum habetur in Decreto indicto à Cardinali Polo, Legato Apostolico ann. 1566. apud *Thomassin. de Eccl. Discip. t. 3. p. 3. lib. 3. cap. 32.* quo præceptum fuit Beneficariis Angliæ (prout etiam olim præceperat *S. Gregor.* instruens Augustinum Anglorum apostolum): « Ne sumptuum moderatio avaritiæ tribuatur, quidquid ex fructibus Ecclesiarum, deductis iis, quæ earum muneribus sustinendis, et ipsis atque ipsorum Familiaribus necessaria sunt, supererit, id omne juxta illa, quæ *B. Greg. Papa Augustino* de fructibus Ecclesiæ dispensandis rescripsit, ad pauperes Christi alendis distribuant. » Hinc dicit *Croix lib. 4. n. 904. cum Azor. Pal. etc.* quòd sub nomine victus Beneficario debiti veniunt omnia necessaria ad se et Familiam sustentandam; adque Familiam spectant Parentes, Fratres, Nepotes, et alii Consanguinei. Item advertunt *Laym. lib. 4. tract. 2. cap. 3. n. 3. Ronc. Cons. 6. n. 6. et Viva loc. cit. cum aliis,* quòd, si Beneficarius statum suum metet ex assumptione ad Beneficium tunc potest subvenire consanguineis, saltem proximioribus, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam dignitatem. Hoc tamen, rectè ait *Roncaglia loc. cit.* procedere pro Episcopis, aut assumptis ad similem dignitatem, non verò pro Parochis.

Quær. III. An in distributione præferendi sint pauperes loci,

in quo est Beneficium? Dicunt *Salm. tr. 12. c. 2. n. 144. et Holzm. p. 4. tr. 1. n. 210.* quòd, licet congruentius sit bona distribuenda pauperibus loci, de hoc tamen non est obligatio, nisi ibi sint pauperes, extrema vel etiam gravi egestate laborantes. Sed *Azor. p. 2. l. 7. c. 11. q. 2. Bonac. de Benef. D. 4. p. 2. n. 3. et Mol. D. 145. cum Navarr.* hanc limitationem negant, et censent, satis esse, si bona superflua in quosvis pauperes (intellige æquè egen-tes) erogentur; et si testatores oppositum expresserint, vel saltem tacite significarint. Ratio, quia Canones (præcisè in *cap. Sancimus 31. Caus. 12. quæst. 2.*) indistinctè præcipiunt, ut elemosyna fiat sive in cives, sive in externos. Et hoc videtur satis probabile, quia pauperes loci non habent, saltem non constat eos habere peculiare jus ad illa bona. Excipit *Mol.* si aliud exigat bonum commune illius Diocesis, puta, si subveniendum sit Collegio educandorum, etc.

Quær. IV. An Beneficarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios? Negat *Navarr.* dicens, ea statim esse distribuenda. Sed verius docet *S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 7. ad. 4.* (quem sequitur *P. Holzm. part. 4. n. 207. cum aliis*) dicens: « Si quis, necessitate non imminente providendi pauperibus, de his quæ superfluunt ex proventibus Ecclesiæ possessiones emat, vel in thesauro reponat in futurum utilitati Ecclesiæ et necessitatibus pauperum, laudabiliter facit. » Bene tamen advertit *Holzmunn loc. cit.* quòd eo casu cautio adhibenda sit, ne morte adveniente, tales redditus fortè à consanguineis diripiuntur.

Quær. V. An Clericus, qui habet ex suo, unde vivat, possit se sustentare ex redditibus Beneficii? Negant aliqui pauci; sed affirmandum cum *Habert. de Just. t. 4. c. 21. in fin. Petrocor. de Benef. cap. ult. q. 8. Fagnan. cap. Si quis de Pec. Cler. Anac. q. 3. n. 27. Holzm. n. 208. etc. communiter.* Rectè enim ait *Fagn.* quòd primis Ecclesiæ sæculis nulli Clerici admittebantur, nisi qui, relictis omnibus propriis bonis, de solis Fidelium oblationibus vivere volebant. Secundo autem tempore, si id servare volebant, per mittebatur eis vivere ex proprio patrimonio; modo nihil de oblationibus exigent. Tertio demum tempore, scilicet postquam Clerici portionem suam à Mensa Episcopali separatam habere cœperunt, et Beneficia fuerunt illis credita, mos inolevit, ut ipsi, separato Patrimonio, Ecclesiæ bonis viverent. Et hoc sanè est rationi naturali omnino consonum; justum enim est ut qui Altari servit, de Altari vivat, juxta illud: *Quis militat suis stipendiis unquam? Ap. 1. Cor.* Fortene divites qui Reipublicæ inservientes stipendia habent, injustè accipiunt? Per accidens autem est, quòd sint divites, vel pauperes. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Thom. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 3.* Rectè verò limitat *S. D.* si casus occurreret, quòd aliquis pauper esset in gravi necessitate; nam tunc ait: « In tali necessitate peccaret Clericus, si vellet de rebus Ecclesiæ vivere, dummodo haberet patrimonialia bona, de quibus vivere posset. » Ratio patet, quia

tunc, jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur.

Quær. VI. An, sicut Beneficarii erogare tenentur superflua in usus pios, ita etiam Pensionarii? Affirmant *Sanch. Cons. lib. 2. cap. 2. dubium 47. Mazzot. t. 2. p. 421. et Salm. tr. 12. cap. 2. n. 147. cum Mol. et Pal.* modò Pensio sit ecclesiastica, aut detur Ecclesiasticis: Secus, si sit mere Laicalis ob titulum mere sæcularem, et detur laicis ob obsequia præstita, puta Principibus, equitibus, etc. aut si detur Clericis ob aliquod munus temporale, tempè Cantoris, Procuratoris, etc. Ratio, quia cum hæc obligatio sit annexa redditibus Beneficii, Pensio illa Ecclesiastica, ex fructibus Beneficii detracta, transit cum eodem onere. Satis tamen probabiliter negat *Lug. D. 4. n. 32. cum Vasq. Gigas, Cov. etc.* et ita decisum habetur in Rota Rom. ap. *Azor.* Ratio, quia, dum Pontifex justam ob causam extrahit Pensionem ex fructibus Beneficii, jam eosdem fructus applicat in usus pios; unde fructus isti non ferunt secum obligationem, ut iterum piè applicentur. Idem ait *Mastrius D. 14. q. 2. a. 3. n. 69. cum Bon. etc. contra Nav. Azor. etc.* de Equitibus Commendatariis S. Jacobi Calatravæ, Alcantaræ, et S. Stephani Florentiæ, etc. quibus à Gregor. XIII jam concessum est testari.

492. — Quæritur VII. An Beneficarii, expendentes redditus superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem? Hæc quæstio magnopere inter DD. agitur, et ideo in ejus discussione diutius immorabor. Prima sententia probabilis, et valde communior inter recentiores, negat. Hanc tenent *S. Antonin. t. 2. tit. 2. cap. 5. §. 3. Less. de Just. lib. 4. c. 4. n. 43. Mol. tom. 1. tr. 2. D. 143. Cabass. Theor. Jur. lib. 2. cap. 26. n. 7. Sporer de 7. Præc. c. 1. n. 113. Azor. p. 2. lib. 7. c. 9. Viva Opusc. de Benef. q. 2. a. 3. n. 2. Mazzot. tom. 2. pag. 419. Sanch. l. 2. Cons. cap. 2. d. 37. n. 2. Anacl. tract. 7. D. 4. quæst. 3. n. 34. Holzm. p. 4. de Just. n. 196. Salm. tract. 12. cap. 2. n. 155. cum Pal. Con. etc. Lugo de Just. D. 4. n. 2. cum Soto, Gers. Abul. Vasq. Adrian. Tab. Covarr. Cordub. Arag. etc.* Auctores hujus sententiæ diversis rationibus utuntur. Major pars eorum sic ratiocinatur: Omnes Clerici antiquitus in communi vivebant, et bona Ecclesiastica singulis distribuebantur, prout opus erat ad ejusque sustentationem; reliquum verò applicabatur fabricæ Ecclesiarum, et pauperum subventioni. Sed *Simplicius Papa*, qui creatus est an. 465. in *cap. de redditibus, 28. Caus. 12. quæst. 2.* eò quòd, frigescente charitate, fortè Episcopi non tam fideles essent in tali distributione, fructus bonorum Ecclesiasticorum in quatuor partes divisit, primam applicando Episcopis, secundam Clericis, tertiam fabricæ Ecclesiarum, quartam pauperibus. Idque confirmavit *Gelasius* in *cap. Concesso. 26.* et *Gregorius* in *cap. Cognovimus 29. dict. cap. 12. quæst. 2.* Hinc dicunt, quòd, licet ante hanc divisionem nullus Clericorum ad ea bona jus haberet, post divisionem tamen eorum dominium ipsi adepti sunt, cum illa ab Ecclesia ad proprium

usum fuerint eis deputata. Idque confirmant ex Concilio Trid. Sess. 24. c. 12. de Reform. ubi præcipitur, quod Beneficiarius, omitteus recitationem Horarum, « privetur dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac residentia fecit suos. » Ergo, ut arguunt, Concilium supponit, Clericum verè dominum ipsorum fructuum acquisivisse. Ex quibus concludunt, obligationem, quam habent beneficiarii erogandi superflua pauperibus, non oriri ex justitia, sed ex virtute Religionis, quæ non obligat ad restitutionem.

Cabassutius verò l. c. cum *Azor*. alia via incedens, hanc sententiam tuetur; dicit enim, hanc obligationem Beneficiorum erogandi superflua in usus pios non esse de lege naturali justitiæ, quia Fundatores Beneficiorum liberè, et sine ullo pacto donant Clericis eorum fructus: sed esse tantum de lege Ecclesiæ, quæ ipsos intendit obligare virtute Religionis, vel charitatis, ad applicandos hujusmodi fructus superfluos in usus pios, tanquam bona dicata Deo, et ex pietate donata. Nec obstat, quod ait *Nazar*. hanc obligationem restitutionis oriri ex præsumpta mente testatorum, qui videntur bona reliquisse cum tacito pacto, quod Clerici, detracta sua sustentatione, reliqua in pios usus expenderent. Respondet enim *Cabassutius*, noluisse quidem testatores, ut sua bona luxu Clericorum deservirent, sed non censendum, voluisse eos adstringere ad illam obligationem; quemadmodum quicumque testator minimè intendit, ut hæres suos bona relicta dissipet, si tamen ille dissipabit, non idem peccabit contra justitiam, quia illa testatoris intentio non fuit in pactum expressè deducta. Et pro hac sententia non potest negari fuisse etiam *D. Th.* non jam in *Summa* 2. 2. q. 185. art. 7. ut censent *Salm.* quia ibi loquitur tantum de iis, quæ specialiter sunt suo usui (scilicet Beneficiorum) deputata, id est assignata suæ necessariæ sustentationi, ut Contrarii explicant. Sed expressè id docet in *Quodlib.* 6. art. 12. ad 3. ubi distinguit bona ecclesiastica assignata pauperibus, ab illis, quæ assignantur Clericis, prout sunt Præbendæ, de quibus ait, ipsos nullam debere restitutionem. Hæc S. Doctoris verba: « Aliter ergo dicendum est de illis ecclesiasticis bonis, quæ principaliter sunt attribuenda necessitatibus pauperum, et ex consequenti necessitatibus Ministrorum, sicut sunt bona Hospitalium, etc. et aliter de illis bonis, quæ principaliter sunt attributa usibus Ministrorum, sicut sunt Præbendæ Clericorum, et alia hujusmodi. Nam in bonis primis peccatum committitur non solum ex abusu, sed etiam ex ipsa rerum conditione, dum alius in suos usus assumit, quod est alterius: Et ideo tenetur ad restitutionem, tanquam defraudator rei alienæ. In secundis verò non committitur peccatum, nisi per abusum: sicut et de bonis Patrimonialibus dictum. Unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam. »

Secunda verò sententia tenet, Beneficium obligari ad restitutionem; ita sentiunt *Naz.* tract. de Redit. Eccl. q. 1. n. 4. *Laym.* l. 4. tr. 4. cap. 3. n. 3. *Bon.* de Benef. D. 4. p. 2. n. 9.

Petrocor. tom. 4. eod. tit. c. ult. q. 7. *Habert* tom. 4. de Just. cap. 21. *Concina* tom. 2. Diss. 6. c. 18. *Roncaglia* de Proc. VII. c. 6. *Reg. in praxi cum Petr. Soto, Archidiacon. Comit. et Tanner.* item *Panorm. Armill. Angel. Major. Hostiens.* et alii apud *Lugo de Rest.* D. 4. n. 1. Dicunt autem hi, quod ante suppositam divisionem Clerici minimè quidem erant domini bonorum Ecclesiasticorum, cum omnia tunc essent communia; unde, quidquid ipsi præter necessariam sustentationem sibi vindicabant, restituere tenebantur. Probari igitur deberet divisio præcepta per *Simplicium*; sed de hac divisione nullum probatur vestigium, quinimo (ait *Habert* loc. cit.) multa suadent divisionem hanc non fuisse peractam, cum nullibi videatur sua portio pauperibus, aut fabricis Ecclesiarum assignata. Saltem (dicunt) de hoc non constat, et usque dum non constat, pauperes jus primævum retinent ad illa bona Ecclesiastica, tenenturque Beneficarii ex justitia superflua ipsis ministrare.

Nec revera probabile videtur id, quod adstruit *Cabassutius*, nempe, quod testatores intenderint bona sua in dominium Clericorum relinquere; potius enim præsumendum, ipsos relinquere voluisse ea in manus Ecclesiæ, ut ipsa postmodum per suos Prælatos Ministris bona illa committeret, ut ex eis ipsi sustentarentur, et superfluum pauperibus erogarent. Et quod hæc fuerit intentio Fundatorum, testatur Concilium Aquisgranense ann. 816. ubi in *Can.* 116. dicitur: « Fideles ob Animaram suarum remedium suis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, » ut his et Milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, et pauperes recrearentur. » Unde plures AA. ut *Fill. Petroc. Thomassin. et Natal. Alexander*, constanter sentiunt, nunquam Beneficarios dominium adeptos esse fructuum Beneficiorum. Sed quidquid sit de voluntate Testatorum, de qua non constat, prout utique etiam constare deberet, ut certè dici posset, eos dominium talium bonorum in Clericos transtulisse: saltem Ecclesia, quæ bonorum Ecclesiasticorum (ut omnes fatentur) supremum dominium habet, noluit suos Ministros eorum aliud acquirere dominium, nisi limitatum, cum onere scilicet superfluum reddendi pauperibus, ut valde probabiliter ex Tridentino l. c., ut supra, tenent *Ronc. Bon. Laym. cum Palud.* et non dissentit *Habert*. Prout enim, si alicui dentur centum aurei ad peregrinationem agendam, cum pacto, ut, quod superest, pauperibus erogat, iste acquirit dominium centum aureorum, sed gravatum, ita ut teneatur ex justitia superfluum pauperibus elargiri, ita et Beneficiarius. Quod autem Ecclesia revera hoc dominium, si concesserit, limitatum quidem concesserit Beneficariis, cum onere certo superfluum distribuendi pauperibus, pluribus probatur testimoniis. *Gratianus* in *Causa* 12. q. 1. post c. 15 et 27. quarit, an Mensa communis scindi poterit in plures Præbendas? Respondet affirmando, eò quod, sicut superflua Mensæ communis olim erant pauperibus eroganda, sic hodie superflua cujusque Præbendæ; quo *Gratianus* ostendit, quod,

sicut antiquitus Ecclesiastici onus justitiæ habebant superfluum bonorum communium pauperibus distribuendi, sic etiam habent, posteaquam Præbendas inceperint possidere. « Ita et Præbendæ ecclesiasticorum (verba Gratiani) eadem charitate manente » pie et religiose possunt distribui; nec tunc rebus Ecclesiæ ut » propriis, sed ut communibus deservituræ. » Ex quo patet, Præbendas non jam institutas fuisse, ut essent totaliter propriæ Clericorum, sed eis reale onus aliorum priorum usum annexum esse. Item in Concilio Mediol. 1. ann. 1565. sub D. Carolo Borromæo, p. 39, sic dicitur: « Si verò, qui Beneficia Ecclesiastica obtinent, quorum fructus ad eos sunt attributi, si uberiores sint, quam ad tuendam vitam requiratur, dubitare non debent, » ad eum finem hanc copiam illis esse attributam, ut præter ea, » quæ ad victum satis essent, suppeterent etiam quibus pauperum inopia sublevaretur. » Et idem sancitum fuit de Episcopis in Capitularibus Caroli Magni l. 6. c. 58. in Conc. Gall. t. 2. p. 429. ubi: « Episcopus Ecclesiasticarum rerum potestatem habeat, ad dispensandum erga omnes qui indigent; participet » et ipse quibus indiget. » Item D. Petrus Damianus apud Baronium an. 1055, sic quendam Episcopum monet: « An ignoras, » quia ad hoc Ecclesiis prædia conferuntur, ut ex eis pauperes sustententur? » Deinde subdit, quod prioribus sæcularis agri Ecclesiæ donati, vendebantur, et pretium distribuebatur pauperibus: sed postea « Procedente tempore Ecclesiarum Rec-toribus visum est, ut ipsa potius prædia traderentur, ut scilicet » non modo Clericos Ecclesia pasceret, sed et refrigerii stipem » indigentibus ministraret. »

His tamen non obstantibus, nequit negari, primam sententiam esse satis probabilem, præsertim ex auctoritate S. Thomæ (juxta ejus verba, supra relata) qui supponit, et asserit pro certo, factam fuisse præfatam divisionem bonorum, et ideo absolute ipse eximit Clericum à restitutione, si bonis Ecclesiasticis abutitur. Præterquam quòd, ut scribit quidam doctus Neotericus, non jam Papa Simplicius divisionem illam introduxit; sed ipsam introductam invenit, et dumtaxat ipse executionem ejus præcepit, prout clarè eruitur ex illius Epistola, scripta ad Florentium, aliosque Episcopos, adversus Episcopum Gaudentium, qui præter portionem propriam tres alias partes sibi usurpaverat: unde Pontifex præcipit auferri ab eo omnem talium bonorum administrationem, ipsumque teneri ad restituendam portionem, quas per triennium exegerat. « Simul etiam (verba sunt Simplicii) de redditibus » Ecclesiæ, vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti, nihil » licere permittat: sed sola ei ex his quarta portio remittatur.... » Cui etiam hoc specialiter præcipimus imminere, ut tres illas » portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat. » Ep. Simplicii ad Florent. etc. scripta an. 475. apud Harduin. in Collect. Conc. tom. 2. pag. 804. Quapropter non incongruè Fautores primæ sententiæ concludunt ex divisione executâ, bona Clericis attributa jam transisse in eorum

dominium. Quod videtur confirmari à Tridentino, ut supra Sess. 24. c. 12. de Ref. verbis illis, *fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentie fecit suos*. Insuper ex Conc. Lateranensi V. sess. 9. §. *Statuimus*, ubi dictum fuit, quòd Beneficiarius Officium post sex menses à possessione Beneficii omittens, *fructus suos non faciat*; ergo, si Officium non omittit, jam facit suos.

Quær. VIII. An, dono accipiens à Beneficiario hæc bona superflua, peccet graviter, et teneatur ad restitutionem? Quod ad restitutionem pertinet, cum teneri negant omnes AA. qui in præcedenti quæstione censent, Beneficiarium non obligari ex justitia ad talia bona in pios usus eroganda. Nos tamen distinguendum putamus. Si Beneficiarius ob talem donationem non reddatur impotens ad satisfaciendum præfatæ suæ obligationi, nihil tenetur restituere accipiens, cum valde sit probabile, ut docent Laym. Bon. Palud. et Ronc. ut supra retulimus, quòd Beneficiarius bene habeat dominium fructuum superfluum, etsi gravatum onere illos in pios usus elargiendi. Ergo, si eos donet, suum donat, et aliunde jam poterit satisfacere; quod si non faciat, id proveniet ex sua malitia, non ex acceptance donationis, ut rectè ait Lug. D. 4. n. 48. Si verò per talem donationem Clericus redditur impotens, dicimus probabiliter accipientem teneri ad restitutionem, juxta nostram sententiam, quâ tenuimus, Beneficiarium obligari ex justitia dare superflua pauperibus; tunc enim donatarius accipiendo verè influit in damnum pauperum, qui jus habent ad illa bona, prout in simili casu diximus n. 112. et fusiùs probabimus de Contract. n. 722. Dixi probabiliter; non enim nego, posse accipientem excusari à restitutione propter probabilitatem contrariæ sententiæ, intellige quoad partem juxta proportionem talis probabilitatis, si accepit cum dubia fide; quòd si verò in bona fide accepit, probabiliter est non teneri eum ad aliquid restituendum, juxta dicta lib. 1. n. 83. et l. 3. n. 927.

Sed, admissa sententiâ contrariâ tanquam probabili, scilicet, quòd absit peccatum contra justitiam, nunc dubium occurrit, an accipiens peccet cooperando peccato donantis contra Religionem aut Charitatem, ut supponunt præfatæ sententiæ Auctores? Affirmant Mazzot. tom. 2. pag. 419. et Sanch. Consc. c. 2. D. 38. n. 14. citant Navarr. Sylo. etc. communiter, ut asserunt. Ratio, quia accipiens verè cooperatur ad consummationem peccati donantis, concurrendo ad translationem dominii rei donatæ, quod non transferatur, nisi per acceptance. Sed probabiliter (juxta illam sententiam) dicimus cum Lugo D. 4. n. 49. Busemb. l. 4. n. 183. Holzm. p. 4. de Just. n. 221. et Salm. tract. 12. c. 2. n. 149, accipientem non peccare, neque contra Religionem, neque contra charitatem, nisi petat, vel inducat ad donandum. Non contra Religionem, quia tunc ipse minimè cooperatur peccato donantis; licet enim dominium rei non transferatur sine ejus acceptance, tamen peccatum donantis jam per ipsam oblationem, etiam externè, omnino consummatum est; per accidens autem si fiat, quòd oblatio effectum habeat vel non, per acceptance vel

refutationem donarii; prout nihil minuit, vel addit ad peccatum homicidæ, quod ex vulnere lethali, ab ipso inflictio, mors vulnerati sequatur, vel non. Neque contra charitatem, ratione damni, quod ex illa donatione pauperibus obvenit, quia charitas non obligat hominem, ut cum suo æquali incommodo alienum nocentum evitet, prout ait *Lugo loc. cit. num. 50. cum Less.* Semper intellige, si acceptet cum bona fide, ut mox supra limitavimus.

An autem Regulares, facti Episcopi, possint liberè disponere de bonis Ecclesiasticis et Patrimonialibus? Probabilius negatur. Vide dicenda l. 4. de Statu Relig. num. 2. ubi *Salmant. cum aliis* secus dicunt de bonis Patrimonialibus.

DE ACQUISITIONE DOMINII.

493. — Tribus modis Dominium acquiritur: 1. Jure Naturali, seu Gentium. 2. Jure Civili, aut Canonico, scilicet per præscriptionem, et usucapionem. 3. Voluntate privata hominum, per contractus. Addi posset alius modus, jure belli; sed iste magis pertinet ad jus Gentium. Jure autem Gentium pluribus modis dominium acquiritur.

Et I. Occupatione; ex §. *Feræ, Instit. de Rerum divisione*, ubi sic dicitur: « Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. » Quid de Thesauris inventis? *Vid. infra n. 602.* Quid de Venatione, et Piscatione? *Vid. n. 604.* Certum autem est, omnia bona inventa restituenda esse domino certo, si iste inveniat. An verò post inquisitionem, domino non invento, sit obligatio restituendi res inventas pauperibus? Triplex adest sententia. *Vid. Dub. 5. n. 603. (V. Not. XIII, pag. 410.)*

494. — II. Acquiritur dominium Nativitate, per quam nostra sunt, quæ nascuntur à propriis animalibus, ex §. 1. *Item cap. eod. loco Instit.* Hinc ad usufructuarium spectant partus ovium, equarum, etc. salvo semper numero matrum.

495. — III. Alluvione, qua, si aliquid latenter et insensibiliter tuo fundo adjiciatur, tibi acquiritur. Secus autem, si patenter adjiceretur pars de prædio alterius, tunc enim ipsa ad eundem pertineret, ex §. *Præterea eod. loco.* Statutum etiam est *ibid.* quod, si alveus fluvii divertat ad aliam partem, novus alveus sit publicus, aut alterius, si iste esset fluvii dominus; antiquus autem alveus accrescet iis, qui agros utrimque habent. (*N. XIV, p. 410.*)

496. — IV. Specificatione, quando forma datur in alienam materiam, v. gr. si bona fide ex aliena lana vestem tibi conficias, dominus illius efficeris, domino lanæ pretium solvendo, §. *Cum ex alien. eod. loco.* cum limitationibus tamen ibi expressis. Idem, si facias pretiosam picturam, vel scripturam in vili tabula, vel tela aliena, ut ait *Tamb. ex §. 34. ibid.* Secus tamen esset si de alienis uvis vinum faceres: illud enim ad dominum uvarum pertinet; ita *Tamb.* Sed contradicit *Croix l. 3. p. 2. n. 121.* Dicit etiam *Croix n. 123*, quod, si ex alieno frumento farinam facias, farina sit tua. Et idem dicit, si de aliena quercu facias navem,

n. 134. cum *Hauoldo*. Secus verò, si navem facias de asseribus alienis, quia tunc navis adhuc in primos asseres reduci posset. Probabilius autem addit *Croix n. 123. cum Gloss. ad §. 25. Instit. et Hauoldo contra alios*, ad acquirendum dominium per specificationem, bonam fidem requiri. (*V. Not. XV, pag. 411*)

497. — V. Accessione, quando alicui rei accedit ornamentum, licet pretiosius, puta si vesti tuæ intextetur purpura aliena, vel tuo auro aliena gemma, purpura, et gemma à te acquiruntur. §. *Si tamen eod. loco.* Limitant DD. nisi ornamentum facile divelli posset. *Croix ibid. n. 126. cum Lug. (V. Not. XVI, pag. 412.)*

498. — VI. Confusione, vel Commixtione. Confusio est quando duo corpora liquida, aut liquefacta (ejusdem, sive alterius speciei) ita coeunt in unum, ut post confusionem nulla pars assignari possit, quæ de utroque non participet; utpote, si misceatur vinum cum vino, aurum cum auro, vel argentum cum stanno, etc. *Commixtio* autem est, quando misceantur solida, ut nummi cum nummis, frumentum cum frumento, ita ut de quovis grano separato dici non possit, quod illud sit utriusque materiæ, *Croix l. 3. p. 2. n. 116.* His positus, sciendum quoad Confusionem, quod si Confusio consensu dominorum, vel casu sit facta, tunc res erit communis, et Judicis arbitrio dividenda, ex §. *Si duorum 27. eodem Inst. V. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 3. §. 4. n. 11. cum Palao. Croix l. 3. p. 2. n. 117.* Si verò Confusio altero nesciente, vel invito sit facta, tunc dominium rei tibi acquiritur, si opera tua facta sit confusio, et amplius sit tua major materiæ pars; teneris tamen alienæ prelium solvere, ex dicto §. 25. Ratio, quia tunc aliena res habetur ut accessoria ad rem tuam. Non verò, si tua pars esset modica. *Tamb. ibid. cum Azor.* Quod si res sint æquales, tunc tota materia erit communis, *Tamb. eod. loco.* Quoad *Commixtionem* autem, si hæc sit pecuniæ, habetur lex expressa, quod miscens alienam cum pecunia sua, animo dominium totius habendi, totius sit dominus, etiam altero inscio, vel invito: Nam in l. *Si alieni, ff. de Solutionibus*, sic dicitur: « Si alieni nummi, inscio vel invito domino, soluti sunt, manentejus, ejus fuerant. Sed, si mixti alii sunt, ita ut discerni non possint, ejus fieri, qui accepit, in libris Cassii scriptum est; ita ut furti actio Domino cum eo, qui dedisset, competeret. » Hinc etiam quando mixtio, quæ discerni non potest, facta sit mala fide, nummi fiant accipientis, sive furis. Hoc tamen intelligendum, quando major pars pecuniæ sit miscentis; secus, si minor, vel æqualis, quia tunc iotus cumulus communis erit, ut *Lugo, Mol. Vasq. et Dic. ap. Croix lib. 3. p. 2. num. 118.* Et idem esset, si commixtio casu, vel consensu Dominorum facta fuisset, ut diximus; vide dict. §. 27 et 28. Quod si eod. *Instit. (V. Not. XVII, pag. 412.)*

499. — Quæritur autem, an idem, quod in nummis, currat in mixtione aliarum rerum, frumenti, leguminum, etc.? Negant *Gloss. in d. l. Si alieni, Anacl. Theol. Mor. Tract. 7. D. 5. q. 3. 28 et 29. cum Henn. ap. Croix ibid. n. 119.* Quia dicunt, id tantum de pecunia statutum fuisse ob specialem rationem,

quoniam pecuniæ sunt in quotidiano hominum commercio, cui valde officere posset, si earum dominium, cum miscerentur, incertum maneret. Sed *Lugo de Just. D. 6. n. 64. et Dicast.* affirmant, omnes res, quæ post mixtionem discerni nequeunt, à miscente acquiri, ob generalem rationem, quam assignat *Glossa in d. l. Si alieni*, scilicet, quod mixtio æquivalet rei consumptioni. Et hanc *Tamb. d. l. n. 17.* asserit esse communem cum *Less. Sylo. Vasq. et aliis, ex l. Idem Pomponius, ff. de Rei vindic.* Quandoquidem, ut advertit *Tamb. n. 18.* miscens habet animum acquirendi dominium; vel saltem contrariam voluntatem non habeat; et pars sua sit principaliter.

Notandum autem, quod si res extat in cumulo permixta sive apud furem, sive apud alium, domino illius prout habenti jus in re, retinentique dominium una cum fure, pro sua parte præ omnibus creditoribus est satisfaciendum; imò potest ipsemet ex cumulo accipere quantum suum est. Ita *Less. l. 2. c. 20. n. 157 et Salm. de Contr. c. 3. n. 110. cum Pal. et Trull.* Et probant *ex l. 3. §. Pomponius ff. de Rei vindicat.* ubi sic: « Si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum et mixtum est ut separari nequeat, pro parte vindicandum. » Hoc quidem probabile est. Sed non minus probabile est ut dicunt *Lugo de Just. D. 6. n. 66. et D. 20. n. 172. Sanch. Dec. l. 1. c. 23. n. 34. et Tamb. de Rest. cap. 3. §. 3. n. 26.* (qui cæterum probabilem censet sententiam *Less.*) quod fur per commixtionem devenit absolutus dominus totius cumuli, ita ut jure possit dominium illius in alium transferre, cum onere aliunde restituendi debitum. Tantum ait *Pal. de Just. D. un. p. 21. num. 5.* quod dominus rei permixtæ habeat actionem implorandi à Judice, ut ex cumulo illo partem suam ei adjudicet.

300. — VII. *Edificatione*, ex §. *Cum in suo eod. Instit.* ubi statuitur, quod, si tu ædifices in solo tuo de aliena materia, omne cedat solo, sed tenearis reddere duplum pretii illius materiæ: Et si ædificium ruat, possit dominus materiam illam sibi vindicare. *V. Croix l. cit. n. 128.* E converso in §. 30. statuitur, quod, si ædifices scienter ex materia tua in solo alterius, ædificium illius est, et tu materiæ dominium amittis. Ex quo colligitur, in eo casu ne pretium quidem illius te posse repetere, quia præsumptio fit, te donare voluisse. Secus autem, si constet, te noluisse donare, *ex l. 2. C. de Rei vindicat.* Tunc enim, diruto ædificio, potes tuam materiam vindicare, et interim etiam pretium repetere ex æquitate, juxta utilitatis æstimationem, ut *Croix n. 130. cum Illsung. et Haun. ex l. 38. ff. de Pet. hered. (N. XVIII, p. 413.)*

301. — VIII. *Plantatione*, ex §. 31. ubi statuitur, quod, si tu ponas alienam plantam in solo tuo, illa tua fiat: sic e converso, si ponas tuam in solo alterius, planta illius erit, si jam radices egerit. Et ibi pariter statuitur, quod planta, posita prope confines fundi alieni, quæ in illum radices jecerit, sit communis. Vide *Croix num. 132.* Notandum hic autem, non licere arboris, in alieno fundo positæ, succidere radices, aut ramos porrigenes in

agrum proprium, nisi alter monitus eos tollere nollet, ut dicunt *Schengiderv. et alii apud Croix d. n. 132.* Idem, quod dictum est de planta, statuitur de frumento sato, quod etiam solo cedit, *ex §. 32.* Et qui seminaverit mala fide, neque expensas repetere potest: ut *Croix dict. n. 132. cum Haun.* Pariter in §. 33. statuitur, ut litteræ, licet aureæ, cedant chartis: Sed hodie ex consuetudine, asserit *Croix n. 134. cum Illsung. Haun. et Tamb.* contrarium vigere. (*V. Not. XIX, pag. 413.*)

302. — IX. *Perceptione fructuum*, si facta sit bona fide, et fructus sint consumpti. §. *Si quis à non Domino eod. Instit.*

303. — X. *Traditione*, per quam dominus vult in alterum alienare suæ rei dominium. §. *Per traditionem eod. Instit.*

304. — *Jure autem Positivo Civili, seu Canonico* acquiritur dominium per *Præscriptionem, seu Usucapionem*, quæ proprius dicitur de rebus corporalibus fieri. Ad *Præscriptionem* quatuor requiruntur conditiones: I. Bona fides. II. Titulus justus. III. Continuata Possessio. IV. Ut res illa præscribi possit.

I. Igitur conditio est *Bona Fides, ex Reg. 2. jur. in 6.* qua quis prudenter, non jam ex ignorantia crassa, credat rem esse suam. Hinc qui ab initio dubitat, an res sit sua, nequit inchoare possessionem. Si verò ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interrumpitur; modo interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam. Idem tenet *Anaclet. D. 6. quest. 2. n. 12.* tanquam communis et probabilis. Vide dicenda *n. 511. (V. Not. XX, pag. 414.)*

303. — II. *Conditio est Titulus justus*, puta emptionis, donationis, etc. saltem rationabiliter, sive probabiliter, præsumptus, etsi revera non intervenerit. Notandum tamen, quod Titulus non semper requiritur, sed tantum, quando præsumptio est contra possessorem, ut mox dicemus. Ad præscribendum autem sufficit titulus coloratus: *Croix l. 3. p. 2. n. 498.* cum communi. Sufficit etiam titulus existimatus, puta si existimes rem patri tuo fuisse donatam. Vide *Croix n. 499. (V. Not. XXI, pag. 414.)*

306. — III. *Conditio est Continuata Possessio* per tempus à jure definitum. Si enim adsit Titulus, res usu consumptibiles, seu mobiles, triennio præscribuntur, *ex l. un. Cod. de Usuc. et §. 1. Institut. de Usuc.* ibi: « Cautum est, ut res quidem mobiles » per triennium usucapiantur. » Bon. tamen de Resident. *quest. ult. p. 2.* §. dicit hoc esse inter præsentem; sed inter absentes requiri quatuor annos: sed hanc distinctionem nec textus agnoscit, nec cæteri DD.; nam *Less. l. 2. c. 6. n. 22. cum communi, Verde Inst. Civ. l. 2. de Usucap. Lemma. 8. n. 451. Anacl. l. c. n. 27.* indistinctè ibi dicunt, sufficere triennium ad mobilia præscribenda. Idem dicit *Croix l. 3. p. 2. n. 529.* Et adhuc pro rebus spectantibus ad Ecclesiam, ut *Mol. Laym. Pal. Sanch. Lugo, ib. (contra Sylo. Covar. Less. etc.) Busebaum autem de Restit. n. 610. circa fin. cum Trull. et Salon.* dicit, quod ad præscribendos fructus collectos sufficit biennium inter præsentem, et quadriennium inter absentes. (*V. Not. XXII, pag. 415.*)

307. — Debita ex rebus mobilibus, sicut etiam fructus, pari modo ac mobilia præscribuntur, *Croix lib. 3. p. 2. n. 522. cum Dicastill. et pluribus*: quia accessorium sequitur principale. Aliæ verò actiones non præscribuntur, nisi per 30 annos. Vide *Croix*, n. 539.

Si quis per triennium possedit Beneficium Ecclesiasticum, vel ipsius fructus, jam præscribit ex Regula Cancellariæ relata in extensum apud *Croix l. 4. n. 689*, etiamsi titulus fuerit nullus, ut *Croix n. 716. cum Nav. Sol. Sa. Less. etc.* contra alios: modo absit ingressus simoniacus, vel intrusio, ut dicitur in Regula prædicta Cancellariæ. Ingressus autem simoniacus est, si quis sciens simoniam à se vel ab alio tertio commissam, ingrediatur Beneficium, *Croix n. 709*. Vide dicta de *Simon. n. 111*. Secus verò, si fuerit à tertio, ipso contradicente, ac deinde ignorante simoniam, ut dictum est n. 111. utque dicit *Croix ibid. cum Less. Suar. Sanch. Pal. Luca, etc.* Vel, si post simoniam supervenerit titulus coloratus. *Croix cum Gom. et Chok. contra Lugo n. 710*. Ad excludendum autem Beneficium, simonia debet esse utrimque completa. *Croix n. 712*. Vide dicta n. 106. Intrusio deinde intelligitur, si ipse se immittit in Beneficium sine vera collatione, aut institutione, aut confirmatione, aut expeditione Litterarum pontificalium; vel si post excommunicationem, suspensionem, aut amotionem, per sententiam saltem declaratoriam, etc. V. *Croix ex n. 713*. Possessio decennalis majores favores habet. Vide *ib. n. 715*.

308. — Res verò immobiles non præscribuntur, nisi per spatium 10 annorum inter præsentem, et 20 inter absentes. Ita ex communi *Bon. ib. Anacl. n. 22*. Notandum autem, quòd *Præsentem* dicuntur, qui in eadem Provincia, *Absentes*, qui in diversis Provinciis habitant, sive res sita sit in eadem Provincia, sive alibi, ut *Anac. ait n. 23. ex l. ul. C. de longi temp.* Sed *Lug. de Justitia et Jure Disput. 7. n. 76. cum aliis dicit*, censeri absentes etiam eos, qui, esto in eadem Provincia in diversis tamen degunt locis, qui proprium Governatorem habent, licet eidem Principi, vel Senatui subditum. Si quis autem partim fuerit præsens, et partim absens, anni absentiae sunt duplicandi, v. gr. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et inde 12 anni ad præscriptionem requiruntur. *Anacl. n. 24*.

309. — Quando autem non adest Titulus, ad præscribenda, sive mobilia, sive immobilia, requiruntur 30 anni. Est commune cum *Anacl. et Bon. ex l. Sicut in rem. Cod. de Præscr. 30 vel 40 an. Idem ait Tamb. Dec. l. 8. tract. 1. c. 4. §. 1. n. 3. cum Mol. et Lessio*, qui notat deinde, quoad immobilia sine Titulo præscribenda, nihil in jure esse constitutum. Unde videntur etiam 30 anni requiri.

310. — Ad præscribenda bona Ecclesiæ, vel locorum piorum, requiruntur 40 anni, ex *Auth. Quas actiones. Cod. de Sacr. Eccl.* Imò, quoad bona Ecclesiæ Romanæ requiritur præscriptio con-

tenaria, ut *Anacl. n. 25*. Dubitatur autem, utrum res mobiles Ecclesiarum etiam triennio præscribantur? *Affirmant Bon. l. c. Less. l. 2. c. 6. n. 12. cum Laym. et aliis pluribus ap. Anac. n. 27.* Et probant ex *dict. Auth. Quas actiones*. Negant verò *ib. Ostiens. Panorm. cum Anacl.* Probantque ex *c. 1. D. de integr. Rest.* eò quòd, ut isti dicunt, concessio locis piis facta à Jure Canonico, ut non præscribuntur eorum bona nisi spatio 40 annorum, non distinguit mobilia ab immobilibus. Utraque est satis probabilis.

311. — Dicitur autem *Possessio continuata*; nam præscriptio interrumpitur vel *naturaliter*, si præscribens amittat possessionem, aut ei superveniat mala fides; vel *civiliter*, si ab altero lis super rem intumetur; nisi alter injustè hoc faciat ad interrumpendam præscriptionem. *Less. n. 49. Anacl. n. 39. cum aliis.*

Si verò bona fide possidere incepisti, et supervenit dubium, teneris inquirere, an res sit aliena. Quod si non comperias, potes pergere ad eam possidendam, et præscribendam. Ita *Croix l. 3. part. 2. n. 482. Lugo D. 7. n. 17. Less. Mol. et communiter (contra Adrian.) Et favent c. Si virgo. 34. quæst. 1. et c. fin. de Præscr.* Dicitque *Croix n. 548*, quòd pro liti contestatione non interrumpatur præscriptio triennalis. Notat etiam *Dicastill. ibid.* posse quemque præsumi bona fide incepisse possidere; et hoc valere pro foro interno, etiamsi bona fides sit ex ignorantia juris manifesti, dicunt *Lugo, Less. Pal. et alii apud Croix n. 484*, quia leges ideo tunc improbant præscriptionem, quoniam non præsumunt perfectam bonam fidem. Sed tamen probabilior videtur sententia contraria, quam tenet *Croix ibid. cum Dicastill. Molin. etc.* Ratio, quia ad præscriptionem non tantum requiritur fides theologice, sed etiam civiliter bona, cum tantum ex vi legum dominium acquiratur. Ait autem *Lugo apud Croix n. 489*, quòd, si fides tua sit solum venialiter mala, potes præscribere; et id deducitur ex *Conc. Cart. in c. fin. de Præscript.* ubi damnatur sola fides cum peccato mortali. (*V. Not. XXIII, pag. 416.*)

312. — Hæres possessoris malæ fidei probabilius non præscribit, ut ex communi tenent *Mol. disp. 65. et Croix n. 490. cum Dic. etc.* Excipiunt *Less. Pal. Coo. Grotius. et alii ib.* si præscribens sit hæredis; sed hoc probabilius etiam negat *Croix. cum Lugo etc.* Secus verò dicendum de successore particulari, ut emptore, legatario, etc. *Croix n. 491*.

313. — Per bonam fidem potest quisque præscribere libertatem à solvendo debito, si invincibiliter illud ignoret. *Lugo. C. 7. n. 49. et Croix n. 493*. Et sic etiam præscribet libertatem à solvenda mulcta, si intra certum tempus non exigatur, etsi sciat illam se debere. *Croix n. 494. cum Mol. Coo. etc.* Notandum autem, quòd, si quis possessionem dimittat, ut alter eam habeat, si hic non acquirat, prior retinet, quia semper inest conditio, ut alter acquirat. Ita ex *l. 34. ff. de Acq. post. Croix n. 517*. Possessio autem nequit dimitti, nisi animus sit manifestatus, ut *Lug. D. 23. n. 59. et Croix. ib. cum Suar. et Dic.* Ratio, quia, cum possessio consistat in facto externo, non nisi alio externo facto amittitur.

514. — Sedulo insuper advertendum, quod aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amiserunt, prout Minoribus, et Ecclesiis, aut aliis locis piis; Item mulieribus, et rudibus, ut probabile putant *Palauts, Less. etc. apud Croix l. 3. p. 2. n. 558.* Item uxoribus quoad bona dotalia; Item iis, qui probent, ut alii opinantur, ideo se non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorarunt; Sed hoc negant *Hannold, Fachinæus*, et merito *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissimè manerent, et facile frustraretur lex præscriptionis. (V. N. XXIV.)

515. — IV. Condicio est, ut res sit apta præscribi; nam res furtivè, aut vi possessæ nunquam præscribuntur à fure. Res autem, quas bona fide tertius possessor à fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio 30 annorum inter præsentés, et 40 inter absentes. Si verò Titulus non adsit, res furtivæ nunquam à quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl. n. 18.* Res fisci tantum præscribuntur per 40 an. Quædam autem res nunquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, Jura spiritualia, prout jus Decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatûs, *Anacl. num. 17. (N. XXV.)*

516. — Probabile autem censet *Verde l. c.* quod Hæres cum bona fide ritè possit præscribere rem, quam Testator mala fide possedit. Sed, ut diximus supra n. 512, id probabilius negant *Mol. Croix etc.* communiter. Imò notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti Decisione Quatuor Aularum, edita an. 1738. Quamvis cæterum admittatur ibi Præscriptio legitima 30 an. à die natæ actionis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore. in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantum præsumptionibus) ab Actore probetur. Item decisum fuit, Advocatos, et Procuratores litium, post biennium, non posse agere pro suis laboribus: Notarios pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium; copia autem tradita, omnem actionem eis interdici: Pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra Hæredes autem, post duos menses: Fabros, post annum, Famulos et similes, post duos menses. Notandum tamen, hæc locum habere, ut ibi statuitur, « nisi scripturæ publicæ vel privatæ producantur; » Et insuper ibi dicitur hæc decerni non « ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis; » quare inferitur, quod debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta Decisione minimè ab obligatione solutionis eximitur.

517. — Communis autem est sententia apud Jurisconsultos et Theologos, quod etiam in foro conscientie per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l. 3. p. 2. n. 470* et eam tenet, et fusè probat *Lugo de Just. D. 7. ex n. 4. cum Cajet. Sot. Cov. Mol. Less. Sylo. etc.* communiter, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n. 1. ex Conc. Lat.* relato in

c. final. de Præscript. ubi tantum reprobat præscriptio malæ fidei, et clarè approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: « Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam. » Ratio autem est, quia bene potest Lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hîc maxime utilis agitur apud *Tamb. Dec. l. 6. tr. 1. c. 4. §. 2.* an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientie? Et primo loco ait *Tamb.* videri negandum, cum is tantum ex lege possit Jus accipere rem retinendi. Enixè tamen tenet n. 8. talem bene uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi Jus Commune præscriptionis Legge Municipali non sit explicitè abrogatum, prout Neapoli expressè in Decisione relata statutum est illud, quod Hæres Testatoris, mala fide rem possidentis, nunquam præscribere possit. Cæterum, quoad alias præscriptiones, à Jure communi statutas, nihil verè in nostro Regno derogatum expressè invenitur; Imò *Verde l. c. Lemma 4. n. 424. cum Staib. Gallub. Prado, et Amato, contra Ursil. et Rooit.* tenet in regno servari quidem præscriptionem: « Juri enim standum » (ait *Verde*), cujus oppositum non invenitur in Regno sancitum. » Quare concluditur (prout etiam me docuit Doctissimus Episcopus Torni) licitè non uti posse in conscientia præscriptionibus juris communis in regno, et in omni loco, ubi oppositum per Municipalem Legem expressè sancitum non habetur.

CAPUT I.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, et quale peccatum.

518. Quid est furtum? — 519. An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem? — 520. An ob necessitatem? Quær. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate? Quær. II. An pauper extremè indigens possit accipere, antequam petat? Quær. III. An possit accipere rem magni valoris? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam, in extrema necessitate? Quær. V. An surripens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur, an dives satisfaciatur suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi? Quær. VI. An dives, non subveniens, teneatur postea ad restitutionem? — 521. Quando liceat creditori facere compensationem? — 522. An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? *Sequitur idem 523 et 524.* — 525. An Christiani possint auferre res Turcarum?

518. — « RESP. Est occulta et injusta rei alienæ ablatio, invito » rationabiliter domino. Quod si res sit sacra, dicitur sacrilegium

514. — Sedulo insuper advertendum, quod aliquibus personis privilegiatis datur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionis tempus, ad recuperanda ea, quæ præscriptione amiserunt, prout Minoribus, et Ecclesiis, aut aliis locis piis; Item mulieribus, et rudibus, ut probabile putant *Palauus, Less. etc. apud Croix l. 3. p. 2. n. 558.* Item uxoribus quoad bona dotalia; Item iis, qui probent, ut alii opinantur, ideo se non interrupisse præscriptionem, quia invincibiliter ignorarunt; Sed hoc negant *Hannold, Fachinæus*, et merito *ibid.* de hoc dubitat *Croix cum Dic.* Alioquin sic jurgia etiam sæpissimè manerent, et facile frustraretur lex præscriptionis. (V. N. XXIV.)

515. — IV. Condicio est, ut res sit apta præscribi; nam res furtivæ, aut vi possessæ nunquam præscribuntur à fure. Res autem, quas bona fide tertius possessor à fure accepit, non præscribuntur adhuc cum titulo, nisi spatio 30 annorum inter præsentis, et 40 inter absentes. Si verò Titulus non adsit, res furtivæ nunquam à quocumque præscribuntur, ut notat *Verde l. c.* et annuit *Anacl. n. 18.* Res fisci tantum præscribuntur per 40 an. Quædam autem res nunquam præscribi possunt, ut sunt res publicæ, Jura spiritualia, prout jus Decimarum, jus conferendi beneficia, non autem jus patronatûs, *Anacl. num. 17. (N. XXV.)*

516. — Probabile autem censet *Verde l. c.* quod Hæres cum bona fide ritè possit præscribere rem, quam Testator mala fide possedit. Sed, ut diximus supra n. 512, id probabilius negant *Mol. Croix etc.* communiter. Imò notandum, hoc Neapoli reprobatum esse ex recenti Decisione Quatuor Aularum, edita an. 1738. Quamvis cæterum admittatur ibi Præscriptio legitima 30 an. à die natæ actionis (deductis temporibus de jure deducendis) in tertio possessore. in quo sancitum est præsumendam esse bonam fidem, nisi mala fides apertis argumentis (non tantum præsumptionibus) ab Actore probetur. Item decisum fuit, Advocatos, et Procuratores litium, post biennium, non posse agere pro suis laboribus: Notarios pro scripturis, copia non tradita, non posse agere post biennium; copia autem tradita, omnem actionem eis interdici: Pharmacopolas contra principalem, post biennium; contra Hæredes autem, post duos menses: Fabros, post annum, Famulos et similes, post duos menses. Notandum tamen, hæc locum habere, ut ibi statuitur, « nisi scripturæ publicæ vel privatæ producantur; » Et insuper ibi dicitur hæc decerni non « ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis; » quare inferitur, quod debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, ex dicta Decisione minimè ab obligatione solutionis eximitur.

517. — Communis autem est sententia apud Jurisconsultos et Theologos, quod etiam in foro conscientie per præscriptionem acquiritur dominium, ut habetur apud *Croix l. 3. p. 2. n. 470* et eam tenet, et fusè probat *Lugo de Just. D. 7. ex n. 4. cum Cajet. Sot. Cov. Mol. Less. Sylo. etc.* communiter, contra aliquos paucos. Id probat præsertim *Lugo n. 1. ex Conc. Lat.* relato in

c. final. de Præscript. ubi tantum reprobatur præscriptio malæ fidei, et clarè approbatur præscriptio bonæ fidei, his verbis: « Unde oportet, ut, qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam. » Ratio autem est, quia bene potest Lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta. Sed quæstio hîc maxime utilis agitur apud *Tamb. Dec. l. 6. tr. 1. c. 4. §. 2.* an in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientie? Et primo loco ait *Tamb.* videri negandum, cum is tantum ex lege possit Jus accipere rem retinendi. Enixè tamen tenet n. 8. talem bene uti posse præscriptione de jure communi, saltem ante sententiam, ubi Jus Commune præscriptionis Legge Municipali non sit explicitè abrogatum, prout Neapoli expressè in Decisione relata statutum est illud, quod Hæres Testatoris, mala fide rem possidentis, nunquam præscribere possit. Cæterum, quoad alias præscriptiones, à Jure communi statutas, nihil verè in nostro Regno derogatum expressè invenitur; Imò *Verde l. c. Lemma 4. n. 424. cum Staib. Gallub. Prado, et Amato, contra Ursil. et Rooit.* tenet in regno servari quidem præscriptionem: « Juri enim standum » (ait *Verde*), cujus oppositum non invenitur in Regno sancitum. » Quare concluditur (prout etiam me docuit Doctissimus Episcopus Torni) licitè non uti posse in conscientia præscriptionibus juris communis in regno, et in omni loco, ubi oppositum per Municipalem Legem expressè sancitum non habetur.

CAPUT I.

DE FURTO.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, et quale peccatum.

518. Quid est furtum? — 519. An liceat aliquando auferre alienum ob bonum finem? — 520. An ob necessitatem? Quær. I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate? Quær. II. An pauper extremè indigens possit accipere, antequam petat? Quær. III. An possit accipere rem magni valoris? Quær. IV. An fur teneatur restituere, si consumpserit rem ablatam, in extrema necessitate? Quær. V. An surripens in extrema necessitate, teneatur ad restitutionem, si fiat dives? Et hic quæritur, an dives satisfaciatur suæ obligationi, si det mutuo rem pauperi? Quær. VI. An dives, non subveniens, teneatur postea ad restitutionem? — 521. Quando liceat creditori facere compensationem? — 522. An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus? *Sequitur idem 523 et 524.* — 525. An Christiani possint auferre res Turcarum?

518. — « RESP. Est occulta et injusta rei alienæ ablatio, invito » rationabiliter domino. Quod si res sit sacra, dicitur sacrilegium

de quo supra. Si aperta vi fiat, est rapina, à furto specie distincta. Licet autem furtum, cæteris paribus, quàm rapina, levius sit, et ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur, est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. Ita communiter omnes.

Unde resolves :

319. — « 1. Qui alienum accipit joco, vel ob bonum, aut commodum illius à quo accipit, non furatur : v. g. si uxor auferat à marito pecunias, ne ludis, aut commessionibus eas prodigat ; aut vinum, ne inebrietur ; aut librum hæreticum, ne eum legat ; aut famulus det eleemosynam non nimis magnam valde indigenti, de qua dominus rationabiliter non sit invitatus, à quo tamen ob verecundiam, vel aliam causam non audeat petere. Vide *Less. l. 2. c. 12.* »

320. — « 2. Qui pro se, vel alio, in extrema necessitate constituto, alienum accipit, quantum necessarium est, nec furatur, nec tenetur restituere postea sic absumptum, siquidem re et spe indigens fuerit. Idem docet *Lessius. l. c. d. 4. Malderus etc.* de necessitate gravi. Verùm id probabilius alii negant, cum *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 1. n. 7. ex S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 7. Sylo. Ang. Vid. Dian. t. 1. p. 2. t. misc. R. 20. C. Lugo d. 16. s. 7.* (Adverte hic Prop. 36 damnatam ab Innoc. XI: Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.) »

Certum est, eum, qui est in extrema necessitate constitutus, posse alienum surripere, quantum sufficit ad se à tali necessitate liberandum. Ita communiter DD. cum *D. Th. 2. 2. quest. 66. a. 7.* Ratio S. Doctoris, quia in tali casu omnia sunt communia : jus enim Gentium, quo divisio facta fuit honorum, non potest derogare juri naturali, quod cuique competit, sibi providendi, dum extrema necessitate, laborat. Idem dicitur, quando necessitas est proxima extremæ, aut illi æquivalens, in tali enim necessitate, quæ vocatur aliàs gravissima, seu quasi extrema, potest etiam quis sibi providere mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. Ita communiter *Lugo de Just. D. 16. n. 154. Less. l. 2. c. 21. n. 71. Spor. tr. 5. c. 5. n. 103. Salm. de Restitut. v. 5. n. 38. cum Navarr. Sot. Cajet. Prad. etc. Viva in prop. 36. damn. ab Innoc. XI. n. 14. cum Sylo. Azor. Croix l. 3. p. 1. n. 947. cum Card. Haunold. et Tamb. qui vocat sententiam certam. Talis autem gravissima necessitas putatur, quando quis est in probabili periculo incurrendi mortem, ut *Ronc. de Char. c. 2. q. 3. Holzm. eodem tit. n. 172. ac Vasq. Val. Nav. Moya, Dic. etc. apud Croix l. 2. n. 195.* Aut verò in periculo amittendi membrum aliquod principale, aut aliquem sensum, puta oculum *Pal. Dic. et Tamb. apud Croix. ib.* Item quando quis est in proximo periculo incidendi in perpetuam captivitatem, sive pœnam triremium, vel gravissimum aut perpetuum morbum, vel infamiam. *Lugo l. c. Sporer tr. 1. n. 85. Ronc. l. c. Elbel de Rest.**

n. 271. Non enim opus est, ut dicunt *Lugo. et Elbel ex D. Th.* et aliis, quod hujusmodi mala actu inferantur, sed sufficit quod proximè et moraliter certò immineant : imò ait *Holzm. l. c.* quod de eis adsit periculum certò probabile. Sed dubitatur, an putetur eadem necessitate laborare pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam? Affirmat *Bon.* et consentit *Mazzot. l. c. cum Cajet. Suar. etc.* Sed probabilius contradicunt *Salm. d. n. 39.* quia nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alia via, saltem mendicando, suæ necessitati subvenire. Sed quid, si aliquem virum honoratum valde puderet mendicare, vel laborare, an potest ex alienis sibi providere? Negant *Salm. n. 39. cum Soto et Prado,* dicentes hanc potius judicari necessitatem gravem, quàm extremam, cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Affirmant verò *Viva l. c. n. 3. Ronc. l. c. Mazzot. t. 2. p. 375. ac Less. Pal. et Dicast. apud Croix l. 3. p. 1. n. 952. item Bann. et Serra apud Salm.* Hocque probabilius mihi videtur, si pudor mendicandi esset tantus, ut potius ille mortem subire vellet, quàm mendicare.

Sed hic plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An dicantur esse etiam in tali necessitate gravissima ii, qui sunt captivi apud Turcas, ita ut liceat ipsis alienum surripere ad se redimendum? Quæstio hæc pendet ab alia, an divites teneantur redimere tales captivos? Negant *Hurt. in 2. 2. D. 259. sect. 3. §. 21. et Spor. tr. 3. c. 6. n. 59.* quia dicunt hos non esse in extrema necessitate, cum libertas non requiratur ad vitam, et aliàs requireretur magna summa ad ipsos redimendos, et facile pretium redemptionis augetur. Excipiunt tantum, nisi quis captivus esset interiturus ex tristitia, vel aliis ærumnis. Item addit *Sporer,* quod, si captivus petat eleemosynam, tenetur dives saltem aliquid dare pro ejus redemptione. E converso dicant *Fill. tr. 28. c. 3. n. 76. et Az. t. 2. l. 12. c. 8. q. 5. cum Caj. et Major.* quod divites tenentur ad redimendum vicinum, quem sciunt captivum esse. Cæterum, si absolute aiunt DD. ut supra, et ipse *Spor.* fatetur, quod quisque possit alienum surripere ad se liberandum à perpetua captivitate, vel etiam ab ejus periculo, cur non tenebitur dives ad eum liberandum aliquo saltem mediocri subsidio? et cur non poterit ille alienum auferre, si nullam aliunde propabilem spem habet suæ redemptionis? Sed generaliter loquendo, hæc adjicere libet judicium perdocti *P. Concina,* qui, disserens de dubio, an divites teneantur hujusmodi captivos redimere, t. 2. D. 6. c. 9. n. 7. sic ait : « Captivitas ex se grave malum est, ad quod tollendum plus minusve divites adstringuntur pro majori, aut minori divitiarum abundantia. Si captivitati junctum sit aliquod grave periculum amittendæ Fidei aut vitæ, si captivus utilis sit Reip., tum gravior est divitum obligatio, quando hæc omnia illis perspecta sunt. Si captivorum redemptio maximam divitiarum summam exigeret, non auderem cuique diviti onus imponere similes captivos in libertatem redirendi. Hoc quippe onere divi-

tibus injecto, possent Infideles extremis malis captivos torquere, Christianorumque opes brevi expilare. Spectandæ ergo sunt circumstantiæ omnes, et juxta illarum diversitatem divites plus minusve obligantur.) » Attamen in hoc dubio, quod mihi ingen- tem confusionem ingessit, et in quo DD. tam obscure loquun- tur, ipse nihil decidere audeo. Sufficit utriusque partis momenta proposuisse. Sapientiores decernant.

Quæritur II. An pauper in extrema necessitate possit occultè alienum surripere, antequam petat? *Coninchius D. 27. de Char. dub. 10. n. 158* censet pauperem peccare mortaliter, si surripiat non petendo; quia non dicitur extremè indigere, si surripere sibi subvenire potest. *Lessius* verò l. 1. c. 12. *Laym. l. 3. tr. 1. c. 1. num. 7. et P. Concina tom. 2. D. 6. c. 9. n. 11.* dicunt, eum teneri ad petendum, sed non peccare nisi venialiter, si non petat; quia dominus tunc non est invitus quoad substantiam, cum pauper jus habeat ad illa bona, sed tantum quoad modum, ordinem invertendo, quod non est amplius, quam veniale. Sed melius distinguendum, cum *Lugo D. 16. n. 140*, qui dicit: si res illa peculiaris non est absolute necessaria ad inopiam pauperis sublevandam, pauper peccabit mortaliter clam illam surripiendo: nam alias omnes mendici possent impunè accipere aliena non petita, eò quod perirent, nisi eis ab alio subveniretur, quod falsum est. Si vero pauper peculiari illa re extremè indigeat, ita ut dominus teneatur omnino eam dare, quia, ipso non dante, pauper periret; tunc iste, ut ait *Lugo*, occultè accipiendo non peccat mortaliter, unò nec venialiter dico, cum ille habeat eo casu absolutum jus ad rem illam accipiendam, juxta *S. Th. 2. 2. q. 66. art. 7.*

Quæritur III. An pauper extremè indigens possit accipere rem magni valoris, si illa sit absolute necessaria ad suam vitam servandam? *Prima* sententia negat; hanc tenent *Croix l. 3. p. 1 n. 953. Conc. l. 2. D. 6. c. 9. n. 6.* et probabilem vocat *Spor. de Charit. c. 6. n. 54.* (*Croix* autem citat *Lugo D. 16. a. n. 147.* sed non bene, quia *Lugo* loquitur tantum de obligatione divitis, dicens, ipsam non teneri extraordinariam summam expendere ad pauperem sublevandum; in quo dispar datur ratio, ut infra videbitur.) Ratio autem hujus sententiæ est, quia caritas, ex qua solum tenetur dives ad eleemosynam, ut supra diximus, non obligat cum tanto dispendio. Et quamvis in extrema necessitate pauper habeat jus ad bona aliena, non tamen habet jus ad bona extraordinaria, sed tantum ad ea quæ ordinariè sufficiunt ad vitam sustentandam. *Secunda* tamen sententia verior affirmat, eamque tenet *Sp. de Char. c. 6. n. 154.* consentitque *Lugo loc. cit. n. 146.* dummodo dives per talem ablationem non constituitur in æquali necessitate, et *Croix l. c.* putat practicè probabilem. Ratio, quia revera in extrema necessitate cum omnia fiant communia, pauper jus habet ad accipiendum omne id, quod est necessarium ad suam vitam servandam, ita ut (sicut docet *D. Th. 2. 2. q. 66. art. 7. ad 2.*) per talem necessitatem efficiatur suum id quod quis

accipit. Nec distinguit *S. Doctor* inter rem parvi vel magni momenti. Non autem obstat communis doctrina, quam tradunt *Lugo D. 16. n. 150. Laym. l. 2. t. 3. c. 6. n. 4. Spor. de Charit. c. 6. n. 51. Ronc. eod. c. 2. q. 3. R. 3. Dian. p. 5. tr. 8. R. 6.* cum communi, et consentit *P. Conc. l. c. n. 6.* nempe, quòd dives non tenetur per magnam summam erogare ad proximum liberandum à morte, maxime, si ipse deberet è suo statu decidere; eò quòd caritas non obliget cum tanto incommodo; unde aiunt *Lugo l. c. et Pal. Con. ac Tamb. ap. Croix l. 2. n. 201.* neminem obligari pro vita alterius expendere ter vel quater mille aureos, etiamsi non excideret è suo statu: nisi (excipiunt *Sporer et Croix cum Tamb. ll. cc.*) pauper esset persona conjunctissima, putà pater, vel filius. Nam respondetur, quòd, licet hæc sententia et ratio sit vera respectu divitis, diversa tamen currit ratio respectu pauperis; rectè enim discurrit *Lugo n. 143* et dicit, quòd, sicut ab initio ante divisionem honorum, omnia erant communia, unde quisque poterat ex eis accipere, quantum erat ei necessarium; sed nullus quidem tenebatur ipsi ex justitia bona dare: Sic etiam in casu extremæ necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest utique pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia dare. Quapropter casu, quo pauper est in extrema necessitate alicujus rei magni valoris, justè potest eam accipere, quia jus habet ad illam arripendam; non ideo tamen dives tenetur dare, cum ipse tantum ex caritate obligatur, quæ non obstringit cum tanto incommodo. Quod autem dicit *Spor. eod. n. 54.* scilicet, quòd eo casu dives etiam impediendo, quominus pauper rem accipiat, non peccaret contra justitiam, mihi non videtur probabile: quia pauper habet jus ad rem accipiendam, et consequenter, ne alter ab ea accipienda ipsum impediatur.

Quæritur IV. An fur, consumens rem ablatam in extrema necessitate, teneatur semper ad restitutionem? *Prima* sententia negat, quam tenet *Pal. t. 1. tr. 7. D. 2. p. 10. n. 3. cum Con. et P. Nav. Diana t. 8. coord. tr. 7. R. 14.* et æquè probabilem vocat *Sporer de 7. Præc. c. 5. n. 102.* satisque probabilem putant *Less. l. 2. c. 15. n. 7. et Tamb. l. 8. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 3.* Ratio, quia, cum in extrema necessitate omnia fiant communia, fur, sicut habet jus accipiendi bona aliena, sic habet consumendi, non secus ac de novo surripienti. *Secunda* verò sententia, gravissima, et communior affirmat; et hanc tenent *Less. l. c. Sylo. v. Furtum, q. 5. Armil. eod. c. n. 10. Az. l. 12. c. 7. et P. Conc. tom. 4. de Furto c. 5. q. 4.* Ratio, tum, quia obligatio jam contracta ex injusta acceptione non extinguitur ex superveniente necessitate; tum, quia necessitas furis non tribuit ei dominium rei alienæ, sed tantum dat jus ea utendi, et obligationem suspendit restitutionis. His tamen non obstantibus, non puto improbabilem primam sententiam, quia pauper in tali necessitate, ut docet *D. Th. l. supra cit.* surripens alienum, suum efficit. Obligatio autem restitutionis eo casu non solum suspenditur, sed etiam verè extinguitur

consumptione rei, quia dominus teneretur consentire consumptioni, si adhuc res apud ipsum inveniretur. Hoc tamen limitandum dico, 1. Si ille sit pauper, non tantum re, sed etiam spe, ut dicemus in Qu. sequenti. 2. Si pauper absolute indigeat re illa peculiari, nec aliter possit sibi subvenire, ut dixi in Qu. præcedenti.

Quær. V. An surriprens rem alterius in extrema necessitate, hac cessante, teneatur illam restituere? Hæc quæstio ab illa alia pendet, utrum dives satisfaciatur sure obligationi, si pauperi extreme indigenti rem, qua ille eget, mutuet, aut donet sub pacto restitutionis, si deveniat ad meliorem fortunam? Adest triplex sententia. Prima affirmat, et hanc tenent *Tol. l. 5. c. 14. Nav. in Man. c. 17. n. 61.* item *Less. Vasq. Cov. Adrian. ap. Croix l. 2. n. 207.* et probabilem putat *Lugo D. 16. n. 167.* casu, quo res data sit magni momenti. Ratio, quia caritas, ex qua procedit hoc eleemosynæ præceptum, obligat tantum ad subveniendum proximo indigenti, ergo sufficit, ut aliquo modo ad subveniendum, quo ille à sua necessitate eximatur, quin res absolute donetur. Secunda sententia negat, eamque tenent *Azor. t. 2. l. 12. c. 9. q. 1. Sot. de Just. l. 4. q. 7. ar. 1. ad 4. Sanch. Cons. p. 1. c. 5. dub. 5. n. 56.* (cum communi, ut asserit) item *Suar. Bonac. Pal. Bann. etc. apud Salm. tr. 21. c. 7. n. 8.* Ratio, tum, quia dives ex præcepto naturali tenetur eleemosynam dare extreme indigenti, obligatio autem dandi eleemosynam involvit obligationem donandi; cum verò datur res ad mutuum, non fit donatio, sed una obligatio mutatur in aliam: tum quia in extrema necessitate omnia sunt communia, unde dives tenetur ex justitia rem tradere pauperi, cum ille justè possit eam surripere, etiam invito domino, et suam facere, ut docet *S. Th. 2. 2. q. 66. art. 7. Tertia sententia longè communior, et verior, quam tenent Pal. tr. 6. D. 2. p. 4. n. 9. P. Holzm. de Caritate c. 3. n. 182. Sporer de 7. Præc. c. 5. n. 99. Croix loc. cit. cum Val. qui vocat certam, et Bann. qui primam sententiam putat falsissimam, ac Salm. cum Reg. Med. Trull. Villal. Dian. et omnibus aliis AA. citatis pro secunda sententia, distinguit et docet, quod, si pauper tempore necessitatis est absolute pauper, tunc dives tenetur omnino gratis ei succurrere, quia tunc absolute obligatur ad præstandam eleemosynam. Secus, si alter habeat aliunde bona, aut spem moralem, sive probabilem habendi; tunc enim sufficit rem ipsi mutuare, quia tunc ille non est absolute pauper, nec posset rem alterius absolute arripere, et suam facere. Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. Quodlib. 5. ar. 17.* ubi supponens, quod pauper non sit carens bonis propriis, ut in *respons. ad 1.* sic inde ad 2. docet: « unusquisque tenetur ad liberandum proximum à morte secundum suam conditionem; et hoc quidem convenienter implevit, qui pecuniam mutuavit; non autem tenetur condonare in casu, quo ille poterat per mutuum liberari. »*

Sic igitur pariter dicendum in quæstione primo loco proposita de surripiente bona aliena in extrema necessitate: Nihil tenetur

ipse restituere, si tempore necessitatis erat absolute pauper, ut dicunt *Lugo D. 16. n. 171. et Salm. de Rest. c. 5. n. 35.* (contra *Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 7.* ac alios ap. *Salm. ib.*) Ratio, quia, ut docet *D. Thom. l. c.* qui est absolute pauper, potest licite ex rebus alienis sibi subvenire, et efficit suum id, quod accipit. Rectè autem excipiunt *Salm. l. c. n. 35.* si res accepta, cessante necessitate, existat in propria specie: tunc enim dicunt, quod tenetur eam restituere. Ratio, quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. Pauper autem, qui aliunde bona habuit, vel spem habendi, ut supra diximus, bene tenetur restituere rem acceptam, et consumptam in necessitate, quia, quando rem accepit, non fuit absolute pauper.

Quær. VI. An dives, non subveniens pauperi tempore, quo ille erat in extrema necessitate, teneatur postea ad restitutionem? Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in 1. Crisi D. 26. n. 76. cum Hurt. Laym. l. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. n. 7.* item *Prado et Arag. ap. Salm. de Rest. n. 33.* eamque putat probabilior *P. Concina tom. 2. de Eleem. c. 9. quæst. 10.* Ratio, quia pauper in extrema necessitate habet verum jus ad bona divitis, et ideo, si dives illa non tradat, peccat contra justitiam, et tenetur restituere. Alias, si non peccaret contra justitiam, sed tantum contra caritatem, posset ipse sine injustitia etiam impedire pauperem, quominus in tali necessitate suum arripere: nec teneretur ad restitutionem damnorum obvientium filius pauperis, qui ex illa impeditioe mortem subiret; quod nemo dicit. Hinc inferunt, quod, si dives sive impedit, sive negligit dare eleemosynam in eo casu, tenetur, adhuc sublata necessitate, resarcire omnia damna pauperi illata. Secunda verò sententia probabilior, quam tenent *Less. l. 2. c. 12. n. 25. Lug. D. 16. ex n. 143. Holzm. de Carit. c. 3. n. 182.* cum communi, ut asserit, et *Salm. l. c. n. 34. cum Suar. Con. Ban. Sanch. Vasq.* negat teneri divitem ad restitutionem damnorum, si negligit dare eleemosynam. Ratio, quia talis obligatio est ex præcepto caritatis, quæ ad restitutionem non obligat. Et quamvis pauper in extrema necessitate habeat jus ad bona divitis apprehendenda, cum illa eo casu fiant communia, non acquirit tamen eorum dominium; tunc enim, non quoad dominium, sed tantum quoad usum bona aliena communia evadunt. Sed dices: Si dives non obligatur ad subveniendum pauperi ex justitia, quomodo poterit pauper justè rem ejus surripere, ipso invito, vel nesciente? Respondet cum *Lug.* eodem modo, ut diximus in *Qu. III.* ante divisionem bonorum omnia erant communia et quisque poterat ex eis accipere sibi necessarium, sed nullus tenebatur ipsi ex justitia dare. Idem dicendum in casu extremae necessitatis, cum omnia tunc fiant communia, potest pauper accipere bona divitis, sed dives non tenetur ea dare ex justitia. Cum autem pauper habeat jus ad accipiendum, peccat procul dubio dives contra justitiam, si illum impediatur ab accipiendo, et tenetur ad omnia

damna, filiis aliisque hæredibus necessariis ex tali impedi-
obvenientia. Si verò non impedit, sed tantum negligit dare, ad
nihil postea tenetur. Unde concluditur, quòd pauper possit iuste
bona divitis accipere, sed dives non teneatur ea ex iustitia dare.

Ultimò hic notandum, quòd in sola gravi necessitate prohibetur
surripere rem alienam ex *propos. damn. 36.* mox supra relata.
Excipit *Viva in dict. prop. 36. n. 10.* quando pauper ad levandam
suam non levem miseriam, quamvis non extremam, aliquid
levè surriperet, probabiliter iudicando, dominam opulentum ex
pietate non esse invitum, saltem quoad substantiam. Rectè tamen
advertit, hujus Epiketeæ usum non debere esse facilem, nec in
materia gravi, quia divites in hoc etiam, quoad substantiam, sunt
rationabiliter inviti.

521. — « 3. Nec item furatur, qui accipit in compensatione n
» iustam, si aliter sibi debitum accipere nequeat, v. gr. si famulus
» iustum stipendium non possit aliter obtinere, vel iniquè induc-
» tus sit ad serviendum iniquo pretio. Vide *Laym. l. c. et Tol.*
» l. 5. c. 15. »

Nota quoad compensationem, I. Quòd compensatio potest
fieri etiam in alia specie, si non possit fieri in eadem. *Croix l. 3.*
p. 1. n. 967.

Nota II. Quòd compensatio regulariter peti debeat per iudi-
cium; sed hoc omittere est tantum veniale peccatum, ex *Salm.*
de Rest. c. 1. n. 313. in fin. cum Lug. etc. Viva in Prop. 37.
Innoc. XI. n. 1. ac Croix n. 965. Tamb. et aliis, imò nullam, si
alias timeantur inimicitæ, amissio expensarum, et similia, ut
rectè docet *Laym.*

Nota III. Quòd, licet ad compensationem requiratur certitudo
crediti, ex communissima apud *Croix n. 962.* quamplures tamen
et graves Auctores ap. *Salm. de Rest. c. 1. n. 320.* admittunt,
posse fieri compensationem cum credito tantum probabili, in
tribus casibus, scilicet, quando compensatur fama cum pecunia;
infamia cum infamia data; et legatum relictum in testamento
non solemnè. Sed vide quæ de his diximus de conscientia l. 1.
num. 35.

522. — Nota hic *Propos. 37. Innoc. XI.* quæ dicebat: « Fa-
» muli ac famulæ domesticæ possunt occultè heris suis surripere
» ad compensandam operam suam, quam majorem iudicant sala-
» rio, quòd recipiunt. » *Salm. de IV. Præc. n. 130. cum aliis,*
loquentes de hac *prop. damn.* dicunt I. quòd, si famulus sine
necessitate liberè conveniat cum domino de stipendio inferiori,
postea nihil poterit sibi compensare; secus, si ex necessitate, ad
levandam nimirum suam miseriam, conveniat de salario nota-
biliter minori iusto. Ratio, quia Decreta Pontificia non intelli-
gunt obligare famulum contra iustitiam. Ita *Salm. de Rest. c. 1.*
n. 317. et Viva in dict. Prop. 37. n. 12. cum Less. Suar. Mol. etc.
contra *Croix lib. 3. p. 2. n. 975,* qui ait, nihil penitus posse
famulum surripere post pactum, quia jam cessit juri suo; sed
respondetur, quòd famulus, cum cogitur ad sic conveniendum

sua paupertate, tunc non cedit juri suo sponte, sed coactè; et
ideo ipsius paupertas nequit excusare herum, ut non solvat ei
saltem infimum stipendium. Quando autem famulus, coactus
necessitate, convenit pro parvo pretio, poterit sibi compensare
usque ad pretium infimum, ut ait *Viva dict. n. 12. cum Less.*
Suar. Mol. et Dic. et aliis (ut ait) communissimè. Hoc tamen
currit, nisi dominus alios famulos pro eodem parvo pretio jam
iuste invenisset; vel, nisi ipse famulus de se oblatu fuisset, et
dominus ex pietate sive indigentia ipso uteretur. *Viva dict.*
n. 12. in fin. et Salm. IV. Præc. n. 136. cum Mol. Sot. Nap. Vill.

523. — Dicunt II. *Salmanticenses,* quòd, si famulus ex elec-
tione propria augeat operas debitas, nihil potest surripere, quia
tunc censetur operam suam condonare ad conciliandam sibi
domini gratiam; secus autem, si ex voluntate domini expressa,
vel tacita, quia tunc servanda est regula illa, nempe, quòd quisvis
operarius dignus est mercede sua. Ita *Salm. de IV. Præc. cap. 4.*
n. 136. et de Rest. cap. 1. n. 138. cum Mol. Sot. Vill. Nav. Dian.
Fagund. Bass. et ita etiam Corella cum Filguera, Torresil. Las-
tra, et Hozes super dict. prop. 37. Consentitque huic Croix lib. 3.
p. 2. n. 976.

524. — An autem famulus, si evidenter sibi constet de iustitia
sui stipendii, possit tunc ex proprio iudicio facere sibi hujusmodi
compensationem? Negant *Croix lib. 3. p. 2. n. 976. Carden. sup.*
Prop. Innoc. XI. Diss. 23. c. 2. art. 3. n. 62 et 63. et Viva in
dict. prop. 37. n. 1. Et dicunt, quòd famulus, sive quicumque
alius mercenarius, non debet sibi compensare, nisi ex iudicio
communissimo peritorum, aut viri valde docti, et in re morali
versati: ideoque inquirunt, ad hoc non sufficere iudicium Con-
sarii mediocriter docti. Attamen *Salm. de IV. Præc. n. 137.*
dicunt, famulum posse etiam ex proprio iudicio sibi compensare
suam operam, si ipse certè iudicet, se majus stipendium mereri.
Quòd sanè videtur satis probabile mihi et aliis doctis recentioribus,
si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius sit vir prudens,
timoratus, et verè aptus ad rectè iudicandum, ac certus sit de
iustitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo.
Sed hæc rarissimè evenient. Nec obstat supradicta *prop. 37.*
damnata, quæ merito proscripta fuit, quia nimis generaliter lo-
quebatur.

525. — Queritur hic obiter, utrum Christiani possint licitè
surripere res Turcarum? Resp. si Christiani sint in locis Tur-
carum captivi, certum est, posse eos surripere à dominis quan-
tum sufficit, ut redimantur, et ad patriam redeant, in compen-
sationem injustæ servitutis, et damnorum, quæ ratione servitutis
patiuntur. Ita habetur ex Decreto Congr. SS. Off. die 23.
Aug. 1630. ap. *Peyrin. de Prio. Minim. t. 3. c. 4. n. 29.* ubi sic
fuit declaratum: « Qui captivi injustè detinentur ab Infidelibus,
» possunt à dominis particularibus accipere sine injustitia, quan-
» tum sufficit ad congruam compensationem, etiam pro sufficien-
» tia redemptionis, ab illis, vel ab aliis, qui sunt partes Reip.

» sive Judææ, sive Turcæ. » Dubium fit, an quilibet Christianus possit surripere bona Turcarum? Negant *Azor. t. 1. l. 8. c. 24. q. 12. et Fill. tr. 22. c. 5. n. 123.* Sed affirmant probabiliter *Mol. tom. 1. tr. 2. D. 37. lit. D. cum Caj. 2. 2. q. 66. art. 8.* item *Victorel. Naldus, Duval. Rebell. Velasq. Covarr. et alii apud Dian. p. 5. tr. 13. R. 98.* qui probabile putat. Ratio, quia sic rectè præsumi potest ei concedi à Principibus Christianis, qui jus habent spoliandi Turcas omnibus bonis, ac locis ab ipsis usurpatis. Consentit etiam *Felix Pot. de 7. Præc. n. 2953.* modo (rectè limitat) non adesset inter Turcas tempus treguæ, vel salviconductus; vel nisi aliquis Turca degat in locis Christianorum, sive liber, sive servus, maximè si adsit ut publicus negotiator sub fide regia.

DUBIUM II.

Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.

326. Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, vel ad diversas circumstantias? — 327. Id clariùs elucidatur. — 328. Conclusio et probabilior sententia. — 329. Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum? — 330. Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis? — 331. Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complementem materiam gravem? — 332. An sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ?

326. — « VARIE ea de re sunt sententiæ. *Nao.* nimis scrupulose statuit medium Regalem; alii nimis laxè 10 aureos: moderatiùs *Tol. Med. Less. etc.* duos Regales, etsi minus sufficiat, et notabiliter noccat.

» Resp. Ea non mathematicè, sed moraliter metienda est, non tantum ex valore rei ablatae, sed etiam ex circumstantiis personæ, cui aufertur: si nimirum ei grave damnum inferatur, aut saltem caritas Christiana graviter lædatur, quomodo respectu valde divitis, imò etiam regis, unus, vel alter aureus notabili quid videtur: respectu vero mediocriter divitum, quatuor circiter Regales, sive medius imperialis: respectu mechanicorum duo; respectu pauperis unus. Ita nunc plerique cum *Bon.*

Unde resolves:

» 1. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valde proficuum, v. gr. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, qua se alat. *Less. l. 2. c. 12. d. 8.*

» 2. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur sciat ex jactura rei parvæ domino secururam valde magnam molestiam, v. gr. quia valde ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen res sit nullius prorsus momenti. *V. Bon. d. 2. q. 8. p. 1.*

327. — Quoad hoc punctum, tam ad praxim scitu necessa-

riam, nempe, quanam sit materia gravis in furto, operæ pretium est plura huc elucidare. Quidquid aliqui dicant, communis est apud DD. et non videtur posse negari, quòd, ad determinandam hujus materiæ gravitatem, non possit absolute pro omnibus eadem quantitas assignari, sed ipsa dimetienda sit respectivè ad circumstantias personæ, rei, loci, et temporis, cum enim furti gravitas consistat in quantitate damni, quod proximo inferitur, facile nocumentum, quod respectu unius leve erit, respectu alterius erit grave. Ideo enim *S. Th. Opus. c. de Erud. Princ. lib. 7. cap. 8.* dixit: « In amissione unius gallinæ plus pauper gravatur, quàm unus multum dives gravaretur in mille marcis: » Ideo etiam ait *Laym. lib. 3. tr. 3. p. 1. c. 1. cum Nao. Bus.* et communi, quòd auferre acum sartori poterit aliquando esse grave furtum, si ille, ea carens, nequiret sibi de victu providere. Cæterum ad justam dimensionem faciendam hujus gravitatis, rectè dicunt *Salm. de Rest. c. 5. n. 12.* magnopere conferre judicia sapientum, quorum major auctoritas, in hoc puncto, mihi videtur majorem constituere probabilitatem. Quapropter diversas Doctorum sententias sedulo huc congerere curavi; et ne pluries citationes eorum repetam, omnes AA. quos observavi, huc simul refero. Hi sunt videlicet *Less. de Just. lib. 2. cap. 12. ex n. 31. Lugo. eod. tit. D. 16. n. 27 et 28. Laym. lib. 3. tract. 3. p. 1. cap. 1. n. 3. Bon. de Rest. D. 2. qu. 8. p. 1. n. 7. Fill. tract. 31. cap. 10. n. 239. Salm. de Rest. cap. 5. ex n. 15. Habert tom. 4. p. 2. cap. 8. §. 5. P. Concina t. 4. cap. 3. Sporer de 7. Præc. cap. 5. ex n. 31. Holzm. eod. tit. c. 1. n. 732. Ronc. eod. tit. c. un. qu. 4. Anacl. tr. 9. D. 5. qu. 1. n. 8. Elbel. Conf. 10. n. 288. Wigandt. tract. 9. Lx. 3. qu. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 987. Mazzot. t. 2. pag. 307. Tamb. Dec. lib. 8. tr. 2. cap. 2. n. 2. Viva. de Rest. q. 7. art. 5. n. 5. Tol. l. 5. c. 16. n. 3. Fel. Potesta de 7. Præc. c. 3. n. 2618.* Et quoniam Auctores isti, in assignanda materia gravi, diversis pecuniæ nominibus utuntur; ideo huc opus est referre plures pecuniæ species, quas ipsi nominant, et earum æstimationem, ut eam idem DD. explicant. *Pazius* sive *Paceus* juxta *Laym.* valet quatuor vel quinque asses, sive grana nostratia. *Regalis* juxta *Tambur.* valet tarenum unum, ac quinque grana monetæ siculæ; et ad eundem valorem vel circiter reducitur *Julius*, *Argenteus*, sive *Carolenus* noster *Florenus*, juxta *Lessium*, et *Anacl.* valet quatuor Regales, juxta *Lugonem* valet quinque; juxta verò *Fill.* sex Regales. *Imperialis* juxta *Bus.* valet octo Regales. *Aureus* juxta *Tamb. Fel. et Potesta* valet 12 vel 13 julios, et ad idem reducitur, vel circiter *Scutus* sive *Ducatus* noster.

Communiter DD. dicunt, in furto illam esse gravem materiam, quæ alicui juxta suam conditionem in die sufficeret pro sui suæque familiæ sustentatione; in qua, ut bene advertit *Croix n. 985. cum Spor. Gom. et aliis*, non solum computatur victus, sed etiam vestitus, et habitatio. Sed regula hæc, cum sit valde obscura et confusa, nec universè possit pro omnibus valere, idcirco asserere-

nus DD. qui pro diversis personarum generibus gravem materiam assignant. Et I Respectu *pauperum mendicantium* assignant pro gravi materia paucos nummos *Habert, Elbel, Spor. et Holzm.* Alii verò communiùs assignant unum Regalem, et aliquando etiam dimidium (sed in casu raro ut dicunt *Salm.*) Ita *Bus. Less. Bon. Viva, Anacl. Escob. Renzi, Mazzot. Wigandt cum Bann. et Serra;* item *Nav. Reg. ac Diana apud Lugo. II. Respectu pauperum laborantium*, generaliter loquendo, dicunt *Laym. et Lugo*, eam esse gravem materiam, quæ pertingit ad valorem victus diurni, sive ad mercedem mediocrem, quæ datur Fossori pro uno die. Alii tamen distinctiùs loquuntur; *Ronc. et Habert* assignant pro materia gravi unum Julium. Alii verò communiùs dicunt, esse duos Regales, tam pro Fossoribus, quam pro Artificibus, sive Mechanicis; ita *Laym. Less. cum Medin. Bonac. Viva, Wigandt, Conc. Renzi, Escob. Mazzot. Tamb. Bus. Holzm. Serra apud Salm. et Nav. Reg. ac Diana apud Lug.* Verum tamen pro Artificibus *Sotus, et P. Nav. ap. Less.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Regales, et idem dicunt *Elbel, et Potesta, Filiuccius* requirit tres Julios, *Lugo* autem quatuor Argenteos. Hinc probabiliter dico, pro Fossoribus sufficere duos Regales, pro Artificibus autem requiri ad materiam gravem saltem duos Regales cum dimidio, si similem aut majorem mercedem ipsi quotidie lucentur. Rectè tamen advertit *Habert*, quòd, si quis operarius vix sustentaretur lucrando septem vel octo Asses singulis diebus; pro hoc talis summa esset gravis. III. Respectu *communiter sive mediocriter divitum*, qui vivunt propriis redditibus, *Conc. et Ronc.* assignant pro materia gravi tres Julios, *Laym. 12. vel 14. Pazios*, id est sex Regales vel circiter; Communiùs verò *Bus. Less. Bonac. Gordon. Habert, Viva, Anacl. cum P. Navarr. Elbel, Tamb. Holz. Potest. Wigandt, cum Bann. item Serra, Reg. Dian. cum Salm.* dicunt, pro his materiam gravem esse quatuor Regales, sive Julios. Imò *Escob. Mazzot. Renzi, et Tamb.* extendunt usque ad quinque Regales. Hoc tamen rectè advertit *Viva*, non intelligendum de illis, qui, licèt vivant propriis redditibus, tamen strictè vivunt; pro his enim certè puto tres Regales gravem materiam, imò etiam minùs pro eis, qui nimis miserè se et familiam sustentant. E converso pro persona absolutè opulenta *Sporer* requirit unum Florenum; *Lugo* verò 6 vel 7 Argenteos. Quoad Mercatores autem tenuis fortunæ puto esse materiam gravem duos Regales cum dimidio. Pro aliis autem mediocris fortunæ, puto cum *Elb. Viva, Anacl. et Croix*, esse quatuor Regales. Pro Mercatore verò valde divite *Croix, n. 987.* requirit unum Imperialem, sive octo Regales, *Tamb. Renzi, et Potesta* requirunt unum Aureum; *Laym.* autem, *Elb. Holz et Ang. Sylvest. Rod. Arag. Cordub. ap. Salm.* requirunt tres Florenos. IV. Respectu *Magnatum* ditissimorum, *Sylvest. Ang. Arag. Cordub. Rodr. ap. Salm.* requirunt pro materia gravi plus quam duos Aureos; *Viva* autem, *Elbel cum Sporer, et Croix* requirunt saltem duos Aureos. Communiùs verò suffi-

cere ad materiam gravem unum Aureum dicunt *Bon. Gordon. Mazzot. Fill. Anacl. Tamb. Lugo cum Navarr. Reg. et Diana, Less. cum Sot. et P. Nav. Ronc. Holz.* Et hoc procedere, etiam respectu *Regum*, dicunt *Filliuc. Ronc. Holzm. et Lugo*; quia, licèt respectu ipsorum unus Aureus videatur levis materia, revera tamen (ut aiunt) gravis est, spectatis *Regum* oneribus et muneribus. *Salm.* dicunt, saltem sufficere pro *Regibus* unum Aureum cum dimidio. Alii verò probabiliter dicunt, requiri saltem duos aureos, ut *Croix, Bonac. Busemb. Sporer. Mazzot. Elbel, Tamb. Viva, et Serra ap. Salm.* Imò *Potesta* pro *Regibus* requirit plus, quam duos Aureos, et plurimi alii extendunt usque ad tres Aureos, ut *Wigandt cum Bann. et Serra, ac Layman. cum P. Nav. Ang. Sileest. Sot. Arag. Rodr. Corduba, et communi* ut asserit *Laym. V.* Respectu tandem alicujus *Communitatis*, censent *Sanch. et Cardenas ap. Croix l. 3. p. 1. n. 1012.* unum Aureum semper esse materiam gravem. Sed *Croix* probabiliter dicit, quòd, si *Communitas* esset valde opulenta, posset materia gravis ulterius extendi, modò duos Ducatos non excedat.

528. — Ex his omnibus concludo, quid probabiliter mihi videatur. Et quidem 1. Respectu *Mendicantium* puto, esse materiam gravem unum Julium, seu Carolenum, et minùs, si aliquis pauper minùs quotidie eleemosynis lucratur. 2. Respectu *Fossorum*, et similium operantium, communitè loquendo, duos Julios; pro *Artificibus* verò duos Julios cum dimidio. 3. Respectu *communiter, sive mediocriter Divitum* quatuor Julios, et minùs pro iis, qui ex propriis miserè vivunt, verum pro *absolutè Divitibus* quinque, vel sex Julios; et idem censo pro *Mercatoribus* valde opulentis. 4. Respectu *Magnatum* ditissimorum, unum Aureum. Et idem puto pro *Communitate* valde opulenta; saltem pro hac dico sufficere ad gravem materiam Aureum cum dimidio. Respectu autem *Regum* duos Aureos.

« 3. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, quæ » ultro proveniunt, et sunt valde expositæ, v. gr. fructus ad viam » publicam. Vide *Less. loc. cit.* (V. Not. XXVI, pag. 417.)

329. — Quær. I. An cædentes ligna in sylva vetita peccent, et teneantur ad restitutionem? Certum est, licitum esse cuilibet *Communitati* prohibere sub aliqua pœna etiam incolis suis, ob bonum publicum, ne illa dissipentur, ut communitè docent *Molina l. 1. tr. 2. D. 58. Soto l. 4. de Just. q. 6. art. 4. Lug. de Just. D. 6. n. 85. et Sanch. Cons. l. 1. c. 5. dub. 1. n. 4.* cum aliis. Hoc tamen intelligendum dicunt, modò aliunde possint oppidani commodè ligna asportare, ut *Mol. ibid. et Sanch. n. 5. ex Soto, et Led.* Item communitè DD. docent, quòd, si nemo est totius *Communitatis*, incolæ illius, qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant saltem graviter (imò nec venialiter, juxta *Sanch. n. 22. cum Soto, Salon. Angles, Corduba, et.*), et nihil tenentur restituere, nisi magnam faciant stragem, sed tantum tenentur ad pœnam post sententiam; talis enim prohibitio

censetur purè pœnalis juxta dicta *lib. 1. n. 145. Ita Molina l. c. Soto v. Dubium autem, Lugo. n. 85. Laym. de Just. cap. 5. n. 18. Bus. infra n. 614. v. 2. Qui in loco, et Sanch. n. 19. cum Arag. Bann. Mann. Galac. et aliis pluribus. Ad hoc autem, ut strages dicatur magna, dicunt Soto l. c. et Sanch. n. 25. cum Salon. Lop. et Mann. quòd non sit attendenda gravitas materiæ in se, sed respectu ad damnum, quòd Communitati infertur: unde dicit Sanch. cum Henric. non peccare scindentem unicam sarcinam singulis diebus pro usu proprio, nec duas singulis hebdomadis ad vendendum; quòd enim dives (ait Sanch. n. 23. cum Salon. et Mercado, et approbat Lugo n. 89.) accipit ad usum proprium, pauper accipit ad vendendum, ut inde vivat. Idem dicendum aiunt Sot. l. c. Mol. Concl. 4. et Sanch. n. 20. cum Led. Salon. Lop. et aliis, si adsint duo oppida propinqua, et oppidani soleant ligna cædere ex Sylva alterius. Quòd etiam expressè approbat Bon. de Rest. D. 1. q. 3. p. 7. n. 26. cum Valent. Rebell. Sayr. Fill. Turrian. et Arag. (contra La Croix n. 254. qui perperam citat pro se Bonac.) Adduntque Lugo num. 91. et Dicast. Burg. et Illung. ap. Croix l. c. nec teneri ad restitutionem, nec peccare graviter, sed tantùm teneri ad pœnam qui scindit ligna è nemore propinquo Communitatis, etiamsi nulla sit inter illa oppida communicatio, quia tales Communitates videntur esse contentæ pœnis, quas a cædentibus exigunt: quòd sic præsumendum ait Bonac. n. 27. cum Vasq. Molin. Vill. Reg. Turrian. et aliis, si Communitas læsa taceat, nec curet restitutionem. Quid verò, si nemus sit alicujus privati, vel alterius Communitatis non propinquæ? Sentit Sanch. n. 36. cum Navarr. Salon. Bann. Henric. et aliis, satis esse probabile, quòd cædentes non teneantur nisi ad pœnam. Quia (ut ait) Respublica transferens sylvam in Communitatem, aut personam, non majus dedit jus, quàm ipsa Respublica habebat: at, quando sylvæ erat Reipub. cædentes tantùm tenebantur ad pœnam; ergo sic etiam, si sylvæ translata est. Sed huic rectius contradicunt Mol. dicta Disp. 58. Soto art. 4. v. Dubium, Bonac. cum AA. citatis dicto n. 27. et alii plures apud Sanch. ibidem. Ratio, quia Dominus habet jus strictum ad sylvam illam, ita ut possit liberè eam vendere, aut locare arborum scissionem. Hinc bene dicunt Croix n. 253. cum Ills. et Lugo n. 88. cum aliis, quòd si Communitas sylvam vendat, aut locet alicui privato, scindentem tenentur ad restitutionem cujuscumque damni, etiamsi sint illius Communitatis partes; quia tunc Communitas, ac proinde singuli cives illius, ex quorum mandato sive consensu Administratores vendunt, aut locant, totum jus suum in illum transferunt. Quòd autem dictum est de sylvis quoad scissionem arborum, dicitur etiam de agris quoad pascenda animalia, ut dicit Lugo n. 93. et Sanch. n. 5. cum aliis.*

Quær. II. An liceat in vinea aliena comedere uvas? Affirmat Covarr. Valer. Ripa, etc. apud Lugo D. 16. n. 33. modò quis uvas foras non asportet, adducuntque illud Deuter. 23. v. 24 et 25. ubi dicitur: « Ingressus vineam proximi tui, comede uvas,

» quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem Amici tui, franges spicas, et manu conteres: falce autem non metes » Et idem, quòd dicitur de uvis et spicis, ait Abulensis apud Cornel. à Lap. intellige de pomis, ac aliis fructibus. Idque Josephus Hebræus, et plerique alii apud Calmet in loco cit. dicunt intelligi non solum de incolis, sed etiam de omnibus viatoribus, quibus hoc permitti aiunt ad refocillandas vires. Sed P. Holzm. de 7. Præc. n. 758. (cui adhæret Lugo loco cit.) sentit ex Lirano in dict. loc. Deut. illud concessum fuisse tantùm Hebræis ex speciali Dei permissione vel solis vinitoribus, qui in vinea laborant. Et huic ultimæ interpretationi favent versio Chaldæa et Arabica apud Calmet, ac etiam Hebræa, quæ verba illa, foras tamen ne efferas tecum, sic legit: et non ponas in vas tuum, id est in calathum tuum, ut Calmet explicat. Cæterum probabiliter ait Lugo, de jure naturæ licere comedere unum vel alterum uvarum racemum (id est unam, vel alteram uvam); parique modo concedit, ut comedatur ex pomario alieno unum vel alterum pomum: id enim prohibere, videtur durissimum et contra humanitatem. Et huic secundæ sententiæ videtur accedere Lugo Cardinalis, qui præfatum textum sic explicat: « Hoc non servatur hodie ad litteram, sed in contrarium dispensatum est propter malitiam hominum. » His tamen non obstantibus satis probabilis videtur prima sententia: nam, quòd permissio illa fuerit pro solis Hebræis, nullo valido videtur niti fundamento. Quòd autem fuerit pro solis vinitoribus, huic obstat 1. Auctoritas aliorum, ut supra, et maximè Josephi Hebræi, quæ in hac materia multam valet, cum ipse præ aliis melius noscat Hebræorum mores. Obstat 2. verba textûs, ingressus vineam proximi tui, quæ magis propriè intelliguntur de viatoribus, quàm de in vinea laborantibus. Obstat 3. factum Apostolorum Lucæ. 6. v. 1. qui juxta hanc legem, « cum transirent per » sata, vellebant... spicas, et manducabant confricantes manibus: » Ipsi autem oburgati fuerunt à Phariseis, non, quia hoc illicitè facerent, sed quia facerent die Sabbati; At Christus Dominus eos omnino excusavit.

350. — 4. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno, interpolatum parva, et plura furetur. Vide Less. loc. cit. n. 46.

Docent Less. Trull. Vill. apud Salm. dict. c. 5. n. 19. in furtis minutis requiri ad materiam gravem duplo majus; nempe, si materia gravis sit per se v. gr. quatuor Julii, per furta minuta ad materiam gravem requiruntur octo Julii. Eandem quantitatem requirit P. Holzm. de 7. Præc. c. 745. si hæc furtula fiant diversis: atque si fiant per notabilia intervalla, requirit triplum. Mihi tamen æquius videtur, ut dicunt alii ap. Elbel. de 7. Præc. Conf. 11. n. 325. quòd, si furtula fiant eidem per intervalla, aut diversis eodem tempore, requiritur, et sufficit ad materiam gravem simplum cum dimidio, v. g. sex Julii. Si verò utrumque concurrat, nempe si fiant à diversis, et discontinuatim, censeo requiri duplo majus, scil. octo. Hoc tamen intelligitur cum Less.

et Lugo D. 16. n. 51, modò furta non fiant per partes ex industria, et modò inter furta non interponatur magnum intervallum. Addunt Laym. Bonac. Lug. etc. *ibid.* furta minuta non coalescere, si fiant à pluribus, et magno intervallo intercedente, videlicet anno. Imò Sanch. Dec. lib. 7. c. 21. n. 10. Ronc. Viva prop. 29. Alex. VII. n. 17. cum Trull. etc. (contra Rebell. et Croix lib. 3. p. 1. n. 1011.) excusant à restitutione sub gravi, etsi furtula accipiantur ab uno, anno interjecto. Rejeiunt autem Viva et Ronc. c. un. qu. 5. opinionem Fill. Dian. Salaz. Vidal. Tol. etc. ap. Salm. loc. cit. qui excusant, si adsit intervallum 15 dierum, vel mensis, ut admittit Nav. ap. Sanchez. Nisi, excipit Viva, materia sit valde modica. Hinc magis mihi arridet, quod sentit Ronc. *ib.* scilicet, saltem requiri interpolationem duorum mensium, dum agitur de materia, quæ, licet non sit gravis, tamen proxima est materiæ gravi.

351. — Non est mortale, per se loquendo, surripere quamcumque summam cum animo restituendi statim, v. gr. intra quadrantem, Croix lib. 3. p. 1. n. 1002. cum Less. Lugo, Vasq. etc. Idem est, si intra illud breve tempus quis velit restituere tantum illam ultimam partem complementem materiam gravem, aut si ad breve tempus restitutionem differat. Croix *ib.* cum Vasq. Sanch. Reb. Reg. Sayr. et aliis plurimis.

352. — Quæritur hæc, an sit mortale furari parum Reliquiæ sacræ? Nulli dubium, quin in Districtu Romano sit mortale, cum Clemens VIII. et Paulus V. excommunicationem indixerint contra eos, qui, invitit Rectoribus Ecclesiarum, furantur Reliquias etiam minimas. Secus, probabiliter ait Croix lib. 3. p. 1. n. 1603. cum Sanch. Castrop. Dian. et Baldell. si quis furetur extra Districtum aliquid minimum, ipsam Reliquiam non deformans, neque minuens illius æstimationem; nisi sit aliqua Reliquia insignis, aut rara, ut putà Sanctæ Crucis. Capillorum B. Mariæ V. etc.

DUBIUM III.

Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit.

353. Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi? Quid? si habeat? — 354. An furtula facta à diversis coalescant? Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus? — 355. Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente? — 356. Quid, si mutuo scient, et eodem tempore furentur? — 357. Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius? — 358. An sit mortale furari quid leve, post completam materiam gravem?

« RESP. Hæc quoque quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ fit proximo, et quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati. V. Less. loc. cit. Sanch. l. 7. c. 21. »

Unde resolves:

353. — « 1. Si quis ex occasione tantum furatur, sive uni, sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere singulis furtis, non peccat graviter, neque ea simul sumpta unum mortale constituentur; postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenerit, eam detinendo, mortaliter peccare potest. Less. d. 7. Sanch. lib. 7. c. 21. Bon. q. 8. p. 2. (Etsi nunquam aduertat ad culpam gravem, ut Tamb. Croix, Carden. etc. communiter. Vide dicenda n. 553.) »

Verum et hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulò post restituendi ea saltem, quæ tunc accipit. Gran. Dic. p. 3. t. 6. R. 25.

« 2. Si autem per plura parva furta, uni, vel pluribus facta, habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter ea intentione; nam, licet executio singulorum sit tantum venialis ex se, ut tamen substata tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis. Less. l. 1. c. 12. d. 7. Sanch. l. c. quia nocent graviter Reip. et praxis illa valde pernicioza est societati humanæ, v. g. si sartor particulam panni à diversis surripiat; si mercatores ulantur brevioribus ulnis, etc. »

(Nota autem hæc Prop. 38 damn. ab Innoc. XI. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, vel ablatum est per pauca (alias parva) furta, quantumcumque sit magna summa totalis.) » Interim hi excusantur subinde à gravi peccato. 1. Ex eo, quod dictum est casu primo. 2. Si id faciant, ut se servant indemnes, vel quia alias non lucrarentur, vel pretium augere deberent, et tunc non invenirent employes, Rosella. V. Emptio. 3. Si alias non habeant, unde se vel suos alant. »

354. — Hic quæritur I. An furtula, facta diversis personis, coalescant, et gravem obligationem pariant restitutionis? Negant Ang. Med. et P. Navar. apud Sanch. D. lib. 8. cap. 12. n. 10. et probabile putat Croix l. 3. p. 1. n. 1013. cum Esp. nisi fur magnam quantitatem auferre intendisset; vel nisi domini læsi unam Communitatem constituerent. Sed meritò dicit Lugo de Just. D. 16. n. 48. hanc opinionem ab omnibus rejici, cum contraria sit communis et tenenda cum ipso Lugone, et Sanch. loc. cit. n. 16. Salm. de Rest. c. 5. n. 19. Croix *ib.* et aliis. Et verius videtur cum Salm. l. c. et Milante in dict. prop. 38. oppositum expressè damnatum, cum præfata propositio genericè loquebatur. Ratio patebit ex quæstione sequenti, quam apud nullum Auctorem discussam inveni.

Quær. II. Si furtula, quæ simul ad magnam quantitatem perveniunt, sint facta diversis dominis certis, an fur teneatur sub culpa gravi eis restitutionem facere? vel an satisfaciat, debita illa pauperibus distribuendo? Ex una parte videtur dicendum, sub gravi restitutionem faciendam esse dominis, nisi excuset periculum famæ amittendæ, vel gravissimum damnum aut in-

commodum. Ratio, quia licet domini non sint graviter læsi, fur tamen certè non potest sibi retinere magnam quantitatem ablatam; nam (ut dicunt *Sanch. Dec. lib. 7. c. 12. n. 15.* et aliqui alii apud *Lugo D. 16. n. 40.* etsi in alio proposito) præceptum non furandi non solum prohibet, ne quis alios graviter lædat, sed etiam, ne ditescat notabiliter ex ære alieno. Quapropter, cum fur certè ad restitutionem teneatur, non videtur satisfacere, si restituat pauperibus; quia his restitutio facienda est tantum, quando creditores sunt incerti; non verò, quando sunt certi: propterea quòd, restituendo pauperibus, cum restitutum sine magno incommodo possit fieri ipsis dominis, non videtur fur restituere ablatum personis debitis, sed alienis, ad quas nullum jus spectat; et ideo non videtur suam obligationem implere. Sed probabilius mihi et aliis doctis junioribus dicendum videtur, quòd hujusmodi fur non peccet graviter, si non restituat dominis certis, cum commodè possit, et satisfaciat suæ gravi obligationi, si debita pauperibus distribuat. Ratio, quia, ut docet *Lugo l. c. n. 5.* et consentit *Sanch. l. c. cum Vasq. V. al P. Lod. et Reb.* præceptum non furandi, non tam intendit vitare emolumentum proprium, quam damnum proximi. Si ergo singuli domini non fuerint graviter læsi, fur non tenetur sub gravi obligatione eis restitutionem facere. Attamen, cum ipse notabiliter ditescendo ex bonis alienis grave intulerit damnum Reipublicæ, ideo Reip. damnum restituere debet. Eo igitur casu sub gravi tenebitur Reip. restitutionem facere: dominis verò tantum sub levi. Unde videtur, quòd sufficienter fur satisfaciat gravi obligationi ex præsumpto consensu Reip. si restituat pauperibus, aut locis piis, qui sunt egentiores Reip. partes. Sed dices: Nunquam præsumitur Resp. velle, quòd fur restituat pauperibus cum culpa veniali, a qua ipse nullo modo excusari potest, dum sine suo gravi incommodo debitum dominis restituere posset. Respondeo: cum in hoc non censeatur graviter invita Resp. ad quam (ut diximus) principaliter tunc pertinet jus rei ablatæ, si restituatur pauperibus: ideo probabiliter videtur dici posse, quòd fur semper excusabitur à mortali, si pauperibus restituat; et etiam à veniali, si aliqua rationabilis causa adest.

353. — « Si plures simul, vel successivè plura furta parva alicui faciant, quæ, simul sumpta, graviter illi noceant; tunc, si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter: v. gr. si viatores ex vinea unam, alteramve uvam rapiant, et comedant, etsi hoc licere dicant *Coo. Vasq. et Ripa: (Vide dict. num. 529.)* contra *Dian. p. 3. t. 6. R. 30.* Si autem singuli conspirant, singuli graviter peccant. Si denique de se mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est non esse mortale, ut docent *Less. Tan. etc.* contra *Suar. Vasq.* Vide *Bon. l. c.* »

356. — Probabilissima est hæc sententia *Bus.* scilicet, si plures modica furantur, neminem peccare graviter, etsi mutuo sciant grave damnum domino fieri, nisi ex communi consilio faciant,

Ita etiam tenent *Habert t. 4. cap. 7. §. 5. qu. 6. Lugo D. 16. num. 55. Salm. de Rest. c. 5. n. 28. cum Less. Sanch. etc.* Et hoc, etiamsi singuli eodem tempore furentur, ut cum *Bus.* censet *Less. c. 12. n. 52. de Justit. cum Sot. et Sanch. Dec. lib. 7. c. 21. n. 24.* (contra *Lugo.*) Ratio, quia tunc nemo est causa damni, quòd per accidens ab aliis domino evenit.

357. — Si autem plures plura parva furentur, ita ut unusquisque moveatur exemplo alterius, quamvis sine communi consilio, *Laym. Ovid. Steph. etc. ap. Croix. l. 3. p. 1. n. 1009.* dicunt omnes peccare contra justitiam. Sed probabilius *Less. Lug. Salm. et Tamb. ib.* tenent, peccare tantum contra caritatem (et graviter, si materia sit gravis) ratione scandali, non verò contra justitiam: quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum, ut diximus *l. 2. n. 45.* communiter cum *Sanch. Salm. Mol. etc.*

358. — Si quis, post completam materiam gravem, furatur adhuc aliquid aliud leve, *Lugo D. 16. n. 43. et Croix l. c. n. 1007. cum Spor. Dic. etc.* tenent, esse peccatum mortale toties quoties aliquid leve surripiatur. Sed *Lessius cap. 12. n. 44. et Sal. de Rest. cap. 5. n. 23. cum Tapia, et Diana,* hujusmodi furtum leve dicunt non constituere peccatum mortale, nisi pertingat ad aliam novam quantitatem gravem; et hoc *Bon. de Rest. D. 2. q. 8. p. 2. n. 5.* meritò putat valde probabile.

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum.

359. Quid de furto uxorum et virorum? — 340. An uxor possit dare eleemosynas etc.? — 341. An aliquando possit expendere? — 342. An liceat ipsi subvenire parentibus, etc.? — 345. Quale furtum filiorum sit grave? — 344. An filius possit à patre mercatore surripere mercedem pro opera sua? — 345. Quid de furtis famulorum in esculentis, etc.? — 346. De Restitutione, facienda ab uxore, et filiis.

359. — « RESP. Licet verè furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi patrifamilias invito quid auferant, plerumque tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, cum plerumque hic dominus aut non rationabiliter invitus, aut saltem minùs invitus sit, ut ab his, quam ab aliis, auferatur: vel, etsi valde invitus sit, sæpe tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ, quam modi accipiendi clam, aut ratione finis, ob quem accipiunt, v. gr. ad ludendum, potandum, etc. V. *Cajet. V. Furtum. Less. c. 12. n. 76.* »

Unde resolves:

« I. Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat, invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus; quia, licet

» media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usumfructum
 » illius partis, ideoque tenetur ad restitutionem. *Trull. lib. 7.*
 » *cap. 6. d. 8. n. 7. etc.*

» 2. Similiter peccat graviter Maritus contra justitiam, cum
 » obligatione restituendi, si aliquid notabile Uxori surripiat, sine
 » ejus consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, vel aliis pro-
 » priis, siquidem libera eorum administratio ipsimet Uxori
 » competat, quia par est ratio Mariti, et Uxor, quoad bona
 » propria. Vide *Villalob. t. 2. d. 13. Trull. l. 6. c. 1. n. 9.*

» 340. — « 3. Uxor potest dare eleemosynam, et munera, secun-
 » dum consuetudinem aliarum mulierum illius loci, et conditio-
 » nis; etiamsi maritus eleemosynas omnes illi prohibeat, quia
 » consuetudo hoc jus ei tribuit, quo maritus eam privare non
 » potest. (*Ita Lugo D. 16. n. 64. communiter cum Molin. Con.*
 » *Bon. Reg. apud Dianam. t. 1. p. 2. tr. 1. Res. 33. Et hoc,*
 » *etiamsi uxor habeat bona propria, ut Lugo, Bonacin. Gob. etc.*
 » *Croix l. c. n. 1015.*) » *ibid. n. 13. Dian. p. 1. t. 3. R. 22. et p. 4.*
 » *t. 8. R. 34. ubi cum Moll. et aliis docet, posse eam, inscio*
 » *marito, dare vigesimam partem annui census, vel lucri: eo*
 » *quod hoc pertineat ad decentiam statûs, et maritus irratio-*
 » *nabiliter sit invitus. (Sed hoc ita universaliter dictum repro-*
 » *bat Lugo D. 15. n. 16. Sporer, et Tamb. cum Croix eod. l. c.*
 » *n. 1021. Idem autem Tamb. Dec. lib. 8. tr. 1. cap. 2. §. 3. n. 14.*
 » *tantum admittit, quando dicitur non multum excedunt.)* » Hinc
 » etiam potest cum *Abigail* moderatas eleemosynas dare, ut
 » mariti conversionem impetret, vel ne Deus illam puniat. *Vasq.*
 » *Bon. Regin. et alii contra Con. etc. Vide Dian. p. 2. t. 1. 16.*
 » *R. 23. et p. 5. t. 8. R. 34.*

» 341. — « 4. Uxor potest bona expendere, marito absente, vel
 » fatuo: quia tunc ad illam spectat administratio domûs: Item,
 » quæ acquirit sua industria (dempto tamen labore, quem
 » præstare debet Familiæ, ut bene advertit *Croix ibid. n. 1018.*)
 » Item paraphernalia, hoc est bona, quæ, præter dotem marito
 » allatam, sibi reservavit. *Trull. loc. cit. et cæteri comm.* (Item
 » potest Uxor liberè disponere de iis, quæ sibi reservavit de
 » bonis à Viro sibi assignatis pro vestitu, aut sustentatione Fami-
 » liæ ad certum tempus, modò honestè Familiam jam susten-
 » tarit. *Ita Croix l. 3. p. 1. n. 1024. cum Pal. Nao. Less. Mol.*
 » *Bon. etc.*) »

» 5. Non peccat Uxor, subducendo aliqua, vel compensationis
 » causa, si Vir sit prodigus: quia is tunc facit uxori injuriam,
 » partem ipsius profundendo, vel pro victu, vestibus, cæterisque
 » sibi, vel familiæ necessariis, quæ mariti sæpe non intelligunt,
 » et frustra ab illis peterentur. *Bon. Trull. l. c.*
 » 342. — « 6. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio ma-
 » trimonio sint pauperes, ita ut miserè secundum statum suum
 » vivant, et maritus eis nolit succurrere, potest ex bonis suis
 » propriis, vel etiam ex communibus (dummodo post mortem
 » viri omnia computet in sua parte) eis subvenire, quia jure

» naturæ tenetur eos alere, et maritus in id consentire. *Naoar.*
 » *Palau, Less. lib. 2. c. 12. d. 14. Dian. p. 5. t. 8. R. 34. ubi*
 » *illam potestatem extendit ad fratres, et sorores, quod etiam*
 » *Less. l. c. et Trull. l. 6. c. 1. d. 9. judicant probabile. (Cum*
 » *Lugo D. 16. n. 71. Mol. Sanch. etc.)* »

» 343. — « 7. Filius peccat graviter, invitis Parentibus, nota-
 » bilem summam accipiens, qualis non semper est, secundum
 » *Less. cap. 12. si filius patri prædiviti duos, vel tres, imò secun-*
 » *dum Sanch. quinque vel sex aureos furetur: eò quod parens*
 » *sit minus invitus, et filius sit aliquid patris. Unde non tene-*
 » *bitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus graviter no-*
 » *ceat.* »

» Dicit *Salas* apud *Croix* lib. 3. p. 1. n. 1032, non esse grave
 » furtum filii 20 vel 30 aureorum à patre possidente annuos 1500
 » aureos, et non improbat *Lugo D. 16 a num. 76*, si pater non sit
 » tenax, et filius adoleverit, ac accipiat ad usus honestos. *Less. Na-*
 » *car. et Fill. ap. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 57. dicunt, non pec-*
 » *care graviter filium furantem 2 vel 3 aureos à patre divite.*
 » *Bannez* dixit ad furtum grave filii parentis prædivitis requiri
 » saltem 50 aureos: sed hoc *Lugo et La Croix ll. cc.* rejiciunt; nisi
 » fortè esset filius principis, in quo consentit *Holz. num. 755.*
 » qui etiam dicit, non esse grave accipere à parente prædivite
 » decem aureos. Admittunt autem *Nao, Sol. Laym. etc. ib.* quòd,
 » si pater mittat centum aureos filio in studiis versanti, poterit
 » filius insumere quinque aureos in recreationes honestas ex præ-
 » sumpto patris consensu.

» 8. Si filius notabilem summam expendat in res turpes, aut
 » vanas, contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi suppe-
 » ditata ad usus honestos, putat *Less. c. 22. d. 13.* eum peccare
 » mortaliter: etsi excuset à restitutione, si pater rogatus facilè
 » condonaturus putetur.

» 344. — « 9. Si filius, v. gr. mercatoris vel cauponis, admi-
 » nistret bona parentis, potest à patre exigere salarium, quan-
 » tum dare deberet extraneo, et si id impetrare non possit, vel
 » exigere non ausit, potest clam accipere. Ita probabiliter *Laym.*
 » *l. 3. s. 5. t. 4. cap. 8. Dian. p. 4. t. 4. R. 66.* »

» Ita etiam sentiunt apud *Moya Tr. 6. disp. 4. Qu. 1. ex n. 1.*
 » *Nao. Escob. Ang. Gom.* cum communiori; ut asserit *Molin.* et
 » non improbabile putant *Less. Villal. Lop.* Et hoc concedit *Serra*,
 » etiamsi filius serviat gratis, ignorans, quòd possit servire cum
 » mercede, si præsumatur, quòd, si non ignoraret, minimè operam
 » gratis impendisset. Et in dubio, ut censet *Moya*, tenendum est,
 » filium noluisse gratis servire. Unde videtur hîc posse filius sibi
 » compensare mercedem eodem modo, quo Clericus posset sibi
 » compensare de fructibus Beneficii, quòd de bonis patrimonia-
 » libus ignoranter impendit in sui sustentationem, nisi expressè
 » voluerit compensationi renuntiare, quia in dubio nemo præsumi-
 » tur velle se suo jure privari, ut dicunt *Leand. ib. cum S. Th. Caj.*
 » *Pal. Less. Molin. et Nao. Verùm Lugo D. 5. n. 42. et Moya cum*

Molin. Med. Sylo. et alius tenent, nullo modo filium posse hoc salarium à patre exigere, quia, secundum jura, filius debet patri suas operas, et industrias; et quidquid ex bonis paternis acquirit, patri acquirit, ut probat *Sanch. Cons. 1. c. 2. D. 8 et 9.* Et cum hæc sententia sit valde probabilis, imò probabilior cum *Croix l. 3. p. 1. n. 1054.* ideo, si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, merito ait *Croix ib. n. 5035.* minime posse filium occultè sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum: sed hic jus filii est valde dubium. Dices: Prima opinio est saltem practice probabilis probabilitate juris, seu proxima, prout dicunt DD. de eo, qui potest compensare famam sibi ablatam pecunia, vel non restituendo famam alteri detrahenti. (Vide dicta l. 1. n. 35.) Sed respondetur, ibi supponi diffamatum habere certum jus ad suam famam, et dubium est tantum de modo. Sed hic valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus, sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum quod non liceat compensare: Vide *Salm. de Rest. c. 4. n. 148.* Si verò filius præstet in beneficium patris majora opera et obsequia, quam tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium à patre? Vide dict. n. 488. v. III.

543. — « 10. Etsi famuli in esculentis, et poculentis, quæ domo exportant, aut divident, graviter peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis facilius (uti et Religiosi) excusantur; cum in his dominus, aut Prælati sæpe tantum sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem. Quod tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur. *Laym. Escob. et Less. d. 2. c. 12. d. 8. n. 48.* ubi docet, quod furta minima famulorum ex comestibilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantum accipiantur. (Ita etiam *Caj. Nav. Ban. Moya, Sanch. apud Croix l. 3. p. 1. n. 19.* Sed merito hoc non admittit *Spor. t. 5, n. 57.* si magna esset quantitas.) »

546. — « 11. Cum à gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernalibus, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, si quantitas rei ablata sit valde magna, nec pater restitutionem tacitè, vel expressè dimiserit. Famuli verò, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt. *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 1.* »

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

DUBIUM I.

547. Quid est restitutio, et an debeatur tantum ex læsione Justitiæ commutativæ? — 548. Quæ sint Radices restitutionis? — 549. Quænam est culpa Theologica, et quæ Juridica? — 550. Ex qua culpa

oriatur obligatio restituendi? — 551. Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi? — 552. An culpa venialis inducat obligationem restituendi? — 553. An ex levi facto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi? — 554. An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica? — 555. An idem in Officiis? — 556. Quid de injuria materiali et formali? *Et vide ibi resolutiones?*

547. — « RESP. I. Restitutio est actus justitiæ ad salutem » necessarius necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam; ita ut radix restitutionis non sit » quævis læsio proximi, v. gr. contra caritatem, etc. in quibus » non habet jus, quod violetur; sed ea tantum, quæ est contra » justitiam, in qua propriè injuria inferitur, hoc est, læditur aliquid » quod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis modis fieri potest, v. gr. furando, » defraudando, destruendo rem alterius, negligenter custodiendo, » occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et » similibus. »

Aggrediamur nunc hos duos discutiendos Tractatus de Restitutione, et de Contractibus, qui cum permultis implicatissimis questionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessariis, ut, si in his Confessarii non bene sint versati, eos in multa offensa incurere oporteat. Facile continget in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfactorium: Ab illis enim, qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus fortè, quam par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia à multorum graviumque Auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tanquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, et animarum salutem mihi proposui, quod, quidquid scripserim, non aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum Auctorum addictus, vel austeritati, aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione, prævio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, præcipuè in iis, quæ ad praxim magis faciunt, et propterea non solum diligenti trutinâ perpendere elaboravi rationes, quas Doctores Classici tradunt; sed etiam plures doctos Recentiores consulere non neglexi, adeo ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tantumquam ovis (ut verbis utar Rigoristarum) semitas Scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequer, aut sententias, quæ magis veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, et ubi ratio me convicit non renui Auctoribus plurimis contraire, etiam iis, quibus magis forsitan adhærere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole Lector, ne putes me Auctoribus benignæ sententiæ omnino addictum, si eos sæpius me citare observes; nam ad hoc opus conficiendum non præter-

Molin. Med. Sylo. et alius tenent, nullo modo filium posse hoc salarium à patre exigere, quia, secundum jura, filius debet patri suas operas, et industrias; et quidquid ex bonis paternis acquirit, patri acquirit, ut probat *Sanch. Cons. 1. c. 2. D. 8 et 9.* Et cum hæc sententia sit valde probabilis, imò probabilior cum *Croix l. 3. p. 1. n. 1054.* ideo, si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, merito ait *Croix ib. n. 5035.* minime posse filium occultè sibi illud compensare, cum compensatio non sit licita, nisi ubi jus est certum: sed hic jus filii est valde dubium. Dices: Prima opinio est saltem practice probabilis probabilitate juris, seu proxima, prout dicunt DD. de eo, qui potest compensare famam sibi ablatam pecunia, vel non restituendo famam alteri detrahenti. (Vide dicta l. 1. n. 35.) Sed respondetur, ibi supponi diffamatum habere certum jus ad suam famam, et dubium est tantum de modo. Sed hic valde dubitatur, an filius habeat jus se compensandi in casu proposito. Quando autem jus, sive creditum non est certum, omnes conveniunt ad dicendum quod non liceat compensare: Vide *Salm. de Rest. c. 4. n. 148.* Si verò filius præstet in beneficium patris majora opera et obsequia, quam tenetur, an eo casu possit exposcere stipendium à patre? Vide dict. n. 488. v. III.

543. — « 10. Etsi famuli in esculentis, et poculentis, quæ domo exportant, aut divident, graviter peccent; quæ tamen ipsi domi consumunt, in iis facilius (uti et Religiosi) excusantur; cum in his dominus, aut Prælati sæpe tantum sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem. Quod tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur. *Laym. Escob. et Less. d. 2. c. 12. d. 8. n. 48.* ubi docet, quod furta minima famulorum ex comestibilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed ad comedendum tantum accipiantur. (Ita etiam *Caj. Nav. Ban. Moya, Sanch. apud Croix l. 3. p. 1. n. 19.* Sed merito hoc non admittit *Spor. t. 5, n. 57.* si magna esset quantitas.) »

546. — « 11. Cum à gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernalibus, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, si quantitas rei ablata sit valde magna, nec pater restitutionem tacitè, vel expressè dimiserit. Famuli verò, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt. *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 1.* »

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE.

DUBIUM I.

547. Quid est restitutio, et an debeatur tantum ex læsione Justitiæ commutativæ? — 548. Quæ sint Radices restitutionis? — 549. Quænam est culpa Theologica, et quæ Juridica? — 550. Ex qua culpa

oriatur obligatio restituendi? — 551. Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi? — 552. An culpa venialis inducat obligationem restituendi? — 553. An ex levi facto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi? — 554. An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica? — 555. An idem in Officiis? — 556. Quid de injuria materiali et formali? *Et vide ibi resolutiones?*

547. — « RESP. I. Restitutio est actus justitiæ ad salutem » necessarius necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam; ita ut radix restitutionis non sit » quævis læsio proximi, v. gr. contra caritatem, etc. in quibus » non habet jus, quod violetur; sed ea tantum, quæ est contra » justitiam, in qua propriè injuria inferitur, hoc est, læditur aliquid » quod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis modis fieri potest, v. gr. furando, » defraudando, destruendo rem alterius, negligenter custodiendo, » occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, et » similibus. »

Aggrediamur nunc hos duos discutiendos Tractatus de Restitutione, et de Contractibus, qui cum permultis implicatissimis questionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut, si in his Confessarii non bene sint versati, eos in multa offensa incurere oporteat. Facile continget in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfactorium: Ab illis enim, qui rigida vel benigna sententiæ plus fortè, quam par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia à multorum graviumque Auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tanquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem, et animarum salutem mihi proposui, quod, quidquid scripserim, non aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum Auctorum addictus, vel austeritati, aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet questione, prævio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, præcipuè in iis, quæ ad praxim magis faciunt, et propterea non solum diligenti trutinâ perpendere elaboravi rationes, quas Doctores Classici tradunt; sed etiam plures doctos Recentiores consulere non neglexi, adeo ut aliquando in recto judicio de aliqua questione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tantumquam ovis (ut verbis utar Rigoristarum) semitas Scriptorum cæco ductu sectatus sum, sed operam dedi, ut veritatem assequer, aut sententias, quæ magis veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, et ubi ratio me convicit non renui Auctoribus plurimis contraire, etiam iis, quibus magis forsitan adhærere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc, benevole Lector, ne putes me Auctoribus benignæ sententiæ omnino addictum, si eos sæpius me citare observes; nam ad hoc opus conficiendum non præter-

misi etiam rigidæ sententiæ Auctores legere, et præcipuè Merbesium Contensonium, Habert, Natalem Alexandrum, Jueninum, Cabassutum, Tournely, Genettum, Petrocorensium, P. Concina, etc. paratus quidem à sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam, quòd ipsi ut plurimum magis conviciis et subsannationibus, quam vi rationum sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhærere potuissem iis, qui opiniones suas sæpius veriores et Evangelio conformiores prædicant, non nisi quia rigidiores sunt, et frequenter insultant in oppositas, tanquam falsas ac Evangelio adversas, non nisi quia libertati favent?

Cæterum in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes, et à ratione alienas uti probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas, quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur: cum certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus R. P. *Concina*, quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor, in suo eruditissimo opere Theologiæ Dogmatico-Moralis me instruit, quòd hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat: æquè enim nefas est à culpa excusare eum, qui reus est, quam innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulo monuit *S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.* ubi disserens, quando aliquid damnandum sit de mortali, vel non, sic scripsit: « Nisi habetur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut Canones, seu determinationes Ecclesiæ, vel evidens ratio, non nisi periculosissime determinatur. Nam si determinetur, quòd sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens, quia omne, quòd est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Si autem determinetur, quòd non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error suus non excusabit à mortali... Quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si ex probabili, putà, quia consuluit peritos in tali materia, à quibus sibi dicitur, illud tale non esse mortale: videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat à toto. Et hoc quantum ad ea, quæ non sunt expressè contra jus Divinum, vel Naturale, vel contra articulos Fidei, decem Præcepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. » Item *S. Bonaventura* dixit: « Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta, nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem: » prima sæpe salvat damnandum, secunda contra damnat salvandum. » Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus æquè rationem à me exigeret si opiniones laxas, ut probabiles approbassem, quam si probabiles, ut laxas reprobassem. Humanæ conditionis præsentis fragilitate spectata, non est semper verum, tutius esse, Animas per viam arctiorem dirigere, cum videamus, Ecclesiam tam nimiam libertatem, quam nimium rigorem sæpe proscriptisse. Unde *Gerson de Vita Spir. part. 3. lect. 4. coll. 10.* animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic

advertit: « Fit, ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines à lato peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur. » Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis, ubi in dubio possessor bonæ fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet expoliari, nisi moraliter constet, rem esse alterius, juxta regulam communiter receptam, etiam ab AA. rigidæ sententiæ, ut testatur *Lugo de Just. D. 17. n. 86.* et sic revera tenent *Gonet. Diss. de Prob. Habert. t. 4. p. mihi 76. Natal. Alex. l. 4. R. 39. Wigandt Ex. 1. qu. 7. P. Henno, etc.* Vide dicta l. 1. n. 83. Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiæ valere regulam illam, quòd in dubio melior sit conditio possidentis. De reliquo tandem me protestor, quòd, si in aliquo erravi, opto, ut error mihi ostendatur: nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua à pluribus recessi opinionibus, quæ olim probabiles, sed postmodum, vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Restitutio igitur est *actus justitiæ*, sed addendum est *Commutatio*: non enim debetur restitutio ex læsione justitiæ *Legalis*, quæ respicit jura legum, et pœnas, neque ex læsione justitiæ *Distributiæ*, quæ respicit merita personarum. Quare Episcopus, conferens beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno, ut probabiliter dicitur n. 585. et lib. 4. n. 107. Quid verò, si Beneficium sit curatum? Vid. eodem loco n. 109.

Tantum igitur ex læsione justitiæ *Commutatio*, quæ respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. Ex læsione autem aliarum virtutum nulla oritur obligatio restituendi, ut *Croix l. 3. part. 2. num. 295. cum Soto, Lugo, Bann. Tamb. etc. contra Less. et Cov.* Quare dicunt præfati DD. quòd, si actio ex alia virtute, quam ex justitiâ, sit debita, non est restituendum quòd accipitur pro ea servanda.

548. — Notandum est I. quòd *Radices restitutionis* duæ communiter assignantur; prima *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix *ex injusta damnificatione*. Secunda *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui annectitur obligatio restituendi ex contractu.

549. — Notandum II. quòd alia est culpa *Theologica*, quæ respicit conscientiam, et est eadem ac peccatum mortale aut veniale. Alia *Juridica*, quæ dividitur in *latam*, scilicet quando omittitur diligentia, quam communiter omnes adhibere solent: in *leovem*, si omittitur diligentia, quam omnes diligentes adhibent: et *levissimam*, si omittitur diligentia, quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur, quòd, qui damnum minime prævidet, nec intendit, certò ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitæ, uti fur, si penitus fortuito domum alienam incenderet. Ita *Salm. de Restit. c. 1. n. 14. cum Less. Bonac. Rebell. et aliis.*

550. — His positus, quæ. I. Ex quali culpa oriatur obligatio gravis restitutionis in delictis? Respondetur oriri tantum ex

culpa lata, conjuncta cum culpa gravi Theologica. Ita *Less. l. 2. c. 7. n. 27. Lugo D. 8. n. 56. Sotus l. 4. q. 7. art. 2. in fin. Navo l. 2. de Restit. cap. 1. n. 48. Sanch. Dec. l. 2. c. 23. n. 160. Viva de Restitutione q. 1. art. 4. n. 2. Salm. de Restitutione c. 1. n. 16. cum Laym. Azor. etc. Croix l. 2. p. 2. n. 184 et 185. Item Cabassut. Theor. Jur. etc. l. 6. c. 17. n. 2. Ronc. de Rest. c. 1. q. 4. et alii communiter. Ratio, quia (ut docent *Lugo de Just. D. 8. n. 59. et alii*) restitutio communiter accipitur ut pœna; et ideo dicimus, quòd, ut debita æqualitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis; Theologica, quia cum conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum; Gravis, quia ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.*

331. — Quæritur hinc II. Si quis committat culpam juridicam levem, sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur ad damnum ex illa secutum? Affirmant *Lugo D. 8. n. 75. et Sal. de Rest. c. 1. n. 22. cum Mol. etc.* Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. Negant verò *Sanch. Conc. l. 1. c. 4. d. 5. n. 9. cum Angles, item Navarr. et Turr. apud Salm. n. 21.* Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus, sed requiritur etiam actus externus complete injustus. Sed in hoc dubio mihi videtur omnino vera sententia *Lessii l. 2. c. 7. n. 25.* qui alia via casum resolvit, et sic distinguit: si ille prudenter dubitans, an ex sua actione damnum proximo obvenerit, committit culpam levem, sive levissimam, omittendo eam diligentiam, quam tenebatur adhibere, tunc peccat quidem graviter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. Secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat, quia tunc nullam culpam committit contra justitiam, et ideo ad nullam tenetur restitutionem, licet aliunde ob pravum animum peccet contra caritatem.

332. — Quæritur III. Utrum peccatum veniale contra justitiam inducat obligationem restituendi? Resp. si est veniale ratione parvitatæ materiæ, certè obligat ad restitutionem sub levi. Si verò est veniale ratione inadvertentiæ, sive indeliberationis, hoc quæritur, an obliget ad restitutionem? Prima sententia affirmat, sed ejus Auctores sunt diversi apud *Lugo de Just. D. 8. n. 56.* nam alii, ut *Vasquez, et Turr.* dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicit, an sub gravi culpa, vel levi. Alii autem, ut *Laym. l. 3. part. 1. c. 6. sect. 5. n. 4. Mol. to. 3. tr. 2. D. 698. n. 7. Croix l. 3. part. 2. n. 191. cum Soto, Bonac, Reginal. et aliis,* dicunt, esse obligationem restituendi pro ratione culpæ: hinc *Bonac. D. 1. q. 1. punc. 3.* ait posse culpam ita levem esse, ut non obliget, nisi ad centesimam partem damni. Si verò sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem; casu autem, quo dubitatur, an culpa fuerit venialis, aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni, ita *Bonac. Secunda* tamen sententia pro-

habiliior et communior, quam tenent *Petr. Navarr. lib. 2. c. 1. n. 4. Less. l. 2. c. 7. n. 27. Sanch. Dec. l. 2. c. 25. n. 160. Lugo dict. D. 8. n. 57.* qui omnino eam existimant veriore cum *Henr. Sa, Rodr. Salas et aliis pluribus, Roncaglia de Rest. c. 1. Viva q. 4. de Rest. q. 2. art. 4. n. 3. cum Azor. et Fill. apud Cabass. Theor. Jur. etc. l. 6. c. 17. n. 2.* docent, in eo casu nullam esse obligationem restituendi. Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideo non potest parere obligationem restitutionis; sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plenè deliberatus, non oritur obligatio; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione, actus igitur non perfectè deliberatus nequit esse causa perfectæ obligationis. Vide dicenda *l. 5. num. 3. Dixi nullam obligationem, nec sub gravi, nec sub levi.* Non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum illa culpa levi; non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optime arguit doctissimus *Lugo n. 58 et 60.* qui post *D. Thomam* non temerè inter alios Theologos facile Princeps dici potest, cum in dubiis discutiendis hic Auctor sæpe, nullo præeunte, falcem ita ad radicem ponit, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi valeant.

333. — Quæritur IV. Utrum ex peccato levi, ob parvitatem materiæ contra justitiam, possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi? Affirmative, et casus est, quando in ultimo furtulo, complete materiam gravem, non advertit fur ad furtula præterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem, saltem illius ultimi furtuli: Ita *Lugo D. 8. n. 62. Viva d. q. 2. n. 5. cum Card. Tamb. et La Croix l. 3. part. 2. n. 245. (contra Dian. Ooied. Petsch. etc. apud ipsum).* Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptione injusta, quæ, cum sit tantum culpa levis, non posset gravem obligationem parere; sed oritur ex injusta retentione gravis materiæ culpabiliter jam acceptæ: Vel, ut ait *Croix l. c.* oritur ex gravitate materiæ debitæ propter illas leves ablationes formaliter injustas. Sufficit autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantum materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabilius tenent *Sanch. Less. Vasq. Reb. Bonac. etc. cum Croix n. 249. contra Medinam, Lopez, Esp. etc. (V. Not. XXVII, pag. 417.)*

334. — Quæritur V. An etiam in contractibus requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis? Certum est, ut ait *Lugo de Just. D. 8. n. 101.* tam Leges, quam contrahentes bene posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica; sed dubium est, an de facto obligentur? Affirmat *Laym. l. 3. sect. 5. t. 3. part. 1. c. 5. n. 2. cum Navo. Molin. Vasq. Turrian. et aliis ap. Lug. n. 99.* et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam, et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam: latam, si in commodum alterius contrahentis; levem, si in commodum utriusque. Ratio istorum, quia id postulat æqualitas contractus,

ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valde probabiliter negant *Sotus de Just. l. 5. q. 7. a. 2. Less. c. 7. n. 43. Fill. c. 2. n. 13. Tol. l. 5. c. 17. Sa, v. Culpæ n. 2. Lugo loc. cit. n. 106. Croix l. 3. part. 2. n. 177. Salm. de Rest. c. 1. n. 32. cum Tap. Led. Henr. etc. Ronc. de Rest. c. 1. qu. 5.* Ratio quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad poenam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum pro damno, facto cum sola culpa juridica. Leges autem, quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologiam, ut ait *Vica d. Rest. q. 2. a. n. 4.* vel obligant solum pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo, Salm. etc.* Illæ verò Leges, quæ in aliquibus casibus omnino præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam Judicis, ut communiter dicunt *Salm. Vica, et alii;* quidquid alii dicant. Vide dicta *l. 1. n. 100. in fin. v. Quæro.*

555. — Pariter in Officiis est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm. de Restit. c. 1. n. 27. cum Vasq. Sot. Less. Lugo etc.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debita: vel, si Officium de se exigat magnam diligentiam: ut *Salmant. cum aliis d. l. n. 28.* Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. — « Resp. 2. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut v. gr. cum quis rem alienam destruat, accipiat bona fide vel retineat, id est probabiliter iudicans id sibi licere, vel rem esse suam: et formalis, qua quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non licere, et rem non esse suam. Vide *Laym. l. 3. tr. 2. c. 1. Less. l. 2. c. 7. d. 6. Bonac. d. 3. q. 1. p. 6.*

Unde resolves:

« 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut si adulterium commisit sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem; cum hæc sit reparatio damni: potest tamen à iudice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

« 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem tantum, tenetur restituere, sed non nisi id, quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

« 3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, sive non, tenetur restituere, et quidem tantum quantum est damnum secutum. An verò sufficiat culpa venialis, controvertunt Auctores, et sententia utraque probabilis videtur, ac

» in praxi tuta, saltem, quando commodè non potest restituere.
» Vide *Auct. cit. et Laym. l. 2. tr. 2. Less. l. 2. c. 7. d. 1. n. 27.*
» *C. Lugo disp. 8. sect. 5. n. 56.* »

DUBIUM II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem.

557. Quotuplices dicantur cooperantes? — 558. Quid de mandante? 559. Quid de consulente? Qu. I. An præbens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem? — 560. Qu. II. Executo consilio, quisnam primò teneatur? — 561. Qu. III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset? — 562. Quæ. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni? — 563. Quæ. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum? — 564. Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili? — 565. Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus? — 566. Quando teneatur ad restituendum dans iniquum suffragium? — 567. Quando teneatur palpo? — 568. Quando præbens recursum? — 569. An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium? — 570. An idem possit emptor malæ fidei? — 571. Quomodo teneatur participans? Quid, si ob metum? — 572. Quid, si impedias alium, ne reparet damnum alterius? — 573. Quomodo teneantur causæ priorivæ? — 574. Vide alios casus apud Busemb. usque ad num. 578.

557. — « RESP. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt causa influens et efficax damni secuti: ac qui ex officio et obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. Ita communiter Doctores. Unde concludunt, teneri ad restitutionem comprehensos sequentibus versibus:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

Patet ex sequentibus Casibus.

558. « 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expressè mandat, sive tacitè, dicto nimirum, vel facto, ex quo verbi gratia famulus colligat, hero gratum fore, si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum; uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat: quia tunc non est vera causa. *Mol. Less. l. 2. c. 3. d. 3. Fill. t. 32. n. 54.*

« 2. Tenetur item consulens, aut precibus, ac promissionibus ad damnificationem inducens. * Juxta *prop. 39.* damnatam ab Innocentio XI. * Quòd si tamen ante executionem consilium suum retractet, et quantum potest contrarium suadeat, etsi non persuadeat, probabile est eum excusari à restitutione; maxime si eum, cui damnum paratur, moneat, ut caveat. Vide *Bon. et Tan. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 14. Sa v. Consilium, et Dian. tr. 2. misc. res. 18. t. 5. resol. 83.* »

ut ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Sed valde probabiliter negant *Sotus de Just. l. 5. q. 7. a. 2. Less. c. 7. n. 43. Fill. c. 2. n. 13. Tol. l. 5. c. 17. Sa, v. Culpæ n. 2. Lugo loc. cit. n. 106. Croix l. 3. part. 2. n. 177. Salm. de Rest. c. 1. n. 32. cum Tap. Led. Henr. etc. Ronc. de Rest. c. 1. qu. 5.* Ratio quia ex una parte non est æquum aliquem obligare ad pœnam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non præsumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum pro damno, facto cum sola culpa juridica. Leges autem, quæ adducuntur in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel præsumunt culpam theologiam, ut ait *Vica d. Rest. q. 2. a. n. 4.* vel obligant solum pro foro externo, vel non sunt receptæ in alio sensu, ut dicunt *Lugo, Salm. etc.* Illæ verò Leges, quæ in aliquibus casibus omnino præcipiunt restitutionem, istæ quidem obligant, etiamsi absit peccatum, sed non ante sententiam Judicis, ut communiter dicunt *Salm. Vica, et alii;* quidquid alii dicant. Vide dicta *l. 1. n. 100. in fin. v. Quæro.*

555. — Pariter in Officiis est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata conjuncta cum gravi theologica. Ita *Salm. de Restit. c. 1. n. 27. cum Vasq. Sot. Less. Lugo etc.* Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit *Laym.* vel qui promittit diligentiam majorem communi debita: vel, si Officium de se exigat magnam diligentiam: ut *Salmant. cum aliis d. l. n. 28.* Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. — « Resp. 2. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut v. gr. cum quis rem alienam destruat, accipiat bona fide vel retineat, id est probabiliter judicans id sibi licere, vel rem esse suam: et formalis, qua quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non licere, et rem non esse suam. Vide *Laym. l. 3. tr. 2. c. 1. Less. l. 2. c. 7. d. 6. Bonac. d. 3. q. 1. p. 6.*

Unde resolves:

« 1. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut si adulterium commisit sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem; cum hæc sit reparatio damni: potest tamen à judice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

« 2. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem tantum, tenetur restituere, sed non nisi id, quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

« 3. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, sive non, tenetur restituere, et quidem tantum quantum est damnum secutum. An verò sufficiat culpa venialis, controvertunt Auctores, et sententia utraque probabilis videtur, ac

- » in praxi tuta, saltem, quando commodè non potest restituere.
- » Vide *Auct. cit. et Laym. l. 2. tr. 2. Less. l. 2. c. 7. d. 1. n. 27.*
- » *C. Lugo disp. 8. sect. 5. n. 56.* »

DUBIUM II.

An, qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem.

557. Quotuplices dicantur cooperantes? — 558. Quid de mandante? 559. Quid de consulente? Qu. I. An præbens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem? — 560. Qu. II. Executo consilio, quisnam primò teneatur? — 561. Qu. III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset? — 562. Quæ. IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni? — 563. Quæ. V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum? — 564. Qu. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili? — 565. Qu. VII. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus? — 566. Quando teneatur ad restituendum dans iniquum suffragium? — 567. Quando teneatur palpo? — 568. Quando præbens recursum? — 569. An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium? — 570. An idem possit emptor malæ fidei? — 571. Quomodo teneatur participans? Quid, si ob metum? — 572. Quid, si impedias alium, ne reparet damnum alterius? — 573. Quomodo teneantur causæ priorivæ? — 574. Vide alios casus apud *Busemb. usque ad num. 578.*

557. — « RESP. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt causa influens et efficax damni secuti: ac qui ex officio et obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. Ita communiter Doctores. Unde concludunt, teneri ad restitutionem comprehensos sequentibus versibus:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

Patet ex sequentibus Casibus.

558. « 1. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expressè mandat, sive tacitè, dicto nimirum, vel facto, ex quo verbi gratia famulus colligat, hero gratum fore, si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum; uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat: quia tunc non est vera causa. *Mol. Less. l. 2. c. 3. d. 3. Fill. t. 32. n. 54.*

« 2. Tenetur item consulens, aut precibus, ac promissionibus ad damnificationem inducens. * Juxta *prop. 39.* damnatam ab Innocentio XI. * Quòd si tamen ante executionem consilium suum retractet, et quantum potest contrarium suadeat, etsi non persuadeat, probabile est eum excusari à restitutione; maxime si eum, cui damnum paratur, moneat, ut caveat. Vide *Bon. et Tan. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 14. Sa v. Consilium, et Dian. tr. 2. misc. res. 18. t. 5. resol. 83.* »

559. — Quær. I. an consilium dans, si postea revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?

Prima sententia, quam tenent *Habert de Rest. t. 4. c. 4. §. 2. q. 3. Less. l. 2. c. 13. n. 16. Lugo de Just. D. 19. n. 37. Croix l. 3. p. 2. n. 28. Holz. de Rest. c. 3. n. 439. Spor. eodem tit. c. 3. n. 21. cum Tol. Gom. Laym. Mol. et aliis communissimè, distinguit: Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo, tunc consilium revocando, vel falsitatem ostendendo excusatur à restitutione; secus, si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio, quia, adhuc revocato consilio, hæc pergunt semper movere. Sicut enim dicunt, qui ignem in alienam segetem iniecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita et consulens. *Secunda* autem sententia quam tenent *P. Concina t. 7. p. 134. Merb. p. 1. q. 182. Concl. 2. Salm. de Rest. c. 1. n. 117. cum Reg. Villal. etc. Azor. p. 3. l. 4. c. 11. q. 2. Dian. p. 2. tr. 16. R. 17. cum Navar. et Salon. Ronc. de Rest. c. 4. q. 4. R. 2. item S. Antonin. Sylvest. Fill. ap. Spor. n. 22. et probabilem putant *Less. n. 18. Spor. l. c. Elbel. de Rest. t. 3. n. 143. Bonac. D. 1. q. 2. p. 6. Viva. de Rest. q. 3. art. 2. n. 3. Ronc. de Restit. c. 4. q. 4. R. 2. vocat sententiam probabilissimam, et Laym. l. 1. tract. 5. p. 3. c. 5. n. 7. valde probabilem vocat, excusat à restitutione, semper ac consulens conetur postea meliori modo, quo potest, damnum dissuadere, saltem adducendo rationem salutis æternæ, quæ debet Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis. Nec obstat paritas ignis allata, nam eo casu ignis necessario operatur, sed, revocato consilio, damnum non amplius vi consilii evenit, sed ex sola malitia executoris. Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabiliorē censeo. Rectè verò notant *Salm. n. 158. et Spor. n. 22. cum aliis*, quòd, si consulens nequeat avertere executores a damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat.***

560. — Quæritur II. Secuto damno ex consilio, quisnam primò teneatur ad restitutionem? Respondeo cum *Croix l. 3. p. 2. n. 56. de Lugo, et Less.* Si consilium sit utile illud præbenti, ipsi primò teneri: secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata: et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenierit. In defectu autem alterius, tenetur ille in solidum.

561. — Quæritur III. An teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset? Respondeo cum *Viva d. q. 3. art. 3. n. 3. Less. Mol. Vasq. et communi, ac Bus. hic. n. 8.* quòd, si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suasor ad nihil tenetur. Ratio, quia, ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis, ut bene advertit doctus *P. Holzm. n. 436. cum P. Elbel ex S. Thom. Opusc. 73. c. 20.* qui docet: « Si alius quis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est faciendâ

» de jure restitutio realis, sed tantummodo secundum genus » injuriæ faciendâ est emendatio pro similem satisfactionem. » Secus autem (rectè ait *Viva*) si executor etiam à consilio motus fuerit, quia tunc verè est efficax concausa damni.

562. — Quær. IV. Utrum in dubio, an tuum consilium, sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas, etc. fuerit causa damni, aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem? *Prima* sententia valde probabilis affirmat, eamque tenent *Habert t. 4. c. 4. §. 2. q. 4. Lugo D. 19. n. 21. Sanch. de Matrim. l. 2. D. 41. n. 17. et Dec. l. 1. c. 10. n. 44. cum Coa. Ang. Boss. Felin. etc. Croix l. 3. p. 2. n. 574. Ronc. de Rest. c. 4. qu. 1. R. 3. et valde adhæret *Less. l. 2. c. 27. n. 13.* licet priùs in c. 13. n. 38. expressè contrarium tenuerit. Ratio 1. quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii, cum enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio præsumitur ipsum fuisse causa damni; prout si quis infligat alteri vulnus, aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, præsumitur ex illo vulnere decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet, ex alia causa mortem, aut aliud damnum provenisse. Ratio 2. quia pro eo stat possessio, pro quo stat præsumptio; non præsumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo præsumitur malus; saltem non præsumitur determinatus ad damnum inferendum, ergo possessio stat pro obligatione consulentis, et hoc casu ruit possessio quam ipse habet super bonis suis. Excipiunt tamen *Sanch. et Ronc.* nisi adsint aliæ conjecturæ quæ contrarium suadeant, quia (ut ait *Sanch. in Dec. d. n. 44.*) homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, et similia: Item si executor, fide dignus, affirmaret, se non esse impulsus à consilio, ut dicunt idem *Sanch. Habert, et Mazzott.* Commune autem est inter *DD. cum Less. l. 2. c. 27. num 13. et Roncaglia d. c. 4. qu. 1.* in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri.*

Secunda verò sententia, satis etiam probabilis, negat in tali dubio obligationem esse restitutionis; ita cum *Bus. Less. l. 2. c. 13. n. 38. cum P. Nav. et Sylvest. qui vocat communem, Salm. de Rest. c. 1. n. 113. cum Henriq. Dic. et Reb. item Met. apud Sanch. l. cit. et probabilem putat Elbel de Rest. n. 146. cum Sayr. Dian. et aliis pluribus.* Et hanc videtur tenere *D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7.* ubi docet: « In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi, est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenetur consiliator, aut palpatio ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta. » Ergo, juxta *D. Thomam*, probari debet consilium certò fuisse causam damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quòd consulens fuerit causa damni, ut bene explicat *Doctus P. Concina t. 7. de Just*

Diss. 2. c. 9. §. 1. n. 14. dicens: « Per tō probabiliter S. Doctor » intelligit moralem persuasionem, et certitudinem. » Ratio hujus sententiæ est illa regula generalis, quod nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quod ipse fuerit vera causa damni. Ad 1. autem rationem, quod præsumatur influxus, quando consilium de se aptum est influere, respondetur ex *D. Thom. loc. sup. cit.* quod ad obligationem restitutionis non sufficit, consilium de se aptum esse ad influendum, sed insuper requiritur, ut revera influat: cum autem ex *D. Thoma* consilium non semper sit causa damni: « Non enim semper » (verba S. Doctoris) consilium, vel adlatio est efficax causa » rapinæ, » influxus non præsumitur, nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta, quia vulnus lethale de se necessario est causa mortis, non ita consilium. Ad 2. rationem, scilicet quod delictum executoris non præsumitur, respondetur, quod regula hæc currit pro eo, qui omnino innocens est, non autem pro eo, qui jam delinquentem se prodidit; cum enim ipse omnino voluntariè crimen patnaverit, vel præsumitur ipse ex sua mala voluntate id fecisse, vel saltem de hoc positivè est dubitandum, et in dubio suis bonis non est alter exspoliandus. *P. Concina loc. cit.* addit tertiam sententiam, dicens, quod in tali dubio consiliator teneatur restituere tantum pro rata dubii. Sed huic obstat, quod vel certò possidet consilium; et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certò possidet consilium; et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua; quod in materia justitiæ certum esse omnes docent, ut vidimus *n. 547.* Dicit autem *Sanch. Dec. l. 6. n. 44.* quod in dubio, an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis, quia, cum homicidium sit certum, quisque in dubio, an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex *c. Ad audientiam, et c. Significasti, de Homic.* Sed vide de hoc dicenda in *Tom. VII. l. 7. n. 371.* Certum autem mihi est, quod, si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad damnum inferendum; teneris ad restitutionem, etiamsi certè alter non defuisset, qui idem illi persuasisset. Et ita *P. Concina l. c. §. 1. q. 1.* cum communi et *Sporer n. 7. cum aliis.*

563. — Quær. V. Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantum modum, nempe, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco, vel tempore? Adest duplex sententia probabilis. Prima dicit, te teneri ad restitutionem, quia suadendo modum concurris ad substantiam damni; suadendo verò, ut damnum citius inferatur, totius es causa damni, cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. Ita *Cajet 1. 2. q. 62. a. 7. Viva de Restit. q. 3. a. 3. n. 5. cum Mol. Reb. etc. Secunda* sententia te absolute excusat à restitutione, modo certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita *Lugo D. 19. n. 9 et 15. Layman l. 3. tr. 2. c. 5. n. 5. Lessius l. 2. c. 13. n. 6. Sporer c. 3. n. 27. Holzmann de Restit. c. 3. n. 437.* et probabilem putant *Salman-*

tic, c. 1. n. 111. cum S. Anton. Prado. Sylo. Navarr. etc. Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali quoad substantiam damni; et hæc est mihi probabilior. Nec valet dicere, hypothese illam suppositam, quod alter certè damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam respondetur 1. quod in tali dubio influxus consulenti ad damnum secutum non est certus, juxta id, quod mox supra diximus *num. 462. Resp. 2.* (quod magis urget) possessionem hinc stare pro determinatione prava voluntatis executoris. Et sic pariter *Holz. l. c. et Laym. ibid. cum Adrian. S. Ant. Sylo. Palud. Mol. Navarr. Less.* contra *Vasq.* probabilissimè excusant à restitutione eum, qui materialiter cooperatur ad damnum domini, quando scilicet alter, sine sua cooperatione, adhuc certè damnum intulisset, v. gr. si quis teneat scalam ei, qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. — Quær. VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi? Respond. cum *Viva d. Art. 3. n. 7. ex Laym. Holz. c. 2. n. 432. Less. c. 7. n. 34.* distinguendo: Si consilium dans, ex suo statu, v. gr. Advocati, aut Confessarii existimatur peritus, tenetur: quia tunc verè decipit. Contra tamen, si noscatur ut rudis: quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui imprudenter sequitur ejus consilium, nisi cum consilio adfuerit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando agitur de damno solius petentis consilium: nam secus dicendum, si agatur de damno tertii. Notandum autem hinc, quod dans consilium noxium tenetur damnum postea facere quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egerit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter lædatur. Ita *Viva cum Sanch. et Less. et communi d. l. 9.*

565. — Quær. VII. an parato inferre majus damnum possit suaderi minus, adversus eandem personam, v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi, ut solum percuciat? Affirmat cum *Viva d. l. n. 10. Sanch. Bonac. Busemb. hic n. 11. et communiori.* Dixi adversus eandem personam, quia adversus aliam in particulari nequit suaderi damnum quantumcumque minus. Ita *Viva, cum communi apud Bon. d. n. 10. in fin. Addit Viva,* quod solum in genere potest suaderi illi, ut potius minus malum faciat: vel etiam suaderi, minus malum esse furari à Petro divite, quam à Paulo paupere. Imò concedit, posse dici illi, qui vult furari à Titio, ut furetur ab alio in genere; quia sic avertitur ab illo furto, et nulli è converso in particulari fit injuria. Sed huic ego non acquiesco cum *Sporer c. 3. n. 27.* quia sic jam suadetur damnum alterius. Concedit idem *Viva super Propos. 36. Innoc XI,* volenti furari à Petro aliquid, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi, ut subripiat aliquantulum à Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus.

566. — « 3. Teneatur item, qui suo consensu, calculo, vel suf-

» fragio est causa efficax damni. *Less. d. 3. n. 23. Filliuc. c. 32. num. 1.* »

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant, sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex conducto egerint.

Sed quæritur, utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem? Adest triplex sententia. *Prima* sententia dicit eum ad nihil teneri, et hanc tumentur *Reb. Hen. Gran. Dian. et alii apud Lugo de Just. D. 29. n. 20. et Sporer de Rest. c. 3. n. 34.* vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis. *Secunda* sententia, quam tenent *Salm. de Restit. c. 1. n. 123. cum Bonac. Dicast. etc.* dicit, omnes teneri ad restitutionem in solidum, quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni; aliàs, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, et à nullo resarciretur damnum; sed huic responderetur, quod per accidens se haberet. *Tertia* tamen vera sententia docet singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum. Ratio, cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni: Et in tali dubio nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quod singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium præbentibus. Ita *Lugo D. 19. n. 22. Sporer l. c. n. 35. Mol. D. 736. n. 6.* Notandum autem hic cum *P. Concina c. 9. §. 2. n. 27.* quod, si ille, qui debet ferre ultimo loco suffragium, prævideat, alios se revocatuos, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. In dubio autem dicit hic Auctor non præsumi alios non mutatuos consilium; Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

367. — « 4. Item palpo, aut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignavia, aliterve alium ad damnum inferendum excitat, animat. *Lessius, Filliuc. l. c.* » (*Dummodo iudicet, sic ad damnum influere, licet non intendat. Salm. de Rest. c. 1. n. 128.*) »

368. — « 5. Item, qui inferenti damnum præbet recursum, illum receptat, illius furta, aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas fovet, etc. *ibidem.* Hi enim omnes, uti et is, cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere domino. Et sic peccare eos, qui à sartoribus emunt fragmenta panni, seu vestium, docet *Villal. apud Dian. p. 4. tr. 1. 4. R. 176.* Licet *ib. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt à sartoribus magistris, eo quod his plerumque detrahatur plus à justa mercede, quam mereantur ista fragmenta, ideoque licite ea retineant. » (*Huic doctrinæ non acquiesco, quia potius censeo plerumque oppositum accidere.*)

» Communitè tamen, nisi contraria indicia urgeant, sartor non præsumitur fraudasse. » Neque hic à peccato excusari cauponas, qui à filiisfamilias acceptant pecunias, aliasve res parentibus surreptas, notat *Laym. lib. 3. t. 2. cap. 5. Bon. etc.* » Qui verò, post delictum, ipsum reum juvat ad fugiendum (non concurrente ad delictum), non tenetur restituere, modo non det illi spem refugii in posterum: tum, quia non est causa damni: tum, quia reo licet fugere, ut infra dicitur *l. 4. c. 3. d. 7.* »

Receptans igitur tenetur ad restitutionem, quando receptatio est causa furti. Sic tenentur ad damna domini, non impediens famulos damnificantes in confidentiam ipsorum. Ita *Salm. de Rest. c. 1. n. 125. et alii communitè.* Non tenetur autem, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modo non influat in damna futura, ut bene notat *Busemb. hic in fine,* et consentit *P. Concina p. 137. n. 30.* Nec tenetur, qui receptat furta, vel furem, non quæ furem, sed quæ amicum, cognatum: vel ratione officii, uti stabularius, etsi recipiat furem ante delictum. Ita *Conc. l. c. Salm. d. n. 125. circa finem ex communi.* Hoc tamen intelligendum, modo, ut diximus, non influat in furta futura, ut bene advertit *Croix n. 37.*

369. — Utrum autem emptor rei furtivæ possit illam furi restituere ad recuperandum pretium? *Prima* sententia tenet, quod possit, quia in hoc non infert domino damnum, cum reponat rem in eundem statum, in quo erat. Ita *S. Anton. p. 2. c. 5. §. 2. Lug. de Just. D. 17. n. 29. cum Nav. Sylo. Ang. Mald. et alii* (ut asserit) recentioribus communitè: ita etiam *Less. l. 2. c. 14. n. 14. Holzm. c. 3. n. 450. Salm. de Rest. c. 1. n. 83. cum Prado, Rebell. Ban. Elb. de Rest. n. 38. cum aliis, satis comm.* *Secunda* autem sententia, quam tenent *Caj. 2. 2. q. 62 a. 6. Conc. tom. 7. p. 112. et Croix l. 3. p. 2. n. 100. cum Mol. Laym. et alii,* dicit teneri emptorem rem domino restituere, quia res, erepta è manu furis, jam adeptæ est meliorem statum; et ideo, si furi eam redderet, illam in deteriorem statum dejiceret, et sic injuriam domino irrogaret; nemini enim licet vestem alterius in ignem injicere, ut suam salvet. Hæc sententia est quidem multum probabilis, sed non minus probabilis, et fortè probabilior est prima, et valde me urgent hæc duæ rationes, quas subdo: Prima, quia non teneris rem domino servare cum tuo damno, et ideo potes permittere, ut fur rem illam recipiat, ne pretium tuum amittas; prout, si rem alienam, in via inventam, abstulisti, et postea scias damnum te passurum, si eam retineas, bene potes illam in eodem loco reponere, et permittere, ut alter auferat, licet, id faciendo, in deteriorem statum rem immittas; tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantum permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. *Secunda* ratio, quia, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa, quæ per se est necessaria, et directa ad suum

damnum reparandum, licet indirectè, et per accidens damnum alteri veniat: quemadmodum si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licitè quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur, ut communiter docent DD. cum *Less. l. 2. c. 9. n. 58. Cordub. et Caj. item Busemb. de V. Præc. l. 3. n. 393. infr. n. 5. cum Lugo, et Escob. Salm. de Homic. c. 1. n. 34. ac de Rest. c. 1. n. 64. cum Sanch. Dic. Prado, Tann. Villal. etc.* Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei rem reddere furi ad suum recuperandum; atque ideo tunc licitè reddit, esto rem in deteriorè statum injiciat, quia rescissio contractus est ipsi directè licita, ac necessaria; et damnum domino per accidens infertur. Dices: Ergo juxta sententiam hanc, casu quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias, et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas? Respondetur: Hoc facere non licet, quia non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem, et ideo, si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio; sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio; unde, si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens evenit; illudque licitè præter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem; prout licitè permitto mortem pueri, juxta mox dicta, ut consulam vitæ meæ, quia jus habeo ad eam servandam. Tandem distinguere oportet terminos, qui ab Adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre, aliud eam non servare: Aliud, damnum alteri inferre, aliud, damnum alterius permittere. Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantum posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quam restituendo rem latroni.

§70. — Majus autem dubium urget, an possit rem furi restituere emptor malæ fidei? Negant hoc communius DD. cum *Less. Mol. et aliis apud Bus. Dub. V. n. 600. et Salm. l. c. n. 87. cum aliis.* Sed adhuc affirmat *Holz. c. 3. num. 455. Elbel l. c. n. 39. et Tol. Dian. Prado, Sylo. Ang. ap. Salm. d. n. 87. item Alensis, Gabriel ap. Lugo l. c. n. 37.* Et hanc sententiam vocant non improbabilem *Less. l. c. n. 21. ac Malder.* Et quidem non immeritò *Busemb.* putat absolutè probabilem, imò *Lugo* dicit fortè probabiliorem. Ratio, quia, licet iste peccaverit, rem mala fide emendo, tamen post emptionem habet jus æquè ac emptor bonæ fidei ad contractum rescindendum, rem furi reddendo, ut supra probatum est. Nec obstat dicere (ut ait idem *Lugo*), quòd hæc interveniat injusta acceptio emptoris; nam ipsa, postquam retractatur, non est de facto causa, quòd dominus rem suam amittat; revera enim (ut diximus *n. 551.*) ad obligationem restitutionis requiritur, ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam, ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit domino injuriosa, nullum tamen

damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum extiterat per actionem furis, ut dictum est *n. præc.*

§71. — « 6. Item participans de præda, aut quoquo modo cooperans: ut agens excubias, applicans scalas, parans instrumenta, conficiens litteras, etc. in bello iniquo tormenta advehens; excusantur tamen (modò actio per se non sit mala) qui ea non sponte, sed justo metu coacti faciunt, v. gr. cum rustici, furto à solis militibus facto, coguntur eorum prædas avehere, vel pecora abigere *Less. l. 5. n. 19.* »

Participantes dupliciter intelligi possunt, nempe in re furata, et in actione furti. Participantes in re furata tenentur quidem restituere, quantum de illa ad ipsos pervenit. Quoad participantes verò in actione furti, videndum, an ipsi concurrant ad totum damnum vel ad partem, juxta dicenda *n. 579.* Sed quæstio est, si participatio sit in actione furti, an excusentur à culpa et à restitutione ii, qui cooperantur aliquo modo ad illationem damni, ob metum gravis detrimenti? Prima sententia, inter recentiores communissima, quam tenent *Salm. tr. 13. de Rest. cap. 1. n. 127 et 129. Sporer de 7. Præc. c. 3. n. 41. et Holz. de Rest. c. 3. num. 443. Viva eod. tit. q. 3. art. 4. num. 10. cum Less. lib. 2. cap. 13. n. 29 et 30. Bon. de Rest. D. 1. q. 2. p. 11. n. 8.* distinguit: Si actiones cooperantis remotè concurrant ad furtum, ut esset scalam tenere furi ascendenti, tradere ipsi claves, sive instrumenta ad reserandam arcam, deferre prædam jam ablatam, et similia; tunc cooperans, ob metum mortis, vel alterius gravis mali, excusatur tam à restitutione quam à culpa; quia istæ sunt actiones per se indifferentes, neque lædunt dominum, nisi ex malitia furis. Secus, si actiones sint proximè influentes in furtum, ut fores effringere, incendere domum, claves falsas conficere, res furatas per fenestram ejicere, pecora è stabulo abjicere, et similia; tunc cooperans non excusatur, neque à culpa, neque à restitutione. Ratio, ut dicunt, quia actiones hæc, utpote intrinsecè malæ, non possunt ob quemcumque metum excusari. Ita AA. citati; imò *Salm. tract. 21. c. 8. n. 75.* se revocantes, dicunt, etiam actiones prioris generis, primo loco relatas, pariter esse intrinsecè malas. Ratio, ut aiunt, quia istæ actiones proximè influunt in peccatum injustitiæ, quod fur committere intendit; et ideo evadunt intrinsecè malæ, ac formaliter injustæ, etiamsi ponantur ad mortem evitandam. Et quamvis ob tantum periculum licitum sit tibi surripere vel destruere bona aliena, quia in eo casu dominus esset irrationabiliter invitatus, si nollet consentire, ut tu, in necessitate extrema constitutus, sua bona acciperes, vel perderes ad servandam vitam; non tamen potes, ob quemcumque metum, proximè cooperari injustæ actioni furis; quia tunc formaliter concurreres ad peccatum ipsius, et justitiam læderes; ideoque, si id agis, peccas, et ad restitutionem teneris. Tantum te excusant *Viva et Ronc. de Rest. cap. 3. q. 9.* si malum, quod tibi imminet, sit magnum; et incommodum, quod dominus est passurus, sit leve: vel damnum, adhuc te non adjuvante, pariter

inferretur; cui quoque consentit *Laym. l. 3. tr. 2. c. 5. n. 5.* cum *S. Anton. Palud. Mol. P. Nav. Adrian. et Sylvest. juxta dicta n. 563.*

Secunda verò sententia, quam tenent *Busemb. (Vide lib. 2. n. 68.) Sanch. Dec. lib. 1. cap. 7. n. 30. et Less. lib. 2. c. 16. n. 59.* censet, ejusmodi participantes non peccare, si ob metum magni nocentium præfatas actiones præstant. In hoc dubio, ut meum judicium proferam, illud Sapientibus submitto tanquam minus sapiens, nemine me præcedente, sic dico: Peccatum hoc cooperantis considerari potest, vel respectu domini damnum passuri, vel respectu furis damnum inferentis. Respectu domini dico, quòd, si tu solùm times damnum facultatum, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut in propriis bonis te serves indemnem; nisi id facias animo compensandi, ut aiunt *Bonac. Viva, et Less. cum Nav. II. supra citatis.* Si autem times malum superioris ordinis, quàm bonorum, nempe mortem, aut mutilationem membri, vel gravem infamiam; tunc poteris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius, ut dicit etiam *Tournely tom. 3. p. 336. v. Quinta;* quia tunc dominus tenetur consentire, ut adhuc cum jactura suorum bonorum tu vitæ aut honori tuo consulas, alias esset irrationaliter invitus. Respectu verò ad peccatum furis, secundam sententiam probabiliorē censeo. Ratio, quia omnes præfate actiones, tam primi, quàm secundi generis, sunt revera indifferentes, cum juxta finem, quo fiunt, vel licitæ, vel illicitæ esse possint. Si enim tu præstas illas cum pravo fine nocendi domino, certè erant tibi illicitæ: si verò præstas, ad damnum tuum in vita vel honore præcavendum, tunc licitæ tibi erunt; et quòd fur illis abutatur ad suam pravam voluntatem exequendam, hoc per accidens se habet, tuque solùm materialiter tunc cooperaris ad peccatum illius, quòd ex justa causa licitè permittis. Nec verum est, quòd formaliter tunc concurris ad peccatum furis; nam hoc esset, si positivè tu influeres in ejus malam voluntatem; quando autem tantùm actiones illas præstas, quibus fur postea abutetur ad damnum inferendum, non erit quidem causa damni actio tua, sed sola malitia furis, juxta ea, quæ fusiùs diximus de *Carit. l. 2. n. 63. vers. Ad distinguendum.* Et quòd actiones illæ non sint formaliter influentes in peccatum furis, nec intrinsicè malæ, ut Adversarii autumant, mihi videtur indubitabile; nam alias, si fur te cogeret ad arcam tuam confringendam, ut tradas ei pecuniam ibi contentam, non posses sine peccato hoc facere, quia formaliter cooperareris ad illius peccatum. Sed hoc quis sanæ mentis asserere audebit? Expressè autem favet mihi doctrina *P. Molina, qui tom. 1. D. 105. Concl. 5. sic docet:* « (Mortis metu, vel mutilationis membri, fas est ejusmodi captivis, nocentium inferre Christianis in bonis externis ad Inhdelium imperium, ea destruendo, capiendo, etc. Quoniam in eo eventu sunt in extrema necessitate eorum bonorum, ad vitam conservandam. Ergo, quantum fas est cuique in extrema necessitate sumere de

bonis aliorum ad conservandam propriam vitam, tantum damnum fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum, ad vitam tuendam. » Hæc *Molina.* Idem mecum tuetur *Continuator Tourn. t. 1. p. 303. in fine,* ubi sic loquitur: « (non enim timeor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sanè (nempe fur) malitiam suam sibi imputet; hæc mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque à damno liberem.) » Idque expressè confirmatur à *S. Th. qui ait:* « Licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona, quæ habet, quæ latrones peccatum diripiendo, ad hoc, quòd non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismaël: » Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. » *Jer. 41. S. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 4. Corp. in fine.*

Majus dubium est, an talis cooperans teneatur ad restitutionem? Affirmant omnes AA. pro prima sententia citati, ut supra diximus: sed, spectata ratione intrinseca, cum *P. Milante* mihi probabilius videtur, eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri. Hæc quæstio pendere videtur ab alia, relata *num. 520 Qu. V.* scilicet, an surripiens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem? Ibi diximus, veram sententiam esse, quòd tenetur, si spe non fuerit pauper; secus, si pauper fuerit, re, et spe. Atque sic videtur dicendum in præsentī casu, nempe, quòd participans, si metu mortis, vel gravis infamiae ad alienum damnum concurrat, tunc tantùm eximitur à restitutione, quando tempore cooperationis erat absolute pauper, non solùm re, sed etiam spe. Sed hinc sentio, eadem, ut supra, distinctione utens, quòd, si participans adjuvat furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneatur ad restitutionem; quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. Secus puto, si is furem adjuvaret coactus metu mortis, vel gravis infamiae: ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem, neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices, cur ille, qui in extrema necessitate utitur re aliena, tenetur restituere, quando non est absolute pauper? Respondeo: is ideo tenetur, quia, cum possit ex proprio sibi subvenire, accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium, quòd alibi habet, tunc evadit ditior; et propterea tenetur. Sed in casu nostro cooperans in nihilo fit ditior; et ideo nihil tenetur restituere; nec alias obligatur offerre et substituere bona propria ad damnum alterius reparandum. Mihi consentit doctus *P. M. Milante* in prop. 15 *Innoc. XI.* ubi ait, quòd is, qui præstat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccet, nec teneatur ad restitutionem, sic enim scribit: « Ideoque nis innoxie cooperatur, qui- » cumque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrat. » Ut quid aliena rapere malum est, et quidem ab intrinseco? » Procul dubio ex eo solùm, quia invitus patitur malum; at in

» casu præfalo dominus invitus non foret circa malum, quod
 » pateretur, ablata nimirum rei: sic præsumendum est, cum
 » ille non possit præsumi invitus in casu, quo cooperanti in fur-
 » tum tam grave damnum immineret; nemo quippe potest post-
 » ponere vitam proximi temporali bono, ut est omnium sensus,
 » et naturæ dictamen. » Hinc asserit, hunc cooperantem bene
 » excusari non tam à culpa, quam à restitutione. Idem infertur ex
 » sententia *Laymanni*, qui *lib. 3. tr. 1. c. 1. n. 7. cum P. Navarr.*
 » *et Med.* in simili casu sic dicit: « Si quis merces alienas in mare
 » abiciat, ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem,
 » cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat. »

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur
 ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis, puta,
 si furi terga servaret (vulgò *guardasse le spalle*) vel si annun-
 tiaret ei horam opportunam furando, et similia; quia sic influet
 in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosiores
 reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum,
 quod nunquam licet. Secus etiam dicendum, si quis coopera-
 tiones illas præstaret occisuro, tradendo gladium, sive claves,
 ad occidendum (Vide *num. 697. V. Teneris*), vel humeros sub-
 jiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. Id tamen
 rectè dicunt *Salm. de Rest. c. 1. n. 204. cum Soto, Less. Bann.*
Tap. Arag. Vill. et La Croix l. 2. n. 255. cum Sanch. et Bonac.
 intelligi, si ille posset negare suam cooperationem sine periculo
 mortis, aut æqualis gravis damni; quia aliter non tenetur impe-
 dire damnum alterius (etsi alter sit in extrema necessitate
 damni patiendi) cum æquali proprio detrimento. Hinc diximus
 de *Carit. lib. 2. cit. n. 66.* quòd, si dominus vellet ascendere ad
 stuprandam virginem, nullius damni metus, præterquam mortis
 imminens, posset famulum excusare in adjuvando dominum,
 scalam deferendo, subjiciendo humeros etc., quia sola vita famuli
 prævalet virginis honori. Miror hinc autem, cur *P. Milante*,
 cum dixerit *loco supra cit. præfatas actiones, quoad cooperatio-
 nem ad furandum, non esse intrinsecè malas, ibidem asseruerit,*
*easdem esse intrinsecè malas quoad cooperationem ad fornican-
 dum, dum æquè in utroque casu nulla disparitas possit assignari,*
ut rectè advertunt Salm. dict. tract. 21. cap. 8. n. 75.
 Sed nos, ex propriis principiis rem assumentes, censemur patenter
 probasse, quòd in neutro casu cooperationes illæ, iusta et pro-
 portionata causa interveniente, sunt intrinsecè malæ.

372. — Hic obiter notandum, quòd si tu precibus vel consilio
 impediatis Titium, ne ipse reparet damnum Caii, peccas contra
 caritatem, sicut peccaret Titius, si malitiosè permitteret dam-
 num illud, non verò contra justitiam; unde non teneris ad resti-
 tutionem. Ita *Croix cum Moll. Less. Lugo* (contra *Nav. et Me-
 din.*) Secus dicendum, si impedis vi, vel fraude.

373. — « 7. Item tenentur causæ, quæ privativè ad damnum
 » alterius concurrunt; nimirum matris, sive non clamans, cum
 » potest: aut non obstans non manifestans, sed tunc tantum,

» quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, etc.
 » tenentur ex justitia damnum cavere. *S. Th. 2. 2. q. 62. art. 7.*
 » Sic Princeps, Magistratus, belli Dux tenentur ad restitutionem
 » damnorum, quæ a feris, latronibus, militibus, ob ipsorum
 » culpabilem negligentiam, dantur. Item Consilarii, Canonici
 » tacentes, absentantes se, non impediens iniquam constitu-
 » tionem, vel electionem. Item Tutores, Administratores bono-
 » rum, etc. non impediens damna, Pupillis, Minoribus,
 » Ecclesiis provenientia. Item Custodes montium, vinearum,
 » sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt,
 » vel facta non manifestant. *Mol. d. 116. Fill. t. 32. c. 2. qu. 12.*
 » vide supra *l. 3. t. 3. c. 2.* Peccant etiam famuli custodientes
 » bona domini, et tenentur ad restitutionem, si non impediunt
 » damna ab extraneis. *Salm. de IV. Prac. n. 138. cum Lugo,*
 » *Moll. etc. Sed omnino Vide dicta hoc lib. 3. n. 344.* » Item
 » Principes, et domini territoriorum, si sciant, vias publicas
 » infestari à prædonibus, et cum possint, non impediunt, tenen-
 » tur mercatoribus, et cæteris viatoribus damna, quæ ab istis
 » accipiunt, compensare. *Dian. p. 8. t. 7. R. 38.*

374. — « 8. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando
 » non fuerint causa efficax damni; ut v. gr. si fur homicida non
 » fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilo-
 » minus absolute erat factururus, item si v. gr. in Capitulo alii
 » ante te dederint suffragium, ita ut videas, te nihil impetratu-
 » rum, etsi neget; tunc enim non teneris restituere, licet pec-
 » ces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, con-
 » sulendo, etc. *Bon. loc. cit.*

375. — « 9. Probabile est, non teneri supradictos, si non
 » sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium efficaciter in-
 » fluxisse, quia in dubio melior est conditio possidentis præsertim
 » circa materiam justitiæ. *Less. c. 3. p. 4. Bon. q. 2. q. 4. Dian. t. 5.*
 » *misc. R. 64. Tan. 2. 2. d. 4. qu. 6. d. 14.* » (Vide dicta supra
 » n. 562.) »

376. — « 10. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant
 » ad circumstantiam, et modum actus damnosi, v. gr. si quis
 » tantum impellat alium, ut citius, vel animosius, hoc, ve
 » illo loco, vel modo noceat, vide *Laym. lib. 2. s. 5. t. 2. c. 5.*
 » » (Vide dicta supra n. 563.) »

377. — « 11. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre mag-
 » num damnum, suadet, ut minus eidem inferat, quia tunc
 » utiliter alterius negotium gerit. Dico *eidem*, quia non licet
 » impedire damnum unius cum injuria alterius. (Vide dicta
 » *hic n. 565.*) »

378. — « 12. Non tenetur item (contra *Navarr. Ang. etc.*)
 » Confessarius, etsi ex officio Confessiones audiat, ut Paro-
 » chus, etc., si ex negligentia, vel ignorantia pœnitentem non
 » moneat, aut obliget ad restitutionem, quia, etsi ex officio
 » teneatur bene instruere pœnitentem, ideoque peccat graviter
 » omittendo, quando est necessarium, non tamen ad hoc tenetur

» ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus
 » damnum cavere, aut procurare ut hoc ei compensetur. Secus
 » tamen dicendum videtur, si positivè restitutionem impediatur ex
 » malitia, imò etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quia
 » tunc consilio suo est causa efficax damni. Vide *Less. et Bon.*
 » *d. 1. q. 2. p. 11. Laym. l. 3. t. 4. c. 6. et infra l. 6. tr. 4. c. 2.*
 » *d. 5.* (Vide dicenda l. 6. de Pen. 621.)* »

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.

379. Qui teneantur restituere in solidum? — 380. Qui teneantur primum restituere? — 381. Quid, si damnificatus condonet restitutionem?

379. — « RESP. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim atque alii aliis plus minùsve in damnum influere, hinc ex tali ordine, et mensurà influxus, ordo, et mensura restitutionis desumenda est. Ita communiter Doctores.

Unde resolves:

« 1. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, et casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam quod quisque per se damni intulit. *Laym. lib. 8. tract. 2. c. 6.*
 » 2. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causa totius damni, cum unus juvet alterum, et procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde, si unus eorum restitutionem fecit, potest à reliquis, nimirum à principali totum, aut, si is nolit, à reliquis pro rata singulorum repetere. *Bon. de Rest. d. 1. q. 2. d. 11. ex Vasq. Moll. Fill. etc.* »

Quær. an singulæ causæ, ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue: si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, tradere navem, etc. tunc quisque cooperans tenetur in solidum: et hoc, etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus à singulis procedit; nam, propter concursum, particularis cooperatio cuiusque unam actionem constituit contra justitiam; unde, quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm. de Rest. cap. 1. num. 151. cum Soto, Bon. Sanch. Caj. etc.* Et idem tenet *Less. l. 2. c. 13. d. 4. n. 34.* (Excipit autem n. 35. si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, præbendo instrumenta, juvando conscendere, etc.) Sed adhuc probabilis est

sententia *Nao. c. 17. n. 17. et 21. Sylo. v. Restit. n. 3. q. 6. Ang. v. Furtum §. 16.* et satis probabilem eam vocant *Lugo de Just. D. 19. n. 83. et Spor. de 7. Præc. c. 3. n. 76. cum Dic. et aliis*: dicunt isti teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia, cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu, seu casualitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam est ipse influxus: ergo, sicut partialiter quisque concurrat, ita partialiter obligatur. Prout enim, qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrat partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sive influxus, partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Less.* in contrarium adductus; nam *dict. n. 35.* ipse tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum « sine ipso, vel alio, similem opem conferente, » damnum non fieret, » verba *Lessii.* Secus autem omnino dicendum cum *Lessio dub. 2. n. 2. Salm. n. 151. et communi* (quidquid dicant aliqui *ap. Salm. n. 149.*) si damnum sine ipsius ope non obveniret; quia tunc certè tenetur ad totum, etiamsi ipso non opitulante, alter eandem opem certè præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum, etc. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes verò tantum ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo D. 19. n. 99. Salm. c. 1. n. 147. cum Bonac. Dic. Less. Nao. Molin. contra Croix l. 3. p. 2. n. 62.* qui putat in casu communis consilii quemque teneri in solidum. Si verò omnes invicem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix n. 53.*) certè singuli tunc in solidum tenentur; ita *Busemb. Ronc. et Salm. d. l. n. 148.* Cum autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur, nisi ad partem suam, juxta id, quod diximus supra *Dub. 2. n. 362.*

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm. de Rest. c. 1. n. 152. et Ronc. eod. tit. cap. 5. q. 5.* dicentes quemque teneri tantum partem suam restituere, quia præsumendum alios socios jam restituisse. Sed id mihi minime probatur. Advertendum tamen, quòd rudes, etsi teneantur in solidum, rarò expedit obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant, se teneri ad restituendam partem à sociis ablatam. Quinimo satis præsumi valet, quòd ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant ut illi restituant tantam partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum, ut nihil restituant, si obligentur ad totum.

380. — « 3. Quòd si actio damnificans fuerit lucrativa, et apud aliquem ex cooperantibus res ablata adhuc existit, aut is mala fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam,

» vel æquivalens; et, si ille non faciat, tenentur reliqui. *Less. lib. 2. c. 13. d. 5.*

» 4. Si actio damnificans non fuerit lucrativa, quia res perit, et destructa est; ut fit v. g. in combustione, mutilatione, destructione, tunc ante alios primò tenetur restituere, qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius, ut in bello Princeps, et Dux; et, si is non sit facturus, vel quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui v. g. cæteri milites. Quod etsi de militibus speculative verum sit, practice tamen ii excusantur per accidens: tum, quia non possunt totum restituere: tum, quia dominorum voluntas non est, nec expectatio, ut plus restituant, quam partem suam; ideoque, si hanc possunt restituere, ad id tenentur: uti et, si quid adhuc reliquum habent ex iniquo. *Laym. lib. 3. t. 2. cap. 6. n. 5. ex Caj. Mol. etc. Imò Bon. de Rest. d. 2. q. 2. p. 10. n. 13. ex Nav. cap. 17. Vasq. Less. d. 4. n. 37. dicunt, militum gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem totius damni illati à toto exercitu, sed tantum pro sua parte. Vide supra t. 4. c. 1. d. 5. art. 3.*

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: I. Tenetur restituere mandans, sive consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam sui, ut *Salm. c. 1. n. 140. cum Less. et Lug. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 55. cum Nav. contra Vasq. et Turrecrem.* II. Tenetur executor. III. Tenentur aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius, etc. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. l. n. 140 et 145.*

» 581. — « 5. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur, non autem vice versa; quia, ruente principali, ruit accessorium, non contra. *Laym. l. supra c.* »

Hic notandum, quòd, si creditor promittat alicui ex debitoribus æquè principalibus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius; nam, si totum exigeret ab aliis, ille coegeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedit à consecutione alicujus boni.

» 582. Quid, si quis impedit, sine vi, aut fraude, aliquem à consecutione justi boni? — 583. Quid, si quis impedit mendacis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam? — 584. Quid, si quis ex odio, sine vi, aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat? — 585. An suadens Episcopo ut conferat Beneficium minus digno, peccet, et teneatur ad restitutionem? Quid, si Beneficium deberetur alicui ratione concursus? *Remissioe ad lib. 4. n. 109.* — 586. An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur? *Remissioe ad n. 636.* — 587. An

teneatur ad damnum impediens vi, aut fraude, etc? Quid, si precibus importunissimis, aut metu? — 588. Quid, si religiosus suadeat Testatori, ut relinquat bona suo Monasterio, relicta Ecclesie Matrice?

» 582. — « RESP. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod à natura, lege, vel aliter habeat; et, an per vim, fraudem, calumniam, et mendacia quis alium impederit: num verò aliter. Inde enim apud *Layman. loc. cit. Bonac. q. 2. p. 12.*

Resolves sequentes casus:

» 1. Qui alterum impedit à consecutione rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutionem. *Less. c. 12. d. 18. Fill. t. 32. c. 3. q. 12. n. 72.*

» 2. Si res non esset debita ex justitia, sed conferenda ex libera voluntate, tunc, qui sine vi, fraude, et calumnia collatorem inducit, ut v. gr. officium, vel legatum, beneficium ecclesiasticum, et similia dona gratuita non conferat ei, cui apud se constituerat conferre, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam minus digno; etsi sæpe is possit graviter peccare, præsertim si id ex odio, aut malo fine faciat non tamen tenetur ad restitutionem. *Azor. 3. p. l. 4. c. 9. Vasq. Sa. Bon. p. 12.*

» 583. — Quær. hinc I. An qui fraudibus, seu mendaciis, aut per falsos testes impedit, ne fisco applicentur bona, quæ ob crimen v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud, essent fisco addicta, teneatur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l. 2. c. 12. n. 134. Sanch. Dec. lib. 2. c. 22. n. 22. Lug. de Just. D. 18. n. 108. et Salm. de Rest. c. 1. n. 104. cum Diana. Az. Bon. Tanner.* ac aliis communissimè, quòd post sententiam certò tenetur; secus verò ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit fisco ad pœnam, quæ non nisi post sententiam debetur; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas.

» 584. — Quær. II. An, qui impedit alium à consecutione justi boni ex odio, sed sine vi aut calumnia, teneatur ad restitutionem? Adest duplex sententia. Prima sententia probabilis affirmat: hanc tenent *Scotus in 4. Dist. 19. Cajet. 2. 2. q. 62. art. 2. Salm. de Rest. cap. 1. n. 103. cum Bann. Lugo de Just. D. 18. n. 98. item Covar. et Major ap. Less. lib. 2. c. 12. n. 128. et alii apud Lugo. Probatur ex lib. 2. §. Ideo Labeo ff. de Aquæ plu. arc. ubi dicit: « Qui avertit torrentem, ut sibi non noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, tum eo aquæ pluvie arcendæ agi non posse à vicino; modò hoc non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat. » Probatque ratione, quia animus injustus, quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 2. ad 4. ubi ait: « Ad quartum dicendum, quòd aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo justè, putà, si intendens utilitatem Ecclesie, procuret, ut detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad res-**

» titutionem. Alio modo injustè: puta, si intendat ejus nocumen-
» tum, quem impedit propter odium, vel vindictam. » Et tunc
dicit, quòd tenetur ei totum damnum resarcire, si Episcopus esset
determinatus ad ei dandum Beneficium: si verò non esset deter-
minatus, tenetur tantum ad æstimationem spei, quam ille ad
Beneficium habebat.

Secunda verò sententia communis (ut fatentur iidem *Salm. cit.*
n. 102.) et probabilior, negat eum teneri ad ullam restitutio-
nem, eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib. 4. de Just.*
c. ult. q. 6. Pal. tract. 13. de Benef. D. 2. p. 11. §. 5. n. 3. cum
Vasq. Gutt. Nav. et Reb. Ronc. de 7. præc. c. 3. q. 4. cum Ant. à
Spir. S. Spor. tract. 4. de Rest. c. 2. n. 213. ubi vocat sententiam
veram et communem cum Tamb. lib. 8. tract. 3. c. 4. §. 2. n. 4.
Viva de Rest. q. 2. a. 1. n. 5. Laym. lib. 3. tract. 2. c. 6. n. 1.
Holzm. tr. 2. de Rest. cap. 5. n. 539. Elbel. de Rest. Conf. 4.
n. 108. Bon. D. 1. quæst. 2. p. 12. n. 2. Mol. t. 3. D. 272. n. 4.
Sanch. Cons. l. 2. c. 1. d. 49. n. 27. Croix l. 3. p. 2. n. 148. cum
Turr. Espars. etc. Mazz. l. 2. p. 300. Eademque sententiam,
ut certam tenet *Sot. de Just. lib. 4. qu. 6. art. 3. ad 6.* versus
finem, quem malè citant pro se *Salm. n. 103.* Nam *Sotus* sic expressè
ait: « Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure, Præ-
» bendam absque vi et fraude sibi, vel amico procurat, etiamsi
» ex odio alterius id faciat, et contra caritatem delinquat, ad
» nullam tenetur restitutionem. » Ratio, quia nemo potest obli-
gari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse
sit efficax causa illius damni, et in illud positivè influat: ad
damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur
actio externa, quæ non solum sit occasio (ut esset in præsentì
casu) sed etiam sit vera et efficax causa damni: nam alias, si
illud eveniat, aliunde evenit, et merè fortuito. Unde, si tu hujus-
modi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem,
vel tantum contra caritatem, vel tantum affectivè contra justi-
tiam, non autem effectivè, cum ille non habeat jus; et ideo opus
externum cum pravo animo conjunctum non erit effectivè, sed
tantum affectivè injustum, ex quo nulla oriatur obligatio restituti-
onis. Falsò enim dicitur is affectivè pati injustum damnum,
qui privatur re, ad quam nullum jus habet. Ad textum autem,
ut supra oppositum, respondetur 1. cum *Less. Anacl. et Croix,*
illam esse legem pœnalem, quæ ante sententiam non obligat.
Deinde respondetur 2. cum *Soto*, quòd lex illa justè prohibuit
arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas
ex hoc tibi provenit, unde rectè ait *Sotus*, quòd eo casu tu non
habet jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam, ex
vi legis id prohibentis. E converso, si id facis ad tuam utilita-
tem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat
actionem vicino, semper ac tu arces aquam, ne tibi noceat,
etiamsi id facias, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina
S. Th. supra allata, nam explicat *Sot. eod. l. c. S. Doctorem* intel-
ligere, impediendum aliquem ab obtinenda Præbenda tunc teneri

ad restitutionem damni, quando impedit injustè, ut *S. Doctor*
exprimit, nempe vi, vel fraude. Nec obstat quòd ibi dicat:
« Puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter
» odium, vel vindictam. » Nam Angelicus hîc supponit injus-
titiam, cujus causa sit odium: « Facere enim ex odio (ait
» *Sotus*) non te onere restitutionis gravat: sed facere injustè,
» scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum. »

585. — Hinc inferitur I. quòd, si quis ex odio, sed sine vi vel
fraude suadeat Episcopo, etiam determinato ad conferendum
Beneficium digniori, ut conferat minus digno, etiamsi probabi-
lius sit, quòd tam Episcopus, quàm suasor graviter peccent,
quamvis Beneficium sit simplex, ut dicemus *l. 4. n. 93.* suasor
tamen non teneatur ad ullam restitutionem, quia non læsit justi-
tiam commutativam, avertendo Collatorem à conferendo Bene-
ficio, ad quod alter jus non habebat. Ita *Glossa in c. 2. de Offic.*
Cust. Soto. l. c. Sylo. v. Episc. n. 10. qu. 9. Less. n. 128. Laym.
n. 2. Ronc. d. qu. 4. Holzm. n. 340. Pal. tr. 13. del. Ben. D. 2.
p. 21. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. et Reb. Spor. tr. 4. c. 2.
num. 213. cum Mol. et communi, item Sa, Fill. Nav. et Dic. ap.
Salm. de Rest. c. 1. n. 106. (qui hoc probabile vocant *n. 107.*
licet oppositum alibi probabilius putent in *tr. de Benef. n. 371.*)
Vide dicenda *l. 4. n. 106.* usque ad 108. Dicendum tamen cum
probabiliore sententia, teneri ad restitutionem, cum quis post
concursum impediatur digniorem à consequendo beneficio, juxta
dicenda *l. 4. n. 109.* Inferitur II. propter eandem rationem non
teneri ad restitutionem, qui sine vi, vel fraude impedit testato-
rem, ne relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus
habet, *Laym. l. c. n. 1. Elb. de Rest. n. 108. Tamb. l. c. Spor.*
num. 113. cum Sanch, Sot. Mol. etc.

586. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens ut ho-
micidium alteri imputetur, tenetur damnum restituere, quod ex
imputatione ille passus fuerit? Vide *num. 636.*

587. — « 3. Si in re prædicta, ex libera voluntate conferenda,
» aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem indu-
» ceret, ne ei daret; aut eum à petitione (cum quibus habeat
» jus petendi) aut consecutione talis rei per vim, fraudem, calum-
» niam, vel mendacium impediret (cum etiam quibus jus ha-
» beat, ne iniquè impediatur): is teneretur ad compensationem
» damni arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem, vel probabi-
» litatem, qua alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existi-
» maretur, dummodo tamen eo sit dignus: nam si indignus est,
» non tenetur ad restitutionem, nisi famæ, si eam fortè læserit.
» *Less. l. 2. c. 12. d. 18. Mol. t. 1. D. 135. Sa, V. Restit. n. 221.*
» *V. Bon. l. c.* »

Censent *Salm. de Contract. c. 5. n. 30.* quòd æquiparentur vi
preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maximè si ei
addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt
de Matrim. c. 9. n. 37.

588. — Notà hîc autem, quòd graviter peccat religiosus, qui

suadet testatori, ut suo Monasterio potius quam Ecclesie matriæ, bona relinquat, ex *Clem. 1. de Priuil. in qua etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum, quia Ecclesia nullum habet jus quæsitum: Ita Sanch. Cons. l. 2. c. 1. dub. 49. n. 38. Lugo Disp. 18. n. 95. et Croix l. 3. p. 2. num. 74. Mol. Imò Sanch. putat religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate Testantis, modo non petat pro se, vel amicis.*

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum.

389. Quid, si creditor sit incertus? — 390. An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti? — 391. Quid notandum circa Compositionem in debitis incertis? usque ad n. 594. — 395. Quid circa farta minuta? — 396. An bona certa sint restituenda domino, vel possessori? — 397. An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno? — 398. Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei? — 399. Quid, si acceperis a possessore bonæ fidei rem non suam? — 400. Emptor rei furtivæ an possit eam reddere fari? Vide etiam n. 569. — 401. An reveniens rem emptam bona fide, teneatur pretium restituere emptori? — 402. Quid notandum circa thesauros inventos? — 403. An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere? — 404. Quid notandum circa res captas venatione? — 405. Quid, si quis venatur in locis reservatis? — 406. Quæ venatio vetetur Clericis, et Religiosis?

« RESP. Attendendum ad naturam justitiæ, et si quis damnum patitur, quidve ratio, et leges ferant communiter. Vide *Less. et Laym. hic, cap. 9.*

Unde resolves :

389. — « 1. Quando bona restituenda, sive debita quæcumque sunt incerta, hoc est, cum, cui debeantur, ignoras, aut adire non potes, aut illi restituere; tunc, si ea habes sine delicto, ut, si inveneris, vel à mercatore v. gr. per errorem acceperis duas ulnas panni pro una, et jam si discessit, nec scias, quò abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi: postquam, si spes non sit sciendi dominum, probabile est, quòd non tenearis ea dare pauperibus (licet ita plerique cum *S. Th. sentiant* (quorum sententiam vocant communem *Salm. de Rest. c. 1. n. 214. Sed vide n. 603.)* et sit magis pium, ac practicè suadendum); sed possis tibi retinere, ut docet *Petrus Navarrus, quem sequitur Laym. hic, et Less. l. 2. c. 14. dub. 7. n. 48, idque Dian. p. 2. tr. 3. misc. R. 5. dicit esse tutum in praxi. (Cum Pal. et Dic. apud Salm. ib. n. 213. exceptis debitis ob usuram, aut simoniam ex textibus allatis in fine hujus numeri.)* Si verò ea habeas ex delicto, ut furto, usura, etc. teneris ea restituere pauperibus, vel Ecclesie, hospitali, etc. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo

potest, ut saltem, cum corpori domini non prosit, prosit ejus animæ, dum in pauperes expenditur. Ita communiter Doctores, ut videbis apud *Laym. hic.*

Quæritur I. quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus? Distinguendum, et videndum, an res accepta sit bona, vel mala fide. Si mala fide, tunc iterum distinguendum est: vel dominus incertus rei est ignotus tantum in particulari, prout, si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur, ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita *Sylo. tom. 3. in 2. 2. q. 62. art. 5. Less. lib. 2. cap. 14. n. 32. idemque dicunt Pal. Mol. Caj. Nav. etc.* Vel autem dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertinet: et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in *cap. Cum, tu de Usuris*, ubi præcipitur usurarius ut restitutionem faciant dominis, vel eorum hæredibus, vel, his non superstitibus, pauperibus. Sufficit autem, quòd restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quòd fiat locis piis, ut communiter docent *Less. l. 2. c. 14. n. 33. Nav. cap. 17. n. 33. Salm. de Rest. cap. 1. n. 216. Croix lib. 3. p. 2. n. 94. Bon. de Rest. D. 1. q. 3. p. 4. n. 5. cum Az. Mol. P. Nav. Vasq. Fill. etc.* Id tamen locum habet, modò adhibita sit debita diligentia, ut proprii domini invenirentur; nam si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deinde domini comparent, utique damnum ipsis resarciendum esset. Præterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res veròsimiliter non sit ventura in manus proprii domini; et ideo restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent *Sylo. verb. Restitutio 8. q. 3. Bon. l. c. n. 10. et idem dicunt Salm. n. 213. cum Soto, Rebell. et Tapia*; et quamvis *Syloius loco supra cit. dicat congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii domini incerti alicujus Communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restitutio facienda est pauperibus ejusdem Communitatis læsæ. Vide dicenda num. 595.*

390. — Quæritur II. Si res post debitam diligentiam adhibitam ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrùm ei restituenda sit? Negant *Nav. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 95. item Cajet. et Bonac. ap. Spor. de Restit. cap. 3. n. 104.* Quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolute acquirat dominium rei. Dicitur, quando debita diligentia est præmissa; nam alias certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse, quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius verò *Laym. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 24. Salm.*

tr. 12. c. 2. n. 85. *Pal. de Just. D. un. p. 19. n. 7. Less. l. 2. c. 14. n. 43. Spor. l. c. n. 113. et Croix loc. cit. cum Mol. Dian. etc.* dicunt, quod, si res extat, pauper debet eam restituere domino competenti, si verò est consummata, tantùm id, in quo factus est ditior. Ratio, ut ait *Pal.*, quia licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed hæc ratio non videtur congrua, nam, si rei dominium verè translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Melius igitur distinguendum cum *Lugo de Just. D. 21. n. 102.* juxta ea, quæ de inventore rei perditæ fusiùs dicemus *inf. n. 603. cum eodem Lugo. Holzm. et Croix loc. cit. n. 92.* (qui n. 95 *supra citato* sibi non cohæret): quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est ampliùs possibile, quòd dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando verò adhuc, post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et pròinde debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat; additque *Lugo ibid.* ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quòd non adfuerint debitæ circumstantiæ ad transferendum irrevocabiler dominium in pauperem. Sed vide omnino dicenda *d. n. 603.* Rectè tamen excipiunt *Spor. d. n. 113. et Wigand. tr. 8. Ex 3. num. 50;* nisi pauper, aut locus pius bona fide rem jam præscripserit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabiler verè acquirit.

591. — Notandum, quòd super his debitis incertis bene potest fieri compositio per Bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de Bull. Cruciatæ. c. 18.* pro Regnis Hispaniarum, Sardinie et Siciliæ, et pro omnibus aliis particularibus, quibus Bulla communicatur. Potest etiam hæc compositio fieri per S. Pœnitentiariam, sed, si ab ipsa obtineatur, constituit Bened. XIV in sua Bulla *Pastor Bonus* (Vide *Tom. 1. Bullar. Bulla 95. §. 25.*) ut restitutio fiat, cum poterit commodè fieri iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord. Tur. Alens. ap. Lugo D. 21. num. 95.* Sed negant *Cavar. Sot. Nav. Mol.* et alii communiter *ibid.* Verius tamen distinguendum cum *Lugo*, et dicendum, eam valere, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, putà ex fructibus ecclesiasticis malè perceptis; secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria validè dispensat; ratio secundi, quia honorum, aliunde debitorum, Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide *Lugo n. 96. et vide q. n. seq.*

592. — Quæritur autem, an compositione facta debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat? Dicunt alii, eum teneri restituere id, in quo factus est ditior. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. lib. c. §. 5. n. 9. et Caj. Sot. etc. ap. Renzi. de 7. Præc. c. 3. qu. 26.* Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis exspoliare voluisse. Alii verò dicunt, eum ad

nihil teneri, ut *Salmant. de Rest. c. 1. n. 17. cum Trull. Dic. Tap. etc.* et idem tenent *Lug. D. 21. n. 98. et Tamb. l. c.* semper ac præmissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut Administrator honorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per Compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Viva l. c. n. 3. cum Vill. Dian. et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henriq. ap. Croix loc. cit. n. 413. cum Bus. infra dub. 7. art. 3. n. 2.* hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono Animarum suarum. Sed contradicunt verius *Lug. n. 107. ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix loc. cit.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus, nec ratione administrationis talium honorum incertorum, cum ea pertineat ad solos Reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates dominorum, cum hæc pertineat ad solam Sedem Apostolicam, ex *Clem. Quia contingit de Rel. dom.* ubi dicitur: « Quia contingit, cum ea, » quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium, (salva Sedis Apostolicæ Auctoritate) converti. » Sed quoad ultimas voluntates, vide *infra n. 931.*

593. — Compositio hæc solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis malè perceptis. *Croix n. 416.* Dicunt etiam *Escob. lib. 37. c. 12. n. 7. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 3. n. 19.* item *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. Res. 46* compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum *Croix. lib. 3. p. 1. n. 417. Dian. l. c.* quia talis restitutio omnino facienda est iisdem civibus defraudatis. Vide mox dicenda *num. 595.*

594. — An verò, si creditor sit notus, sed tam longè absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? Affirmant *Turr. Covarr. Rodr.* et putat probabile *Lugo n. 139.* Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto, et Henr. apud Croix n. 418.* quia compositio conceditur tantùm, quando creditor est incertus. An autem hæres, qui compositionem obtinuit, teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui Testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo D. 20. n. 12.* et assentit *Croix n. 419.* si concessio facta est illi, non ut hæredi, sed ut tali personæ. Secus verò, si facta sit ei ex vi potestatis, quam Testator habuit.

595. — « 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis vini, etc. damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere, » non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo, » aut majore mensura, donec veniatur ad æqualitatem) dicit *Mol. At Vasq. et Escob.* dicunt esse probabile, quòd possit dare pauperibus, præsertim civitatis ejusdem. »
Aiii igitur dicunt, ut *Escobar, lib. 3. c. 12. n. 71. Anacl.*

de 7. Præc. D. 5. n. 20. item S. Th. in 4. sent. D. 15. q. 1. c. 5. Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. R. 46. quod pro huiusmodi furtulis commissis à venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus: cum regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in c. Cum tu, de Usur. Adventant tamen restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia, cum communitas illius loci sit læsa, illi damnum resarciendum est: nisi (excipit Bon. de Rest. d. 1. q. 3. p. 4. n. 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis, quia tunc aut restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam Dian. l. c. non audet dicere improbabilem propter auctoritatem D. Thomæ. Alii verò, quorum sententiam tanquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omnino, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissæ est. Ratio, quia, cum existant damnum passi, et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnum compensari debet. Ita Laym. lib. 3. tr. 1. cap. 10. n. 2. Concina. tom. 7. D. 2. cap. 13. n. 10. Spor. de Rest. v. 3. n. 117. cum communi ut asserit Croix l. 3. p. 2. n. 417. Dian. l. c. Tamb. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 5. n. 19. Salm. de Rest. cap. 1. n. 251. cum Dic. Reb. et Tap. Verumtamen censeo, juxta dicta num. 534. quod huiusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, puta, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumantur civis illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam Continuatore Tournely (Tom. 1. c. 3. art. 4. sect. 2. q. 4. pag. 391.) qui loquens signanter de Tabernario, qui Communitatem defraudavit, ita ait: « Deinde, ut, quod verè furatus » es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel » quia difficilior est executio, quam res tantilla postulet, vel » quia periculum est infamiæ, hoc sive per Parochum, qui » suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci, quem » læsisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, » instumas. »

596. — « Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent » possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum: » etsi is non sit immediatus dominus. Unde, quod acceptum est » à depositario, commodatario, conductore, custode, adminis- » tratore, debet non domino, sed ipsis restitui: quia alioqui ipsis » fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut » utilitatis spoliarentur; et damnum, atque lucrum cessans » compensari deberent.

« 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si » sine illorum damno, infamia, domino restituatur. 2. Si probri- » biliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi cum injuria

» domini; quo modo bona Ecclesiæ, non prælato dissipatori, sed » potius capitulo restituenda sunt. Item accepta à filiotamiliis, » pupillo, furioso, uxore, religioso; si sint ex iis bonis, quorum » administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt » Patri, Tutori, Marito, Prælato. Sic etiam, si bona alicujus » publicata, et fisco addicta sint: tunc enim depositum, et si- » milia debita fisco debent reddi.

« 5. Cum quis, ignorato domino, cui restituendum erat, non » præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuatur, non satis- » fecit domino postea comparenti: secus, si diligentia sit præ- » missa. V. Less. l. 2. c. 14. dub. 3.

597. — « 6. Cum dominus quidem scitur, sed ei multi non » potest sine sumptu, tunc, si res malè accepta est, tenetur res- » tituens aliquas expensas ex se facere: si autem bene accepit, non » nisi expensis domini restituendum est. Quando nullo modo po- » test mitti, expectandum est ad tempus. At si adhuc non sit spes, » reputatur debitum incertum. Tol. l. 5. c. 24. »

598. — Queritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualicumque suo damno? Prima sententia affirmat, cum Caj. 2. 2. q. 62. art. 5. ac Vasq. Nav. Coo. Arm. etc. apud Lugo de Just. D. n. 184. Ratio, quia dominus debet servari indemnis, etiam cum furis detrimento, quod suæ malitiæ imputandum est. Secunda verò sententia communissima, et probabilior, negat; hanc tenent Bus. (vide n. 677.) Bon. de Rest. D. 1. q. 5. p. 1. n. 5. Less. l. 2. c. 15. n. 50. Mol. tom. 3. D. 752. n. 5. Holz. n. 493. Fill. tr. 32. c. 4. qu. 8. n. 111. Salm. de Rest. c. 1. n. 195. cum Pal. item Lugo. l. c. n. 385. cum Scoto, Gabr. Ang. Salon. Arag. etc. cum communi, ut asserit Croix l. 3. p. 2. n. 368. Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendum quocumque gravissimo damno debitoris; quod esset contra caritatem, et alias dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt Lugo n. 189. et Croix n. 370. Casu verò, quo creditor simile damnum, vel parum minus, sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere, ut communiter aiunt Less. c. 16. n. 23. Tamb. l. 8. tr. 4. c. 1. §. 8. n. 4. cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo n. 186. qui dicit, in hoc attendendum non solum damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Bene tamen advertunt ipse Lugo n. 188. et Croix n. 373. cum Ills. et Haun. quod damnum creditoris et debitoris pensandum est comparative ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quam damnum centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versa.

Sed, cæteris paribus, difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur à restitutione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: si sit spes, ut res, vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus hæredibus sine magno

damno debitoris, tunc probabiliter dicunt *Bon. l. c. Lugo n. 191. Less. c. 15. n. 50.*, restitutionem posse differri. Si verò desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus: et tunc adhuc probabiliter dicunt *Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n. 365.* (qui id non probat cum *Lugo n. 184.*) quòd, si res parvi sit momenta, et damnum furis esset duplo majus, tunc posset restituito applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, *Sylvester, et Persch. apud Croix l. c. et Bus. cum Bonac. infra num. 677.* excusant furem à restituendo domino immediate, casu, quo expensæ faciendæ essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt *Tamb. l. c. n. 4. Spor. tr. 4. c. 3. n. 162. et Croix n. 368. cum Lugo, Vasq. et Ill.* Excusant autem *Scotus, Gabr. et Ricch. ap. Croix n. 365.* si sumptus essent majores debito. Hujus sententiæ est etiam *Glossa in cap. Cum tu, de Usur. lit. (i)* ubi dicitur fur non teneri rem mittere domino, si expensæ deportationis excedant ipsius valorem. Probabilius verò *Spor. Tambur. et Mol. ll. cc.* excusant solo casu, quo sumptus essent longè majores: imò *Lugo n. 190.* obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus. Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt eum secunda sententia, ut supra relata, ipse *Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.*

599. — « 7. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, putante, rem esse suam, cum non sit, tum, siquidem intervererit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, etc. illi restituendum est, non domino, qui tamen ex caritate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, etc. *Vasq. Azor. part. 3. l. 4. q. 2.* Si autem aliter accepta sit, tunc vero suo domino restitui debet, si eum noveris, et sine gravi incommodo fieri possit.

600. — « 8. Quando à fure, vel aliquo venditore quis emit, sive mala, sive bona fide, rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita communiter *Mol. Regin. t. 1. l. 10. c. 5. n. 40. Tol. tamen l. 5. c. 17. Sylo. Ant. Mald. in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2.* probabiliter sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet, quia non constituit rem pejore loco, quam ante fuerat: et consequenter ipse non infert domino damnum. (Vide dicta n. 569 et 570.) Quod *Nao. et Trull. l. 7. c. 11. d. 4.* admittunt cum hac limitatione: si mox, et non post longum tempus contractum rescindat, vel si certo sciat, furem redditurum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quòd si pretium suum recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, et sibi damnum adscribere. Quòd si porro sciens rem esse furtivam, emat eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc, si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cum utiliter ejus negotium gesserit: secus autem, si pretium esset

in casu, quo dominus non invenitur, tunc restituendum est domino loco, ubi non, aliterq. res sua sit imp. de 2. ad omni mod. inveniendi

fere æquale rei: tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritis, rem domini utiliter redimendo, *Less. l. c. v. 14. n. 3. Dian. p. 2. t. 3. R. 5.*
601. — « Si bona fide rem alienam, v. gr. equum emeris ab altero, v. gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr. Paulo, et postea cognoscatur esse Joannis, eoque repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te, existimat quidem probabile *Nao. et Dian. p. 1. t. 8. R. 68.* non teneri te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior), sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verùm *Sotus, Salon. Less. Sayr. Bon. de rest. quæst. 4. p. 2.* rectius docent, teneri te exigente Paulo, contractum rescindere, et pretium restituere: tum, quia vendidisti rem vitiosam, tum, quia teneris de evictione emptori, nec eum potes remittere ad illum, quocumq. nūm habet negotii. Quòd si tamen Paulus, cùm possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et hoc ipso impediatur quominus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere, *Bon. Less. etc. Vide Trull. c. 11. d. 31.* »

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia *Busembai*, quam præter *DD.* à se citatos, docet etiam *Less. l. c. c. 14. n. 26. et Salm. de Rest. c. 1. n. 88.* nempe, teneri venditorem pretium emptori restituere saltem in quo factus est ditior, prout dicunt idem *Salm. tr. 14. c. 2. n. 31.* Vide dicenda infra n. 800. Si verò res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere, ut aiunt *Salm. cit. c. 1. n. 88.* Nec tenetur (ut dicit *Less. c. 14. n. 30.*) monere dominum, aut indicare emptori, quòd res illa sit aliena, si post venditionem, bona fide factam, id venditor resciscat, et non possit amplius pretium, quo ipse rem emit, recuperare: quia, cùm rem illam amplius non habeat, nec sit causa, quòd dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602. — « Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, et alia inventa, quæ habentur pro derelictis? Resp. Quando nullius domini sunt, jure naturali, et gentium sunt primi occupantis. Potest tamen per consuetudinem et leges aliter quid ordinari, quod servandum est. De quo v. *Less. l. 2. c. 5. d. 10. Laym. l. 3. t. 1. c. 5.* » (V. Not. XXVIII, pag. 41.)

Circa thesauros jura disponunt. I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domino loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis; ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonam communem. Ita *Salm. Tr. 12. de Just. et Jur. c. 2. n. 93. cum Lug. Less. Pal. etc.* Licet de hoc dubitare videantur aliquid apud *Tamb. in Decal.* Si verò thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *L. unic. de Thes.* ut totus reddatur domino loci. Sed, quia lex hæc est pænalis, non

obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. d. l. n. 93. cum Laym. Less. et aliis citatis*. Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominium utile, et dominium directum, inter ipsos dividenda est, nihil verò debetur usufructuario, *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n. 97. III*. Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et fiscum, aut Prælatum. *Viva de Rest. q. 2. Art. 2. n. 3. IV*. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. d. l. n. 91. cum Lug. Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censent *Salm. eod. l. c. n. 91. in fin.* Sed aliter disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, et arte non propria, tunc toti applicantur fisco: si verò inveniuntur in loco privato et casu, tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi. Sed vide alia ap. *Salm. l. c. (V. Not. XXIX, pag. 419.)*

603. — Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere? Adsunt tres sententiæ. Prima sententia affirmat, modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot. l. 5. de Just. qu. 3. a. 3. ad 2. Nav. l. 4. de Rest. c. 2. n. 75. Dian. p. 2. tr. 17. R. 5. Sa, verb. Thesaurus, n. 4. item Marchald. Led. Escob. etc. ap. Croix lib. 3. num. 89.* Et probabilem vocant *Less. lib. 2. cap. 14. n. 48. Lugo. de Just. D. 6. num. 139. Holzm. p. 4. de Just. num. 59. Salm. tr. 12. cap. 2. num. 84. Croix l. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodriq. etc.* ac valde probabilem vocat *Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 5. n. 24.* Ratio, quia domino non invento post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitam, res censetur domino carere, et ideo fit primi occupantis. Secunda sententia valde communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere eam elargiri in usus pios. Hanc ut probabiliorem tenent *Palau D. un. p. 19. n. 4. Less. loc. cit. Caj. Sum. v. Furtum, Laym. n. 85. cum Tap. et Reb.* Ratio, quia præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogat. Tertia sententia, verior et sequenda, quam tumentur *Lug. dict. D. 6. n. 104. et fusiùs, n. 140. Holzm. de Just. n. 51 et 54. et Croix l. 3. p. 2. n. 89.* distinguit, et dicit: Quando adhuc, post diligentiam, possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quòd si utramque servari nequeat, res, vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominium retinet, semper ac res potest in manus ejus redire. E converso, quando res spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantiae loci, vel eò quòd res non possit amplius à domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile; ut ad dominum redeat: tunc illa fit nullius, et ideo acquiritur à primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris

domini, cum ille impossibilitate eam recuperandi jus domini prorsus amiserit. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.* ubi ait: « Et similiter si (res) pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum. » Ratio à priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur: hinc, quando est impossibile, rem pervenire ad ipsorum usum, illa, tanquam derelicta, evadit nullius et redit ad primævum jus naturæ, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. — Quæres 2. an et cui restituenda, quæ capiuntur venatione justè prohibita? (V. Not. XXX, pag. 419.)

« Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine, et legibus ac juribus particularibus, ut videre potes apud *Laym. l. c. l. 3. t. 1. c. 5. n. 14. et Less. c. 8. d. 9. et Sa V. Venatio.* »

Ex quibus resolvitur hic casus:

« Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ segetibus, fructibusque infert. »

Quoad Venationem, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem, §. Illud ff. de Acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, eam pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si verò sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de Just. et Jur. c. 5. n. 12.*

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et quam alius capit. Probabiliùs *Laym. d. l. cum Mol. Sa, contra Nav. et Cov.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certè avem capturus esset.

Nota, quòd legem prohibentem venationes, tantùm Reges ferre possint, et alii, quibus Rex, tanquam privilegium, tale jus concesserit. *Laym. eod. loc.*

605. — Quær. 3. utrùm venatores, in locis à Rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n. 14. et Less. c. 5. n. 44.* et dicunt, eos teneri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam Rex habebat capiendi. *Diana tamen cum Dic. et aliis ap. Bus. n. 614. v. 5. Spor. tr. 6. n. 169. cum Sot. Molin. etc.* excusant venatorem à restitutione, et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict. n. 44.* si damnum non fuerit notabile, cum feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi, ex communi iudicio, factam tantùm sub veniali. Imò addit ibi cum *Mol.* quòd semper excusari possint venatores à restitutione, quando pœna injuncta est, quia illam tantùm videntur tunc Principes intendere.

606. — Quær. 4. utrùm venatio Ecclesiasticis prohibita sit?

Ex. 1. l. de Clerico venatore sic habetur: « Episcopum, Presbyterum, ac Diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quòd, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus à Communione: si Presbyter, duobus: si Diaconus, ab omni officio suspendatur. » In quo notandum 1. quòd hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de Just. et Jur. c. 2. n. 64. et Laym. d. l. n. 15. cum Abb. et aliis Canonistis*. Tridentinum tamen *Sess. 24. c. 12.* circa finem generalius loquitur: « Ab illicitisque venationibus, aucupii, etc. absteineat. »

Notandum 2. quòd etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens: ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de Just. D. 6. n. 51. et Pal. Reb. apud Salm. l. c. Idem tenent Spor. de 7. Præc. c. 1. n. 15. et Mol. apud Lag. ib. et Caj. Ab. ac Sa. apud Laym. l. c. n. 15.* qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut aiunt, quia talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso Canone supra citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imò sentit *Laym. l. c. cum Less. Sa, Val. etc.* quòd fieri possit, ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara, et moderata: vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus, auctor libri cui titulus (*Instr. per li Noo. Conf.*) ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam verò, juxta communionem sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus, aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur Religiosis *Clem. 1. §. Porro de stat. Monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salm. ut. n. 64.* si his, vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

DE REBUS, QUÆ DEBENT RESTITUI.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materiam tantum, sive à possessore bonæ fidei.

607. An quid teneatur possessor bonæ fidei? — 608. Quid, si acceperit à fure, qui potens sit ad restituendum? — 609. Vide alios casus. — 610. Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei? — 611. Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis? — 612. Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens

ad restituendum? — 615. Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum?

607. — « RESP. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit: tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei, et detinere alienum, id tantum, et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, unà cum ejus fructibus, si extant, vel quatenus inde factus est ditior; præterquam, si dominium sibi comparaverit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. l. 2. c. 6. Bon. d. 1. q. 1. Laym. l. 3. t. 2. c. 2.* » (V. Not. XXXI.)

Unde resolves:

« 1. Si vestem v. g. bona fide donatam à fure, aut alio portaveris, et fere attriveris, ac postea dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, et insuper persolvere, quantum attrita est, si alias vestem æqualis valoris attrivisses; si autem eam amiseris, aut ablata tibi sit, etc. ad nihil teneris, » *Bonac. l. c. Laym. num. 1. Vide Trull. lib. 7. cap. 11. dub. 1.* Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (sive donatione, sive emptione) sit usu consumptibilis, eamque cum tuis miseris, ita ut discerni nequeat: etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere. *Nap. Sylo. Sayr. Less. Bon. d. 1. q. 3. p. 1.* quia per istam commixtionem bona fide factam est in re translatum dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni nummi. ff. de Solut.* Neque est ratio, cur hæc potius quam illa pars censeatur aliena: atque adeo perit obligatio realis, et tantum manet personalis in venditore. Vide *Dianam p. 4. tr. 4. R. 66. Trull. l. 7. c. 11. d. 3. Less. l. 2. c. 20. d. 18.* ubi addit, esse valde probabile, juriq; naturæ conformè, quòd verus dominus rei illius ablatae, et permixtæ (quamdiu lotus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex illo cumulo sibi satisfiat ante alios, imò possit ex eo occultè accipere. »

Hoc intelligendum est, quòd in tali casu semper teneris reddere domino id, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit ad restituendum; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide *Tamb. de Rest. c. 3. §. 4. Bon. d. loco n. 5.* qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixtionem vide *n. 498 et 499.* 608. — Dicunt *Bon. Led. et alii ap. Salm. n. 35. in fine*, quòd accipiens rem consumptibilem, v. gr. pecuniam bona fide à fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit ad restituendum, quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus ad illam specie pecuniam petendam à fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus nunquam censeatur amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ratio in aliis, quam in rebus usu consumptibilibus.

609. — « 2. Milites, bona fide militantes, intellecta postea

Ex. 1. l. de Clerico venatore sic habetur: « Episcopum, Presbyterum, ac Diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quòd, si quis talium personarum in hac voluptate sæpius detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus à Communione: si Presbyter, duobus: si Diaconus, ab omni officio suspendatur. » In quo notandum 1. quòd hanc prohibitionem communiter intelligant DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de Just. et Jur. c. 2. n. 64. et Laym. d. l. n. 15. cum Abb. et aliis Canonistis*. Tridentinum tamen *Sess. 24. c. 12.* circa finem generalius loquitur: « Ab illicitisque venationibus, aucupii, etc. absteineat. »

Notandum 2. quòd etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens: ut *ex textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de Just. D. 6. n. 51. et Pal. Reb. apud Salm. l. c. Idem tenent Spor. de 7. Præc. c. 1. n. 15. et Mol. apud Lag. ib. et Caj. Ab. ac Sa. apud Laym. l. c. n. 15.* qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut aiunt, quia talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso Canone supra citato, ubi imponitur pœna suspensionis ferenda, et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imò sentit *Laym. l. c. cum Less. Sa, Val. etc.* quòd fieri possit, ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara, et moderata: vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus, auctor libri cui titulus (*Instr. per li Noo. Conf.*) ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam verò, juxta communionem sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus, aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur Religiosis *Clem. 1. §. Porro de stat. Monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salm. ut. n. 64.* si his, vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

DUBIUM VI.

DE REBUS, QUÆ DEBENT RESTITUI.

ARTICULUS I.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam materiam tantum, sive à possessore bonæ fidei.

607. An quid teneatur possessor bonæ fidei? — 608. Quid, si acceperit à fure, qui potens sit ad restituendum? — 609. Vide alios casus. — 610. Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei? — 611. Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis? — 612. Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens

ad restituendum? — 615. Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum?

607. — « RESP. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit: tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei, et detinere alienum, id tantum, et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, unà cum ejus fructibus, si extant, vel quatenus inde factus est ditior; præterquam, si dominium sibi comparaverit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. l. 2. c. 6. Bon. d. 1. q. 1. Laym. l. 3. t. 2. c. 2.* » (V. Not. XXXI.)

Unde resolves:

« 1. Si vestem v. g. bona fide donatam à fure, aut alio portaveris, et fere attriveris, ac postea dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, et insuper persolvere, quantum attrita est, si alias vestem æqualis valoris attrivisses; si autem eam amiseris, aut ablata tibi sit, etc. ad nihil teneris, » *Bonac. l. c. Laym. num. 1. Vide Trull. lib. 7. cap. 11. dub. 1.* Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (sive donatione, sive emptione) sit usu consumptibilis, eamque cum tuis miseris, ita ut discerni nequeat: etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere. *Nap. Sylo. Sayr. Less. Bon. d. 1. q. 3. p. 1.* quia per istam commixtionem bona fide factam est in re translatum dominium, ut colligitur *ex l. Si alieni nummi. ff. de Solut.* Neque est ratio, cur hæc potius quam illa pars censeatur aliena: atque adeo perit obligatio realis, et tantum manet personalis in venditore. Vide *Dianam p. 4. tr. 4. R. 66. Trull. l. 7. c. 11. d. 3. Less. l. 2. c. 20. d. 18.* ubi addit, esse valde probabile, juriq; naturæ conformè, quòd verus dominus rei illius ablatae, et permixtæ (quamdiu lotus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex illo cumulo sibi satisfiat ante alios, imò possit ex eo occultè accipere. »

Hoc intelligendum est, quòd in tali casu semper teneris reddere domino id, in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit ad restituendum; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide *Tamb. de Rest. c. 3. §. 4. Bon. d. loco n. 5.* qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixtionem vide *n. 498 et 499.* 608. — Dicunt *Bon. Led. et alii ap. Salm. n. 35. in fine*, quòd accipiens rem consumptibilem, v. gr. pecuniam bona fide à fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit ad restituendum, quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus ad illam specie pecuniam petendam à fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus nunquam censeatur amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ratio in aliis, quam in rebus usu consumptibilibus.

609. — « 2. Milites, bona fide militantes, intellecta postea

» belli injustitia, id tantum restituere debent, quod adhuc habent
» ex præda. et quo facti sunt ditiores. *Bon. loc. cit.*

» 3. Qui bona fide per inculpata[m] ignorantiam celebravit con-
» tractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non ad plus
» tenetur, quam quo factus est ditior. Vide *Laym. l. 3. tr. 2.*
» c. 3.

» 4. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinet in
» eam partem, quod res non sit sua, teneri aliquid restituere
» juxta inclinationem, docet *Con. d. 3. p. 10. n. 39. At Pal. t. 1.*
» d. 2. p. 2. n. ult. putat, eum ad nihil teneri, quia possessor,
» contrariis rationibus non convincentibus, præponderat. Idem
» docent *Vasq. ap. Escob. t. 2. c. 3. n. 154. Dian. p. 4. t. 3.*
» R. 24 et 26. Si neglexerit investigare veritatem, et deinde
» sciri non possit, dicit *Pal. loc. cit.* ad nihil eum teneri. (Vide
» dicta lib. 1. n. 83 et 85.)^o

» 5. Si bona fide rem vendideris dono tibi datam, teneris re-
» stituere pretium, quia factus es locupletior, et satis debet esse
» tibi, non habere te minus, quam ante. Quod si tamen apud
» alterum res sit, is reddere tenetur. *ib. et Vasq. c. 9. §. 2. Mol.*
» *Less. l. 2. c. 14. d. 3.*

» 6. Si bona fide rem ipse emiseris, et vendideris sine lucro,
» nihil teneris restituere, sed solus is, apud quem res est. *Mol.*
» *l. c. Less. l. 2. c. 14. d. 1. contra Vasq. etc.*

» 7. Si rem alienam bona fide donaveris, non donaturus aliam,
» si hanc non habuisses, ad nihil teneris; quia non es factus
» ditior; secus si aliam donaturus fuisses (quia tunc, parendo
» tuæ, factus es ditior); vel si aliquid acceperis in remuneratio-
» nem. *Bonac. Trull. l. 7. c. 11. d. 1.*

» 8. Si aliena re lucratus sis, tanquam instrumento, v. gr.
» frumentum alienum aliò deportatum vendideris: vel pecuniam
» alienam negotiationi exposueris, non teneris illud lucrum re-
» stituere; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ indus-
» triæ: tales enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa
» natura ex se nullo modo gignit, sed tantum concipit, ut instru-
» mentum operantis. *Laym. l. c. n. 3. ex S. Thom. etc.*

» 610. — « 9. Fructus omnes rei, sive ii sint merè naturales,
» hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut fœtus anima-
» lium, arborum, herbæ, et gramina; sive sint simul industria-
» les, sive mixti, hoc est, ad quos æquè, aut magis hominum labor
» cum natura concurrat, ut verbi gratia segetes, et quæ serendo
» gignantur: item vinum, oleum, lana, etc. quo etiam referantur
» pretia locationis domorum, jumentorum, etc. qui fructus civiles
» appellantur: hi, inquam, fructus rei, si percepti, et extantes
» sint, domino restitui debent, deductis tamen expensis propriis,
» et æstimatione laboris. (Sed vide infra n. 825. v. Bene au-
» tem, ubi dicemus cum *Molina. La Croix, et communi*, quod
» fructus mixti à possessore tam bonæ, quam malæ fidei non de-
» beant restitui, nisi in quantum respondent malæ fidei, non verò
» in quantum respondent industriæ.)^o Et quidem pretium loca-

» tionis ex re aliena debet domino restitui, licet is rem, si penes
» se habuisset, non fuisset locaturus. V. *Laym. l. c.* (An te-
» nearis restituere pretium libri alieni locati? Negat *Laym.* quia
» liber non videtur de se aptus ad gignendos fructus. Sed verius
» tenendum oppositum cum *P. Conc. tom. 7. pag. 110. n. 3. Salmant. de Rest. cap. 3. n. 70. qui citant Lugo, Prado, Sanch. et*
» *Less.* Et idem dicendum de veste, torque aureo, equo, et simili,
» quia, licet non sint aptæ ad fructus gignendos, sunt tamen per
» se locabiles.)^o Si tamen fructus isti reales bona fide possessi
» fuerint tempore à lege præscripto ad usucipiendum illos (quod
» si adsit titulus, est biennium inter præsentis, inter absentes
» quadriennium: si autem non adsit titulus, anni 30 cum bona
» fide), non sunt restituendi: quia usucapio transfert dominium.
» *Salon. Trull. l. 7. c. 11. d. 3.* (Ita *Lugo, Less. Cajet. Sot.*
» *Mol. et alii communiter; vide dicta n. 517. Quoad verò præ-*
» *scriptionem et ejus requisita, vide, quæ fuse diximus hoc lib. 6.*
» *ex n. 504.)^o*

» 611. — « 10. Si à fure acceperis (sive bona, sive mala fide)
» rem usu consumptibilem, v. gr. vinum, oleum, triticum, cum
» propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni non pos-
» sit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens,
» quia fur per commixtionem istius rei cum propria acquisivit
» ejus dominium, atque adeo illud tanquam verus ejus dominus
» potuit transferre, *Navarrus, Sanch. Less. Bon. Trull. l. 7.*
» *c. 11. d. 2. Vide Diana p. 2. tr. 5. misc. R. 40.* (Ita etiam
» dicunt *Salmant. de Rest. c. 1. num. 46. cum Sanch. Reb.*
» *Dic. etc.)^o*

» 612. — Sed quid, si receperis à fure rem jam commixtam cum
» illius bonis, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impo-
» tens ad restituendum? *Sporer de 7. Præc. n. 250. et Tamb. de rest.*
» *c. 3. §. 4. n. 16.* aiunt, probabile esse, quod dicunt *Less. Mol. etc.*
» ad nihil teneri donatarium qui accipit rem à debitore non sol-
» vendo, quia debitor dat rem suam, et damnum per accidens
» creditoribus obvenit: quapropter, cum debitor per illam com-
» mixtionem, quæ æquivaleret consumptioni, jam acquisierit totale
» dominium cumuli, ut dicunt *Lugo de Just. D. 6. n. 172. Sanchez*
» *Dec. lib. 1. c. 23. n. 34. et Tamb. loc. cit.* Ideo probabile esse
» iacent *Tamb. et Spor. ll. cit.* quod donatarius possit rem illam
» accipere, et retinere. Sed huic opinioni obstat primò id, quod
» valde probabiliter docent idem *Less. lib. 2. cap. 10. n. 157. et*
» *Salmant. de Contract. cap. 3. n. 110. cum Trull.* ut dictum est
» numero 499. *vers. Notandum, contra Lugo, Sanch., etc. nempe.*
» quod, cum cumulus ille extat, sive apud debitorem, sive apud
» alium, dominus rei permixtæ habet jus in rem, retinetque verum
» dominium in illo acervo una cum debitore. Qua sententia posita
» donatarius, rem illam permixtam accipiens, semper teneretur
» ad restitutionem, quia tunc non acciperet rem donantis, sed alie-
» nam. Sed magis obstat sententia, quam veriore[m] putamus, et
» referemus n. 722. contra *Less. et Mol.* ut supra, scilicet omnino

peccare contra Justitiam accipientem rem à debitore non solvendo creditoribus, quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento. Hinc dicimus in casu proposito cum *Sanch. dict. n. 34. eod. Tamb.* et communi sententia ap. *Sporer l. c.* accipientem teneri domino rem permixtam restituere.

615. — Quæritur hic, ad quid teneatur, qui in mare projecit gemmam putans valere decem aureos, si illa revera valebat centum? *Prima* sententia dicit, eum teneri ad centum, quia injustè damnificans cum culpa mortali tenetur ad omne damnum factum, licèt ignoratum. Ita *Lugo de Just. d. 8. n. 63. Pallavic. ac Ills. apud Croix l. 3. p. 2. n. 194.* et aliqui docti Juniores. *Secunda* tamen sententia, quam sequuntur *P. Holz. de Rest. n. 344. Pontius in Cursu Theol. D. 52. qu. 2. Concl. 2. n. 6. Croix l. c. cum Dicast. Mazzotti. de Rest. tr. 4. D. 1. q. 3. c. 3. q. 5. Espars. qu. 34. Diana p. 11. tr. 2. R. 34.* et alii docti Juniores dicunt, eum teneri tantum ad decem, modò invincibiliter credat, gemmam non pluris valere, et ne in confuso quidem dabitur de ejus reali valore; quia non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Et satis probabilis hæc sententia mihi videtur; rationem enim à principis petendo, dico, quòd secundum omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica; et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur. Ita ut ille, qui proximo damnum infert, plus aut minus peccet, quanto plus vel minus æstimat damni valorem. Juxta autem culpam respondere debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa sit tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim *Lugo loc. cit.* fatetur, quòd, si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruat, non teneatur (saltem sub gravi) ad integrè restituendum, quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eandem ergo rationem ille, qui apprehendit invincibiliter, rem valere minus sui veri valoris, non tenetur excessum suæ æstimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud Philosophos, quòd, « sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis. » Nec obstat dicere, quòd damnificans tenetur ad omne damnum illatum; hoc enim intelligendum est, modò damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut cæterum ordinariè accidit; non verò, si prorsus invincibiliter fuerit incognitum, ut advertunt *Croix dict. n. 194. Mazzotti loc. cit. c. 2. num. 4. et P. Holz. de Rest. tr. 2. n. 592. Salm. de Rest. c. 4. num. 118 et 124.*

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore.

614. Ad quid teneatur possessor malæ fidei? Vide resolutiones. — 615. Circa solutionem gabellarum, Quæritur I. Quis possit tributa

imponere? Quær. II. Quæ requirantur ad justis tributi impositionem? — 616. Quær. III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem? Quæritur IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium? Et an pauperes? — 617. Quær. V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Quær. VI. An Creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam? Qu. VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam? — 618. An dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas à fure? Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa? — 619. Cui crescat pretium rei ablatae? — 620. Quid, si apud furem pereat res, quæ æquè perisset apud Dominum? — 621. Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valisset? Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat sumpturus? — 622. Quid, si quis se fingat pauperem? — 623. Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate? — 624. Quid, si consumat rem mutuam? — 625. Quid, si quis emat rem alienam cum dubio?

614. — « RESP. Id juxta supradicta æstimandum à quantitate, tum juris, quod alter habet, tum damni, quod injustè infertur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente, et consensu rationabiliter præsumatur.

Unde resolves:

- « 1. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum est passus, restitutio ei faciendâ in solidum; si autem tantum habeat jus ad rem, restitutio faciendâ est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei, quæ expectabatur; cum tantum sit in spe, et multis modis possit impediri.
- « 2. Qui in loco publico suæ civitatis contra justam prohibitionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v. g. stirpes incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo: quia rationabiliter præsumitur mens Reipub. non esse, suis membris usum publicorum locorum rigidius prohibere, quam sub multa solvenda, casu quo deprehendantur, » (cum *Laym. de Just. c. 5. n. 18. Hinc ad nihil teneretur ante sententiam. Vide dicta n. 529. Quæst. 1.*) » (V. Not. XXXII, pag. 420.)
- « 3. Gravius tamen peccaret, et teneretur ad restitutionem, si quis pasceret in loco alicujus privati; etsi etiam hic præsumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpe non intendit, ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.
- « 4. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri locatis, vel aliàs prohibitis (saltem si ea conclusa, vel circumseptâ non sunt) non peccare mortaliter, nec teneri ad restitutionem, docet *Dian. ex Less. Dicast. etc. p. 9. t. 9. Res. 39. contra Bon. etc.* » (Vide *dict. num. 604. et 605.*) »
- « 5. Etsi probabilius sit, et in praxi communiter tenendum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, ex eaque

» oriri obligationem restitutionis : non omnino tamen improba-
 » biliter id alii quidam negant, eò quòd consuetudo interpretetur
 » non esse mentem legislatorum ad aliud obligare, quàm ut de-
 » prehensi muletentur. Vide *Nav. c. 23. Sa v. Gabella, Bonac.*
 » *q. 9. p. 1. n. 5. ex Navar. Fill. t. 28. n. 11. Less. Mol. d. 9.*
 » *Dian. tr. de Leg. Res. 19. Laym. lib. 3. t. 3. p. 1. c. 8. n. 4*
 » *et 5. vide etiam Dian. p. 1. t. 11. Res. 38. et p. 2. t. 17. R. 38.*
 » ubi ex *Cajet. Med. Soto, etc.* docet, non esse negandam abso-
 » lutionem pœnitenti, qui defraudavit gabellas, seu vectigalia
 » imposita rebus iis, quæ emuntur, non ad negotiationem, sed ad
 » usus proprios, vel familiæ necessaria, v. gr. pani, carnibus,
 » piscibus, frumento, oleo, etc. »

Circa hanc tributorum materiam plures hîc quæstiones sunt
 enucleandæ. (*V. Not. XXXIII, pag. 420.*)

615. — Quær. I. Quis possit tributa imponere? Resp. possunt
 Imperatores, Reges, Republicæ, omnesque Principes supremam
 habentes potestatem. Possunt etiam Concilia, et Pontifex, ex
 potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus
 est ad regimen spirituale; ita communiter *Less. lib. 2. cap. 33.*
n. 12. Mol. D. 666. Lugo de Just. D. 36. n. 3 et 4. Possunt etiam
 ii, quibus Principes gubernandi potestatem imperitur, et expressè
 simul hanc det facultatem tributa imponendi, ut *Lugo n. 6. et*
Sanch. Cons. lib. 2. cap. 4. aub. 3. Possunt item Civitates, et
 Communitates adhuc subditæ aliquando imponere contributiones,
 sive *collectas* ut vocant, ad sui gubernationem, si Princeps saltem
 non contradicat, quo tacite consentire videatur: *Lugo n. 8.* An
 autem Principi infideli debeantur tributa à Christianis negotian-
 tibus vel transeuntibus? Resp. debentur, si justo titulo ille Reg-
 num possidet; secus si injusto, nisi præcedat pactum de aliquo
 tributo solvendo; *Sanch. L. c. d. 5. et Lugo n. 16.*

Communissimè autem docet *Molina loc. cit. Less. dub. 2.*
num. 14. Lugo n. 14. Sanch. dict. c. 4. dub. 4. cum Sylo. Panorm.
Ang. etc. quòd bene possit consuetudine ab aliquo Principe ac-
 quiri jus, tam exigendi, quàm imponendi tributa.

Quæritur II. Quæ requirantur conditiones ad justum tributi im-
 positionem? Prima conditio est *Justitia cause*, quæ non est qui-
 dem abundantia, vel utilitas Principis, sed necessitas boni com-
 munitatis, ad quod meritò pertinet etiam sustentatio Principis, juxta
 ejus dignitatem. Hinc, si Princeps nequeat alia via suæ necessi-
 tati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in talem necessitatem de-
 venerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter
 docent *Molina D. 667. Less. cap. 33. n. 48. Sanch. Cons. lib. 2.*
c. 4. dub. 2. n. 8. Lugo D. 36. cum Vasq. et aliis contra S. Anton.
Hist. Hen. etc. Notant tamen præfati AA. debere tunc Principem
 moderari sumptus, quantum fieri possit, imò et resarcire
 damnnum subditis, si ad pinguiorem venerit fortunam. Unde bene
 monet *Molina l. c.* peccare utique Principes, si excessivis sumptibus,
 et largitionibus, periculo se committunt excedenter gra-
 vandi subditos.

Secunda conditio est *Proportio tributi cum necessitate* occu-
 rente, nempe ut *Populus* non magis gravetur, quàm ejus bonum
 postulet. Hinc ait *Lugo n. 21.* non posse Principem, ut *Regnum*
 sibi conservet, propter expensas belli subditos adeo gravare, ut
 eos in magnam paupertatem conjiciat, non enim *Regnum* est
 propter Regem, sed Rex propter *Regnum*; nisi (bene excipit)
 alter Princeps, qui *Regnum* invadit, sit infidelis, vel hæreticus,
 ita ut sub ejus regimine gravissima timeri possint *Religionis*
 damna subditis imminere. Notant autem *Lessius c. 33. num. 49.*
et Lugo n. 22. cum Victoria justè posse Principem subditis, qui
 rebellarint, absque alia necessitate novum imponere tributum,
 partim ad compensandum damnnum, ab ipso propter rebellionem
 passum, partim in justam criminis commissi pœnam.

Tertia conditio est *Equalitas in personis*, nempe, quòd si
 qui majores vires habeant, plus solvant, et minùs, qui minores,
 vide *Lugo n. 23.* Sed dubitatur, an *Assisium*, impositum ob uti-
 litatem alicujus loci, justè exigatur ab exteris? Negant *Sylo.*
Cajet. Ang. etc. apud Sanch. dicto cap. 4. dub. 45. n. 6. Sed
 communiter et probabilius affirmant *Sanch. n. 9. Mol. D. 669.*
n. 3. et Lugo n. 28. v. Secundo, cum Vasq. et aliis: tum, quia non
 apparet alius modus conveniens colligendi tributum, aliter diffi-
 culter poterunt exteri à Civibus dignosci; tum, quia sic in *Popu-
 lis* invicem consuetudo servatur; incolæ enim hujus loci,
 cum ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616. — Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, et te-
 neantur ad restitutionem? Prima sententia communissima, et
 probabilior affirmat, hancque tenent *Sanch. Dec. lib. 6. cap. 4.*
n. 62. Mol. D. 674. La Croix. lib. 1. p. 2. n. 669. Conc. t. 6.
pag. 420. Viva de Rest. q. 7. art. 7. n. 1. Ronc. eodem tit. c. 10.
q. 4. Holz. de Leg. n. 358. Diana p. 1. tr. 10. R. 19. cum Suar.
P. Nav. Led. Grass. Vega, etc. Less. cap. 33. n. 56. cum Cajet.
Arm. Med. Gov. etc. ac Lugo. D. 36. n. 38 et 39. cum Soto, Sylo.
Gabr. Cord., etc. Probatur 1. ex illo *Matt. 22. v. 21. Reddite*
ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, etc. Et ex *Apost. ad Roman. 13.*
v. 6 et 7. « Ideo enim et tributa præstatis; ministri enim Dei
 » sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita,
 » cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal. » Probatur
 2. ratione, quia, sicut Rex tenetur vacare saluti *Populi*, adminis-
 trationis justitiæ, et aliis oneribus, sic contra tenetur *Populus* ex
 justitia, et de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus
 sustentationem. *Secunda* verò sententia negat, et eam tenent
Navarr. Man. cap. 23. n. 55 et 60. Angel. v. Pedagogium. n. 6.
Beia in Resp. p. 1. Cas. 13. Duard. in Comment. Bull. Cænx
lib. 2. Can. 15. q. 12. n. 9. ubi fusè illam tuetur, et respondet
 ad contraria argumenta, et probabilem putant *Bossius p. 1. §. 24.*
n. 290 et 296. cum Sayr. et Sancio, ac Diana l. c. cum Sa, et
Malder. qui dicunt, defraudantes vectigalia non esse à *Confes-*
sariis urgendos ad restitutionem. Ratio, quia, licet subditi, per
 se loquendo, de jure naturæ teneantur Principi congruum sub-

sidium ministrare, non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas, quæ ab ipso sub pœna magna sunt impositæ, cum iuste præsumatur Princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul et pœnam: nam « leges humanæ (ait Navarrus) etiam præcipientes, quæ pœnam temporariam constituunt, in dubio ad æternam non obligant; quatenus sunt leges ejus, qui pœnam » statuit. » (Cujus sententiæ sunt etiam alii, citati *lib. 1. n. 147.*) Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia Principi, quoties ea defraudant, compensatur illi cum obligatione pœnæ, cui subditi subjiciuntur. Unde videtur Principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento pœna illa defraudantibus irrogetur. Quod eo magis præsumendum videtur, quò (ut quidam doctus Recentior dicebat) solutiones gabellarum certò excederent Principum necessitatem, si subditi integras impositiones solverent. Præterea adhuc in sententiâ (communiori quidem et probabiliori) non dari legem mixtam, nempe, quæ præcipit, et pœnam imponit, quæ non obliget ad culpam; nihilominus in præsentî casu, existente lege, quæ præcipit ut solvatur gabella et pœnam injungit non solventibus, dici potest quòd tunc peccat fraudans, quando non soluta gabella nollet etiam post confiscationem solvere pœnam: lex enim hæc videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id quod dicit *Sanch. Cons. lib. 1. cap. 5. dub. 1. n. 22. cum Salon. Cord. Ang. Mercad. Met. et aliis*) ut solvatur gabella, aut pœna. Quod hic magis videtur præsumendum in hujusmodi pœnis lucrativis pro Rege, in cuius beneficium cedunt, quam in aliis, tantum afflictivis. Saltem dubium est, an lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ, et pœnæ; vel tantum pœnæ, et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire. Nihil autem obstat dicere, quòd talis defraudatio esset in damnum eminentium hujusmodi tributa; nam respondetur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emptores, quam erga Regem vendentem; ipsis autem imputandum est, si non invigilent, nam sub tali conditione gabellas emunt, et, si in alio amittant, in alio lucrantur propter pœnam contraventionis. Hæc dici possunt pro hac secunda sententiâ; an autem propter has rationes (quæ cæterum non videntur contemnendæ) ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.

Sentit autem *Sanch. Cons. cap. 4. dub. 10. n. 7.* neminem, qui palam et recta via transit, teneri solvere vectigalia, ratione transitus per portam, vel pontem, quæ imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda hæc statuta in portis, vel pontibus. Et hoc probabile putat *Sanch. n. 12. cum aliis*, etiamsi quis consultò merces, aut se occulet, quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur, nisi petita. Generaliter verò loquendo de omnibus vectigalibus, putat *Lugo D. 36. n. 43. cum Mol. D. 674. n. 9.* moneños esse Populos ad tributa solvenda, sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi

suadeant in tanta vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuissse ad publicas necessitates.

Quæritur IV. An teneantur solvere gabellas subditi deferentes res ad usum proprium? Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes, nullum deberi vectigal de rebus cuique deservientibus ad usum proprium et familiæ, ut expressum habetur in *l. Universi C. de vectigal.* Et confirmatur in *cap. Quamquam de Censib. in 6.* ubi: « Quamquam pedagiorum exactiones regulariter merito sint damnatæ. » Quòd tantum de rebus ad usus proprios fortè dispositum putat *Lug. D. 36. n. 88. in fin.* Unde refert *Sanchez Cons. lib. 2. c. 4. D. 44. n. 2. cum S. Ant. Jason. et Gabr.* hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi expressè imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium, quia, cum sit res odiosa, et contra jus commune, expressa indiget mentione. Sed dubium hinc oritur, an solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci? Prima sententiâ negat, et hanc tenent *Cajetanus v. Vectigal, sub initio, Sotus de Justit. lib. 3. quæst. 6. art. ult. v. Causa, et Host. Angel. Tab. Led. ac alii apud eundem Sanch. l. c. n. 4.* Quia (ut aiunt) injustum est gravare pauperiores, cum isti pluribus indigeant ad usum proprium. Secunda verò sententiâ affirmat, eamque tenent *Lugo de Just. D. 36. num. 71. Less. cap. 33. D. 7. et Sanch. n. 6. cum Nav. S. Anton. Angles, Sylo. Gab. et Rosell.* Quia talis consuetudo (quæ instar legis obligat) non esset quidem injusta, non enim gravarentur magis pauperes, quam divites, dum divites ob majorem copiam famulorum, quos alunt, et majorem sumptuum largitatem plus emunt, quam pauperes. Dicunt tamen *Lessius, l. c. et Sanch. n. 7. cum Corduba, etc.* quibus adhæret *Lugo dicto n. 27 et 71.* ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam, et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia? Dicunt *Lugo dicta D. 36. n. 69. cum Bartolo, et Decio, Less. lib. 2. c. 33. n. 62. ac Sanch. D. 15. n. 2. cum Sylo. Baldo, Felin. Rosella, Panorm. Gigas, Isern. Bacz. etc.* quòd si paupertas in aliquo eò deveniret, ut hic non posset alere se et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios, aut debita, vel propter alias necessitates, non tenetur solvere gabellas; quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prius alat se et suos, deinde tributa solvat. Subduntque *Sa, et alii AA.* citati, etiam Ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse Princeps remittere præsumitur.

617. — Quæritur V. An populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem? Plures sunt sententiæ, nam in dubio negativo affirmant eos teneri *Less. lib. 2. cap. 33. dub. 8 n. 64. ac Sotus, Palac. Malder. etc. apud Lugo D. 36. n. 86.* Ratio, quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Principis, cujus auctoritas est in possessione præcipiendi. Sed negant *Moñne D. 674. n. 6 et 9. concl. 5. Diana t. 3. tract. 3.*

R. 30. cum Villal. Arag. Fill. etc. Lugo de Justit. D. 36. n. 89. et Sanchez Cons. l. 2. c. 4. dub. 6. num. 5. cum S. Antonin. Host. Cujetan. Sylo. Gabr. Med. Cord. Arm. Tab. Ang. etc. Id tamen intelligendum putat Lugo, si adsit aliqua præsumptio de injustitia tributi, quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum præsumptio fundet partem contrariam: quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait Lugo) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus probandi justitiam tributi incumbit Principi, qui petit illud. Hinc limitant præfati AA. suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causæ: non vero de antiquis, quorum causæ non est memoria; et ideo præsumenda sunt justa; nisi (ait Molina dicto n. 6.) semper adfuerit gravis suspicio, sive conjectura de ejus injustitia, vel de cessatione causæ. Probant autem dicti Auctores præfata secundam sententiam ex c. *Peroñit de Censib.* ubi dicitur census, cujus causa ignoratur, non deberi, his verbis: « Oportet, ut omnis » census ad quid esse, quando persolvi debeat, præsciatur. » Item ex c. *Quamquam de Censib.* in 6. ubi: « Quamquam pedagiorum » exactiones regulariter merito sint damnatæ, tanto tamen dis- » trictius, ne ab Ecclesiasticis exigantur, prohiberi oportet. »

Dices: Lex in dubio præsumitur justa, ita et tributum. Respondet Lugo n. 90. non eandem fieri præsumptionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura à viris probis censentur injusta, quia (ut notat Molina d. num.) « Rari sunt, qui veritatem in » hac materia Principibus dicant, cupientes eis placere: et Po- » puli non audent se opponere, neque sufficienter audiuntur. » Non est ergo (subdit Lugo) præsumptio illa ita fundata in Lege tributi, ut dubia expellat, cum tot gravissimi DD. dicant, pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariæ de facto concurrant. Neque obstare dicunt regulam illam, quod Superiori præcipienti in dubio parendum sit; omnes enim, dicit idem Lugo dict. n. 90. v. Dices, fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; et ita etiam docet Less. lib. 2. cap. 31. n. 10. et cap. 41. n. 77. in fin. Sotus de Teg. secret. Membr. 3. qu. 2. Concl. 2. Cordub. lib. 3. qu. 6. et Sanch. loc. cit. et Dec. lib. 6. cap. 3. n. 24. cum Arag. Bann. Tap. Sayr. Met. Lop. Man. Rodrig. Henriq. Salas, etc. Ratio, quia in dubio favendum est ei, de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi præponderat possessioni Superioris. Confirmant eandem sententiam plures Juristæ apud Sanch. Cons. dicto num. 5. ut Bartolus, Corneus, Decius, etc. dicentes, quod, cum tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum.

Hæc in dubio negativo; quid in positivo, nempe, cum probabile est tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? Affirmant Suarez, Vasq. et Turr. apud Lugo D. 36. num. 91. Sed communissimè negat Less. l. 2. cap. 33. n. 67. asserens ess

communem sententiam DD. cum P. Navarr. lib. 3. c. 1. n. 263. Item Sanch. Dec. l. 6. c. 3. n. 7. Laym. lib. 3. trac. 3. cap. 3. n. 6. Pal. tr. 1. D. 2. p. 6. n. 5. Lugo dicto n. 91. et Sporer de 7. Præc. cap. 5. n. 154. cum Azor. Cajet. Sylo. etc. vocans pariter communem; aliique multi, quos congerit Diana tom. 1. p. 1. de Parlam. R. 22. et p. 2. tr. 3. Misc. R. 59. Ratio, quia subditus justè tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. Et huic sententiæ tandem convenit etiam Suar. tom. 5. in 3. part. D. 4. Sect. 6. n. 6. in fin. ubi fatetur, non esse obligationem obediendi, quando saltem manifestè probabile est mandatum esse supra potestatem præcipientis. Et expressè eam docet D. Antoninus p. 2. n. 1. cap. 13. §. 8. ubi sic ait: « non solventes pedagia, quia sunt instituta ex injusta » causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur) » non peccant, nec tenentur restituere, juxta Raymundum. »

An autem peccent exigentes publica tributa in dubio, an sint justa? Affirmant Mol. loc. cit. n. 7. et Sanch. Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 7. n. 2. cum Navarr. Sylo. Caj. Ang. Arm. Host. etc. nisi ipsi sint subditi, et à Principe ad has exactiones compellantur, ut videm DD. limitant. Sed Lugo cum Vasq. et Turr. n. 93. excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando Regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientium consilio. Inò Lugo n. 28. sentit, non peccare exactorem, quando ei de injustitia non constat; potest enim præsumere pro justitia tributi, præsertim in tanta opinionum varietate.

Quæritur VI. An creditor Regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam, alteri locatam? Negant Corduba, Reginald. et Grass. apud Lugo D. 36. n. 72. Sed affirmant communiter Less. cap. 33. dub. 10. Sanch. Cons. lib. 2. cap. 4. dub. 48. Molina D. 674. n. 10. et Diana tom. 1. p. 2. tract. 2. Misc. R. 16. cum Navar. Vasq. Sylo. Bon. Turr. Molf. Nald. Vega, etc. et consentit Lugo n. 76. Ratio, quia conductor majus non habet jus, quam Rex; si ergo Rex injustè ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor. Idem dicunt Less. ib. n. 76. v. Secus, et Lugo n. 82. cum Sylo. P. Navar. et Vega, si gabella fuerit alteri vendita. Hoc tamen non procedit, ut rectè ait Lugo n. 80. quando debitum contractum fuit à Rege, postquam gabella fuerit locata, aut vendita.

Quæritur VII. An emens mercem à defraudante gabellam teneatur ad ipsam? Affirmat Sylo. apud Croix lib. 3. part. 2. n. 276. Sed probabilissimè negat Sanch. lib. 2. cap. 4. dub. 12. n. 3. Lugo D. 56. a n. 65. Sporer de 7. Præc. n. 151. ac Molina, Less. Bonacina, et Dicast. apud Croix loc. cit. Ratio, quia gabella non est onus strictè reale gravans mercem, sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non à quovis habente rem illam, à solo venditore solvendum, qui, facta venditione, adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellæ. Id tamen intelligendum, ut omnes dicant, modò emptor non coope- retur positive ad defraudationem tributi. Item excipiunt Lugo

à n. 65. et *Sporer loc. cit.* si emptor adverteret, ex huiusmodi frequentibus emptionibus fraudulentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, Principi grave damnum evenire.

618. — « 6. Cæterum ordinariè injustus, seu malæ fidei damnificator, aut possessor tenetur, non tantum restituere rem ablatam, et fructus perceptos (exceptis expensis) * (*Sed ex l. Adeo 7. §. Ex diverso. ff. de Acquir. dom. possessori malæ fidei negatur actio ad repetendas expensas. Hinc probat Sanchez de Matrimon. lib. 6. D. 58. n. 35. et Lugo putat tutam sententiam, posse Dominum retinere expensas utiles in re, factas à fure. Attamen Lugo, Molina, Lessius, Palao, Navarrus. Coarwo. etc. apud Croix lib. 3. part. 2. n. 221. oppositam merito vocant probabiliorè; Præfata autem lex prout pœnalis non obligat nisi post sententiam*)*, et industria); sed etiam rescircire damnum emergens, et lucrum cessans, cum verè sit injusta causa talium damnorum. * (*Etiamsi hæc damna sint ignorata; modo sint prævisa, saltem confusè, ut advertunt Croix l. 3. p. 2. n. 198. Salm. et alii cit. n. 613. in fin.*) * Unde, si dominus, re sua retenta, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset, ex agro suo aut pecunia, centum florenos, et alter parvam, vel nihil, debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis: quamvis communiter soleant dominum plurimum remittere, si res componatur. *Laym. l. 3. tr. 2. cap. 4. n. 7. (V. Not. XXXIV, pag. 420.)*

619. — « 7. Si res aliena, dum injustè detinetur, crescat, aut si pretium ejus augeatur, domino crescit, ac proinde id ei præstari debet. *Vide Laym. hùc lib. 3. t. 2. cap. 4.*

620. — « 8. Si res aliena, dum injustè detinetur, pereat, aut deterior fiat, idque casu, vel justa hostium incursione, vel naturaliter, et certum sit, apud dominum æquè perituram fuisse, non tenetur alter restituere: quia nihil novi detrimenti domino apud furem, v. gr. accidit, quod non apud ipsum. Si verò non fuisset peritura apud dominum, vel saltem non nisi per injuriam, tunc injustus detentor adhuc tenetur ad restitutionem, licèt sine culpa sua res perierit. *Laym. tr. 2. cap. 4. n. 2.*

« 9. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque ipsius culpa, aut quia is eam absumpsit, alteri donavit, destruxit, etc. tunc, etiamsi domino relicta fuisset certò peritura, nihilominus tenetur pro ea domino satisfacere, ut est communis apud *Laym. loc. cit. Lessium, etc.*»

Pro majori claritate quæritur, an teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditæ, quæ æquè apud dominum peritura fuisset? Distinguendum: Si res periit apud furem sine culpa sua, neque alterius, et eodem tempore ac periculo, quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem: quia furtum, licèt fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effectivè accidat: Ita *Bus. ut mox supra, Laym. de Rest. cap. 4. ex communi, Salm. eodem tit. c. 1.*

n. 52. cum *Less. Pal. Dicast. etc. Spor. n. 162. Holz. n. 400.* Et confirmatur ex *lib. 1. ff. Ad leg. Rhod. etc.* ubi dicitur, non teneri ad restitutionem naviam, qui ex una in aliam navim deteriorem, invito domino, transtulit mercem, quæ perit; pereunte prima navi in eadem tempestate. Sed dices: Quomodo extinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis ex injusta exceptione jam contracta? Respondeo: extinguitur eventu illius communis periculi, quo fit, ut nullum damnum ex furto domino eveniat; non enim faciendâ est reparatio damni, quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum debeat, ut damnum reparetur; Probavimus autem n. 561. ex *D. Thoma*, quod sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1. sine sua culpa; nam si fur rem consumpserit, vel ex negligentia culpabili perdidit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem, ut dicunt *Bus. sup. n. 9. Salm. l. c. et Laym. cum Mol. et communi.* Quamvis *Spor. de Rest. n. 168. et Less. l. 2. c. 12. n. 93. cum Vasq. et aliis* excusent furem à restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco, et intra idem tempus, quo jam præviderit rem apud dominum æquè perituram; quod probabile rectè putant *Laym. n. 2. ac Lugo D. 18. n. 77.* quia revera fur, eo casu, nec etiam est causa damni.

Dixi 2. sine culpa alterius; nam, ut bene advertit *Elbel de Rest. n. 77.* teneretur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis; unde remanet ad eam obstrictus fur, qui prius obligationem contraxit. Ita *Elbel Holz. Bus. Spor. et alii communiter.* Dixi 3. eodem tempore et periculo; nam si, transacto periculo illo communi, fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo, dicunt *Salm. l. c. n. 15. cum Pal. Dicast. et Less.* furem teneri ad restitutionem, quia, non restituendo, fuit in mora culpabili. Sed adhuc probabiliter *Croix l. 3. p. 2. n. 218.* excusat furem à restitutione, semper ac eveniat commune periculum, in quo æquè apud dominum res peritura fuisset: rectè enim ait *Croix*, teneri tunc quidem furem ratione moræ ad restituendos fructus, quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quod dominus damnum illorum fructuum pateretur; non tamen tenetur rem restituere, cum, non mora, sed periculum fuerit vera causa, quod dominus rem amitteret.

621. — Si quis occidat agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valiturus erat decem, dicunt *Sotus, Bann. Salon. etc. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 236.* restituendos esse decem denarios. Sed probabilius *Less. Mol. et Dicast. cum Croix ib.* tenent ex communi, restituendos tantum quinque. Bene tamen excipit *Croix* cum *Lugo*, nisi dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel quia caret pecunia, vel quia non habet amplius opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si dominus eum reservaturus fuisset ad tempus incrementi.

Quid, si dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris

pretii, fur verò consumpserit tempore incrementi? Sentiant *Molin. Vasq. Laym. Less. etc. apud Salm. de Rest. c. 1. n. 58.* Furem non teneri nisi ad pretium vilius, tum, quia restitutio faciendâ est juxta quantitatem damni domino illati; tum, quia venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriæ, qui non debetur domino: Et hanc sententiam *Salm.* probabilem putant. Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent *Lugo D. 18. n. 126. Pal. de Just. q. un. p. 44. §. 9. P. Conc. tom. 7. pag. 106. n. 24. et Salm. n. 59. cum Sylo. Reb. et Vill.* Ratio, quia res domino suo fructificat, licet dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed fructus rei; unde, deductis expensis, totus ei debetur. Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem creverit valor, sed postea apud ipsum decreverit ad pristinum valorem? Respondet *P. Concina l. c. pag. 105. n. 21.* furem teneri ad restituendum vilius pretium, quoniam restitutio non obligat, nisi ad mensuram damni illati. Sed id mihi videtur penitus improbabile, quoniam, cum pretium agni creverit à quinque in beneficium domini, et eo tempore culpabiliter agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem, et mora furis fuit quidem causa hujus damni; quapropter non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. — « 10. Qui, fingens se pauperem, vel alium quam est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuerit, qualis ostiatim mendicantibus datur; secus, si fuerit magna; tunc enim, quia subintelligitur conditio hæc (si pauper sit), tenetur restituere secundum *Molin.* danti; secundum *Palaum* vel danti, vel aliis pauperibus. Vide *Escob. t. 3. E. 2. c. 6. n. 109.*

623. — « 11. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod ante acceperat commodatum, conductum, vel precarium, non tenetur restituere: quia nec ratione rei acceptæ, cum ea, nec in se, nec in pretio extet; nec ratione acceptionis, cum jure eam consumpsit; nec ratione contractûs, cum hic non obliget, nisi re pereunte tua culpa. *Less. Hurt. Trull. Diana p. 5. Ir. 8. D. 10. Imo probabiliter ne id quidem, quod ante illam necessitatem erat furatus, et in ea consumpsit, quia furtum illi non ademit jus, quod ad rem in tali casu habebat. Concina. Pal. Hurt. Dian. ut. cit. R. 8. contra Less. et Vasq. sicut neque, si in ipsa necessitate accepisset, et consumpsisset. Dian. l. c. R. 9. ex Azor. et 6. aliis, contra Less. (Vide quæ diximus Quæst. IV.)*

624. — Certum est autem, quod mutuarius, qui in extrema necessitate rem mutuam consumit, tenetur adhuc restituere mutuum: quia tunc consumit rem propriam, cum rei mutuatæ transferatur dominium in mutuarium.

625. — Quæritur, ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio, an sit venditoris, et postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit? Dicunt aliqui, eum teneri ad totam rem reddendam uni, vel alteri, de quo dubitat an sit ejus; vel paupe-

ribus, si ignoretur persona. Sed probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii, cum ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubia fide, et ideo nequit rem sibi totam retinere: ex altera parte non videtur æquum, eum teneri totam restituere, cum dubium est, an res sit aliena. Ita *Lugo d. 17. n. 80 et 81. Less. l. 2. c. 14. n. 15. Pal. D. 3. pun. 3. n. 2. c. Salm. c. 62. cum Dic. et Villal.*

ARTICULUS III.

An, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. gr. per mutilationem, occisionem, etc.

626. Ad quid teneatur occisor? — 627. An impotens ad restituendum in uno genere, teneatur in alio? — 628. Quid, si quis, occidens Caium, putarit occidere Titium? Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem Canonis? — 629. Quid, si quis incendit domum Titii, putans eam esse Cui? — 630. An valeat remissio Patris occisi in præjudicium filiorum? — 631. Vide alios casus. Quibus hæredibus faciendâ restitutio? — 632. An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate? — 633. Quid, si damnum istorum intenderit? — 634. Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi? — 635. Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat. — 636. Quid, si hoc etiam intendat? — 637. Ad quid teneatur invasus, excedens moderamen inculpate tutelæ? — 638. Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem? — 639. An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinisset pro lucro amisso?

626. — « RESP. Injustus occisor, aut mutilator in conscientia tenetur tantum restituere pro damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, etc. directè ab eo causata sunt, juxta prudentis arbitrium: præcisè autem pro vita, membro, vel civitate nihil tenetur restituere secundum rigorem, cum sint bona altioris ordinis, quæ pecunia æstimari non possunt. Ita contra *Sotum, Sylvium, etc.* probat *Less. l. 2. c. 9. d. 23. V. Laym. l. 3. t. 3.* »

627. — Quæritur, an impotens ad restituendum in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori, puta, si quis hominem occidit, aut vulneravit, aut infamavit teneatur pecuniam dare, si nequeat aliter damnum compensare? Adest duplex probabilis sententia. Prima affirmat eum *Soto de Just. l. 4. q. 6. art. 3. ad 3. Cajet. Sum. v. Restitutio, item Sylvest. Mercad. Arm. Arag. etc. apud Lugo D. 11. n. 4.* Et pro hac sententia videtur esse *D. Th. 2. 2. q. 42. art. 2. ad 1.* ubi ait: « Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei compensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore. » Idem repetit *ibid. ad 2.* loquens de restitutione famæ: Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare. Ratio, quia qui non potest

totum damnum, tenetur saltem compensare partem, quam potest. *Secunda* verò communior et probabilior sententia negat, eamque tenent *Less. l. 2. c. 9. n. 141. Lugo loc. cit. a. n. 5. et Disp. 15. n. 23. Laym. l. 3. tract. 3. p. 3. c. 6. n. 2. Bonac. D. 2. q. ult. sect. 2. p. 10. n. 10. Sanch. Cons. l. 1. c. 4. d. 1. n. 7. Croix l. 3. p. 2. num. 299. Sporer de 8. Præc. c. 6. n. 127. Salm. de Rest. c. 2. n. 80. et c. 4. n. 142. cum Bann. Vas. Vict. Fill. P. Nav. etc. Ac. probabilem putat P. Conc. t. 7. p. 110. n. 7. Probatur 1. *Exod. 21. 19.* ubi dicitur, quòd, convalescente vulnerato, « innocens erit qui percusserit, ita tamen, ut operas » ejus, et impensas in medicos restituat. » Ergo sufficit restituere tantum damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere: alioquin (bene arguit *Lugo*) percussor non diceretur innocens. Probatur 2. ex *l. fin. ff. de His, qui effud. etc.* ubi dicitur vulnerans teneri ad expensas curationis, et mercedes, quibus cariturus est vulneratus: « Cicatricum autem, » aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem. » Probatur 3. ratione, quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta æqualitatem damni illati, ubi autem restitutio facienda sit in genere diverso, nulla adest æqualitas, nec ulla erit unquam compensatio damni: per quamcumque enim pecuniam damnum minimè reparabitur, neque in toto, neque in parte: et sic respondetur oppositæ sententiæ. Communiter tamen præfati AA. monent, congruum esse, ut Confessarius imponat penitentiam pro penitentia vel æquitate aliquid læso elargiendum.*

« 1. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis » et voluntaria, vel licèt fuerit talis, si tamen homicidium vel » non præviderit, vel diligentiam debitam adhibuerit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem: tenetur autem, si præ- » viderit, et non caverit. *Bon. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 1.*

« 2. Qui occidit Caium, putans esse Titium, tenetur ad res- » titutionem: quia actio ista est Caio injuriosa. *Bon. loc. cit. » comm.* »

628. — Quær. I. An occidens Caium, putans se occidere Titium, teneatur ad restitutionem? Affirmat *Bus.* hic cum communi. At negant alii, quia homicidium respectu Caii est merè casuale, et involuntarium. De hoc vide in quæstione sequenti dicenda, quæ ad idem coincidunt. Sed hic dubium fit, an incurrat excommunicationem Canonis, qui volens occidere Clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit Clericum Paulum? Negat *Dian. p. 9. tr. 4. R. 31. cum Suar. de Censur. D. 22. sect. 1. n. 54. Conc. tom. 3. D. 53. n. 3.* et probabile vocat *Tambur. Dec. l. 9. c. 4. §. 3. n. 29.* Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed merè casualis et affectiva: solum autem affectus percutiendi Petrum fuit voluntarius, sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunicationem. Probabilius tamen dicunt incurrere *Sanch. de Matr. l. 9. D. 32. n. 26. cum Cordub. et Cov. Vica. de Rest. qu. 7. art. 1.*

n. 7. *Bonac. de Cens. D. 1. q. 2. p. 1. n. 20. cum Mol. Reb. et* aliis communiter, ut fatetur ipse *Tamb. n. 28.* Ratio, quia occidens Clericum ideo incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui Clericali; qui autem unum Clericum pro alio percuit, licèt erret in persona, jam lædit statum Clericalem, quia Clericum vult lædere, et de facto Clericum lædit. Sed dices, cur iste excommunicationem Canonis incurrit, et non obligationem restitutionis? Respondetur: differentia est, quia restitutio non debetur personæ, nisi ob injuriam personæ illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quæ in hoc casu jam adest; et quamvis respectu Pauli sit accidentalis et materialis, respectu verò statûs est substantialis et formalis. Tantò magis puto occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate, ut dicit *Sanch. l. c. cum Cov. Cordub. Leg. Vega, etc. contra Fill. t. 20. c. 3. q. 10. Spor. de 5. Præc. c. 3. n. 206. et Tamb. loc. cit. n. 25. cum Con. Henr. et Farinac.* qui afferunt pro se quamdam Declarationem S. C. Concilii ann. 1587. ap. *Dian. l. c.* ubi declaratum fuit, quòd mandans occidere Petrum, non incurrit irregularitatem, si mandatarium errans occidat Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideo mandantem non esse irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici, quòd ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarium, non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida. Nec obstat dicere, quòd si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum et occidit merè casualiter amicum, non incurrat irregularitatem, ut dicunt *Bon. l. c. cum Suar. et Sayr.* Sic etiam dicendum de eo, qui, volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: in primo casu tantum adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cum occisio illa omnino accidat præter voluntatem; et in casu nostro adest affectus, et homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficiat, licèt erret in persona.

629. — Quær. II. An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caii amici, teneatur Caio restituere damnum? *Prima* sententia cum *Bon. de R. in partic. Disp. 2. q. ult. sect. 2. p. 2. n. 8. cum Haunold. et aliis ap. Croix l. 3. p. 2. n. 200.* absolute affirmat. Ratio, quia omnis actio contra justitiam, executioni mandata cum advertentia, parit onus restitutionis; nec excusat error personæ domini, cum error sit tantum circa qualitatem, non circa substantiam. *Secunda* sententia cum *Leandro t. 10. q. 28. Molin. tom. 3. D. 127. n. 4. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. §. 6. n. 2. verb. Dixi; Sporer tr. 31. Rest. c. 2. n. 149. Lugo de Just. D. 17. n. 78. et D. 28. n. 86. Croix l. 3. p. 2. n. 200.* cum aliis doctis junioribus, et præsertim doctissimo Magistro meo Illustriss. Episcopo Torno negat eum teneatur ad restitutionem, modò is non intenderit, ne confusè quidem, incendere domum alterius quam Titii; nempe si non fuerit sic animo, actualiter saltem implicite comparatus,

quòd etiamsi scivisset domum esse Caii, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Caio, non ut Caio, sed ut domino domus, et ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus verò, si nullum alium intenderit lædere, quam Titium inimicum, invincibiliter credens domum esse Titii. Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quæ oritur ex damnificatione principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis nec, sufficit injuria materialis, et solùm effectiva sine animo sicut nec sufficit injuria tantùm affectiva, opere externo non completa, ut esset hæc. *Cardinalis enim de Lugo* sic loquitur: cum ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantùm injuriam irrogandi, quocumque alio excluso; si postea per errorem invincibiliter lædam Caium, injuria respectu Titii non est formalis et effectiva, sed dumtaxat materialis, et affectiva, ac merè accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum lædendi, nec in particulari, nec in generali, et ideo non teneor illi restituere damnum, quod oritur ex injuria. Nec obstat dicere, quòd ad obligationem restitutionis satis sit intendere aliquam actionem injustam, et eam exequi; nam respondent DD. citati, quòd ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficiat sola actio materialiter injusta, sed insuper requiratur actio formaliter, seu voluntariè injuriosa in alterum, qui læditur. Hæc autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro, cum accidat actio præter intentionem, quæ non est alicui formaliter injuriosa: si enim intendam tantùm lædere Titium, et quicumque alium excludam, tunc neminem voluntariè offendo; non Titium, quia de facto is non læditur, non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsus involuntaria, et ideo error est circa substantiam. Et ob eandem rationem idem dicunt *Spor. de 5. Præc. c. 3. n. 206. Fill. tr. 20. c. 3. q. 10. Croix l. 3. p. 2. n. 201. Leand. l. c. Tamb. l. 6. c. 4. §. 3. n. 31.* (contra *Bon. l. c. n. 8. cum Cov. Gom. et Sanch. l. 9. D. 32. n. 27. Suar. etc.*) de eo, qui occidit amicum, invincibiliter credens eum esse suum inimicum. Nec obstat textus in *l. 18. Eum qui §. Si injuria, ff. de Jurejur.* ubi dicitur, quòd, si quis læditur ab aliquo, qui putat eum esse alium, is habeat in illum actionem damni. Nam respondetur, id procedere in foro externo, ubi præsumptio scientiæ personæ læsæ stat contra lædentem, cui fides minimè præstatur, si asserat, se alium voluisse offendere; non verò in foro interno, ubi lædens certus est, se alium offendisse pro eo, quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto *Molin. l. c. Lug. D. 17. n. 78. Spor. tr. 4. de Restit. c. 2. n. 139.* et probabile putant *Leand. et Tamb. l. cc.* Ait enim *Lugo*, quòd si fur, rem injustè accipiendo, vult illam absolute possidere, tunc saltem in confuso velit injuriam inferre domino, quicumque ille sit; Secus verò, inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit v. gr. Principis; quia tunc non intendit absolute possidere. Sed huic doctrinæ non acquiesco, et adhæreo sententiæ, quam tenet *Sanch. Dec.*

l. 2. c. 23. n. 157. In furto enim non attenditur, cui voluerit facere injuriam, sed an verè voluerit rem accipere invito domino, cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem; à restitutione ob furtum: nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessorie illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessorie injuria domini; et ideo error domini, in casu furti, videtur esse circa qualitatem, in casu verò damnificationis circa substantiam.

650. — « 3. Si læsus ante mortem omnia remiserit, ad nihil tenetur occisor: quia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenus lædantur in patre contra ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria); ergo, sicut per eum jus acquirunt, sic etiam id amittunt, etsi non rectè faciat parens, si filii valde egeant. *Less. l. 2. c. 9. d. 26.* (Ita etiam *Salm. de Rest. c. 2. n. 113. cum Sanch. Sot. Bonac. et communiter contra Croix l. 3. p. 2. num. 310. cum Lugo: Facta autem remissione injuriæ, non intelligitur facta remissio damnorum; Vide ibid. num. 112.*) »

651. — « 4. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione non sit obligatio restituendi: per sententiam tamen judicis cogitur injurians satisfacere pro injuria.

« 5. Consilium est, ut Confessarius pro his injungat elemosinas, et Missas pro salute occisi.

« 6. Si occisus, vel mutilatus fuerit servus, vel animal, tunc etiam pro vita, et membris facienda est restitutio, quia horum pretio vita æstimatur; ac proinde tantùm debet restitui, quanti potuisset vendi; et pro mutilatione, vel cicatrice, quantum pluris venderetur.

« 7. Pro expensis funeris nihil restituitur, quia illæ aliquando faciendæ tandem fuissent; nisi fortè occasione illatæ necis, v. gr. extra patriam, majores fieri oportuerit.

« 8. Restitui debent impensæ, factæ in curationem et medicamenta vulnerati, vel occisi. *Fill. tom. 32. c. 8. num. 202.*

« 9. Item luera, quæ ex mutilatione, vel vulnere cessarunt; non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisita, sed pro majore, aut minore spe, quam læsus habuerit illa acquirendi. *Vid. Trull. l. 7. c. 8. d. 3.*

« 10. Si homicida à Magistratu plectatur, verius est, eum adhuc teneri ad damna resarcienda, cum morte sua tantùm satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi; qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc tenentur. *Fill. l. c. n. 214.*

« 11. Debet autem restitutio fieri tantùm parentibus interfecti, filiis, et uxori: quia hi soli directè lædantur, cum moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occiderit animo etiam nocendi aliis; nam tunc etiam his eum restituere teneri dicit *Card. Lugo de Just. d. 11. n. 8. ex Less. Vide Trull. l. c. d. 4.* »

Quær. I. Quibus hæredibus teneatur homicida restituere damna? Et quænam damna restituenda sint? Certum est I. quod hæredibus necessariis, ut filiis, parentibus, et etiam uxori, restituendum est damnum et lucrum cessans, non tantum illud, quod cessavit in vita occisi, sed etiam ejus mortem, juxta tempus, quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attentâ ætate, valetudine, etc. ut recte docet *Sanch. Cons. l. 1. c. 4. d. 2. n. 10. cum Panorm. Gom. Ang. Palao, etc.* Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem, ut idem *Sanch.* bene advertit cum *S. Thom. Navar. Sot. Salon. Arag. et aliis*, contra *Panormit. Gom. et alios*. Certum est II. quod restituendum est hæredibus non necessariis omne debitum reale contractum cum defuncto ante ipsius obitum, nempe damnum ejus bonis interrogatum per occisionem, et lucrum, quod amisit vulneratus tempore quo vixit: non autem lucrum, quod cessavit à tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale, cum defuncto contractum, ut dicunt *Sotus, et alii doct. apud Sanch. l. c. dub. 3. n. 9;* et consentit *Croix l. 3. p. 2. n. 309.* dicit autem *ibidem* quod, si nullus superfuerit hæres, restitutio ditorum debitorum realium facienda sit pauperibus. Addit etiam *Croix eod. n. 309.* quod, si uxor (et idem dicendum esset de filiis et parentibus) postea æquè commode nuperit, vel si quis ipsi alimenta præstiterit, huic nihil restituendum sit, quia tunc reipsa non patitur damnum.

632. — Quæritur II. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis, vel aliis, bona, quæ occisis illis probabiliter daret, si viveret? Tres sunt sententiæ. *Prima* universè affirmat, quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona, habent tamen jus, ne vi impeditus fuisset defunctus, quominus ea ipsis elargiretur. Ita *Vasq. Scot. Azor. et alii apud Salm. de Rest. c. 2. n. 105.* *Secunda* dicit, restitutionem deberi tantum fratribus, præter parentes, uxorem, et filios. *Tertia*, et quidem probabilior sententia, quam tenent *Bus. infra n. 13. cum Less. et Trull. item P. Conc. tom. 7. p. 214. n. 18. et Salm. dict. l. n. 108. cum Soto, Lugo, Fill. Bon. etc.* docet, nihil deberi aliis, nisi parentibus, filiis, et conjugi, etiamsi homicida illorum damna prævideret. Nec obstare aiunt *Salm. n. 108. et Lugo Disp. 11. n. 117.* id, quod dicit *Sanch. Cons. l. 1. c. 4. d. 3. n. 11.* esse semper contra justitiam, impedire vi aliquem à consecutione boni, cum hujusmodi impeditio prævidetur: nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens, et remotè sequitur aliquod damnum, quia tunc vis aut fraus non censetur esse illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem qua quis habet jus, ne vi impediatur à consecutione justitiam boni, obtinet, quando directè intenditur illius damnum, non verò si eveniat per accidens.

633. — Contra autem dicunt *Salm. dict. l. n. 108. cum Cajet. Mol. etc.* teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. Sed concedunt, satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, eum tunc etiam ad nihil teneri, cum deficiat

ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos, ut tenet *Sanch. Sot. Trull. Dic. Bon. dict. n. 108.* juxta dicta *supra n. 583.* Sed huic sententiæ nequeo acquiescere: nam occidens, animo nocendi directè aliis, certè peccat contra justitiam erga illos, cum habeat quæque jus, ne vi impediatur à consecutione justitiam boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo lædit illos, et eum ideo teneri eos indemnes reddere rectè dicunt *P. Conc. l. c. Tamb. de Rest. ex homic. c. 4. §. 3. n. 13. cum Less. et Vioa de Rest. Q. 7. Art. 1. n. 8. infine, Croix l. 3. p. 2. n. 310. Elb. cum Henr. et Ills.* Neque hæc valet dicere quod, si hic tenetur ad restitutionem, cur non tenebitur is qui impedit alterum ex odio à consecutione justitiam boni, quem dictum est *supra n. 584.* non teneri? Respondetur quod ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravæ voluntatis odientis, sed hic prodiit in vim externè injustam, prout est homicidium debitoris: quisque autem habet jus, ne vi privetur justo bono, et ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnum.

634. — « 12. Elsi probabile sit, deberi etiam restitutionem » creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenerit; » contrarium tamen etiam probabile (saltem secundum limitationem casus præcedentis) est, cum occisio illa non sit directè » causativa illius damni. Vide *Laym. loc. cit. n. 4.* »

In hac quæstione, scilicet, an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum, tres sunt sententiæ. *Prima* dicit eum teneri, si homicida præviderit eorum damnum. Ita *Sanch. et Tap. apud Salm. de Rest. c. 2. n. 110.* *Secunda* dicit eum teneri, sive præviderit, sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. *Mol. et Laym. apud Salm. n. 110.* *Tertia* autem sententia, quam tenet *Tamb. de Rest. c. 4. §. 3. n. 12. cum Less. Soto, Bec. Dicast. etc. Salm. dict. l. n. 11. et Vioa de Rest. q. 7. Art. 1. n. 8.* docet eum non teneri ad restitutionem, etiamsi præviderit damnum, modo non intenderit, quia damnum illorum tunc evenit per accidens. Secus, si damnum creditorum directè intendisset, ut *Tamb. dict. l. n. 13. et Vioa;* et hoc rectè vocat communis et probabilis *P. Conc. t. 7. p. 214. n. 10.* juxta mox supradicta *n. præced.*

« 13. Non tenetur occisor aliquid eis restituere, quos occisus » alebat ex liberalitate, quia damnum illorum per accidens sequitur. *Less. l. 2. c. 9. art. 26. Trull. loc. cit. (Vide mox dicta n. 632.)* »

« 14. Nec tenetur ad damna, quæ v. gr. proveniunt ex morte » alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium » fecisse, et sic captus plecteretur: quia hujus mors non directè » causaretur ab ipso, sed per accidens, et ex errore, vel malitia » accusatorum. Vide *Bon. d. 2. q. ult. sect. 2. p. 2.* »

635. — Quær. I. An tenearis restituere damnum alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe, si illi crimen imputetur? Respondet *Less. l. 2. c. 9. Dub. 16. n. 110.* quod certè ad nihil teneris si non advertas ad damnum illi eventurum. Quid, si advertas?

Navarr. apud Sanch. Cons. l. 1. c. 4. dub. 5. n. 6. aliiq. ap. Less. l. 2. c. 9. n. 111. dicunt te teneri ad restitutionem, quia tunc fuisti causa efficax damni. Probabilius tamen negant te teneri *Less. dict. n. 111. cum Soto, Lopez, et aliis, item Sanch. n. 7. Tamb. Dec. l. 6. c. 4. §. 1. n. 3.* Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa, ex qua provenit damnus non ex se, sed ex errore aliorum, licet error prævideatur: modo tamen (ut bene limitat *Less. num. 114. Tamb. n. 4. et Croix l. 3. p. 2. n. 157.*) actio illa exterior non sit talis, ut ea ejusque circumstantiæ proximè influant moraliter ad imputationem in tertium, puta, ut dicunt *Viva de Rest. q. 7. art. 1. n. 5. Tamb. et Croix ll. cc.* si occidas indutus vestibus, vel amnis Pauli, vel in domo, aut agro, aut eam famulis Pauli. Nisi (addunt tamen *Less. l. c. et Pesch. ap. Croix*) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam, quamvis peccare possit contra caritatem, si tunc parum ipsius intersit jure suo uti.

636. — Sed majus dubium fit, si non solam advertas, sed etiam intendas, ut homicidium tuum alteri imputetur? *Lugo de Just. Disp. 8. n. 75. cum Caj. Ricc. Cord. Aug. etc. et D. 11.* (Et idem sentit *Viva l. c.* sibi non bene congruens cum dictis à se *q. 2. art. 1. n. 5.*) affirmat, te tunc teneri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi efficit, ut sit causa moralis illius damni. Verùm adhuc probabilis puto, nec etiam eo casu te teneri, ut docent *Less. n. 113. Sanch. n. 9. cum Angles. Tamb. et Croix n. 156. cum Diana, etc.* Ratio, quia semper ac actio ex se, vel ex suis circumstantiis, non sit proximè causans imputationem, ut supra explicatum est, intentio prava juxta communem sententiam non efficit, ut sit injustum illud opus, quod de se externè graviterque non est injustum, respectu tertii. Sed dices, sicut quis, occidens hominem, ut noceat fratribus, aut aliis, quibus ille beneficiebat, licet ex liberalitate, prout diximus *n. 633.* tenetur eis damnus restituere; sic etiam tenetur, qui alium occidit, ut alteri homicidium imputetur. Sed respondetur differre casum; nam ibi damnus fratrum illorum per se necessariò, et proximè erat conjunctum cum morte benefactoris; at in casu præsentis damnus ejus, cui imputatur homicidium, non est necessariò, per se, et immediate conjunctum cum morte occisi, sed remote et mere per accidens, cum propriè pendeat ex judicio aliorum putantium ob extrinsecas conjecturas ipsum fuisse homicidam. Unde hic homicidium est tantum occasio imputationis, non verò causa, quia non influat proximè et directè.

637. — Quær. II. An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatae tutelæ? Negant *Sot. Mol. Sylb. Angl. etc. ap. Lug. disp. 9. n. 51. et Tamb.* probabile putat; quia tunc invasor censetur cedere juri suo. Attamen *Lugo n. 50. et Croix l. 3. p. 2. n. 305. cum Sanch. Navarr. Vasq. et aliis communiter,* probabilius putant eum teneri ad totum damnus, quia excedendo jam gravem injuriam alteri infert, et invasor

atque habet jus, ut à nemine ex privata auctoritate injustè occidatur.

638. Censet autem *Suar. ap. Croix l. 3. part. 2. n. 307.* quòd, si quis provocet alterum ad pugnam, et, illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnus; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabilius contradicunt *Lugo Disp. 12. n. 58. cum Vasq. et aliis;* quia, licet provocans peccet contra caritatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. — Quær. III. An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem, debeat detrahi pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisset? Affirmant *Molin. Reb. Diana etc. apud Croix loc. cit. n. 312.* Negant verò communiùs DD. cum *Steph.* ut asserit *Croix,* sed rationabiliter sententias conciliat *Bonac.* dicens, illud tantum detrahendum, quòd præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro.

640. Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit? — 641. Ad quid, si virgo consenserit? — 642. Quando delorator sub pacto matrimonii tenetur ad illud? An Corruptor, fictè promittens, teneatur ad matrimonium. — 643. Lim. I. Quid, si puella potuerit advertere fictionem? Dub. i. Quid, si vir sit melioris conditionis? Dub. 3. Quid, si puella disparitatem ignoraverit. Dub. 3. An his casibus vir teneatur, saltem ad damna? — 644. Lim. II. Quid, si timeatur malis exitus, vel scandalum propinquorum? et quid, si imminet dedecus familie? — 645. Lim. III. Quid, si vir extorqueat solos tactus? — 646. Lim. IV. Quid, si femina jam sit corrupta? — 647. Lim. V. Quid, si non stet per virum quominus matrimonium fiat? — 648. An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare? — 649. An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii? — 650. Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit? Quid, si fictè promiserit cum pacto impetrandi dispensationem?

640. — « RESP. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantum rependere damnus, quod ei ex tali injuria est secutum, idque vel matrimonio, vel damni æstimatione ad arbitrium prudentis, ut talem ninurum inveniat, qualem manens virgo invenisset. Vide *Sanch. lib. 7. d. 14. Fill. t. 32. c. 8. n. 209.* » (Hinc, si stuprator non possit dotare, tenetur ducere. *Tamburin. de Restitut. cum Lugo c. 5. n. 27. Nisi magnus sit excessus. V. infra n. seq. 641 et 649. infra.*) *

Unde resolves :

« 1. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde, » si stuprum mansit occultum, aut non impedivit, quin æque » laute nuberet, ad nihil tenetur stuprator. *Less. Bonac. q. 4. de Matr. p. 7.* (At, si virgo, antequam nubat, satisfactionem » petat, tenetur stuprator satisfacere, licet stuprum sit occultum » *Tambur. dict. lib. n. 32.*)

641. — « 2. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem » absque vi, fraude, vel promissione matrimonii, quia non est » facta injuria, *ibid. et Trull. d. 2.*

« 3. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur res- » tituere, quia adhuc consensit liberè : nisi forte preces tales » fuerint, ut vi et coactioni æquiparentur, ut si conjunctæ fue- » rint cum minis, vel metu reverentiali, v. gr. si fuit illius do- » minus, vel vir magnæ auctoritatis. *Trull. c. 9. d. 2.*

« 4. Si promissione vera, vel ficta matrimonii eam flexit, tunc » tenetur ducere eam, quia in omni contractu, ubi alter ex parte » sua acceptavit, et implevit, tenetur et alter implere, etiamsi » fictè contraxerit quia tenebatur ex justitia verè contrahere, » cum alioqui omnia humana commercia fraudibus paterent. Et » id quidem verum est, etiamsi stuprator religionem vovisset. » *Less. l. 2. c. 10. d. 3 et 4. Trull. d. 3.*

« 5. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere casu, » quo 1. Is puellam valde notabiliter conditione excederet, vel » verbis nusset fictionem facile indicantibus. 2. Si ipsa con- » scia esset prædicti voti : quia tunc ipsa contraxisset mala fide. » 3. Si ipse putavit, eam esse virginem, cum tamen non esset. 4. Si » ex matrimonio grave damnum, aut scandalum timeretur. 5. Si » ipse jam sacris initiatus est aut alteri matrimonio copulatus ; » tunc enim his casibus solum teneretur curare, ut æquè com- » modè nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter » *Vid. Sanch. 1. de Matr. d. 10. l. 1. Trull. l. 7. c. 9. d. 3.* »

Omnia hæc, cum agatur de rebus valde gravibus, et quæ fre- » quenter ad praxim deducuntur, sedulo hic discutienda et eluci- » danda sunt ; et primò videndum de obligatione viri, deflorantis » virginem sine promissione matrimonii ; secundò de eo qui deflo- » ravit, matrimonium promittendo.

§. I.

Ad quid tenetur deflorator, si non promittat matrimonium?

In hoc distinguendum : si virgo liberè consentiat, commune est » deflorantem nihil teneri ei restituere. Sed dubium 1. fit, an eo » casu teneatur ille satisfacere injuriam parentibus puellæ? Adest » duplex sententia probabilis. *Prima* negat, et hanc tenent *Sanch. de Matr. l. 7. D. 14. n. 11. Lugo de Pœnit. D. 16. n. 223 et 224. Suar. t. 4. D. 22. Sect. 4. n. 7. Less. l. 2. c. 10. d. 1. et probabilem putant Croix lib. 3. p. 2. n. 316. et Laym. l. 3. tr. 3. p. 3.*

c. 13. n. 1. cum *Soto P. Nao. et Vasq.* Ratio, quia si ipsa puella » cum sit domina sui corporis, nullam irroget injuriam patri, si » deflorationi consentiat, utens jure suo, tantò minus irroget deflo- » rator. Tantùm illa peccabit, et consequenter etiam violator, » contra pietatem patri debitam, et etiam contra obedientiam, si » de tali crimine expressè prohibitionem à patre habuerit, ut ait » *Lug. n. 226. Secunda* verò sententia affirmat, et hanc tenent » *S. Anton. 2. p. tit. 5. c. 6. §. 1. Nao. Manual. c. 16. n. 19. Cor- » dub. l. 1. q. 13. col. 4. §. Ubi;* item *Bañez, et Salm. apud Sanch. » dict. n. 11.* et probabilem putant ipse *Sanch. et Laym. n. 2. in » fine cum Cajet. Sylo. et Valent. relatis ibi n. 1.* Et idem tenet » *D. Thomas 2. 2. q. 154. art. 6. ad 3.* qui dicit : « Injuriam facit » (deflorator) patri puellæ, unde ei secundum legem tenetur ad » pœnam ; » nimirum ex *Deuter. 22.* ubi deflores, si in judi- » cium adducti fuissent, tenebantur solvere patri puellæ 50 siclos. » Id tamen bene advertit *D. Antoninus* locum habere tantùm post » sententiam Judicis. Cæterùm docet præfata secunda sententia, » tam puellam quàm ejus violatorem dupliciter peccare, nempe » contra castitatem et justitiam, at teneri deflorantem restituere » patri honorem ablatum per aliquod signum honorationis, veniæ » petitione, aut alio simili ; nisi præsumatur pater talem nolle satis- » factionem.

Dubium 2. fit, an violator puellæ consentientis restituere teneatur » parentibus damnum honorum, ipsis obvieniens propter dotem » quam augere debent ad filiam in Matrimonio collocandam? Affir- » mant *Azor. t. 3. l. 5. q. 1. Diff. 9. et Corduba l. c. quæst. 13. » d. 5 et alii.* Sed communissimè negant *Soto l. 4. de Just. q. 7. » d. 1. ad 2. Suar. t. 4. de Pœnit. D. 22. n. 26. Sanch. de Matr. » l. 7. D. 14. n. 11. Less. l. 2. c. 10. n. 9. Lugo de Just. D. 16. n. 8. » cum Vasq. Ronc. de Rest. c. 2. q. 1. p. 352. Mol. D. 206. n. 2. » Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. n. 2. cum Sylo. et Salm. tr. 12. de Rest. » c. 3. n. 2. cum P. Nao. Tapia, Reb. Bann. etc.* Ratio, quia sicut » puella, cum possit liberè nuptias respuere, non facit injuriam » parentibus, si ad illas minus aptam se reddat, consentiendo in » suam deflorationem, ita neque injuriam eis facit deflorator, » ipsam consentientem violans.

Excipitur 1. si vir deinde facinus propalando puellam infamaverit, tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ex infamatione proveniens, puellæ et parentibus resarcire, ut rectè advertunt *Laym. l. c. n. 2. in fine, et Salm. n. 7. in fine.* Excipitur 2. si deflorator sit valde dives et puella pauper, tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit, quia tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto suæ deflorationi consensisse : ita *Salm. dicto c. 3. n. 6. cum Bann. Villal. et Tapia.* Quamvis *Dicast. et Rebell.* dicant ad id teneri violatorem tantùm ex consilio et æquitate. Excipitur 3. cum *Laym. dicto n. 2. in fine,* si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad pœnam, propter injuriam parentibus illatam ; bene enim contra

ipsum competit parentibus actio pro injuria, ut dicunt *Lugo de Rest. D. 12. n. 10. et Molina D. 104. n. 13. cum Guttier et Salcedo.*

Cæterum loquendo de legibus, quæ in foro externo cogunt deflorem ad puellam ducendam aut dotandam (ut habetur in c. 1. et 2. de Adulter. et in l. unic. ff. de Bapt.) eo quod leges ordinariè præsumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, rectè dicunt *Salm. dicto c. 3. n. 5.* ad ea non teneri in conscientia deflorem, si puella revera sponte consensit. Leges enim, quæ fundantur in falsa facti præsumptione, non obligant in conscientia, ut diximus l. 1. n. 99. in fine v. Quarto.

Hic obiter adnotare juvat cum *Tourn. t. 3. p. 184. v. Quæres,* valde utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones Matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam fortè juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab Episcopis, prout fert Auctor præfatus in praxi deductum in quadam Diocesi Gallicana cum magno profectu. Præterea notandum cum *Sylo. ex Nao. et Sayro apud eumd. Tournely. p. 478.* quod, si vidua, habens bona relicta a viro cum conditione, ut castè vivat, fornicatur, nequit bona illa retinere propter conditionem non servatam.

Hæc de viro deflorante virginem consentientem. Si verò quis vi, minis, aut fraudibus violet, hic tenetur tam puellæ, quam parentibus omnia damna reparare, honoris, et fortunæ, ex c. Si culpa, de Injur. Hinc tenetur talem augere dotem, ut puella æquè bene nubat, ac si violata non fuisset: ita communiter *Lugo dicta. D. 12. n. 13. Less. c. 10. n. 17. Sanch. l. 7. D. 14. n. 12. Ronc. p. 352. q. 2. Laym. dicto c. 13. n. 3. et Salm. c. 3. n. 8.* Qui addunt, teneri deflorem etiam aliquid aliud dare puellæ prudentum arbitrio, propter mœrorem et periculum vexationis patienda à viro, si corrupta cognoscatur. Satisfacit tamen stuprator dotando, non tenetur enim eam ducere, si Matrimonium non promiserit, ut *Less. n. 13. Lugo n. 11 et 14. Salm. n. 9. cum Bann. Dicast. et Rebell.* Verumtamen Judex (ut notant *Salm. ib.*) bene potest eum obligare ad eam ducendam in pœnam sui criminis, ex cap. 1. de Adulter. juxta olim sancitam ex *Exodi 22. v. 8.* ubi: « Si seduxerit quis virginem... dormieritque cum ea, » dotabit eam, et habebit eam uxorem; » si autem ipse vellet eam ducere, at puella nuptias respueret, tenetur eam omnino dotare, ut rectè dicunt *Less. c. 10. n. 12. Ronc. loc. cit. Lugo n. 12. cum Azor. et Turr. ac Salm. n. 10. cum Rebel. et Dicast.* vide infra num. 643. Et idem dicendum etiam in dubio, an puella fuerit prius vel non ab alio corrupta, quia præsumitur ipsa integra, donec certò oppositum probetur. Item, si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestæ famæ, et ex suo injusto concubitu ipsæ famæ jacturam faciant. Secus verò, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur: ita *Laym. c. 13. n. 4. Ronc. loc. cit. et Salm. n. 11. ex communi DD.*

642. — Dubium sit 1. Quid si virgo injustè violata postea æquè bene nubat? Respondetur, ad nihil teneri violatorem nisi

ante Matrimonium, per sententiam vel pactum, dos fuerit puellæ adjudicata; nam alias nil tenetur præstare: non pro violatione virginittatis, quæ irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit: ita *Nao. Man. c. 16. n. 7 et 19. Less. c. 10. n. 15. Lugo D. 12. n. 16. Laym. c. 13. n. 4. cum Vasq. Corduba, et Azor. ac Salm. c. 3. n. 12. cum Dicast. Villal. P. Nav.* Qui tamen advertunt, quòd, si mulier malè tractetur à viro ob cognitum defectum, tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Dubium sit 2. An qui precibus repetitis et importunis, vel muneribus aut promissis, virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere vel dotare? Negant communissimè *Sanch. de Matrim. lib. 4. D. 10. n. 1 et 4. Less. cap. 10. n. 14. Lugo D. 12. n. 4. et Salm. cap. 3. n. 14. cum Vasq. Soto, Dicast. Diana, et P. Nav.* Ratio, quia preces illæ aut promissa non tollunt, quòd virgo verè sponte consentiat, cum possit facilè, ut decet, molestiam illam excutere. Excipiunt 1. præfati AA. si unà cum precibus junctæ sint minæ, aut metus reverentialis. Excipiunt 2. si preces essent adeo importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam quàm virginittatis jacturam; tunc enim sollicitatio tam importuna vi comparatur ex lib. 1. de Raptu, et Glossa in c. Scienti, de Reg. Jur. in 6. Tametsi bene addant *Salm. loc. cit. cum Sanch. et Less.* rarissimè id conlingere, dum scemina de facili possit, concepta ira vel aliter, a sollicitante se liberare. Excipiunt 3. *Ronc. dicta qu. 2. pag. 353. in fine, et Salm. n. 16. cum Bann. Tapia, et Villal.* si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea liberè consentiat deflorari, quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. Excipiunt 4. *Ronc. et Salm. l. cc. cum Reb. et Dic.* si vir nolit discedere et virgo consentiat, quia alias timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperiat. In his tamen et similibus casibus dicunt *Salmant. dicto n. 16. in fine,* teneri violatorem tantum ad partem, non verò ad omnem damnorum reparationem.

§. II.

Ad quid tenetur deflorator, si Matrimonium verè aut fictè promittat.

Quæritur I. An, qui per fictam promissionem matrimonii copulam extorsit à virgine, teneatur eam ducere? Prima sententià dicit, eum non teneri, sed satisfacere, si damnum reparaet eam dotando. Ita *Gabriel. et Bar'h. Led. apud Salm. de Matrim. cap. 1. n. 33.* idem tenet *Propos. ap. Tamb. Dec. lib. 7. cap. 5. §. 3. n. 44.* et probabile putat *Dic. ap. Salm.* (qui citant etiam *S. Antoninum*, sed non bene; nam hic p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 1. expressè tenet oppositum). Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit consensus; tenetur tantum ex damno illato; ergo sufficit ei, si damnum resarciat. *Secunda* tamen communis sententià, omnino tenenda,

docet ipsum obligari ad matrimonium. Hanc tenet *D. Th. Suval. q. 46. art. 2. ad 4.* et sequuntur *Busemb. ut supra, item S. Anton. p. 2. tit. 5. cap. 6. §. 1. Nav. Man. c. 16. n. 18. Sanch. de Matrim. lib. 1. D. 10. n. 3. Lug. D. 12. n. 20. Less. lib. 2. c. 10. n. 20. Escob. de Rest. c. 7. n. 36. Tamb. loc. cit. Pal. de Spons. D. 1. p. 2. n. 3. Elbel de Matr. n. 14. Salm. loc. cit. n. 34. Croix I. 6. p. 3. n. 69. Viou de Matr. q. 1. art. 2. n. 3. Laym. lib. 5. tr. 10. p. 1. c. 1. n. 11. Holzm. de Matr. cap. 1. n. 119 et alii passim. Præfatam sententiam probat *P. Holzm. ex cap. 1. de Adult.* ubi dicitur: « Si seduxit quis virginem nondum desponsatam, dormierique cum ea, dotabit, et habebit eam uxorem; si verò » patet virginis dare noluerit, dabit pecuniam juxta modum » dotis, quam virgines accipere consueverunt. » Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur, nam docet *Laym. l. 13. tr. 3. p. 3. c. 13. n. 3. cum Nav. Mol. Azor. P. Nav. etc. et Tourn. p. 363. R. 4.* quod lex præfata non obligat in conscientia ante Judicis sententiam. Hic tamen notandum, quod omnes conveniunt cum *Lugo D. 12. num. 11* defloratorem teneri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare. Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum *Lugo n. 16.* ipsum omnino teneri ad eam ducendum; nisi (bene excipit ipse *Lugo ib. cum Mol.*) conditio viri multum excederet fœminæ conditionem, quia nemo tenetur restituere cum suo damno nimis excedente debitum, juxta dicenda *n. 697.* Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsicis. Ratio 1. est, quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquam ei reddet æquale, nec damnum adæquandum reficiet. Ratio 2. quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias,* quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex justitia quamvis fictè contraxerit. Ut enim humanum commercium rectè servetur ob bonum commune, ipsum jus naturæ exigit, ut omnis fraus à contractibus absit, et propterea obligat decipientes, ut in pœnam suæ fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis fictè contraxerit, juxta communem sententiam, quam referemus *de Contract. n. 709.* Ita in casu præsentis deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere.*

645. — Hæc verò sententia limitatur I. nisi fœmina ex verbis au. aliis conjecturis facile poterat advertere deceptionem promittentis; tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare, cum ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter *Sanch. lib. 1. D. 10. n. 7. cum D. Th. D. Antonin. Ang. Sylo. Tab. etc.* Hinc docet *Less. cap. 10. n. 24.* quod, si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguis, vel nimias adhibuerit exaggerationes, tunc non tenetur ad matrimonium. An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infra videbimus *dub. 3.*

Sed hæc dubitatur 1. An teneatur stuprator ad nuptias fictè promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam noverit disparitatem? *Pal. loc. cit. et Pontius de Matr. l. 12. c. 2. n. 15. Croix lib. 6. c. 3. n. 71. Laym. de Spons. cap. 1. n. 11. cum Nav. Vasq. etc.* tenent, non sufficere solam inæqualitatem ad liberandum virum à matrimonio promisso, sed insuper requiri, ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere, cum non rarò viri fœminas dispares ducant. Sed valde probabiliter eum excusant cum *Busemb. ut supra. Salm. l. cit. n. 37. Lugo de Just. D. 12. n. 21.* (cum communi, ut asserit) et *Sanch. n. 5. cum S. Anton. Nav. Syloest. Ang. Arm. et aliis pluribus.* Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum, ad prudenter dubitandum de veritate promissionis; quod si fœmina eo casu non dubitaverit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suæ negligentiae imputandum. Sicque expressè docuit *D. Th. Suppl. q. 46. a. 2. ad 4.* ubi dixit, quod sponsus extorquens copulam à virgine per fictam promissionem, « tenetur eam ducere in uxorem, si aliam non » duxerit; sed si aliam duxerit, sufficit si ei de nuptiis provideat; » et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus » (Nota) sit melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis » evidens fuerit, quia præsumi probabiliter potest, quod sponsa » non fuerit decepta, sed decipi se finxerit. » Et in his casibus vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit, ut dicunt *Lugo n. 22. et Sanch. lib. 1. D. 9. n. 8. et D. 10. n. 8. cum S. Antonin. Syloest. Cajet. Sot. Nav. et aliis plurimis.* Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis. Quanta autem debet esse hæc disparitas ad liberandum virum à matrimonio, *Less. d. cap. 10. n. 21.* requirit, ut vir sit longè nobilior, nempe si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri; sed *Sanch. lib. 1. D. 10. n. 6. cum S. Anton. et Nav.* ait multo minorem disparitatem sufficere, nempe si nobilis ducere debeat filiam agricolæ, vel si ipse sit notabiliter opulentior, ut *ib. subdit Sanch. cum Nav. Lop. Cordub. Veracr. et admittit idem Less. loc. cit.* Sic enim loquitur *Navar. Manual. c. 16. n. 18.* « Obligatur ad explenda promissa... nisi essent valde » inæquales genere, potentia, vel divitiis, puta si ille esset nobilis, » et illa agricolæ, vel artificis filia. » Idem docet *D. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 7. §. 1.* ubi: « Servet promissum, nisi nimis distans esset » eorum conditio, puta mulier plebeia, vir nobilis et potens. »

Dubitatur 2. An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit? Affirmant probabiliter *Lessius loc. cit. n. 22. et Busemb. de Matr. cap. 1. d. 2.* Quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. At valde adhuc probabiliter negant *Lugo. D. 12. num. 31 et 32. Viou loc. cit. n. 4. Salm. de Matrim. cap. 1. n. 38. cum Corneio, Sanch. n. 21.* et probabile putant ipse *Less. loc. cit. et Cordub. Man. P. Led. Verac. apud Sanch.* Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad æqualitatem injuriæ illatæ; injuria autem illata in hoc consistit,

quod ipse non servet id, quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam non tenetur vir reddere plus quam mulier petiit: mulier autem ignorans conditionem viri nihil aliud petiit quam ut alter ejusdem suæ conditionis, vel parum excedentis eam duceret. Si igitur vir multo melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet redderet plus quam æquale injuriæ illatæ, dum redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit; et ideo non tenetur eam ducere, seil sufficit, si damnum reparet, eam dotando vel de nuptiis providendo.

Dubitarur 3. Utrum casu, quo mulier ob disparitatem cognitam, vel ob alias conjecturas potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum? Affirmant *Sot. Nao. Cord. et alii ap. Sanch. dict. D. 10. n. 18.* quia ipse jam injuste puellam defloravit. Sed probabilius negant *Less. cap. 10. n. 24. Lugo D. 10. n. 30. Sanch. n. 19. cum S. Anton. Sylo. Tab. Ang. Arm. Lop. etc.* Ratio, tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, ut prudenter percipere debuit, tunc rectè præsumitur liberè consensisse: tum, quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed amplius requiritur actio externa injusta, per se apta ad damnum inferendum, ut diximus n. 584. Hinc, si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expressè tenet *D. Th. l. c.* ut vidimus, ubi docet, stupratorem ad nihil teneri, si sit melioris conditionis, vel aliud signum dederit deceptionis, et *D. Th. sequitur S. Anton. p. 3. tit. 1. cap. 29.* sub initium.

644. — Limitatur II. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noseatur nimis levis, ut dicunt *Bus. ut supra, Lug. D. 10. n. 23. et Sanch. D. 10. n. 10. cum Man. et Henr.* Idem dicunt *Sanch. id. cum S. Anton. et Salmant. n. 40. cum Dic.* si timeantur magna scandala, vel rixæ inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum vide quæ dicemus de *Matr. l. 6. n. 851. vers. Ad id autem.* Casu verò, quo ex tali matrimonio dedecus obveniret familiæ viri, ratione disparis conditionis; putò ipsum minime teneri virginem violatam ducere, sive fictè, sive verè promiserit: nam si fictè promiserit, jam probavimus, eum non teneri ad matrimonium, imò nec etiam ad damna, ut mox supra diximus. Si autem verè, nec etiam tenetur eam ducere, quia promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpote de matrimonio cum dedecore familiæ, prout dicemus de *Matrim. d. n. 851. cum Laym. Ronc. etc.* Sed dices: Si virgo deflorata condonet viro obligationem matrimonii promissi, validè condonat, etiamsi ex condonatione infamia suæ familiæ obveniat, quia jus ad matrimonium ipsi propriè competit, et ideo illi liberè potest cedere, ut probabilissimè dicunt *Lugo D. 12. n. 9. cum Vasq. (contra Cordub. et alios) Less. c. 10. num. 9. Laym. lib. 3. tract. 3. part. 3. cap. 13. num. 2. Roncaglia de 7. Præcept. cap. 2. quæst. 1. R. 2.* Ergo à pari videtur dicendum, quòd, si vir promittat, se ducturum fœminam cum dedecore familiæ, validè

promittit. Sed respondetur, quòd dispar sit ratio inter promissionem, et contractum consummatum; nam promissio non potest esse valida, nisi sit de re licita, cum justitia non possit obligare ad illicitum, juxta dicenda n. 712. Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiæ non est valida, quia est de re illicita: Contractus verò consummatus potest esse quidem illicitus, et validus. Cum ergo puella corrupta condonat matrimonium, validè condonat (quamvis illicitè, si imminet familiæ infamia,) quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antecedenter consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito; sed si tantum promitteret se cessuram, nulla esset promissio, tanquam de re illicita propter infamiam suæ familiæ. Et converso, si talis vir contrahat matrimonium cum puella, etsi illicitè, validè tamen contrahit. At, si matrimonium solum promittat, invalidè promittit; sicut, si quis habens votum castitatis contrahat matrimonium, validè contrahit; si verò solum promittat, invalidè promittit, et ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut supra diximus.

645. — Limitatur III. Si vir habeat solos tactus cum virgine, ita *Sanch. l. 1. D. 10. n. 14. cum Nao. Lugo D. 12. n. 37. Croix l. 3. p. 2. n. 329.* Modò (ut bene excipiunt *Lugo n. 48. et Croix l. c. cum Sanch.* qui adhæret n. 24.) ipsi tactus aut familiaritas cum fœmina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Hæc tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit. Ratio autem, cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium, est, quia tactus non asserunt tantam injuriam, quæ proportionem habeat cum onere ducendi; et ideo mulier facilè tunc poterit fictionem promissionis advertere. Rectè verò advertit *Lugo l. c.* quòd hoc procederet, si fœmina esset humilis conditionis; secus, si esset nobilis, et honesta, et ex illis tactibus multum deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minime eos præstasset, tunc enim probabilis tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis æqualis nuptiis promissis. Idem censet dicendum *Lugo ib.* etiam quoad fœminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam; quia tunc, ut ait, fœmina nequisset advertere fictionem. Sed pace tanti Doctoris, melius dicendum mihi videtur cum *Tamb.* quem sequitur *Sporer de Matrim. n. 602.* eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii, quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier præstitit id, quod vir petebat sub promissione conjugii; et ideo, cum fraus absuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiæ, quam fortè ex illis tactibus mulier esset subitura: ita *Tamb. Dec. l. 7. c. 5. §. 2. n. 41.* Et hinc mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc Auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quòd Auctor iste multum facilis fuerit ad tribuendum probabilitatis pondus opinionibus, quæ probabiles dici non merebantur, unde

cum cautela legendus est. Cæterum ubi ille ex sua sententia loquitur, ut verbis utar doctissimi et illustrissimi Episcopi, D. Julii Torni, sanè theologice loquitur, et ex propriis principis quæstiones resolvit, ita ut sententiæ, quas ipse probabiliores iudicat, Sapientum iudicio, ut plurimum probabiliores sint.

646. — Limitatur IV. Si vir fœminam cognoverit, existimans eam esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita *Salm. de Matr. c. 1. n. 39. Sanch. l. 1. eod. d. 10. n. 11. cum Lop. et Bordon. item Spôr. Laym. Holzm. Ronc. locis. c. etc. comm.* Idemque dicendum putat *Sanch. ib.* pro quocumque alio notabili errore viri. His tamen casibus putat *Sanch. l. c. Spôr. n. 602. Lugo D. 12. n. 25.* teneri virum aliquid compensare fœminæ ratione copulæ traditæ; nisi fœmina eum deceperit fingens se virginem, quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita præfati Auctores; sed probabilius docent *Less. c. 10. n. 30. Ronc. de Matr. c. 2. q. 5. Conc. tom. 7. pag. 216 et 218* in eo casu virum ad nihil teneri, nisi pactum præcessisset dandi aliquid; vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset, nam alias pro damno violatæ honestatis probabilius nihil debetur, cum tale damnum nulla pecunia compensari possit, prout diximus pariter de restitutione vitæ et famæ ablata (vide dicta n. 627.) Imò probabiliter ait *Elbel de Rest. n. 221.* quòd, si puella ideo infametur, et à meliori connubio impediatur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat, ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni. Quid si vir ante copulam non ignoraverit fœminam illam esse corruptam? Eum adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt *Cordub. Man. et Lop. apud Sanch. n. 22.* sed melius distinguendum: si fœmina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum *Sanch. ib. et Salm. n. 39.* teneri virum tantum ad damna, non verò ad matrimonium, quia revera matrimonium cum fœmina inhonestè corrupta est longè majus, quàm copula exacta. Si verò fœmina sit bonæ famæ, et fuerit corrupta ex matrimonio, *Sanch. n. 23. cum Henr. et Verac.* censet, virum tunc non teneri ad matrimonium, nisi fœmina infamiam ex copula contraheret. Sed verius dicendum cum *Lugo n. 34. et Salm. l. c.* virum semper teneri ad eam ducendam, quia tunc copula revera est æqualis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus qu. n. 642.

647. — Limitatur V. Si non stet per virum, quominus matrimonium fiat; sed stet per puellam, quæ deflorationi consensit sub illa ficta promissione; tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi verè promisisset; ergo tanto magis, si fictè promiserit, ut *Sanch. l. 1. D. 10. n. 15. et Lugo, D. 12. n. 28.* ubi id habet ut certure. Sed rectè excipit *Lugo ibid.* si stuprator se finxerit melioris, vel æqualis conditionis fœminæ, cum fuerit inferior, quia tunc obligatur ad eam dotandam. Dubium est, quando non stat per puellam, sed per ejus parentes, an eo casu vir fictè promittens teneatur damna compensare? Negant *Sanch. D. 16. n. 16.*

et *Lugo n. 29. cum Tur.* Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictæ promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si verè promisisset: nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia parentum. Sed verius mihi videtur tenendum oppositum cum *Sylo. Nav. Henr. ap. Sanch. n. 25. et Vasq. ap. Lugo l. c.* Ratio, quia, si deflorator verè promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet, quominus matrimonium ineat, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem promissio fuit facta, certè non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideo ad illud puto eum omnino teneri ac si damnum se compensaturum promisisset.

648. — Quæritur deinde II. Si virgo vi corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? Negant *Molin. Covarr. etc.* Sed probabilius affirmant *Lugo D. 12. n. 12. et Croix l. 3. p. 2. n. 313. cum Less. Azor. Bon. et Turr.* Ratio, quia non est æquum, ut puella ob injuriam stupratoris sua libertate privetur nubendi quocumque velit. Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, *Azorius* ad illud obligat stupratorem; sed communiter *Less. cap. 10. n. 13. et Lugo l. c. n. 13. Gob. ap. Croix ib.* dicunt satis esse, ut ille dotando eam damnum compenset: intellige autem, nisi interfuerit promissio, saltem ficta, ut supra diximus; aut nisi non possit alia via damnum reparari, quàm per nuptias, ut notat *Croix l. c.* cum eisdem AA. Dummodo verò (ut advertunt *Lugo n. 18. et Tamb.*) non sit magna disparitas, juxta supra dicta n. 645.

649. — Quæritur III. An vir habens votum castitatis vel Religionis teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii? Si votum fuerit emissum post promissionem, commune est Doctorum ap. *Croix lib. 3. p. 2. num. 300.* teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum cum factum fuerit in injuriam puellæ. Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem? Prima sententia negat eum teneri, et hanc tumentur *Laym. lib. 5. tract. 10. p. 1. c. 2. n. 5. cum Nav. Rodr. Dian. 3. p. tr. 4. R. 280. Salm. de Rest. cap. 3. n. 13. cum Sylo. Prad. et Dic. item Perez, Hurt. et Gob. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 320.* et probabilem vocant *Lugo D. 12. n. 41. ac Sanch. de Matr. l. 1. D. 5. n. 2. cum Man. ac Vivald.* et probabiliorum putat *P. Conc. t. 7. D. 3. c. 2. n. 10.* Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati, quia defloratio injusta sine promissione non obligat præcisè ad matrimonium eum deflorata, sed ad alteratram, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis, cum illa fuerit nulla. Nec obstat, quòd fictè promittens obligetur ad matrimonium ratione delicti; nam respondent AA. citati, delictum fictè promittentis in hoc esse, quòd, cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuerit. In præsentì autem casu, stante voto cor-

ruptor non poterat verum consensum præstare, et ideo tenetur tantum ad damnum, eam dotando, vel de nuptiis providendo, eodem modo, ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Secunda verò sententia probabilior, quam tenet *Less. l. 2. cap. 10. n. 32. Sanch. de Matr. lib. 1. D. 45. n. 3. Lugo D. 12. n. 42. cum Vasq. Con. Reg. et Gutt. Tamb. Dec. lib. 7. c. 5. §. 2. num. 34. Sporer de Matrimonio cap. 3. num. 601. Croix lib. 3. p. 2. num. 320.* docet talem stupratorem omnino teneri ad matrimonium. Ratio 1. quia (ut diximus) damnum deflorationis nunquam adæquatè reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2. quia obligatio ducendi defloratam oritur non ex eo quòd tenebatur corruptor verè promittere, et non promisit, sed ex ipso delicto fraudis, in cuius pœnam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat æquitas naturalis contractuum propter bonum commune. Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ. Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. Nam respondet *Lugo*, communem esse sententiam, quòd debita onerosa semper sint præferenda debitis, quæ obligationem trahunt ex liberâ voluntate hominis prout sunt vota. Ita communiter docent *Less. l. 2. c. 15. n. 35. Mol. D. 790. Bon. de Rest. D. 1. q. 8. p. 2. n. 12. Lugo D. 20. n. 140. cum Navar. Man. Med. Reb. Reg.* Et probatur ex *l. Inter eos, §. Is quoque ff. de Re jud.* ubi dicitur: « Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, et quidem is solus, deducto ære alieno. » Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio, *dabo, si potero, vel nisi status rerum mutetur.* Et signanter loquendo de votis, id docent *Laym. lib. 4. tr. 4. c. 3. q. 6. n. 13. Sanch. Dec. lib. 4. c. 15. n. 39. Bon. tom. 2. D. 4. q. 5. §. 2. n. 29. Pal. D. 1. p. 16. n. 10. Salm. de Vot. c. 1. num. 125. cum Trull. et Leand.* Eo quòd vota non sint solvenda nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola, quæ remanent deducto ære alieno, ex *l. Mulier, ff. de Jure dotium.* Hinc est, quòd, si quis voventi bona sua Ecclesiæ, et postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum, et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenit obligatio alteri damnum compensandi. Et hoc censet valere *Lugo D. 12. n. 50.* etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; et meritò probabile putat *Croix d. n. 320.* contra *Sanch. et Less.* ex infra dicendis. Sed dices: Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere? Non desunt AA. qui dicunt eum posse, ut *Less. lib. 4. c. 20. n. 34. Sporer. de Matr. c. 3. n. 702. Tamb. l. c. n. 36. et Trull. Candid. etc. ap. Sabu. de Rest. cap. 3. n. 22.* qui censent, dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum, sed tantum eam suadent, ut vir possit inde etiam eam petere. Sed præterea respondeo cum *Lugo D. 12. n. 41.* quòd, licet talis vir nequisset matrimonium promit-

tere, poterat tamen promittere se impetraturam dispensationem, et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii; unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facilimè potest dispensationem obtinere, et ideo tenetur: prout, si Religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere, laborando, vel petendo à Præfato facultatem, ad id tenetur. Hæc secunda sententia nihil certò et longè probabilior videtur. An autem prima sententia sit probabilis, dubitat *Tamb. n. 35.* imò *Spor.* ait, non esse audiendum *Dianam*, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni, quam tenet *Laym. eod. l. c. et Nav. Manuel de Vivald. apud Lugo D. 12. n. 40.* nempe quòd, si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium; huic dico, opinioni non valeo acquiescere; verius enim contradicit sapientissimus *Lugo n. 41.* et eum sequitur *Sporer de Spons. c. 3. n. 595.* Ratio, quia certum est apud omnes, quòd injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud teneatur, si non possit aliter damnum resarcire, ut docent communiter *Less. l. 2. c. 10. n. 13. ipse Lugo n. 11. et Salm. de Rest. cap. 3. n. 9. cum Bann. Dicast. Villal. etc.* Tantò magis igitur stuprator, quando matrimonium fictè promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modò (bene excipit *Lugo n. 18.*) ipse non sit multò melioris conditionis, ut diximus.

650. — Quæritur IV. Ad quid teneatur qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam? Duo casus in hoc sunt distinguendi. Primus casus est, si vir promiserit matrimonium expressè sub pacto impetrandi dispensationem; et tunc, quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex nunquam vel rarò soleat dispensare, prout inter consanguineos in 1 vel 2 gradu transverso, utique promissio erit omnino invalida, atque ideo non erit alia obligatio, quàm resarciendi damna. Quando verò impedimentum est tale, in quo Papa dispensare soleat, alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam, ut *Innoc. Hostiens. Abb. Propos. Sylo. Henr. Villal. Vict. Led. etc. ap. Sanch. de Matr. l. 5. D. 5. n. 5.* qui probabile putat; et ita tenent omnes, qui excusant in casu præcedenti ab obligatione ducendi stupratorem habentem votum castitatis; idque fortius dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio, tum quia hæc conditio rejicitur à contractu matrimonii, tanquam impossibilis; ea enim quæ à voluntate Principis pendent impossibilia dicuntur, ex *l. Continuus 137. §. Cum quis, ff. de Verb. Sig.* Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum; et pro hac opinione *Dian. p. 6. in fine. R. 290.* adducit plures Decisiones Rotæ Rom. Alii tamen communius et verius docent talem promissionem satis obligare,

corporibus Sanctorum, et cæterorum Fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, et illum, qui aliis; nam subjungit quòd corpora aliorum defunctorum omnes horreant, et ab illis fugiant; sed ad corpora Sanctorum quia sacra sunt, quilibet se appropinquare optat, et tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore Sancti Theodori affert (*in Orat. S. Theod.*): « Corpus S. Theodori ad alia corpora quæ communi et vulgari morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est... nam cæteræ quidem Reliquiæ abominabiles plerisque sunt; ac nemo habenter sepulcrum præterit, aut si ex inopinato operum offendit, prætercurrit. At si venerit in aliquem locum simile huic, ubi hodie noster Conventus habetur, ubi memoria Justi, Sanctæque Reliquiæ sunt, primum quidem earum rerum quas videt magnificentia oblectatur... cupit deinceps ipsi Conditório appropinquare, Sanctificationem ac benedictionem confectionem ejus esse credens. » Hinc notandum quàm alia sit veneratio quàm Ecclesia, et Fideles Sanctorum corporibus exhibent, et alia quàm aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus, quorum animæ Deo fruuntur, respondemus quòd ratio S. Thomæ non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis, de quibus tantum Angelicus loquitur; Sanctus enim Thomas ex ratione quòd animæ Sanctorum Deo fruuntur, procedit ad demonstrandum quòd eorum corpora veneranda sint. Ad percipiendum igitur quid sanctus Doctor sentiat, et quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cognitionis, qua nos scimus, et credimus animam alicujus Deo frui, humana una, superhumana, et Divina altera ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur S. Thomas, debitam non posse applicari, nisi ad illa corpora, quorum animas beatas esse scimus cognitione revelata nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur ex ordine humano ad superhumanam.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem Defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur, ut Ecclesia authenticè nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicata, animam illius defuncti jam cum Deo in cælis regnare. Audiamus verba S. Thomæ *Quodlibet 9. Articul. 16.* Ibi ad objectionem quam præmittit, quòd non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (*ad primum*) ita respondit: « Dicendum quòd Pontifex, cujus est Sanctos canonizare, potest certificari de statu alicujus per inquisitionem vitæ, et attestationem miraculorum; et præcipuè (nota) per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur profunda Dei. » Itaque propter quamcumque moralem certitudinem, sed humanam et naturalem, nos non debemus, nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora.

nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem: tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali, quam ex Spiritus sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus ab ordine humano ad ordinem superhumanum et Divinum. Idem apparet expressum in Decretis Urbani VIII spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc canonizatorum, aut beatificatorum (vide apud *Benedictum XIV De Canonizat. SS. libro 2. cap. XI.*); in quibus præcipuè statutum fuit, ut in scribendis vitis, aut gestis talium Dei servorum sequens protestatio Auctoris præmitteretur: « Profiteor me haud alio sensu, quidquid in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab illo velle, quam quo ea solent quæ humana duntaxat auctoritate, non autem Divina Catholice Romanæ Ecclesiæ, aut Sanctæ Sedis Apostolicæ nituntur; » notentur hæc verba, *Quæ humana auctoritate, non Divina Ecclesiæ etc.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem, et venerationem, quàm humanam; sed cum eos Ecclesia Sanctos declarat, tunc veneratio ex humana ad Divinam extollitur, propter Ecclesiæ Divinam auctoritatem. Hinc est quod, ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur Sacer, qui superhumanus est, necesse est, ut principium aliquod, et cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, media illustratione Divina nobis per Ecclesiam communicata. Et propterea cum Sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantum eorum ossa, sed etiam vestes, litteræ etc. quibus ii usi sunt, et irreverentia gravis, et sacrilegium esset iis præcisa necessitate ad profana uti. Quod quidem contra de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licet qualemcumque de eorum cælesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere vetitum est.

Quamquam concedimus quod cum veneratione possumus Reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, cum invocare, effigiem depingendam curare, et alia id genus efficere, quia hæc cultus sacri rationem non habent, sed sunt duntaxat Religionis actus (non autem civiles) qui, ut dicit P. Joann. à S. Thoma, auctoritatem cujus mihi Adversarius objicit, et ut etiam docet Bellarminus (*Contr. 4. lib. 1. c. 10. n. 4. et 7. et Benedict. XIV De Canon. SS. lib. 2. c. 2. et n. 4. 7.*) adhiberi possunt æquè erga defunctos ac erga vivos. Imò ex hoc infert Bellarminus licitos esse eos actus erga defunctos adhibere, qui vivis licitè præstari possunt: « Si licet (sic ille concludit) honorare viventes, quos credimus Sanctos, cur non mortuos? » Et cum nonnulli hanc Bellarmini doctrinam carpsissent, nempe quòd venerari concedebat Sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quòd ipse alium non concedebat non canonizatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat. Apud *Benedict. loc. cit. c. 9. n. 1. Dixi actus Religionis*, quia alius est actus Religionis, alius est cultus sacer: deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, et cætera, hi sunt quidem Religionis actus, quia à Religione manant; non sunt

autem cultus sacri, cum erga res sacras non exercentur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculari, Reliquias eorum venerari, sunt quidem caeremoniae sacrae ac Religionis actus, non sunt autem cultus sacer.

Profecto caeremoniae sacrae dicuntur, et verè sunt, quia illae seipsas respiciunt, quae sacrae sunt prout ab Ecclesia praecipit; sed cultus sacer dici nequeunt, quia cultus objectum erga quod abhibentur respicit; ideoque nunquam dici potest cultus sacer cum objectum sacrum esse non constat. Praeterea sunt utique actus Religionis: et hic fateor quod in mea prima responsione (nescio quomodo) error excidit, nam cum dicere deberem thurificationes et benedictiones, et alias caeremonias, quae erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus Religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus Religionis sint; sed non proinde sunt cultus sacri, et per consequens non est quod propter praefatos actus, qui adhibentur erga defunctos, corpora eorum tanquam sacra adhibenda sint, atque ideo possint ea cultu sacro venerari. Propterea Alex. III. *cap. 1. de Reliq. et SS. venerat.* absolute prohibuit venerari pro Sancto aliquem, nisi Ecclesiae auctoritas accedat: « cum etiamsi per eum » miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque » auctoritate Ecclesiae Romanae venerari. » Et quamvis olim pro Sanctis sine Ecclesiae declaratione, sed sola populorum consuetudine aliqui venerabantur; nihilominus respondet Bellarm. *loc. cit. (cap. 8. in fin.)* quod hoc ex tacita Papae approbatione licebat: « Sicut consuetudines aliae vim habent legis ex tacito » consensu Principis, ita Sancti alicujus cultus, ex consuetudine » introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa » Pontificis. »

Repono igitur: Ergo non dubito quin Ritus, quos adhibet Ecclesia erga defunctos, sint caeremoniae sacrae, et Religionis actus, non autem cultus sacer; prout revera Rituale Romanum loquendo de Exequiis, Ritus qui adhibentur in sepelitione Mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantum « Mysteria » Religionis, et Signa Christianae pietatis, sic dicens: Sacras » Caeremonias ac Ritus, quibus Mater Ecclesia in filiorum suorum » Exequiis uti solet, tanquam vera Religionis Mysteria, Christia- » naeque pietatis Signa, et Fidelium mortuorum saluberrima » suffragia, Parochi summo studio servare debent. » Addo duas alias animadversiones ex quibus hoc fit clarius. Primo, si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille a publico ministro Ecclesiae exhibetur; et hoc certum est quod fieri non potest, dum ipsa Ecclesia prohibet, ne cultus publicus cuivis ab ea pro Sancto aut Beato non declarato exhibeatur. Praeterea, dicit S. Franciscus Salesius quod cultus sacer defunctis non praestetur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis; et cognitio hujus excellentiae certa esse debet. Quomodo autem dici poterit quod Ritus qui erga defunctos exercentur sint cultus sacer, cum de defunctis (communiter loquendo) non habetur

haec eorum excellentis virtutis cognitio? Imò pro comperto habetur, quod inter fideles defunctos non pauci sint, qui aeterno igne cremantur, et interim hi ritus indifferenter erga omnes practicantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacro cultu non habere.

Argumentum quoddam praevenio, quod mihi objici posset: si ergo conceditur quod mortuos venerari sit actus Religionis, eis maledicere procul dubio erit Religioni actus oppositus. Respondetur prius per instantiam; si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis; nam venerari servos Dei viuentes actibus superius descriptis, ut ostendimus, etiam est actus Religionis sive cultus Religiosus: unde maledicere huic tali servo Dei, etiam praeciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus Religionis proveniat; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum Religioni adversans, et est sacrilegium; sed si actus honoris procedit a pietate Religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia a motivo religionis procedit; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus, qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in Dissertatione admiratur, et imprudens (ne dicam temerarius) sincera fronte appellat eos, qui in Confessionario, aut in Suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, et alii mecum admiramur eos qui sibi scrupulam non faciunt absolute praedicare hanc maledictionem esse peccatum mortale atque blasphemiam. Ad hoc ut dicatur quod actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit, ut vera probabilitas habeatur quod tale non sit, quemadmodum omnes fatentur: intelligo illam quae fundamento non teni innitur, talem esse, ut tuto (juxta sententiam communem, seposita quaestione de probabili, et minis probabili) possit teneri, et doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duae illae doctrinae, quas mihi Adversarius opponit, S. Augustini unam: « Graviter peccaret in rebus » ad salutem animae pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta » praeponeat, » *lib. 1. de Bapt. cap. 3 et cap. 5.* « Si incertum est » esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum? » Nam ibi S. Doctor loquitur de eo qui operatur in dubio circa res ad salutis aeternae necessitatem spectantes, in qua re quilibet tenetur certum sequi. Praeterquam quod ibi Sanctus sermonem habet de quodam Donatista, qui cum certus esset in Catholica Ecclesia rite, et recte Baptismum conferri, contra dubius erat an recte in sua secta eum reciperet; integrum textum exhibebo: « Si dubium » haberet non illic recte accipi quod in Ecclesia Catholica recte » accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem » animae pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta praepone- » ret. » Et deinde: « Accipere itaque in parte Donati, si incertum » est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi

» potius accipere, ubi certum est non esse peccatum? » Quis dubitat quin iste Donatista certè peccaret? Sed non dicebat Sanctus Augustinus, quòd qui ex vera et solida probabilitate operatur, cum dubium non versatur circa ea quæ ad salutis necessitatem pertinent, prout est baptismus, et cum actio non est certè illicita; lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quòd docet Angelicus *Quodl. 14. de verit. art. 3.* « Nullus » ligatur per præceptum aliquod nisi mediante scientia illius » præcepti. » Et idem probatur ex *cap. Cum jure 31. de Offic. et Pot. Judicis deleg.* « Nisi de mandato certus extiteris, exequi non » cogaris quòd mandatur. » Idem in *can. Sicut quædam, dist. 14.* ubi S. Leo hæc scribit: « In his quæ vel dubia fuerint, vel obscu- » ra, id noverimus sequendum, quòd nec præceptis Evangelicis » contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum. » Hoc locum habet in quantum asseri potest, quòd aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolutè, aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis nec etiam probabilior; nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi; unde non efficit quòd lex non remaneat dubia, et quòd opinio opposita non possit esse vera, si verè probabilis est; quapropter cum agatur de Sacramentis, non est licitum sequi probabiliorē, cum opposita est probabilis, licet minus probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, prout docent omnes cum S. Raymundo, qui (*lib. 3. de Panit. §. 21.*) scripsit: « Non sis nimis pronus judicare mortalia » peccata, ubi non constat per certam scripturam. » Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale, ubi non constat tale esse; et cum dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tanquam excessum, asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. S. Antoninus pariter dixit (*P. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28.*) quòd sine periculo peccandi determinari non possit, aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta scriptura, aut Ecclesiæ determinatio, aut ratio evidens non habeatur: « Quæstio in qua agitur (sunt » verba Sancti) de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel » non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa scripturæ aut » Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determi- » natur. Quia (ut subjungit) qui determinat sine aliquo ex præ- » dictis momentis, ædificat ad gehennam, » conjicit animas in periculum damnationis. Hinc sapientissimè Benedict. XIV. in suo opere *de Synodo*, in plerisque capitibus nihil aliud Episcopos monet, quam ne unquam peccati gravis eas damnent opiniones, quæ uti probabiles DD. utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eò progressus est, ut conclusionem Theologicam suam opinionem appelleret. Ego nolo me ingerere ad dicendum utrum ejus opinio pondere, et quo pondere probabilitatis fulciatur; sed nescio an *Conclusio Theologica* dici possit, cum nullus scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio exstet nec ratio evidens, nec DD. communis

auctoritas, imò nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperitur. Adducit ille textum S. Isidori Pelusiot. (*lib. 5. Epistoliarum, Epist. 491.*) « Vivi incessant etiam mortuos; et hostes » superas terminos, vita functo maledicens? Videris enim in » cinerem ac favillam linguam acuire; sed primò violas saneti- » moniam, cui omnes mortales studeant oportet. Deinde habet » immortalem animam, cujus vindex est oculus Dei pervigil. » Sed in libro, qui apud me est, typis edito Romæ an. 1620, reperio non ita, sed aliis verbis textum præfatum esse conceptum (*p. 370.*) sic enim ibi legitur: « Vivi solent calumniis incesse, cum » jam defunctis etiam hostes conciliantur, et fœdus ineunt. Cur » igitur ipse, et naturæ et inimicitarum terminos transgredieris, » dum vita jam iunctum calumniaris et lacesis? num putas qui- » dem te solum adversus cinerem et pulverem linguam stringere; » sed heus primum ipsum sacrosanctum sepulturæ jus violas, » quòd tamen nemo non ambit, et habere studet: deinde habet » is animam immortalem, cujus oculus ille pervigil, et semper » excubans vindex est. » Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat Adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tanquam sacra veneranda esse contendit. S. Isidorus sacram appellat Jus sepulcri, non autem corpus defuncti. Sed præterea, Adversarius sibi assentatur omnia sibi favere Scripturas, Ecclesiæ definitiones, DD. communem auctoritatem, et evidentes rationes. Scripturæ sunt: *Neque maledici regnum Dei possidebunt, 1. Cor. 6. 10.* (*Maledici explicat Calmet, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant.*) Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam qua ipsa utitur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem DD. auctoritatem, dicendo quòd Moralistæ ideo de hac sententia non disseruerunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem habet pro se rationes evidentes, quæ illæ utique sunt, quas ipse in sua Dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio quæstionem decidere, sed Sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterum loquendo de mea sententia, ut superioribus paginis retuli, præter tres Auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc à multis examinandam, et præsertim ab omnibus Congregationibus Missionariorum Civitatis Neapolis in quibus, quia Missionariorum Theologiam Moralem præcipue, omnes profitentur, et ibi (ut omnibus compertum est) selectiores Cleri Neapolitani coadunantur viri. Hic Adversarius meus Socratis quemdam Textum in medio asserens innuit quòd non omnes ea sunt solertia præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas quæstiones. Concedo quòd non omnes sunt magistri; sed cum mihi præfatæ Congregationes totius corporis nomine responsum dedissent, supponendum est resolutiones non à minus sapientibus, sed à sapientioribus datas fuisse. Præfata quæstio, ut jam prius scripsi, fuit etiam Romæ ex mandato Benedicti XIV

discussa, et juxta mentem ipsius Pontificis (quam cæteroquin nunquam animo intendi hanc fuisse definitionem ex Cathedra) quæstio resoluta fuit, quòd peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit quòd non tenetur fidem præstare, nec huic examini adhibito, nec resolutioni Romæ datæ. Nec eò unquam meus appulit animus, ut cogere eum ad id credendum: sed id ego scripsi, quia vehementia mihi adsunt momenta, ne in dubium id revocem; dum mihi testatus est tanquam testis ex propria scientia, et de visu (ille enim propriis oculis aspexit Pontificis schedulam) quidam Sacerdos, Religiosus, Doctus, et in hac controversia minime affectus; proptereaque existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter et non abs ratione id credere etiam posse. Cæteroquin quantum ad me, tanto certius hoc mihi visum est, ut non dubitarem hoc idem in eodem Opere Morali à me congesto, quod eidem Pontifici dedicavi, et præsentandum curavi, scribere, et rem uti mihi ille testatus fuit exponere. Quod reliquum est, si meus Adversarius bono fine ductus id scripsit, ego etiam pro certo habeo me non inductum fuisse ad id scribendum aliqua animi adhæsiōne, aut contendendi lubentia (esset quidem optimum, ut postquam ex sæculi laqueis me expedissem, ut in æternæ salutis tutò animam meam collocarem, id aggredi contenderem, quòd ad damnationem eam conduceret, et cur? ut inanem gloriam, melius dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsa aucuparer!) sed sine recto et bono, ut ex tot peccatis liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, et qui non obstante quòd credant (erroneè, meo judicio) esse peccatum grave prout eis assertum erat, prosequerentur nihilominus ad eas maledictiones effutiendas. Quòd autem meus Adversarius voluerit me appellare *obstinatum, et falso zelo impulsum*, hoc omissum facio, sciens quoniam *qui judicat me, Dominus est*, 1. Corinth. 4. 4.

« Ad hæc subjungo Epistolam responsivam ad me rescriptam » à Reverendiss. Abbate D. Bartholomeo de Marco Basiliano, » (cui hanc Epistolam meam perpendendam misi) viro quidem » maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius Religionem, » quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quo- » quoversum Neapoli, et Romæ, etc. Magistro in Sacra Theo- » logia, quam ipse per plures annos cum omnium plausu docuit, » et 30 aut 40 annos in excipiendis confessionibus exercitato. » Ego animi pendebam utrum hinc referre deberem nec ne sequen- » tem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus » ex motivis id efficerem, 1. ut omnibus notum fiat me, ut cau- » tius agerem, et ne proprii sensus adhæsiōne deciperer, prout » jam me deceptum autumat meus Adversarius, semper solitum » fuisse aliorum Doctorum consilium exposcere: 2. ut patefa- » ciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, cæteri præ- » stantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens. »

Reverendiss. Padre, Sig. e Padr. Col.

Da molto tempo fa ebbi la consolazione di leggere la sua erudita Dissertazione sopra l'imprecazione de Morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, siccome tal'è il sentimento mio, è delle persone più sagge, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la Risposta fatta ad un suo Contradittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, e aggiungendo ragioni l'ha resa quasi dimostrativa, nè saprei con qual fondamento il suo Contradittore difenda, che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di niun momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V. S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chiamar probabile questa sentenza, che dice non esser colpa grave la bestemmia de' Morti: dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per consequenza l'opposta, che si difende dal suo Contradittore, moralmente falsa, e di debole, e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura; e prego il Signore, che illumini la mente del suo Contradittore, e di alcuni pochi Compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendissima intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata Apologetica Risposta, che ne sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altre sue opere. Mi raccomando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani.

Di V. S. Reverendissima.

Mater Domini 14. Giugno 1758.

Umiliss. Servitore obligat. e divotiss

Bartolomeo di Marco Abate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus Abbas Reverendissimus, ut scribit, videtur supponere à me opinionem meam duntaxat uti probabilem haberi. Hoc à me dictum non est; dixi tantum quòd ad hoc ut affirmari possit culpa gravi actionem aliquam carere, sufficiens est quòd probabile sit non esse gravem. Cæterum nolui judicium ferre utrum mea sententia sit nec ne moraliter certa, cum hoc sapientum judicio committam; sed cæteroquin ego illam plusquam probabilem esse duxi et duco.

Nuper alia prodiit epistola Adversarii, cui respondere opus esse minime censemus; sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem fortè putat Adversarius in controversiis, eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter ei concedimus.

ita *Lug. D. 13. n. 53. Laym. l. 5. §. 10. p. 3. cap. 7. n. 4. Sporer de Spons. s. 1. n. 211. cum Pal. Con. et Dic. Salm. de Matrim. cap. 2. n. 47. cum Pont. Bon. Reb. et Led. Sanch. loc. cit. n. 12. cum Mol. Cov. Lop. Gom. Holm. de Matr. c. 3. n. 191. cum aliis communiter, ut asserit. Ratio 1. quia matrimonium promissum sub tali pacto revera est possibile, id enim, quod Princeps concedere solet, minimè impossibile reputatur, ut habetur ex *l. Apud Julianum, §. Constat de Leg.* Tum quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus, quo impedimentum aufertur: actus enim factus tempore inhabili, valet, juxta Jurisperitorum axioma, pro tempore habili, ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, et deinde ad matrimonium contrahendum.*

Secundus casus est, si promissio matrimonii sit absoluta, nulla facta mentione dispensationis: tunc dicit *Sanch. dict. D. 5. n. 26. cum Cov. Nav. Gutt. Led. Lop. etc.* promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex *l. Si stipuler 35. ff. de Verb. oblig.* Sed verius adhuc puto cum *Lugo D. 13. n. 54. Croix l. 3. p. 2. n. 314. Tamb. Dec. l. 7. c. 6. §. 3. n. 37. cum Mol. Tab. Arm. ap. Sanch. n. 25.* qui vocat probabile promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetranda semper in tali promissione subintelligitur tacite apposta; prout, si Religiosus promittat aliquid se daturum, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposta de licentia Prælati. Ideo in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem, et ad matrimonium, cum taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quando stuprator fictè promissit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. Hic rectè distinguit idem *Lugo n. 55. et Tamb. n. 37.* quòd, si mulier prudenter advertere potuerit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur, quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secus, si mulier non potuerit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam. At quid, si deflorator fictè, sed absolute conjugium promississet conjugineæ, non advertens ad impedimentum? Respondeo: si ipse culpabiliter non advertit, tenetur pariter ad matrimonium, quia jam fraudulenter egit. Si verò inculpabiliter, tunc dico, quòd, quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc præcisè non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti; sed bene tenetur ad damnum compensandum ratione deflorationis extortæ: et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita *Lugo et Tamb. ll. cc.* Quando autem dispensatio facile impetrari potest et sine gravi incommodo, tunc dico, omnino teneri virum ad

matrimonium, eò quòd, qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria, quæ de facili adhibere potest, ut diximus mox supra n. 649. in præcedenti quæstione de eo, qui habens votum castitatis virginem violavit sub vera promissione matrimonii, deflorator enim fictè promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis eodem modo, ac si verè promississet, ut pluries repetivimus.

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro Adulterio.

631. Ad quid tenentur adulteri? — 632. Ad quid tenetur adultera? — 633. An teneatur manifestare, prolem non esse legitimam? — 634. An tunc spurcius teneatur credere Matri? — 635. Ad quid tenetur adulter? — 636. An teneantur adulteri reddere expensas Hospitalibus pro exposita prole? — 637. An quid tenetur adulter, si dubium sit, an proles sit mariti? — 638. Quid, si dubium sit inter duos adulteros? — 639. Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis?

631. — « Resp. Cum ex adulterio damnificari possint conjux alter, et proles legitimæ circa sustentationem, hæreditatem, etc. patet, quòd uterque adulterans, nata eis prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento aliorum boni, et causatione majoris mali. Est communis. V. *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 14.*

Unde resolves:

632. — « 1. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè non tenetur prodere, quòd proles ejus spuria sit: nam et viro suo tristitiam, et sui odium, et discordias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ meritò cedunt. Accedit, quòd proles matri non teneatur credere se esse illegitimam. *Fill. tr. 32. q. 222.*

« 2. Debet tamen, si potest, aliis industriis damnum commensurare, verbi gr. 1. diligentius administrando rem familiarem. 2. De cultu corporis detrahendo. 3. Si habeat bona propria, plus legitimis, quam spurio relinquendo. 4. eum inducendo, ut relicta hæreditate, vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum, vel religiosum, si idoneus sit, etc. *Trull. l. c. d. 4.* »

633. — Quar. I. An adultera teneatur se prodere, si sciat, prolem non esse legitimam, ad evitandum detrimentum mariti, et filiorum legitimorum? Affirmant *Adrian. Palud. etc. ap. Croix l. 3. p. 1. n. 332.* Sed negant *Sotus, Major, et alii ib.* nisi ingens sit damnum, nempe Regni, Principatus, et similis. Alii verò, ut *Caietan. Less. Scotus, Vasq. Meil. Ricc. etc. apud Lugo D. 13. n. 45.* negant ullo casu teneri matrem se infamare; et probant ex *cap. Officii 9. de Pæn. et rem.* ubi dicitur: « Mulieri, quæ,

» ignorante marito de adulterio prolem suscipit, quamvis id viro
 » suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda. » Ultima
 tamen sententia vera, et satis communis, quam omnino sequen-
 dam puto, et tenent *Lugo num. 45. cum Soto, Covar. Molin. Tol. Val. Turr. etc. Croix n. 333. Ronc. de 7. Præc. cap. 2. q. 4. R. 2. cum Azor. Fill. Diana, et Tambur. Spor. de Matrim. c. 2. n. 462. Elbel eod. tit. n. 457. Laym. lib. 3. tr. 4. n. 1.* Et huic se adjungit *Less. l. 2. c. 10. n. 58.* Hæc sententia distinguit: Si damnus famæ multum præponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire: secus verò, si infamia non sit tanta. Hinc inferitur, matrem teneri se prodere I. Si ipsa sit perditæ famæ, ut *Laym. Ronc. Lugo, Croix etc.* Bene tamen advertunt *Lugo n. 57. et Elb. n. 458.* non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri, ut alii vulgò de ea malè sentiant. Idem autem, quod de fœmina malæ famæ dictum est, dicunt *Lugo et Less.* de fœmina vili: modo (addit *Lugo*) sit adeo abjecta, ut non esset longè magis cœstimabilis fama sua, quàm damnus aliis inferendus. II. Si alioquin timeatur publicam damnam, nempe, si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat regno, vel principatui, ut *Ronc. et Laym. cum Less.* III. Si mater se manifestando filio spurio, vel similiter speraret filium ei crediturum, bonisque cessorum, ne timeretur ulterius magna infamia, aut vexatio matris, ut docent *Lugo n. 60. Ronc. cum S. Antonin. et Less. Croix n. 333. Holz. Spor. Tamb. l. 7. c. 3. §. 4. n. 15.* Idem dicendum videtur, si mater posset damnus vitare, se manifestando soli marito, sed bene aiunt *Lugo et Spor.* rarò ad hoc teneri uxorem eò quòd rarò ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem, et hoc satis indicare videtur textus in *c. Officii*, supra relatus.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere filio, quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famæ, quæ est superioris ordinis. Et ideo ex communiore et probabiliori sententia ut dictum est *n. 627.* non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam pecunia compensare. Ex altera vice non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo filio, cum communiùs docent DD. cum *Lugo D. 14. n. 52. et Salm. de Restit. cap. 4. n. 48. Sot. Ban. Prado, Reb. Vill. Tap. etc.* quòd infamatio apud unum vel alterum virum adhuc sit gravis ponderis. Sed respondetur: Aliud est teneri ad compensandam famam cum facultatibus, aliud teneri suam famam prodere ad damnus illatum reparandum. Non enim tenetur, qui alterum infamavit, pecunia famam compensare, quia fama nulla pecunia reparari potest. At, cum quis damnus bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno æquali, ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnus reparatur. In eò solo casu posset is excusari, quo certum esset, quòd ad damnus resarciendum longè majus detrimentum

ut diximus, incurrere deberet. In casu autem nostro non est certum, quòd mater se manifestando soli filio, gravem patiatu infamiam, dum satis probabilis est sententia, quòd revelatio criminis uni vel alteri viro cordato non sit gravis infamatio, juxta dicta *lib. 1. n. 38.* et in præsentis casu id dicunt *Lugo, et Sporer l. cc.* Cum ergo ex una parte mater sit certè obstricta ad damnus viro et aliis filiis reparandum, et ex altera non sit certa excusatio, quia certum non est, quòd ipsa, revelando summi crimen filio, tale longè majus damnus incurrat, quòd sufficiat ad eam excusandam: ideo possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater se prodere. Imò hoc puto dicendum, non solum si mater spem moraliter certam concipiat præcavendi damnus, ut asserunt *Less. Ronc. et Conc. tom. 2. pag. 222:* sed etiam si habeat spem tantum verisimilem, ut dicunt *Spor. Lugo, et Holz.* ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secus si nulla esset spes, aut valde exigua. Hinc aiunt *Tamb. n. 16. et Elbel n. 460. cum Bambust.* in praxi rarò teneri matrem se manifestare marito, aut filio, quia rarò fieri potest, quòd ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna: et contra, rarò continget, quòd filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti quæstione.

634. — Quæ. II. An eò casu teneatur spurius credere matri? Affirmat *P. Concina pag. 223. n. 10. Tamb. l. 7. cap. 3. §. 4. n. 10. et Host. Panorm. Med. Adrian. et Vasq. ap. Lugo D. 13. n. 61.* si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis, nempe amore in filium, et sua præsentis probitate, puta, si tunc pœnitentem vitam ducat, Sacramenta frequentet, etc. aut si sit in articulo mortis, et summi dictum juramento confirmet, ut dicunt *Tol. et Turr.* apud *Croix lib. 3. p. 2. n. 334.* Sed communiùs et probabilius filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita *Lugo d. n. 61. Salm. de Rest. c. 3. n. 39. cum Trull. Dic. Vill. etc. Holz. de 6. Præc. c. 1. n. 657.* (cum communi, ut asserit) *Less. l. 2. c. 10. n. 51. Laym. l. 3. tr. 3. c. 14. n. 1. cum Abb. Rich. Sa, etc. Ronc. de 7. Præc. c. 2. q. 4. R. 2. cum Azor. Fill. Dian. etc. Sporer de Matr. c. 2. n. 555. Croix l. c.* Id probatur I. quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur esse adulterinus, vel illegitimus, ut habetur ex *l. filium. ff. de his, qui sunt sui, etc.* Vide *Lugo D. 13. n. 16.* Probatur 2. quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo, ut patet ex *c. Relatum de Testam.* ubi dicitur, etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes: « tribus » aut duobus legitimis testibus requisitis, quoniam scriptum est » *Deuteron. 19. v. 15.* In ore duorum aut trium testimonium stabit » omne verbum. » Et ex *c. Licet de Testib.* ubi: « Licet quædam » sint causæ, quæ plures quàm duos exigant testes: nulla tamen » est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, termine- » tur. » Hoc enim dicunt *Laym. et Holz.* fuisse necessarium pro communi bono ad fraudes avertendas. Secus tamen dicendum, ut bene aiunt *Lugo n. 62. Holz. Ronc. Spor. Less. Salm. Croix*

ll. cc. si adsint indicia ita vehementia, ut filius in foro externo tanquam spurius condemnaretur, prout si mater clarè ostenderet impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis; tunc enim tenetur ille ut spurium se habere: quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forum non nititur falsa præsumptione.

635. — 3. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, etiam ipse sæpe excusatur vel in toto, vel ex parte, sive quia » damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum » creditur; sive quia huic restitutio non potest fieri sine periculo » vitæ, dispendio famæ, turbatione, et discordiis familiarum; » sive quia non est certus filium esse suum. Vide *Less. lib. 3. cap. 10. d. 6. Bon. de Matr. q. 4. p. 15. Trull. l. 7. cap. 8. d. 7.* »

Cæterum adulter tenetur restituere omnia damna, scilicet hæreditatem relictam à viro adulterinæ proli, et alimenta ab eo data puero à tertio ætatis anno: Nam usque ad tertium annum mater tenetur cum lactare. Dixi *lactare*, nam ad alias expensas tenetur pater. Si verò mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum, ut dicunt *Salm. de 4. Præc. c. un. n. 3. cum communi*. Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

636. — Quæritur 1. an, si adulteri sint divites, et exponant prolem Hospitalibus, teneantur reddere illis expensas factas pro nutrienda prole? Afirmat prima sententia, quam *Salm. communem* vocant *de Rest. c. 3. n. 28. cum Mol. Less. Sanch. etc. item Elbel de Matr. n. 461. Spor. cod. tit. n. 538. Lugo D. 13. n. 5. etc.* Ratio, quia hæc pia opera unice pro pauperibus sunt instituta. Negat verò secunda sententia, quam tenent *Henr. Dic. Roder. de Acun. ap. Salm. n. 29. Renz. de 6. Præc. cap. 5. q. 8. et probabilem* vocant *Salm. n. 29. Elbel, Spor. ll. cc. et Croix lib. 3. p. 2. n. 159.* Eademque sententiam docet *Laym. de Just. lib. 3. tr. 4. cap. 14. n. 4.* si Hospitalis sit opulentum, secus si pauper. Sed universè præfatam sententiam ego puto probabiliorem; ratio, quia hujusmodi Hospitalia non solum sunt instituta ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus in infamiæ periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum, vel prolem necare, ne infametur; et huic malo intendunt Hospitalia occurrere. Imò dico ista potius, quam pro pauperibus, erecta esse pro pueris spurii, ad eos liberandos à discrimine mortis æternæ, et temporalis, quam facile subirent ob infamiæ timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

637. — Quæritur 2. ad quid teneatur adulter, si dubium sit, an proles sit sua, vel mariti? *Laym. l. c. n. 3.* licet contrarium putet probabile, probabilius tamen esse dicit, eum teneri ad damnum pro rata dubii. Communis verò est contraria sententia, quæ excusat ab omni restitutione adulterum, modò non sit certus prolem esse suam; ratio, tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior

est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita *Tourn. tom. 1. pag. 365. Elbel de Matr. num. 443. cum Soto, Nao. Sporer, Salm. de Rest. c. 3. n. 30. cum Less. Pal. Sanch. Dicast. Trull. et aliis*, et est commune ap. *Croix n. 335. cum Lugo D. 13. n. 27. Azor. Concina, etc.*

638. — Et ob eandem rationem idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita *Sanch. Cons. l. 4. c. 3. dub. 1. Disp. 13. n. 20. Zachar. lib. 3. p. 1. n. 704. cum Gob. Less. Fill. et Bon. ac Salm. d. l. n. 32. cum Sol. Trull. Lop. etc. (contra Dic. Mol. et alios.)* Quæ utique sententia, spectata ratione, et absolute loquendo, probabilius est; nemo enim tenetur ad damnum, nisi certò moraliter constet ipsum fuisse causam damni, ut probavimus supra ex n. 562. cum *D. Th. 2. 2. q. 62. art. 7.* Nec obstat dicere cum *Ronc.* quòd possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita; nam responderetur, quòd ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficit actio injuriosa, sed insuper requiratur damnum ex actione certè secutum, ut docuit idem *S. Th.* cujus verba retulimus n. 561. Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem, non sufficit potuisse eum actionem aptam ad damnum causandum, sed requiritur ut actu moraliter certo illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa proli, sicut non semper consilium est causa damni, juxta *D. Th.* cujus textum vide d. n. 562. Per accidens verò est, quòd prolem nullus alere teneatur, cum incertus sit pater. Hanc sententiam *Croix l. 3. p. 1. n. 704.* (loquens de spurio nato ex muliere soluta) vocat probabilem cum *Gob. Less. et Fill.* (contra *Bardi*), et communem asserit *Lugo. D. 13. n. 19.* Attamen ipse *Croix l. 3. p. 2. n. 337. cum Lugo n. 24.* loquens de prole adulterina, absolute dicit cum *Ills.* adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii; quia, licet nemo teneatur ad damnum in dubio an à se sit illatum; tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni, nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videntur singuli consensisse, copulam patrandò causantem hujusmodi damnum. Sed hæc ratio universe non suadet, quia videtur tantum valere pro secundo adultero, qui sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis ne possint à primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteris futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultra ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio: quia tamen rarissima erit hæc advertentia, rarissima etiam erit hæc obligatio adulteri; et ita mecum sentit *Elbel de Rest. cap. 18. num. 452 et 453. cum Petschacher, et Babestuber.* Vide dicta n. 562.

639. — Quæritur 3. an adulter certus de prole teneatur ad damna, si ipse non fuerit causa suppositionis, scilicet, si ipse

non induxerit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negativè se habuerit? Tres sunt sententiæ: *Prima* sententiæ docet teneri eum semper ad omnia damna: quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quòd proles credatur mariti, quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit ut constante matrimonio prolem suscipiat. Hanc tenent *Less. l. 2. c. 10. n. 45. Lug. D. 13. n. 14. Mol. l. 4. D. 103. n. 2. et Salm. de Rest. c. 3. n. 36. cum Caj. Less. Moll. etc.* et vocant communem. *Secunda* verò sententiæ excusat adulterum, quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit, sed est mater; sicut non est causa abortus qui fornicatur cum muliere, licèt concipiat eam in necessitatem abortus. Ita *Sot. Trull. etc. ib.* *Tertia* sententiæ apud *Tambur. Decal. l. 7. c. 3. §. 5 et 6.* distinguit et dicit, quoad alimenta teneri patrem illa subministrare, et hoc *Tamb.* supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium; quoad hæreditatem verò proli relictiã, dicit eum non teneri, quia de hoc tenent *Sot. de Just. l. 4. q. 7. art. 2. et Henriq. l. 2. de Matr. c. 2. n. 3.* et probabilem vocat *Tamb. l. c. et Dian. cum Bart. à S. Faust. apud Lug. de Just. D. 13. n. 10.* Sed longè probabilior mihi est prima sententiæ, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta quàm ad hæreditatem, quam unã cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licèt adulter tantum permittat filium suum supponi, tamen filium procreando est causa proxima et directè moralis omnium damnorum, eum in moralem necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem è domo ejicere propter infamiam, quam subiret. Ita *Less. l. 2. c. 10. n. 45. P. Conc. tom. 7. p. 222. n. 7. Croix l. 3. p. 2. n. 336. Elbel l. c. et Lug. l. c. n. 11. cum Vasq. Caj. Sylo. Navar. Mol. Az. et aliis communiter,* qui (ut asserit *Lugo n. 13. cum Vasq.* si adultera sine sua infamia, et periculo suppositionis possit prolem extra domum tenere et alere.

ARTICULUS VI.

Quid debeat restitui pro fama et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à Religione. Et quid pro Officio.

660. An restitutiõ faciendã in alio genere? *De restitutione fame,* vide dicenda n. 983. Vide hic alias resolutiones. — 661. Quid, si quis inducat alteram ad peccandum? — 662. Ad quid teneatur qui abduxerit Novitium vel Religiosum à sua Religione? — 663. De restitutione ob omissionem Officii Divini. — 664. Quæst. I. Quid, si fructus Beneficii non percipiuntur? — 665. Qu. II. Quid, si omittatur Officium sine culpa? — 666. Qu. III. An restituendi fructus intra primos sex menses? — 667. Qu. IV. An omittens

Officium possit postea supplere altera die? — 668. Qu. V. Quid, si omittatur pars minor quàm integræ Horæ? — 669. Qu. VI. Quid, si recitentur Horæ sine attentione interna? — 670. Qu. VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus? — 671. Quæst. VIII. An omittens incurrat aliam pœnam? — 672. Quæst. IX. Cui faciendã restitutiõ? — 673. Qu. X. An omnes fructus restituendi? et quid de Beneficiario simplici? — 674. Quæst. XI. An teneatur ad Officium habens tenne Beneficium? — 675. Quæst. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum et Præbendarum? Dub. 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Dub. 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint? Dub. 3. An satisfaciãt Choro, qui tantum intersunt, et non recitant? Dub. 4. An satisfaciãt choro qui submisce recitant?

660. — « Resp. 1. Juxta dicta, si restitui non possint bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatiõ faciendi ex bonis diversi ordinis. » (*Vide d. n. 627.*)

Unde resolves :

« 1. Pro fama restituenda est fama: cum id non potest, non teneris ad pecuniam, et bona fortune, nisi per sententiam à judice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quòd si tamen, lædendo famam, in bonis etiam fortune alteri damnum allatum esset, constat ex supradictis quid faciendum sit. Porro de læsione fame, etc. *Vide dicenda n. 983.*

661. — « 2. Si quis alterum induxit ad peccatum suasione, vel exemplo suo, tenetur quidem ex caritate, quoad potest, eum revocare ad meliorem statum, sed non ex justitia. *Less. l. 2. c. 8. d. 2. n. 20. Laym. c. 8. num. 1.*

« 3. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, etc. tenetur ad id ex justitia; quia quisque habet jus, ne injustè lædatur in bonis spiritualibus. Unde, si lædatur, debet id spirituale restitui, si possit. *ib.*

« An autem teneatur tunc ex justitia cooperari, ut alter convertatur? *Croix l. 3. p. 2. n. 240.* putat eum probabiliter teneri; sed non negat oppositum esse etiam probabile cum *Sanoh.*

662. — « 4. Si quis aliquem (etiam Novitium) abduxit ab ingressu religionis, tamen sine vi et fraude, etsi graviter peccarit, id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex caritate: non tamen ex justitia vel illi, vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit. *Vide Laym. l. 3. t. 2. c. 8.*

« 5. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit, suasione, aliave cooperatione, obligatur ex justitia religioni ad restitutionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur, sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, et compenset monasterio commoda quæ ex hæreditate, bonis, vel industria alterius expectabantur. »

Qui per vim, fraudem, aut metum gravem impedit, vel avertit aliquem à Religione, graviter peccat contra justitiam; est commune apud *Croix l. 3. p. 2. n. 307. cum Less. Dic. Bugh. et Steph.* Probatur ex Tridentino *Sess. 25. c. 18. de Reg. ubi excommunicatur qui puellam à Religione impedit. Fortius peccant parentes, si impediunt; vide dicta n. 555. v. Præterea.* Probabilius autem est, quòd is, qui hunc impedit, non teneatur alium adducere ad Religionem, ut ait *Croix ib. cum Sanch. contra Nav.* Tenetur tamen reparare damna ob id Monasterio provenientia, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo D. 9. n. 40.* Et hoc dicendum probabilius, etiamsi ille aversus simplex esset Novitius, ut *Lug. n. 39. et Less. cum aliis apud Croix ib. contra Sanch.* qui putat oppositum probabile, dicens monasterium non acquirere jus in Novitium nisi post professionem. Hic autem videndum

De restitutione ob omissionem Officii Divini.

663. — Ex decreto Concilii Lateranensis sub Leone X aucto à S. Pio V anno 1571, Beneficarii tenentur restituere fructus Beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus à die possessionis Beneficii. In præfato enim Concilio *Secc. 9. §. Statuimus*, sic dicitur: « Statuimus quoque, ut quilibet habens Beneficium, si post sex menses, obtento Beneficio, Officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus non faciat suos pro rata omissionis recitationis Officii, et temporis. » Deinde S. Pius V in sua *Const. 186* quæ incipit, *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571, sic sancivit: « Statuimus, ut qui Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit, omnes Beneficii fructus, qui illi vel illis diebus responderent: qui verò Matutinum, tantum dimidiam; qui cæteras alias Horas, aliam dimidiam; qui Horam singulam, sextam partem fructuum ejus diei amittat; tametsi aliquis Choro addictus, non recitans, omnibus Horis Canonicis, cum aliis præsens adsit, fructusque et Distributiones forte aliter assignatas sola præsentia, juxta statuta, consuetudinem, vel alias sibi lucrari fecisse prætendat: is etiam præter fructuum et Distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se admisisse. Item ille qui primis sex mensibus Officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excuserit, grave peccatum intelligat admisisse, etc. » Hujusmodi autem restitutio certè debetur ante judicis sententiam, ut patet ex damnatione Alexandri VII. prop. 20. quæ dicebat: « Restitutio à Pio V imposita Beneficialis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quòd sit pœna. »

664. — Super hoc puncto plures quæstiones occurrunt. Quær. 1. An Beneficiatus, fructus non percipiens teneatur ad Horas recitandas? Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita *Vioa de rest. q. 7. art. 9. n. 2. Croix l. 4. n. 1193. Pon. de Hor. Can.*

Dec. 1. q. 2. p. 4. n. 25. et Lug. Resp. Mor. dup. 5. n. 5. Ratio, quia non est æquum, ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sine sua culpa. Excipe I. Si Beneficiatus juste privetur fructibus in pœnam alicujus criminis, *Bon. l. c. cum Azor. Secus, si injustè privetur, ut idem Bonac. cum Suar. Mol. Azor. Laym. Lop. Garz. etc.* Excipe II. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis, ut *Lugo l. c. n. 5. cum Suar. et Croix l. c.*

Quid si vertatur lis super Beneficio? Distinguendum: si Beneficiarius nondum acceperit possessionem Beneficii, *Cajetanus v. Hora, Nav. in c. Quando, c. 6. n. 29. et Sanch. l. 2. c. 2. d. 76. n. 6. cum Corduba*, dicunt cum teneri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam esse sententiam. Ratio, quia Beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium Beneficii, ex *c. Si tibi de Præb. in 6.* Quapropter, cum à die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est ut ipse onus Officii subeat. Communis tamen et vera sententia docet, hunc non teneri ad Officium. Ratio, quia Beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum; is autem, cui collatum est Beneficium, habet quidem jus in illo, et ad possessionem accipiendam; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos, tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita *Hab. t. 4. p. 232. q. 7. P. Conc. tom. 7. n. 411. Continuator Tournely tom. 1. p. 620. Salm. tr. 16. c. 2. n. 36. cum Suarez, Pal. Lug. Bon. Fill. Rodr. etc.* Bene tamen excipiunt, nisi stet per Beneficiarium quin possessionem adipiscatur, quia ex *reg. 25. in 6. Mora sua cuilibet est nociva.* Nec obstat quòd fructus reserventur proviso; nam respondet *Habert l. c.* etiam fructus Beneficii vacantis sæpe reservari Beneficiario futuro, et tamen nemo dicit hunc teneri ad Officium. Hoc autem Beneficium usquedum liti subjicitur, habetur pro vacante, ut ait *Conc. l. c.* Et sic respondetur rationi oppositæ sententiæ.

Si verò Beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem Beneficii, tunc, si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad Officium, ut docent *Less. lib. 2. cap. 34. num. 173. Suar. lib. 4. cap. 29. num. 7 et 10. Lug. loc. cit. dub. 5. num. 9. Conc. pag. 412. num. 27. Salmant. num. 38. cum Pal. Fill. et aliis communiter.* Secus, si absit hæc spes et dubium sit cui adjudicandi erunt prædicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita *Lug. n. 14. Salm. num. 39. cum Sanch. Led. Pell. et Tamb. l. 2. c. 5. §. 1. n. 30. cum Bon.* Et hoc dicendum etiamsi Beneficiarius emolumentum ex fructibus Beneficii jam perciperet, sed ob aliquod manuale servitium (ut rectè notant *Lugo. n. 5. et Salm. n. 38.*) ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret. Si autem Beneficiarius vincit litem, sentit *Salas ap. Croix* ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. Sed melius censent *Lugo n. 5. et Salm. n. 39. cum Bon.* nullam esse obligationem restitutionis ei qui sine culpa sic omisit Officium, unde

licite eos retinere potest, sicut licite retinet fructus maturatos à tempore vacationis Beneficii, etsi Officium non dixerit.

665. — Quær. 2. An omittens Officium sine culpa teneatur ad restitutionem? Prima sententia affirmat cum *Lecl. et aliis apud Vica loc. cit. n. 2. v. Inf. secundo*, qui probabilem putat. Negat verò secunda sententia probabilior, quam tenent *Less. l. 2. c. 34. n. 180. v. Quinto, P. Conc. tom. 2. p. 417. n. 5.* et ipse *Vica cum Sanch. et communiori*. Ratio, tum quia cessante culpa cessat pœna restitutionis fructuum, ut colligitur ex verbis Concilii Lateranensis, « qui officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat; » tum quia, ut censent *Sylo. v. Clericus, l. n. 17. cum Innoc. Panormit. Buir. idem Less. loc. cit. num. 179. cum Palud. et Rosell.* (contra *Ang. et Coe.* qui tamen fatetur contrarium esse commune) huiusmodi restitutio non debetur de iure naturali, cum fructus Beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione Beneficiati, cum onere tamen Officii: ante enim Concilium Lateranense, ita *Lessius*, nullus erat Canon, quo hæc restitutio præcipiebatur. Bene autem potuit Ecclesia, omittentibus restitutionem imponere ipso facto et ante omnem sententiam; sed cum hæc restitutio proculdubio sit pœna (ut non dubitat *Vica in cit. prop. 20. n. 3.*) ipsa omnino culpam requirit; et ideo satis à restitutione excusantur officium inculpabiliter omittentes. Sed dices: si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est pœna, cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit *Alexander VII.* damnando Propositionem 20, dum (ut diximus *lib. 1. n. 149.*) in omnibus pœnis positivis requiritur sententia? Respondetur non requiri sententiam, eo quod hæc restitutio sit pœna conditionalis iuxta dicta ibidem dicto *n. 149. v. Pœna*, sive quia recitatio Officii est conditio sine qua non potest Beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n. 663.*) dicens: « Si post sex menses, obtento Beneficio, Officium divinum non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat. »

666. — Quær. 3. An omittens Officium infra sex primos menses teneatur ad restitutionem? Affirmant *Suar. de Relig. l. 4. c. 29. et Val. cum aliis apud Vica l. c. n. 2. v. Inf. seato*. Sed negant probabilius *Less. cit. cap. 34. n. 167. Conc. tom. 2. p. 416. n. 3. et Vica cum Vasquez et communiori*. Ratio est eadem, quam mox adduximus, quia restitutio fructuum non debetur nisi de lege Ecclesiæ, quæ hanc pœnam iniecit tantum omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusentur à culpa gravi, ut habetur ex Bulla S. Pii V, ut *supra n. 665.*

667. — Quær. 4. An Beneficiarius omittens Officium uno die possit supplere die alio? Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari à peccato mortali, ut diximus haberi etiam in præfata Bulla S. Pii V. Dubium sit an ita supplens excusetur à restitutione fructuum? Prima sententia affirmat, quam tenent

Moss. tom. 1. tr. 5. c. 5. n. 7. Salm. tr. 16. c. 4. n. 65. qui citant *Palud. et Quintan. item Henr. Suar. et Fill.* (Sed *Dian. p. 2. tr. 12. R. 24.* asserit *Henr.* esse pro contraria sententia, et *Fill. ac Suarez* loqui tantum pro casu præcedentis quæstionis); ac probabilem vocat *Bon. de Horis Can. D. 1. q. 5. p. 2. n. 5.* Ratio, quia in tali casu iste jam rependit æquale, prout si *Cappellanus* omittat Missam uno die, bene potest altero supplere. Secunda verò sententia communissima, cui adhæreo, negat; et hanc tenent *Bonac. l. c. Viva dict. art. 9. n. 2. Ronc. de Hor. Can. c. 4. q. 7. R. 2. cum Nav. Pell. Bass. etc. ap. Salm. loc. cit. item P. Concina, t. 2. p. 420. cum Leandr.* qui dicit hanc omnino tenendam, et *Croix l. 4. n. 1209.* qui contrariam non putat probabilem. Ratio, quia onus Officii est addictum diei, unde qui illud non implet, non potest implere die alio; et hæc videtur fuisse vera mens S. Pii V, dum sancivit non facere fructus suos, qui *Horas Canonicas uno vel pluribus diebus intermiserit*. Ubi notandum non dixisse Pontificem *omiserit*, sed *intermiserit*, quo verbo satis significavit non lucrari fructus qui uno die Officium intermittit, etiamsi die altero suppleat; quia, licet is diei possit Horas non omisisse, nequit verò dici quod non intermiserit. Hinc bene arguit *Roncaglia*, quomodo ille, qui uno die fructus sui Beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere? Tanto minus deinde approbo id quod subdunt *Salm. ibid.* nempe quod Beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. Nec etiam acquiesco ei quod dicit *Roncaglia*, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam animæ Purgatorii, si Beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari à restitutione: non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

668. — Quær. 5. An omittens partem minorem quam integræ Horæ teneatur ad restitutionem? Si partes omissee materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem, etiamsi fructus illi parti respondententes ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert Chori usus, tum quia à S. Pio V tantum omittentibus aliquam Horam imposita est restitutio: qui autem partem levem illius omittit non potest dici Horam omisisse; ita *Suar. l. 4. c. 3. n. 13. Bonac. D. 1. q. 5. part. 2. n. 11. Salm. tr. 16. c. 2. n. 13. et P. Concina tom. 2. p. 419. n. 8. in fine*. Et hoc verum putant *Pal. tom. 2. c. 7. Dec. 2. p. 7. n. 6. Salm. loc. cit. n. 56. cum Fill. P. Nav. Pel. Dian. etc.* ac probabile censet *Bon.* etiamsi partes in pluribus Horis constituerent simul gravem materiam; quia præceptum recitandi integrum Officium diversum est à præcepto restitutionis, quæ (ut dictum est) non debetur de iure naturæ, sed ex mandato Ecclesiæ, pro omissione singularum Horarum. Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent *Suar. de Rel. l. 4. c. 30. n. 13. P. Concina l. c. Bon. de Hor. Can. D. 2. q. 5. p. 2. n. 15. cum Garc. etc.* nempe non excusari à restitutione, qui in uno Officio

per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex Concilio Lateranensi absolute præcepta sunt restitutio fructuum *pro rata omissionis Officii*, ubi nota non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet Horæ, sed *Officii*: ergo ex Concilio omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. Postea S. Pius V suam Bullam emanavit, qua nihil quidem de illa Constitutione Concilii immutavit, sed *expressius providere volens*, ut dixit, solum definivit quantum fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum; ex hac autem definitione perperam inferitur, quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii à restitutione jam à Concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horæ. Tanto magis deinde rejicimus eum *Salm. ibid. Bonac. Pal. etc.* id quod dicunt *Filliac. Pellizz. et Dian. (et Vioa* putat probabile cum *Navarr. et Tolet.*), nimirum non teneri ad restitutionem qui omittit partem notabilem alicujus Horæ: nam qui partem notabilem omittit, verè non recitat Horam, sicut verè Missam omittit qui partem ejus notabilem non audit.

669. — Quær. 6. An teneatur ad restitutionem Beneficiarius qui recitat Officium sine debita attentione? Qui externè voluntariè distrahitur certè non satisfacit Officio, et tenetur restituere. Dubium est de se distrahente interiùs; de hoc magna est quæstio, de qua fusè agemus *lib. 4. n. 177.* ubi probabiliorè esse sententiam dicimus, eum non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem, hic dicimus non esse obligandum Beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eus perceperit; quia, posito jure certo quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem nisi sit certus de obligatione restituendi. Magnus Rigoristarum princeps, *Prosper Fagnanus*, gravem scrupulum imponit Confessariis absolventibus pœnitentem, qui non vult restituere juxta opinionem probabiliorè sui Confessarii, quia ejus sententiæ tanquam sui Judicis pœnitens ut reus parere debet. Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris Doctoribus, etiam rigidæ sententiæ fautoribus, angere debere Confessarios dampnantes ad restituendum pœnitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem à restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus expoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis juxta dicta *n. 547.* Præterea, diximus *lib. 1. n. 25.* et fusius dicimus *Tomo VI. lib. 6. num. 604.* quod pœnitenti, qui habet pro se opinionem probabilem, nequeat denegari absolutio, ut communiter docetur, et fatentur etiam plures inter Probabilioristas, quos ibi retulimus et referemus. Nec obstat dicere, quod pœnitens debeat se conformare iudicio Confessarii, nam Confessarius non est iudex controversiarum, prout est summus Pontifex, sed tantum iudex dispositionis pœnitentium et satisfactionis injungendæ, ut habetur ex Trident. *Sess. 14. c. 5.* ubi dicitur: « Jesus Christus... Sacerdotes sui ipsius Vica-

rios reliquit tanquam præsides et Judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur... qui pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntiant. » Constat enim, Sacerdotes iudicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat et non potius in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. » En igitur patet, pœnitentem in hoc tantum sequi debere iudicium Confessarii, ut peccata apud eum deferat, et pœnitentiam acceptet. E converso pœnitens post Confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quæ non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus; neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem Confessarii, ad quem certe non pertinet reprobare opiniones quas alii Sapientes approbant; sed tantum iudicare an pœnitens rectam vel ne conscientiam sibi formet. Sed instabit *Fagnanus*: hæc sunt principia probabilistica. Ego nescio, an sint probabilistica, vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter Probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata sit ut sequamur principia magis recepta à Sapientibus, prout sunt ista quæ invenio passim teneri à Scriptoribus undique doctrina et pietate conspicuis, qui in facie Ecclesiæ sua volumina ediderunt, et quibus adhærere consultius tutiusque mihi esse iudico; quod enim docetur *ex unanimi Theologorum consensu* (ait *Continuator Tournely 1. 1. p. 293.*) « magni esse debet ponderis, quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique iudicant. » Neque hic Auctor dixit hoc loquens de opinione omnino communiter recepta, sed de quadam sententia, cui plures graves Auctores contradicunt.

670. — Quær. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus Beneficii? Certum est teneri excommunicatum tempore collationis, quæ facta nulla, *Vioa q. 7. art. 9. num. 7.* Secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita *Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 2. n. 9. Continuator Tournely tom. 2. p. 486. Pal. R. 2. p. 11. n. 4. Sanch. de Matr. lib. 3. D. 51. n. 12. Salm. de Cens. c. 13. n. 115. cum Henr. Bonac. Con. Avila, Hurt. et aliis pluribus* (contra *Suar. Cov. Fill. Sayr. etc.*) Et quidem probabilis: ratio, quia pœnas, quæ actionem requirunt, ut diximus *lib. 1. num. 148.* reus non tenetur subire, nisi post sententiam. Et sic videtur significare textus in *c. Pastoralis 63. §. Verum. de Apell.* ubi dicitur: « Illi proventus ecclesiastici merito subtrahuntur cui Ecclesiæ communicatio denegatur. » Tò autem subtrahuntur, ait *Tournely*, potius indicat expoliationem, quæ fit ab homine, quam quæ ipso jure inducitur, ut etiam explicat *Glossa*. Tanto magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factæ, an Clericus excommunicatus potuisset privari à Jure ecclesiasticis Beneficiis. Hæc tamen sententia procedit, si Beneficiarius per se vel per alium jam muneri suo satisfecerit. Si autem ob injustam excommunicationem abesset à choro posset percipere

fructus Beneficii et etiam distributiones, ut ait *Viva n. 8. cum Sa, Fill. Av. etc.* Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat Choro, quia non stat per ipsum, ne absolvatur? *Sa, Henr. et Ugol. concedunt huic distributiones, sed negat communius et multò probabilius Viva cum Suar. etc. ibid.*

671. — Quær. obiter 8. omittens ultra restitutionem, quamnam aliam penam incurrat? Incurrit penam privationis Beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses officium omittat intra 15 dies, ut *Suar. apud Viva d. l. n. 10. ex Conc. Lateran.*

672. — Quær. 9. omittens cui debeat facere restitutionem? Resp. pauperibus, vel fabricæ Beneficii, ut *ex Decr. S. Pii V, sive Ecclesiæ, sive domi Beneficii, sive in augendis agris, ut Suar. et Vasq. apud Viva quæst. 7. a. 9. n. 11.* Non autem (ait *Viva*) potest dare fabricæ alterius Ecclesiæ, nisi fabrica esset in utilitate pauperum, vel nisi Ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliæ Ecclesiæ elemosynis indigerent, ut resisterentur, ut ait *Concina tom. 2. p. 425. n. 24.* Nomine autem pauperum intelliguntur pauperes cujuscumque loci, et etiam intelliguntur ipsi defuncti. Et etiam ipse Clericus sibi potest applicare dictos fructus, si verè pauper est, ut dicant *Palau tract. 7. D. 2. p. 7. n. 12. cum Nao. Suar. Bon. Tol. et Viva cum Less. ex communi d. n. 11. in fine.* Excipitur tamen, si ille in fraudem officium omittat, sciens se posse retinere fructus ob paupertatem, ut bene advertunt *Pal. et Viva.* Addunt *Palau tr. 7. D. 2. p. 7. n. 11. cum Suar. Bonac. et Salm. de Hor. Can. c. 2. n. 60. in fin. cum Nao. Pell. Reg. Fil. Quintan. et communi,* posse Beneficiarium satisfacere restitutioni, si quæcumque alia pia opera pro Defunctis offerat æquivalentia recitationi omissæ, nempe, (ut explicat *Quintan. ap. Salm. n. 66.*) auditionem Sacri. flagellationem, lucrationem Indulgentiarum, et similia: sed huic supra n. 667. Quæst. 4. in fine non acquievimus. Tantum admittendum videtur cum *Concina p. 427.* posse Beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur Missæ, vel alia suffragia applicentur pro Defunctis.

673. — Quær. 10. An Beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta officia quæ omisit? Affirmant *Suar. Valent. Azor.* quia sic loquitur Bulla. Sed *Sanch. Cons. tom. 1. l. 2. c. 2. d. 83. n. 3. Sotus de Just. l. 10. q. 5. art. 6. Less. l. 2. c. 34. n. 133. Viva l. c. n. 13. et Salm. tr. 16. c. 2. num. 59. cum Pal. Vasq. Led. Vill. Dian. Henr. Rodr. Bonac. etc.* probabiliter dicunt ex benigna interpretatione ipsum non teneri omnes fructus restituere, sed tantum eos qui respondent ad onus Officii omissi: Ratio, tum quia Bulla S. Pii sic recepta est et sic explicata usu, utpote conformior æquitati naturali; tum quia durum videtur eodem modo obligari Episcopos, Parochos, et Capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices Beneficiarios. Quare dicunt Episcopum vel Parochum teneri restituere tertiam vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: Canonicos dimidiam partem: habentes Capellaniam, di-

midiam, vel tertiam partem: (Capellanus enim tenetur ad Officium, cum quælibet Capellania conferenda ab Episcopo, et ejus auctoritate erecta, sit verè Beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: secus, si non sit erecta auctoritate Episcopi, licet ab ipso conferatur. Ita *Salm. de Horis Canon. c. 5. n. 59. cum Suar. Pal. Vill. etc.*) Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus non solum pro Officio, sed pro aliis etiam oneribus. *Henriquez* autem *apud Sanch. Concil. l. 2. c. 2. D. 84. n. 4.* dicit Episcopum et Parochum teneri tantum ad quintam partem, quod *Viva* etiam approbat *in prop. 20. Alex. VII. n. 6. in fin. et de Horis Canon. q. 3. A. 3. n. 8. in fine.* Canonicum ad quartam, ut etiam *Viva d. n. 8. in fine.*

Quid de Beneficiario simplici? Rectè *Viva cum Bon. d. l. de Resl. n. 13. in fine* dicit, eum teneri ad omnes fructus: quia onus gestandi habitum, vivendi castè, etc. compensatur privilegii Clericalibus. Attamen *Henr. apud Sanch. d. loc.* dicit teneri tantum ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum *Manuel. et Medina,* quorum opinionem ait *Sanch.* esse rationi consonam. At hanc opinionem merito ait *Less. l. 2. c. 34. n. 177.* esse laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos Beneficiarios tantum, qui præter Horas Canonicas alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

674. — Quær. 11. an teneatur ad Officium, habens tenue Beneficium? *Salm. de Horis Canon. c. 2. n. 48. cum Nao. Laym. Pal. Sa, etc.* teneri eum censent, quia S. Pius V hunc non excludit. Negant tamen *apud Moya tract. 2. de Rel. Disp. 2. q. 4. n. 8. Malder. Escob. Quintan. Diana, et Arag.* qui testatur, hanc esse communem recentiorum: et idem sentiunt *Less. l. 2. c. 34. n. 169. Sanch. l. 2. Consul. c. 2. d. 66. cum Rodr. Molf. Vega, Led. Torre. et Pell. apud Salm. d. c. 2. n. 46.* (quamvis *Less. et Pell.* sentiant teneri hunc Beneficiarium recitare saltem Dominicis, et diebus festivis.) Ratio, quia *ex c. Is. cui de Præbend. in 6.* in jure tenue Beneficium non reputatur pro Beneficio; in præfato enim Canone habens tenue Beneficium non excluditur ab alio Beneficio obtinendo, cum ibi prohibeatur ne de Beneficio provideatur tantum obtinens aliud Beneficium sufficiens: « Is cui (verba textus) conceditur, Auctoritate Apostolica uni personæ idoneæ in sua vel alia Ecclesia providere alii, qui aliud sufficiens Beneficium obtinenti providere non potest. » Addit ibi *Glossa:* « Ergo si non est sufficiens, secus est. » Deinde infra rationem adducit: « quia Beneficiatus idoneus non est, et tunc communi Beneficiatus beneficiari non mandatur *ex c. Quia in tantum de Præb.* » Habens igitur tenue Beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tanquam non Beneficiatus: et proinde censetur eximi ab onere Officii.

Quæritur autem quodnam Beneficium judicetur tenue? Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari Beneficium quod non pertingit ad 20 vel 30 aureos. Merito

tamen *Viva* in prop. 20 *Alec. VII*, n. 7. *Sporer de Hor. Can.* c. 1. n. 27. *Elbel eod. tit.* n. 421. *Tamb. l. 2. c. 5. §. 1. n. 24. et Salm. d. c. 2. n. 48. cum Mald. ac aliis communiter* censent probabile, tenue existimari illud Beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis. Et adhæret *Sanchez Cons. l. 2. c. 2. Dub. 67. n. 4. cum Suarez*, putans, Beneficium tenue illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentationem autem rationabiliter dicit *Viva loc. c.* mensurari juxta diversitatem patrimoniorum, quæ in diversis locis solent Clericis assignari. Hinc. *Sotus ap. Sanch. n. 5.* obligat ad Officium Beneficiarium, qui percipit annuos aureos octo. Sed *Sanch. excusat*, etiamsi percipiat 16 aureos. Verùm huic minimè acquiesco: communis enim sententia est apud *Croix l. 4. n. 1195.* nullo modo excusari ab officio Beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis. Idemque rectè censet dicendum *Croix n. 1196. cum Vasq.*, si dubium sit, an Beneficium sit tenue: quia, cum Beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro Beneficio, et proinde pro obligatione Officii. Meritò addunt *Lugo, Re. Mor. Dub. 6. n. 5. cum Suar. et aliis, Croix n. 1193. et Tamb. l. c. n. 26.* neque excusari Beneficiarium si ob suam culpam Beneficium factum sit tenue; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus se habiturum, tunc enim unus annus compensatur cum alio, contra *Palium, tom. 2. D. 2. p. 1. §. 2. n. 18.* Pariter addit *Croix ibidem* teneri ad Officium, qui acceptat Beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non residet, ut ait idem *Croix, loc. cit. cum Suarez, Lugo, etc.* Hoc tamen limitant *Bus. et Sanch.* si absit cum licentia: sed id rectè rejiciunt *Tamb. n. 23. et Croix ibid. cum Azor.* cum ille possit fructus percipere, si velit.

675. — Quar. 12. an Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro, teneantur ad restitutionem Distributionum et Præbendarum? Plura dubia hæc discutienda sunt. Certum est, quod Clerici Ecclesiarum Cathedralium et Collegiatarum tenentur Officio in Choro ex c. 1. de Col. Miss. cap. Fin. Dist. 92. et ex Trid. Sess. 24. c. 12. Atque tenentur quotidie assistere, nisi alibi alia sit institutio, vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra Ecclesiam persolvatur, et adsit licentia Episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait *Viva de Rest. q. 7. art. 9. n. 14.* Imò probabiliter putat *Bon. qui adhæret Viva*, Canonicos bene Distributiones lucrari, si recitent in Sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia Episcopi, si ipsa licentia præsumatur; in Sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in Ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1. an peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt? Neqant plures DD. antiqui, ut *Nav. de Orat. c. 5. n. 14. Sylvest. v. Horæ q. 11. Cafet. eod. verb. §. 5. item Ang. Vald. Barb. Pell. Reg. Tamb. apud Salm. tr. 16. c. 4. n. 2.* Tum quia de hoc non adest præceptum expressum, tum quia obligatio assis-

tendi Choro oritur ex Distributionibus; ergo, cum his Canonici renuntiant, omni obligatione se liberant. Sed verius *Suarez l. 4. c. 17. Bon. D. 11. q. 1. p. 2. P. Concina tom. 2. p. 510. n. 4. Viva l. c. n. 14. Continuator Tourn. tom. 1. p. 642. Salm. l. c. n. 3. cum Vasq. Pal. etc.* docent, eos peccare mortaliter, qui à Choro absunt notabiliter, ultra tempus à Tridentino permissum. Ratio, quia ex c. *Si quis Presb. Dist. 113.* depositioni subjicitur Clericus non recitans in sua Ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex Distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius Beneficii; Tridentinum enim Sess. 24. c. 12. loquens de Canonicis præcipit: « Omnes... compellantur... in Choro ad » psallendum instituto, hymnis, et canticis Dei nomen reverenter, distinctè, devotèque laudare. » Diximus autem 1. notabiliter, nam si absit Canonici per tres vel quatuor dies, est communis sententia, eum non peccare graviter. Ita *Salm. c. 4. n. 1. et Croix. l. 4. n. 876. cum Sylvest. Bon. Cov. Vasquez, et Suar. l. 4. c. 13. n. 8 et 9,* qui tamen dixit præfatam sententiam non videri certè improbabilem, sed se nolle suum judicium interponere. Diximus 2. ultra tempus permissum, quia Tridentinum permittit Canonicis, sicut Episcopis, per tres menses abesse. Rectè autem docet *S. Thomas 2. 2. q. 91. art. 2. ad 3.* quem sequitur *Viva l. 3. verb. Dico tertio, cum Val. Fill. et Bon. contra Nav. et alios,* Episcopos non obligari ad Chorum, tum quia sic fert consuetudo, tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quæ Chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2. quid teneantur restituere Canonici, qui Choro non assistunt? Certum est ipsos non posse lucrari Distributiones, etiamsi alii Consocii eas illis remittant, ut habetur ex Trident. Sess. 24. c. 12. ubi dicitur: « Distributiones verò, qui » statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis collusione » aut remissione exclusa, his careant. » Nota, remissione exclusa, nam ut bene advertunt *Croix l. 4. n. 877. et Conc. t. 2. p. 523. n. 4.* si portiones illæ præsentibus jam sint præstitæ, isti licitè possunt donare eas absentibus; modo hoc non fiat ex pacto, et in fraudem legis, ut ait *ib. Croix cum Sanch. et Lugo,* quia hæc esset palliata collusio. Non privantur autem distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus l. 4. ex n. 130.

Hæc quoad Distributiones. An verò non assistentes teneantur etiam fructus Præbendæ restituere? Sic habetur in Trid. l. c. « Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, » quos ratione etiam Præbendæ ac residentie fecit suos. Quod » si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus. Crescente verò contumacia, contra eos juxta sacrorum » Canonum Constitutiones procedatur. » Ex sacris autem Canonibus, ut dicunt *Salm. c. 4. n. 12.* illi exspoliantur ipsis Beneficiis. Hoc verò aiant *Salm. d. c. 4. n. 9.* ex communi, non fieri nisi post sententiam: Sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in dubio sequenti.

Dubitatur 3. an satisfaciant Choro, et lucrentur Distribu-

tionem Canonici, qui tantum assistunt, et non canunt? Affirmant *Sanch. Cons. l. 2. c. 2. dub. 99. n. 2. cum Met. Arag. et Panorm. Et consentiunt Bon. de Hor. Can. D. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 18. et Salm. c. 4. n. 5. cum Pal. Suar. Less. Pell. et Led. pro iis Ecclesiis, ubi talis viget consuetudo, quam asserunt adesse fere in omnibus Ecclesiis. Sed hodie, aliis omissis, causa finita est in Bulla Cum semper oblatas, (vide in init. Tom. IX. Epist. Encycl. n. V.) ubi SS. noster Pontifex postquam asserit prælatam opinionem absonam esse menti Conc. Tridentini, atque pluries improbatam à Congregatione ipsius Concilii, dicit: « Equidem » minime Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti » persuasum habeant unius vel alterius Ecclesiæ Canonici se » suo muneri satisfacere per simplicem in Choro assistentiam, » absque divinæ Psalmodiæ cantu. Verum, nisi illis præstio sit » Apostolicum, non præsumptum vel abrogatum, sed legitimum » ac vigens privilegium sive indultum, jure ac merito verendum » est ne isti, dum ita se gerunt, Præbendarum ac Distributio- » num fructus minime suos faciant, et consequenter ne ad eorum » restitutionem teneantur. » Ex quo verbo verendum rectè inferit *Concina tom. 2. p. 518. n. 22.* ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non amplius probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicam, quacum certè non licet operari. Sed quidquid aliqui dixerint super præfatam Bullam, idem SS. Pontifex omnia dubia abstulit novo Brevis, quod direxit die 19 Januarii anno 1748, ad Emin. Cardin. Deslphinum Patriarcham Aquileiensem, incipiens, *Dilecte Fili, etc.* (vide apud *Conc. pag. 520. n. 29.*) Ibi noster Pontifex consuetudinem Canonicorum, tantum interessendi Choro, extirpandam esse declarat, sic dicens: « Itaque à te dilecte Fili noster, poscimus et flagitamus, » ut non solum hujusmodi *abusem et corruptelam* ab Ecclesiastica disciplina absonam et Canonicis ordinationibus ac nostræ quoque Constitutioni *contrariam* penitus evellere et eradicare admittaris: verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas, ut in posterum, ea, qua decet ac tenentur reverentia, Choro intersint, adsistantque, nec non pari pietate, attentione ac vigilantia omnino *canere vel psallere* cum cæteris studeant ac contendat. Deinde iisdem edicas, et notum facias nos (quem admodum per hæc nostras in forma Brevis Litteras tibi declaramus et injungimus) *decernere atque statuere*, sicut in eadem Constitutione nostra inquirimus, ipsos suosque successores Canonicos Choro quidem interessentes adsistentesque, » minime verò canentes, psallentes, nullo pacto ex Præbendis et Distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni *obnoxios esse, ac fore.* Ex quo Diplomate remanet tandem decisum, quod Canonici vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in Choro, nedum Distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex Præbendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.*

Dubitatur 4. an satisfaciant Choro, qui submissè recitant

psalmos, alteram partem audiendo? Loquendo de Choro in generali, an isti satisfaciant Officio, adsunt duæ sententiæ. Prima, quam tenet *Caj. Summ. v. Horæ, in fine, Arm. cod. v. n. 22. Navarr. in c. 10. n. 80. et alii ap. Salm. tr. 16. c. 1. n. 25.* dicit eos non satisfacere, quia non communicant cum aliis canentibus. Secunda verò sententia valde probabilis et communis affirmat; hæcque tenet *Sanch. Cons. tom. 2. l. 7. c. 2. dub. 14. n. 2. Less. l. 1. c. 34. n. 184. Suar. tom. 2. l. 4. c. 12. n. 8. Fill. tr. 26. c. 6. n. 195. Conc. tom. 2. p. 513. n. 9. Bon. D. 1. q. 3. p. 2. §. 1. n. 16. Salm. l. c. cum Sol. Trull. Vill. etc.* Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in Choro non est necesse ut quisque audiat omnes voces alterius partis, unaquæque enim pars cum alia unum corpus constituit et mutuò communicat.

Loquendo autem de Choro Canonicorum, an ipsi submissè recitando satisfaciant Choro et lucrentur Distributiones? Affirmat *Sanch. l. c. cum aliis.* Sed communiter et merito id negant *Less. Fill. ll. cc. Concina, p. 513. n. 9. Tournely. tom. 1. p. 638. et Bonac. l. c. n. 17. cum Suar. P. Nao. et Rodr.* Ratio, quia Distributiones debentur solum iis qui Choro inserviunt; servitium autem Chori, ut habetur ex *Clement. 1. de Cel. Miss. in eo* consistit, ut Clerici convenient in Ecclesia ad Officium psallendum. Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici Choro inservire. Censet tamen *Bonac. loc. cit. cum Suar. Fill. etc.* quod Canonici id recitantes possint saltem percipere mediam partem Distributionum. Sed SS. noster Pontifex Bened. XIV, ut mox supra vidimus in præcedenti Dubio, expressè declaravit Canonicos non cantantes vel psallentes, non solum amittere omnes Distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus Præbendæ.

Dubitatur 5. An Canonici, Portinarij, et similes possint inservire Choro per Substitutos, vel alternatim unus pro alio. Negant *Joan. Baptista Ventrilia Praxis, etc. Annot. 19. §. 3. n. 18. cum Zerol. Barb. et Garz. ex præscripto Concilii Trident. Sess. 24. cap. 12.* ubi dicitur: « Omnes verò divina per se, et non per Substitutos compellantur obire Officia. » Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo, vel statutum id permittens, ex Declaratione S. Congr. 25 Jul. 1570. « Si factum est aliquod Statutum, quod Canonici possint inservire per Substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio, quia est contra Concilium. » Tantum id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitatis et absentia permissæ. Verumtamen advertunt *Fagnan. Tom. 1. in Cap. Cum omnes, de Constit. n. 28. Monacel. Tom. 2. tit. 13. Form. 2. n. 64. et Matthæus. Offic. Cur. Cap. 55. §. 1. n. 9.* declarasse S. C. Concilii, quod Episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat *Monac.*) possit concedere facultatem Capitularibus invicem se substituendi in servitio tum Ecclesiæ, tum Chori, modo non substituantur iis temporibus, quibus servitio Ecclesiæ adstricti sunt, et modo curet Episcopus, ne hac facultate substituendi illi abu-

tantur: patet si hujusmodi substitutiones sint nimium frequentes. Alias verò, ut scribit idem *Fag.* declaravit S. C. Decretum hoc locum habere tantum inter præsentis. Cùmque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra mœnia Civitatis, ubi est Cathedralis, per medium milliare vel circa in Suburbis, unde Canonicus opportunè possit ad servitium accedere; S. C. respondit, non censi absentem. Omnes has Declarationes colligit, et refert *Card. Lambertini Notif. 107. n. 17 et 18.*

DUBIUM VII.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, et modo debeat restitui.

676. Quando, et ubi faciendâ restitutio?—677. An sumptibus furis?
—678. Quando et ubi faciendâ solutio ex contractu?—679. Quando peccat differens restitutionem?—680. Ad quid tenetur debitor, si ex dilacione creditor patitur damnum?—681. An absolvendus, qui cum possit restituere vult differre restitutionem?
—682. An absolvi possit debitor, antequam restituat? Et an Confessarius debeat monere de restitutione penitentem qui est in bona fide, si prævideat monitionem non profuturam?—683. Quot peccata committit negligens restituere?

676. — « RESP. Debet quamprimum, et eo modo ac loco restitui, quo jus, et interesse damnificati requirit, et commodè ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria ultra debitum. Vide *Laym. h. l. 3. tract. 2. c. 10. Fill. tr. 32. c. 4. q. 11.* »

Unde resolves:

« 1. Qui non potest commodè restituere apertè, faciat clam, et qui non potest per se, faciat per aliam personam interpositam, v. gr. Confessarium* (Quid, si Confessarius non restituat? Vide de Conscientia quæ diximus l. 1. n. 39.) »
677. — « 2. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter eam habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta, deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel defendendo debuisset facere. Excipe, nisi transferendo deberet plus impendere, quam res valeat; tunc enim plerumque ex præsumpta mente domini posset restituere pauperibus, vel in usus pios. *Bon. q. 6. p. 1.* »
Quæstio est, an fur teneatur rem reddere domino, etiam cum sumptu majori quam res valeat? Affirmant *Naarr. Val. Dicast. Cajet. etc. apud Salm. de Restit. c. 1. n. 195.* Sed negant

Salm. d. l. cum Soto, Pal. Bon. Less. etc. cum Bus. h. c. Vide dicta supra n. 597 et 598.

678. — « 3. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet l. c.
» 4. Debita ex contractu eo loco, et tempore solvi debent, de quo inter partes conventum fuit expressè, vel tacitè. Vide *Less. et Bonac. l. c.* »

Regulariter, præcisè pactis, solutio in contractibus, quoad locum, fieri debet in loco ubi contractus fuit initus: et expensis illius, in cujus favorem fuit contractus. Quoad tempus autem, si de isto non sit conventum, non peccat graviter debitor, si non restituat donec moneatur ab altera parte: nisi illa ob timorem, oblivionem aut impotentiam omitat eum monere; vel nisi debitor obligarit se cum juramento, quia juramentum de se obligat quamprimum. Ita *Salm. de Rest. c. 1. n. 254. cum Pal. Covarr. etc.* Monent autem *ib. n. 255. Lug. Con. Trull. etc.* non esse damnandum de culpa gravi, qui differtolvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat, quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa; et adhæret *Bus. n. seq.*

679. — « 5. Si quis possit quamprimum restituere totum, ad id tenetur. Si autem alter dilacione non pateretur ulterius damnum, aut non notabile, non facile arguendus esset gravis peccati is, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut pauperatim per partes solveret. Vide *Bon. de contract. d. 1. q. 6. p. 1.* »

Certè excusatur à peccato gravi, qui differt restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Ita *Salm. de Rest. cap. 1. n. 253. cum Lugo, Caj. Bon. etc. Palaus,* ordinariè loquendo spatium 20 dierum putat esse breve.

680. — Utrum, si debitor habet justam causam differendi restitutionem, teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilacione patitur? Respondetur: si debitum non sit ex delicto, non tenetur, ut ex communi docet *Lugo. D. 18. n. 35. et Croix l. 3. p. 2. n. 252.* Si verò ex delicto est, nec etiam teneri, si dilatio sit justa dicunt *Naarr. Dic. Burg. et Dian. ap. Croix* ubi qui probabile putant, quia, ut aiunt, tunc circa dilacionem creditor esset irrationabiliter invitus. Sed communiùs et probabilius tenetur, ut docent *Lugo D. 2. n. 17. Less. c. 16. n. 32. et Molin. Laym. Reb. Tamb. aliique cum Croix loc. cit.* Ratio, quia, licet justa dilatio posterior non sit causa damni, tamen revera causa fuit illa prima injusta acceptio.

681. — « 6. Qui scit, se teneri ad restitutionem, et cum possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet, nec potest: quia semper est in actuali peccato, et impœnitens, *Sylv. Sayr. Bon. Trull. c. 14. d. 11.* »

« 7. Certum est non posse absolvi, qui, quando potest, non vult restituere, nisi in morte, vel per partes. Limita 1. Nisi ille

» sit in bona fide, et monitio prævideatur non profutura, ut
 » *Salm. de Rest. c. 1. n. 256. cum Dicast. P. Nav. Sylo. etc.*
 » Limita 2. Nisi adsit justa causa, nimirum scandalum, infamia
 » et similia, si statim fieret restitutio, *Salm. d. l. n. 259. cum*
 » *Lug. Dic. Bon. Bann. etc.* »

682. — Quæritur hic 1. utrum sit absolvendus debitor ante-
 quam restituat. Prima sententia dicit eum bene posse absolvi,
 non solum prima, sed etiam secunda vice, si det vera signa
 doloris et propositi. Ita *Vica de Rest. q. 1. art. 5. n. 2. cum*
Nav. Val. Led. Sayr. etc. Mazz. tom. 3. p. 577. Et probabilem
 putant *Salm. de Rest. c. 1. n. 258. cum P. Navarr. et Dic.*
 etiamsi pœnitens monitus prima vice culpabiliter non restituerit.
 Sed mihi omnino placet secunda sententia, quam tenet *P. Conc.*
tom. 7. p. 85. n. 25. regulariter non esse absolvendum debito-
 rem, nisi prius restituat, quando ipsi restitutio est moraliter
 possibilis, sicut non est absolvendus concubinarium antequam
 concubinam abiciat: experientia enim satis compertum est,
 quod debitores post absolutionem rarissime restituant, prout con-
 cubinari rarissime concubinas dimittunt. Unde *S. Thom. de Villan.*
ser. 6. post. 4. Dom. Quadr. rectè monuit: « Prius ergo vadat et con-
 » cubinam è domo pellat, pecuniam alienam restituat. .... et tunc ad
 » Confessarium redeat ut absolvatur. » Cæterum bene ait *Conc. l.*
c. n. 24. quod, si revera prudens Confessarius deprehendat debito-
 rem sincere paratum esse restituere cum primùm poterit, et resti-
 tutio non possit fieri citò, rectè poterit eum absolvere pro prima
 vice: imò probabilissimè id admittunt *Salm. n. 258. et Lugo de Just.*
D. 20. n. 213, etiam pro secunda et tertia vice, si tales occurrant
 circumstantiæ, ut Confessarius solo proposito restitutionis conten-
 tus esse debeat.

Quæritur 2. utrum, si pœnitens sit in bona fide et Confessarius
 prævideat monitionem restitutionis minime esse profuturam,
 debeat eum monere? De hoc dubio vide dicenda de *Pœn. l. 6.*
n. 614. ubi partem negativam probavimus cum *Lugo, Sanch.*
Cano, Laym. Salm. Ronc. Spor. et aliis communiter contra pau-
 cos. Si enim Confessarius magna cum prudentia officio suo
 fungi debet, quomodo prudenter se geret, si pœnitentem monebit,
 prævidens, quod ille animæ detrimentum sit passurus, et è con-
 verso damnum creditoris non sit amovendum?

685. — Quæritur 3. quot peccata committat negligens culpa-
 biliter restituere? Prima sententia, quam *Salmant.* probabilis-
 simam vocant, tenet, eum tot peccata distincta committere, quot
 intersunt occasiones restituendi, et quoties proponit non resti-
 tuere: imò quoties per somnum aut per alia distrahitur. Ita *Bon.*
Vasq. Dic. Trull. Bann. etc. apud Salm. c. 1. n. 252. Secunda
 sententia docet, eum unum peccatum committere, licet per an-
 num, et amplius in eadem voluntate non restituendi perseveret.
 Ratio, quia tale peccatum, quamvis physicè interrumpatur,
 moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retrac-
 tetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in affectu

retentionis. Ita *Lug. de Pœnit. D. 16. n. 549. cum Nav. Gabr.*
Tanner. et Salm. l. c. cum P. Nav. Arag. et Dian. cum aliis.
 Hinc dicunt, sufficere pœnitenti confiteri omissionem restitua-
 tionis, quin tempus exprimat, quia diuturnitas temporis non est
 nisi circumstantia aggravans. Ultraque sententia est probabilis,
 sed hæc secunda videtur probabilior. Vide *l. 5. de Pecc. n. 49,*

ARTICULUS II.

Quo ordine restitui debeat.

684. Cui facienda restitutio, si res extet? — 685. An pretium rei
 venditæ possit solvi creditori venditoris? — 686. An pecunia fur-
 tiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita? — 687. An
 prius restituenda debita certa quam incerta? — 688. An prius
 solvenda debita ex delicto, quam ex contractu? — 689. Quæ alia
 debita prius solvenda? — 690. An semper præferendi creditores hypo-
 thecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita? An autem perso-
 nales anteriores? — 691. An præferri possit creditor personalis
 pauperior? — 692. An prius exigens? — 693. An creditor, cui
 inter plures facta est solutio, possit eam retinere? — 694. An sa-
 muli possint accipere salarium a debitis gravato? — 695. An uxor
 et filii alimenta?

684. — « RESP. Certum est non necessariò ordinem servari,
 » quando debitor omnibus solvere potest; quando verò tantum non
 » habet, ut hæredibus relinquat, sequentes regulæ servandæ.
 » 1. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumque titulo
 » habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventionem, etc.
 » debet prius restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus.
 » Similiter, si res empta ad creditum, pretio non soluto, adhuc
 » extet, *Nav. Sylo. Bon. q. 3. p. 2.* Hoc tamen *Less. c. 15. d. 2.*
 » contra *Bon. etc.* limitat, nisi venditor ab emptore fidejussionem
 » vel pignus acceperit. (*V. N. XXXV. p. 421.*) »

685. — Quæritur, an venditor rei, extante re, sit præferendus
 pro pretio aliis creditoribus emptoris? Certum est 1. quod, si
 venditor non acceperit ab emptore nec pignus, nec fidejussionem,
 neque fidem de pretio, ipse debet præferri, quia tunc adhuc re-
 tinet rei dominium, ex *l. Quo vendidi, 19. ff. de Contr. empt. et*
ex § Venditæ, Instit. de Rer. Dio. Vide *Salm. de Rest. c. 1.*
n. 231. Et vide *infra n. 795.* Certum est 2. quod si venditor
 acceperit pignus vel fidejussionem, nullam habet prælationem,
 quia tunc jam est securus de pretio *Lugo D. 20. n. 15.* Quæstio
 igitur est, quando venditor rem tradidit, et de pretio tantum
 fidem accepit? Prima sententia dicit tunc præferendum esse
 venditorem, et hanc tenent *Salm. l. c. n. 232. cum Sylvest. Bon.*
Bann. Tap. Vill. (citant etiam *Lessium*, sed non bene, nam *Les-*
sus l. 2. c. 15. n. 11. ubi citatur, loquitur de casu quo non sit
 data nec etiam fides de pretio.) Ratio, tum quia hoc postulat
 æquitas naturalis; tum quia dominium rei, licet eo casu transla-

tum fuerit, est tamen translatum sub conditione pretii solvendi; unde talis res manet hypothecata solutioni pretii. *Secunda* vero sententia probabilior, quam tuentur *Mol. tom. 2. D. 536. Laym. l. 3. sect. 5. tract. 2. c. 11. n. 2. Pal. D. 1. p. 18. §. 14. n. 5. Lugo D. 20. n. 17. cum Vasq. P. Nav. Cov. Azor. etc.* tenet nullam venditori prælationem deberi. Ratio, quia, cum dominium jam translatum sit, venditori remanet tantum creditum personale erga emptorem; nulloque jure habetur, quod res venditori hypothecata remaneat, donec ei pretium solvatur: alias emptor non posset de illa pro suo libito disponere, quod nemo dicit.

686. — An pecunia autem furtiva, immixta propriæ, sit ante alia debita restituenda? Affirmitur rationabiliter *Pal. Reb. et Croix l. 3. p. 2. n. 375.* quia totus cumulus est specialiter obligatus domino pecuniæ ablatæ. Vide dicta n. 499. v. *Notandum.*

687. — « 2. Si restitutio facienda sit ratione injustæ acceptationis, prius restitui debent certa, hoc est, quorum domini cognoscuntur, quam incerta, *Bon. Less. d. 1.* quia illa jure naturæ debentur suis dominis, hæc autem jure solo positivo pauperibus. »

Quamvis probabilis sit sententia cum *Bus. Less. etc.* imò communis cum *Salm. de Rest. c. 1. n. 230. et Croix l. 3. p. 2. n. 377.* quod prius restituenda sint debita certa quam incerta: attamen etiam probabile est, quod, si debitor non possit utraque restituere, restitutio fiat pro rata etiam pauperibus pro debitis incertis. Ita tenent *Bann. Mol. Reb. et* probabile vocant *Tapia, Vill. apud Salm. de Restit. c. 1. n. 299. et Lugo D. 20. n. 5.* probabilissimum putat. Ratio istorum, quia prælatio creditoribus certis non debetur neque jure positivo (quod est certum) neque jure naturæ, ut supponit *Bus.* Sed æquè de jure naturæ pauperes succedunt in locum creditorum incertorum, ut dicunt *Caj. 2. 2. q. 62. art. 9. ac Covarr. Arag. et Tap. ap. Salm. de Rest. c. 1. n. 210.* Talis enim præsumitur voluntas creditorum, ut, quod ipsis nequit restitui, restituatur pauperibus pro ipsorum animabus.

688. — « 3. Prius facienda est restitutio debitorum licite contractorum quam usurarum; cum in his dominus non fuerit simpliciter invitus. »

Quæritur, utrum debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu? Tres sunt sententiæ apud *Salm. de Rest. c. 1. ex n. 234.* quas ipsi vocant omnes probabiles, et in praxi tutas. *Prima* præfert debita ex delicto, quando non intervenit hypotheca vel pignus in contractu, aut non extat res in propria specie; quia retinere rem injuriosè ablatam, est gravior injuria quam non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa prius est reparanda. Ita *D. Th. Opusc. 73. c. 17. Reb. Med. etc.* *Secunda* præfert debita ex contractu, scilicet oneroso; (nam debita ex gratuito, certum est solvenda esse ultimo loco, ut *Bus. num. seq.*) Ratio, quia alias solverentur debita ex ære alieno; maxime cum

creditor dederit æquivalens. Ita *Caj. Nav. Valent. etc.* Sed hæc sententiam dicit *Lugo D. 20. ex n. 34.* nullam præ se ferre rationem magni momenti. *Tertia* communior et probabilior dicit: prædicta debita solvenda esse pro rata, nisi adsit res in specie, vel hypothecata, ut supra. Ratio, quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio facienda. Ita *Lugo D. 20. n. 36. Less. l. 2. c. 15. n. 16. item Bon. Dic. Vill. Pal. Laym. etc. apud Salm. num. 236.*

689. — « 4. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt quam quæ debentur ex gratuito, v. gr. exmissione; quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Navarr. Sylvest. Con. q. 8. p. 2.*

« 5. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, et non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundum quod 1. solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. (° *Dos ex Laym. præfertur omnibus creditis hypothecam tacitam habentibus*). 3. Debita ad quæ bona debitorum sunt tacite hypothecata. 4. Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiatorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, et adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est. *V. Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* ubi addit, è bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, et quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item ad Medicos et Pharmacopolas pertinent. *V. Filliuc. c. 4. q. 13.* »

690. — Quoad creditores hypothecarios nulli dubium est quin præferendi sint anteriores, etiam ex hypotheca tacita, qui si tempore antecedant alios creditores ex hypotheca expressa, adhuc præferendi sunt, ut tenent communius *Lugo D. 20. n. 41. cum Mol. Vasq. et alii apud Croix l. 3. p. 2. n. 392. contra Navarr. Sylvest. et Angel.* Notandum tamen, quod inter creditores hypothecarios semper omnibus sit præferendus supra rem creditor, qui pecuniam dedit ad illam emendam, vel ad reficiendam, v. gr. domum; vel ad custodiam sive ad cultum agrorum; vel ad collectionem segetum, ex *l. 3. ff. Qui potiores, etc.* Vide *Salm. de Rest. c. 1. n. 211.* Dubium est quoad personales. *Prima* sententia tenet, omnibus his satisfaciendum esse pro rata. Ita *Pal. tr. 32. D. 18. §. 18. num. 5. Holzm. de Rest. tr. 2. n. 477. et Less. Bon. Vasq. Azor. etc. apud Salm. de Rest. c. 1. n. 245.* Ratio, quia his non bona debitoris, sed obligata est persona, quæ æquè omnibus est obnoxia. Et probant ex *l. 1. ff. de separat.* ubi dicitur: « Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditoris sui deterior rem conditionem facere. » Ergo, inferunt, creditor anterior non habet jus ad illius bona. *Secunda*, quam tenent *S. Anton. v. 2. tit. 2. c. 7. §. 3. Sylv. Restit. q. 5. Diana p. 3. tr. 5. Res. 10.*

Naar. Ang. Arag. Bon. Baldi cum Lugo de Just. Disp. 20. n. 148. Bon. q. 18. n. 18. Croix l. 3. p. 2. n. 430. Conc. tom. 7. p. 178. n. 17. Salm. dict. l. n. 246. cum D. Thom. Suar. Val. Tol. Sa. etc. docet, præferendos esse anteriores, ex regula 15 Juris in 6. Qui prior est tempore, potior est jure. Licet enim Jus Civile sic loquatur tantum de creditoribus hypothecariis: Jus tamen Canonicum loquitur de omnibus, et fundatur in jure naturali: Creditor enim anterior personalis, quamvis directè personam debitoris, indirectè tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus non debet præjudicari à creditore superveniente. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

691. — Quæritur an debitor impotens satisfacere omnibus suis creditoribus personalibus, possit præferre pauperiorem diviti, vel non egenti? Duplex datur sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt *Salm. de Rest. c. 1. n. 247. Prima* affirmat. Ratio, quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem damnum patitur pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. Ita *D. Thom. Op. 73. c. 18. Molin. Sa. Med. etc.* et probabilè putant *Less. Laym. apud Salm. l. c. Secunda* sententia probabilior negat, quia nullo jure talis prælatio datur: hinc pro rata restituendum. Ita *Lugo D. 20. n. 161. Pal. Less. Vasq. Azor. Dic. etc. Excipiunt Salm. dict. n. 247. cum Less. l. 2. c. 15. n. 26.* si creditor esset extremè, vel graviter indigens; tunc certum esse dicunt, istam esse præferendum ex caritate. Et sic revera tenendum casu quo creditor jam teneatur ex caritate cedere solutionem illam sibi debitam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur; aliàs non tenebitur ipse ex propriis pauperi illi succurrere cedendo solutionem.

692. — « Quæres, utrum prius exigenti non liceat prius sol-
» vere? »

« Resp. 1. Solvens scienter posteriori, præterito illo, qui habet
» hypothecam priorem, vel privilegiatam, peccat, teneturque
» priori de damno, qui etiam potest recuperare solum. *Less.*
» *dub. 5. ex l. Scimus; §. Et si præterea. C. de jur. delib.*

« 2. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualibus aliquis
» exigat (sive in judicio, sive extra), teneris ei in integrum sol-
» vere, quia diligentia fecit eum potiorem. *Nav. Sylo. Bonac. l.*
» *c. ex l. Pupillus. ff. Quæ in fraudem, etc.* »

Si talis creditor petiit solutionem in judicio, communiter dicunt DD. posse illum exactum retinere. Ita *Lugo d. 20. n. 177.* quia leges dant prælationem etiam in conscientia ei qui prius obtinuit sententiam, et post eam etiam debitor debet ei solvere in conscientia, ut ait *Lugo n. 170. cum Molin. et Vasq.* eo quod lex det creditori hoc privilegium propter reverentiam judicii publici. Si verò is petiit extra judicium et exegit, *Lugo n. 176.* sentit non posse eum retinere exactum, quia præjudicavit creditoribus anterioribus, quibus competet prælatio, juxta suam sententiam, ut diximus n. 690. Attamen *Salm. c. 1. n. 249. cum Less. Ban. Villal. Dic. Nav. Sylo. et Bus. ut supra, et Cabassut.*

l. 6. c. 23. n. 14. rectè dicunt probabilius esse, quod possit illud retinere, ex *dict. l. Pupillus*, ubi dicitur: « Si verò justè exegerit, » et certi creditores neglexerint exactionem... id quod acceperit » creditor, revocari nullo pacto potest, quia alii creditores suæ » negligentia expensum ferre debent. » Id ipsum clariùs confirmatur, ex *l. Si non 6. §. 1. ff. de Bon. auc. Jud. etc.* ubi habetur: « Statuendum ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic qui » diligens fuerit noceat. Quod si utroque instante tibi gratificans » tutor solvit, æquum est aut prius eandem portionem mihi » quæri, aut communicandum quod accepisti. »

« 3. Debitor sciens statum suum labentem, non potest non » petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus personalibus » solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an possit » retinere, controversatur. Vide *Bon. Less. l. c. Trull. l. 7. » c. 14. d. 22.*) Nec potest uni solvere omissis aliis, nisi secun- » dum ordinem supradictum. »

695. — Alii autem, ut *Less. l. 2. c. 15. n. 41. et Dic. Dian. Villal. Led. etc. ap. Salm. de Rest. c. 1. n. 250.* dicunt quod creditor, cui facta est solutio integra, possit illam retinere, licet debitor sit impotens aliis satisfacere. Ratio, quia solum non revocatur, ex *l. Qui autem, et l. Pupillus, ff. quæ in fraude, etc. Card. de Lugo D. 20. n. 178 et 179,* distinguit et dicit quod si creditor mala fide solutionem acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus: secus si bona fide, quia non tenetur ex injusta acceptione, eo quod bona fide acceperit; non ex injusta retentione, quia pro solutionem acquisivit dominium accepti. Sed verius *P. Concina, tom. 7. p. 180. n. 22. Pal. D. 1. p. 18. §. 21. n. 6. Tourn. p. 229. Salm. n. 251. cum Bann. Tap. Bon. Azor. et Turr.* dicunt, ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum rata satisfacere: quia ex jure naturali nullum jus habet, ut sibi integrè solvatur, cum debitor non possit satisfacere omnibus: jure autem positivo prædictæ leges statuunt, solum non posse repeti in foro externo, sed non, quod possit retineri. Præterquam quod præfata leges, ut supra vidimus, intendunt solum præmio afficere diligentiam creditoris exigentis, non autem dare illi jus retinendi id quod injustè debitor solvit. Nec prodest creditori, quod acceperit in bona fide, nam licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habebant ad bona debitoris.

694. — Utrum famuli possint recipere salarium à domino debitis gravato? Rectè possunt, si bona fide famulatum præstiterint. An verò ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmant *Nav. Adr. et Ang. apud Laym. de Rest. c. 11. n. 8.* Negant tamen *Mol.* (et non improbabiler ait *Laym.*); nam ipsi neque contra justitiam peccant, si à domino rogati famulentur, et mercedem accipiant, neque contra caritatem, si defuturi non sint alii ad famulandum. Sed vide *dicta n. 612.*

693. — Utrum filii et uxor possint accipere alimenta à debi-

tis gravato? Affirmant *Laym. d. lib. n. 9. cum Sanch. et Croix l. 3. p. 2. n. 387.* contra *Henr. et alios*, etiamsi paterfam. alia debita contrahat ad eos alendos, cum ipse ad eos alendos ex justitia teneatur: modo isti non habeant aliunde sustentationem. Imò docet *Laym. cum Nav. Vasq. et Molin. contra Sylo.* quòd uxor possit vivere ex bonis viri usurarii, qui non est solvendo, licet alere se possit bonis propriis, vel propinquorum: quia vir non minùs tenetur alere uxorem, quàm usuras restituere. Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiæ pecuniis à viro datis ad solvenda debita; nisi in casu quo familia graviter egeret; tunc enim huic priùs vir succurrere tenetur, ideoque uxor tunc utitur jure suo. Ita *Laym.* qui subdit mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris præferendas esse etiã creditoribus hypothecariis.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent.

696. Quæ excusent à parte debitoris? — 697. Quid, si non possis restituere, nisi cum graviore damno? Quid, si dominus æquale damnum sit passurus? Quid, si dominus sit abusus re restituenda? — 698. Vide alios casus. — 699. Quid, si debitor cedat bonis? — 700. Quando excusetur restitutio ex parte creditoris? Quæ. I. An liceat rem alienam retinere, vel accipere ex præsumpto consensu domini? Qu. II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione? — 701. Quid, si debitor restituendo se conicere deberet in necessitatem extremam? — 702. Quid, si in necessitatem gravem? — 703. Quid, si creditor sit in eadem necessitate? — 704. An debitor differens restitutionem ex justa causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor? — 705. An hæres Rei teneatur ad damna, quando Reus, cui successit, fuit capite damnatus? — 706. An possessor bonæ fidei in dubio si factus sit ditior, teneatur restituere?

696. — « RESP. I. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, etsi de facto non sit contentus, *Commun. Doct.*

Unde resolvuntur casus sequentes:

« 1. Excusaris in foro conscientie (juxta sententiam probabilis) à compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa theologica gravi, hoc est, mortali peccato, nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excusaris, si v. gr. aliquem occidisti ex subita ira, ut si fuerit motus tantum primo primus, vel si ex oblivione non extinxeris candellam, et hinc ortum sit incendium, etc. Quòd si advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, et teneris restituere damna secuta. Porro in

« foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quæ sæpe non est peccatum, et dividitur in latam, et levem, et levissimam. (Vide dicta n. 549 et 550.)

« 2. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Episcopo vel Papa, *Less. c. 10. d. 11. Bon. q. ult. p. 2.* (Quod possit etiam Episcopus componere, tenent *Trull. Villal. Henr. Dian. sed oppositum tenendum cum Lugo, Mol. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 413. Vide dicta ex n. 592. n. Notat.*)

« 3. Item, si casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi revera indigenti eam des: et tunc quidem postea factus ditior, adhuc non teneris restituere. Vide *Laym. l. 3. t. 2. c. 12. 697.* — « 4. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter graviore damno tibi, aut Reip. inferendo, quàm æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventurum, tunc enim differre potes, dum cesset ista impotentia, *Laym. l. c. ex Sylo. Nav. etc.* Idque verum est, etsi debitum sit ex delicto, uti et in sequentibus casibus. (Vide dicta n. 598.)

Teneris autem restituere etiã cum tuo damno, si omissa restitutione dominus æquale damnum sit passurus. Ita *Salm. de Rest. c. 1. n. 270. cum Pal. Less. et Dicast.* Cessionem autem lucri dicunt *Salm. n. 271.* non esse causam justam differendi restitutionem: nisi (excipit *Beia ap. Croix l. 3. p. 2. n. 424.*) ex dilatione creditor nullum damnum patiatur. Vide alia circa dilationem restitutionis *ap. Croix n. 425.* Probabilissimum autem est cum *Lugo D. 21. n. 26. et Croix n. 426. cum Nav. Sot. Mol. Less. etc.* (contra *Azor. Sanch. Bon. etc.*) te non teneri restituere rem, qua dominus est abusus ad peccandum: imò si ille prævidetur abusus in damnum tertii, peccares restituendo, quando posses negare sine tuo graviore, vel saltem æquali gravi damno, juxta dicta n. 571. *vers. Secus.* Idque expressè docet *S. Th. 2. 2. q. 62. art. 5. ad 1.* ubi dicit: « Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est: vel alteri, non ei debet tunc restitui: quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur. » Et tunc peccares restituendo, non solum contra caritatem, ut dicunt *Mol. et Dic.* sed etiã contra justitiam, ut docent *Salm. loc. cit. Conc. t. 7. p. 168. et Lug. n. 29. cum Less. Pal. Bonac. Sot.* aliisque communiter apud *Croix n. 427.* Ratio, quia proximus habet jus, ne tradas aliquid alteri in ejus perniciem.

698. — « 5. Si ad restituendum sis impotens: ut si vivere non possis secundum decentiam tui status justè à te acquisiti. (Secus injustè acquisiti, *Salm. c. 1. n. 269.*) Unde si nobilis, v. gr. non potest statim solvere nisi se privet famulis, equis, armis, etc. vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam: vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit, aut magnum damnum subeat, potest differre, et paulatim restituere sine jactura sui status, *Laym. l. c. Bon.* (Est commune apud *Croix l. 3. p. 2. n. 340.*)

« 6. Quòd si tamen tua culpa in illas angustias delapsus sis,

» v. gr. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, tibi impu-
 » tare debes, quod jam sine statu tuo amissione non possis satis-
 » facere. *Ibid.*

» 7. Quod si item creditor ex dilatione æquale damnum subire
 » debeat, tu potius quam is, sustinere debes, cum ejus conditio
 » sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum,
 » sunt omnia communia, *ib.* * (communiter omnes cum *Laym. ap.*
 » *Croix n. 430.*) *

» 8. Quod si item damnum quod timetur ex restitutione, non
 » esset propriorum bonorum, sed in hoc præcisè tantum, quod
 » spoliatus se rebus debitis, non potest ideo differre restitutionem:
 » quia hoc non est pati in suis rebus, neque suum statum amit-
 » tere, sed est dimittere alienam, et reverti ad statum proprium,
 » *Sayr. Bonac.*

» 9. Item excusaris à restitutione, si fieri nequit absque periculo
 » salutis animæ tuæ, vel tuorum; ut v. g. si non possis absque
 » peccato, ut, si sit periculum, ne uxor, aut filia se prostituat,
 » ne filii se dent latrocinii, ne ipse per impotentiam incidat in
 » desperationem. *Bon. Less. Moll. Fill.*

» 10. Item, si non possis restituere absque periculo vitæ, vel
 » notabili detrimento famæ: cum alias plus damni sustineres,
 » quam intulisti, *Bon. d. 2. q. ult. p. 1.* * (Nisi jactura famæ sit
 » minima respectu damni in bonis creditoris. *Salm. c. 1. n. 283.*
 » *Vide dicta n. 653. v. Sed dices.*) *

» 699. — « Item, si cedas bonis, quia leges concesserunt, u
 » qui contraxit nulla debita, nec habet unde solvat, possit cedere
 » bonis, ea relinquendo in manibus creditorum, et tunc maneat
 » liber, ita ut etiam in conscientia sit tutus, retentis instrumentis
 » artis, et quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen
 » postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc resti-
 » tuere, ex *l. Cum. et filijsam. C. Qui bon. Navarr. Bon. Less.*
 » * (Imò ex *Laym. c. 12. q. 1. remanet obligatus ad laborandum,*
 » *et acquirendum, ut soloat.*) * Ex quo *Trull. lib. 7. d. 15. c. 5.*
 » sic limitat: si acquirat plus quam ad decentiam status est
 » necessarium, ex dicta *l. Cum, etc.* Nisi tamen debita proveniant
 » ex delicto, v. g. furto, eo enim casu tantum posse retinere, quæ
 » simpliciter necessaria sunt ad victum, docet *Navarr. Salon.*
 » *Less. loc. cit.* etsi hic concedat ea, quæ post cessionem justè
 » acquiruntur, licitè teneri, si ad statum sint necessaria. Vide
 » *Tol. Laym. lib. 3. c. 12. Less. lib. 2. cap. 16. d. 3. Bonac. Trull.*
 » *loc. cit.* Porro, etsi cessionem dictam non habere locum in bonis
 » ex delicto provenientibus communiter teneant DD. cum *Laym.*
 » *loc. cit.* contrarium tamen ex *Less. Diana, etc.* docet *Trull. loco*
 » *citato.* Denique, etsi debitor principalis cesserit, non ideo
 » liberantur fidejussores, *Card. Lugo, Dian. p. 7. t. 8. R. 18.*
 » *et alii.* (V. Not. XXXVI, p. 424.)

» 700. — « Resp. 2. Ex parte creditoris excusatur: 1. Si is, cui
 » debet restitui, semel remiserit, expressè, vel tacitè, v. gr. si
 » laceraverit tuum chirographum, vel tibi reddiderit. Remissio

» autem hæc debet esse libera; non metu, fraude, vel mendacio
 » extorta. *Fill. tr. 32. c. 5. q. 9. Less. l. 2. c. 16. d. 2.*

» 2. Excusatur in foro conscientia, si solvisti ei, cui debebat tuus
 » creditor, *Less. d. 5. Bon. p. 3. 3.* Si compensatio facta est cre-
 » ditori per commodum æquivalens, v. gr. per procuracionem
 » officii non gratis factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest
 » restitutio imò aliquando debet, si creditor ea sit abusus, v. gr.
 » si quis pecunias tibi mutuo datas repetat ad fornicandum, vel
 » aliter peccandum. Item si eas repetat ad peccandum contra jus-
 » titiam, sive inferendum damnum injustum tertie personæ: nisi
 » tamen ex negatione restitutionis timeretur majus malum.
 » * (Vide dicta n. 697 et alibi.) *

» Quæritur hic I. An liceat tibi rem alienam retinere, vel accipere
 » ex præsumpta voluntate domini, nempe quod si peteres, libenter
 » ille donaret? Respondetur affirmative cum sententia satis com-
 » muni, quam tenent *Sanch. Dec. lib. 7. c. 19. n. 13. cum Ang.*
 » *Nav. Arag. Mendoz. Lop. Lug. D. 21. num. 54 et 63. cum Syl-*
 » *vest. Tab. Sayr. Holzm. tract. 3. pag. 483. num. 600. Croix lib. 3.*
 » *p. 2. num. 462. cum Lessius, Sa, Reg. et Dic.* Et expressè eam
 » docet *S. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 15. init.* ubi loquens de obliga-
 » tione restitutionis, ad quam tenetur qui accipit alienum invito
 » domino, sic subdit: « Invito domino dicitur, quia, si credit
 » dominum permissurum, et subest justa causa credendi, non
 » tenetur. » Ratio hujus sententiæ est, quia malitia furti non
 » tam consistit in ditescendo ex re aliena, quam in ditescendo
 » cum damno domini graviter invito, cum hoc præceptum non
 » furandi tantum ordinetur ad caritatem erga proximum servandam,
 » ut diximus n. 534. v. *Quar. II.* et docet *Lugo cum aliis D. 16.*
 » *n. 49.* Unde, ut excuseris in tali casu à peccato, sufficit ut domi-
 » nus non sit positivè invitus. Id confirmatur ex *l. 46. §. 7. ff. de*
 » *Furtis*, ubi legitur: « Rectè dictum est, qui putavit domini
 » voluntate rem attingere, non esse furem; Quid enim doli fecit,
 » qui putat dominum consensurum fuisse? » Confirmatur etiam
 » ex doctrina *S. Thomæ art. 15. q. 2. art. 5. q. 4.* qui ait non
 » esse proprietarium religiosum, qui ponat aliquid, ponens spem
 » in ratihabitione Prælati; ratihabitio autem semper de futuro
 » est. Oppones id, quod ait *Suar. tom. 3. de Rel. lib. 8. cap. 11.*
 » nempe quod licentia interpretativa, quatenus daretur si peteret
 » non sit licentia, sed esset si peteretur; ideoque non sufficit
 » ad valorem actus, v. gr. ad Confessiones audiendas, ad assisten-
 » dum matrimoniis. Sed respondetur cum *Lugo, et Holz. ll. cc.*
 » quod ad audiendas Confessiones, atque assistendum matrimo-
 » niis, requiratur facultas præsens positiva, quæ non habetur, nisi
 » de præsentibus concedatur. Sed ad rem alienam accipiendam vel
 » retinendam, non requiritur positiva voluntas domini, sed sufficit,
 » ut diximus, quod ipse non sit positivè invitus; saltem ad te excu-
 » sandum à culpa gravi; nam, si putes dominum invitum quoad
 » modum, tunc non excusaberis à veniali, ut rectè docet *Sanch. loc.*
 » *cit. cum Nav. Caj. Arm. Sa. Reb. Led. etc.*

Quær. II. An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur à restitutione? Negat *Prima* sententia cum *Sanch. Dec. lib. 1. c. 13. n. 11. Laym. lib. 3. tr. 2. c. 12. n. 9. Spor. de Consc. tr. 1. c. 1. n. 90. Bonac. de Leg. q. 1. p. 10. n. 13. Dian. q. 3. tr. 6. R. 57. Salmant. de Leg. c. 2. n. 146. etc.* Ratio, quia, cum is sit debitor tum ex titulo justitiæ, tum ex titulo donationis acceptatæ, non potest una solutione his duabus obligationibus ex diversis titulis ortis satisfacere. Nec obstat 1. ut dicunt, quod debitor, si memor sui debiti fuisset, non donasset, sed potius debitum solvisset; quia in contractibus non attenditur voluntas conditionalis, sed actualis. Nec obstat 2. quod donatio fuerit facta per errorem sive propter ignorantiam debiti, dantein causam donationi; nam ut dicunt *Less. lib. 2. cap. 17. n. 28. Sanch. et alii* communiter, adhuc in contractibus gratuiti error non invalidat actum, etiamsi causam illi dederit, nisi adfuerit error in motivo donandi. Hinc, si quis promiserit elemosynam pauperi, quia pauperem eum iudicavit, non tenetur illum præstare, si postea sciat, eum non indigere, quia error hic fuit in substantia: contra verò, si postea sciat pauperem illum fuisse suum calumniatorem, tenetur dare, etiamsi non fecisset promissionem, si prius hoc novisset. Vide dicenda n. 715.

Limitant verò præfatam sententiam 1. si obligatio restitutionis proveniat ex præcepto ecclesiastico, puta si beneficiarius, obstrictus ad restitutionem fructuum ob omissionem Horarum, vel Residentiæ, elemosynas postmodum erogaverit immemor suæ obligationis. Ita *Laym. l. 1. tr. 4. c. 4. n. 7. Sanch. Dec. l. 1. c. 13. n. 10. Suar. de Rel. l. 4. c. 26. n. 8. Ronc. de Leg. c. 45. in fine Spor. et Dian. ll. cc.* Et idem dicunt *Ronc. l. c. ac. Bon. l. c. p. 10. n. 13.* de omni restitutione ob debita incerta. Limitant 2. quando probabiliter præsumitur creditor libenter debitum remissurus, si rem cognitam haberet; *Laym. et Spor. ibid.* Limitant 3. si obligationes essent aliunde quam ex justitia, puta si quis immemor voti, pœnitentiæ sacramentalis, aut præcepti ecclesiastici, opus debitum præstaret, quia tunc bene satisfaceret, ut docent *Laym. Suar. Sanch. Bonac. ll. cc. et Bus. n. 163. v. 2. Is votum, cum Azor. et Less.*

Secunda verò sententia, quam tenent *Card. in 1. Crisi d. 64. a. n. 24. Rodr. part. 2. c. 49. Concl. 2. Wazz. de Rest. tom. 2. pag. 366. Croix lib. 3. part. 2. n. 452. cum Reb. Tamb. l. 1. cap. 3. §. 7. v. Solutio, n. 4. cum suo Magistro Baldello (et probabilem censet *Diana*, revocans primam sententiam, p. 5. tr. 13. R. 94),* affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito ex justitia. (Et idem esse ait *Mazzot.* si quis conferat suo creditori gratis officium aliquod seculare, quod sit pretio æstimabile.) Ratio, quia in omni liberali præstatione quisque præsumitur prius velle satisfacere obligationibus justitiæ. Idque probatur ex *l. Cum pluribus 97. ff. de Solution.* ubi dicitur, quod qui ex pluribus causis alteri debet pecuniam et solvendo non exprimit ex qua causa solvat, censeatur solvere pro causa potiore; hæc sunt

verba textus: « Cum ex pluribus causis (nempe propter infamiam, vel pœnam, vel hypothecam) debitor pecuniam solvit » utriusque demonstratione cessante, potior habebitur causa » ejus pecuniæ, quæ sub infamia debetur, mox ejus quæ pœnam » continet, etc. » Et ratio ibi subditur (quod magis urget), quia præsumitur, quod si debitor fuisset admonitus, pro causa potiore solvisset: « Quod verisimile videtur, diligentem debitorem admonitum, ita negotium suum gesturum fuisse. » Sic textus ubi *Glossa ad verb. Admonitum*, addit *id est sua discretionem, vel ab amicis.* Accedit alia ratio, quia oblivio debiti efficit, ut donatio fuerit omnino involuntaria, qui enim donat, censeatur semper hanc actualem voluntatem (saltem implicitam) habere; « Dono, nisi tenear ex aliquo alio titulo potiore. »

Prima sententia est communior, et quidem valde probabilis; sed hæc *Secunda* sua probabilitate non caret. Ad rationem enim præcipuam primæ sententiæ nempe quod in contractibus non conditionalis, sed actualis voluntas attendatur; respondetur, quod in nostro casu non sola voluntas conditionalis habetur, quæ nunquam in actu adfuerit sed habetur vera voluntas, ut supponimus, antèrius absolutè habita solvendi debitum, quæ semper perseverat, quamdiu non revocetur. Sed dices: debitor donans non potest in uno actu duas voluntates oppositas habere, unam donandi, alteram solvendi debitum. Sed respondetur, quod donans immemor debiti potius censeatur velle solvere ex prima voluntate habita quam velle donare. Tota igitur quæstio reducitur ad videndum, an in hac solutione prævaleat prima voluntas generalis habita solvendi debitum, an secunda actualis donandi; sed videtur satis probabile quod prævaleat prima voluntas, tanquam potior et præcedens. Hocque probatur ex concessis ab eisdem DD. contrariis. Concedunt enim *Laym. l. 1. tract. 4. cap. 4. n. 5. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 17. cum Led.* juxta ea etiam, quæ diximus n. 210, quod si quis emisit votum non voti, et statuerit se nolle futura vota valere, et postea immemor primi voti secundum emittat, tunc nullum erit hoc secundum votum, dummodo primum non retractet expressè; vel virtualiter, nempe si memor primi secundum faciat. Sic pariter *Sanch. loc. cit. et Laym. lib. 3. tract. 5. c. 4. n. 3. ex l. Si quis de Legatis 3.* dicunt non valere posterius testamentum contra prius habens clausulam, ut per nullum aliud censeatur revocatum, nisi in secundo testamento per aliam clausulam expressè primum revocetur. In his casibus quæro, cur valeat primum votum, primum testamentum, et non secundum? Nulla utique alia ratio assignari potest, nisi quia illa prima generalis voluntas habita prævaleat secundæ voluntati actuali. Si ergo talis impletio (loquendo de voto) satisfacit Deo, cur non homini? Præterea concedit *Laym. lib. 1. tr. 4. cap. 4. n. 7. v. Cæterum*, quod si quis promittit aliquid dare, et promissio acceptatur, si postea illud donat, primæ donationis immemor, ad nihil aliud tenetur, Hic rursus rogo, quare hic non teneatur ad primam donationem,

cum prima et secunda donatio sint duo actus distincti, nisi quia prævalet anterior voluntas solvendi debitum quam donandi? Nec valet dicere, quod ambo isti actus pendeant ex eodem titulo liberalitatis; nam certum est hunc donantem potuisse ex eodem titulo donationis se obstringere ad duas obligationes. Quapropter in tantum is immemor primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantum primæ donationis per secundam illi primæ satisfacit, quantum primæ voluntas generalis jam prius habita potius solvendi debitum ex anteriori donatione contractum, quam iterum donandi. Id quidem fortius dicendum in casu nostro, ubi agitur de solvendo debito contracto ex justitia, quod strictius obligat, quam debitum ex donatione.

Sed occurrit hic alia urgentior difficultas, nimirum, quod debitum certum non compensatur probabili satisfactione. Sed respondetur cum *Carden. Croix et Mazz.* hoc procedere, quando adest sola probabilitas facti, non autem quando accedit probabilitas juris. Clarius id explico: quando debitum est certum, et probabilitas versatur circa factum solutionis, certè ex probabili solutione debitor non liberatur, quia solutio probabilis æquare non potest debitum certum. Sed hic probabilitas non est circa veritatem sive factam solutionis, sed circa effectum illius, scilicet quod per solutionem illam debitum sit probabiliter satisfactum, eo quod probabiliter adfuerit satisfaciendi voluntas; hæc enim est probabilitas juris, sive proxima, qua debitor bene uti potest, ut diximus *lib. 1. n. 33. cum Suar. Sot. Nav. Sylv. Ang. Lugo, Salm. et aliis.*

701. — Queritur III. quando debitor in necessitate constitutus excusetur à restitutione? Hic distinguenda est primo necessitas gravis ab extrema, et dicendum, quod si debitor aliter sibi non potest subvenire, nisi per bona quæ restituere deberet, tunc non tenetur ea restituere, et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, nisi debitum ei restituatur. Hæc est sententia communis ut testantur *Salmanticenses de Restitut. cap. 1. num. 271.* Et hoc etiamsi extet res debita in specie, ut docet *Less. lib. 2. c. 10. cum Caj. Sot. et Tol. ac Sporer de Rest. cap. 4. n. 77. contra Nav.* Ratio, quia tunc omnia fiunt communia, cessatque potestas domini jure gentium introducta. Excipe tamen cum *Less. et Pal. p. 7. tr. 32. D. 1. q. 17. §. 2. n. 6.* nisi præcisè ob subtractionem illam dominus in extremam necessitatem sit conjectus, quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam est idem ac eum occidere, unde in casu melior debet esse conditio domini prius possidentis. An autem, transacta hujusmodi necessitate, debitor teneatur ad restitutionem? Distinguit *Less. loc. cit. n. 4.* et ait, quod si restitutio debebatur ex contractu, tunc quando per illum dominium rei jam translatum fuerat in debitorem, certè debet tantumdem restitui, quia tunc debitor consumpsit quod erat suum, unde debitum perseverat; si verò res non fuerat translata in dominium alterius, ut in deposito, precario, etc., tunc adhuc probabile esse dicit *Less. cum P. Nav.* non teneri debitorem ad

restitutionem. Si autem restitutio facienda erat ex delicto, *Lessius n. 5.* dicit probabile esse adhuc cum eodem *P. Navarr.* non esse obligationem restituendi; sed probabilius rectè ipse cum *Soto, Rich. Palud. Sylv.* putat restitutionem esse faciendam. At vide dicta *n. 520. Quar. IV.* ubi distinximus pauperem in re et in spe. Id autem quod licitum est auferre pro necessitate propria, licet quoque pro necessitate suorum, nempe uxoris, parentum, et filiorum: ita *Less. n. 14. cum Sot. Lop. et Tolet.* qui admittit etiam pro necessitate fratrum.

702. — In gravi autem necessitate, plura alia distinguere oportet, et dicendum I. Quod, si solus debitor est in necessitate gravi constitutus, certè potest restitutionem differre, quando debitum est ex contractu, ut fatentur omnes apud *Croix lib. 2. p. 2. n. 430.* Si verò ex delicto, negant posse differri restitutionem *Sotus, Mol. etc. ib.* Sed communiter affirmant *Pal. loc. c. n. 4. Salm. n. 272. S. Antonin. p. 2. tit. 2. c. 8. §. Quidam, et Croix eodem loco cum Lugo, Scoto, Nav. Azor. Sylv. Laymann.* Quod si necessitas prævideretur perpetua, in eo casu putat *Croix n. 431* debitorem teneri restituere saltem diversis vicibus parcissime vivendo. Citat autem ibi *Ills.* qui dicit, eum posse excusari etiam in perpetuum, si damnum subeundum à debitore esset notabiliter majus damno creditoris. Et idem sentit *Lugo, D. 21. num. 21.* qui subdit tamen *num. 22.* quod ad excusandum debitorem ex contractu, deberet is subire damnum duplo excedens debitum; ex delicto, damnum quadruplo excedens debitum, et damna creditori obvenerint ex omissione restitutionis, ad quæ fur proculdubio tenetur. Dicendum II. Quod pariter excusabitur debitor, si restituendo decisurus sit è suo statu justè acquisito, ita ut in gravem necessitatem incidere debeat. Ita *Palauz loc. cit. n. 1. Viva de Rest. quæst. 6. art. 1. n. 3 et 7. cum Tambur. et Bonac. Salm. loc. cit. n. 269. cum Prado, Bann. Villal. Dic. Tapia.* Dixi justè acquisito, nam secus dicendum, si status injustè acquisitus fuisset ex usuris, etc. ut communiter limitant *Pal. dict. n. 4. et Salm. dict. n. 269. cum AA. cit.* Sicut etiam limitant *Pal. ib. cum Sylv. ac P. Nav. atque Croix dict. n. 430. cum Laym. et communi,* si debitor propria culpa, nempe ludis et comessationibus in illum miserum statum devenerit. Sed in hoc casu mihi, et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille statum justè jam acquisierit. Hic autem bene advertunt *S. Anton. p. 2. tit. 2. cap. 8. Elbel de Restit. n. 347. Holzm. n. 507. et Sporer. cap. 4. n. 65* cum communi, quod, licet tunc debitor ad restituendum non teneatur totaliter mutare statum, tenetur tamen illum diminuerè quantum potest, scilicet dimittendo splendorem equorum, famulorum, etc.

703. — Sed dubitatur 1. an in gravi necessitate debitoris et creditoris sit obligatio restituendi? Respondetur: si creditor jam necessitatem gravem palitur, et debitor tunc ea non laborat sed laborabit restituendo, certè tenetur restituere, quamvis in neces-

sitatem gravem sit constituendus; quia in æquali necessitate gravi præferendus est creditor, ut magis ab ea eximatur ipse creditor innocens quam debitor, sive hic sit ex delicto, sive ex contractu. Ita communiter *Less. dict. c. 10. n. 30. Salm. dict. c. 1. n. 270. et Croix loc. cit. n. 430. cum Azor. Laym. Dic. Mol. Spor. etc.* Si verò debitor jam constitutus sit in necessitate gravi, dubium est an teneatur restituere, quando creditor eadem necessitate laborat? *Prima* sententia affirmat cum *Prado, Trull. ap. Salm. n. 273.* Et hanc sequitur ut probabiliorem *Roncaglia de 7. Præc. c. 9. q. 2.* quando debitum est ex delicto. Ratio istorum, quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debeat, in æquali necessitate semper reputanda est melior conditio creditoris innocentis: secus tamen censet *Roncaglia*, si debitum esset ex contractu. *Secunda* verò sententia tenet in eo casu posse debitorem etiam ex delicto differre restitutionem, dummodo res ablata non extet in specie, et modò non præcisè per illam ablationem creditor in gravem necessitatem sit conjectus. Ita *Lessius n. 19. Pal. n. 7.* Et probabilem vocant *Roncaglia et Trull. cum Syloio, ap. Salm. l. c.* qui eam æquè probabilem putant. Et revera videtur sua probabilitate non carere, quia in eo casu, si restitutio facienda esset, non tantum æquale damnum debitor sustinere deberet, sed multo majus quam creditor; cum enim is gravi necessitate jam laboret, certè non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur.

704. — Dubitatur 2. an talis debitor restitutionem differens ex justa causa, teneatur reddere creditori interesse quod hic patitur ex dilatione? Negat *Pal. loc. cit. §. 10. n. 2. cum P. Nav. et Lessio* ex parte, quia, ut dicit, damnum creditori tunc non obvenit ex illa prima injusta acceptione, sed ex retentione posteriori, quæ justè fit. Sed probabilius dicendum cum *Viva loc. cit. n. 7. Salm. n. 274. Bon. et Villal.* quòd, si debitum sit ex contractu, tunc non debetur interesse, quando justè differtur solutio; secus verò si ex delicto, quia tunc prima injusta acceptio revera fuit culpabilis causa damni. Vide *dict. num. 680.*

Quær. IV. Si fur mittat domino rem ablatam per Confessarium, aut virum fidelem, et iste sibi illam retineat, an teneatur iteram restituere? Negant *Castropal. Soto, Gabr. Ledesm. etc.* et hanc opinionem probabilem vocant *Trull. Filluc. etc. apud Salmant. de Restitut. c. 1. n. 187.* quibus olim adhæsi. Eandem enim tuetur *Felix Potestà (num. 179),* dicens: si fur ex consensu expresso creditoris hoc faceret, certe ad nil amplius teneretur; idem ergo dicendum, si hoc agit ex consensu tacito, qui certò præsumitur; aliàs creditor esset irrationabiliter invitus, dum certè fur non tenetur se prodere: tacili autem et expressi consensù eadem est vis. Sed oppositum docet sententia communis et tenenda cum *Less. lib. 2. c. 16. n. 67. Lugo de Just. D. 21. tota sect. 5.* qui mordicus eam tuetur, et contrariam vocat parum probabilem, spectata ratione, et citat pro se *S. Anton. Nav.*

Sayr. P. Nav. Sylo. etc. Item Sporer de Rest. c. 4. n. 25. cum Mol. Tol. Reb. Fabr. Salm. l. c. Croix l. 3. p. 2. n. 364 et 462. Ratio, quia debitor ex delicto tenetur efficaciter, et cum effectu reddere dominum indemnem. Et hoc sive restituitur res furata in individuo, cum furis crimen sit jam vera causa, ut tunc res pereat, prout bene aiunt *Lugo et Sporer* cum aliis; sive restituitur valor rei et mittatur ad creditorem. Quo casu fortius probatur nostra sententia, ex eo quòd dominium pretii illius maneat apud furem, donec pecunia ad creditorem perveniat, adeo ut possit illam repetere ad subm libitum. Si ergo perit, cur perire debet creditori innocenti, et non furi qui adhuc illius dominus est? Ratio autem à priori est, quia debitor ex delicto tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum (ut certum est apud Doctores) quod domino evenit ex sua injusta ablatione; ergo quomodocumque res pereat, etiam sine ulla nova culpa furis, debet damnum domino resarciri. Dices eo casu, cum fur non tenetur se prodere, præsumitur creditor consentire, ut debitum per alium restituatur periculo sui; aliàs irrationabiliter peteret, ut fur restitueret per seipsum. Respondeo: non tenetur quidem fur per seipsum restituere, sed tenetur verè, et cum effectu indemnem suum creditorem reddere; et cum faciat id quod potest ad restituendum, hoc sufficit utique ad ipsum excusandum à novo peccato, non autem ad liberandum à restitutione. Creditor autem, licet præsumatur consentire in missionem, non tamen censetur nec tenetur remittere jus suum, donec creditum consequatur. Irrationabiliter quidem ipse peteret, ut fur se proderet, sed non irrationabiliter petit, ut indemnitas servetur. Nec valet dicere, quòd si creditor expressè consentiret in hujusmodi missionem, jam fur liberaretur; nam tunc creditor virtute sui expressi consensù debitum haberet pro accepto, et periculum in se susciperet; sed in casu nostro nec præsumitur, nec tepetur habere debitum pro accepto, nisi cum effectu recipiat. Olim primam sententiam verè probabilem censebam, sed ex rationibus mox allatis melius postea perpensis de illius probabilitate valde dubito. At quia *Lessius et Sporer cum Tambur.* non audent primam opinionem damnare, nec ipse audeo.

Quid si cum dominus sit certus, Confessarius imponat furi, ut det pauperibus pro anima domini, et ille det. *Tamb. dict. lib. n. 8.* dicit quòd, si teneri potest prima sententia, possit etiam et hæc; quia dominus non debuit esse invitus, quòd fur Confessario bona fide judicanti obediat dando eleemosynam. Tanto magis, quia, si denuò ille restituat, dominus plus recipiet quam suum creditum, recipiendo creditum et bonum spirituale per eleemosynam jam illi applicatum. Hujusmodi satisfactioni nec etiam acquiesco. Quamvis eum, qui vellet hanc opinionem sequi, nec etiam audent damnare *Spor. n. 20. et Tambur. n. 8.* Secus tamen esset (dicit idem *Tamb.*) si Confessarius mala fide suaserit furi ut restitueret pauperibus; quia tunc videtur dominus nunquam consensisse in hoc casu, et rationabiliter invitus præsumitur.

703. — Quæritur V. Quando Reus morte plectitur, an hæres ejus teneatur restituere damna causata per crimen? Negant *Scotus, etc. apud Croix l. 3. p. 2. n. 465.* Sed contrarium est dicendum cum *Croix, Sporer, et aliis communiter.* Censet tamen probabile *Croix, ib. cum Soto, Less. Fill. Bus. etc.* excusari hæredem à restitutione, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes præsumuntur condonare; nisi res adhuc extaret, ut bene limitant *Croix, et Sporer: Vel nisi, ait Lugo,* damnum esset valde grave.

706. — Possessor bonæ fidei in dubio an factus sit ditior, ad nihil tenetur; quia tunc possessio est pro libertate. Ita *Croix lib. 3. p. 2. num. 568. cum Sanch. Tamb. Rosm. etc.* Pariter etiam in dubio, an debeas plus vel minus, teneris tantum ad minus, *Croix ibid.* Sic quoque in dubio an sis cooperatus damno alieno, non teneris, *Croix n. 574.* In dubio autem an res restituenda sit materiæ gravis aut levis, teneris sub gravi rem restituere, ne exponas dominum periculo grave damnum sustinendi. Ita *Croix cum Carden. n. 575.*

An autem possessor bonæ fidei superveniente dubio, an res sit aliena, et dubio manente post debitam diligentiam adhibitam, teneatur aliquid restituere? Respondetur negativè: Vide, quæ super hac quæstione fusè diximus, *lib. I. n. 83 et 84.* Et quid si, superveniente dubio, negligat inquirere? Vide *ib. n. 85.*

FINIS SECUNDI VOLUMINIS.

NOTÆ.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

NOTA I.

(Pag. 54, lin. 46, ad verb. *Propria ipsorum.*)

SUPERIORES ex duplici titulo juramenta subditorum irritare possunt, nempe vel quia voluntas, vel quia bona inferiorum illis subjecta sunt, siquidem in omni promissione subintelligitur ex jure tacita hæc conditio, si consenserint ii quorum interest: nemo enim voluntatem suam nec bona obligare potest, nisi salvo jure eorum à quibus hæc vel illa pendent. Porro voluntas superioribus subjecta est vel jure naturali, vel canonico, vel civili. Quænam autem bona filiorum, pupillorum, uxorum, parentibus, tutoribus et maritis subjecta sint jure civili definitur et patebit ex dicendis ubi de *Justitiâ et Contractibus.*

NOTA II.

(Pag. 71, lin. 15, ad verb. *Debita justitiæ.*)

Quamvis hæres ex religione teneatur solvere vota realia defuncti, non tamen ex jure hodierno tenetur, imò nec potest ea solvere ante legata, siquidem nec vota nec promissiones quæ debitis solemnitatibus carent ullum jus civile conferunt, nec proinde legatis prævalere possunt. Si verò solutis legatis, non satis remaneat ex hæreditate vel ex parte disponibili ut votis realibus satisfieri possit, videtur ex dictis apud auctorem quòd legatarii tenentur hæc vota ex legalis solvere.

Notandum hic insuper quòd pater non possit sive in morte sive in vita, gravare votis realibus legitimam filiorum seu partem bonorum de qua disponere non licet; quia non potest titulo gratuito quidquam detrudere de parte bonorum quæ filii per legem reservatur. Unde si vota excedant partem disponibilem, post mortem reduci poterunt, nisi filii in vota consenserint.

NOTA III.

(Pag. 87, ad tit. verb. *Irritare.*)

De his quæ vota spectant vide notamen superius additum circa juramentorum irritationem à superioribus. Illud enim votis à patre vel tutore, etc., irritandis etià applicatur.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI.

NOTA IV.

(Pag. 152, lin. 35, ad verb. *Et mater dicit.*)

Obligationem juris naturalis qua tenentur parentes filios alere et educare, his verbis agnoscit et confirmat codex civilis.

Art. 203. Les époux contractent ensemble, par le fait seul du mariage, l'obligation de nourrir, entretenir et élever leurs enfans.

Hinc juris antiqui abrogata est dispositio qua mater ad annum tertium, pater verò usque ad emancipationem prolem alere tenebatur. Imò non constat hanc unquam dispositionem viguisse in Galliis. Illa autem obligatio parentibus communis quemque eorum afficit pro suis facultatibus, et cessat cum filii sibi providere possunt, spectatâ suâ vel parentum conditione. Vide insuper quæ mox dicemus circa uxorum jura et obligationes, prout existit vel non existit honorum communitas.

Hæc eadem obligatio jure naturali parentibus incumbit erga filios illegitimos. Imò cum hi legaliter agniti fuerunt, jus habent insuper ad quamdam partem hæreditatis. Vide codicem civilem, art. 756 et seqq. ubi etiam statuitur filiis incestuosis et adulterinis deberi tantum alimenta.

NOTA V.

(Pag. 154, lin. 40, ad verb. *Hæreditate.*)

Ex jure gallico parentes non possunt filios parte hæreditatis debita privare, siquidem vi legis succedunt in quamdam partem bonorum de qua parentes disponere non possunt. Attamen filii possunt, juxta opinionem jurisperitorum, hæreditate privari per sententiam judicis propter indignitatem, in duplici casu, nempe, 1º si parentes occiderint vel occidere tentaverint; 2º si eos de crimine capitali falso accusaverint, ut colligitur ex art. 727 codicis civilis.

NOTA VI.

(Pag. 155, lin. 22, ad verb. *Levi culpa.*)

Circa tutorum obligationes vide insuper notamina de contractibus. Hic tantum notabimus tutorem semper teneri bona minoris administrare eadem cura quam bonus paterfamilias, et compensare damna quæ ex mala gestione eveniunt ob culpam etiam levissimam.

NOTA VII.

(Pag. 161, lin. 26, ad verb. *Nolente uxore.*)

Probabilius est pactum non mutandi domicilium nolente uxore, ex jure novo invalidum fore, siquidem art. 214, statuit uxorem teneri

virum sequi ubicumque domicilium eligere voluerit, et ex art. 1388, conjuges non possunt derogare juribus quæ marito competunt in personam uxoris. Hoc tamen intelligendum est si maritus domicilium fixum alicubi eligat, non verò si sit vagus, vel si extra regnum discedat.

NOTA VIII.

(Pag. 162, lin. 10, ad verb. *Prima uxore.*)

Uxor non tenetur reservare filiis primi matrimonii quæ à primo viro accepit, nisi hæc excedat partem de qua disponere licet. Vide quæ de hoc infra dicemus in tractatum de justitia et in volumine sequenti de contractibus.

NOTA IX.

(Pag. 166, lin. 32, ad verb. *Necandi.*)

Pœnæ temporales quæ apud auctorem referuntur pro mandantibus occidi christianum per assassinos, locum non habent in Galliis ubi statuuntur aliæ in codice pœnali.

DE JUSTITIA ET JURE.

NOTA X.

(Pag. 244, lin. 42, ad verb. *Sed proprietarius.*)

Quædam hic fusiùs adnotanda sunt circa usumfructum et usum, præcipuas referendo dispositiones quæ de his in codice civili reperuntur.

Dispositiones illæ ad quatuor capita revocantur; aliæ spectant modum quo constituitur ususfructus vel usus; aliæ jura tum usufructuarii tum usuarii; aliæ obligationes utriusque; aliæ tandem modum quo finitur sive ususfructus, sive usus. De his omnibus seorsim agitur in codice. Sed hic ante omnia notabimus usumfructum et usum constitui et finiri eodem modo, ac proinde quæcumque spectant constitutionem vel extinctionem ususfructus, etiam de usu intelligenda esse.

§ I. ART. 578. L'usufruit est le droit de jouir des choses dont un autre a la propriété, comme le propriétaire lui-même, mais à la charge d'en conserver la substance.

ART. 579. L'usufruit est établi par la loi, ou par la volonté de l'homme.

ART. 580. L'usufruit peut être établi, ou purement, ou à certain jour, ou à condition.

ART. 581. Il peut être établi sur toute espèce de biens meubles ou immeubles.

§ II. ART. 582. L'usufruitier a le droit de jouir de toute espèce de fruits, soit naturels, soit industriels, soit civils, que peut produire l'objet dont il a l'usufruit.

ART. 583. Les fruits naturels sont ceux qui sont le produit spontané de la terre. Le produit et le croît des animaux sont aussi des fruits naturels.

Les fruits industriels d'un fonds sont ceux qu'on obtient par la culture.

ART. 584. Les fruits civils sont les loyers des maisons, les intérêts des sommes exigibles, les arrérages des rentes.

Les prix des baux à ferme sont aussi rangés dans la classe des fruits civils.

ART. 585. Les fruits naturels et industriels pendans par branches ou par racines au moment où l'usufruit est ouvert, appartiennent à l'usufruitier.

Ceux qui sont dans le même état au moment où finit l'usufruit, appartiennent au propriétaire, sans récompense de part ni d'autre des labours et des semences, mais aussi sans préjudice de la portion des fruits qui pourrait être acquise au colon partiaire, s'il en existait un au commencement ou à la cessation de l'usufruit.

ART. 586. Les fruits civils sont réputés s'acquérir jour par jour, et appartiennent à l'usufruitier, à proportion de la durée de son usufruit. Cette règle s'applique aux prix des baux à ferme, comme aux loyers des maisons et aux autres fruits civils.

ART. 587. Si l'usufruit comprend des choses dont on ne peut faire usage sans les consommer, comme l'argent, les grains, les liqueurs, l'usufruitier a le droit de s'en servir, mais à la charge d'en rendre de pareille quantité, qualité et valeur, ou leur estimation, à la fin de l'usufruit.

ART. 588. L'usufruit d'une rente viagère donne aussi à l'usufruitier, pendant la durée de son usufruit, le droit d'en percevoir les arrérages, sans être tenu à aucune restitution.

ART. 589. Si l'usufruit comprend des choses qui, sans se consommer de suite, se détériorent peu à peu par l'usage, comme du linge, des meubles meublans, l'usufruitier a le droit de s'en servir pour l'usage auquel elles sont destinées, et n'est obligé de les rendre, à la fin de l'usufruit, que dans l'état où elles se trouvent, non détériorées par son dol ou par sa faute.

ART. 590. Si l'usufruit comprend des bois taillis, l'usufruitier est tenu d'observer l'ordre et la quotité des coupes, conformément à l'aménagement ou à l'usage constant des propriétaires; sans indemnité toutefois en faveur de l'usufruitier ou de ses héritiers, pour les coupes ordinaires, soit de taillis, soit de baliveaux, soit de futaies, qu'il n'aurait pas faites pendant sa jouissance.

Les arbres qu'on peut tirer d'une pépinière sans la dégrader, ne font aussi partie de l'usufruit qu'à la charge par l'usufruitier de se conformer aux usages des lieux pour le remplacement.

ART. 591. L'usufruitier profite encore, toujours en se conformant aux époques et à l'usage des anciens propriétaires, des parties de bois de haute futaie qui ont été mises en coupes réglées, soit que ces coupes se fassent périodiquement sur une certaine étendue de terrain, soit qu'elles se fassent d'une certaine quantité d'arbres pris indistinctement sur toute la surface du domaine.

ART. 592. Dans tous les autres cas, l'usufruitier ne peut toucher aux arbres de haute futaie: il peut seulement employer, pour faire les réparations dont il est tenu, les arbres arrachés ou brisés par accident:

il peut même, pour cet objet, en faire abattre s'il est nécessaire, mais à la charge d'en faire constater la nécessité avec le propriétaire.

ART. 593. Il peut prendre, dans les bois, des échalas pour les vignes; il peut aussi prendre, sur les arbres, des produits annuels ou périodiques; le tout suivant l'usage du pays ou la coutume des propriétaires.

ART. 594. Les arbres fruitiers qui meurent, ceux même qui sont arrachés ou brisés par accident, appartiennent à l'usufruitier, à la charge de les remplacer par d'autres.

ART. 597. Il jouit des droits de servitude, de passage, et généralement de tous les droits dont le propriétaire peut jouir, et il en jouit comme le propriétaire lui-même.

ART. 598. Il jouit aussi, de la même manière que le propriétaire, des mines et carrières qui sont en exploitation à l'ouverture de l'usufruit; et néanmoins, s'il s'agit d'une exploitation qui ne puisse être faite sans une concession, l'usufruitier ne pourra en jouir qu'après en avoir obtenu la permission du Roi.

Il n'a aucun droit aux mines et carrières non encore ouvertes, ni aux tourbières dont l'exploitation n'est point encore commencée, ni au trésor qui pourrait être découvert pendant la durée de l'usufruit.

Id intelligendum est de parte quæ debetur domino fundi; nam si usufructuarius thesaurum ipse invenisset, jus ad dimidiam partem haberet, sicut quilibet alius inventor.

Insuper usufructuarius non solum ipse jure suo uti potest, sed et usumfructum vendere, donare et locare, modo tamen non fiat deterior conditio proprietarii, et quoad locationem non excedat tempus et observet regulas definitas in art. 1429 et 1430, pro locatione honorum uxoris à marito. Art. 595.

ART. 599. Le propriétaire ne peut, par son fait, ni de quelque manière que ce soit, nuire aux droits de l'usufruitier.

De son côté, l'usufruitier ne peut, à la cessation de l'usufruit, réclamer aucune indemnité pour les améliorations qu'il prétendrait avoir faites; encore que la valeur de la chose en fût augmentée.

Il peut cependant, ou ses héritiers, enlever les glaces, tableaux et autres ornemens qu'il aurait fait placer, mais à la charge de rétablir les lieux dans leur premier état.

Quod si quædam factæ sint deteriorationes ex culpa usufructuarii, vel si damnum ille proprietario intulerit, huic debetur indemnitas, sed juxta Toullier computari debent in compensationem meliorationes.

§ III. ART. 600. L'usufruitier prend les choses dans l'état où elles sont, mais il ne peut entrer en jouissance qu'après avoir fait dresser, en présence du propriétaire, ou lui dûment appelé, un inventaire des meubles et un état des immeubles sujets à l'usufruit.

ART. 601. Il donne caution de jouir en bon père de famille, s'il n'en est dispensé par l'acte constitutif de l'usufruit; cependant les père et mère ayant l'usufruit légal du bien de leurs enfans, le vendeur ou le donateur sous réserve d'usufruit, ne sont pas tenus de donner caution.

ART. 602. Si l'usufruitier ne trouve pas de caution, les immeubles sont donnés à ferme ou mis en séquestre;

Les sommes comprises dans l'usufruit sont placées;

Les denrées sont vendues, et le prix en provenant est pareillement placé.

Les intérêts de ces sommes et les prix des fermes appartiennent, dans ce cas, à l'usufruitier.

ART. 604. Le retard de donner caution ne prive pas l'usufruitier des fruits auxquels il peut avoir droit; ils lui sont dus du moment où l'usufruit a été ouvert.

ART. 605. L'usufruitier n'est tenu qu'aux réparations d'entretien.

Les grosses réparations demeurent à la charge du propriétaire, à moins qu'elles n'aient été occasionnées par le défaut de réparations d'entretien, depuis l'ouverture de l'usufruit; auquel cas l'usufruitier en est aussi tenu.

ART. 606. Les grosses réparations sont celles des gros murs et des voûtes, le rétablissement des poutres et des couvertures entières.

Celui des digues et des murs de soutènement et de clôture aussi en entier.

Toutes les autres réparations sont d'entretien.

ART. 607. Ni le propriétaire, ni l'usufruitier, ne sont tenus de rétablir ce qui est tombé de vétusté, ou ce qui a été détruit par cas fortuit.

Quod si usufructuarius ædes acceperit defectu reparacionum deterioratas, evidenter non tenetur eas in meliori statu reddere. Notandum insuper usufructuarium non posse rerum conditionem immutare, sed iis uti debere ad usum cui destinatae sunt, alioquin tenebitur de damno si quod inde proveniat.

ART. 608. L'usufruitier est tenu, pendant sa jouissance, de toutes les charges annuelles de l'héritage, telles que les contributions et autres qui dans l'usage sont censées charges des fruits.

Quantum ad alia onera extraordinaria proprietarius ordinariè tenetur ea solvere, nisi agatur de pensione annua, sed potest ab usufructuario usuras exigere, gallicè les intérêts. Vide art. 610 et seqq.

ART. 614. Si, pendant la durée de l'usufruit, un tiers commet quelque usurpation sur le fonds, ou attente autrement aux droits du propriétaire, l'usufruitier est tenu de le dénoncer à celui-ci: faute de ce, il est responsable de tout le dommage qui peut en résulter pour le propriétaire, comme il le serait des dégradations commises par lui-même.

ART. 615. Si l'usufruit n'est établi que sur un animal qui vient à périr sans la faute de l'usufruitier, celui-ci n'est pas tenu d'en rendre un autre, ni d'en payer l'estimation,

ART. 616. Si le troupeau sur lequel un usufruit a été établi, pérît entièrement par accident ou par maladie, et sans la faute de l'usufruitier, celui-ci n'est tenu envers le propriétaire que de lui rendre compte des cuirs ou de leur valeur.

Si le troupeau ne pérît pas entièrement, l'usufruitier est tenu de remplacer, jusqu'à concurrence du croît, les têtes des animaux qui ont péri.

§ IV. ART. 617. L'usufruit s'éteint.

Par la mort naturelle et par la mort civile de l'usufruitier;

Par l'expiration du temps pour lequel il a été accordé;

Par la consolidation ou la réunion sur la même tête des deux qualités d'usufruitier et de propriétaire;

Par le non-usage du droit pendant trente ans;

Par la perte totale de la chose sur laquelle l'usufruit est établi.

ART. 619. L'usufruit qui n'est pas accordé à des particuliers ne dure que trente ans.

ART. 620. L'usufruit accordé jusqu'à ce qu'un tiers ait atteint un âge fixe, dure jusqu'à cette époque, encore que le tiers soit mort avant l'âge fixe.

ART. 621. La vente de la chose sujette à usufruit ne fait aucun changement dans le droit de l'usufruitier: il continue de jouir de son usufruit s'il n'y a pas formellement renoncé.

ART. 622. Les créanciers de l'usufruitier peuvent faire annuler la renonciation qu'il aurait faite à leur préjudice.

ART. 623. Si une partie seulement de la chose soumise à l'usufruit est détruite, l'usufruit se conserve sur ce qui reste.

ART. 624. Si l'usufruit n'est établi que sur un bâtiment, et que ce bâtiment soit détruit par un incendie ou autre accident, ou qu'il s'écroule de vétusté, l'usufruitier n'aura le droit de jouir ni du sol ni des matériaux.

Si l'usufruit était établi sur un domaine dont le bâtiment faisait partie, l'usufruitier jouirait du sol et des matériaux.

Potest etiam obtineri usufructus cessatio propter culpam usufructuarii si rebus noceat vel eas deteriorari permittat. Vide art. 618.

§ V. ART. 628. Les droits d'usage et d'habitation se règlent par le titre qui les a établis, et reçoivent, d'après ses dispositions, plus ou moins d'étendue.

ART. 629. Si le titre ne s'explique pas sur l'étendue de ses droits, ils sont réglés ainsi qu'il suit.

ART. 630. Celui qui a l'usage des fruits d'un fonds, ne peut en exiger qu'autant qu'il lui en faut pour ses besoins et ceux de sa famille.

Il peut en exiger pour les besoins même des enfans qui lui sont survenus depuis la concession de l'usage.

ART. 631. L'usager ne peut céder ni louer son droit à un autre.

ART. 632. Celui qui a un droit d'habitation dans une maison, peut y demeurer avec sa famille, quand même il n'aurait pas été marié à l'époque où ce droit lui a été donné.

ART. 633. Le droit d'habitation se restreint à ce qui est nécessaire pour l'habitation de celui à qui ce droit est concédé, et de sa famille.

ART. 634. Le droit d'habitation ne peut être ni cédé ni loué.

ART. 635. Si l'usager absorbe tous les fruits du fonds, ou s'il occupe la totalité de la maison, il est assujéti aux frais de culture, aux réparations d'entretien, et au paiement des contributions, comme l'usufruitier.

S'il ne prend qu'une partie des fruits, ou s'il n'occupe qu'une partie de la maison, il contribue au prorata de ce dont il jouit.

NOTA XI.

(Pag. 244, lin. 44, ad verb. *Castrensis.*)

Filii familias dicuntur filii legitimi qui nondum majoritatis annos attigerunt, nec à paterna potestate sunt liberati per emancipationem.

ART. 388. Le mineur est l'individu de l'un et de l'autre sexe qui n'a point encore l'âge de vingt-un ans accomplis.

ART. 476. Le mineur est émancipé de plein droit par le mariage.

ART. 477. Le mineur, même non marié, pourra être émancipé par son père, ou, à défaut de père, par sa mère, lorsqu'il aura atteint l'âge de quinze ans révolus.

Cette émancipation s'opérera par la seule déclaration du père ou de la mère, reçue par le juge de paix assisté de son greffier.

Bona filiorum familias jure romano quadruplicis generis distinguebantur, ut videre est apud auctorem; sed hæc distinctio nullum habet in jure novo fundamentum.

Minores nondum emancipati bonorum suorum nudam habent proprietatem, non verò usufructum ante annum 18 completum, exceptis tantum quibusdam casibus lege definitis.

ART. 384. Le père, durant le mariage, et, après la dissolution du mariage, le survivant des père et mère, auront la jouissance des biens de leurs enfans jusqu'à l'âge de dix-huit ans accomplis, ou jusqu'à l'émancipation qui pourrait avoir lieu avant l'âge de dix-huit ans.

ART. 385. Les charges de cette jouissance seront :

1° Celles auxquelles sont tenus les usufruitiers :

2° La nourriture, l'entretien et l'éducation des enfans, selon leur fortune ;

3° Le paiement des arrérages ou intérêts des capitaux ;

4° Les frais funéraires et ceux de dernière maladie.

ART. 386. Cette jouissance n'aura pas lieu au profit de celui des père et mère contre lequel le divorce aurait été prononcé ; et elle cessera à l'égard de la mère dans le cas d'un second mariage.

ART. 387. Elle ne s'étendra pas aux biens que les enfans pourront acquérir par un travail et une industrie séparés, ni à ceux qui leur seront donnés ou légués sous la condition expresse que les père et mère n'en jouiront pas.

Pariter excipienda sunt bona quæ filii adveniunt ex successione parentibus ablata tanquam indignis, art. 730, et bona quæ in majoratus constituuntur, ex declaratione consilii statûs ann. 1811. Hæc non intelligenda sunt de filiis illegitimis, in quorum bonis parentes non habent usufructum.

Usufructus patri vel matri concessus independens est à tutela ; sed hunc usufructum amittit conjux superstes, si post dissolutionem matrimonii, inventarium non confecerit.

Insuper juxta plures jurisperitorum et tribunalium decisiones, mater illo usufructu privari potest ob notoriam incontinentiam, sicut etiam illo privantur parentes qui filios in morum corruptionem quovis modo induxerunt. Cod. pen. Art. 335.

ART. 389. Le père est, durant le mariage, administrateur des biens personnels de ses enfans mineurs.

Il est comptable, quant à la propriété et aux revenus, des biens dont il n'a pas la jouissance ; et, quant à la propriété seulement, de ceux des biens dont la loi lui donne l'usufruit.

Post dissolutionem matrimonii per mortem unius conjugis, administratio bonorum minoris nondum emancipati pertinet ad eos quibus defertur tutela. Hinc filii familias, licet aliquando bonorum habeant tum proprietatem tum usufructum, non tamen eorum habent administrationem ante annos majoritatis aut emancipationem.

Si verò minores sint emancipati, bonorum suorum tum usufructum tum administrationem habent, sed plures actus perficere non possunt, nisi quasdam servando formalitates, de quibus vide annotationes in *Tract. de Contractibus*.

NOTA XII.

(Pag. 246, lin. 45 ad verb. *Bona uxoris*.)

Quoad uxorum bona prænotandum est matrimonium contrahi posse vel absque ulla speciali stipulatione, et tunc inter conjuges instituitur vi legis quædam societas bonorum quæ dicitur *communitas legalis*, vel cum certis conventionibus quæ societatem bonorum definiant, et tunc *communitas dicitur conventionalis*; vel eum stipulatione quæ *communitas excludatur*; vel tandem cum speciali et expressa conventionem qua regimen dotale instituitur. Varia autem sunt jura et varix uxorum obligationes prout matrimonium sub his regiminiibus diversis contrahitur.

§ I. *Communitas legalis* hodie est in Galliis jus commune, et locum habet quoties non existit contractus matrimonialis, vel in illo conjuges simpliciter declarant se matrimonium contrahere sub regimine *communitatis*, absque ulla speciali conventionem. Art. 1343 et 1300.

Communitas sive *legalis* sive *conventionalis* incipit à die celebrationis matrimonii coram officario publico. Art. 1399. Bona quæ in communitatem veniunt dicuntur *communia*, cætera verò *propria*. Quædam sunt pariter utriusque conjugis debita quæ ex bonis communibus solvi debent; alia verò quæ ex propriis. Hæc autem sive bona sive onera pro communitate legali definiuntur in codice civili. Præcipuas tantum dispositiones referemus; alias vide si lubet, in ipso codice.

ART. 1401. La communauté se compose activement,

1° De tout le mobilier que les époux possédaient au jour de la célébration du mariage, ensemble de tout le mobilier qui leur échoit pendant le mariage à titre de succession ou même de donation, si le donateur n'a exprimé le contraire ;

2° De tous les fruits, revenus, intérêts et arrérages, de quelque nature qu'ils soient, échus ou perçus pendant le mariage, et provenant des biens qui appartaient aux époux lors de sa célébration, ou de ceux qui leur sont échus pendant le mariage, à quelque titre que ce soit ;

3° De tous les immeubles qui sont acquis pendant le mariage.

ART. 1402. Tout immeuble est réputé acquêt de communauté, s'il n'est prouvé que l'un des époux en avait la propriété ou possession légale antérieurement au mariage, ou qu'il lui est échu depuis à titre de succession ou donation.

ART. 1403. Les coupes de bois et les produits des carrières et mines tombent dans la communauté pour tout ce qui en est considéré comme usufruit, d'après les règles expliquées au titre de l'Usufruit, de l'Usage et de l'Habitation.

Si les coupes de bois qui, en suivant ces règles, pouvaient être faites durant la communauté, ne l'ont point été, il en sera dû récompense à l'époux non propriétaire du fonds ou à ses héritiers.

Si les carrières et mines ont été ouvertes pendant le mariage, les produits n'en tombent dans la communauté que sauf récompense ou indemnité à celui des époux à qui elle pourra être due.

ART. 1404. Les immeubles que les époux possèdent au jour de la célébration du mariage, ou qui leur étoient pendant son cours à titre de succession, n'entrent point en communauté.

Néanmoins, si l'un des époux avait acquis un immeuble depuis le contrat de mariage, contenant stipulation de communauté, et avant la célébration du mariage, l'immeuble acquis dans cet intervalle entrera dans la communauté, à moins que l'acquisition n'ait été faite en exécution de quelque clause du mariage, auquel cas elle serait réglée suivant la convention.

ART. 1405. Les donations d'immeubles qui ne sont faites pendant le mariage qu'à l'un des deux époux, ne tombent point en communauté, et appartiennent au donataire seul, à moins que la donation ne contienne expressément que la chose donnée appartiendra à la communauté.

Si donatio facta sit utrique conjugum, bona fiunt communia, nisi intelligatur ex donatione, unicuique illa dari pro dimidia parte.

Notandum insuper quod si prædium ab alterutro conjugum ematur ex pretio boni proprii venditū, illud non fit commune, sed proprium conjugii ad quem pertinebat bonum alienatum.

ART. 1409. La communauté se compose passivement,

1° De toutes les dettes mobilières dont les époux étoient grevés au jour de la célébration de leur mariage, ou dont se trouvent chargées les successions qui leur étoient durant le mariage, sauf la récompense pour celles relatives aux immeubles propres à l'un ou à l'autre des époux.

2° Des dettes, tant en capitaux qu'arrérages ou intérêts, contractées par le mari pendant la communauté, ou par la femme, du consentement du mari, sauf la récompense dans les cas où elle a lieu.

3° Des arrérages et intérêts seulement des rentes ou dettes passives qui sont personnelles aux deux époux :

4° Des réparations usufructuaires des immeubles qui n'entrent point en communauté :

5° Des aliments des époux, de l'éducation et entretien des enfans, et de toute autre charge du mariage.

ART. 1411. Les dettes des successions purement mobilières, qui sont échues aux époux pendant le mariage, sont pour le tout à la charge de la communauté.

ART. 1412. Les dettes d'une succession purement immobilière, qui étoit à l'un des époux pendant le mariage, ne sont point à la charge de la communauté, sauf le droit qu'ont les créanciers de poursuivre leur paiement sur les immeubles de ladite succession.

Néanmoins si la succession est échue au mari, les créanciers de la succession peuvent poursuivre leur paiement, soit sur tous les biens propres au mari, soit même sur ceux de la communauté, sauf, dans ce second cas, la récompense due à la femme ou à ses héritiers.

ART. 1414. Lorsque la succession échue à l'un des époux est en partie mobilière et en partie immobilière, les dettes dont elle est grevée ne sont à la charge de la communauté que jusqu'à concurrence de la portion contributive du mobilier dans les dettes, eu égard à la valeur de ce mobilier comparée à celle des immeubles.

Cette portion contributive se règle d'après l'inventaire auquel le mari doit faire procéder, soit de son chef, si la succession le concerne personnellement, soit comme dirigeant et autorisant les actions de sa femme, s'il s'agit d'une succession à elle échue.

ART. 1416. Les dispositions de l'article 1414 ne font point obstacle à ce que les créanciers d'une succession en partie mobilière et en partie immobilière poursuivent leur paiement sur les biens de la communauté, soit que la succession soit échue au mari, soit qu'elle soit échue à la femme lorsque celle-ci l'a acceptée du consentement de son mari ; le tout sauf les récompenses respectives.

Il en est de même si la succession n'a été acceptée par la femme que comme autorisée en justice, et que néanmoins le mobilier en ait été confondu dans celui de la communauté sans un inventaire préalable.

ART. 1418. Les règles établies par les articles 1411 et suivans régissent les dettes dépendantes d'une donation, comme celles résultant d'une succession.

ART. 1419. Les créanciers peuvent poursuivre le paiement des dettes que la femme a contractées avec le consentement du mari, tant sur tous les biens de la communauté, que sur ceux du mari ou de la femme, sauf la récompense due à la communauté, ou l'indemnité due au mari.

ART. 1420. Toute dette qui n'est contractée par la femme qu'en vertu de la procuration générale ou spéciale du mari, est à la charge de la communauté : et le créancier n'en peut poursuivre le paiement ni contre la femme ni sur ses biens personnels.

Hinc patet ex bonis communibus solvenda esse tum debita quibus gravantur bona quæ in communitatem veniunt, tum ea quæ pro aliis reputantur onera usufructus, tum debita quæ à marito vel ab uxore de illius consensu contrahuntur, excepto tamen quod si ab uno conjugum contrahantur in utilitatem propriam, debeatur alteri compensatio, tum alia quæcumque onera matrimonii.

ART. 1433. Si l'est vendu un immeuble appartenant à l'un des époux, de même que si l'on s'est redimé en argent de services fonciers dus à des héritages propres à l'un d'eux, et que le prix en ait été versé dans la communauté, le tout sans emploi, il y a lieu au prélèvement de ce prix sur la communauté au profit de l'époux qui était propriétaire, soit de l'immeuble vendu, soit des services rachetés.

ART. 1437. Toutes les fois qu'il est pris sur la communauté une somme soit pour acquitter les dettes ou charges personnelles à l'un des époux, telles que le prix ou partie du prix d'un immeuble à lui propre, ou le rachat de services fonciers, soit pour le recouvrement, la conservation ou l'amélioration de ses biens personnels, et généralement toutes les fois que l'un des deux époux a tiré un profit personnel des biens de la communauté, il en doit la récompense.

Sub regimine communitatis legalis mulier habet dominium nudum honorum sibi priorum, fructus verò eorum augent bona communia, et illorum administratio ad maritum pertinet, durante communitate. Quantum ad bona communia nullum fere jus habet uxor in illa, quando durat communitas. Hinc non potest ea alienare nec obligare sine consensu mariti, etiam cum judicis auctoritate, nisi ratione mercaturæ quam publicè exercet. Maritus verò habet illorum administrationem, eaque potest vendere, alienare et oppignerare sine consensu uxoris. Non potest tamen bona immobilia nec honorum mobi-

lium universitatem aut *quotitatem* titulo gratuito donare inter vivos, nisi agatur de statu filiorum communium constituendo.

ART. 1421. Le mari administre seul les biens de la communauté.

Il peut les vendre, aliéner et hypothéquer sans le concours de la femme.

ART. 1422. Il ne peut disposer entre-vifs à titre gratuit des immeubles de la communauté, ni de l'universalité ou d'une quotité du mobilier, si ce n'est pour l'établissement des enfans communs.

Il peut néanmoins disposer des effets mobiliers à titre gratuit et particulier, au profit de toutes personnes, pourvu qu'il ne s'en réserve pas l'usufruit.

ART. 1423. La donation testamentaire faite par le mari ne peut excéder sa part dans la communauté.

S'il a donné en cette forme un effet de la communauté, le donataire ne peut le réclamer en nature, qu'autant que l'effet, par l'événement du partage, tombe au lot des héritiers du mari; si l'effet ne tombe point au lot de ses héritiers, le légataire a la récompense de la valeur totale de l'effet donné, sur la part des héritiers du mari dans la communauté et sur les biens personnels de ce dernier.

ART. 1424. Les amendes, encourues par le mari pour crime n'emportant pas mort civile, peuvent se poursuivre sur les biens de la communauté, sauf la récompense due à la femme; celles encourues par la femme ne peuvent s'exécuter que sur la nue propriété de ses biens personnels, tant que dure la communauté.

ART. 1425. Les condamnations prononcées contre l'un des deux époux pour crime emportant mort civile, ne frappent que sa part de la communauté et ses biens personnels.

ART. 1426. Les actes faits par la femme sans le consentement du mari, et même avec l'autorisation de la justice, n'engagent point les biens de la communauté, si ce n'est lorsqu'elle contracte comme marchande publique et pour le fait de son commerce.

ART. 1427. La femme ne peut s'obliger ni engager les biens de la communauté, même pour tirer son mari de prison, ou pour l'établissement de ses enfans en cas d'absence du mari, qu'après y avoir été autorisée par justice.

ART. 1428. Le mari a l'administration de tous les biens personnels de la femme.

Il peut exercer seul toutes les actions mobilières et possessoires qui appartiennent à la femme.

Il ne peut aliéner les immeubles personnels de la femme sans son consentement.

Il est responsable de tout dépérissement des biens personnels de sa femme, causé par défaut d'actes conservatoires.

Vide insuper quæ dicuntur volumine sequenti *de Contractibus*.

Dissolvitur communitas 1° per mortem naturalem aut civilem unius conjugum; 2° per separationem corporis aut bonorum. Sed hæc utraque separatio locum habere non potest nisi propter causas determinatas et per sententiam judicis. Vide pro separatione corporis *art. 306 et seqq.* pro separatione bonorum, *art. 1443 et seqq.*

ART. 1448. La femme qui a obtenu la separation de biens doit contribuer, proportionnellement à ses facultés et à celles du mari, tant aux frais du ménage qu'à ceux d'éducation des enfans communs.

Elle doit supporter entièrement ces frais, s'il ne reste rien au mari.

Soluta communitate uterque conjugum vel eorum hæredes recipit primum bona propria, deinde partem dimidiam communium, solvendo etiam dimidiam partem debitorum.

ART. 1470. Sur la masse des biens, chaque époux ou son héritier prélève,

1° Ses biens personnels qui ne sont point entrés en communauté, s'ils existent en nature, ou ceux qui ont été acquis en remploi;

2° Le prix de ses immeubles qui ont été aliénés pendant la communauté, et dont il n'a point été fait remploi;

3° Les indemnités qui lui sont dues par la communauté.

ART. 1482. Les dettes de la communauté sont pour moitié à la charge de chacun des époux ou de leurs héritiers: les frais de scellé, inventaire, vente de mobilier, liquidation, licitation et partage, font partie de ses dettes.

ART. 1483. La femme n'est tenue des dettes de la communauté, soit à l'égard du mari, soit à l'égard des créanciers, que jusqu'à concurrence de son émolument, pourvu qu'il y ait eu bon et fidele inventaire, et en rendant compte tant du contenu de cet inventaire que de ce qui lui est échu par le partage.

Notandum tamen 1° referenda esse à conjugibus quæcumque in compensationem vel indemnitàtem communitati debentur propter emolumentum proprium ex ea receptum, *art. 1.63 et seqq.* 2° partem uxoris recipi ab ea vel ejus hæredibus ante mariti partem. Imò si bona communitatis ad debitam compensationem non sufficiant, potest ea ex bonis mariti propriis obtineri. *Art. 1471 et seqq.*

Notandum insuper, soluta communitate, uxorem posse vel eam acceptare vel huic renuntiare, excepto triplici casu.

ART. 1454. La femme qui s'est immiscée dans les biens de la communauté ne peut y renoncer.

Les actes purement administratifs ou conservatoires n'emportent point immixtion.

ART. 1455. La femme majeure, qui a pris dans un acte la qualité de commune, ne peut plus y renoncer ni se faire restituer contre cette qualité, quand même elle l'aurait prise avant d'avoir fait inventaire, s'il n'y a eu dol de la part des héritiers du mari.

ART. 1460. La veuve qui a diverti ou recélé quelques effets de la communauté est déclarée commune, nonobstant sa renonciation; il en est de même à l'égard de ses héritiers.

Uxor autem post renuntiationem recipit bona sibi propria, nullum verò jus habet in communia, sed nec etiam tenetur de debitis quibus gravatur communitas. Vide *art. 1492 et seqq.* Idem dicendum de uxoris hæredibus.

Notandum tandem quòd si unus conjugum filios habeat ex præcedenti matrimonio, et alter ob bonorum mobilium et debitorum communitatem, percipiat emolumentum ultra id quod lege permittitur in hoc casu pro donatione inter sponso, filii ex præcedenti matrimonio nati reductionem obtinere possunt. Non permittitur autem donatio quæ vel quartam partem bonorum vel etiam unius filiorum partem hæreditariam excederet. *Art. 1496 et 1098.*

Id pariter dicendum est de communitate conventionali ex *art. 1527.*

§ II. Communitati legali derogari potest per quascumque conjugum stipulationes quæ nec bonis moribus repugnant nec specialiter lege prohibentur.

ART. 1388. Les époux ne peuvent déroger, ni aux droits résultant de la puissance maritale sur la personne de la femme et des enfans, ou qui appartient au mari comme chef, ni aux droits conférés au survivant des époux par le titre de la Puissance paternelle, et par le titre de la Minorité, de la Tutelle et de l'Emancipation, ni aux dispositions prohibitives du présent Code.

ART. 1389. Ils ne peuvent faire aucune convention ou renonciation dont l'objet serait de changer l'ordre légal des successions, soit par rapport à eux-mêmes dans la succession de leurs enfans ou descendans, soit par rapport à leurs enfans entre eux; sans préjudice des donations entre vifs ou testamentaires qui pourront avoir lieu selon les formes et dans les cas déterminés par le présent Code.

ART. 1390. Les époux ne peuvent plus stipuler d'une manière générale que leur association sera réglée par l'une des coutumes, lois ou statuts locaux qui régissaient ci-devant les diverses parties du territoire français, et qui sont abrogés par le présent Code.

His exceptis, quascumque alias conventiones sponsi facere possunt, ac proinde communitatem pro libitu vel extendere vel restringere, adeo ut plura vel pauciora comprehendat. Subjacet autem communitas conventionalis eisdem regulis ac communitas legalis pro his omnibus ad quæ non extenduntur conjugum stipulationes. Art. 1328. In aliis verò sequenda sunt tum contractus matrimonialis clausulae, tum etiam regulæ communitati conventionali speciales quæ statuuntur in codice civili ab art. 1497 ad art. 1528.

ART. 1394. Toutes conventions matrimoniales seront rédigées, avant le mariage, par acte devant notaire.

ART. 1395. Elles ne peuvent recevoir aucun changement après la célébration du mariage.

§ III. Regimen communitatis excluditur cum conjuges, non stipulando regimen dotale, declarant se matrimonium inire sine communitate vel cum separatione honorum. Art. 1529.

ART. 1530. La clause portant que les époux se marient sans communauté, ne donne point à la femme le droit d'administrer ses biens, ni d'en percevoir les fruits; ces fruits sont censés apportés au mari pour soutenir les charges du mariage.

ART. 1533. Le mari est tenu de toutes les charges de l'usufruit.

ART. 1534. La clause énoncée au présent paragraphe ne fait point obstacle à ce qu'il soit convenu que la femme touchera annuellement, sur ses seules quittances, certaines portions de ses revenus pour son entretien et ses besoins personnels.

Bona durante matrimonio acquisita, solius sunt mariti qui tenetur etiam de omnibus debitis à se contractis. Ita *Delvincourt*, tom. 3. pag. 325.

ART. 1536. Lorsque les époux ont stipulé par leur contrat de mariage qu'ils seraient séparés de biens, la femme conserve l'entière administration de ses biens meubles et immeubles, et la jouissance libre de ses revenus.

ART. 1537. Chacun des époux contribue aux charges du mariage, suivant les conventions contenues en leur contrat; et, s'il n'en existe point à cet égard, la femme contribue à ces charges jusqu'à concurrence du tiers de ses revenus.

§ IV. Regimen dotale instituitur per expressam conjugum declarationem se velle sub hoc regimine contrahere; nec ad id sufficit consti-

tutio dotis, vel communitatis exclusio, neque etiam honorum separatio. Art. 1392. Hinc non ita vocatur à constitutione dotis quæ in aliis etiam regiminibus constitui potest, cum hoc nomine intelligatur quidquid affertur marito ad onera matrimonii sustinenda, sed quia dos constituta quibusdam specialibus gaudet privilegiis.

Sub hoc regimine, uxoris bona duplicis generis distinguuntur: alia scilicet *dotalia*, alia *paraphernalia*. Insuper stipulari licet quod bona durante matrimonio acquisita fient communia.

ART. 1541. Tout ce que la femme se constitue ou qui lui est donné en contrat de mariage est dotal, s'il n'y a stipulation contraire.

ART. 1542. La constitution de dot peut frapper tous les biens présents et à venir de la femme, ou tous ses biens présents seulement, ou une partie de ses biens présents et à venir, ou même un objet individuel.

La constitution, en termes généraux, de tous les biens de la femme, ne comprend pas les biens à venir.

ART. 1543. La dot ne peut être constituée ni même augmentée pendant le mariage.

ART. 1549. Le mari seul a l'administration des biens dotaux pendant le mariage.

Il a seul le droit d'en poursuivre les débiteurs et détenteurs, d'en percevoir les fruits et les intérêts, et de recevoir le remboursement des capitaux.

Cependant il peut être convenu, par le contrat de mariage, que la femme touchera annuellement, sur ses seules quittances, une partie de ses revenus pour son entretien et ses besoins personnels.

ART. 1551. Si la dot ou partie de la dot consiste en objets mobiliers mis à prix par le contrat, sans déclaration que l'estimation n'en fait pas vente, le mari en devient propriétaire, et n'est débiteur que du prix donné au mobilier.

ART. 1552. L'estimation donnée à l'immeuble constitué en dot n'en transporte point la propriété au mari, s'il n'y en a déclaration expresse.

Bona immobilia in dotem constituta alienari vel hypotheca gravari non possunt durante matrimonio, neque ab uxore, neque à marito, neque ab utroque simul, exceptis quibusdam casibus lege definitis. Vide art. 1554 et seqq.

ART. 1562. Le mari est tenu, à l'égard des biens dotaux, de toutes les obligations de l'usufruitier.

Il est responsable de toutes prescriptions acquises et détériorations survenues par sa négligence.

ART. 1563. Si la dot est mise en péril, la femme peut poursuivre la séparation de biens, ainsi qu'il est dit aux articles 1443 et suivans.

Dissoluto matrimonio vel post honorum separationem, maritus vel ejus hæredes tenentur ad restitutionem dotis integræ, nisi tamen pars aliqua perierit absque culpa mariti. Vide art. 1564 et seqq.

ART. 1574. Tous les biens de la femme qui n'ont pas été constitués en dot, sont paraphernaux.

ART. 1575. Si tous les biens de la femme sont paraphernaux, et s'il n'y a pas de convention dans le contrat pour lui faire supporter une portion des charges du mariage, la femme y contribue jusqu'à concurrence du tiers de ses revenus.

ART. 1576. La femme a l'administration et la jouissance de ses biens paraphernaux;

Mais elle ne peut les aliéner ni paraître en jugement à raison desdits biens, sans l'autorisation du mari, ou, à son refus, sans la permission de la justice.

NOTA XIII.

(Pag. 256, lin. 20, ad verb. I. *Occupatione.*)

Jure communi gentium occupatione acquiruntur ea omnia quæ nullius sunt. Jure autem civili gallico generaliter statuitur bona derelicta et quæ nullum habent dominum ad rempublicam pertinere.

ART. 539. Tous les biens vacans et sans maîtres, et ceux des personnes qui decedent sans héritiers, ou dont les successions sont abandonnées, appartiennent au domaine public.

ART. 713. Les biens qui n'ont pas de maître, appartiennent à l'Etat.

Hæc tamen legis dispositio quamdam ex usu limitationem accipit. Nam apud nos etiam occupantis fiunt pisces, aves, animalia sylvestria, et aliæ res mobiles quæ dicuntur *nullius* quia nunquam dominum habuerunt, quales sunt v. gr. conchæ, lapides quæ inveniuntur in littore maris, etc.

Animalia autem fera et sylvestria quæ occupatione acquiruntur, remanent in capientis dominio quamdiu in ipsius custodia coercentur. Si verò naturalem libertatem receperint, id est si oculos domini effugerint, vel quamvis semper in conspectu ejus, ita absint ut difficilis sit eorum prosecutio, rursus fiunt primi occupantis.

Quòd si hæc animalia sint usu mansuetacta, ut columbæ, cuniculi, accipitres, etc., remanent prioris domini quamdiu consuetudinem revertendi non amiserunt. Hinc qui eas sibi proprias faceret aut fraudibus alliceret ad restitutionem teneretur.

ART. 564. Les pigeons, lapins, poissons, qui passent dans un autre colombier, garenne ou étang, appartiennent au propriétaire de ces objets, pourvu qu'ils n'y aient point été attirés par fraude et artifice.

Hoc autem intelligi non debet de columbis et cuniculis domesticis quæ repeti possunt apud vicinum non secus ac gallinæ. Ita *Malleville* in hunc art.

Ex lege speciali examen apud dominum pertinet quamdiu id prosequitur; alioquin ad eum in cujus fundo sistitur. *Loi du 6 oct. 1791.* Hoc tamen videtur intelligendum si fundi dominus compareat et animum habeat examen occupandi.

Vide insuper quæ infra adnotabuntur de rebus inventis, de *venatione*, etc.

NOTA XIV.

(Pag. 256, lig. 32, ad verb. III. *Alluvione.*)

Ex jure gallico non secus ac romano incrementa quæ fundo alicui flumen superaddit paulatim et insensibiliter, sive ripam deserendo, sive terras ripæ adjiciendo, fundi domino per alluvionem acquiruntur. Si vero flumen subito et patenter partem aliquam notabilem ex agro vicino detraxerit et fundo alterius adjecerit, pars detracta remanet prio-

rii domini, qui tamen debet eam intra annum reclamare. *Art. 556 et suo.* Alveus autem relictus iis accrescit quorum agri per novum alveum invaduntur.

ART. 563. Si un fleuve ou une rivière navigable, flottable ou non, se forme un nouveau cours en abandonnant son ancien lit, les propriétaires des fonds nouvellement occupés prennent, à titre d'indemnité, l'ancien lit abandonné, chacun dans la proportion du terrain qui lui a été enlevé.

Jus alluvionis locum non habet quoad lacus et stagna. *Art. 558.* Insuper terra à mari derelicta ad rempublicam pertinent, ex *art. 538.*

ART. 560. Les îles, îlots, atterrissemens, qui se forment dans le lit des fleuves ou des rivières navigables ou flottables, appartiennent à l'Etat, s'il n'y a titre ou prescription contraire.

ART. 561. Les îles et atterrissemens qui se forment dans les rivières non navigables et non flottables, appartiennent aux propriétaires riverains du côté où l'île s'est formée: si l'île n'est pas formée d'un seul côté, elle appartient aux propriétaires riverains des deux côtés, à partir de la ligne qu'on suppose tracée au milieu de la rivière.

ART. 562. Si une rivière ou un fleuve, en se formant un bras nouveau, coupe et embrasse le champ d'un propriétaire riverain, et en fait un île, ce propriétaire conserve la propriété de son champ, encore que l'île se soit formée dans un fleuve ou dans une rivière navigable ou flottable.

NOTA XV.

(Pag. 256, lin. 39, ad verb. IV. *Specificatione.*)

Dispositiones juris romani de specificatione non retinuit codex civilis; semper enim dominus rei novam speciem sibi vindicare potest, nisi forte opus longè superet valorem materiæ.

ART. 570. Si un artisan ou une personne quelconque a employé une matière qui ne lui appartenait pas, à former une chose d'une nouvelle espèce, soit que la matière puisse ou non reprendre sa première forme, celui qui en était le propriétaire a le droit de réclamer la chose qui en a été formée, en remboursant le prix de la main-d'œuvre.

ART. 571. Si cependant la main-d'œuvre était tellement importante qu'elle surpassât de beaucoup la valeur de la matière employée, l'industrie serait alors réputée la partie principale, et l'ouvrier aurait le droit de retenir la chose travaillée, en remboursant le prix de la matière au propriétaire.

ART. 572. Lorsqu'une personne a employé en partie la matière qui lui appartenait, et en partie celle qui ne lui appartenait pas, à former une chose d'une espèce nouvelle, sans que ni l'une ni l'autre des deux matières soit entièrement détruite, mais de manière qu'elles ne puissent pas se séparer sans inconvénient, la chose est commune aux deux propriétaires, en raison, quant à l'un, de la matière qui lui appartenait; quant à l'autre, en raison à la fois et de la matière qui lui appartenait, et du prix de sa main-d'œuvre.

Tres insuper circa rerum mobilium unionem statuuntur regulæ generales quæ tum specificationi, tum accessioni, tum etiam commixtioni conveniunt, et quas hic referre interest.

ART. 575. Lorsque la chose reste en commun entre les propriétaires

des matières dont elle a été formée, elle doit être licitée au profit commun.

ART. 576. Dans tous les cas où le propriétaire dont la matière a été employée, à son insu, à former une chose d'une autre espèce, peut réclamer la propriété de cette chose, il a le choix de demander la restitution de sa matière en même nature, quantité, poids, mesure et bonté, ou sa valeur.

ART. 577. Ceux qui auront employé des matières appartenant à d'autres, et à leur insu, pourront aussi être condamnés à des dommages et intérêts, s'il y a lieu, sans préjudice des poursuites par voie extraordinaire, si le cas y échet.

NOTA XVI.

(Pag. 257, lin. 6, ad verb. V. *Accessione.*)

Hæc in Codice civili de accessione statuuntur.

ART. 566. Lorsque deux choses appartenant à différens maîtres, qui ont été unies de manière à former un tout, sont néanmoins séparables, en sorte que l'une puisse subsister sans l'autre, le tout appartient au maître de la chose qui forme la partie principale, à la charge de payer à l'autre la valeur de la chose qui a été unie.

ART. 567. Est réputée partie principale celle à laquelle l'autre n'a été unie que pour l'usage, l'ornement ou le complément de la première.

ART. 568. Néanmoins, quand la chose unie est beaucoup plus précieuse que la chose principale, et quand elle a été employée à l'insu du propriétaire, celui-ci peut demander que la chose unie soit séparée pour lui être rendue, même quand il pourrait en résulter quelque dégradation de la chose à laquelle elle a été jointe.

ART. 569. Si un fleuve ou une rivière, navigable ou non, enlève par une force subite une partie considérable et reconnoissable d'un champ riverain, et la porte vers un champ inférieur ou sur la rive opposée, le propriétaire de la partie enlevée peut réclamer sa propriété; mais il est tenu de former sa demande dans l'année: après ce délai, il n'y sera plus recevable, à moins que le propriétaire du champ auquel la partie enlevée a été unie n'eût pas encore pris possession de celle-ci.

Vide insuper regulas ex art. 575 et seqq. traditas in adnotatione superioris de specificatione.

NOTA XVII.

(Pag. 257, lin. 11, ad verb. VI. *Confusione.*)

De confusione et commixtione traduntur in Codice civili regulæ sequentes, quæ facile applicari possunt variis casibus et exemplis apud auctorem positis.

ART. 573. Lorsqu'une chose a été formée par le mélange de plusieurs matières appartenant à différens propriétaires, mais dont aucune ne peut être regardée comme la matière principale, si les matières peuvent être séparées, celui à l'insu duquel les matières ont été mélangées, peut en demander la division.

Si les matières ne peuvent plus être séparées sans inconvénient, ils en acquièrent en commun la propriété dans la proportion de la quantité, de la qualité et de la valeur des matières appartenant à chacun d'eux.

ART. 574. Si la matière appartenant à l'un des propriétaires était de beaucoup supérieure à l'autre par la quantité et le prix, en ce cas le propriétaire de la matière supérieure en valeur pourrait réclamer la chose provenue du mélange, en remboursant à l'autre la valeur de sa matière.

NOTA XVIII.

(Pag. 258, lin. 30, ad verb. VII. *Ædificatione.*)

Ex jure gallico constructiones, plantationes vel alia opera quæ in aliquo fundo facta sunt ex alienâ materiâ ad proprietarium fundi pertinent, cum obligatione solvendi pretium materiæ et laboris, aut valoris augmentum pro variis casibus.

Potest etiam exigere ut tollantur si ab alio facta sint malâ fide, secus verò si bona fide.

ART. 554. Le propriétaire du sol, qui a fait des constructions, plantations et ouvrages avec des matériaux qui ne lui appartenaient pas, doit en payer la valeur; il peut aussi être condamné à des dommages et intérêts, s'il y a lieu: mais le propriétaire des matériaux n'a pas le droit de les enlever.

Cuset tamen *Toullier* quòd si plantæ nondum radices egerint, proprietarius earum exigere potest ut evellantur et sibi reddantur.

ART. 555. Lorsque les plantations, constructions et ouvrages ont été faits par un tiers et avec ses matériaux, le propriétaire du fonds a droit, ou de les retenir, ou d'obliger ce tiers à les enlever.

Si le propriétaire du fonds demande la suppression des plantations et constructions, elle est aux frais de celui qui les a faites, sans aucune indemnité pour lui; il peut même être condamné à des dommages et intérêts, s'il y a lieu, pour le préjudice que peut avoir éprouvé le propriétaire du fonds.

Si le propriétaire préfère conserver ces plantations et constructions, il doit le remboursement de la valeur des matériaux et du prix de la main-d'œuvre, sans égard à la plus ou moins grande augmentation de valeur que le fonds a pu recevoir. Néanmoins, si les plantations, constructions et ouvrages ont été faits par un tiers évincé, qui n'aurait pas été condamné à la restitution des fruits, attendu sa bonne foi, le propriétaire ne pourra demander la suppression desdits ouvrages, plantations et constructions; mais il aura le choix, ou de rembourser la valeur des matériaux et du prix de la main d'œuvre, ou de rembourser une somme égale à celle dont le fonds a augmenté de valeur.

NOTA XIX.

(Pag. 258, lin. 43, ad verb. VIII. *Plantatione.*)

Ex articulari in præcedenti adnotatione relatis jam satis intelligitur cujus sint plantationes quæ in fundo factæ sunt ex plantis alienis. Quod si plantationes fiant prope confines fundi alieni, dominus exigere potest ut tollantur, vel ut rami succidantur, aut etiam ipse radices succidere.

ART. 671. Il n'est permis de planter des arbres de haute tige qu'à la distance prescrite par les réglemens particuliers actuellement existans,

ou par les usages constans et reconnus; et à défaut de réglemens et usages, qu'à la distance de deux metres de la ligne séparative des deux héritages pour les arbres à haute tige, et à la distance d'un demi-metre pour les autres arbres et haies vives.

ART. 672. Le voisin peut exiger que les arbres et haies plantés à une moindre distance soient arrachés.

Celui sur la propriété duquel avancent les branches des arbres du voisin, peut contraindre celui-ci à couper ces branches.

Si ce sont les racines qui avancent sur son héritage, il a droit de les y couper lui-même.

Putant tamen jurisperiti exigi non posse ut arbores post triginta annos tollantur, etsi non adesset distantia requisita, propter jus præscriptionis.

ART. 673. Les arbres qui se trouvent dans la haie mitoyenne, sont mitoyens comme la haie; et chacun des deux propriétaires a droit de requérir qu'ils soient abbatués.

NOTA XX.

(Pag. 259, lin. 18, ad verb. *Bona fides.*)

In foro civili bona fides non exigitur ad præscriptionem triginta annorum et ad præscriptionem decem aut viginti annorum; sufficit quod extiterit initio possessionis, art. 2262 et 2269; sed, ut patet, id non est admittendum pro foro conscientie.

NOTA XXI.

(Pag. 269, lin. 26, ad verb. *Titulus justus.*)

Per justum titulum non intelligitur titulus verus et ex omni parte validus, alioqui non esset opus præscriptione; sed titulus de se aptus ad transferendum dominium, licet revera illud non transferat ob latentem defectum, qualis est donatio vel venditio facta ab eo qui falso putabatur esse dominus. In præscriptione triginta annorum possessio tam diuturna tenet locum tituli. Quoad res mobiles possessio pariter tanquam titulus reputatur.

ART. 2267. Le titre nul par défaut de forme, ne peut servir de base à la prescription de dix et vingt ans.

A fortiori non sufficeret pro hujusmodi præscriptione titulus tantum præsumptus aut existimatus.

ART. 2232. Les actes de pure faculté et ceux de simple tolérance ne peuvent fonder ni possession ni prescription.

ART. 2233. Les actes de violence ne peuvent fonder non plus une possession capable d'opérer la prescription.

La possession utile ne commence que lorsque la violence a cessé.

ART. 2236. Ceux qui possèdent pour autrui, ne prescrivent jamais, par quelque laps de temps que ce soit.

Ainsi, le fermier, le dépositaire, l'usufruitier, et tous autres qui détiennent précairement la chose du propriétaire, ne peuvent la prescrire.

ART. 2237. Les héritiers de ceux qui tenaient la chose à quelqu'un des titres désignés par l'article précédent, ne peuvent non plus prescrire.

Id intelligendum de hæredibus vel legatariis titulo universali, non vero de iis qui rem obtinent titulo legati particularis; isti enim post tempus requisitum præscribunt, si sint bonæ fidei.

ART. 2238. Néanmoins les personnes énoncées dans les articles 2236 et 2237 peuvent prescrire, si le titre de leur possession se trouve interverti, soit par une cause venant d'un tiers, soit par la contradiction qu'elles ont opposée au droit du propriétaire.

ART. 2239. Ceux à qui les fermiers, dépositaires et autres détenteur précaires ont transmis la chose par un titre translatif de propriété, peuvent la prescrire.

NOTA XXII.

(Pag. 259, lin. 34, ad verb. *Continuata Possessio.*)

De possessione et requisito tempore ad præscribendum sequentia statuuntur in Codice civili.

ART. 2228. La possession est la détention ou la jouissance d'une chose ou d'un droit que nous tenons ou que nous exerçons par nous-mêmes, ou par un autre qui la tient ou qui l'exerce en notre nom.

ART. 2229. Pour pouvoir prescrire, il faut une possession continue et non interrompue, paisible, publique, non équivoque, et à titre de propriétaire.

ART. 2235. Pour compléter la prescription, on peut joindre à sa possession celle de son auteur, de quelque manière qu'on lui ait succédé, soit à titre universel ou particulier, soit à titre lucratif ou onéreux.

Intellige tamen, ut patet ex supra dictis, si possessio auctoris haberit condiciones requisitas.

ART. 2260. La prescription se compte par jours, et non par heures.

ART. 2261. Elle est acquise lorsque le dernier jour du terme est accompli.

Res mobiles præscribuntur per triennium sola possessione et absque alio titulo, modo tamen sit bona fides.

ART. 2279. En fait de meubles, la possession vaut titre.

Néanmoins celui qui a perdu ou auquel il a été volé une chose, peut la revendiquer pendant trois ans, à compter du jour de la perte ou du vol, contre celui dans les mains duquel il la trouve: sauf à celui-ci son recours contre celui duquel il la tient.

Res immobiles præscribuntur cum titulo per decem annos inter présentes et per viginti annos inter absentes: præscribuntur absque titulo per triginta annos in omni casu, nec ulla in jure novo longior admittitur præscriptio.

ART. 2262. Toutes les actions, tant réelles que personnelles, sont prescrites par trente ans, sans que celui qui allègue cette prescription soit obligé d'en rapporter un titre, ou qu'on puisse lui opposer l'exception déduite de mauvaise foi.

ART. 2265. Celui qui acquiert de bonne foi et par juste titre un immeuble, en prescrit la propriété par dix ans, si le véritable propriétaire habite dans le ressort de la cour royale dans l'étendue de laquelle l'immeuble est situé; et par vingt ans, s'il est domicilié hors dudit ressort.

ART. 2266. Si le véritable propriétaire a eu son domicile en différens temps, dans le ressort et hors du ressort, il faut, pour compléter la

prescription, ajouter à ce qui manque aux dix ans de présence, un nombre d'années d'absence double de celui qui manque pour compléter les dix ans de présence.

NOTA XXIII.

(Pag. 261, lin. 9, ad verb. *Possessio continuata.*)

Hæc de præscriptionis interruptione statuuntur in Codice civili.

ART. 2242. La prescription peut être interrompue ou naturellement ou civilement.

ART. 2243. Il y a interruption naturelle, lorsque le possesseur est privé, pendant plus d'un an, de la jouissance de la chose, soit par l'ancien propriétaire, soit même par un tiers.

ART. 2244. Une citation en justice, un commandement ou une saisie, signifiés à celui qu'on veut empêcher de prescrire, forment l'interruption civile.

ART. 2245. La citation en conciliation devant le bureau de paix, interrompt la prescription, du jour de sa date, lorsqu'elle est suivie d'une assignation en justice donnée dans les délais de droit.

ART. 2246. La citation en justice, donnée même devant un juge incompétent, interrompt la prescription.

ART. 2247. Si l'assignation est nulle par défaut de forme,

Si le demandeur se désiste de sa demande,

Si l'instance périmée,

Ou si sa demande est rejetée,

L'interruption est regardée comme non avenue.

NOTA XXIV.

(Pag. 262, lin. 1, ad verb. *Advertendum.*)

Ex jure novo nulla datur restitutio in integrum post absolutam præscriptionem, sed aliquando præscriptio suspenditur et tempus non currit pro quibusdam personis.

ART. 2252. La prescription ne court pas contre les mineurs et les interdits, sauf ce qui est dit à l'article 2278, et à l'exception des autres cas déterminés par la loi.

ART. 2253. Elle ne court point entre époux.

ART. 2254. La prescription court contre la femme mariée, encore qu'elle ne soit point séparée par contrat de mariage, ou en justice, à l'égard des biens dont le mari a l'administration, sauf son recours contre le mari.

ART. 2255. Néanmoins elle ne court point, pendant le mariage, à l'égard de l'aliénation d'un fonds constitué selon le régime dotal, conformément à l'article 1561, au titre du *Contrat de Mariage et des Droits respectifs des Epoux.*

ART. 2256. La prescription est pareillement suspendue pendant le mariage.

1.º Dans le cas où l'action de la femme ne pourrait être exercée qu'après une option à faire sur l'acceptation ou la renonciation à la communauté;

2.º Dans le cas où le mari, ayant vendu le bien propre de la femme sans son consentement, est garant de la vente, et dans tous les autres cas où l'action de la femme relècherait contre le mari.

ART. 2257. La prescription ne court point,

A l'égard d'une créance qui dépend d'une condition, jusqu'à ce que la condition arrive;

A l'égard d'une action en garantie jusqu'à ce que l'éviction ait lieu;

A l'égard d'une créance à jour fixe, jusqu'à ce que ce jour soit arrivé.

NOTA XXV.

(Pag. 262, lin. 12, ad verb. *Apla præscribi.*)

In jure novo locum non habent quæ apud auctorem dicuntur de rebus furtivis, quæ possunt præscribi à tertio possessore, modò tamen is sit bonà fide. Res autem fisci aut reipublicæ eodem modo præscribuntur ac res privatorum, iis tamen exceptis quæ extra commercium sunt.

ART. 2226. On ne peut prescrire le domaine des choses qui ne sont point dans le commerce.

ART. 2227. L'Etat, les établissements publics et les communes sont soumis aux mêmes prescriptions que les particuliers, et peuvent également les opposer.

NOTA XXVI.

(Pag. 275, lin. 37, ad verb. *Restitutionem.*)

Sententia quæ excusat à restitutione cædentes ligna in sylvis reipublicæ vel communitatis, admitti non potest in Galliis, nisi pro his quibus usu vel titulo jus concessum est; tùm quia reipublicæ vel communitatis dominium non minus est absolutum quam privatorum; tùm quia leges non solum pœnam sed etiam restitutionem imponunt cædentibus.

Dans les cas d'enlèvement frauduleux de bois et d'autres productions du sol des forêts, il y aura toujours lieu, outre les amendes, à la restitution des objets enlevés ou de leur valeur, et de plus, selon les circonstances, à des dommages et intérêts. *Code forest. art. 193.*

Idem dicendum est de sententia quæ excusat comedentes uvas in vinea aliena. Vide Codicem pœnalem *art. 468 et 471.*

NOTA XXVII.

(Pag. 289, lin. 49, ad verb. *Utriusque.*)

Distinctio theologorum juxta quam in contractibus debebatur restitutio propter culpam latam, levem aut levisimam prout contractus in utilitatem unius vel utriusque contrahentium vergeret, ex jure novo abrogata videtur, quibusdam tantum exceptis casibus lege definitis.

ART. 1137. L'obligation de veiller à la conservation de la chose, soit que la convention n'ait pour objet que l'utilité de l'une des parties, soit qu'elle ait pour objet leur utilité commune, soumet celui qui en est chargé à y apporter tous les soins d'un bon père de famille.

Cette obligation est plus ou moins étendue relativement à certains

contrats, dont les effets, à cet égard, sont expliqués sous les titres qui les concernent.

Id insuper colligere est ex variis articulis ubi debitores vel obligati lege aut contractu tenentur pariter adhibere curam boni patris familias, adeo ut obligentur ad compensationem damni etiam propter culpam levissimam.

Dixi quibusdam casibus exceptis: sic v. gr., in deposito vel mandato expressè statutur adhibendam esse majorem diligentiam si depositarius vel mandatarius mercedem accipiant.

Valde autem disputatur utrum in contractibus adesse possit obligatio damnum compensandi ob culpam mere juridicam, si non simul conjungatur culpa theologica. Nobis autem videtur esse distinguendum: si enim culpa versetur circa objectum expressum vel implicitum contractus, adeo ut omittatur id de quo contrahentes expressè vel tacite convenerunt, non videtur requiri culpam theologicam quia tunc obligatio nascitur ex pacto; si verò damna reputari non possint velut objectum saltem implicitum conventionis, tunc compensatio non debetur, saltem ante sententiam judicis, bene verò post.

Pariter obligantur ad restitutionem, post sententiam judicis, quicumque damnum suo facto intulerunt, etiam extra contractum, quia lex quæ ad id obligat, lata est propter bonum commune ad reddendos homines diligentes et cautiores, ac proinde jus confert ei qui damnum passus est statim ac sententiâ judicis declaratur adfuisse culpam licet mere juridicam.

ART. 1382. Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé, à le réparer.

ART. 1383. Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non-seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence.

ART. 1384. On est responsable, non-seulement du dommage que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui qui est causé par le fait des personnes dont on doit répondre, ou des choses que l'on a sous sa garde.

Le père, et la mère après le décès du mari, sont responsables du dommage causé par leurs enfans mineurs habitant avec eux;

Les maîtres et les commettans, du dommage causé par leurs domestiques et préposés dans les fonctions auxquelles ils les ont employés;

Les instituteurs et les artisans, du dommage causé par leurs élèves et apprentis pendant le temps qu'ils sont sous leur surveillance.

La responsabilité ci-dessus a lieu, à moins que les père et mère, instituteurs et artisans, ne prouvent qu'ils n'ont pu empêcher le fait qui donne lieu à cette responsabilité.

ART. 1385. Le propriétaire d'un animal, ou celui qui s'en sert, pendant qu'il est à son usage, est responsable du dommage que l'animal a causé soit que l'animal fût sous sa garde, soit qu'il fût égaré ou échappé.

NOTA XXVIII.

(Pag. 317, lin. 39, ad verb. *Thesaurus*.)

De thesauris hæc statuuntur in Codice civili:

ART. 716. La propriété d'un trésor appartient à celui qui le trouve dans son propre fonds: si le trésor est trouvé dans le fonds d'autrui, il

appartient pour moitié à celui qui l'a découvert, et pour l'autre moitié au propriétaire du fonds.

Le trésor est toute chose cachée ou enfouie sur laquelle personne ne peut justifier sa propriété, et qui est découverte par le pur effet du hasard.

NOTA XXIX.

(Pag. 317, lin. 18, ad verb. *Rei perditæ*.)

Jam diximus bona omnia quæ domino carent ex jure civili ad rempublicam pertinere. Diximus insuper hanc legis dispositionem ex usu limitandam esse quantum ad res mobiles, et id etiam colligitur ex articulo sequenti.

ART. 717. Les droits sur les effets jetés à la mer, sur les objets que la mer rejette, de quelque nature qu'ils puissent être, sur les plantes et herbages qui croissent sur les rivages de la mer, sont aussi réglés par des lois particulières.

Il en est de même des choses perdues dont le maître ne se représente pas.

Quoad res amissas testatur *Devoincourt*, nullas existere leges speciales. Affirmat verò *Toullier* etiamnum vigere leges quæ reipublicæ adscribunt, nisi dominus intra certum tempus compareat, res inventas in fluminibus navigabilibus vel in eorum littore, et in quibusdam locis publicis, quales sunt gallicæ, *les greffes criminels, les bureaux des messageries, etc.*

Notandum est insuper id quod statutur in Codice civili:

ART. 2279. En fait de meubles, la possession vaut titre.

Néanmoins celui qui a perdu ou auquel il a été volé une chose, peut la revendiquer pendant trois ans, à compter du jour de la perte ou du vol, contre celui dans les mains duquel il la trouve; sauf à celui-ci son recours contre celui duquel il la tient.

ART. 2280. Si le possesseur actuel de la chose volée ou perdue l'a achetée dans une foire ou dans un marché, ou dans une vente publique, ou d'un marchand vendant des choses pareilles, le propriétaire originaire ne peut se la faire rendre qu'en remboursant au possesseur le prix qu'elle lui a coûté.

NOTA XXX.

(Pag. 319, lin. 12, ad verb. *Prohibita*.)

In Galliis ex legibus specialibus facultas venandi cuique permittitur, servatis tamen quibusdam conditionibus: hinc venari non licet absque legali permissione vulgò dictâ *port d'armes*, nec in fundo alterius sine illius consensu saltem rationabiliter præsumpto, nec extra tempus a præfecto statutum, etiam in propriis fundis, nisi sint muro circumclusi, aut adhibeantur solùm retia, vel nisi ad repellendas feras quæ segetes proprias invadunt.

NOTA XXXI.

(Pag. 321, lin. 7, ad verb. *Factus est dñtor*.)

Possessor bonæ fidei restituere tenetur rem ipsam si extet, vel ejus

pretium si non illud consumpserit, vel tandem id ex quo factus est ditor. Vide tamen pro re empta in foro publico, articulum 2280 quem supra retulimus, ubi de rebus amissis. Quod si res aliena propriis commixta sit, vide quæ antea diximus de commixtione. Nota insuper quod statuitur in Codice civili de pecuniâ vel re consumptibili in solutionem datâ.

ART. 1238. Pour payer valablement, il faut être propriétaire de la chose donnée en paiement, et capable de l'aliéner.

Néanmoins le paiement d'une somme en argent ou autre chose qui se consomme par l'usage, ne peut être répété contre le créancier qui l'a consommée de bonne foi, quoique le paiement en ait été fait par celui qui n'en était pas propriétaire, ou qui n'était pas capable de l'aliéner.

Quoad fructus rei, ex jure novo possessori bonæ fidei acquiruntur, art. 549; et communiter dicunt jurisperiti non esse distinguendum inter fructus extantes vel consumptos, sed retineri posse quoscumque percepit durante bona fide. Cessat autem fructus suos facere, statim ac novit tituli vitium, etiam ante ullam domini interpellationem.

ART. 550. Le possesseur est de bonne foi quand il possède comme propriétaire en vertu d'un titre translatif de propriété dont il ignore les vices.

Il cesse d'être de bonne foi du moment où ces vices lui sont connus.

Quod si possessor bonæ fidei quasdam impensas fecerit, dominus rei tenebitur vel pretium materiæ et laboris, vel augmentum quod inde res suscepit, possessori restituere. Excipiendæ sunt impensæ quæ vocantur usufructuariæ, scilicet modicæ reparaciones, etc., quarum onus incumbit possessori cum ipse jura habeat usufructuarii.

NOTA XXXII.

(Pag. 325, lin. 36, ad verb. *Deprehenduntur.*)

De his qui ligna cædunt in sylvis, jam diximus eos ex legibus gallicis teneri non solum ad multam, sed etiam ad restitutionem rerum ablatarum. Idem statuitur erga eos qui piscantur in locis prohibitis. *Loi relative à la pêche fluviale, art. 5.* Prohibetur autem piscatio in fluviiis navigabilibus, nisi cum lineâ projectili, omnibus qui licentiam vel jus non obtinuerunt. In aliis vero fluviiis piscari licet iis tantum qui fundos habent ripæ adjacentes, non autem aliis nisi de eorum consensu saltem præsumpto. Vide legem mox citatam. In mari autem omnibus licet piscari, modo adhibeantur retia statutis specialibus determinata.

NOTA XXXIII.

(Pag. 326, lin. 13, ad verb. *Circa Tributorum.*)

De obligatione solvendi tributa et vectigalia, vide quæ tom. I dicta sunt in adnotationibus ubi de lege pœnali.

NOTE XXXIV.

(Pag. 332, lin. 4, ad verb. *Malæ fidei.*)

Possessor malæ fidei tenetur rem ipsam vel ejus valorem restituere, etiamsi res casu fortuito perierit.

ART. 1379. Si la chose indûment reçue est un immeuble ou un meuble corporel, celui qui l'a reçue s'oblige à la restituer en nature, si elle existe, ou sa valeur, si elle est perie ou détériorée par sa faute; il est même garant de sa perte par cas fortuit, s'il l'a reçue de mauvaise foi.

De quelque manière que la chose volée ait péri ou ait été perdue, sa perte ne dispense pas celui qui l'a soustraite de la restitution du prix.

ART. 1302. Hæc posterior dispositio vim habet etiamsi res apud dominum æque peritura fuisset.

Tenetur insuper possessor malæ fidei ad restituendos fructus, deductis tamen expensis quas fecit ad eos colligendos vel ad rei conservationem.

ART. 548. Les fruits produits par la chose n'appartiennent au propriétaire qu'à la charge de rembourser les frais des labours, travaux et semences faits par des tiers.

ART. 1381. Celui auquel la chose est restituée, doit tenir compte même au possesseur de mauvaise foi, de toutes les dépenses nécessaires et utiles qui ont été faites pour la conservation de la chose.

Quod si possessor malæ fidei constructiones vel plantationes fecerit, fundi dominus poterit vel exigere ut tollantur, vel eas retinere solvendo tantum pretium materiæ et laboris. Art. 555.

NOTA XXXV.

(Pag. 379, lin. 24, ad verb. *Apud se habet.*)

Res aliena, si adhuc extet in specie, restituenda est domino. Dicitur autem *res aliena*, illa cujus dominium debitor non acquisivit, v. gr., res furto ablata, deposita aut commodata, etc. Imò res mobilis nondum soluta, si vendita sit absque termino pro solutione, venditori reddenda est, modo in eodem statu remanserit, et intra octo dies à venditore vindicetur, ut statuitur in art. 2102. Quoad rem immobilem venditor habet in eam privilegium pro pretio obtinendo, ex art. 2103.

ART. 2093. Les biens du débiteur sont le gage commun de ses créanciers; et le prix s'en distribue entre eux par contribution, à moins qu'il n'y ait entre les créanciers des causes légitimes de préférence.

ART. 2094. Les causes légitimes de préférence sont les privilèges et hypothèques.

ART. 2095. Le privilège est un droit que la qualité de la créance donne à un créancier d'être préféré aux autres créanciers, même hypothécaires.

ART. 2096. Entre les créanciers privilégiés, la préférence se règle par les différentes qualités des privilèges.

ART. 2097. Les créanciers privilégiés qui sont dans le même rang, sont payés par concurrence.

Privilegia afficiunt vel bona immobilia debitoris, vel bona mobilia; et rursum vel omnia bona mobilia vel quædam tantum. Art. 2099 et 2100.

ART. 2101. Les créances privilégiées sur la généralité des meubles sont celles ci-après exprimées, et s'exercent dans l'ordre suivant:

- 1.° Les frais de justice;
- 2.° Les frais funéraires;
- 3.° Les frais quelconques de la dernière maladie, concurremment entre ceux à qui ils sont dus;

4.° Les salaires des gens de service, pour l'année échue et ce qui leur est dû sur l'année courante;

5.° Les fournitures de subsistances faites au débiteur et à sa famille; savoir pendant les six derniers mois par les marchands en détail, tels que boulangers, bouchers et autres: et pendant la dernière année, par les maîtres de pension et marchands en gros.

Hujusmodi privilegia exercentur a creditoribus in ordine designato, et non solum afficiunt bonorum mobilium universitatem, sed insuper, iis deficientibus, bona immobilia, adeo ut impense illæ creditoribus solvi debeant aut aliâ quâlibet debita. Art. 2104 et 2105.

ART. 2102. Les créances privilégiées sur certains meubles sont,

1.° Les loyers et fermages des immeubles, sur les fruits de la récolte de l'année, et sur le prix de tout ce qui garnit la maison louée ou la ferme, et de tout ce qui sert à l'exploitation de la ferme: savoir, pour tout ce qui est échu, et pour tout ce qui est à échoir, si les baux sont authentiques, ou si, étant sous signature privée, ils ont une date certaine: et, dans ces deux cas, les autres créanciers ont le droit de relouer la maison ou la ferme pour le restant du bail, et de faire leur profit des baux ou fermages, à la charge toutefois de payer au propriétaire tout ce qui lui serait encore dû:

Et, à défaut de baux authentiques, ou lorsqu'étant sous signature privée, ils n'ont pas une date certaine, pour une année à partir de l'expiration de l'année courante;

Le même privilège a lieu pour les réparations locatives, et pour tout ce qui concerne l'expiration du bail:

Néanmoins les sommes dues pour les semences ou pour les frais de la récolte de l'année, sont payées sur le prix de la récolte; et celles dues pour ustensiles, sur le prix de ces ustensiles, par préférence au propriétaire, dans l'un et l'autre cas:

Le propriétaire peut saisir les meubles qui garnissent sa maison ou sa ferme, lorsqu'ils ont été déplacés sans son consentement, et il conserve sur eux son privilège, pourvu qu'il ait fait la revendication: savoir, lorsqu'il s'agit du mobilier qui garnissait une ferme, dans le délai de quarante jours: et dans celui de quinze, s'il s'agit de meubles garnissant une maison:

2.° La créance sur le gage dont le créancier est saisi;

3.° Les frais faits pour la conservation de la chose;

4.° Le prix d'effets mobiliers non payés, s'ils sont encore en la possession du débiteur, soit qu'il ait acheté à terme ou sans terme;

Si la vente a été faite sans terme, le vendeur peut même revendiquer ces effets tant qu'ils sont en la possession de l'acheteur, et en empêcher la revente, pourvu que la revendication soit faite dans la huitaine de la livraison, et que les effets se trouvent dans le même état dans lequel cette livraison a été faite:

Le privilège du vendeur ne s'exerce toutefois qu'après celui du propriétaire de la maison ou de la ferme, à moins qu'il ne soit prouvé que le propriétaire avait connaissance que les meubles et autres objets garnissant sa maison ou sa ferme n'appartenaient pas au locataire;

Il n'est rien innové aux lois et usages du commerce sur la revendication.

5.° Les fournitures d'un aubergiste, sur les effets du voyageur qui ont été transportés dans son auberge.

6.° Les frais de voiture et les dépenses accessoires, sur la chose voiturée.

7.° Les créances résultant d'abus et prévarications commis par les fonctionnaires publics dans l'exercice de leurs fonctions, sur les fonds de leur cautionnement, et sur les intérêts qui en peuvent être dus.

Privilegia in hoc articulo enuntiata nullum inter se ordinem habent prælationis, sed unumquodque eorum dat jus creditoribus designatis ut ante alios solutionem obtineant ex rebus quibus inhæret privilegium. Idem dicendum de privilegiis in articulo sequenti enumerandis.

ART. 2103. Les créanciers privilégiés sur les immeubles sont:

1.° Le vendeur, sur l'immeuble vendu, pour le paiement du prix.

S'il y a plusieurs ventes successives dont le prix soit dû en tout ou en partie, le premier vendeur est préféré au second, le deuxième au troisième, et ainsi de suite.

2.° Ceux qui ont fourni les deniers pour l'acquisition d'un immeuble, pourvu qu'il soit authentiquement constaté, par l'acte d'emprunt, que la somme était destinée à cet emploi, et, par la quittance du vendeur, que ce paiement a été fait des deniers empruntés.

3.° Les cohéritiers, sur les immeubles de la succession, pour la garantie des partages faits entre eux, et des soultes ou retours de lots.

4.° Les architectes, entrepreneurs, maçons et autres ouvriers employés pour édifier, reconstruire ou réparer des bâtimens, canaux ou autres ouvrages quelconques, pourvu néanmoins que, par un expert nommé d'office par le tribunal de première instance dans le ressort duquel les bâtimens sont situés, il ait été dressé préalablement un procès-verbal, à l'effet de constater l'état des lieux relativement aux ouvrages que le propriétaire déclarera avoir dessein de faire, et que les ouvrages aient été, dans les six mois au plus de leur perfection, reçus par un expert également nommé d'office.

Mais le montant du privilège ne peut excéder les valeurs constatées par le second procès-verbal, et il se réduit à la plus-value existante à l'époque de l'aliénation de l'immeuble et résultant des travaux qui y ont été faits.

5.° Ceux qui ont prêté les deniers pour payer ou rembourser les ouvriers, jouissent du même privilège, pourvu que cet emploi soit authentiquement constaté par l'acte d'emprunt, et par la quittance des ouvriers, ainsi qu'il a été dit ci-dessus pour ceux qui ont prêté les deniers pour l'acquisition d'un immeuble.

ART. 2106. Entre les créanciers, les privilèges ne produisent d'effet à l'égard des immeubles qu'autant qu'ils sont rendus publics par inscription sur les registres du conservateur des hypothèques, de la manière déterminée par la loi, et à compter de la date de cette inscription, sous les seules exceptions qui suivent.

ART. 2107. Sont exceptées de la formalité de l'inscription les créances énoncées en l'article 2101.

Post creditores privilegiatos solvi debet creditoribus hypothecariis ex bonis quæ per hypothecam illis obligantur, habitâ ratione non crediti vel temporis hypothecæ, sed ejus publicæ inscriptionis, exceptis tamen hypothecis quibusdam legalibus quæ inscriptione non indigent.

ART. 2134. Entre les créanciers, l'hypothèque, soit légale, soit judiciaire, soit conventionnelle, n'a de rang que du jour de l'inscription prise par le créancier sur les registres du conservateur, dans la forme et de la manière prescrites par la loi, sauf les exceptions portées en l'article suivant.

ART. 2135. L'hypothèque existe, indépendamment de toute inscription,

1.º Au profit des mineurs et interdits, sur les immeubles appartenant à leur tuteur, à raison de sa gestion, du jour de l'acceptation de la tutelle;

2.º Au profit des femmes, pour raison de leurs dot et conventions matrimoniales, sur les immeubles de leur mari, et à compter du jour du mariage.

La femme n'a hypothèque pour les sommes dotales qui proviennent de successions à elle échues, ou de donations à elle faites pendant le mariage, qu'à compter de l'ouverture des successions ou du jour que les donations ont eu leur effet.

Elle n'a hypothèque pour l'indemnité des dettes qu'elle a contractées avec son mari, et pour le remploi de ses propres aliénés, qu'à compter du jour de l'obligation ou de la vente.

Dans aucun cas, la disposition du présent article ne pourra préjudicier aux droits acquis à des tiers avant la publication du présent titre.

ART. 2147. Tous les créanciers inscrits le même jour exercent en concurrence une hypothèque de la même date, sans distinction entre l'inscription du matin et celle du soir, quand cette différence serait marquée par le conservateur.

NOTA XXXVI.

(Pag. 386, lin. 26, ad verb. *Si cedas bonis.*)

ART. 1266. La cession de biens est volontaire ou judiciaire.

ART. 1267. La cession de biens volontaire est celle que les créanciers acceptent volontairement, et qui n'a d'effet que celui résultant des stipulations mêmes du contrat passé entre eux et le débiteur.

ART. 1268. La cession judiciaire est un bénéfice que la loi accorde au débiteur malheureux et de bonne foi, auquel il est permis, pour avoir la liberté de sa personne, de faire en justice l'abandon de tous ses biens à ses créanciers, nonobstant toute stipulation contraire.

ART. 1269. La cession judiciaire ne confère point la propriété aux créanciers; elle leur donne seulement le droit de faire vendre les biens à leur profit, et d'en percevoir les revenus jusqu'à la vente.

ART. 1270. Les créanciers ne peuvent refuser la cession judiciaire, si ce n'est dans les cas exceptés par la loi.

Elle opère la décharge de la contrainte par corps.

Au surplus, elle ne libère le débiteur que jusqu'à concurrence de la valeur des biens abandonnés; et dans le cas où ils auraient été insuffisants, s'il lui en survient d'autres, il est obligé de les abandonner jusqu'au parfait paiement.

Cæterum qui cedit bonis res hic enumerandas retinere potest, quas regulariter creditores sibi vindicare non possunt.

C. de Pr. ART. 592. Ne pourront être saisis, 1.º les objets que la loi déclare immeubles par destination.

2.º Le coucher nécessaire des saisis, ceux de leurs enfans vivant avec eux; les habits dont les saisis sont vêtus et couverts.

3.º Les livres relatifs à la profession du saisi, jusqu'à la somme de trois cents francs, à son choix.

4.º Les machines et instrumens servant à l'enseignement, pratique ou exercice des sciences et arts, jusqu'à concurrence de la même somme, et au choix du saisi.

5.º Les équipemens des militaires, suivant l'ordonnance et le grade.

6.º Les outils des artisans, nécessaires à leurs occupations personnelles;

7.º Les farines et menues denrées nécessaires à la consommation du saisi et de sa famille pendant un mois.

8.º Enfin, une vache, ou trois brebis, ou deux chèvres, au choix du saisi, avec les pailles, fourrages et grains nécessaires pour la litière et la nourriture desdits animaux pendant un mois.

Insuper si is qui cedit bonis negotiator sit, nec mala fides præsumatur, aliquam summam ex bonis obtinere potest ad suam et familiæ sustentationem.

C. de Com. ART. 530. S'il n'existe pas de présomption de banqueroute, le failli aura droit de demander, à titre de secours, une somme sur ses biens: les syndics en proposeront la quotité; et le tribunal, sur le rapport du commissaire, la fixera en proportion des besoins et de l'étendue de la famille du failli, de sa bonne foi, et du plus ou moins de perte qu'il fera supporter à ses créanciers.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
 DE BIBLIOTECAS

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

UI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIÀ, QUÆ SINGULIS CAPITIBUS ET DUBIIS
APPONUNTUR, UT SIMUL HIC PRÆ OCULIS HABEANTUR CUNCTÆ RES ET
QUÆSTIONES, QUÆ IN SECUNDO VOLUMINE CONTINENTUR.

LIBRI II

TRACTATUS II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I. — Quid, et quotuplex Blasphemia. . . . . Pag. 1

121. Quid est Blasphemia. 122. Quotupliciter blasphematur contra Deum. 123. Quando est denuncianda blasphemia hæreticalis. (Vide etiam l. 4. n. 252, in fin.) 124. Quæ dictæ sunt vel non blasphemix, et 125. 126. An explicandum, si quis directe intendat Deum inhonorare. 127. Ad quid teneatur consuetudinarius. 128. Quid, si quis proferat : *ô Mors Dei ! ô Vulnera Christi !* irascens contra hominem. 129. An sit blasphemia maledicere creatoris, et diebus. 130. An maledicere Mortuis. An maledicere Fidei. 131. An imprecari aliis, vel sibi dæmonem. 132. An differant specie blasphemix contra Deum, et Sanctos. (Vide etiam quæ dicentur in Instructione practica Confessariorum quam invenies in fronte Tomi 8.)

CAPUT II. — De juramento. 26

DUBIUM I. — Quid sit Juramentum. . . . . Ibid.

133. Quid sit juramentum. 134. Quæ sint vera juramenta. 135. An dicere *per conscientiam meam, vel animæ meæ*. 136. An dicere : *Juro ita esse*. 137. An dicere : *Iam verum est, quam Sol licet* : vel, *verum est sicut Evangelium*. 138. An jurare per creaturas.

DUBIUM II. — Quotuplex sit Juramentum. 28

139. Quotupliciter dividatur juramentum, (usque ad n. 141.) 142. An omnia juramenta sint ejusdem speciei. 143. An sit juramentum : *Punit me Deus, si mentior*.

DUBIUM III. — An, et quando sit licitum jurare. 29

144. An liceat jurare. Et quæ requirantur ad licite jurandum. 145. Quid de *Judicio* requisito. 146. Quid de *Justitia*. An sit mortale defectus justitiæ in juramento assertorio. Quid de dicentibus, *per Deum te occidam*. 147. Quid de *Veritate* requisita. 148. Quæ certitudo requiratur ad jurandum. 149. An

liceat petere juramentum à pejeraturo. 150. An excusentur à mortali rustici pejerantes. Et quomodo admonendi.

DUBIUM IV. — *An in juramento liceat uti æquivocatione.* . . . Pag. 32

151. An liceat jurare cum amphibologia. 152. An vero cum Restrictione mentali. 153. Resolvuntur casus, de Confessario affirmante, se nescire peccatum confessum. 154. De Reo, vel teste non legitime interrogato. 155. Quid si legitime rogetur, et æquivoce juret. 156. Et an Reus capitis teneatur crimen confiteri. (Vide etiam l. 4. n. 274.) 157. De Pœnitente interrogato de peccato confessio. 158. De paupere indigente re aliena. 159. De debitore, qui alias non teneatur. 160. De rogato à Jure, an sit locutus cum Reo, et similibus. 161. De creditore asserente, nihil sibi solutum. 162. De adultera negante crimen. 163. De requisito ad mutuandum. 164. De mercatore, etc. 165. De famulo asserente, Dominum non esse domi. 166. De assumendis ad Doctoratum. 167. De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recepit. 168. De asserente falsum, addendo submisit aliquid verum. 169. An liceat alicui non rogato æquivoce jurare. 170. Vide alios casus apud Busembaum. 171. An liceat jurare sine animo jurandi. (Sed de hoc vide susius n. 172. *Dub. 5.*) Quær, an simulatio sit aliquando licita.

DUBIUM V. — *Quæ, et quanta sit obligatio juramenti promissorii.* . . . 41

172. Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio. Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodo obliget. 173. An peccet graviter non implens promissum in re parva. 174. An obliget juramentum metu extortum. 175. Quid, si sit errore, vel dolo extortum. 176. An obliget juramentum de re mala, aut vana. 177. Quid de juramento in favorem tertii. 178. An juramentum non ludendi excludat ludum moderatum. 179. An obliget juramentum factum contra primum. 180. An juramentum sequi debeat conditionem promissionis, (Vide etiam n. 727.) 181. Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus Collegii. 182. De juramento Medicorum non visitandi, etc. (Vide etiam lib. 6. n. 664.) 183. De juramento servandi secretum, dicendi veritatem, et solvendi debitum. 184. An obliget juramentum factum concubiniæ non cognoscendi aliam. 185. An promissio prodiga cum juramento obliget. (Vide etiam n. 735. et lib. 6. de Matrim. n. 851. v. *Cum autem.*) 186. An obliget juramentum redeundi ad carcerem. De juramento Parentum ac Dominorum puniendi filios, ac famulos.

DUBIUM VI. — *Quibus casibus excusetur ab implatione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit.* . . . 51

187. An excuset mutatio circumstantiarum. (Vide dicenda de Voto n. 226. et n. 720. v. *Notandum.*) 188. An excuset cessatio causæ finalis.

DUBIUM VII. — *Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, et remissionem.* . . . 53

189. Quis possit irritare juramenta. Et quis dispensare. 190. An dispensans in votis possit et in juramentis. 191. De Commutatione, et relaxatione juramenti. 192. Quid si juramentum sit factum in favorem tertii. (Vide de Voto n. 255. Et quid de Juramento Perseverantiæ in aliqua Congregatione. n. 255. v. *Notandum.*) 193. An possit remitti ab ipso tertio. APPENDIX DE ADJURATIONE, et præci pue de Adjuratione dæmonum.

CAPUT III. — De voto. . . . . Pag. 58

DUBIUM I. — *Quid sit votum, et quotuplex.* . . . . . Ibid.

194. Quid est votum. 195. Quotuplex est votum.

DUBIUM II. — *Quæ requiratur Voti deliberatio, et intentio.* 59

196. De deliberatione requisita ad votum. 197. De Voto emisso ex metu. 198. De Voto emisso ex errore. 199. An obliget simplex propositum. 200. An ad votum sufficiat promissio implicita. 201. Quale propositum voluntatis requiratur ad votum. Hinc plura quærentur, et I. an teneatur ad votum, qui positive noluit promittere, et se obligare. (Vide etiam de Juram. n. 172. v. *Quæritur*; et lib. 6. ex n. 833.) II. Qui non habuit animum implendi. III. Qui negative noluit se obligare, sciens obligationem voti. Quæritur I. Quid si nesciens. Quæritur II. Quid si quis voluit promittere, et positive noluit se obligare. Quæritur III. Quid, si quis dubitat, an se voluerit obligare. Vel an noverit obligationem voti. Quid, si dubitet, an fecerit propositum, aut votum.

DUBIUM III. — *Quæ requiratur materia Voti.* 64

202. An teneat votum de re impossibili. 203. An votum vitandi omnia venialia. Quid, si quis voveat vitare omnia mortalia, et venialia collective. 204. An valeat votum de re vana. 205. An sit mortale vovere malum veniale. 206. An valeat votum factum ex malo fine. 207. An votum impeditivum majoris boni. 208. An valeat votum non petendi dispensationem. 209. An votum nubendi. 210. An votum non vovendi.

DUBIUM IV. — *Quæ, et quanta obligatio Voti.* 69

211. An votum de re levi aliquando graviter obliget. 212. Quid, si negligas votum de re levi per annum. 213. Vide alia apud Busemb. 214. An Pater possit per vota defuncti. 215. An Pater possit per vota lædere legitimum filiorum. (Vide num. 740.) 206. De votis de facto alieno. 217. An vota possint impleri per alium. 218. An peccet impediens impleri conditionem appositam suo voto. 219. Notanda circa conditiones in votis. 220. An transacto die promisso, tenearis ad votum. 221. An votum indeterminatum semper obliget. Et quæ dilatio sit mortalis. 222. Quid, si quis voveat Religionem se ingressurum sine certo loco, vel certa Religione. (Vide etiam de Statu Bel. lib. 4. n. 72. v. *Communiter.*) 223. Quid si quis voveat, se non lusurum sub pœna. 224. Plura notabilia advertenda circa vota; et præsertim, an teneat votum, si superveniat circumstantia non prævisa. (Vide supra n. 187 et infra n. 226. et de Contr. n. 720. v. *Notandum.*)

DUBIUM V. — *Quot modis tollatur obligatio Voti.* 77

225. Tollitur obligatio voti. 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auctoritatem humanam. Vide resolutiones. 226. An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa. (Vide etiam n. 187 et 720. v. *Notandum.*)

DUBIUM VI. — *De voti irritatione.* 79

ARTICULUS I. — *An, et quomodo tollatur obligatio Voti per directam Irritationem.* . . . . . Ibid.

227. Quis possit vota irritare. 228. An liceat irritare vota sine causa. 229. Quæ vota filiorum possint irritare Pater, Avus, Tutor, etc. 230. Quæ

possit irritare Mater. 231. An vota subditorum valeant donec irritentur. 232. Quid, si quis per errorem estimabatur Pater, Maritus, etc. 233. Quis possit irritare vota Religiosorum, et Monialium. An Abbatissa. 234. An vir possit irritare omnia vota uxoris. 235. An uxor vota viri. 236. Quid si mutuo consensu voveant castitatem. 237. An Superior possit irritare vota facta ante subjectionem. Quid, si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem. 238. An autem vota facta tempore subjectionis possint post illud irritari. 239. Quid, si Superior ea ratificaverit. 240. Quæ vota servorum, aut famulorum possint à Domino irritari.

ARTICULUS II. — *Quis vota indirecte possit irritare* (usque ad n. 241 et 242.) . . . . . Pag. 87

DUBIUM VII. — *Quid sit Commutatio Voti.* 88

243. Quando possint commutari vota. 244. An possit quis commutare sibi votum in opus æquale. 245. An valeat commutatio in minus sine justa causa. 246. Vide alia notanda. 247. An habens facultatem possit mutare in aliquantulum minus. 248. An facta commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem. 249. An facta impossibili re commutata, teneatur vovens implere primam. An, qui immemor voti præstat opus promissum, à voto liberetur. (Vide etiam l. i. n. 163.)

DUBIUM VIII. — *Quid sit dispensatio, et quis possit dispensare in votis.* 92

250. Quæ causa requiratur ad dispensandum. 251. Quid, si dispensatio sit facta bona fide, sed sine causa. Quid, si dubium sit, an adfuerit causa. 252. Quæ causæ sufficiant ad dispensandum. 253. An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas. 254. Vide alia notanda. 255. An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii. Et quid de voto, et juramento *Perseverantia*, quod præstat in quibusdam Congregationibus. 256. Qui possint dispensare. An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus. Qui possint facultatem dispensandi delegare. An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis. (Vide etiam n. 249. v. *Ultimo.*) 257. An Prælati Regulares possint dispensare in omnibus votis Religiosorum. An Novitiorum. An Sæcularium. 258. De Votis reservatis plura notabilia. 259. An juramentum Castitatis, aut Religionis sit reservatum sicut votum. 260. An, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit. 261. An etiam sint reservata vota Castitatis, et Religionis conditionalia, aut pœnalia. 262. An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis, et legibus communibus. (Remissive ad l. i. n. 258. et lib. 3. n. 332. in fin. v. *An autem.*)

TRACTATUS III.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT I. — *Quid tertium Præceptum, Memento, etc.* 103

263. An hoc Præceptum sit naturale, vel cæremoniale. 264. An hoc Præceptum præcipiat cultus interior. Et an hoc Præceptum sit affirmativum. 265. An observantia Dominicæ sit de jure Divino. 266. An Episcopi possint Festa indicare. 267. A quo tempore incipiat obligatio Festi. 268. Ad quid obliget hoc Præceptum. Quibus Festis permittantur opera servilia in Regnis Siciliæ. 269. An sit obligatio audiendi Concionem. Et qualis sit obligatio

Episcoporum, et Parochorum concionandi. 270. Qui teneantur observare Festa. (Vide etiam lib. 1. n. 154, et hoc l. 3. n. 332.) 271. An in Festis liceat injungere servilia Infidelibus.

DUBIUM I. — *Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur.* . . . . . Pag. 108

272. Quæ sint opera servilia. 273. An sit duplex peccatum peccare die festo. 274. Quæ opera non sint servilia. 275. An itinerari. 276. An ducere currus, vel jumenta onusta. 277. An molere. 278. An docere, scribere, canere, etc., etiamsi fiant ob lucrum. 279. An transcribere. 280. An pingere. 281. An delineare, retrahere, et an sculpere. 282. An liceat Typographis componere. Et an distillare. 283. An venari, et piscari. 284. Quæ sint opera forensia vetita in Festis. 285. An liceant venditiones, et contractus. 286. An liceant nundinæ, et mercatus. 287. An liceat excommunicare, conficere testamenta et similia.

DUBIUM II. — *Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita licita sint.* 114

288. Qui possint *Dispensationem* dare ad laborandum. (Pro Parocho vide etiam n. 1032, v. 3. *Parochi.*) 289. Quinam laborantes excusentur ex *Consuetudine*. 290. An vertentes segetes, etc. An Barbitonsores, et Sutores. Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis. 291. Quomodo excuset *Pietas*. 292. An liceat die festo verrere Templum, ornare Altaria, erigere Sepulchrum, etc. 293. An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis. 294. Quomodo excuset *Charitas* erga Proximum. 295. Quomodo *Necessitas*. 296. An excusentur famuli à Domino coacti ad laborandum. 297. An pauperes reficientes vestes, etc. 298. An liceat die Festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus. 299. An conficere panem. 300. An mederi, conflare ferrum, coquere calcem, vitrum, etc. An et ferrare equos. 301. An liceat laborare ob magnum lucrum. Et an ob id etiam omittere Sacrum. (Vide etiam n. 332.) 302. An ad vitandum otium. 303. An excusentur Instauratores viarum, etc., et Sartores perficientes vestes die Festo. 304. Quomodo excuset *Utilitas* ad Publicam lætitiã. 305. Quomodo excuset *Parvitas materiæ*. (Vide etiam l. 7. n. 236.) 306. An peccet graviter mandans sex famulis, ut laborent per horam. 307. Unde nundatur gravitas materiæ in forensibus.

DUBIUM III. *Quæ opera diebus festis præcipiantur.* 123

308. Quomodo præcipiatur diebus festis auditio Concionis, et Missæ. 309. An satisfaciatur recitans sub Missa Officium, etc. An inserviens Missæ. 310. Quænam omissio sit gravis in audiendo Sacro. 311. An liceat audire successive duas Missas dimidias. 312. E quo loco possit audiri Missa. 313. An in audienda Missa requiratur attentio interna. (Vide etiam lib. 4. n. 177.) 314. An satisfaciatur peccata confitens tempore Missæ. 315. An extasim patiens. 316. An dormitans. 317. An confabulans, se vertens, aut calcans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens, etc. 318. In qua Ecclesia audienda sit Missa. 319. Quinam satisfaciatur audiendo Missam in Oratoriis privatis. An satisfaciatur audientes in litore, aut castris.

DUBIUM IV. — *An sit obligatio audiendi Missam in Parochia Dominici, et Festis majoribus.* . . . . . Pag. 138

DUBIUM V. — *Quæ excusent ab auditione Sacri.* 141

324. An habens privilegium Oratorii teneatur conducere Sacerdotem. 325. Quomodo excusentur navigantes, vel incarcerati, vel infirmi, aut excommunicati. 326. An excusentur custodientes domos, etc., vel timentes ne incarcerentur aut assistentes infirmis. 327. An uxores, filii, et famuli timentes offensionem dominorum. (Vide etiam num. 296.) 328. An aliquando viatores. 329. Quæ distantia ab Ecclesia excuset ab audienda Missa. 330. An excusentur fœminæ ratione luctûs, vel partûs; vel quia non habent vestes convenientes. Et an puellæ prægnantes, vel tempore quo faciendæ sunt Proclamationes pro ipsis. 331. An possit omittere Sacrum puella sciens se ab aliquo turpiter concupisci. (Vide etiam lib. 2. n. 51, et lib. 3. num. 302.) 332. An excuset omissio magni lucri. An aliud bonum spirituale majus. An peregrini ad breve tempus commorantes teneantur audire Missam in loco, ubi id est de præcepto. (Vide etiam lib. 1. num. 156 et 159.)

CAPUT II. — De quarto præcepto. *Honora Patrem, etc.* 148

DUBIUM I. — *Ad quid teneantur liberi erga parentes.* . . . . . Ibid.

333. Quæ teneantur filii præstare Parentibus circa amorem. 334. Quæ circa reverentiam. 335. Quæ circa obedientiam. *Vide alia ibid.*

DUBIUM II. — *Ad quid teneantur Parentes erga filios.* 152

336. Quæ teneantur Parentes præstare filiis quoad alimenta, et educationem. 337. An teneatur Pater dotare filiam nuptiam contra ejus consensum. 338. Sanctio Neapolitana circa alimenta filiorum. 339. Ad quid aliud teneantur Parentes. 340. Ad quid teneantur Fratres. 341. An possint aliquando Parentes filios exheredare. Et quæ sint causæ justæ exheredandi. (Vide etiam num. 948 et 949.)

DUBIUM III. — *Ad quid teneantur tutores, curatores, qui parentum sunt loco.* 155

DUBIUM IV. — *Quæ obligatio dominorum, et famulorum, aliorumque superiorum, et inferiorum erga se invicem.* 156

342. Quid teneantur superiores præstare subditis. An Principes teneantur eligere digniores ad Officia. 343. Quid teneantur famuli præstare dominis. 344. An famuli non impediendes furta rerum domini, teneantur ad restitutionem. 345. An famulus conductus ad annum, discedendo possit petere stipendium. 346. An ægrotans teneatur postea famulatum supplere. 347. An, elapso triennio, possit salarium exigere. 348. Quando famulus inserviens, nulla statuta mercede, possit exigere stipendium. 349. Quando possit mercedem sibi compensare. 350. An servi capti in bello possint fugere ad tuos.

DUBIUM V. — *Ad quid teneantur Conjuges erga se mutuo, vi hujus Præcepti.* 160

351. Ad quid teneatur uxor erga virum. 352. An uxor nobilis teneatur officia vilia præstare. 353. An teneat pactum pro uxore non mutandi domi-

cilium. An autem uxor teneatur sequi virum missum in exilium. 354. An mortuo viro, teneatur uxor solvere debita contracta ad alendam familiam. 355. Quid teneatur uxor restituere filiis primi matrimonii. 356. Quomodo peccet vir in uxorem.

DUBIUM VI. — *Quæ obligatio Parochorum erga suos.* . . . . . Pag. 162

357. Ad quid teneantur Parochi circa residentiam. (Vide etiam lib. 4. ex num. 119.) 358. Ad quid circa Sacramenta ministranda, præsertim tempore pestis. (Vide lib. 2. n. 27, v. *Hinc.*) 359. An teneantur celebrare pro Populo. 360. An concionari (de obligatione concionandi vide etiam n. 269.) et Populum instruere, corrigere, etc.

DUBIUM VII. — *Quæ obligatio præceptorum, et discipulorum.* 165

TRACTATUS IV.

DE QUINTO ET SEXTO PRÆCEPTO.

CAPUT I. — Quid quinto Præcepto prohibeatur. *Non occides.* 166

363. Quæ sint pœnæ mandantium homicidia per assassinos. 364. An eandem incurrant ipsi assassini, seu interfectores. 365. De agitationibus taurorum.

DUBIUM I. — *An aliquando liceat occidere, vel mutilare semetipsum.* 167

366. An liceat directe occidere seipsum, et an indirecte. 367. An liceat se exponere periculo mortis ad vitandam mortem duriores, etc., an liceat navim incendere cum periculo mortis. 368. An virgo teneatur pati potius mortem, quam violari. 369. An liceat reo ex præcepto judicis se occidere. An haurire venenum ad experiendum antidotum. 370. An liceat Carthusiano abstinere à carnibus etiam in necessitate extrema. 371. An liceat macerationibus vitam sibi minuere. 372. An sit obligatio ad servandam vitam uti remediis extraordinariis, vel nimis duris. 473. An aliquando liceat se mutilare. 374. An liceat pueros castrare. 375. An, qui occidit seipsum, possit sepeliri in loco Sacro.

DUBIUM II. — *An, et quomodo liceat occidere malefactorem.* 173

376. An liceat occidere proscriptos propria auctoritate. 377. An liceat principi occidere Reos non prius sententia damnatos. 378. An liceat umquam Clericis damnare Reos pœna mortis. 379. An teneatur Judex concedere tempus Reo pro sumptione Sacramenti Pœnitentiæ, et Eucharistiæ.

DUBIUM III. — *An, et quomodo liceat occidere privati auctoritate iniquum aggressorem.* 174

380. An liceat tueri vitam morte inuasoris. An autem vetetur reis, et præcise Bannitis armis se defendere. (Vide etiam lib. 4. n. 279.) 381. An liceat viro honorato occidere invasorem sui honoris. (Vide etiam lib. 1. n. 42.) An autem id liceat plebeio, vel Ecclesiastico, si fugere possit sine periculo vitæ. Et quid si contumelia sit jam illata. 382. Vide plures resolutiones P. Busembai. 383. Quæritur 1. An liceat occidere furem rei magni valoris. (Vide etiam lib. 1. n. 40.) Quæritur 2. Quantus debeat esse iste valor. Et

quid si valor sit modicus, sed res tollatur cum violentia. Quæritur 3. Quia si fur rem jam abstulerit, et resistat Domino volenti eam recuperare. 384. Quæritur 4. An liceat Clericis et Religiosis furem interficere. Et utrum tunc incurrant irregularitatem. 385. Quæritur 5. An liceat cuique per famulos armis sua defendere. (Vide etiam lib. 1. n. 42.) 386. Quæritur 6. An liceat occidere invasorem pudicitiae. (Vide etiam lib. 1. n. 42.) 387. An liceat prævenire aggressorem. 388. An liceat occidere falsum accusatorem. (Vide etiam lib. 4. n. 279.) 389. An possit et tenearis tueri vitam innocentis. 390. An etiam cum morte invasoris. 391. An liceat occidere invasorem honoris, vel pudicitiae alterius. Et quid si femina consentiat. 392. An possimus, et teneamur tueri bona Proximi, etiam occisione furis.

DUBIUM IV. — *An aliquando liceat occidere innocentem.* . . . . . Pag. 185

393. An unquam liceat occidere innocentem directe. 394. An aliquando procurare abortum. Quæritur I. An liceat matri sumere pharmacum directe ad fetum inanimatum expellendum. An autem liceat mulieri oppressæ statim expellere semen viri aggressoris. Quæritur II. An liceat matri sumere medicamentum directe ad expellendum morbum, cum periculo abortus. Quæritur III. Quando censeatur proliis anima informata. 395. Quæritur IV. Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum. Quæritur V. An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum faciunt. 396. Quæritur VI. An procurantes abortum in dubio de animatione fetus incurrant irregularitatem. 397. Quæritur VII. Quis possit relaxare pœnas pro abortu inflictas. 398. Quando imputetur alicui ad peccatum homicidium casuale. (Vide etiam de Irreg. l. 7. ex. n. 371.) An adulter occidens adulteræ maritum aggressorem incurrat irregularitatem. Et an incorrat, si, ipso prævidente, adultera occidatur.

DUBIUM V. — *De duello, et bello.* 196

ARTICULUS I. — *Quid sit, et an liceat Duellum.* . . . . . Ibid.

399. Quid est duellum, et an unquam liceat ad illud provocare. Quid, si duellum esset fictum. 400. Quando liceat duellum acceptare. Et an liceat illud indicare contra falsum accusatorem. 401. Quæ sint pœnæ duello impositæ.

ARTICULUS II. — *An, et quousque liceat Bellum.* 199

402. Quando licitum sit bellum. 403. Quid debeat facere Princeps, ut licite bellum inferat. 404. An possit inferre bellum cum sola opinione probabili. (Vide etiam lib. 4. n. 201. v. Quæritur II.) 405. Ad quid teneantur Principes. 406. An liceat eis vocare in auxilium Hæreticos et Gentiles. 407. Ad quid teneantur Duces. 408. An milites possint bellare cum dubio de justitia belli. (Vide etiam l. 4. n. 47. Quæritur I.)

ARTICULUS III. — *Quid in bello justo liceat.* 203

CAPUT II. — *De sexto præcepto, et nono. Non Mœchaberis, et Non Concupisces, etc.* 205

DUBIUM I. — *An, et quanta peccata sint oscula, amplexus, tactus, verba obscœna, et similia extra matrimonium.* 206

403. Quæ sit delectatio venerea, quæ sensitiva. 414. Quomodo sit malus

omnis actus venereus. 415. An detur parvitas materiæ in re venerea. 416. An detur in delectatione sensitiva. 417. An oscula aliquando sint licita. 418. An aliquando excusentur à mortali? 419. De tactu et aspectu turpi proprii corporis, aut commixtionis brutorum. 420. De tactu, et aspectu turpi corporis alieni; ac de tactu genitalium brutorum. 421. An sit semper mortale aspicere pudenda sexus diversi? Vel pulchri Adolescentis; Et an aspectus isti induant speciem objecti. 422. An liceat aspicere partes honestas diversi sexus. 423. An sit mortale aspicere pectus, crura, etc., mulieris. 424. An sit mortale aspicere picturas turpes. 425. An liceat mulieri se ornare, et faciem luccare. Quid si detegat ubera, vel utatur veste virili. (Remissive ad lib. 2. n. 52 et 54.) 426. Quando peccent graviter proferentes verba turpia. 427. An semper graviter peccent audientes comedias turpes. An ad eas cooperantes pecunia, vel plausu. 428. An illas representantes, et componentes. 429. An liceas choreas ducere. 430. An peccet mulier permittens se tangi. An mulier ad vitandos tactus impudicos teneatur clamare. 431. An liceant tactus, etc., inter conjuges, aut sponso.

DUBIUM II. — *Quæ sint species luxuriæ consummate naturales.* Pag. 216

432. An fornicatio sit velita de jure Naturæ. 433. An peccet mulier non resistens turpi congressui ob metum mortis, si non consentiat. 434. An permitti possint meretrices. 435. Circa concubinariorum, Quæritur I. An possint absolvi qui nequit ejicere concubinam sine infamia. 436. Quæritur II. An absolvi possit permittens concubinam se ejecturam. 437. Quæritur III. An possit absolvi concubina ob necessitatem non discedens. 438. Quæritur IV. An qui est in proxima occasione, causa exercendæ artis. (Vide etiam n. 483. v. Quid si.) Quid vero, si is, adhibitis remediis, semper eodem modo recidat. 439. Quæritur V. An famula peccans cum domino. 440. Quæritur VI. An uxor peccans cum viro. 441. Quæritur VII. An tollenda occasio etiam cum gravi damno. 442. Quæ sint pœnæ pro concubinariis, præsertim pro Clericis. 443. An stuprum sit speciale peccatum. 444. Ad quid teneatur raptor. 445. Quid de adulterio. 446. An sit adulterium copula sodomitica inter conjuges. 447. An copula habita inter desponsatos. 448. Circa incestum. Quæritur I. An omnes incestus sint ejusdem speciei. (Vide etiam de Pœnit. lib. 6. n. 469.) 449. Quæritur II. An differant incestus cum affinis. 450. Quæritur III. An incestus cum cognatis spiritualibus. 451. Quæritur IV. An sit speciale peccatum copula Confessarii cum Pœnitente. Quid si sit ejus Parochus. 452. Quæritur V. An committant incestum propinqui copulantes post dispensationem. 453. An soli tactus incestum constituent. 454. Quomodo committatur sacrilegium per peccatum turpe. 455. Circa sacrilegium Personale. Quæritur I. An sacerdos simul Religiosus ledens castitatem committat duo sacrilegia. 456. Quæritur II. An copulans cum alia persona sacrata. 457. Quæritur III. An committat sacrilegium habens votum castitatis, si inducat alterum ad turpia. Quid, si morose delectaretur de peccato alterius. 458. Circa sacrilegium Locale. Quæritur I. An sit sacrilegium copula occulta, vel maritalis in Ecclesia. 459. Quæritur II. An sint sacrilegia tactus impudici habitus in Ecclesia. 460. Quæ comprehendantur per locum sacrum. 461. Quæritur III. An verba et aspectus lascivi habitus in Ecclesia sint sacrilegia. 462. Quæritur IV. An cogitationes turpes. 463. Circa sacrilegium Reale, quæritur, quando committatur.

DUBIUM III. — *Quæ sint species luxuriæ consummataæ contra naturam.* . . . . . Pag. 217

464. Quid de congressu innaturali. 465. Quid de mollitie. 466. Quæ sit sodomia imperfecta, et quæ perfecta. 467. An pollutio habita tangendo puerum, aut mulierem sit diversæ speciei. 468. An in sodomia sit explicandum, si quis fuerit agens, vel patiens. 469. An sodomia inter conjunctos addat speciem incestus. 470. Quæ sint poenæ sodomitarum. 471. Quid requiratur ad eas incurrendas. Et an Clerici patientes illas incurrant. 472. An poenæ incurrantur ante sententiam. 473. An eas incurrat Clericus exercens bestialitatem. 474. Quid de peccato bestialitatis. 475. De peccato eum dæmone. Quid si dæmon representet personam nuptam, sacram, etc.

DUBIUM IV. — *An aliquando liceat procurare pollutionem.* 234

476. An pollutio sit vetita de jure naturæ. 477. An distillatio voluntaria sit mortalis. 478. An liceat expellere semen corruptum. 479. An teneamur impedire pollutionem inceptam. 480. An liceat ob finem honestum pollutionem optare, vel de ea gaudere. (Vide etiam l. 5. n. 19.) 481. Quid, si prævideatur pollutio secutura ex re honesta. Quid, si ex re illicita. 482. An sit mortalis pollutio orta ex causa voluntaria in eam graviter influente. 483. Quid, si actio ponatur ex juxta causa, puta I. ad medendum, vel audiendas Confessiones, ad alloquendum juxta morem, etc.; II. ad abigendum pruritus; III. ad equitandum; IV. ad decumbendum aliquo situ; V. ad moderate edendum, etc. Quid si Chirurgus, aut Parochus in iis aliquoties consenserint in pollutionem. Quid de simplici Confessario. Et quid si quis fere semper reciderit. (Vide etiam l. 3. n. 438. in fine.) 484. An sit mortalis pollutio orta ex causa in eam leviter influente. Quid, si causa sit in eodem genere luxuriæ, et si lapsus fuerit frequens. Quid, si causa sit in alio genere, An saltem sit veniale eam ponere. 485. De pollutione secuta in somno. An mutua pollutio habeat diversam malitiam.

TRACTATUS V.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO.

Non Furtum facies. 245

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE JUSTITIA, ET JURE. . . . . Ibid.

486. Qualiter dividatur Justitia, et qualiter Jus. 487. Quid sit Dominium et Ususfructus. 488. Quot sint peculia filiorum familias. 489. Quæ sint bona uxorum. 490. Quot bona Clericorum. Et præsertim I. Quæ sint *Patrimonialia*. II. Quæ *Industrialia*. III. Quæ *Parcimonialia*. IV. Quæ *Ecclesiastica*. 491. Quæritur I. An Clericus teneatur necessario pauperibus succurrere. Quæritur II. Qui veniant nomine pauperum. Quæritur III. An præferendi pauperes loci. Quæritur IV. An superflua possint reservari. Quæritur V. An Clericus habens sua possit vivere ex bonis Beneficii. Quæritur VI. An etiam Pensionarii teneantur superflua erogare in usus pios. 492. Quæritur VII. An Beneficarii male expendentes redditus, teneantur ad restitutionem. Quæ-

ritur VIII. An peccent graviter, qui male accipiunt superflua à Beneficario. (Vide etiam n. 722.) 493. Quot modis acquiratur dominium. I. *Occupatione*. 494. II. *Nativitate*. 495. III. *Alluvione*. 496. IV. *Specificatione*. 497. V. *Accessione*. 498. VI. *Confusione*, vel *Commixtione*. 499. An rem, quod currit in mixtione pecuniæ, currat in mixtione aliarum rerum. 500. VII. *Ædificatione*. 501. VIII. *Plantatione*. 502. IX. *Perceptione fructuum*. 503. X. *Traditione*. 504. De *Præscriptione*, et conditionibus requisitis ad præscribendum; et I. De Bona Fide. 505. II. De Titulo justo: et an sufficiat titulus coloratus, vel existimatus. 506. III. De continuata Possessione, et de tempore requisito ad præscribendum, (usque ad n. 510.) 511. Quando Præscriptio interrumpatur. 512. An hæres possessoris mala fidei possit præscribere. (Sed vide etiam n. 516.) 513. An possit præscribi libertas à solvendo debito, aut multa. 514. Quibus detur restitutio in integrum circa bona præscripta. 515. IV. Conditio ad præscribendum est, ut res sit apta præscriptioni. 516. Decisio quatuor aularum sacra Neapoli circa Præscriptiones. 517. An in conscientia res præscripta possit retineri, etiam ubi ex præscriptionis non viget.

CAPUT I. — De furto. . . . . pag. 263

DUBIUM I. — *Quid sit Furtum, et quale peccatum.* . . . . . Ibid.

518. Quid sit furtum. 519. An liceat (puta uxori, famulo) aliquando auferre alienum ob bonum finem. 520. An ob necessitatem. Quæritur I. An captivi apud Turcas possint alienum surripere ad se liberandum à captivitate. Quæritur II. An pauper extreme indigens possit accipere, antequam petat. Quæritur III. An possit accipere rem magni valoris. Quæritur IV. An sur teneatur restituere, si consumperit rem ablatam in extrema necessitate. Quæritur V. An surripens in extrema necessitate teneatur ad restitutionem, si fiat dives. Et hic quæritur, an dives satisfaciatur suæ obligationi, si det mutuo rem Pauperi. Quæritur VI. An dives non subveniens teneatur postea ad restitutionem. 521. Quando liceat creditori facere compensationem. 522. An famuli possint sibi compensare salarium pro suis operibus. (Sequitur idem 323 et 524.) 525. An Christiani possint auferre res Turcarum.

DUBIUM II. — *Quæ sit quantitas notabilis ad mortale peccatum.* 272

526. Quæ sit quantitas gravis respectu ad diversa genera personarum, v. ad diversas circumstantias. 527. Id clarius elucidatur. 528. Conclusio, e probabilior sententia. 529. Quid de furto rerum expositarum, nempe fructuum, et lignorum. 530. Quæ quantitas sit gravis in furtis minutis. (Vide etiam n. 533 et 534.) 531. Quid, si sit animus restituendi brevi tempore, vel partem complementem materiam gravem. 532. An sit mortale furari parum reliquæ sacræ.

DUBIUM III. — *Quando graviter peccet, qui multa minuta furta committit.* 278

533. Quid, si qui furatur, non habeat animum ditescendi. Quid si habeat. 534. An furtula facta à diversis coalescant. Et an tunc restitutio possit fieri pauperibus. 535. Quid, si plures furentur parva, altero alterum nesciente. 536. Quid, si mutuo sciant, et eodem tempore furentur. 537. Quid, si unusquisque moveatur exemplo alterius. (Vide etiam lib. 2. n. 45.) 538. An sit mortale furari quid leve nost completam materiam gravem.

DUBIUM IV. — *Quid sentiendum de furtis domesticorum vel amicorum.* . . . . . Pag. 281.

539. Quid de furto uxorum, et virorum. 540. An uxor possit dare eleemosynas, etc. 541. An aliquando possit expendere. 542. An liceat ipsi subvenire Parentibus, etc. 543. Quale sortum filiorum sit grave. 544. An filius possit à Patre mercatore surripere mercedem pro opera sua. (Vide etiam lib. 1. n. 35 et hoc lib. 3. n. 488. vers. III.) 545. Quid de furtis famulorum insculentis, etc. 546. De restitutione facienda ab uxore, et filiis.

CAPUT II. — De restitutione. 284

DUBIUM I. — *Quid sit Restitutio, et qui teneantur ad eam.* . . . . Ibid.

547. Quid est restitutio, et an debeatur tantum ex læsione justitiæ commutativæ. 548. Quæ sint Radices restitutionis. 549. Quænam est culpa Theologica, et quæ Juridica. 550. Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi. 551. Quid, si quis leviter alterum lædat animo graviter nocendi. 552. An culpa venialis inducat obligationem restituendi. (Vide etiam n. 994.) 553. An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi. 554. An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa Theologica. (Vide etiam lib. 1. n. 156.) 555. An idem in Officiis. 556. Quid de Injuria materiali, et formali. *Et vide ibi resolutiones.*

DUBIUM II. — *An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem.* 286

557. Quotuplices dicantur cooperantes. 558. Quid de mandante. 559. Quid de consulente. Quæritur I. An præbens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem. 560. Quæritur II. Executo consilio, quisnam primo teneatur. 561. Quæritur III. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset. 562. Quæritur IV. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni. 563. Quæritur V. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et ut tantum suadeas modum. 564. Quæritur VI. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili. 565. Quæritur VII. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus. 566. Quando teneatur ad restituendum dans iniquum suffragium. 567. Quando teneatur palpo. 568. Quando præbens recursum. 569. An emptor rei furtivæ possit illam reddere furi ad recuperandum pretium. 570. An idem possit emptor malæ fidei. 571. Quando teneatur participans. Quid, si ob metum. (Vide etiam lib. 2. n. 66. v. Quæritur IV.) 572. Quid si impediatis alium ne repararet damnum alterius. 573. Quomodo teneantur causæ privativæ. 574. Vide alios casus apud Busembaum usque ad n. 578.

DUBIUM III. — *An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.* 290

579. Qui teneantur restituere in solidum. (Vide etiam lib. 1. n. 36.) 580. Qui teneantur primum restituere. 581. Quid, si damnificatus condonet restitutionem.

DUBIUM IV. — *An teneatur restituere, qui alium impedit à consecutione alicujus boni.* 292

582. Quid, si quis impedit sine vi aut fraude aliquem à consecutione justi boni. 583. Quid, si quis immedit mendaciis, ne Fisco applicentur bon-

propter gabellam non solutam. (Vide etiam lib. 4. n. 236.) 584. Quid si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat. 585. An suadens Episcopo ut conferat Beneficium minus digno peccet, et teneatur ad restitutionem. Quid, si Beneficium debebatur alicui ratione concursus. (Remissive ad lib. 4. n. 109.) 586. An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur. (Remissive ad n. 636.) 587. An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude, etc. Quid, si precibus importunissimis, aut metu. 588. Quid si Religiosus suadeat Testatori ut relinquat bona suo Monasterio, relicta Ecclesia Matrice.

DUBIUM V. — *Cui, vel quibus restituendum.* 312

589. Quid, si creditor sit incertus. 590. An tradita res pauperibus sit restituenda domino componenti. 591. Quid notandum circa Compositionem in debitis incertis, (usque ad n. 594.) 595. Quid circa furtum minuta. 596. An bona certa sint restituenda domino, vel possessori. 597. An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno. 598. Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei. (Vide etiam n. 677.) 599. Quid, si acceperis a possessore bonæ fidei rem non suam. 600. Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi. (Vide dicta num. 569.) 601. An revendens rem emptam bona fide teneatur pretium restituere emptori. 602. Quid notandum circa thesauros inventos. 603. An inventor rei perditæ possit eam sibi retinere. 604. Quid notandum circa res captas venatione. 605. Quid, si quis venatur in locis reservatis. 606. Quæ venatio vetetur Clericis, et Religiosis.

DUBIUM VI. — *De rebus que debent restitui.* 320

ARTICULUS I. — *Quid debeat restitui ab inferente injuriam materiale tantum, sive à possessore bonæ fidei.* . . . . . Ibid.

607. Ad quid teneatur possessor bonæ fidei. 608. Quid, si acceperit à fure, qui potens sit ad restituendum. 609. Vide alios casus. 610. Quos fructus tenetur restituere possessor bonæ fidei. 611. Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis. 612. Quid si illa acceptione fur factus sit impotens ad restituendum. (Vide dicta num. 492. v. Quæritur VIII. et dicenda n. 722.) 613. Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum.

ARTICULUS II. — *Quid debeat restitui ab inferente injuriam formalem, seu malæ fidei damnificatore, seu possessore.* 324

914. Ad quid teneatur possessor malæ fidei. *Vide Resolutiones.* 615. Circa solutionem gabellarum. Quæritur I. Quis possit tributa imponere. Quæritur II. Quæ requirantur ad justum tributum impositionem. 616. Quæritur III. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem. Quæritur IV. An teneantur solvere gabellam subditi deferentes ad usum proprium. Et an pauperes. 617. Quæritur V. An Populi in dubio de justitia tributi teneantur ad ejus solutionem. Quæritur VI. An Creditor Regis possit fraudare gabellam alteri locatam, aut venditam. Quæritur VII. An emens mercem à defraudante gabellam, teneatur ad ipsam. 618. An Dominus possit sibi retinere expensas utiles in re factas à fure. Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse prævisa. (Vide etiam dicta num. 613, in fine.) 619. Cui crescat pretium rei ablatæ. 620. Quid, si apud furem pereat res, quæ æque periisset apud Dominum. 621. Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset. Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem Dominus tempore vilioris erat consumpturus. 622. Quid, si quis se fingat pauperem.

623. Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate. 624. Quid, si consumat rem mutuam. 625. Quid, si quis emat rem alienam cum dubio.

ARTICULUS III. — *An, et quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. gr. per mutilationem, occisionem, etc.* . . . . . Pag. 335

626. Ad quid teneatur occisor. 627. An impotens ad restituendum in uno genere, teneatur in alio. (Vide dicenda n. 1000.) 628. Quid, si quis occidens Caium, putarit occidere Titium. Et an iste incurrat irregularitatem, et excommunicationem Canonis. 629. Quid, si quis incendit domum Titii, putans eam esse Caii. 630. An valeat remissio Patris occisi in præjudicium filiorum. 631. Vide alios casus. Quibus hæredibus facienda restitutio. 632. An homicida teneatur restituere bona, quæ occisus aliis dedisset ex liberalitate. 633. Quid, si damnum istorum intenderit. 634. Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi. 635. Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat. 636. Quid, si hoc etiam intendat. 637. Ad quid teneatur invasus excedens moderamen inculpatae tutelæ. 638. Quid, si provocans occidat alterum pugnam acceptantem. 639. An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinisset pro luero amisso.

ARTICULUS IV. — *Quid debeat restitui pro illato stupro.* 343

640. Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit. 641. Ad quid, si virgo consenserit. 642. Quando defflorator sub pacto matrimonii teneatur ad illud. An corruptor fidei promittens teneatur ad matrimonium. 643. Lim. I. Quid, si puella potuit advertere fictionem. Dubitatur I. Quid, si vir sit melioris conditionis. Dubitatur II. Quid, si puella disparitatem ignoraverit. Dubitatur III. An his casibus vir teneatur saltem ad damna. 644. Lim. II. Quid, si inteneatur malus exitus, vel scandalum propinquo, et quid, si imminet dedecus Familiæ. 645. Lim. III. Quid si vir extorqueat solos tactus. 646. Lim. IV. Quid, si femina jam sit corrupta. 647. Lim. V. Quid, si non stet per virum, quominus matrimonium fiat. 648. An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare. 649. An vir habens votum castitatis teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii. 650. Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si fidei promissum pacto impetrandi dispensationem.

ARTICULUS V. — *Quid debeat restitui pro adulterio.* 357

651. Ad quid teneantur adulteri. 652. Ad quid teneatur adultera. 653. An teneatur manifestare prolem non esse legitimam. 654. An tunc spurcius teneatur credere matri. 655. Ad quid teneatur adulter. 656. An teneantur adulteri reddere expensas Hospitalibus pro exposita prole. 657. Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit mariti. 658. Quid, si dubium sit inter duos adulteros. (Vide etiam n. 561 et 562.) 659. Ad quid teneatur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis.

ARTICULUS VI. — *Quid debeat restitui pro summa, et bonis spiritualibus, in inductione ad peccatum, avocatione à Religione. Et quid pro Officio.* 362

660. An restitutio facienda, in alio genere. (Viden. 627 et 1000.) Vide hic alias resolutiones. 661. Quid si quis inducat alterum ad peccandum. 662. Ad quid teneatur qui abduxerit Novitium, vel Religiosum à sua Religione. 663. De restitutione ob omissionem Officii Divini. 664. Queritur I. quid si

fructus Beneficii non percipiantur. 665. II. Quid si omittatur Officium sine culpa. 666. III. An restituendi fructus intra primos sex menses. 667. IV. An omittens Officium possit postea supplere altera die. 668. V. Quid si omittatur pars minor, quam integræ Horæ. 669. VI. Quid si recitentur Horæ sine attentione interna. (Vide etiam lib. 4. n. 177. 7670.) VII. An excommunicatus teneatur restituere fructus. 671. VIII. An omittens incurrat aliam poenam. 672. IX. Cui facienda restitutio. 673. X. An omnes fructus restituendi. (Vide etiam lib. 4. n. 127. v. Dub. 4.) Et quid de Beneficiario simplici. 674. XI. An teneatur ad Officium habens tenuè Beneficium. 675. XII. An Canonici non assistentes, vel non psallentes in Choro teneantur ad restitutionem Distributionum, et Præbendarum. Dubitatur 1. An peccent graviter Canonici, qui Choro non assistunt. Dubitatur 2. Quid teneantur restituere, si Choro non intersint. Dubitatur 3. An satisfaciant Choro qui tantum intersunt, et non recitant. Dubitatur 4. An satisfaciant Choro qui submisce recitant.

DUBIUM VII. — *De circumstantiis restitutionis.* . . . . . Pag. 379

ARTICULUS I. — *Quo tempore loco, et modo debeat restitui.* . . . . . Ibid.

676. Quando, et ubi facienda restitutio. 677. An sumptibus furis. (Vide etiam n. 597 et 598.) 678. Quando, et ubi facienda solutio ex contractu. 679. Quando peccat differens restitutionem. 680. Ad quid teneatur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum. 681. An absolvendus qui cum possit restituere vult differre restitutionem. 682. An absolvi possit debitor, antequam restituat. Et an Confessarius debeat monere de restitutione poenitentem, qui est in bona fide, si prævideat, monitionem non profuturam. (Vide etiam de Poenitent. lib. 6. n. 614.) 683. Quot peccata committat negligens restituere. (Vide etiam l. 5. n. 40.)

ARTICULUS II. — *Quo ordine restitui debeat.* 379

684. Cui facienda restitutio, si res extet. 685. An pretium rei venditæ possit solvi creditori venditoris. 686. An pecunia furtiva, immixta propriæ, restituenda sit ante alia debita. 687. An prius restituenda debita certa, quam incerta. 688. An prius solvenda debita ex delicto, quam ex contractu. 689. Quæ alia debita prius solvenda. 690. An semper præferendi creditores hypothecarii anteriores, etiam ex hypotheca tacita. An autem personales anteriores. 691. An præferri possit creditor personalis pauperior. 692. An prius exigens. 693. An creditor, cui inter plures facta est solutio, possit eam retinere. 694. An famuli possint accipere salarium à debitis gravato. (Vide etiam n. 612.) 695. An uxor, et alii alimenta.

ARTICULUS III. — *Quæ à restitutione excusent.* 384

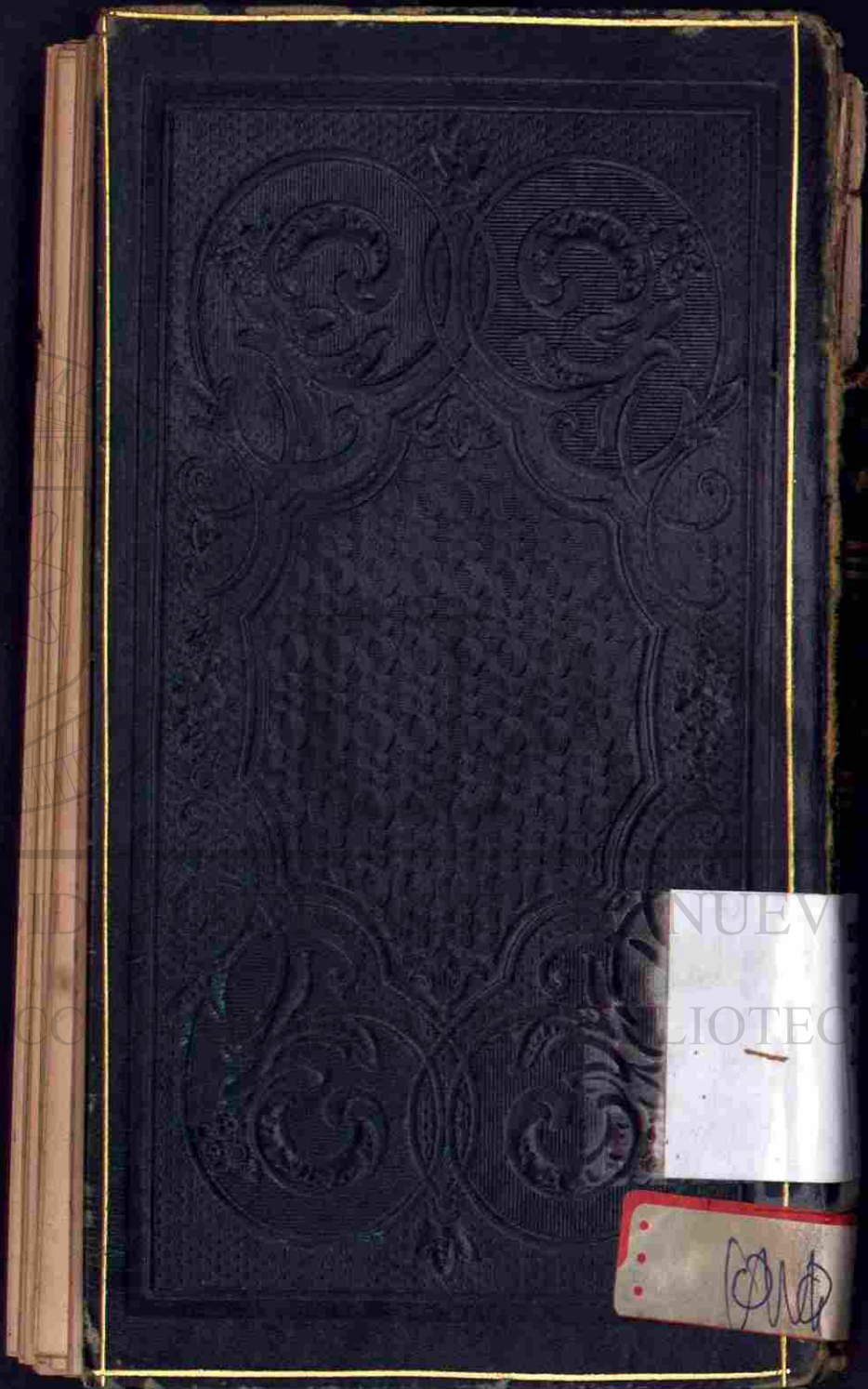
696. Quæ excusent à parte debitoris. 697. Quid, si non possit restituere, nisi cum graviore damno. (Vide etiam num. 598. Item num. 701 et 702.) Quid si Dominus æquale damnum sit passurus. Quid si Dominus sit abusus re restituenda. (Vide etiam n. 571. v. Secus; et num. 753.) 698. Vide alios casus. 699. Quid si debitor cedat bonis. 700. Quando excusetur restitutio ex parte creditoris. Queritur I. An liceat rem alienam retinere, vel accipere ex præsumpto consensu Domini. (Vide etiam lib. 4. n. 18.) Queritur II. An debitor donans immemor debiti excusetur à restitutione. 701. Quid si debitor res do se conjicere deheret in necessi-

tatem extremam. 702. Quid, si in necessitatem gravem. 703. Quid, si creditor sit in eadem necessitate. 704. An debitor differens restitutionem ex iusta causa, teneatur reddere interesse quod patitur creditor. 705. An hæres Rei teneatur ad damna, quando Reus, cui successit, fuit capite damnatus. 706. An possessor bonæ fidei, in dubio, an factus sit ditor, teneatur restituere. (Vide dicta lib. 1. n. 34, 35 et 36.)

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

NUEV
LIOTEC

Handwritten text on a small label, possibly a signature or initials.

CAPUT II.

DUBIUM I.

Quid sit Juramentum?

155. Quid sit Juramentum? — 154. Quæ sint vera Juramenta?
— 153. An dicere per conscientiam meam, vel Animæ meæ?
— 156. An dicere: Juro ita esse? — 157. An dicere: Tam verum
est, quam sol lucet; vel verum sicut Evangelium? — 158. An ju-
rare per creaturas?

155. — « Resp. Juramentum est invocatio tacita, vel expressa
» Numinis Divini, tanquam primæ et infallibilis Veritatis, in
» testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quod
» jurans, quantum in se est, cupiat ac velit Deum id quod jurat
» testari et manifestare (si et quando nimirum illi placuerit,
» sive in hac vita, sive in altera), tanquam quod ab ipso Deo sit
» cognitum et verum. Ita communiter DD. S. Thom. 2. 2. qu. 89.
» a. 1. Bon. d. 1. q. 1. p. 1. Sanch. 3. mor. c. 1. Laym. l. 4. t. 3. c. 1. »

Unde resolves:

154. — « 1. Quoad forum internum jurat, quisquis interius
» intentionem habet sive formalem, sive virtualem, et invocat
» Deum in testem, sive his, sive illis verbis, ac signis, sive etiam
» nullis usus sit: ita ut, si quis utatur verbis nullo modo impor-
» tantibus juramentum, et is tamen ea putet esse juramenta, verè
» juret: et è contra; Suar. l. 1. c. 1. Sanch. l. 3. c. 1. Laym.
» l. 4. t. 3. c. 1. Quoad forum autem externum, quamnam formulæ
» jurandi rationem habeant, ac proinde quæ verba licitè usurpari
» in conversatione possint, patet ex sequentibus.

« 2. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari solet
» secundum communem acceptionem verborum, quibus est usus.

« 3. Veram rationem juramenti habent hæ formulæ: testor
» Deum, vel invoco Deum testem. Item, *auf meinem eid: her
» meinem eid*, nisi aliud de usurpantis intentione constet, quia
» multi ita loquuntur, v. g. *ich schwere dir ein eid, vel her mei-
» nem eid*, hoc vel illud faciam; quorum tamen mens non est
» seriò id jurare, sed tantum iracundè, et gravius affirmare.
» Laym. l. 2. l. c. c. 2.

« 4. Fides à Sacerdotibus loco juramenti exigì solita per eorum
» consecrationem, uti et formulæ illa Principum, *her Unser Fur-
» stlichen Ehren, oder Trewen*, etsi non sint juramentum, tamen
» in foro fori accipiuntur loco juratæ promissionis; uti et si à
» personis illustribus, vel nobiles dicatur, *her meiner Adlichen
» Ehren, Trewen, und Glauben*. V. Laym. loc. cit. c. 2.

« 5. Formulæ hæ, Deus novit, Deus testabitur suo tempore,
» coram Deo loquor, Deus novit omnia, Deus videt meam con-
» scientiam, censentur tantum narrative proferri, non invocativè

« (atque adeo non sunt juramenta), nisi aliud constet, aut cir-
» cumstantiis probetur. Laym. loc. cit. n. 4. Bonacia q. 1.
» p. 2. ex Suarez, Lessius, Sanchez, etc. »

Pariter dicere: *Vivit Deus, Deus est Veritas*, non est Jura-
» mentum, si renuntiativè profertur, ut Cajet. Led. etc. apud Salm.
» Tract. 17. c. 3. num. 25. At Salmantic. cum Azor. Fagund. Sol.
» Trull. dicunt talia verba ex usu communi accipi ut prolata invo-
» catio, et ut vera juramenta.

« 6. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per modum sponsionis:
» verb. gr. expono caput meum, amputentur mihi aures, ni ita
» sit, etc. Vid. Sanch. l. c. n. 42. ° (Vid. n. 143.) °

« 7. Non verè jurat, qui ut juramentum coactus vitet, dicit se
» jurare per omne id per quod potest; quia cum res nulla sit,
» per quam absque necessitate jurare licitè possit, censetur per
» nihil jurare intendisse.

« 8. Non sunt juramenta (quod Confessarii et Catechistæ
» moneant, ne ex erronea conscientia peccetur), *verè, certè, in
» veritate, fide boni viri, per fidem meam, sine boni Christiani,
» vel Sacerdotis, vel Regis.* ° (Ita Salm. tract. 17. c. 6. n. 23.
» cum Soto, Suarez, Sanchez, Less. Villal.) °

153. — « Nec per conscientiam meam, super conscientiam
» meam, etc. ut habet Less. c. 42. d. 1. Bonac. loc. cit. quia
» tantum significant illum loqui ex dictamine conscientie et
» notitia veritatis; nec in testem adducitur Deus. Esset tamen
» juramentum dicere, per *Fidem Catholicam, per sanctum Evan-
» gelium*, quia tunc censetur in testem adduci illius Fidei et
» Evangelii Auctor: Vid. Laym. loc. cit. »

Dicere igitur *Per conscientiam meam, super meam conscien-
» tiam, in conscientia*, non est juramentum, ut docent Less. l. 2.
» c. 42. n. 4. Elbel de 2. Præcept. n. 47. ac Salm. dict. c. n. 28.
» cum Led. et Villal. quia nullus in testem adducitur, et sensus
» est: *Quod dico, est quod mihi dictat conscientia mea*. Idem vide-
» tur tenendum, cum Auctore ut sup. (Istruz. etc. p. 152.) si
» dicas *Per conscientiam Animæ meæ*; nam conscientia principa-
» liter ibi, non Anima nominatur et intenditur. Secus, si dicas:
» *Per Animam meam*: probabilius hoc esse verum juramentum
» dicunt Salm. ibid. cum Suar. Fag. et Sanch. Elbel. dict. n. 47.
» Renzi de Jur. q. 17. p. 125. et Bus. n. 150. Quia in Anima singu-
» lariter resplendet Deus qui in testem tunc censetur adduci. Vide
» dicta n. 129. vers. Sed hic.

156. — Item dicere: *Juro ita esse*, non est verè juramentum,
» quia tunc nec explicitè, nec implicitè Divinum testimonium
» imploratur. Ita Salm. c. 2. n. 24. cum Suar. Sanch. Bon. etc. Nisi
» præcesserit interrogatio de jurejurando, quia tunc per interro-
» gationem præcedentem illud *juro* satis determinatur ad verum
» juramentum.

157. — « 9. Non jurat, qui dicit, tam verum est quam sol
» lucet, quam hinc sedeo, ambulo, etc. Unde, etsi comparatio falsa
» sit, tantum est mendacium, cum nullus in testem invocetur.

» Idem est, si dicas, quod dico, est Evangelium, est instar fidei,
 » est de fide, etc. * (Dicere, est verum hoc, sicut Evangelium,
 » non regulariter est juramentum, ut Salm. ib. n. 27. cum Sanch.
 » et Pal. Et idem tenet Auctor libelli cit. (Istruz. etc. p. 153.)
 » quia hæc verba denotant potius assimilationem, quam invocatio-
 » nem, ut mox infra subdit Bus.) *

« 10. Quamvis hæc, et similes comparationes: tam verum est,
 » quam Deus est, quam Christus est in venerabili Sacramento,
 » quam verum est Evangelium: item, tam sum innocens, quam
 » B. Virgo, vel S. Franciscus, etc. communiter videantur con-
 » tinere juramentum cum blasphemia; id tamen non satis appa-
 » ret, quia nullus in testem invocatur. Neque videtur esse blas-
 » phemia, si sit verum, et animus proferentis sit significare
 » tantum similitudinem, ut sensus sit: hoc verum esse suo
 » modo, sicut alterum est verum suo modo. Tunc vero esset
 » blasphemia, si usurpans intenderet significare, tantam esse
 » (secundum æqualitatem) in suo dicto certitudinem, quanta
 » est in ea veritate Fidei. Sanch. 2. mor. c. 31.

« 136. — 11. « Non est juramentum, cum quis jurat per creaturas,
 » in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet: quia tunc
 » non censetur adduci cum relatione ad Deum: ut si dicas:
 » Juro per hanc herbam, vestem, etc. Censetur autem juramen-
 » tum, cum fit per creaturas nobiliores; cum per eas tunc acci-
 » piatur earum Creator, ut qui in iis singulariter residet, ac
 » relucet: sic v. gr. dum juratur per cælum, intelligitur istius
 » habitator: dum per terram, is cujus hæc est scabellum, dum
 » per templum, is qui ibi colitur: dum per aliquod Sacramentum,
 » is qui illud instituit; dum per Crucem, is qui in ea fixus est:
 » dum per Evangelia, ea tangendo, aut nominando, is cujus ea
 » verba sunt, Bon. q. 1. p. 1. n. 4. Suar. Sanch. ll. cc. »

DUBIUM II.

Quotuplex sit Juramentum.

139. Quotupliciter dividatur juramentum? usque ad n. 141. —

142. An omnia juramenta sint ejusdem speciei? — 143. An sit
 juramentum: Puniat me Deus, si mentior?

139. — « RESP. Divisiones aliquot communiter afferuntur, sed
 » tantum accidentales: quæ speciem non mutant, ut in Confes-
 » sione distinguere non sit opus. Suar. Less. Bon. p. 2. Itaque
 » dividitur.

« Primo in Verbale, Reale et Mixtum, cum videlicet vel verbis
 » fit, vel actione aliqua, ut erectione digitorum, contactu Crucis,
 » Sceptri, Evangeliorum, vel et verbis simul, et actione corpo-
 » rali, unde et vocatur juramentum corporale. Vid. Bon. p. 2.

140. — « Secundò in Invocatorium, seu Contestatorium, et in
 » Execratorium, seu Imprecatorium. Illud est, quo Deus sim-
 » pliciter, ut testis, invocatur; hoc autem, quo non solum vocatur

DE JURAMENTO. DUB. II.

» ut testis, sed etiam ut vindex, cum jurans se, vel alium dilec-
 » tum, vel aliquid sui, aut suorum subjicit Deo puniendum, si
 » falsum dicat: ut, ita me Deus amet, adjuvet; puniat me Deus,
 » faciat Deus, ut hinc nunquam sanus surgam; nec conjugem, nec
 » liberos vivos hodie intuear: tollat me Deus subitanea morte;
 » in æternum damnet; super animam meam, etc. in quibus,
 » quando falso juratur, an sit conjuncta altera species malitiæ
 » contra charitatem sui, aut proximi, Scholastici controvertunt.
 » Negant Suar. Val. etc. quia non solet quis etiam amico suo
 » tale malum ex animo imprecari; sed potius cogitat Deum non
 » facturum esse. Vid. Bon. d. 4. q. 1. p. 2. »

141. — « Tertio in Assertorium et Promissorium: Illud est,
 » quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut negantur: hoc
 » autem est, quo aliquid futurum promittitur. Addunt aliqui
 » Comminatorium, ut v. gr. per Deum ego te cadam. Sed hoc
 » referri potest ad promissorium. In confessione non opus est
 » explicare utrum per Deum an Sanctos juraveris, quia est
 » ejusdem speciei malitia, cum jurans semper intendat Deum ad-
 » ducere in testem. Suar. Less. c. 42. Lugo dist. 16. num. 286. »

142. — Queritur, an omnia ista juramenta sint ejusdem spe-
 » ciei? Negat Pal. Sed melius affirmat sententia communis cum
 Salm. tract. 17. c. 1. n. 18 et 19. cum Sot. Less. Sanch. etc.

143. — Notandum autem, quod prædicta verba: Occidat,
 » si hoc non est, et similia, quamvis sint vera juramenta, si per
 » modum execrationis dicantur, quia significant: Deus, quem in
 » testem invococo, me occidat si hoc non est verum; cæterum commu-
 » niter non continent, nisi quandam sponsionem, seu pœnæ obli-
 » gationem, et significant: Si non est ita, spondeo meam vitam,
 » vel pœnæ mortis me submitto. Ita Salm. tr. 17. c. 2. n. 26. cum
 Pal. Fag. Trull. Villal. Bus. D. 1. n. 6. Sanch. Dec. l. 3. c. 2.
 n. 256. Elbel. n. 52. Secus verò, si Deus ibi expressè nominetur
 dicendo: Deus me perdat si mentior; quia tunc jam invocatur
 Deus ut vindex mendacii, si fortè profertur. Sanch. Salm. Elbel
 ll. cc. cum Busemb. mox supra n. 140. Dicere autem: Habear
 » ut hæreticus, si hoc est falsum, non est verum juramentum:
 » Sicut neque etiam, regulariter loquendo, dicere: Tot Angeli
 » tollant Animam meam, quot vicibus hoc feci. Vel: Ita saveat
 » mihi Deus, sicut etc. Ita Salm. n. 27. cum Pal. et Sanch. Neque
 » est juramentum dicere: Juro per istam Crucem, Cruce tamen
 » non demonstrata, vel signata. Sal. n. 24. cum Sanch. Fag. et
 Vill.

DUBIUM III.

An, et quando sit licitum jurare.

144. An liceat jurare? Et quæ requirantur ad licite jurandum? —
 145. Quid de Judicio requisito? — 146. Quid de Justitia? An sit
 mortale defectus justitiæ in juramento assertorio? Quid de dicen-
 » tibus, per Deum te occidam? — 147. Quid de Veritate requisita?

— 148. Quæ certitudo requiratur ad jurandum? — 149. An liceat petere juramentum à pejeraturo? — 150. An excusentur à mortali rustici pejerantes? Et quomodo admonendi?

144. — » *RESP.* Juramentum, si debito modo fiat, licitum esse, est de Fide. Et quidem est actus Religionis, ut omnes docent. Tunc autem debito modo fit, cum in eo observantur hæc tria: 1. Est *Judicium*, quod exigit, ut cum discretionem, prudentiam, considerationem ac reverentiam, non sine necessitate, aut gravi causa fiat; 2. Est *Justitia*, quæ exigit ut, quod juratur sit res justa, licita et honesta; 3. Est *Veritas* ut nimirum sit res vera, aut saltem ex gravi ratione putetur esse vera, ita ut prout ex defectu alicujus horum minor, aut major in Deum injuria, aut irreverentia redundare censeatur, ita quodque majus aut minus committatur peccatum.

Unde resolves:

143. — » 1. Quoad *Judicium*, si hoc solum desit, ut plurimum est veniale tantum; ut si quis absque necessitate juret, sive ex levitate quadam animi, sive ex consuetudine. *V. Sanch. l. 3. c. 6. n. 22. Less.*

» 2. Mortaliter tamen etiam hæc, aut venialiter peccari potest, juxta quantitatem negligentiam quam jurans admittit in investigatione veritatis, vel tollenda consuetudine, *Sanch. n. 10.*

» 3. Et sic mortalis est status illorum, qui non tollunt consuetudinem jurandi sine intentione, sit ne verum hoc an falsum quod jurare solent.

146. — » 4. Quod ad *Justitiam* spectat, peccat mortaliter, qui jurat se facturum rem mortaliter malam, ut se aliquem interfectorum; quia est gravis irreverentia, divina auctoritate se ad peccatum mortale quasi obligare, ita ut hæc duæ malitiæ concurrant: una, quod velit malum, altera, quod ad hoc abutatur auctoritate Dei, odio habentis omne malum. *Bon. Loc. cit. p. 3. Less. l. 2. c. 42. d. 3.*

Hoc certum est in juramento promissorio, sed quæstio est an sit peccatum grave defectus justitiæ in juramento assertorio, si quis cum juramento se jactet de aliquo peccato? *Prima sententia affirmat cum Tolet. l. 4. c. 21. n. 10 et 11 ac Sot. Less. etc. ap. Salm. c. 2. n. 46.* Sed probabilius dicendum non esse nisi veniale contra Religionem, ut *Suar. tom. 2. de Rel. l. 1. c. 3. n. 6. Sanch. Dec. l. 3. c. 4. n. 33 et Salm. n. 47. cum Pal. Tamb. et Leand.* Ratio, quia ideo in juramento promissorio id est mortale, quia juramentum tum assumitur ad firmandam voluntatem exequendi malum; in tali verò assertorio non assumitur ad firmandam complacentiam sed tantum pronuntiatur, ad alios certiores reddendos de suo peccato, quod non est nisi quadam animi levitas venialis. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Salm. ib. cum AA. cit.* si quis juramentum assumeret ad firmandam detractionem, quia juramentum tunc sumitur ut medium ad infamiam alterius certiore reddendam.

Notandum autem hic, quod ex ira proferentes verba, videlicet *Per Deum, per Christum te occidam*, communiter non peccant graviter, quia ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimum excusantur. Ita mecum sentit Auctor. cit lib (*Instruz. etc. p. 154.*)

» 5. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem venialiter malam, aut vanam, aut inutilem, aut frivolum, cum ibi levis tantum irreverentia censeatur. *Bon. ibid. Less. l. c. ** (ita etiam tenent *Tann. Spor. Sanch. etc. Sed magis mihi arridet sententia opposita, quam tenet Elbel n. 97. cum March. Turr. etc. quia non levis, sed gravis irreverentia videtur, inoscere Deum in testem ac fidejussorem peccati, quomodo levis.)**

» 6. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra consilia Evangelica; ut se non ingressurum Religionem, non daturum eleemosynam, aut mutuam. *Suar. Less. Sanch. Bon. loc. cit.*

147. — » 7. Quod ad *Veritatem* spectat: cum hæc deest, peccat mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreverentia; quippe cum adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, vel velit, aut possit decipere testando falsum. Nec hæc excusat levitas materiæ; quia, sive hæc sit gravis, sive levis, seria, sive jocosa, æqualiter tamen repugnat Deo testificari falsum; et tale juramentum dicitur Perjurium *S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 2. Less. Sanch. Bon. loc. cit. ** (Hæc de re lege *Propos. 24* inter damnatas ab *Innoc. XI.*) » An autem, et quando perjurium possit esse veniale per accidens?

» (* *Scilicet ob defectum deliberationis, vel advertentiæ. Salm. Tract. 17. c. 2. n. 28 et 29.*) » *Vid. Escob. tom. 1. cap. 3. n. 6.* » 8. Nec excusatur, vel qui jurat verum, si is putabat esse falsum, vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitat, etsi à parte rei verum sit. *Sot. Nav. Bon. l. c.*

148. — Ad rectè tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, et omnino infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quædam probabilitas, quæ ad quandam certitudinem moralem pertingat. Ita *Tamb. c. 2. §. 1. n. 6. Inò Sanch. lib. 3. cap. 4. n. 10. cum Val. et Suar. ac Salm. cap. 2. n. 42. cum Pal. Less. Bon. Azor. etc. cum communi, et eod. c. n. 49.* expressius aiunt, sufficere in juramento sive assertorio, sive promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ, modò non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt posse quidem affirmari cum juramento quod auditum est à persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. *Salm. d. c. n. 44. cum Sanch. Pal. Bon. etc. Vide Bus. num. 144.*

149. — » 9. Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit juramentum, sciens eum esse pejeraturum. Excipe nisi justa causa et necessitas exigat: (* *Dicunt verò Pal. tr. 14. D. 1. p. 10. n. 9 et Elbel de Jur. n. 110. sufficere causam utilem honestam, Vid. dicta lib. 2. n. 77.*) » quia tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequitur, nec alter moraliter censetur illius causa, cum

» utatur suo jure. Quod tamen extra iudicium rarò habet locum in
» privatis personis. *S. Thom. q. 89. Suar. l. 3. c. 13 et 14. Sanch.*
» *lib. 3. c. 8.*

» 10. Non pejeravit, qui juravit aliquid reipsa falsum, quod
» ipse bona fide, et cum ratione putavit esse verum.

150. — « 11. Excusari subinde quidam simplices à mortali
» perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cum usur-
» pant quasdam formulas juratorias, ut, per animam meam, pu-
» niant me Deus. Etsi enim sciant id vocari iuramentum, non
» tamen apprehendunt quod jurare sit aliquid grave, et invo-
» care Deum in testem, sed tantum apprehendunt confusam
» aliquam rationem mali, non tanti momenti. Vid *Bon. loc. cit.*
» *Laym. c. 14.* »

Imò notandum quòd communitè rustici non apprehendant
gravitatem perjurii, dum se confitentes de juramentis, parum,
vel minimè distinguunt juramenta vera à falsis; et hoc ex praxi
in Missionibus jam dudum intellexi. Quare pro iis, qui consue-
tudinè taliter pejerandi habent, Confessariis potius censeo
abstinendum esse ab instruendis talibus de peccato gravi, quod
revera est in perjurio, ne peccata materialia in iis ob malum
habitu, quem habent, formalia evadant; ex regula generali,
ut docet *Bus. de Sacr. Pœn. cum Lug. Sanch. et Laym. etc.* Vide
lib. 6. n. 610. Bene tamen tales consuetudinarii sunt fortiter mo-
nendi, ut deinceps desinant falsum jurare. Cæterum non semper
expedit monere hujusmodi rudem Pœnitentem de gravitate per-
jurii, si monitio prævideatur non de facili profutura.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione.

131. An liceat jurare cum Amphibologia? — 132. An verò cum
restrictione mentali? — 133. Resolvuntur casus, de Confessario
affirmante, se nescire peccatum confessum. — 134. De Reo, vel
Teste non legitime interrogato. — 135. Quid si legitime rogetur,
et æquivoce juret? — 136. Et an reus capitalis teneatur crimen con-
fiteri? — 137. De Pœnitente interrogato de peccato confesso.
— 138. De paupere indigente re aliena. — 139. De debitore qui
alias non tenetur. — 160. De rogato à iudice, an sit locutus cum
Reo, et similibus? — 161. De creditore asserente nihil sibi solutum.
— 162. De adultera negante crimen. — 163. De requisito ad matuan-
dam. — 164. De mercatore, etc. — 165. De famulo asserente Do-
minum non esse domi. — 166. De assumendis ad Doctoratum.
— 167. De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recepit.
— 168. De asserente falsum, addendo submisso aliquid verum.
— 169. An liceat alicui non rogato æquivoce jurare? — 170. Vide
alios casus apud *Busemb.* — 171. An liceat jurare sine animo ju-
randi? (*Sed de hoc vide fusiùs n. — 172. Dub. 5.*) Quær. an
simulatio sit aliquando licita?

131. — « RESP. Jurare cum æquivocatione, quando justa causa
» est, et ipsa æquivocatio licèt, non est malum; quia ubi est jus

» occultandi veritatem, et occultatur sine mendacio, nulla ir-
» reverentia sit juramento. Quòd si sine justa causa fiat, non erit
» quidem perjurium, cum saltem secundum aliquem sensum
» verborum, vel restrictionem mentalem verum juret: erit tamen
» ex genere suo mortale contra religionem, cum sit gravis irre-
» verentia, ad alterum in re gravi decipiendum, usurpare jura-
» mentum. Ita communitè DD. *Sanch. lib. 3. cap. 6. Bon. p. 12.*
» *Laym. cap. 13.* »

Ad majorem claritatem pro hic dictis, et dicendis in hac ma-
teria tam difficili, plura sunt distinguenda. Primo loco distin-
guendum, aliam esse *Amphibologiam*, sive æquivocationem;
aliam *Restrictionem mentalem*.

Amphibologia triplici modo esse potest. I. Quando verbum
habet duplicem sensum, prout *Volo* significat velle, et volare.
II. Quando sermo duplicem sensum principalem habet, v. gr.
Hic liber est Petri, significare potest, quòd Petrus sit libri do-
minus, aut sit libri auctor. III. Quando verba habent duplicem
sensum, unum magis communem, alium minùs, vel unum litte-
ralem, alium spiritualem, ut verba illa quæ dixit Christus de
Baptista: *Ipse est Elias*. Et Baptista dixit: *Ego non sum Elias*.
Quo sensu viri spirituales cibos delicatos dicunt eis nocere,
id est mortificationi; doloribus afflicti dicunt bene valere, id est
quoad robur spiritùs. *Cardenas Diss. 19. n. 47.* Sic etiam quis in-
terrogatus de aliquo, quòd expedit celare, potest respondere,
dico non, id est dico verbum *non*. *Card. n. 52* de hoc dubitat,
sed, salvo meliori consilio, videtur immerito, cum verbum *dico*
verè duplicem sensum habeat; significat enim proferre, et asse-
rere, in nostro autem sensu *dico* idem est ac *profero*.

His positis, certum est et commune apud omnes, quòd ex justa
causa licitum sit uti æquivocatione modis expositis, et eam ju-
ramento firmare. Ita *Less. l. 2. cap. 41. n. 47. Card. Diss. 19.*
n. 35. Salm. Tr. 17. de Juram. cap. 2. n. 115. ex S. Hieron. c. 22.
q. 2. qui dicit: Utilem simulationem; et in tempore assumendam;
quòd explicans *S. Th. 2. 2. q. 111. art. 1. ad 2. ait. S. Hieronymus*
utitur largè nomine simulationis pro quacumque fictione. Ratio,
quia tunc non decipimus proximum, sed ex justa causa permit-
timus, ut ipse decipiatur, et ex alia parte non tenemur ad men-
tem aliorum loqui si justa causa subsit. Justa autem causa esse
potest quicumque finis honestus ad servanda bona spiritui, vel
corpori utilia. *Salm. ibid. n. 109. cum Val. Sanch. Pont. et Leand.*

Utrum autem jurare cum amphibologia, sive restrictione non
purè mentali, ut infra, sine justa causa, sit peccatum mortale?
Affirmat *Viva in prop. 27. damn. ab Innoc. XI, item Tol. Ang.*
Arm. Nav. etc. ap. Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. n. 2. Idemque tenet
Bus. cum Laym. Sanch. et communi, ut asserit. Sed immeritò citat
Sanch. et vocat suam sententiam communem: dum oppositam
sequitur *Sanch. loc. cit.* Et eandem tenent *Lugo de Fide D. 4.*
n. 64. Caj. 2. 2. qu. 89. a. 6. ad 4. dub. 2. Salm. c. 2. n. 108. cum
Sot. Val. Prado, Hurt. Candido, Leand. etc. item Less. lib. 2.

cap. 42. n. 48. Pal. tr. 14. D. 1. p. 7. n. 3. et probabilem putat Bus. n. 170. 3. Ratio hujus probabilioris sententiæ est, quia in hujusmodi juramento jam adsunt Veritas et Justitia; deficit tantum iudicium sive discretio, cuius deficientia non est nisi venialis. Nec obstat quod ait *Viva*, scilicet, quod taliter jurans exercitè invocet Deum ad testificandum falsam; nam reipsa invocat ad testificandum verum, juxta suum sensum, quamvis permittat ex justa causa, ut alter ex sua incuria, vel inadvertentia decipiatur. Excipiendum tamen cum *Salm. loc. cit. et aliis communiter*, nisi hoc fiat in iudicio, vel in contractibus. Ex præfata autem sententia inferitur, quod ad sic jurandum (præterquam in iudiciis, et contractibus) non requiratur causa absolute gravis, sed sufficiat quævis rationalis causa, patè ad se liberandum ab importuna et injusta interrogatione alterius, ut dicunt *Salm. n. 109. cum Val. Sanch. Bon. Pal. etc. Roncag. de Jur. c. 4. q. 2. R. 3. Elbel n. 129.* Hic tamen notandum 1. cum *Ronc. loc. cit.* majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quam sine illo. Notandum 2. cum *Salm. dict. n. 109.* quod, quo præbent majorem occasionem præbent errandi, eo major causa exigatur: unde dicunt, quod, quando verba ferè nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æque habentia, tunc levissima causa excuset.

132. — *Restrictio autem mentalis* alia est purè mentalis, quæ nullo modo ab aliis percipi potest: alia non est purè mentalis, quæ ex adjunctis circumstantiis innoscere potest.

Restrictio purè mentalis nunquam est licita, nec juramentum super eadem, ut patet tribus propositionibus damnatis ab In. XI in quibus prima n. 26. dicebat: « Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret se non fecisse aliquid, quod revera fecit; intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit; vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus. »

Secunda n. 27. dicebat: « Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est, ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet alium virtutis actum; ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa. »

Tertia n. 28. « Qui, mediante commendatione, vel munere, ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum. »

E contrario licitum est, justa causa, uti restrictione non purè mentali, etiam cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur ex *Joan. 7.* Ubi Christus dixit: *Non ascendo ad diem festum hunc.* Et tamen narrat Scriptura, quod postea ascenderit: *Non ascendo*, subintellexit, *manifeste*, ut rogabant Discipuli, sed *ascendo occulte*. Pariter ex *Matth. 24.* ubi Dominus

dixit: *De die illa nemo scit... neque Filius*, subintelligendo, *ad manifestandum*, ut Discipuli petebant, prout explicat *D. Aug. P. 6. in Prol.* Sic etiam sentit *S. Th. 3. p. q. 10. art. 2. ad 2.* inquit: *Dicitur nescire diem, quia non facit scire.* Id est, ac si dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiant *S. Jo. Chrysost. S. Hieron. S. Ambrosius, S. Athanasius, S. Basilii, S. Hilarius* etc. ut testatur *Suarez Tom. 3. in 3. p. q. 10. a. 2.* Hanc sententiam communiter tenent *Gonet. Man. 1. 5. tr. 8. c. 2. §. 3. Laym. tr. 3. l. 4. c. 13. n. 7. v. Interim, Palud. 4. D. 9. q. 3. a. 3. Concl. 1. Adrian. in 4. de Sacr. Confess. D. 6. §. Ad Argum. Major. in 4. D. 15. q. 18. q. 1. Solo de secreto, membr. 3. Wigandt. tr. 10. Exam. 4. n. 61. Resp. 3. Cardenas in 2. Crisi Diss. 19. n. 81.* (qui in *Prop. In. XI. Diss. 19. n. 48.* cum *Suar. et Lugo* ait, idem dicendum, si respondeatur ad mentem interrogantis) *La Croix l. 3. p. 1. n. 287. Holz. t. 1. de Juram. p. 273. n. 490. Elbel eod. tit. t. 2. p. 52. n. 144. Sporer tr. 3. c. 1. n. 115. Viva in prop. 27. Innoc. XI. n. 4. et Sal. tr. 17. c. 2. n. 117.* ubi dicunt hanc sententiam esse communem ferè omnium DD. Idem sentit *Continuator Tournely t. 1. p. 689.* cum *Varroi et Bourdad.* dicens etiam strictiores Theologos has restrictiones latè mentales (quod idem est ac non purè mentales) negare, esse illicitas, ex *D. August.* qui in *lib. contra mendac.* c. 10. ait: « Quamvis omnis qui mentitur, velit celare quod verum est, non tamen omnis qui vult quod verum est celare, mentitur. » Consentit etiam rigidissimus *Contensonius t. 4. Diss. 2. c. 1. in Resp. ad Instabis;* nam explicando illud *Joannis 7.* de ascensu Christi ad diem festum, dicit Christum verba subobscura adhibuisse, in quibus poterat vir prudens verborum sensum facile interpretamento aperire. Favet *D. Thomas* (ut rectè ait *Wigandt*) 2. 2. q. 69. art. 2. ubi: *Aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem proponere.* Item q. 110. art. 5. ad 4. dicit: « Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quod aliquis alium à quocumque periculo liberet; licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut *Augustinus* dicit in *lib. contra mendac.* » Ratio autem hujus sententiæ est, quia si non liceret uti restrictione non purè mentali, non existeret modus secretum licitè celandi, si quis requireret id aperire sine damno, vel incommodo; quod utique esset æquè perniciosum commercio humano, quam mendacium. Damnatio autem peracta à Pontifice restrictionis mentalis, rectè intelligenda est de restrictione purè et strictè sumpta; illa enim tantum vera mentalis restrictio dici debet, quæ tantum in mente fit, et ita occulta remanet, et nullo modo ex circumstantiis externis agnoscì valet.

135. — Hinc inferitur *I. Confessarius* affirmare potest etiam juramento se nescire peccatum auditum in Confessione, subintelligendo, ut *hominem*, non autem ut *Ministrum Christi*, ut docent *S. Th. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 1. Lug. Disp. 22.* (qui tamen n. 75. explicat alio modo illud verbum *nescire per scientiam, quæ utilis sit ad respondendum*). Item *Sporer de Præc. n. 119. et Elbel*

de Jur. n. 149. cum aliis communissimè Ratio quia interrogans non habet jus, nisi ad sciendam notitiam communicabilem, qualis non est illa Confessarii. Et hoc etiam si aliter interroget, an audierit ut Minister Christi. *Lug. n. 66. Viva in prop. 17. Innoc. n. 3 et 13. Ronc. de 2. Præc. c. 4. Reg. prax. n. 2. et Elbel de Jur. n. 130. cum aliis.* Quia Confessarius semper censendus est respondere ut homo, ut Minister Christi non potest loqui. Hinc dicunt *Card. Diss. 19. n. 39. in fine, et 67. ac Fel. Pot. de Jur. n. 1734.* quòd, quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, licite dicat, *nescio, scilicet, non habeo scientiam utilem ad respondendum: sive non scio tanquam manifestabile,* ut *Card. cum Lugo d. loc. n. 43 et 44.* Et si quis temèrè petat à Confessario, an audierit tale peccatum in Confessione, bene potest respondere: *Non audivi, scilicet, ut homo, vel ad manifestandum, Card. cum Lugo n. 66.*

134. — II. Reus, aut testis, à Judice non legitime interrogatus, potest jurare se nescire crimen quod reverà scit; subintelligendo, nescire crimen, de quo legitime possit inquiri, vel nescire ad deponendum. Ita *Cap. Opusc. tom. 1. tr. 31. R. 5. Sporer de 2. Præc. c. 1. n. 120 et 121. Azor. to. 1. l. 11. c. 4. Ronc. de 2. Præc. c. 4. q. 2. R. 3. Sanch. Dec. 1. 3. c. 6. n. 23 et 26. cum Nav. Tolet. Val. etc. ex eodem D. Thom. 2. 2. q. 69. a. 1.* Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempe si ipsi constet crimen caruisse culpa, ut *Salm. d. c. 2. n. 259 et Elbel n. 145.* Vel si sciât crimen, sed sub secreto, cum nulla præcesserit infamia, ut *Card. ibid. n. 51.* Reus tamen, vel testis, vel legitime à judice interrogatus, nequit ulla æquivocatione uti, quia tenetur justo præcepto Superioris parere. Est communis, *Salm. c. 2. n. 146. cum Sot. Less. Sanch. etc. cum Bus. n. 2.* Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quia alias injuria alteri irrogaretur. *Salm. ibid.* Excipe in judicio, si crimen fuerit omnino occultum; tunc enim potest, imò tenetur testis dicere reum non commisisse. *Tamb. c. 4. §. 2. n. 4. cum Card. et Pot. ut sup.* Et idem potest reus, si non adest semiplena probatio, etc. *Tamb. §. 3. n. 2. cum communi,* quia tunc Judex non legitime interrogat.

135. — Sed quæritur hîc 1. an si talis reus, vel contrahens æquivocè jurando deceptus, possit absolvi, nisi veritatem manifestet? Negant aliqui non improbabiler, sed probabilius affirmant *Sanch. Dec. 1. 2. c. 7. n. 8 et Salm. c. 2. n. 147. cum Philarch.* Quia tali juramento (quod perjurium nequit dici) non peccavit contra justitiam commutativam, sed contra legalem, et obedientiam Judici debitam, cujus præceptum detegendæ veritatis transiens est, duratque solùm, dum Judex interrogat. Idemque dicit *Sanch. ibid. de teste mentiente.* Et ideo uterque absolvi potest, quin veritatem revelet. Tenentur verò ambo alteri satisfacere, si possunt alia via. At si non possint, dicunt *Salm. teneri eos denuo in judicio detegere debitum.* Sed etiam excusarem, si omnino essent impotentes ad satisfaciendum in præsentem et in futuro.

136. — Quæritur 2. an reus legitime interrogatus possit negare crimen, etiam cum juramento, si grave damnum ex confessione ipsi immineat? Negant *Elbel n. 44. et D. Thom. d. art. 1. ad 2.* et quidem probabilius, quia reus tenetur tunc pro communi bono damnum illud subire. Sed satis probabiliter *Lugo de Just. D. 40. n. 15. Tamb. lib. 3. c. 4. §. 3. n. 5. cum Sanch. Viva q. 7. art. 4. n. 2. Sporer de Præc. c. 1. n. 13. item Elbel dict. n. 144. Card. in Prop. Innoc. XI. Diss. 19. num. 78. cum Nav. Less. Sa et Fill. et aliis plurib. dicant,* posse reum, si sibi immineat pœna mortis, vel carceris, aut exilii perpetui, amissionis omnium honorum, trirèmiæ, et similis, negare crimen, etiam cum juramento (saltem sine peccato gravi,) subintelligendo, *se non commisisse, quatenus teneatur illud fateri,* modo sit spes vitandi pœnam. Ratio, quia lex humana non potest sub gravi obligare homines cum tanto onere. Additque *Elbel hanc sententiam,* licet minus probabilem, insinuandam tamen esse reus, et Confessariis, ut liberentur illi à culpa gravi, in quam facillimè incident, si ad confessionem criminis obstringantur. Vide dicenda *lib. 4. n. 274.*

137. — III. Pœnitens, interrogatus à Confessario de peccato confesso, potest jurare se non commisisse, subintelligens illud, quòd confessus non sit. Ita *Carden. Diss. 19. n. 48. Salm. n. 118. in fin. Sanch. lib. 3. cap. 6. n. 14. Sporer de 2. Præc. cap. 1. n. 105.* Hoc tamen intelligendum, nisi Confessarius jas'è interroget ad noscendum statum pœnitentis, ex *Prop. 58. damn. ab Inn. XI.*

138. — IV. Indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest judici respondere, se nihil habere. *Salm. n. 140.* Pariter hæres, qui sine inventario occultavit bona, si non teneatur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, se nihil occultasse, subintelligens de bonis, quibus satisfacere teneatur. *Salm. loc. cit. et Ronc. c. 4. Reg. 2. in praxi.*

139. — V. Qui mutuum accepit, sed postea satisfecit, potest negare se accepisse mutuum, subintelligens, *ita ut debeat solvere.* *Salm. n. 140 et Sporer. de 2. Præc. c. 1. n. 122. cum Suar. Nav. Az. Laym. Sanch. Coo. et aliis.* Sic pariter, si quis fuerit coactus ad matrimonium, potest Judici asserere etiam cum juramento, *se non contraxisse,* scil. liberè, ut par erat, *Tol. lib. 4. c. 21. Laym. c. 14. n. 8. Nav. in c. Humanæ aures 22. q. 5. et Sporer. loc. cit. qui idem ait de eo, qui irrita Sponsalia inivit.* Pariter qui Matrimonium promisit, sed inde non teneatur ad illud, potest negare promissionem, scilicet, *ut ex illa teneatur,* *Salm. n. 140.* Qui non tenetur ad gabellam, potest respondere, nihil ferre, scilicet *ex quo gabellam debeat.* *Card. n. 77. Salm. n. 140. Sporer. loc. cit. n. 121. cum Led.* Qui venit de loco falso putato infecto, potest negare se venire ex illo, scilicet *ut pestilenti,* quia hæc est mens custodum. *Salm. n. 141. Less. c. 42. n. 47. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 6. n. 35. et Sporer. loc. cit. n. 140. cum Tol. Nav. Suar. Henr. Rod. etc.* Imò hoc admittunt *Tol. Less. et alii plures ap Sporer.* etiamsi ille celeriter transisset per locum infectum, modo sit certus nil se luis contraxisse, quia possit intelligi non

venisse eum, ut ab ipso periculum sit timendum: Sed huic ego non omnino acquiesco. Admittunt etiam *Salm. dict. loc. cum Bus.* quod, si quis à fure vi obligetur ad promittendam pecuniam cum juramento, possit subintelligere: *Dabo, si tibi debuero, secluso uramento*; quia dicunt promissionem illam ex circumstantiis posse admittere talem amphibologiam. Pariter Uxor, cui constet Matrimonium esse nullum, potest Judici, vel Confessario, qui alias non vellet eam absolvere, promittere cum juramento se cohabitaturam cum viro, etsi non intendat, intelligens de cohabitatione licita. *Salm. dict. n. 141.*

160. — VI. Rogatus à Judice an sit locutus cum reo, potest negare, intelligens se non locutum fuisse, ad cooperandum crimini. Canonicus, obligatus ad secretum, potest jurare se nihil manifestasse, si verè nihil eorum, quæ sub gravi tenebatur celare, manifestavit. Ita *Salm. n. 142.* qui asserunt hæc omnia passim obvia esse apud omnes Auctores. Pariter *Less. c. 52. n. 48. cum Alex. Bart. etc.* Qui eligendus est in officium, interrogatus, an habeat aliquod impedimentum, potest negare, si revera illud non sit tale, quod impediat.

Pariter, si quis invitatus interrogetur an sit bonus cibus, qui revera sit insipidus, potest respondere esse bonum, scilicet ad mortificationem. *Cardenas diss. 19. n. 74.* Sic etiam dicunt *Card. n. 76 et Croix lib. 3. p. 1. n. 302.* licet proferrî cæremonias: *Osculor manus, etc. Offero me famulum etc.* quia ex communi usu accipiuntur, ut verba materialia, prolata tantum ad honorem. Licetum est etiam celare veritatem cum causa; v. gr. si quis petat à te pecuniam, potes respondere: *Utinam haberem? Vel gauderem habere, etc.* *Card. Diss. 19. n. 53.*

161. — Sed quæritur I. an creditor ex instrumento possit asserere cum juramento, nihil sibi solutum, si revera sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit? Respondetur posse, dummodo non juret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento, ne aliis creditoribus anterioribus damnum inferatur. Ita *Salm. cap. 2. n. 143. cum Sanch. Pal. Leand. etc.*

162. — Quær. 2. an adultera possit negare adulterium viro, intelligens ut illi revelet? Potest æquivocè asserere, se non fregisse matrimonium, quod verè persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere: *Innocens sum ab hoc crimine*, quia per Confessionem est jam ablatum. Ita *Card. Diss. 19. n. 54.* Qui tamen hic advertit, quod nequeat id affirmare cum juramento, quia ad asserendum aliquid sufficit probabilitas facti; sed ad jurandum requiritur certitudo. Sed respondetur quod ad jurandum sufficiat certitudo moralis, ut diximus supra *Dub. 3. n. 147. cum Salm. c. 2. n. 44. Less. Sanch. Suar. Pal. et communi.* Quæ certitudo moralis remissionis peccati potest quidem haberi, quando quis bene moraliter dispositus recepit Pœnitentiæ Sacramentum.

Ad quæsitum verò dicunt *Salm. n. 144. cum Soto*, non posse

fœminam adulterium negare, quia esset pura restrictio mentalis. *Card.* tamen *n. 60.* admittit, in periculo mortis licere uti metaphora, quæ communis est in Scriptura, ubi adulterium sumitur pro idololatria, ut ex *Ezech. 23. 27. Quia adulterate sunt... et cum idolis fornicatæ sunt.* Imò si crimen est verè occultum, probabiliter cum *Bus. infra art. 4. et Less. Trull. ibid. ac Sanch. lib. 3. Dec. c. 2. n. 42. cum Sot. Sayr. et Arag.* potest mulier negare cum juramento, et dicere: *non commisi*; eodem modo, quo reus potest dicere Judici, non legitime interroganti *crimen non commisi*, intelligendo se non commisisse ita, ut teneatur ei manifestare, ut *Tamb. ex comm. c. 4. §. 3. n. 1 et 2. Et Vioa q. 7. art. 4. n. 2.*

163. — Quær. 3. an requisitus ad mutuandum, possit jurare se non habere pecuniam, quam revera habet, intelligendo se non habere ut *ad mutuum præstet?* Negant *Salm. n. 145. cum Sot. Henr. Ratio*, quia illa restrictio ex circumstantiis percipi nequit. Sed hoc intelligendum, si veritas nullo modo percipi possit; nam si posset conjici ex aliqua circumstantia, nempe paupertatis, vel indigentia mutuatarii, bene posset ipse intelligere, non habeo superfluum, ut possim mutuare. Ita *Ronc. de 2. Præc. c. 4. Reg. 2. in praxi, Vioa q. 7. a. 4. n. 2. cum Sanch. Bon. Sylo. etc. Card. Diss. 19. n. 48. cum Suar. et Lug. de Pœnit. Disp. 23. sess. 4. n. 74.* qui sic docent: (Qui habet unum panem sibi necessarium, verè respondet, se nullum habere ei, qui petit panem commodatum; quia nullum habet, quem commodare possit, de quo solo ille interrogat.) Et idem dicit *Carden. n. 73.* de pecunia petita, si domino sit necessaria.

164. — Quær. 4. an mercatores possint jurare, mercem carius ipsis constare, intelligendo *cum alia merce?* Affirmant aliqui, sed merito negant *Salm. dict. n. 143.* Probabiliter tamen posse ait *Croix. l. 3. p. 1. n. 301. cum Gob.* quando tales non intelligunt de mero pretio rei, sed computant in eo expensas pro vectura, pro apotheca, etc.

165. — Quær. 5. an famulus ex jussu domini possit negare ipsum esse domi? *Card. Diss. 19. n. 75.* admittit ipsum posse figere pedem in lapidem, et respondere, *non est hic*; quia non restrictio mentalis: sed huic non assentior, si alter nullo modo possit id advertere. Potius concederem, eum posse dicere, *non est hic*, scilicet non in hac janua, vel fenestra (ut ait *Tourn. Mor. tom. 1. p. 689.*) *Non est hic*, quatenus videri possit. Item ait *Card.* posse eum respondere, *egressus è domo est*, intelligendo *in præterito*; non enim tenemur, ait cum *Less. ut supra*, respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. Secus, si ille rogetur an hoc mane dominus egressus sit, ut *Croix lib. 1. p. 1. n. 184.* Sic etiam *Card. n. 72.* ait de viro nobili, qui est in lecto: posse respondere famulum, eum esse foris, scilicet, eum esse remotum à consortio, ut ex usu loquendi solet intelligi.

166. — Quær. 6. an assumendi ad gradum Doctoratus possint urare cum æquivocatione conditionem requisitam non veram,

scilicet, vacasse se tot annis illi scientiæ etc. si tales sint æquæ idonei ac alii Doctores? Vide *Tamb. Dec. lib. 3. cap. 2. §. ex n. 11.* qui affirmat, et justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur, qui jam digni sunt. Sed quidquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejerare Doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo Matriculas: *Dico con giuramento essere il primo anno istitutista etc.* cum revera id non sit. Ratio, quia verbum illud giuro, sive dico con giuramento, ut supra diximus *Dub. 1. n. 136. cum Salm. c. 2. n. 24. Bon. Sanch. Suar.* de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento; sed hæc interrogatio Neapoli vel omnino non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantum de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

167. — Quær. 7. an possit quis licite coram Notario asserere se accipere pecuniam, quam verè non recipit? Affirmat posse *Tamb. ibid. n. 20 et 23.* sensum improprando, scilicet jurando, pecuniam se pro accepta habere, vel accipere; qui certus sit moraliter alterum brevi pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabile ex communi usu loquendi.

168. — Quær. 8. an liceat jurare aliquid falsum, addendo tamen submissa voce circumstantiam veram? Affirmat *Hurtad. et Prado cum aliis ap. Salm. c. 2. n. 136. contra Torrer,* qui dicunt, quòd, ut locutio sit vera, sufficiat ut exterius concordet conceptui mentis, sive nutibus, sive voce submissa explicetur, et per accidens sit, ut alter non audiat. At melius *Salm. n. 138.* id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licet ejus sensus non percipiatur; secus si omnino alterum lateat.

169. — « 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando non rogatus, sed sponte sua jurat: quia tunc tenetur uti vocalibus secundum communem significationem, inquit *Tolet. lib. 4. c. 21.* eo quòd non habeat rationem æquivocandi. »

170. — Probabilius tamen *Salm. c. 2. n. 142. in fine* cum communissima contrarium dicunt, nempe, quòd, quando adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, possit quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum sponte se offerat.

« 2. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, quando juramentum justè exigitur, ut à giudice vel superiore in re gravi. » *Bon. loc. cit.*

« 3. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per jocum, et citra inobedientiam, ac notabile damnum alterius, erit tantum veniale, ut probabiliter docet *Sanch. l. 3. c. 5.* contra alios: quia sola discretione, sive judicio caret. *Vid. Bon. loc. cit.*

« 4. Licet æquivocè jurare, si juramentum exigitur injustè, ut v. gr. si quis exigit juramentum, qui jus non habet, v. gr. Judex incompetens, vel si non servet ordinem juris. Item si exigitur per vim, injuriam, metum, v. g. si vir exigit juramentum ab uxore de adulterio occulto; si latrones exigit à te lytrum cum juramento. *Sayr. l. 4. c. 3. et lib. 1. c. 17. Less. Trull. lib. 2. cap. 1. d. 15.*

171. — « 5. Qui exterius tantum juravit sine animo jurandi, non obligatur, nisi fortè ratione scandalii; cum non juraverit, sed luserit. In foro tamen externo potest cogi ut servet juramentum. *Sanch. 7. Mor. cap. 10. num. 11. Trull. lib. 2. c. 1. d. 10.* » *(Sed de hoc vide mox dicenda Dub. seq. n. 172. v. Quæritur.)* »

Quæritur hinc ultimò, an simulatio sit aliquando licita? Respondetur: Simulatio *formalis*, nempe cum quis intendit per factum externum aliud significare, quam in animo habet; hæc nunquam est licita, quia est verum mendacium facti, ut docet *D. Th. 2. 2. 111. art. 1.* Simulatio verò *materialis*, scilicet cum quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem; hæc est licita cum justa causa, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere, ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non purè mentali *n. 152.* Sic Josue *c. 8.* licitè fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longè abducerentur ab urbe *Hai*, et reliqui milites irruerent in Urbem. Ita etiam Christus Dominus *Luc. 24.* apud Emmaus *finxit se longius ire*, non intendens, ut Discipuli hoc crederent, sed volens significare, se revera iturum fuisse longius, nisi ab eis invitaretur. Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 298.*

DUBIUM V.

Quæ, et quanta sit obligatio juramenti promissorii?

172. Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio? Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodo obliget? — 173. An peccet graviter non implens promissum in re parva? — 174. An obliget juramentum metu extortum? — 175. Quid, si sit errore, vel dolo extortum? — 176. An obliget juramentum de re mala, aut vana? — 177. Quid de juramento in favorem tertii? — 178. An Juramentum non ludendi excludat ludum moderatum? — 179. An obliget juramentum factum contra primum? — 180. An juramentum sequi debeat conditionem promissionis? — 181. Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii. — 182. De juramento Medicorum non visitandi etc. — 185. De juramento servandi secretum, dicendi veritatem et solvendi debitum. — 184. An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendi aliam? — 185. An promissio prodiga cum juramento obliget? — 186. An obliget juramentum redeundi ad carcerem? De juramento parentum ac Dominorum puniendi filios, aut famulos?

172. — « RESP. 1. juramento promissorio duæ affirmantur veritates: una de præsentī primaria, quòd scilicet jurans habeat animum implendi quod promittit; altera secundaria de futuro, quòd scilicet impleturus sit suo tempore, quod promittit: sive promittat Deo, et est votum cum juramento: sive homini, et est jurata promissio humana. Unde oritur obligatio implendi si rationabiliter possit. Ita communiter DD. *Laym. lib. 4. tom. 3. cap. 6. Bon. p. 7.*

scilicet, vacasse se tot annis illi scientiæ etc. si tales sint æquæ idonei ac alii Doctores? Vide *Tamb. Dec. lib. 3. cap. 2. §. ex n. 11.* qui affirmat, et justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur, qui jam digni sunt. Sed quidquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejerare Doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo Matriculas: *Dico con giuramento essere il primo anno istitutista etc.* cum revera id non sit. Ratio, quia verbum illud giuro, sive dico con giuramento, ut supra diximus *Dub. 1. n. 136. cum Salm. c. 2. n. 24. Bon. Sanch. Suar.* de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento; sed hæc interrogatio Neapoli vel omnino non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantum de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

167. — Quær. 7. an possit quis licite coram Notario asserere se accipere pecuniam, quam verè non recipit? Affirmat posse *Tamb. ibid. n. 20 et 23.* sensum improprando, scilicet jurando, pecuniam se pro accepta habere, vel accipere, qui certus sit moraliter alterum brevi pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabile ex communi usu loquendi.

168. — Quær. 8. an liceat jurare aliquid falsum, addendo tamen submissa voce circumstantiam veram? Affirmat *Hurtad. et Prado cum aliis ap. Salm. c. 2. n. 136. contra Torrer,* qui dicunt, quòd, ut locutio sit vera, sufficiat ut exterius concordet conceptui mentis, sive nutibus, sive voce submissa explicetur, et per accidens sit, ut alter non audiat. At melius *Salm. n. 138.* id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licet ejus sensus non percipiatur; secus si omnino alterum lateat.

169. — « 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, quando non rogatus, sed sponte sua jurat: quia tunc tenetur uti vocalibus secundum communem significationem, inquit *Tolet. lib. 4. c. 21.* eo quòd non habeat rationem æquivocandi. »

170. — Probabilius tamen *Salm. c. 2. n. 142. in fine* cum communissima contrarium dicunt, nempe, quòd, quando adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, possit quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum sponte se offerat.

« 2. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, quando juramentum justè exigitur, ut à giudice vel superiore in re gravi. » *Bon. loc. cit.*

« 3. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per jocum, et citra inobedientiam, ac notabile damnum alterius, erit tantum veniale, ut probabiliter docet *Sanch. l. 3. c. 5.* contra alios: quia sola discretione, sive judicio caret. *Vid. Bon. loc. cit.*

« 4. Licet æquivocè jurare, si juramentum exigitur injustè, ut v. gr. si quis exigit juramentum, qui jus non habet, v. gr. Judex incompetens, vel si non servet ordinem juris. Item si exigitur per vim, injuriam, metum, v. g. si vir exigit juramentum ab uxore de adulterio occulto; si latrones exigit à te lytrum cum juramento. *Sayr. l. 4. c. 3. et lib. 1. c. 17. Less. Trull. lib. 2. cap. 1. d. 15.*

171. — « 5. Qui exterius tantum juravit sine animo jurandi, non obligatur, nisi fortè ratione scandalii; cum non juraverit, sed luserit. In foro tamen externo potest cogi ut servet juramentum. *Sanch. 7. Mor. cap. 10. num. 11. Trull. lib. 2. c. 1. d. 10.* » *(Sed de hoc vide mox dicenda Dub. seq. n. 172. v. Quæritur.)* »

Quæritur hinc ultimò, an simulatio sit aliquando licita? Respondetur: Simulatio *formalis*, nempe cum quis intendit per factum externum aliud significare, quam in animo habet; hæc nunquam est licita, quia est verum mendacium facti, ut docet *D. Th. 2. 2. 111. art. 1.* Simulatio verò *materialis*, scilicet cum quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem; hæc est licita cum justa causa, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere, ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non purè mentali *n. 152.* Sic Josue *c. 8.* licite fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longè abducerentur ab urbe *Hai,* et reliqui milites irruerent in Urbem. Ita etiam Christus Dominus *Luc. 24.* apud Emmaus *finxit se longius ire,* non intendens, ut Discipuli hoc crederent, sed volens significare, se revera iturum fuisse longius, nisi ab eis invitaretur. Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 298.*

DUBIUM V.

Quæ, et quanta sit obligatio juramenti promissorii?

172. Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio? Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodo obliget? — 173. An peccet graviter non implens promissum in re parva? — 174. An obliget juramentum metu extortum? — 175. Quid, si sit errore, vel dolo extortum? — 176. An obliget juramentum de re mala, aut vana? — 177. Quid de juramento in favorem tertii? — 178. An Juramentum non ludendi excludat ludum moderatum? — 179. An obliget juramentum factum contra primum? — 180. An juramentum sequi debeat conditionem promissionis? — 181. Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii. — 182. De juramento Medicorum non visitandi etc. — 185. De juramento servandi secretum, dicendi veritatem et solvendi debitum. — 184. An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendi aliam? — 185. An promissio prodiga cum juramento obliget? — 186. An obliget juramentum redeundi ad carcerem? De juramento parentum ac Dominorum puniendi filios, aut famulos?

172. — « RESP. 1. juramento promissorio duæ affirmantur veritates: una de præsentī primaria, quòd scilicet jurans habeat animum implendi quòd promittit; altera secundaria de futuro, quòd scilicet impleturus sit suo tempore, quòd promittit: sive promittat Deo, et est votum cum juramento: sive homini, et est jurata promissio humana. Unde oritur obligatio implendi si rationabiliter possit. Ita communiter DD. *Laym. lib. 4. tom. 3. cap. 6. Bon. p. 7.*

Unde resolves :

« I. Defectu primæ veritatis jurans verè peccat mortaliter, » si vel non habeat animum implendi, sive materia sit parva » sive magna, licita, sive illicita; vel si dubitat an facturus » sit necne quod jurat, vel si putet sibi moraliter impossibile » ut impleat quod promittit; quia quoad istam veritatem præ- » sentem, promissorium ab assertorio non differt; unde nec » parvitas materiæ excusat. » * (Peccat quidem graviter qui » promittit aliquid cum juramento, putans impossibile ut impleat. » Ita hîc Busemb. Sed addendum cum Salmant. c. 2. n. 49. cum » Azor. Suar. Fag. Leand. etc. secus esse, si probabilem rationem » habeat implendi.)

Quæritur quale peccatum sit juramentum promissorium fic- » tum, et ad quid obliget? Distinguo: tripliciter potest quis ficte » promittere cum juramento; I. sine animo jurandi; II. sine ani- » mo se obligandi; III. sine animo implendi. I. Si quis juret sine » animo jurandi, peccat quidem, et ex prop. 25. damn. ab Innoc. XI » quæ dicebat: « Cum causa licitum est jurare sine animo juran- » di, sive res sit levis, sive sit gravis. » Ratio, quia tunc illud sit » Divino testimonio. An autem hic peccet graviter? Resp. affir- » mative, si juret sine animo implendi promissionem, si verò cum » animo implendi, peccat tantum venialiter ut communissimè » dicunt Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. n. 10. Ronc. de Juram. c. 4. q. 1. » R. 3. Tamb. de Juram. lib. 3. c. 3. §. 2. n. 4. Elbel de Jur. n. 129. » Mazzoti. cod. tit. c. 3. q. 3. Rectè verò excipiunt, si juramen- » tum fiat in contractibus, vel coram judice; quia tunc, licet non » sit perjurium, est tamen gravis deceptio contra justitiam.

II. Si autem jurat sine animo se obligandi, sed cum animo » implendi, Caj. 2. 2. quæst. 89. art. 6. Croix lib. 3. p. 1. num. 2. q. » item S. Antoninus, Navarr. Scotus, Tambur. et alii commu- » niùs apud Sanch. loc. cit. num. 5. tenent hunc peccare morta- » liter, tum quia sic jurans, falso significat se habere intentionem » se obligandi quam verè non habet: tum quia, ut sentit Croix tan- » quam probabiliùs videtur gravis irreverentia adducere Deum in » testem, et nolle ejus testimonio obstringi. Sed valde probabiliter » idem Sanch. n. 7. Tamb. n. 6. Elbel n. 21. Renzi de Juram. » p. 125. et Ant. a Spir. S. cui adhæret Ronc. loc. cit. R. 4. ten- » nent hunc non peccare nisi venialiter. Ratio, quia taliter jurans, » cum habeat animum implendi, quamvis non intendat se obligare, » ex una parte non jurat falsum, quia asserit verum de voluntate » præsentis, ex alia parte, cum hic voluntatem non habeat se ullo » modo obligandi ex vi juramenti, de cujus intrinseca ratione est » inducere obligationem Religionis, revera non jurat, ut ex com- » mani dicunt Salm. tract. 17. cap. 1. n. 19. Elbel loc. cit. Spores » in 2. Præc. cap. 1. n. 134. etc. et ideo juramentum hoc idem » est, ac si factum sine animo jurandi, quod non est nisi veniale, » quando verum asseritur, ut supra dictum est.

An autem sic jurans cum animo jurandi, sed sine animo obli-

gandi, teneatur ad servandum juramentum? Prima sententia » negat, tum quia hujusmodi juramentum fuit invalidum, ut su- » pra; tum quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi » juxta jurantium intentionem, ex c. Humanæ aures qu. 5. ubi di- » citur: Divina judicia talia foris nostra verba audiunt, qualia » ex intimis proferuntur. Ita Pal. tract. 24. D. 1. p. 8. n. 7. Salm. » d. c. 1. n. 15. Ronc. R. 4. Tamb. n. 7. Mazzot. loc. cit. Elbel » n. 125. et Sanch. Dec. lib. 3. cap. 10. n. 8. cum S. Bonac. » S. Anton. Scoto. Sylo. Nav. Arm. Gabr. Ang. et alii cum com- » muni, ut asserit Azor. Et clarè favet D. Thom. n. 3. D. 39. qu. 1. » art. 3. qu. 3. ubi ait: « Si autem simpliciter juret absque dolo, tunc » in foro conscientie non obligatur, nisi secundum suam inten- » tionem. » Et idem confirmat 2. 2. qu. 89. art. 7. ad 4. : « Si » autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum inten- » tionem jurantis. » Is autem jurat sine dolo (ut dicit Elbel n. 218. » cum Illis.) qui jurat alicui nullum jus habenti ex justitia ad rem » promissam. Secunda tamen sententia affirmat eum teneri ad ser- » vandum juramentum. Hanc tenent Less. 1. 2. c. 42. n. 37. (licet » vocet oppositam valde probabilem) Cajet. 2. 2. q. 89. art. 7. » Suarez cap. 7. Sot. lib. 8. q. 1. art. 7. item Valent. Sayr. Fill. » Arag. apud Bonac. tom. 2. D. 4. quæst. 1. pag. 7. num. 3. et Ren- » zi de Juram. pag. 125. quæst. 5. Ratio; quia, qui jurat cum ani- » mo jurandi, jam verum juramentum emittit, et ideo tenetur » efficere, ad servandam reverentiam Divini Nominis, ut verum » evadat, quod jurat; nec potest à juramento separare obligatio- » nem implendi promissum, cum obligatio oriatur ex ipso jura- » mento, de cujus natura est ut effectum habeat, quod juratur, » ne vocetur Deus in testem falsitatis. Et in hoc apparet differen- » tia inter votum, seu contractum et juramentum, nam in illis » obligatio pendet ab intentione voventis vel contrahentis, in jura- » mento autem ex vi ipsius juramenti. Utraque sententia est pro- » babilis, sed prima est probabilior: nam ratio hujus secundæ » sententiæ supponit ut certum, tale juramentum sine animo se » obligandi emissum, esse verum juramentum; Attamen probabi- » liùs est, et commune, ut asserunt Salm. cap. 1. n. 19. cum aliis » ut supra, et etiam Viva in prop. 25. Innoc. XI. n. 13. (contra » Less. dict. n. 37.) quòd hujusmodi juramentum non sit verum » juramentum, tum quia caret conditione necessaria ad naturam » juramenti promissorii, qualis est animus se obligandi; tum quia » juramentum sequitur naturam promissionis, quam confirmat, » ut certum est ap. Bus. n. 280. cum Less. Bon. etc. At promissio » sine tali animo facta non est quidem promissio, sed simplex pro- » positum; ergo, evanescente promissione, evanescit etiam jura- » mentum, et habetur ut factum sine animo jurandi, quod certè, » ut vidimus, nullum est. Si autem nullum existit juramentum » nulla existit obligatio illud implendi.

III. Si demum quis jurat sine animo implendi, sed cum animo » jurandi, et se obligandi, certè peccat mortaliter, quia tunc etiam » de præsentis deficit veritas. An autem is obligetur ad implendum

promissio? Respondetur affirmative, quia viget tunc essentia et obligatio juramenti. *Tamb. n. 6. Mazzot. l. c. et Sanch. lib. 3. cap. 10. n. 6. cum S. Bonav. Leon. et Suar. qui oppositum vocat improbabile. Et hoc dicendum, etiamsi is nullum habuerit animum se obligandi ex vi promissionis, quia obligatur aliunde ex vi juramenti, ut Sanch. n. 6. Tamb. ibid. et Mazot. loc. cit. Qui etiam recte advertit, quod is, qui habet verum animum jurandi, et nihil cogitat de juramenti obligatione, verè obligetur, quia obligatio sequitur ex ipsa juramenti natura, et qui vult actum, vult consequenter ejus proprietates. Idem ait, si ille ignorat obligationem juramenti, sed hoc probabilius contradicunt *Salm. dict. c. 1. n. 23. loquendo de voto, ubi ex sententia communissima dicunt, quod, si quis ignoret, votum trahere secum obligationem, et cum hoc errore emittat votum, obligationem nolendo, is ad votum non obligetur, quia nemo obligationem contrahit, nisi volens sibi illam imponat. Vide dicenda de Voto n. 201. vers. Sed quær. I. Et vide mox supra dicta, ubi vidimus cum D. Th. juramentum non obligare ultra intentionem voventis. Si autem quis injustè cogatur, putà à latrone, ad aliquid promittendum cum juramento, potest licitè intendere non velle implere promissum, si relaxationem juramenti obtinuerit. Ita probabiliter *Groix lib. 1. p. 3. num. 278. cum Suar. Sanch. et Diana.***

175. — « 2. Defectu secundæ veritatis verè pejerat is, qui » quod promisit postea non implet, si rationabiliter implere » possit. Id solum hic dubitatur, an qui promisit rem exiguam » cum juramento, v. gr. dare alteri unum pomum, vel nummum » pro eleemosyna, vel castigare prolem, vel inter vendendum » nolle se minori pretio vendere, vel nolle primum locum occu- » pare, aut præcedere in ingressu portæ, etc. an, inquam, sub gravi » peccato teneatur hæc servare? Ubi speculative quidem videtur, » quod sic, quia verè adductus est Deus ut testis, quod hæc sit » facturus: ergo si sine causa non facit, quantum in se est facit » Deum testem falsum. *Caj. Val. Tol. lib. 4. c. 44. Nihilomi- » nus probabiliter alii tenent contrariam, ut Sanch. V. Laym. » sup. c. 4. »*

Magna est quæstio, an detur parvitas materiæ in transgressione juramenti promissorii, ita ut promittens dare aliquid modicum, si verum habeat animum præstandi, dum jurat, sed postea non præstet, tantum leviter peccet? Prima sententia valde probabilis negat. Hanc tenent *Cajet. 2. 2. quæst. 89. art. 7. Dub. 1. Tol. lib. 4. cap. 22. Less. c. 42. n. 23. Bonac. t. 2. Disp. 4. quæst. 1. p. 14. num. 2. item Vall. Reg. Medin. Cand. etc. apud Salm. tract. 17. cap. 2. n. 52. Ratio, quia tunc jam violatur juramentum, in qua violatione minimè datur parvitas materiæ. Idque videtur sentire *S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. ubi ait quod si quis compellatur invitus aliquid promittere sub juramento, licet postea in judicio poterit repetere quod solvit, teneatur tamen interimolvere promissum: « Quia magis debet danti- » num temporale sustinere, quam juramentum violare. »**

Secunda verò sententia, non minus probabilis, imò fortè probabilior, affirmat, et hanc tenent *Suar. de Relig. lib. 3. de Juram. c. 16. n. 9. Soto. de Justit. lib. 8. q. 1. art. 7. Dub. 1. Az. lib. 5. cap. 27. quæst. 2. Castro. tr. 14. Disp. 1. p. 6. n. 8. S. Antonin. part. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Nav. Man. c. 12. n. 10. Sylo. 2. Juram. 4. q. 1. Laym. lib. 4. tr. 3. cap. 14. n. 6. et Salm. loc. cit. cap. 2. n. 53. cum Arag. Sanch. Jo. a S. Thoma, Rodrig. Trull. etc. Ratio, quia in juramento promissorio Deus non propriè ut testis adducitur, (nam alioquin perjurium committeretur, etiamsi deinde promissio ex justa causa non impleteretur) sed solum tanquam auctoritatem præbens obligationi, quæ oritur ex promissione coram Deo facta, prout si quis aliquid promitteret coram Principe, intendens ex illius auctoritate suam firmare promissionem. Hinc dicunt, quod, cum postea promittens non implet quod promisit, non jam peccat pejerando, quia perjurium tum tantum patratur, cum invocatur Deus in testem mendacii; abest verò mendacium, ubi jurans habet voluntatem implendi promissum; non implere autem promissionem, non est mendacium, sed infidelitas, et aliquantulum gravior ratione irreverentiæ, quæ Deo irrogatur, coram quo promissio facta est; sed cum res promissa non sit gravis, hujusmodi infidelitas ad gravem culpam non pertingit. Sic etiam aiunt *Salm. cit. c. 2. n. 88. cum S. Antonin. Navarr. Castrop. et aliis supra relatis, quod, si quis jurat servare secretum, et postea non servet, haud graviter peccet, nisi illud manifestet, cum gravi læsione proximi, vel communitatis.**

« 3. Illud certum est, quod, si ex eo quod jurasti, tantummodo » parum aliquid non serves, non est grave: v. gr. si jurasti te » non bibiturum vinum, non peccas mortaliter parum bibendo. » *Sanch. t. 1. lib. 4. c. 12. n. 21. quia tunc excusat parvitas » materiæ. Et sic excusantur, qui jurant servare statuta alicujus » Capituli, Collegii, Universitatis, etc. si postea parvum aliquod » statutum violent. Et idem dic de tabellionibus juratis, et aliis » ministris justitiæ; ut et de eo qui ex summa, quam alteri se » daturum jurasset, parum tantum detraheret. *Navarr. Suar. » Sanch. Vide Laym. Bon. p. 13.**

174. — « 4. Obligaris probabiliter juramento promissorio, etsi » extortum à te sit per injuriam, ac metum, ut si oblitus uti » æquivocatione, jurasti prædonibus dare lytrum, usurario » usurum. *Bec. 2. 2. quæst. 82. etc. Negat tamen Azor. p. 1. » lib. 1. cap. 21. quæst. 13. in materia matrimonii, quia matri- » monium coactum metu cadente in constantem virum, nullum » est: hinc etiam juramentum extortum de eo contrahendo vide- » tur relaxatum ipso jure. *Caj. v. Perjurium. Suar. cap. 9. Sanch. » Bonac. p. 9. »**

Quæstio magna est, num obliget in conscientia juramentum metu extortum? Dicitur *in conscientia*, quia in foro externo, ubi præsumitur non adfuisse animus jurandi, certè non obligat tale juramentum, *ex c. Verum de Jurament. Quoad forum autem*

internum, prima sententia negat obligare cum Azor. S. Antonin. Sylo. Lop. Angel. Panorm. et aliis apud Sanch. de matrim. lib. 4. D. 20. n. 3. qui eam probabilem vocat, ex Authent. Sacramenta c. Si adversus venditionem: ubi dicitur talia juramenta nullius momenti esse habenda. Hinc dicunt quod promissio sic jurata vel irrita sit, vel rescindibilis à metum passo. Secunda tamen sententia longè probabilior, quam tenent S. Th. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 3. Salm. de Contract. cap. 1. n. 26. cum Bonac. Sol. Less. Sanch. Suar.; item Elbel n. 57. (qui vocat communissimam) et Vioa de Juram. q. 7. Art. 4. n. 7. (qui vocat communem) dicit tale juramentum obligare. Ratio, quia tenemur efficere, ut verum sit, quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Ideo ex cap. Cum contingat. de Jurejur. in 6. et aliis ut infra, regula est, quodlibet juramentum servandum esse, quod sine peccato impleri potest. Respondetur autem, Authenticam citatam non receptam, vel expresse revocatam fuisse à c. 8 et 15. de Jurejur. Notandum autem, quod metum passus tempore, quo ad impletionem ex vi juramenti tenetur, potest illius relaxationem petere ab Episcopo, vel à quocumque, qui possit juramenta commutare, ut Salmant. loc. cit. n. 65. cum Lug. Villal. et Ledesm. Et, si jam solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occultè sibi compensare, ut Vioa loc. cit. Vide de Contr. lib. 3. n. 717. vers. Quar. 2.

175. — « 5. Obligaris item, etsi juramentum sit errore, aut dolo extortum, si dolus, vel error versetur tantum circa circumstantias accidentales non magni momenti; nam si versetur circa substantiam, ut v. g. si anulum te daturum alteri jures, putans esse ferreum, cum sit aureus, vel circa circumstantias magni momenti, quibus cognitis non jurasses, non obligaris. Vid. Sanch. lib. 3. cap. 11. n. 11. Suar. etc. (Hanc doctrinam circa qualitates accidentales probabilem putant Salm. de Contract. cap. 1. n. 21. Sed oppositam censent probabilioem. At vide n. 187. v. Sed dubium, et de Voto hoc lib. 3. n. 198. vers. Certum est. Et n. 225.) »

176. — « 6. Non inducit ullam obligationem, si jures rem malam, aut vanam, aut inutilem, aut (ut habet Cajetan.) indifferentem, quæ nec ex fine, nec ex circumstantiis honestatur; quia juramentum non potest esse vinculum iniquitatis, aut vanarum rerum, ac otiosarum, ad quas Deus non vult nos obligari. Bonac. et alii communiter. Ubi nota ex Laym. sup. cap. 6. juramentum non convalescere, etsi talis res illicita et vana, postea, mutatis circumstantiis, fiat honesta, cum juxta reg. 18. juris in 6. non firmetur tractu temporis, quod initio non subsistit. (cum Salm. cap. 1. ex n. 55. Hinc etiam adde cum Elbel n. 60. Pal. et Tamb. quod, si juramentum sit de seroando aliquo à lege prohibito, non valet, etiamsi lex prohibeat tantum sub pœna; secus, si sit de aliquo à lege permissio.) »

177. — Juramentum in favorem tertii, semper ac impleri potest sine peccato, implendum est, etiamsi sit contra consilia

Evangelica. Salm. c. 2. n. 69. cum Pal. Less. Sanch. Suar. etc. Et etiamsi promissio facta irrita sit à jure in odium iniqui creatoris, velut promissio solvendi usuras, ut ex c. Debitores, de Jurejur. Et certum hoc esse apud omnes asserit Sanch. Dec. l. 3. c. 11. n. 3. Vel promissio facta meretrici, licet tale juramentum fuerit illicitum, ut Mol. Suar. Caj. Sanch. cum Salm. de juram. c. 2. n. 69. Intellige, si meretrix jam opus suum præstitit; secus, si non Spor. c. 1. n. 55. Laym. c. 6. n. 2. Elbel n. 88.

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita à jure, quia esset contra bonum commune; Ratio, quia tunc ipsa impletio illicita esset. Ideo non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renuntiatione fori Ecclesiastici, si sit Clericus: Item super donatione à Clerico, vel à milite facta concubinæ. Ita Salm. de Contr. c. 1. n. 67. ex c. Diligenti de Foro compet. cum Bus. n. 174.

Quæritur autem, cum contractus est irritus à jure in favorem tantum promittentium, utrum tunc juramentum firmet contractum, ita ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ? Affirmant Azor. Sanch. et alii. Sed probabiliter negant Elbel n. 61. ac Spor. c. 1. n. 53. cum Tamb. Potest. Pichler, etc. Ratio, quia nullo modo juramentum habet vim firmandi hujusmodi contractum: non ex se, quia solum obligat virtute Religionis; non ex jure positivo; nam, licet ex c. 28. de Jurejur. etc. tales contractus debeant servari ob juramentum, nullibi tamen habetur, servandos esse ex justitia; Et ideo hæc obligatio non transit ad heredes jurantis: et ipse jurans deobligatur, relaxato juramento. Vide Elbel n. 64.

« 7. Nec obligaris implere, si quid jurasti contra consilia Evangelica, ut non ingredi Religionem, non dare elemosam, etc. Mol. Sanch. Laym. l. 4. t. 3. c. 6. Et licet peccares talia jurando, non tamen peccas non implendo. Cajet. V. Perjurium. (Ita Salm. c. 2. n. 58. Nisi juramentum fiat in favorem tertii, cum Less. Sanch. Suar. Pal. etc. ut mox supra, et eod. Bus. mox infra.) »

« 8. Teneris implere, nec potest commutari in aliquod opus melius, ut v. g. religionem, si aliquid jurasti in utilitatem, aut gratiam alicujus hominis, aut aliorum; dummodo sit honestum, et sine peccato impleri possit. Unde, v. gr., alumnus, qui juravit se servitutum Principi, aut huic, vel isti Ecclesiæ, etc. non potest ingredi religionem sine relaxatione. Excipe tamen, si jurasses Titix eam ducere: nam eo casu potes, ea relicta, ingredi religionem; quia juramentum sortitur naturam actus, cui apponitur; promissioni autem matrimonii hæc tacita conditio inest, nisi ingrediar religionem. Vide Laym. c. 6. Bon. d. 4. q. 1. p. 3. »

178. — Quæritur. 1. an juramentum non ludendi obliget ad abstinendum etiam à ludo licito, et modicæ quantitatis? Resp. si juramentum sit factum non ludendi in genere, conveniunt omnes, hoc non obligare ad abstinendum à lusu honesto et moderato

Vid. *Salm. c. 2. n. 95.* Dubium est, si juramentum expressè et specialiter factum sit abstinendi etiam à ludo licito et moderato, an obliget? Negant *Dic. Nao. Rodr. et Bassæus apud Salm. n. 94.* quia talis ludus pertinet ad virtutem eutrapeliæ. Sed affirmandum est cum *Salm. n. 96. Tamb. Pal. Bon. Sanch. et communi;* quia actus majoris virtutis est abstinere etiam ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfectionem. Hinc, si jurans majus bonum expressè intenderit in abstinendo à ludo, putà, ut Deo vacet, se mortificet, etc. tenetur implere; secus, si sine tali fine juraverit. *Salm. n. 95 et 100. in fin.* In hoc autem ludo bene potest dari materiæ parvitas, quæ metienda est juxta finem intentum à jurante. Vide *Salm. n. 98.* Potest etiam talis jurans dare pecuniam alteri ad ludendum, et ipsum observare, et etiam adjuvare, quia hoc propriè non est ludere. *Sanch. l. 3. Dec. c. 18. n. 4. Bon. t. 2. D. 4. q. 1. p. 16. n. 5. Palau tr. 16. D. 2. p. 7. n. 5. et Salm. n. 99. cum Cand. Trull. Fag. etc.*

179. — Quæritur 2. an obliget juramentum factum contra prius juramentum? Distinguendum, si juramentum alteri opponatur in actu jurandi, putà, si jurasti non amplius te juraturum, et postea jures, v. gr. te observaturum jejunium, teneris ad jejunium; quia secundum juramentum est tunc de materia licita, quamvis peccasti jurando. E converso juramentum secundum est nullum, si opponatur priori in materia jurata, quia tunc esset de materia illicita: Hinc si jurasti matrimonium Caiæ (imò etiam si simpliciter promisisti, ut docet *Sanch. de Matrim. l. 1. D. 50. n. 2.*) et postea jures Titia, hoc secundum non obligat, etiamsi postea Caiæ remittat promissionem, ex regula: *Non firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit, de Reg. Juris in 6.* Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 323. cum Sanch. Pal. Tamb. et Salm. c. 1. n. 102 et 103. cum Suarez, etc.* Notat tamen *Croix ibid. cum Sanch. Tamb. et communi,* quòd, si contractus posterior juratus impleatur, validus est, quamvis illicitus, quia per juramentum non invalidatur actus, qui alias validè fieri poterat.

An autem valeat votum contra aliud votum? Vid. *infra de Voto n. 210. v. Notandum.*

180. — « Resp. 2. Juramentum promissorium eandem habet conditionem, eodemque modo explicandum est, quo promissio, vel propositum, cui est annexum. Ratio est, quia accessorium sequitur principale; ideoque, quando non obligat promissio, nec obligat juramentum oppositum. *Less. l. 2. c. 42. d. 2. Bonac. d. 4. q. 1. p. 6. Trull. l. 2. c. 1. d. 17.* »

Unde resolves:

- « 1. Titius, qui cum juramento promisit nuptias Bertæ diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ, etc., non tenetur stare juramento, postquam Berta incidit in paupertatem, infirmitatem, fornicationem, vel infamiam, quia promissio ipsa non obligat eo casu. (Et hoc habetur in c. 25. de Jurejur.)
 « 2. Qui urbaneitatis causa juravit, se ante alterum non sessu-

rum, bibiturum, vel ingressurum domum, etc. non peccat contra juramentum, si coactus ab altero prius sedeat, bibat, vel ingrediatur: tum quia promissio illa, vel propositum habet tacitam conditionem adjunctam, nisi me cogaris, qua sublata, non obligat, et consequenter, nec juramentum: tum quia relaxatur ab altero, cedente juri suo. *Bon. loc. cit. Sanch. Less. Trull.*
 « 3. Qui juravit se servaturum decreta et regulas, vel statuta alicujus Congregationis, Universitatis, vel Capituli, tantum tenetur servare ea quæ sunt in vigore, et quatenus sunt in usu, vel servantur à majore parte Capituli; nisi tamen aliud constet de mente jurantis, vel hic voluerit se ad illa independentem à statutis obligare. Ratio patet, quia promissio ipsa non aliter obligat. *Trull. l. c. Azor. Less. Dian. p. 2. tr. 6. R. 39.* (Vide *dicenda n. 181.*) »

In omni autem juramento promissorio, fictione juris, tacite subintelliguntur sequentes conditiones: I. *Si potuero*, quia nemo censetur se obligasse ad rem impossibilem physicè vel moraliter, scilicet cum permagna difficultate non prævisa. Ita *Sporer c. 1. n. 77. Laym. c. 9. num. 4. Elbel n. 70. II. Salvo jure Superiorum. ex c. 19. de Jurejur. III. Si is, cui fit promissio, acceptet, vel non remittat*: hæc enim est promissionis natura, quam sequitur juramentum. *Elbel ibid. IV. Si res non fuerit notabiliter mutata.* Vid. *n. 187. v. Non tenetur. V. Si et altera pars fidem seroaverit*: intellige, si promissio fuerit mutua c. 75. de R. J. in 6.

181. — Quæritur quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus Collegii, Congregationis etc.? Attende quatuor regulas communiter à DD. in hoc puncto traditas. I. Quòd tale juramentum intelligatur de statutis editis, non edendis. *Salm. c. 2. n. 72. II. Quòd juramentum intelligatur obligare sub gravi, aut levi, vel tantum ad pœnam, vel tantum sub consilio, sicut obligat statutum. Elbel n. 91. Salm. n. 78. cum Pal. Sanch. Bonac. etc. III. Quòd tale juramentum non obliget ad statuta quæ non obligant ob impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel quia sic sunt usu recepta, etiamsi juramentum præstetur de aliquo statuto particulari. Salm. n. 79. cum Suar. Bon. Sanch. Prad. etc. IV. Quòd neque etiam obliget, si aliquod statutum à majori parte Communitatis non observetur. Salm. n. 80. cum Sa, Sanch. Azor. etc. Hinc inferunt *Salm. num. 83. cum Sanch. Pal. Trull. etc.* quòd Officiales, qui jurant servare taxam præscriptam, non peccent aliquid aliud recipiendo, si taxa, sive stipendium sit insufficientis.*

182. — Quæritur ultra, qualiter obliget juramentum, quod præstant Medici in Collegiis ex præcepto S. Pii V in Motu proprio anni 1566, *Supra gregem*, non visitandi infirmos ultra tertium diem, nisi certificentur de Confessione infirmi per rescriptum Confessarii? Dicunt *Salm. c. 2. n. 91. cum Sanch. Cajet. Prad. Trud. Leund.*, etc. tale juramentum non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse receptum in Hispania testantur (sicut nec etiam receptum est Neap). Hinc dicunt ibi, tunc Medi-

cum tantum teneri, quando prævidet in infirmo probabile periculum mortis, et simul probabiliter credit eum esse in mortali, vel necessarium esse ut disponat de rebus suis ad solvenda debita, tollendas lites, etc. Ita *Salm. ibid. n. 92 et P. Elbel de Jur. n. 91*; in Diœcesi autem Neapolitana per ultimam Synodum factus est casus reservatus cum excommunicatione, nam antea erat sine excommunicatione; ibi enim *n. 4.* sic dicitur: « Medici, qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies à visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo » Confessario confiteantur, aut alias non deseruerunt, secundum » terminos Constit. S. Pii V et Innocentii XI. » Sed, ut dixi, hujusmodi Constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures Sapientes mihi asseruerunt, quando infirmitas levis est: dum verò periculosa est, viget Constitutio et reservatio. Hinc *Mazzott. de Sacram. Pœnit. tom. 3. p. 287 et p. 560.* loquens de prædicto Casu reservato, ait Constitutionem S. Pii à consuetudine temperatam esse, ut intelligatur tantum de morbis periculosis. Excusaretur tamen Medicus, si per alium moneret infirmum, vel si certè censeret monitionem non profuturam. Dicitur *certè*, nam in dubio tenetur monere. Ita *Elbel dict. n. 89. cit. Sanchez, Benacina, Tamb. etc.* Idem ait *Mazzott. dict. p. 287.* qui addit sufficere testimonium domesticorum, vel ipsius infirmi de Confessione recentè peracta, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico domesticos facile ut suspectos habendos. Vide dicenda fusiùs de hoc puncto in *Tom. VI. de Sacrament. Pœnit. n. 664. et in Praxi Confessar. n. 53.*

185. — « 4. Qui juravit se servaturum secretum, non peccat » contra juramentum, illud detegendo, quando non potest illud » celari absque gravi suo, vel alterius damno, quia ipsa promissio » secreti non videtur obligare, nisi hac conditione, *si non noceat.* » *Sylv. Bonacina, Sanch. Trull. loc. cit. ° (Quoad revelandum » secretum, vide dicenda l. 3. n. 971. v. Hoc.) °* »

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in Congregationibus circa electiones, vel alia, obligant graviter vel leviter juxta nocumentum quod afferre possunt. Ita *Elbel n. 90. cum Henno*, quia obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr. 3. c. 1. n. 42. Croix. l. 3. p. 1. 329. etc.* de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam. Imò, non obstante juramento, teneris ex caritate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, cum juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ita *Croix cum S. Th. Suar. etc.*

« 5. Qui juravit Judici se dicturum quæ novit, non tenetur » revelare occulta. Ratio patet. *Less. Bonac. Trull. loc. cit.*

« 6. Qui juravit se soluturum debitum intra mensem, non » tenetur intra illum vi juramenti solvere, si à creditore termi- » nus solutionis prorogetur; quia cum hic cedat juri suo, cessat » obligatio promissionis, et consequenter juramenti. *Azor, Bon. » Trull. l. c. n. 18. »*

184. — Quæritur 1. utrum qui promittit concubinæ cum juramento, se aliam non cogniturum, teneatur ad illud? Negant *Dian. cum Fag.* Quia finis talis promissionis fuit pravus, nempe conservandi amicitiam, et quia tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmant probabilius *Salm. v. 2. cum Sanch. et Prad.* Quia ex regula generali impleri debet juramentum semper ac impleri possit sine peccato; occasio autem illa venit per accidens.

185. — Quæritur 2. utrum promissio prodiga cum juramento obliget? Affirmant alii ap. *Salm. v. ib. n. 71.* Sed probabilius negant *Salm. dict. loc. Sot. Suar. Trull. etc.* Quia talis promissio saltem est leviter mala, et ideo juramentum, cum non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. Non est, juris in 6. Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Salm. n. 78.* Vide dicenda de *Matr. l. 6. n. 851. v. Cum autem.*

186. — Quæritur 3. utrum qui promissit se rediturum ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti? *Prima sententia* negat, quia esset actio mala sponte morti se offerre. Ita *Navar. Man. c. 12. n. 18. et Vasq. Nav. Pont. Covarr. Tamb. Reg. ap. Salm. c. 2. n. 74. Secunda sententia* multo probabilior affirmat quia, posita promissione, redire esset opus virtutis. Ita *Tolet. l. 4. c. 22. n. 2. Suar. l. 2. c. 10. n. 14 et 15. Less. l. 2. c. 42. n. 28 et Salm. n. 75.* (licet primam vocent probabilem) cum *Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. etc.*

Parentes, aut Domini, jurantes se punituros filios, vel famulos, raro peccant, si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam sunt emendati, aut emendationem promiserunt; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potius de vindicta inordinata. Ita *Laym. n. 9. c. 14. Anacl. D. 2. n. 22 et Elbel n. 87.* cum *Gob.* aliisque satis communiter. Additque *Elbel* plerumque talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantum terrendi; vide dicenda *n. seq. 187 ad IV.*

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit.

187. An excuset mutatio circumstantiarum? — 188. An excuset cessatio causæ finalis?

187. — « RESP. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus » colliguntur, à *Tol. et Caj.* recensentur isti. I. Si, quod bonum » erat tempore juramenti, propter circumstantias postea fiat » illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris boni, vel melius » sit omitti quàm impleri. *Sanch. c. 14. ° (cum Salm. c. 2. » n. 65.) °* II. Si juramentum mates in opus aliquod apertè » melius et Deo gratius; id enim quisque per se potest, ut habet » *Tol. c. 13.* Excipe tamen semper, si quid in hominis commo- » dum jurasses: nec enim Deus illum vult defraudari. III. Si

» notabiliter mutetur status rei, ut si verb. grat. jurasses aliquem
 » punire justa punitione, is autem supplex veniam peteret, et
 » ageret pœnitentiam, posses ei sine perjurio condonare; quia
 » juramentum obligabat, servato eodem statu, in quo eum non
 » pœniteret. *Laym. c. 9.* (Vide mox infra v. Non tenetur.)
 » IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, maximè si magis
 » illius destructiva; ut si verbi gratia ex correctione impœni-
 » tentis filii notaretur is magis destruendus quàm emendandus,
 » aut sit turbanda familia, sint secururæ rixæ cum uxore, et sic
 » præstet non corrigere. *Regin. l. 18. c. 56. Bon. l. c. 14.* (Hinc,
 » si pœna quam minatur pater, parum conducat ad correctionem,
 » ipse non tenetur implere rem juratam, saltem non sub gravi. *Salm.*
 » n. 63. cum *Soto*, etc. *Sanch. Excusatur autem ab implendo jura-*
 » *mento, qui jurat comminatorie ex ira, vel non serio, ut solent*
 » *pueri. Salm. n. 61 et 63. cum Bon. et Cajet. Vide dicta n. 186 in*
 » *fine.)* V. Si ita ferant conditiones illæ, quas in quovis pro-
 » missorio juramento tacitè subintelligi natura et DD. docent.
 » Tales autem sunt, ut *Laym. dicit (sup. c. 9.)* 1. si potero;
 » 2. salvo jure Superioris; 3. nisi res notabiliter mutetur.
 » (Quid si superveniat circumstantia non prævisa? Vide dicta
 » n. 180. v. In omni:) 4. nisi obligatio tollatur. De quo sequens
 » Dubium.

Non tenetur quis implere juramentum, quando supervenit notabilis mutatio, v. gr. periculum mortis, infamiæ, vel alterius gravis damni, quia non censetur in tali casu voluisse se obligare, cum per mutationem tunc res sit diversa à promissa. In dubio autem, an mutatio sit notabilis, tenetur. *Palau tr. 15. D. 1. p. 20. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 34. et Salm. de Jur. c. 3. n. 20. cum Trull. Leand. etc. Vide de Voto n. 225.*

Sed dubium est num sit de se sufficiens illa mutatio, etiam non notabilis, qua tamen prævisa, ille juramentum non emisisset? Prima sententia affirmat ex *S. Thom. in 4. dist. 48. q. 1. art. 3. q. 1. ad 1.* qui sic docet: *Id liberare à voti, vel juramenti obligatione, quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio quia intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic interpretatur. Ita *Navar. Man. c. 18. n. 7. Sylvestr. v. Votum, 2. q. 17 in fin. Molina to. 2. de Just. D. 272. coll. 2 et 7. item S. Anton. Henr. etc. ap. Salm. d. c. 3. n. 21.*

Secunda sententia tenet eam non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illa quæ jam facta est. Ita *Suar. l. 4. c. 9. n. 8. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 22. Pal. tr. 15. D. 1. p. 20. n. 3 et Salm. ib. n. 22. cum Sot. Cajet. Val. etc.* Meritò tamen dicunt non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imò ipsimet cum *Salm. c. 1. n. 152.* censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si à principio cognita fuisset, jurans non promisisset; quod utique cum prima sententia cohæret. Vide de Voto n. 226.

188.— Adde quod cesset obligatio juramenti, aut voti, si cesset causa finalis illius, v. gr. promisisti pauperi eleemosynam,

sed ille postea fit dives; promisisti non ingressurum te talem domum ob periculum, sed illud cessat: promisisti peregrinationem ob salutem patris, sed ille moritur, et similia. Ita *Sanch. l. 42. Suar. 2. de Voto c. 18. n. 3. Bon. D. 4. q. 2. p. 3. §. 2. n. 10. Pal. tr. 15. D. 9. p. 20. n. 1 et Salm. c. 3. n. 16. cum Prado, Trull. Tamb. etc.* Secus verò, si cessat causa tantùm impulsiva. *ibid.*

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irrationem, dispensationem, commutationem et remissionem.

189. Quis possit irritare juramenta? Et quis dispensare? — 190. An dispensans in votis possit et in juramentis? — 191. De Commutatione et Relaxatione juramenti? — 192. Quid, si juramentum sit factum in favorem tertii? — 193. An possit remitti ab ipso tertio? Appendix de adjuratione, et præcipue de adjuratione Dæmonum.

189.— « RESP. De hoc ex conditionibus jam positis, et potestate Superiorum in suos, ac suorum vota, à *Laym. hic c. 11.* et aliis communiter hæc traduntur.

« 1. Quod spectat ad irrationem, irritare et annullare potest juramentum omnis Superior, maritus, aut dominus, qui, et quomodo irritare possit suorum vota, habet *Sanch. c. 69. n. 7. Suar. Azor. Fill. l. 25. c. 9. p. 17. dub. 6. V. Caput sequens ex n. 227.*

« Possunt et iidem irritare juramenta promissoria facta in gratiam hominis, quotiescumque ipsam promissionem, seu contractum infirmare iis concessum est.

« 3. Quoad dispensationem, quicumque habet potestatem ordinariam, vel delegatam, vel privilegium dispensandi in votis, potest in iisdem dispensare, etiamsi jurata sint.

190.— Quæritur hinc, an qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis? Prima sententia probabilis negat, quia vinculum voti et juramenti diversum est; et ideo ex stylo Curiae facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ita *Less. l. 2. c. 42. n. 6. et Sanch. Bon. Azor. ac Led. ap. Salm. de Juram. c. 3. n. 3. Secunda verò sententia non minus probabilis affirmat, quia juramenta præstita soli Deo, licet sint vincula diversa à votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento l. *Tantum. ff. de Seruo corrupto*, ubi: *Dispositum in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero.* Illa autem specialis concessio quoad juramenta ex Stylo Curiae fit ad majorem cautelam. Ita *Salm. d. n. 4. cum Caj. Pont. Suar. Pal. Trull. Dian. Prad. Arag. etc.* Sed hoc non obstante, prima sententia negativa omnino est tenenda, nam obligatio juramenti jam contracta, cum sit certa et prævaleat, auferri non valet per dispensationem tantùm pro-*

habilitate validam. Aliter autem dicendum videtur quoad juramenta facta homini, quando obsunt bono communi; imò hujusmodi juramenta sunt per se nulla: vide dicta n. 177.

191. — « 4. Quoad commutationem, eadem est ratio, quæ de dispensatione.

« 5. Quod attinet ad remissionem, sive relaxationem, juramentum factum in favorem hominis, non potest relaxari, nisi ab eo cui factum est, aut cui is, et promissa materia subjecta est.

« 6. Et is quidem potest remittere, etsi talis favor ei juratus esset propter Deum, v. gr. si quis per Deum jurasset pauca percussæ eam ducere, potest ipsa juramentum illud relaxare, ut habet *Nacarr.* et alii, contra *Sotum* et *Sylo.* quia, licet juramentum principaliter factum sit propter Deum, quia tamen executio est in favorem hominis, ab hominis etiam voluntate dependet.

« 7. An etiam civilis potestas relaxare possit juramenta suorum subditorum in temporalibus, quando justa causa subest, v. gr. quia metu vel alia injuria extorta sunt, controversitur. Alii negant, alii aiunt apud *Laym.* Probabile est, quod docet *Sanch.* l. 3. c. 12. cum *Suarez*, non posse eam relaxare directè, sicut potest Ecclesiastica, quando dispensat, sed tantum indirectè, v. gr. ratione materiæ, vel supplendo vicem ejus cui juratum est, et qui remittere debebat. Plura ad forum externum spectantia circa juramentum vide apud *Laym. supra c. 11. Bon. l. c. »*

192. — Pro majori claritate dicendum I. quòd, si promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondum acceptata sit, non sit obligatio illam implendi, et revocari possit; quia juramentum tunc est accessorium, et sequitur naturam promissionis; secus autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est: Vide *Salm. de Juram. c. 2. n. 56. cum Suar. Less. et fusiùs de contract. c. 4. n. 70.*

Dicendum II. quòd, si talis promissio sit acceptata à tertio, cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiam à pontifice relaxari possit. Est adhuc commune ap. *Laym. de Jur. c. 11. n. 25. cum S. Th. 2. 2. q. 80. art. 9. ad 3. Tamb. l. 3. c. 7. §. 3. n. 3. Salm. c. 2. n. 68. Croix l. 3. p. 1. n. 358.* Et hoc, etiamsi juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, ut dicit *Croix ibid. cum Sanch. Suar. Less. Lug. Dian. Moya, etc.* semper ac per acceptationem sit tertio jus acquisitum. Sed de hoc juramento principaliter in Deum emisso magna vertitur questio, circa quam vide dicenda c. 3. de *Voto num. 255.*

Limitatur tamen Dictio II. mox lata in tribus casibus. I. Si jurans sit subditus, et juramentum sit circa ea quæ Superiorum potestati subduntur, ut docet *S. Th. l. c.* Ideo pontifex irritare potest omnia juramenta circa Beneficia, Officia Ecclesiastica, etc. Parentes etiam possunt irritare juramenta impuberum, non verò puberum circa res proprias ipsorum; Tutores pupillorum; Superiores Religiosorum; viri uxorum circa bona dotalia; Domini Servorum. Vide omnia ap. *Salm. c. 3. ex n. 4. cum Bus. num. 2. (V. Not. I, p. 395.)*

Lim. II. Si juramentum non posset servari sine damno communi, prout esset juramentum non denuntiandi, non accusandi, etc. vel super contractu à lege vetito, v. gr. solvendi pœnam, si quis resiliat à sponsalibus: quod prohibetur *cap. Gemma. de spons.* (An etiam solvendi perdita ludo prohibito, ut dicunt *Salm.* Vide dicenda de *Ludo tract. 5. de Cont. Dub. 13.*) Talia juramenta veriùs relaxatione non indigent cum de se sint nulla, juxta dicta n. 177. v. *Aliter.* Esto tamen essent valida, ab Ecclesia relaxari possunt. *Salm. ibid. n. 6. cum Sanch. Pal. et Guttier.* Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solum Pontifex, sed etiam Episcopi, Capitula Sedibus vacantibus, et alii jurisdictionem Episcopalem habentes, ut *Salm. n. 7 et 8.* et etiam Confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiam talia juramenta relaxare, ut *Bus. n. 3 et Salm. n. 9. cum Rodr. et Ledesm.*

Lim. III. Si juramentum sit dolo, aut metu extortum; tunc enim etiam ab iisdem, ut supra, relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes; etiamsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali, *Salm. n. 7. cum Suar. Sanch. Pal. Mol. Arag.* Imò hoc currit, etsi promissio non est indebita, puta de solvendo debito vero; sed juramentum injustè sit extortum; et etiamsi extorqueatur juramentum metu *leoi,* saltem pro foro interno, ut *Salm. n. 8. cum Sanch. Suar. et Pal. ex c. Scilicet, et c. Accepta de Restit. spol.* ubi solum juramentum omnino spontaneum relaxari nequit.

195. — Certum autem est quòd juramentum in favorem tertii possit liberè ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 2.* Sed questio est an juramentum factum in favorem tertii cesset ex illius remissione, etiamsi promissio principaliter sit facta Deo? Negat *S. Th. ibid.* nisi apposita sit conditio, scilicet, si ita videbitur ei cui promittitur; Et idem tenent *Salm. c. 3. n. 10.* generaliter loquendo cum *Sot. Sylo. Sanch. Bon. Pal. etc.* E converso *Bussemb. hic n. 6. cum Nao. et Croix l. 3. p. 1. n. 358. cum Gob. Tamb.* probabiliter tenent cessare obligationem. Ratio, quia licet promissio sit facta Deo, fuit tamen semper facta dependenter à voluntate hominis, cui juratum est, scilicet, si ille non remittat executionem. Et hanc quoque sequuntur *Salm. n. 14. cum Sanch. Pal. Trull. Prad. Fag. Leand. etc.* contra *Sot. Sylo. etc.* semper ac, licet juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, promissio tamen tota cedat in favorem partis, puta, si quis intuitu pietatis juret huic Ecclesiæ Calicem se daturum, huic pauperi eleemosynam, hanc Religionem se ingressurum. An autem juramentum, vel Votum *Perseverantiæ,* quod emitti solet in aliquibus Congregationibus, possit relaxari, vel in eo dispensari ab Episcopis, sine Congregationis consensu? Vide dicenda n. 255. *infra.*

APPENDIX

DE ADJURATIONE.

I. ADJURATIO est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum, ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omit-tendum. Ita *S. Th.* 2. 2. q. 90. art. 1. Alia autem est *Solem-nis*, quæ fit à Ministris, et modis ab Ecclesia constitutis; alia *Privata*, sine hujusmodi solemnitatibus. Item alia est *Deprecativa*, prout fuit illa Principis Sacerdotum: *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, etc.* *Matth.* 26. Alia *Imperativa*, quæ competit tantum Superioribus erga subditos, et Exorcistis erga Dæmones.

II. Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet I. *Veritas*, id est, ut adjurans verè intendat assequi quod petit, et verà sit causa ob quam petit; Carentia autem hujus veritatis rarò erit plusquam venialis, nempe si fictus pauper per Deum petat eleemosynam, ut dicunt *Sanchi. Dec. l. 2. c. 42. n. 5. Sponer de 2. Præc. c. 1. n. 163. Elbel Conf. 6. n. 153.* II. *Justitia*, ex cujus carentia certè graviter peccaret rem petens graviter malam, ex communi DD. Quid, si rem petat leviter malam? Tenent esse veniale *Salm. de 2. Præc. c. un. n. 4. Sponer n. 165. cum Suar. Bonac. Sanch. et Tab.* Sed melius *Elbel n. 97.* dicit esse mortale, quia satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope Divinæ auctoritatis. Vide dicta *n. 146. v. 5. Venialiter.* III. *Judicium*, id est debita discretio, cujus carentia certè non est nisi venialis.

III. Tantum creaturæ intellectuales possunt directè adjurari, ut Homines et Dæmones. Indirectè autem etiam irracionales, ut sal, nubes, locustæ, etc. adjurando vel Deum, ut earum usus nos adjuvet; vel Dæmones, ut per eas desistant nocere, prout docet *S. Thom. 2. 2. q. 90. art. 3. cum aliis communiter.*

IV. Privatim omnibus quidem licitum est adjurare; solem-niter autem tantum Ecclesiæ Ministris ad id constitutis, et cum Episcopi expressà licentia. Ita communiter *Salm. cum aliis, ca. Luc. c. 10. v. 19.* « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. » Et ex *Marc. c. 16. v. 17. In nomine meo Dæmonia ejiciant.*

V. Præsertim autem circa *Adjurationem Dæmonum*, duo præcipuè hic sunt notanda. I. Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non verò deprecativa. II. Ut fiat tantum ad amovenda damna et vexationem obsessi, non autem ad vanitatem et curiositatem; hinc dicunt DD. communiter cum *Salmanticens. de 2. Præc. cap. un. num. 55.* non posse excusari à peccato gravi, qui multos sermones inutiles haberet cum Dæmone obsidente.

Sed quæritur 1. an sit mortale quærere à Dæmone unam vel alteram rem curiosam? Affirmat *Palau*, quia tunc Exorcista potius videtur deprecativè quærere, quam imprecativè. Sed probabilius est tantum veniale, si revera adjuratio fiat imperativo

modo. Ita *Sanchez, Dec. l. 2. c. 42. n. 25.* item *Cajet. Saar. Nav. Sol. communiter cum Salm. n. 55 et 56.*

Quæritur 2. de quibus liceat Exorcistis Dæmonem interro-gare? Licet quidem interrogare de omnibus, quæ ad ejus expul-sionem conducant. *Salm. n. 57. cum S. Thom. et communi.* Hinc possunt quærere numerum et nomina eorum qui in obsessio habitant, et à quanto tempore, ut habetur in Rituali Romano: item causam sui ingressus, item signum sui egressus, ut com-munissimè contra *Sotum* permittunt *Sanch. n. 28. Salm. cum Pal. Del Rio, Trullenchi, etc.* An autem liceat quærere impera-tivè à Dæmone manifestationem alicujus veritatis? Negat *Elbel Conf. 6. n. 156.* quia (ut ait) non videntur Ministri aliam ha-bere potestatem, nisi interrogandi tantum de iis quæ ad eum expellendum conferunt. Sed probabilius et communissimè affir-matur licere, si id conducat ad Divinam gloriam. Ita *Sanch. n. 24. ac Cajet. Sol. Con. Tab. etc. cum Salm. n. 59.* Atque expres-sè hoc docet *D. Thom. 2. 2. q. 95. art. 4. ad 1.* ubi ait: « Aliud » autem est inquirere aliquid à dæmone sponte occurrente, quod » quandoque licet propter utilitatem aliorum, maxime quando » Divina virtute potest compelli ad vera dicenda. Et aliud est » dæmonem invocare ad cognitionem occultorum acquirendam » ab ipso, quod certè malum est. »

Quid, si dæmon assignaret pro causa sui ingressus, obsessum invalide fuisse baptizatum, an hic rebaptizandus esset sub con-ditione? Ex una parte videtur negandum, quia nulla dæmoni præstanda est fides. Ex alia videtur affirmandum, quia dæmon ex vi Exorcismi tenetur patefacere veritatem. In hac difficultate rationabiliter opinantur *Salm. n. 6.* hunc non esse rebaptizan-dum, nisi aliunde adsint validæ conjecturæ non accepti bap-tismi, nempe si baptizans fuerit maleficus, vel hæreticus, vel mu-liercula parum instructa, vel acer inimicus Parentum baptizandi qui dixerit, se velle ulcisci, et similia.

Exorcista autem, ut obsessus verè liberetur, sedulo curet u-sequentia observet. 1. Prius bene exploret, an ille revera obsi-deatur à dæmone. 2. Muniat se Fide, fiducia et Charitate; insuper et oratione, et jejunio, et maxime humilitate; aliàs parum proficiet. Dicunt tamen *Salm. n. 7.* Exorcismum suam vim ha-bere, etiamsi fiat ab eo, qui est in peccato. 3. Inducat obsessum ad Confessionem, confidentiam et orationem. 4. Utatur Exor-cismis in Ecclesia Romana, vel saltem in sua Diocæsi approbatis. Utatur etiam invocatione nominum Jesu, Mariæ, et item signo Crucis ac Reliquiis Sanctorum; aut Aqua benedicta, Agno Dei, etc. 5. Caveat, ne cum dæmone jocetur, sed potius pauca proferat, et non permittat ei plura loqui, sed imperet tacere. 6. Caveat etiam, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum dæmonis confu-giat ad Magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen dæmo-nem dicere, an ibi sit ob maleficium; et ut signa malefica reddat, vel revelet. 7. Regulariter Exorcismum faciat in Ecclesia, januis apertis, nisi honesta adsit causa (ut dicitur in *Rit.*) ut fiat domi

8. Excludat mulieres, pueros et viros otiosos, quorum modica fides expulsionem obstare potest. 9. Repetat pluries comminationem et verba, quibus observat dæmonem magis angere, semper augendo pœnam. Demum advertat, nulla adesse signa infallibilia egressis; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit à molestiis immunitis; item dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, vel halitus valde fœtidus: item magni clamores, qui ibi audiantur; item si obsessus remaneat in terram dejectus et quasi mortuus, ac similia. Probabilius autem non licet concedere dæmoni, ut invadat aliud corpus hominis, vel bestiæ, ut exeat ab energumeno, sicut ille promittit, ut censet *Elbel n. 167. cum Bonac. Tamb. et aliis contra Pal. etc.*

Communiter autem dicunt DD. Exorcismos habere vim infallibilem expellendi dæmones tanquam ex opere operato. Ita *Sporer de 2. Præcept. n. 167. Sanch. dict. c. 42. n. 16. Pal. p. 4. n. 19. Elbel n. 160. et Salm. n. 17 et 22. cum Cajetan. Sot. Trullench. etc.* Nec obstat, quod plures Exorcismi effectum non habeant: nam ut dicunt *Salm.* semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non complete, saltem imperfecte, vires dæmonum attenuando. Vide alia apud *Del Rio*, fusè de hac materia tractantem.

CAPUT III.

DE VOTO.

DUBIUM I.

Quid sit Votum, et quotuplex.

194. Quid est Votum? — 193. Quotuplex est Votura?

194. — «RESP. 1. Est promissio facta Deo, deliberatè, de bono possibili et meliori. *S. Th. 2. 2. q. 86. Vid. Sanch. et Laym. l. 4. t. 4.* Unde patet, quod Votum sit actus patriæ soli Deo debitus. Quare, dum vovemus quædam Sanctis, sensus est voveri ea Deo in honorem simul Sanctorum (*Ut ex communi acceptione Ecclesiæ, Salmant. de Voto, c. 1. n. 29.*)^o, sicut templa et altaria ædificamus Deo in eorundem honorem. Porro ex singulis particulis datæ definitionis multi casus resolvuntur, quos, ut vitetur confusio, et consulatur memoriæ, separatis dubiis proponam.

195. — «RESP. 2. Dividitur Votum I. in *Absolutum* et *Conditionatum*. Illud est quod fit sine ulla conditione; ut voveo eleemosynam: hoc autem quod fit cum conditione, ita ut, nisi hac posita, non exurgat obligatio; ut voveo eleemosynam, si sanitati restituar, vel (quod dicitur Pœnale) voveo facere disciplinam, si hoc fecero. II. In *Solemne* et *Simplex*. Illud est, quod ut tale acceptatur ab Ecclesia, et sunt hæc duo: votum castitatis quod majoribus Ordinibus annexum est, et

votum professionis religiosæ. Simplex autem votum est omne aliud, quod talem solemnitatem non habet. Ubi sciendum, quod votum solenne reddat personam jure inhabilem ad contractus, vel actus contra votum, ut ad matrimonium, vel dotum minium honorum habendum. Vide infra *l. 4. c. 1. in tract. de statu relig.* Simplex autem tale votum v. g. castitatis (excipio quod in Societate JESU emititur post Novitiatum) aut ingrediendæ Religionis, etsi reddat contractum, v. g. matrimonium, illicitum, non tamen invalidum. Vide infra *lib. 6. de Matrimonio. III. In Reale et Personale*. Illud est, cum pecunia, vel alia res externa pretio æstimabilis promittitur, ut calix, elemosina: hoc autem, cum aliqua hominis actio, vel cessatio ab actione, ut votum jejunii, peregrinationis, abstinentiæ à lusu. His aliqui adjungunt Mixtum ex utroque, ut si voveas peregrinationem cum oblatione alicujus rei. Vide *Lessium l. 2. cap. 40.*

DUBIUM II.

Quæ requiratur Voti deliberatio, et intentio.

196. Quæ Deliberatio requisita ad Votum. — 197. De Voto emisso ex metu. — 198. De Voto emisso ex errore. — 199. An obliget simplex propositum? — 200. An ad votum sufficiat promissio implicita? — 201. Quale propositum voluntatis requiratur ad votum? Hinc plura requiruntur, et I. An teneatur ad votum, qui positive noluit promittere, et se obligare? II. Qui non habuit animum implendi? III. Qui negativè noluit se obligare sciens obligationem voti? Qu. I. Quid, si nesciens? Qu. II. Quid, si quis voluerit promittere, et positivè noluerit se obligare? Qu. III. Quid, si quis dubitet, an se voluerit obligare, vel an noverit obligationem voti? Quid, si dubitet, an fecerit propositum, aut votum?

196. — «RESP. Cum voti obligatio sit gravissima, requiratur intentio, deliberatio et libertas perfecta, qua quis liberè et directè in se voluerit promittere, cum animo se obligandi. Ita Doctores communiter. *Less. Bon. d. 4. q. 2. p. 1.*»

Unde resolves:

« 1. Ætas et usus rationis ad vovendum, ea sufficit, quæ satis est ad peccatum mortale perfecto actu humano et directo in se volitum. Excipe tamen votum solenne Religionis, quod invalidum est ante certam ætatem.

« 2. Non obligat votum factum cum semiplena animadvertione, vel deliberatione: v. gr. ex repentino animi motu, vel consuetudine, lingua mentem præveniente, vel ex calore iracundiæ rationis usum auferente. *Azor. Sanch. Trull. l. 2. c. 2. d. 1.* Ubi notat non esse sufficiens indicium, quod defuerit præfata ratio, vel deliberatio, si voventem, facto voto, mox pœniteat: item motum iræ rarò, et vix unquam impedire usum rationis. (*Hinc videndum, an adsint aliæ circumstantiæ ad-*

» *junctæ*. Vid. *Salm. c. 1. n. 11. Peccat autem, saltem venialiter, qui levi consideratione emittit vota magni ponderis, Salm. n. 13. Licet inde ad ea sit obligatus n. 14.* »

» 3. Quod, si is qui scit se vovisse, dubitet an eum sufficienti de- liberatione, et usu rationis, ob defectum ætatis, si quidem » voverit ante septennium, votum non obligat, nisi constet de » sufficienti rationis usu; quia eum in tali ætate non vovisse jus non » præsumit, et possessio stat pro libertate. Si verò post septennium » voverit, obligat; quia possessio est pro voto, cum præsumatur » usus rationis, nisi constet oppositum. Si denique dubitet, utrum » ante, an post septennium voverit, eum teneri voto vult *Salm. » et Pal. negat Diana etc.* » (*Sed probabilius Sanch.*) »

In quocumque autem dubio, an defuerit plena deliberatio, valet votum, *Sanch. c. 1. n. 147. cum Suar. Sanch. Pal. etc.* Item in dubio, an vovens emisit votum metu coactus, vel an metus fuerit gravis, *Salm. ib. cum Bon. et Trull.* Secus in dubio, an materia fuerit honesta, vel possibilis; quia tunc votum nondum possidet locum; *ibid. cum Pal. Sanch. et Suar.*

4. Vota facta in ebrietate, etiam ante prævisa, et sic volita in causa, non sunt valida, cum non sint volita in seipsis, nec directè: bonum autem non consurgat, nisi ex integra causa, quamvis ad peccatum salis sit voluntarium indirectè et in causa. *Laym. l. 4. t. 4. c. 1. n. 4.*

197. — « 5. Vota facta in metu non incusso ad hoc ipsum, ut » votum extorqueretur, valida sunt, quia sunt simpliciter volun- » taria et deliberata. » (*Sicut etiam valida sunt vota facta ex » metu intrinseco, aut justè incusso. Salm. c. 1. n. 161. ex c. 1 et » 2. de Adult.*) » Facta autem in metu injustè incusso, ad ipsum » votum extorquendum, invalida sunt ex communi, non quia non » sunt voluntaria, sed quia vel Jus ea irritat, vel Deus non » acceptat, ne det vim injustæ coactioni; idque, sive metus sit » gravis, sive levis; dummodo quis formaliter ex solo tali metu » voveat. *Suar. de Voto lib. 1. c. 8. Fill. t. 26. c. 1.* »

Sed quæstio hæc est, an votum emissum ex metu gravi, injustè incusso, sit invalidum, saltem ex jure Ecclesiastico? *Prima sententia* negat cum *Suar. tom. 3. de Relig. lib. 6. c. 14. n. 6 et t. 2 de Voto c. 8. n. 5. Sylo. v. Metus. 8. fin. et v. Votum 2. q. 12. Pontius lib. 7. c. 19. Pal. t. 3. tract. 15. D. 1. p. 8. n. 13. et probabiliter Pal. Bas. Sylo. et merito probabile vocat Bon. et Trull. apud Salm. c. 2. n. 63. Excepto tamen voto solemniter emisso in Professione Religiosa, quod certè est nullum ex c. *Prælatum. De iis, quæ vi, etc. Secunda* probabiliter affirmat, ut *Busemb. et Sanch. lib. 4. c. 3. n. 11. Less. l. 2. cap. 40. n. 18. Azor. p. 1. lib. 11. cap. 56. quæst. 6. Nav. cap. 12. n. 52. ac Salm. ibid. n. 164. cum Trull. Bon. Val. Sot. etc. ex c. Ad audientiam de iis, quæ vi, etc. Ubi dicitur: Debere carere robore firmitatis, quæ metu sunt. Ex cap. Cum locum de Spons. ubi: Cum locum non habeat consensus, ubi metus, vel coactio intercedit. Excipitur tamen, si metus justè illatus fuerit, ex cap. 1 et 2. de Adul. Vide Salm. n. 161.**

Utrum autem votum, ex metu levi injustè emissum, sit invalidum? Affirmat hic *Busemb. cum Suar. et Fill. Item Nao. et alii plures ap. Sanch. Dec. lib. 4. c. 3. n. 24.* Ratio (ut dicunt) quia ideo metus irritat votum eò quòd plenam consensùs libertatem auferat: Ergo metus quoque levis irritabit, quando eandem libertatem aufert, et causa est, ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat *Sanch.* Sed probabilior est sententia opposita, quam tenet *Sanch. n. 24. cum Sot. Val. Sa. Azor. etc. ac Salm. c. 1. n. 161.* qui vocant communem, et probant ex c. *Prælatum de iis quæ vi etc.* Ratio, quia non censetur causa rei tam gravis, prout est votum, levis metus, qui de facili rejici potest, ut pariter dicemus de *Contract. n. 718.*

198. — « 6. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit circa » substantiam materiæ promissæ, vel circa conditionem substan- » tialem, vel circa finem, sive rationem formalem, ac motivum » vovendi, votum nullum est » (*Cum Salm. cap. 1. n. 155.*) » ut » v. gr. 1. Circa substantiam, si quis voveret certum aliquem » suum calicem, quem putat argenteum, cum sit aureus: vel se » ingressurum certum Monasterium, putans esse Ordinis Sancti » Benedicti, cum sit Cartusianorum. 2. Circa conditionem sub- » stantialem: si quis v. gr. voveret se ingressurum Monaste- » rium, ubi putaret religiosas disciplinam et essentialia reli- » gionis servari accuratè, et tamen non ita esset: vel si voveret » peregrinationem ad limina Apostolorum putans, ea tantum » distare centum milliariibus, cum tamen distarent trecentis. » 3. Circa causam finalem: si quis v. g. voverit aliquid in gratiarum » actionem pro sanitate parenti reddita, et is re ipsa non fuisset » ægrotus, vel esset mortuus. » (*cum Salm. c. 1. n. 158 et c. 3. » n. 15 et 16.*) » Et ratio nullitatis talium votorum est, quia hæc » deficit liber consensus, qui non fertur in incognitum, et nihil » tam est contrarium consensui, quam error. *Fill. t. 25. c. 1.* »

Certum est, quòd error circa substantiam invalidet votum, etiãsi fuerit concomitans, id est, non dans causam voto: putà, si adhuc, errore cognito, tu vovisses. Ita *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 18. n. 6 et Dec. l. 3. c. 11. n. 43.* Et etiãsi talis error fuerit quantumcumque crassus. *Sanch. ibid. de Matr. n. 7.* Et certum est etiam, quòd invalidet votum error circa circumstantias substantiales, id est, quæ pertinent ad substantiam rei promissæ, juxta exempla à *Busemb.* hæc posita. Secus verò, si error, licet dederit causam voto, sit circa condiciones, quæ substantiam rei non afficiunt, putà, si quis voveat dare elemosynam pauperi putato probro, amico, tenetur dare, etsi postea cognoscat improbum, inimicum, quamvis, his cognitis, antea non vovisset. Ita *Salm. de Voto c. 1. n. 156.* Aliter, ut dicunt, quot contractus, quot matrimonia, quot Professiones, quot Ordinationes infringi oporteret, si pateret aditus ad eas annullandas propter circumstantias accidentales, præter substantiam non prævisas? Citant *Salm. pro se Sot. Less. cum Sanch.* At non bene, quia *Sanch. loc. cit. Dec. lib. 4. c. 2. n. 11.* Adhæret *Busembao*, qui *supra*,

n. 175. dicit probabiliter cum *Suar.* quod invalidet juramentum (et idem est de Voto) error etiam circa circumstantias accidentales, si hæc sint magni momenti, et si, ipsis cognitis, juramentum emissum non fuisset. Et hoc quoad contractus jam probabile putant *Salm. de contract. c. 1. n. 21.* Ideoque quoad vota etiam probabile videtur. Vide dicenda n. 226

« 7. Vota, quæ emittuntur post Novitiatum, in quocumque approbato Ordine, instar matrimonii carnalis, non sunt irrita ob ullum errorem, nisi solum substantialem circa substantiam.

« 8. Si error circa conditionem substantialem sit de re parvi momenti, non redditur votum irritum: ut si iter peregrinationis, quam quis vovit, sit paulo longius, quam putabatur, quia parum reputatur pro nihilo. Item si error sit tantum circa causam impulsivam, valet votum * (*Salm. cap. 1. num. 158.*)^o, quia illa est tantum causa secundaria, qua seposita, actus est sufficienter voluntarius secundum substantiam. Neque talis error in cæteris contractibus actum vitiat: v. gr. vovit aliquis peregrinationem Romam studio colendi Deum, et simul etiam habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem quem putavit esse Romæ, quem etsi intelligat deinde isthuc non esse, non ideo desinit obligari voto. Et ex his patet, quomodo intelligendum sit, quod dici solet, vota non obligare ultra intentionem voventis. *Sanch. lib. 4. c. 2. Less. c. 4. d. 2.*

199. — « 9. Ad votum non sufficit nudum propositum, licet firmissimum: quia, qui tantum proposuit, non tenetur sub peccato præstare: qui autem promisit, obligatur sub peccato, et nisi præstel, agit contra fidem Deo datam. *Bon. p. 1. Laym. loc. cit.* »

An negligens propositum bonum, peccet venialiter saltem? Affirmant *Less. Pal. etc. apud Salm. de Vot. cap. 1. n. 17.* ob inconstantiam sine causa tunc intervenientem. Negant tamen *Busemb. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 2. n. 21. cum Sot. Arag. Azor. et Salm. n. 18. cum Dic. Pal. Suar. Tol. etc.* quia (dicunt) defectus constantiæ de se non est culpa, nisi præceptum adsit. Utraque est probabilis.

200. — « 10. Ad votum aliquando sufficit promissio implicita, ut patet in susceptione Ordinum sacrorum, ubi, licet non dicatur, voveo, vel promitto castitatem, votum tamen hoc fit implicitè, hoc ipso, quo sciens, Ecclesiam annexisse iis Ordinibus istud votum, eos suscipis. An verò, si quis planè id ignoraret, adhuc censeretur vovere ex implicita intentione, dubium est. Aliqui aiunt, aliqui probabilius negant, dicuntque talem teneri ad castitatem, non ex voto, sed ex Ecclesiæ præcepto. *Sanch. de matrim. l. c. d. 87. n. 23. Bon. c. 2. p. 1. et commun.* (Sed censet *Laym.* probabilius teneri ex præcepto Ecclesiæ ad votum emittendum. Sed vide de hoc dicenda de *Sacr. Ord. lib. 6. ex n. 806.*)^o »

201. — « Si quis haberet intentionem promittendi quidem,

» sed tamen se non obligandi, nullum esset votum, secundum *Nao. Sylo. Sanch. n. 27. Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 6. Bon. et alios contra Caj.* quia talis non vult vovere, cum apponat conditionem contra substantiam actus. Unde *Lugo d. 24. de Just. sect. 1. et alii* contendunt, talem non posse dici promittere. Verùm videtur esse quæstio de nomine. Si verò haberet animum vovendi, et se obligandi, non tamen implendi, tunc etiam graviter peccaret, et votum esset validum. *Sanch. Fill. Bon. p. 1. n. 14. Laym. etc.* »

Plura hæc distinguere oportet, et I. Si quis vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi, certè votum est nullum, ut *Salm. tract. 17. c. 1. n. 19. cum S. Thom. et communi.* II. Si vovens habeat animum promittendi, et se obligandi, sed cum intentione non implendi, dicendum est teneri ad votum, ex communi sententia, quam docent *Less. l. 2. c. 40. n. 7. Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 23. et Salm. n. 21. cum Suar. Caj. Azor. Bon. etc.* contra *Valent.* Ratio, quia obligatio voti non pendet ab intentione implendi, sed à voluntate se obligandi, quæ jam adest. III. Si vovens habeat animum promittendi, et implendi, sine tamen animo positivo se obligandi, tunc si iste satis sciat obligationem voti, sed ad eam non advertat, cum votum emittit, et negativè se habeat, non volendo, nec excludendo illius obligationem, tenetur quidem ad votum, quia qui vult actum antecedentem, vult (saltem implicitè) ejus obligationem consequentem. Ita communiter *Sanch. de Matrim. lib. 1. D. 9. n. 11. Palaus t. 3. tr. 15. D. 1. part. 3. n. 2. Tamburin. l. 3. c. 12. §. 1. n. 6. Salm. loc. cit. n. 23 et alii passim.*

Sed quæ. I. An teneatur ad votum, qui nescit voti obligationem, et negativè se habet, non explicitè neque implicitè intendens illam suscipere. Affirmat *Pal. l. c. n. 2 et Suar. de Voto. cap. 3 n. 9.* quia hic censendus est voluisse promittere, juxta modum, et intentionem, quam habent alii ritè voventes. Sed veriùs negant *Sanch. de Matrim. l. 1. D. 9. n. 2. cum Led. Arag. et Man. item Croix l. 3. p. 1. n. 365. Tamb. l. c. n. 8. et Salm. n. 23.* qui asserunt, hanc esse fere omnium doctrinam. Ratio, quia nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cum erret in substantia, judicando, talem obligationem non esse voto annexam. Secus tamen dicendum, ut bene advertunt *Sanch. et Tamb. ll. cc.* si quis voluerit vovere modo ordinario, quo alii vovent, quia tunc implicitè voluit obligationem contrahere.

Quæ. II. An teneatur ad votum, qui vult promittere, et scit obligationem voti, sed non vult ad votum se obligare? Prima sententia, quam tenent *Sot. de Just. l. 7. q. 1. art. 2. ac Prad. Arag. Gutt. etc.* apud *Salm. c. 1. n. 24.* dicit, eum obligari, quia, posita voluntate verum emittendi votum, nequit ab eo separari obligatio, quæ oritur ex voto. Secunda verò sententia communior, et probabilior negat, et hanc tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 27,*

Less. l. 2. c. 40. Pal. tract. 15. D. 1. p. 3. n. 2. et Salm. n. 25. cum Suar. Azor. Bon. Val. Trull. Ratio, tum, quia qui vult apponere conditionem contrariam substantiæ contractus, invalidum contractum reddit; tum quia lex (prout votum est lex particularis) non obligat, nisi juxta legislatoris voluntatem. Hinc inferunt *Salm.* quod is, qui promittit sponsalia, vel sacros Ordines accipit, aut Religiosam Professionem emittit, animo non se obligandi, non teneatur ad sponsalia, neque ad votum. Sed vide de hoc dicenda *de Ord. l. 6. n. 809. Dub. 2.* Quale autem peccatum sit sic vovere sine animo se obligandi? Dicunt *Sancti. n. 38. Pal. n. 5. et Salm. cum Suar. Bon. Trull. Regin. et Vill. ordinariè* non esse nisi veniale, propter quamdam inordinationem. Dicitur ordinariè, quia in Professione Religiosa, et susceptione sacrorum Ordinum proculdubio esset mortale, quia esset deceptio in re gravissima. Vide dicta *de Jur. n. 172. v. II. Si autem.*

Quær. III. An teneatur ad votum, qui dubitat, an vovendo volnerit se obligare? *Tamb.* putat probabile, eum non obligari; sed dicendum oppositum cum *Croix l. 3. p. 1. n. 384. Gob. Dian. et aliis ibid. communiter*; quia, donec constet de invaliditate actus, præsumptio est pro illius valore; ut *Menoch. etc. ib. communiter* docent. Idem dicendum, ut rectè ait *Croix, n. 386. contra Gobat.* si quis dubitet, an noverit, vel animadvertit obligationem voti, quia ex communiter contingentibus quisque censetur scire et advertere, quod omne votum obligationem parit illud implendi. Quid, si quis dubitet, an fecerit votum, vel propositum, sed meminerit, se credidisse, graviter se peccatum, si promissionem non implevisset? Censet *Croix n. 366.* hunc non obligari, quia saltem votum est dubium, cum plures rudes, adhuc nudum propositum facientes, censeant erroneè, se ad illud sub peccato teneri. Sed huic non consentio, et puto hunc censendum verè vovisse, et voti contraxisse obligationem; cum enim jam apprehenderit, se peccare non implendo promissum, rectè arguitur, illam revera agnovisse, et sibi imposuisse.

DUBIUM III.

Quæ requiratur materia Voti.

202. An teneat votum de re impossibili? — 203. An votum vitandis omnia venialia? Quid si quis voveat vitare omnia mortalia, et venialia collectivè? — 204. An valeat votum de re vana? — 205. An sit mortale vovere malum veniale? — 206. An valeat votum factum ex malo fine? — 207. An votum impeditivum majoris boni? — 208. An valeat votum non petendi dispensationem? — 209. An votum nubendi? — 210. An votum non vovendi?

202. — « **RESP.** Ea debet esse possibilis (cum impossibile nec efficaciter intendi possit, nec ad illud sit obligatio): et non solum bona, sed etiam melior, quam oppositum, sive ejus omisio: quippe finis intrinsecus voti est honorare per hoc Deum;

» id autem non potest fieri, nisi offeratur illi aliquid gratum: » gratum autem esse non potest, ut quis obligetur ad relinquendum id quod est melius, *Sancti. l. 9. c. 7. Laym. Nao. etc.*

Quid, si quis voveat de re possibili simul et impossibili? Respondetur, teneri eum ad partem possibilem, si est divisibilis, puta si conjux voveat castitatem, tenetur ad non petendum. Ita etiam valet votum, si principale illius est possibile, licet accessorium sit impossibile. Secus, si è converso. *V. Salm. cap. 1. ex num. 75.* Quid, si votum sit disjunctivum? *Vid. n. seq. v. Pariter.*

Unde resolves:

203. — « 1. Invalidum est votum nunquam peccandi venialiter, cum id moraliter et ordinariè sit impossibile. Aliqui tamen volunt, sic voventem teneri isto voto ad vitanda mortalia » et venialia graviora, de quo Scholastici *Nao. c. 12. n. 65. Suar. l. 2. c. 3. Sancti. de Matrim. l. 9. d. 35. »*

Salm. cap. 1. n. 80. cum Sancti. Pal. Trull. Prad. asserunt, votum de vitandis omnibus venialibus, etiamsi esset de plenè deliberatis, omnino invalidum esse, prout de re moraliter impossibili, *ex can. 23. Sess. 6. Trid.* Quoad votum autem S. Theresiæ, agendi quidquid perfectius intelligeret, respondet, illud ex speciali instinctu Spiritus sancti emissum fuisse. Vide *Salm. n. 3.* Sed verius dicit *Croix lib. 3. p. 1. n. 401. cum Suar.* bene valere votum de vitandis venialibus deliberatis, cum hoc revera non sit impossibile, et personæ perfectionis amantes illa satis evitent. Votum autem abstinendi à venialibus in aliqua materia determinata, communiter validum est, maxime in personis magnæ virtutis; in aliis verò modicæ virtutis erit materia impossibilis; imò in aliquibus materiis, puta cogitationum inhonestarum, otiosarum, etc. cum sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum. Ita *Salm. n. 81. cum Caj. Sancti. Suar. etc.*

Pariter nullum est votum de vitandis mortalibus, et venialibus collectivè. Et etiam votum vitandi mortalia, aut venialia divisivè: quia nullum est illud votum disjunctivum, cujus pars est apta, et pars inepta, et vovens de neutra voluit determinatè se obligare: puta, si voveas te aut oraturum, aut lusurum, votum totum est nullum. *Salm. n. 83. et 141. cum Sancti. Trull. Vill. et Leand.* Ita etiam *Pal. p. 8. §. 1. n. 8. et Croix l. c. n. 401.* Qui tamen rectè advertunt, quod, si ad tale votum quis se obligaverit, in quantum potest, teneatur quidem ad fugam saltem mortalium. Ac teneri etiam eum censeo ad vitanda venialia deliberata, juxta quod diximus supra.

204. — « 2. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, vel indifferente, nisi ex circumstantiis, aut fine fiat bona: » (*Modo circumstantia non ex sola relatione voventis, sed ex se ad bonum finem conducatur. Salm. c. 1. n. 57.*) » quia Deo displicet stulta promissio, et hinc eam non acceptat; ac peccat venialiter talia vovens, ut v. g. si quis, decidens ex equo, voveat non ampliùs

» equum se ascensurum. *Nav. c. 12. Sanch. mor. 7.º* (*cum Salm. n. 55.*)

203. — « 3. Invalidum est votere mala, et qui vovet mortale, peccat mortaliter; qui autem veniale, cum venialiter tantum peccare dicunt *Sa, Sylo. etc. V. Juramentum*: licet mortaliter peccare velit *Cajet. Vide votum et Less. lib. 2. cap. 4. d. 5.* quod videtur probabilius. »

Probabilius etiam mihi est votere malum, etiam veniale, de se esse culpam gravem; cum de blasphemia sit velle, ut malum cedat in honorem Dei; sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale, ut bene notant *Salm. c. 1. n. 71. in fine. Idem diximus de Juramento n. 146. v. 5. Venialiter.*

206. — « 4. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, vel alia circumstantia mala, tenens se ex parte rei votæ: ut v. g. vovet quis eleemosynam ad obtinendam vanam gloriam, aut impedendam per eam victoriam injustam, felicem successum furti, adulterii, etc. aut in gratiarum actione pro successu talis peccati; quia datio eleemosynæ ad talem finem est actio blasphemica, quasi Deus peccata promoveat; ideoque non potest esse materia voti. *Cap. Nav. cap. 12. Sanch. c. 6. Laym. lib. 4. t. 4. cap. 2. n. 6. Fill. t. 26. cap. 5.*

» 5. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, vel alia circumstantia mala, tenens se tantum ex parte votentis: ut v. g. si quis ex vana gloria, aut ex ira erga importunum mendicum, voveat ei se daturum eleemosynam: quia tunc res ista bona est, quam vovet, licet ipse voveat male et cum peccato. *ibid.* »

Nota igitur hic differentiam inter finem pravum ex parte rei votæ, et ex parte votentis: Nam finis ex parte rei votæ est, quando res promissa dirigitur ad pravam finem, nempe si voveas jejunium, ut ex illo plausus cantes; et tunc votum est nullum, ut communiter docent cum *Busemb. Laym. lib. 4. Trac. 4. cap. 2. n. 7. Salm. c. 1. n. 67.* Et idem tenendum dicunt *Salm. n. 68.* cum aliis, etiamsi finis pravus voti non sit primario, sed tantum secundario motivus, seu sit impulsivus, sed sine quo votum non fieret. Idem dicendum, si finis sit indifferens, vel merè temporalis; unde, si quis voveat jejunium, ut parcat sumptibus; eleemosynam, ne æstimetur avarus, nullum est votum. Valet autem votum emissum ad obtinenda à Deo temporalia, vel ad gratia ei agendas, quia bonum est hæc à Deo sperare, aut pro ipsis gratias agere. Ita *Laym. ibid. num. 10. et Salm. n. 70. cum Sanch. Pal. Trull. Bon. etc.* Notant tamen *Laym. n. 7. et Salm. n. 69. cum Cajet. Sanch. Bon. et communi*, quod, si opus pravum non ponatur ut finis voti, sed ut simplex conditio, nempe si quis voveat jejunium, si inimicum occidat, si furtum faciat; tunc valet votum, quia impleta conditione posita, honestum est in se votum implere.

Ita ergo dicitur, quando finis pravus est ex parte rei votæ. Aliter tamen esset, quando finis pravus est ex parte votentis, scilicet quando non res vota, sed ipse vovendi actus dirigitur ad

pravam finem, puta si quis externè voveat jejunium, ut ex illa emissionem voti ab aliis laudetur, tunc valet votum, ut dicit rectè *Busemb. n. 5. seq. cum communi apud Laym. ibid. et Salm. n. 67.* Hinc dicit *ibid. Laym.* quod, qui ex appetitu deordinato vescendi piscibus vovet se ingressurum ordinem Carthusianum, teneatur ad votum. Sed hoc minimè mihi probari videtur, si comestio piscium, et non quidem bonum spirituale Religionis sit finis illius voti; nam tunc ipsa materia voti, quæ est susceptio status Religiosi, dirigitur ad vanum finem, qui votum infirmat, ut supra dictum est cum communi.

» 6. Validum item est votum factum ex affectu erga rem bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum causa mala: ut si quis voverit eleemosynam, si ex duello evaserit salvus, si non capiatur in furto; si filius sibi nascatur ex adulterio quod parat, etc. licet enim duellum, furtum, adulterium velle malum sit: tamen his positis non lædi, non infamari, prolem gigni, mala non sunt, sed Dei dona; et votum non cadit supra ista mala, sed super hæc bona, considerata (ut suppono) quantum in se bona sunt. *Nav. Laym. loc. cit.*

207. — « 7. Invalidum est et veniale peccatum, votere bonum quod est impeditivum boni majoris, ut præsertim sunt vota contra consilia Evangelica, ut v. g. manere in sæculo, ducere uxorem, ire ad militiam, facere mercaturam. *Nav. n. 29. Suar. Fill. cap. 1. q. 7. n. 58. Sanch. etc.º* (*Idem dicunt Salmant. n. 37. cum S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 2.*) »

» 8. Si tamen aliquod bonum, per se et absolute minus, fieret per accidens majus bonum, tunc talia votere valet: ut v. gr. si quis videret susceptionem Ordinum sibi fore damnosam. Vide *Bon. p. 1.* »

208. — Ita etiam *Salm. n. 37.* Quæstio autem vertitur, an valet votum de non petendo voti dispensationem, commutationem aut irritationem, etiam cum justa causa (nam sine justa causa, certum est quod valeat); *Prima sententia* negat cum *Sot. Trull. Lamb. Sanch. etc.* *Secunda* verò affirmat cum *S. Anton. Bon. Suar. Fill. etc. apud Salm. cap. 1. n. 49 et 50.* Et hæc videtur probabilior; advertendo, quod casu, quo sit utilius ob bonum spirituale petere dispensationem, votum non obliget, quamvis fuerit validum. Hoc tamen votum semper à Superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas. *Salm. n. 51. cum Sanch. Pzl. Suar.* Notandum autem, quod vovens non petere dispensationem, possit petere commutationem, et è converso. Vid. *Salm. n. 52.*

209. — « 9. Matrimonium ordinariè invalide vovetur, quia ordinariè melior est cælibatus. Dixi ordinariè, quia valide vovetur, 1. Si quis ad hoc obligetur; aut quia sine injuria aut gravi infamatione sponsæ, vel liberorum ex ea conceptorum à sponsalibus non potest recedere. 2. Si id Reipub. valde utile futurum existimetur ut quia, v. gr. ex eo speratur pax inter

» Principes, conversio hæreticorum, regni tranquillitas. 3. Si quis ob fragilitatem, et inveteratam consuetudinem peccandi » adeo sit pronus ad lapsum, ut prudentes judicent consultum » ei esse, ut nubat: in quo tamen ultimo *Laym.* et alii dissentiunt. Vide *Bonacina loc. cit. Fill. num. 61. Nav. Suar. loc. cit. Laym. n. 12.* »

Votum nubendi, per se loquendo, nullum est, etiamsi sit de ducenda paupere, meretrice, vel ad tollenda aliena peccata, quia semper cælibatus est Deo gravior. Est commune apud *Salm. d. 1. n. 38 et 39. cum Sanch. Leand. Pal. Torrer, Prad. Secus,* si votum sit emissum, ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum; vel ad bonum commune, ut addit *Bus.* vel ex supposito, quod vovens vellet nubere, tenetur ad votum, ut *Salm. n. 38. in fin.*

Sed magna quæstio est, an, qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem, teneatur ad votum? *Prima sententia* negat, quia tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempe ingrediendi Religionem, aut servandi cælibatum? Deinde, quia tale votum esset inutile, cum, tali voto non obstante, vovens liberè posset Religionem ingredi; maxime, dum matrimonium est infirmum remedium concupiscentiæ. Ita *Less. lib. 2. c. 4. n. 44 et Pal. Sot. Prado, et alii ap. Salm. c. 1. n. 40.*

Secunda tamen sententia certè et longè probabilior, quam tenent cum *Bus. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 53. Viva de Spons. quæst. 1. art. 3. ex n. 3. Salm. de Voto c. 1. n. 41 et 42. cum Bell. Nav. Caj. Bonac. Trull. etc.* dicit votum esse validum, supposito, quòd talis uti aliis nolit remediis; quia in tali casu matrimonium est majus bonum, cum ad concupiscentiam sedandam eis, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, ideo matrimonium à Deo concessum sit. De his enim ait Apostolus: *Melius est nubere, quam uri.* Maxime, quia hic frequenter recidens teneretur ex jure naturæ nubere, posito quòd nollet aliis remediis uti. Dices: ergo Subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cum nubere sit illi melius bonum? Sed respondetur, quòd hic ob bonum commune expediat magis votum in suo robore manere, quam ille sic consulat suæ fragilitati. Vide *Salm. n. 45.* Dicunt autem *Salm.* teneri ad Matrimonium eam, qui nollit vel non possit alia remedia adhibere. Sed melius dicunt *Laym. l. 4. tract. 4. c. 2. n. 12.* citans SS. Hieronymum et Ambrosium, ac *Sporer de Voto n. 61 et 62.* quòd teneatur ad Matrimonium qui aliud remedium adhibere nollit, non autem, qui non possit: Nullus enim, qui velit opportunis remediis uti, dici potest non posse ea adhibere; quis cæterum prohibetur uti saltem oratione, qua procul dubio potest omnes concupiscentias superare, ex illo *Luc. 1. Omnis qui petit accipit?*

210.— Quæritur hîc, an si quis nimis pronus ad vovendum, voveat, non amplius vovere, nisi cum licentia Confessarii: si autem postea voveat, verbi gratia jejunium, valeat votum? Respondeo cum *Laym. lib. 4. tract. 2. c. 2. n. 3.* et dico 1. Quòd

primum votum est quidem validum, cum sit de meliori bono. 2. Quòd peccavit ille emittendo secundum votum. 3. Dico, quòd primo voto non obstante, tenetur ad secundum, quòd cum habeat objectum bonum, satis est validum. Excipio, nisi ille statuerit, se nolle futura vota valere, nisi accesserit Confessarii consilium, tunc enim nullum erit secundum votum, modò non retractetur expressè, vel virtualiter, scilicet, si memòr primi voti secundum emitteret.

Notandum denique, quòd, qui plura vota impossibilia emitteret, servare deberet illorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ita *Laym. eod. loc. cum Trull. et Bus. n. 225. 2.* contra *Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis servare quòd malit. De juramento autem, contra aliud juramentum, vide *dicta supra n. 179.*

DUBIUM IV.

Quæ, et quanta obligatio Voti.

211. An votum de re levi aliquando graviter obliget? — 212. Quid si negligas votum de re levi per annum? — 213. Vide alia apud *Busenb.* — 214. An Hæres teneatur ad vota defuncti? — 215. An Pater possit per vota lædere legitimam filiorum? — 216. De votis de facto alieno. — 217. An vota possint impleri per alium? — 218. An peccet impediens impleri conditionem appositam suo voto? — 219. Notanda circa conditiones in votis. — 220. An transacto die promisso, tenearis ad votum? — 221. An votum indeterminatum semper obliget? Et quæ dilatio sit mortalis? — 222. Quid, si quis voveat Religionem se ingressurum, sine certo loco, vel certa Religione? — 223. Quid, si quis voveat se non lusuram sub pœna? — 224. Plura notabilia advertenda circa vota, et præsertim an teneat votum, si superveniat circumstantia non prævisa?

211.— « RESP. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ » permittit, tum intentio voventis qua se vel multum, vel parum, » vel absolute, vel cum certa conditione, restrictione temporis, » qualitatis obligare velit, designat: ita ut etsi obligatio » voti sit juris naturalis, vis tamen ejus pendeat à voluntate et » facto hominis tanquam prævia conditione, ut tantum, vel tantum obliget. Ita *Commun. Vide Laym. c. 3. Bon. p. 5.* »

Unde resolves:

» 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia materia » id non permittit. (*Neque etiamsi vellet sub gravi se obligare,* » *Salm. c. 1. n. 106.*) » *Nav. n. 40. Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit. Verbi gratia, vovisti recitare quotidie Salve Regina: » omittendo semel, iterumque, non peccas mortaliter, quia materia est parva. Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit. Azor. lib. 21. » cap. 15.* »

Quæritur an transgressio voti sit mortale, quando tota ejus materia parva est? Affirmant *Cajet. Tolet. et Cord. ap. Salm. c. 1.*

n. 112. eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt), qui illud non implet. Sed tenendum oppositum cum *Bus. et Less. lib. 2. c. 40. n. 56. Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. etc. ap. Salm. n. 113.* Quia votum est lex particularis, et lex non obligat, nisi juxta materiæ gravitatem. Imò idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salm. n. 115. cum aliis*, ut diximus supra n. 173.

Hinc inferitur, quòd votum vitandi peccatum non obliget, nisi juxta illius gravitatem: puta, si voveas vitare mendacium, mentiendo peccas tantum leviter, sed dupliciter, contra veracitatem, et contra votum. *Salm. n. 116. cum Sanch. Trull. Nav. etc.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valde indecens esset personæ in dignitate constitutæ: vel nisi per illud peccatum multum quis impediatur à profectu in virtutibus. *Salm.*

212. — « Imò, etsi toto anno omittas, esse tantum veniale, eo quòd materiæ istæ parvæ non coalescant in unam, probabiliter docet *Dian. t. 5. misc. n. 24. ex Soto, Arag. et Tann. 2. 2. d. 4. dub. 3. contra Valent. etc.* »

Sicut etiam dicunt *Salm. cap. 1. n. 115. cum Vill. etc.* Sed rectè hoc intelligendum esse advertunt, quando promissio illarum levium materialium facta est in honorem diei, sicut censendum est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Salm. l. c. et Croix lib. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. etc.* Nam contra, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ita ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultra obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, et possunt pervenire ad mortale. Quare, si quis voveat se daturum quotidie parvam elemosynam, peccat graviter, si quotidie omittat, voto facto per modum unius. Ita *Salm. cap. 1. d. num. 115. cum Sanch. Suar. Trull. Leand. etc.* Hinc notant, quòd circa vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponatur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, et ideo materiæ coalescant, ut docent communiter *Salm. num. 131. cum Suar. Pal. Bon. Vasq. et Croix loc. cit. cum aliis, ut supra. Vide dicenda n. 220. v. Utrum.*

215. — « 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare tantum leviter. (ut fuse probant *Salm. c. 1. n. 100. cum Molina. Suar. Pal. Fill. etc. cum communiori et probabiliori contra Sotum, Pont. Cord. etc.*) » communiter tamen censetur vovisse se obligare graviter, nisi aliunde constet. Unde violans tale votum peccat graviter ex genere suo. Vide *ibid.*

« 3. Qui, postquam gravi voto se obstrinxit, seriò deinde dolet, quòd fecerit, non peccat graviter, modò retineat animum implendi. Vide *Sa. v. votum*

« 4. Qui violat votum de re jam ante præcepta, v. g. qui post votum castitatis fornicatur, debet in Confessione addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines acceperit, si Confessarius nesciat quia duplex tunc est malitia peccati, *Suar. cap. 6.*

« *Less. c. 7. Sanch. c. 5. Fill. cap. 2. q. 7.* » (ex communi enim bene valet votum de re alias præcepta. *Salm. c. 1. n. 32. cum S. Th. contr. Gers. S. Anton. etc. n. 30.*) »

« 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde si qui Canones videntur indicare, filium à patre religioni devotum teneri eam profiteri, intelligendi sunt, si filius votum patris semel ratificaverit. *Suar. cap. 9. Sanch. Laym. c. 5. n. 6.* » (*Salm. c. 1. n. 118.*) »

« 6. Cum hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non tenetur vi voti, sed ex justitia: sicut tenetur alia illius debita, legata, etc. solvere. *ibid.* »

214. — Certè Hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita ex l. secunda, ff. de Pollic. et ex c. Lites de Voto. Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ. *Salm. art. 1. n. 125. (V. Not. II, pag. 395.)*

215. — Quæritur hîc, an Pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum? Prima sententia affirmat cum *Nav. Sylo. Dian. Lop. Vega, etc. ap. Salm. cap. 1. n. 126.* Sicut etiam (ut isti dicunt) potest Pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis. Sed tenendum oppositum cum secunda sententia. Potest enim Pater in vita sua votis moderatis minuere aliquantulum legitimam filiorum, vel ascendentium: non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cum debeat de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccl. 34. v. 21. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. n. 127. cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216. — « 7. Eodem modo, si Communitas aliquid voverit, in quòd posterì non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. Vid. *Laym. hîc c. 3.*

« 8. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se curaturum id eo modo, quo licitè potest, ut v. gr. rogando, persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit Superior; vel etiam aliquando præscendo, et suppeditando sumptus. Sic parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tenetur, quam ut conetur eam filio persuadere: sic qui Missas, vel peregrinationem alterius curandam vovit, quando stipendium, ac sumptus ei persolvit, non tenetur alium substituere novis sumptibus, si prior non præstet, ad quod se obligavit. *Sanchez, Laym. n. 7.* »

217. — « 9. Vota personalia non implentur, nisi per voventem; unde qui vovit peregrinationem, Romam v. gr. non satisfacit, si conducat alium; neque ad id tenetur, si ipse non possit. *ibid.*

« 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, unde qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, et tamen alius, sive rogatus, sive sponte, pro ipso velit solvere, id valet; quia tunc quòd alter dat, fit ipsius: non autem actio alterius personæ potest fieri alterius. *ibid.* »

Imò bene satisfacit voto, aut juramento elemosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, postea ratificat, cum novenerit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cap. 1. num. 122. cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo bene satisfaceret promissioni alteri homini factæ, sic etiam satisficit promissioni factæ Deo.

218. — « 11. Vota conditionalia non obligant, cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non ponatur; dummodo id non impediverit dolo, vi, aut malitia: ut v. gr. vovisti peregrinationem, si eam Petrus approbet: deinde submittis, qui persuadeat, ut non approbet: illo igitur non approbante, non teneris. Imò, etsi malitiosè, fraude, dolo, etc. impediveris, adhuc probabile est, te voto non teneri, ut habet *Laym. cap. 8. ex Suar. et aliis.* (*Et hæc est probabilior ex Salm. n. 173. cum Pal. Fill. etc. contra Azor. Bonac. etc. quia jam non impletur conditio, licet culpa voventis.*) Interim *Laym.* rectè hic advertendum monet ad intentionem voventis: ut v. gr. si filius vovet se ingressurum religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio fuisse, nisi contradixerit ex se, sua sponte, sibi relictus, etc. »

At, si dolosè impedias, peccas: Vovisti v. gr. Religionem, si Pater approbet: si tu precibus, vel rationibus impedias consensum Patris, non peccas; secus, si impedias vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali: si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secus, si studiosè pecces, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. cap. 1. n. 171. cum Laym. Palaus, Sanch. etc.*

219. — Quoad conditiones autem votorum, notandum 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. cap. 1. n. 165.* Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat impleri specificè, v. g. vovisti Religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n. 169.*

« 12. Qui vovit rem certam, et determinatam, v. g. hunc calicem, si ea res pereat, non tenetur ad aliam, cum id non soleat intendi: si autem eam rem vendiderit, probabilius videtur esse, teneri eum dare pecuniam, quam accepit: quia, qui vovet rem, censetur promittere omnem ejus utilitatem. »

220. — « 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, ut jejunare hoc vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, sive sine culpa sua, ad nihil tenetur, et neque, si præviderit impedimentum eo tempore superventurum, tenebatur prævenire, cum hæc non soleat intentio voventis esse. *Suar. Nao. lib. 1. Vid. Bon. p. 5.* »

Sed eadem regula, quam diximus supra n. 212. currit hæc, ex communi cum *Salm. c. 2. n. 120 et 130.* Ad nihil enim teneris, transacto die, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissimè dicunt *Croix lib. 3. p. 1. n. 450. cum Sot. Pal.*

Laym. Dian. etc. Salm. cap. 1. infra n. 115. Vid. Infertur 1. cum Trull. Suar. Sanch. etc. Secus, si diem apposuisi tantum ad sollicitandam impletionem, sicut è converso judicandum est regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quàm alii, ut *Salm. ib. n. 133. cum Suar. Pal. Bon. etc. ac Croix l. c. cum aliis, ut supra.*

Utrum autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis? Negat *Dian. p. 3. tract. 5. R. 26.* quia, ut ait, vota in dubio non obligant, cum strictè sint interpretanda, ex regula communiter tradita à DD. cum *Cajet. Laym. etc.* Affirmant verò generaliter loquendo *Spor. de 2. Præc. n. 109. et Salm. cap. 1. n. 132. cum S. Thom. Sanch. Pal. Trull. Azor. et Bon.* Rationem dant *Salm.* quia, cum votum sit certum, et dubitetur tantum de circumstantia excusante, possessio stat pro voto. Sed hæc ratio non convincit; posset enim ei responderi, quòd hic dubitetur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, et ideo votum ipsum redderet dubium, juxta dicta n. 108. Hinc mihi rectius distinguendum videtur, et dicendum, quòd in votis personalibus in dubio non tenearis satisfacere pro diebus transactis; secus autem in votis realibus. Ratio, quia ex una parte regula firma est, quòd pro eo stet possessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Busemb.* (*Vide lib. 1. n. 74. v. Porro*) *Croix l. 1. n. 509. Sanchez, Dec. lib. 1. cap. 10. n. 13. cum Sot. Mol. Arag. et Menoch.* Ex altera parte communissima est sententia, quòd, nisi de opposito constet, ut supra prænotatum est, in votis realibus dies præsumatur appositus tantum ad sollicitandam obligationem, ut *Salm. cap. 1. n. 131. cum Suar. Sanch. Vasq. Pal. Bon. Prado et Croix l. 3. p. 1. n. 450. cum Laym. Sot. et Dian.* Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, puta, si voluisses dare elemosynam in Hebdomada Jubilæi, vel in Sabbatis per annum, quia v. gr. in anno illo gratiam recepisti, ut *Spor. n. 106. et Salm. n. 120. cum aliis.* Secus, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe, si vovisses te daturum elemosynam in Sabbatis per annum, nulla habita ratione speciali illius anni, ut rectè ait *Spor. n. 106. in fine.* In votis contra personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. cap. 1. n. 115. et Croix loc. cit. cum aliis ut supra allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio, et ideo implendum etiam pro diebus transactis. Secus verò dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, et sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *dict. c. 1. n. 115.* ut certum asserunt, quòd in votis personalibus præsumatur dies appositus ad obligationem extinguendam.

221. — « 14. Qui vovit aliquid sine certo tempore, verbi gratia peregrinationem, tantum tenetur implere, cum commodè primum potest, quia sic moraliter quisque censetur intelligere suam promissionem, ut habita commoditate non nimis diu dif-

serat, quamvis minor causa sufficiat ad differendum, quam ad omitendum. *Fill. cap. 4. quæst. 10. Suar Laym. cap. 3. Bonac. etc.*

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejuniu in Sabbatis, obligat perpetuò, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm. c. 1. n. 140. communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense; non tenentur, nisi ad minus. *Salm. n. 146. cum Sanch. Trull. Suar. Bon. etc. ex c. 18. de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat illud implere? Certum est, quòd, si votum sit in perpetuum obsequium Dei, puta ingrediendi religionem, xenodochio inserviendi, et similis rei, peccet lethaliter qui diu differt, si adsit opportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodrig. et Lessm. apud Salm. de Statu Relig. tr. 15. c. 2. n. 32.* differre votum Religionis per duos vel tres annos non esse mortale; sed hæc opinio merito videtur laxa aliis, ut *Sporer de 2. Præcept. n. 117. Salm. loc. cit. Sanch. Dec. l. 4. c. 14. n. 22.* Alii verò, ut *Sanch. loco citato et Croix cum Pal.* universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, et his adherent *Salm. dict. n. 32. cum Trull. et Garcia,* putantes mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer,* si votens excedat aetatem 40 annorum; censet tamen *Tamb.* excusari a mortali juvenem 15 vel 16 annorum, qui differt per tres vel quatuor annos; quia (ut dicitur) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ: sed huic omnino non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si votens speret dilatione parentes emoliosos. Item si obstet gravis necessitas spiritualis aut corporalis sororum vel fratrum. Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 446. cum Pal. et Gob. Bonac. de Voto q. 2. p. 5. n. 3. cum Arag. et Tabien. Sanch. dict. l. 4. c. 14. n. 5 et 6. et Salm. d. c. 2. n. 32. cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia.* Bene tamen advertunt *Spor. et Salm.* in his casibus sedulo cavendum esse, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum nunquam implendi; quod periculum non raro adest in votis Religionis, pro quorum executione dæmones innumera excitant insidias et impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniarum, peregrinationum, etc. censet probabile *Spor. de 2. Præc. n. 11. cum Tamb.* quæcumque dilationem non pertinere ad mortale. Et favet *Sanch. dict. l. 4. c. 14. n. 21.* referens *S. Antonin.* qui dicit «illam esse moram mortalem, quando fit dilatio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentia implendi. Sed verius dicendum peccare mortaliter eum, qui sine justa causa notabiliter votum differt implere, nempe ultra duos vel tres annos; ut recte sentiant *Croix l. 3. p. 1. n. 44. et Salm. de Statu Rel. c. 1. n. 32. cum Pal. Trull. et Garcia.* Putat autem *Croix cum Diana,*

quòd, si vovisti singulis mensibus confiteri, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222. — « 15. Qui vovit aliquid sine certo loco v. gr. ingressurum se religionem S. Benedicti, satisfacit intrando quodcumque Monasterium illius Ordinis, in quo servetur substantia regalæ. Neque tenetur pro admissione peragrarè provinciam, sed satis est adire loca aliquot non nimis dissita. Et satisfacit voto, si postquam ingressus est, remittatur, aut egrediatur (saltem cum justa causa, qualis est v. gr. gravis ac diuturna tristitia, et anxietas, sive ex natura ipsa, sive aliunde nata: *Escob. ex Sanch. t. 1. l. 4. c. 16. n. 100.* ante professionem. Vide *Trullench. l. 2. c. 2. d. 20. n. 7 et 8.* (Et vide *l. 4. ex n. 72.*) »

« 16. Qui vovit aliquid sine certa qualitate, v. gr. se ingressurum religionem in genere, potest ingredi quæcumque, etiam laxiorem, modo serventur essentialia, et sit approbata. Similiter, si quis voverit triticum, etc. non tenetur dare optimum quod habet, sed satis est (loquendo de obligatione præcisè) ut det quod non sit plane ineptum. (idem *Salm. c. 1. n. 140. cum Laym. Suar. Bonac. etc.* Qui vovet se daturum Calicem, adificaturum Ecclesiam, debet implere vota juxta usum communem.) »

« 17. Qui vovit se daturum aliquid, sine certa quantitate, v. gr. elemosynam, pecuniam, frumentum, etc. satisfacit dando quantum voluerit (Salm. *ibid. cum cit. DD.*) modo non det tam parum, ut videatur potius irridere suum votum quam implere. Ratio horum omnium petitur ex intentione voventis, qua nemo censetur se obligare, nisi ad id, quod commode potest dare et communiter est decens. *Suar. Sanch. l. 4. c. 13.*

« 18. In dubio de mente voventis, debet fieri interpretatio secundum verborum, quibus usus est, proprietatem, vel potius communem et usitatam acceptionem. *Fill. t. 26. c. 2. Laym. c. 3.* (Salm. *ex n. 134.*) »

223. — « 19. Qui vovit, si ludat chartis, se daturum decem imperiales, tenetur secundum *Sanch.* dare toties decem, quoties ludit, quia pœna est actui accessoria. Videtur tamen hoc negare *Laym. l. 4. tract. 4. c. 5. n. 4.* Vide *Trull. Dian. p. 5. t. 9. R. 60.* »

Bene distinguunt *Salm. c. 1. n. 177.* Si votum fuerit simplex de solvenda pœna, si inserit; tunc sufficit solvere pœnam prima vice, cum *Sanchez, Bon. Sa, Diana.* Et satis probabile vocat *Laym. et Pal.* Secus, si votum fuerit duplex, scilicet de non ludendo, et de pœna solvenda: Tunc, quoties transgreditur votum solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ elemosynæ, quæ non soleat communiter repeti. Ita *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trull. Dian. etc.*

Hic advertendum, quòd in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salm. c. 1. n. 176. cum Pal. Laym. Sanch. etc.* Notandum

deinde, quòd qui invincibiliter ignorat, sive obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur V. *Salm. ibid. n. 175 et 177.*

224. — Plura ultimò hîc pariter sunt notanda, et I. quòd vota semper sint interpretanda juxta benigniorem partem. *Salm. cap. 1. num. 148. cum Laym. Caj. et aliis communiter.* Notandum II. quòd fractiones votorum sint ejusdem speciei: hinc, si quis, habens votum castitatis, fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. c. 2. n. 101.* Sed quid, si quis vovent jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. etc. apud Salm. n. 102.* probabiliter tenent, eum committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris erga castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabilius tenendum cum *Salm. et Caj. Trull. Suar. et Prad.* tales committere unum mortale contra votum, quia ex voto obligationem tantum fidelitatis erga Deum sibi imponant, non aliam. Notandum III. quòd, si quis vovent disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. c. 1. n. 141.* Si verò utraq; pars est materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tua culpa res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salm. dict. n. 141 et 142. cum Sanch. Pal. Mol. etc.*

Quæritur hîc, an unam partem jam electam possit vovens eum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. et Sanch. cum aliis. ap. Salm. de Voto c. 3. n. 107.* Unde, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, ut castitas, etc. requiritur dispensatio Papalis. Affirmant tamen *Leand. et Tamb. cum pluribus apud ipsum*, et non minus probabile meritò vocant *Salmant. ibid.* Ratio, quia, non obstante electione facta, votum adhuc remanet disjunctivum nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet, se per mensem auditorum Sacrum, probabiliter non tenetur in Festis audire duo. Sicut probabile etiam est hoc, si imponatur à Confessario pro pœnitentia. *Salm. c. 1. n. 136 cum Pal. Tamb. Suar. Trull. etc. Sporer de 2. Præc. c. 2. n. 96. ac Croix de Pœnit. n. 281.*

Qui vovet, se recitaturum Rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm. c. 1. n. 136. cum Pal. Tamb. Prad. etc.* Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar Officii Divini. *Salm. ib. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. etc.* Et etiam satisfacit dividendo Decades, *ib. cum Sanch. Trull. Bon. etc.*

Qui vovet jejunium se observaturum, potest comedere lactinia, ut *Salm. c. 1. n. 137. cum Sanch. et Pal.* Si vovet jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si vovet in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare

jejunium in Sabbato, *ibid. cum Bonac. Trull. Dian. etc.* Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium: ad differentiam jejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit et jejunium et abstinentiã à carnibus, juxta *Salm. ib. cum Sanch. Azor. Sylo. etc.* et prout declaravit regnans Pontifex Bened. XIV. vide *l. 4. n. 992.* An vovens jejunium singulis Sabbatis, teneatur ad votum, si in Sabbato cadat Natalis Domini? Probabiliter negant *Molin. Azor. Fag. Dian. Rodr. Vill. apud Salm. c. 1. n. 138;* et probabilem vocant *Bon. de Voto p. 6. n. 9. et Tamb. de Voto §. 6. n. 13.* Nisi expressè intenderit adhuc eo die se velle obligare, quia tunc procul dubio tenetur. Affirmant tamen *Salm.* ut probabilius *n. 139. cum Suar. Sanch. Vasq.* Vide mox dicenda *n. 226.*

Si quis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, etc. præstet opus debitum, bene satisfacit voluntate generali, quam quisque censetur habere satisfaciendi prius obligationibus; ita *Sporer tract. 1. de Consc. n. 50. Sanch. Dec. l. 1. c. 14. n. 15. Less. l. 2. c. 37. n. 11. Laym. l. 4. tract. 2. c. 11. n. 9.* Si quis autem est certus de voto, sed habet probabilem rationem, quòd illi satisfecerit, dicunt plures AA. voventem ad nihil teneri. Sed huic opinioni jam diximus *tract. de Consc.* non esse adhærendum, quia obligatio voti certi sola probabili satisfactione nequaquam impletur

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio Voti.

225. Tollitur obligatio voti. 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auctoritatem humanam. *Vide resolutiones. — 226.* An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? Quid verò de votis simplicibus castitatis et Religionis, et quid de solemnibus? *Vide l. 4. n. 50.*

225. — « RESP. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius auctoritate interveniente: idque vel materiæ mutatione; ut, si materia ante honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris boni, ratione novæ circumstantiæ, vel prohibitionis, vel fiat impossibilis absolute aut moraliter, vel cessatione conditionis, à qua pendeat. 2. Interventu auctoritatis humanæ: idque tripliciter, irritatione, commutatione, vel dispensatione, de quibus in sequentibus dubiis. Est communis, *Sanch. l. 4. c. 24. Less. 2. l. 2. c. 24. Suar. Fill. t. 26. c. 8.* »

Unde resolves:

- « 1. Etsi tua culpa materia facta sit impossibilis, inutilis, etc. » tamen, postquam jam talis facta est, cessat obligatio, et sufficit pœnitere de culpa.
- « 2. Si concurrat obligatio duorum votorum impossibilium, implendum est id, quod est præstantius, et Deo gratius, et alterum cessat. Quod si verò utrumque sit æquale, aut nescias,

» utrum sit melius, implendum est quod prius vovisti, et ruit poste-
» rius; si et hoc nescis, libera est electio. V. *Trull. l. 2. c. 2. d. 9.*

» 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem tantum,
» tunc, si commodè talis materia dividi non potest, aut non solet,
» ad nihilum teneris: verb. grat. vovisti, te ædificaturum tem-
» plum, si totum non potes, non teneris ad partem.

» 4. Si verò dividi commodè potest, et solet, manet obligatio ad
» illam partem, quæ impleri potest, ut v. gr. 1. Qui non potest
» jejunare tota hebdomada, potest autem aliquot diebus, ad hoc
» tenetur. 2. Qui matrimonium contraxit, et consummavit post
» votum castitatis, tenetur non petere debitum: cum eatenus
» votum adhuc sit possibile (reddere enim debet). Vide *Bon.*
» p. 7. §. 1.

» 5. Quod si votum dividi quidem possit, sed unum in eo sit
» principale, reliqua verò accessoria tantum, non per se seorsim
» intenta, sed dependenter à priori tanquam illius appendices,
» et modi: tunc, si principale fiat impossibile, ruit etiam obli-
» gatio accessorii, non autem contra: ut v. gr. vovisti peregrina-
» tionem Romam in cilicio, et ibi certi aliquid offerre; si
» peregrinatio impossibilis fiat, non teneris cilicium ferre, nec
» oblationem mittere. Vide *Sanch. l. 4. c. 10. Bon. d. 4. c. 2.*
» p. 4. §. 4. *Trull. l. 2. c. 1. n. 10.*

226. — Hic quæritur, an sit obligatio implendi votum, si
notabilis circumstantia superveniat, qua prævisa, quis votum
non emisisset? Est communis sententia apud *Salm. in tract. de*
Juram. c. 3. n. 20. cum Sanch. Pal. Trull. etc. (vide dicta
n. 187. v. Sed dubium), quòd in omni promissione, prout et
etiam votum, mutatio materiæ de se notabilis, obligationem au-
fert. Ratio, quia per mutationem res fit diversa ab ea, quæ est
promissa. Sed quid, si nova circumstantia accidat non prævisa,
puta, si quis vovisset jejunare omnibus feriis sextis, an teneretur
ad jejunium in die Nativitatis Christi Domini, quem diem exclu-
sisset, si prævidisset? Affirmant *Salm. de 3. Præc. c. 2. n. 104.*
cum Nav. Vasq. Sylo. aliisque cum Sanch. Dec. l. 4. c. 11.
n. 61. (Sed notandum, quòd *Sanchez hoc loco* loquitur de præciso
casu jejunii, quia censet circumstantiam Festi non efficere nota-
bilem mutationem: Verùm circa nostrum quæsitum oppositam
tenet sententiam, ut infra). Ratio, ut dicunt, quia ad eximen-
dum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id,
quod ipse promisisset, si meminisset, sed potius ad id, quod actu
promisit. Et probant ex c. *Explicari de Obs. Jejun.* ubi *Hono-*
rius III dixit: « Qui nec voto, nec regulari observantiæ sunt
» adstricti, in feria sexta, si festum Nativitatis Dominicæ die
» ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci
» possunt secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis. » Negant
verò teneri ad votum *Molin. tom. 2. de Just. disp. 272. Azor. 8.*
s. 1. l. 11. c. 2. q. 3. item Fagund. Dian. et alii apud Salm. loc. cit.
de 3. Præc. n. 103. loquendo de prædicto casu jejunii (de quo
vide etiam dicta *n. 224. circa fin.*); et loquendo generice de

omni nova circumstantia notabili superveniente, tenent *S. Anton.*
Nav. Sylo. Henr. etc. in tract. ut supra de Juram. c. 3. n. 21. Et
hanc sententiam expressè tenet *D. Th. in 4. dist. 38. q. 1. art. 3.*
ad 1. ubi sic docet: « Id liberare à voti vel juramenti obliga-
» tione, quod, si à principio notum fuisset, ea fieri impediret. »
Ratio, quia tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic inter-
pretatur. Et huic sententiæ dicunt *ibid. Salm. n. 22.* non posse
denegari probabilitatem; Imò ipsimet *Salm. c. 1. n. 152.* censent
illam esse notabilem mutationem, quæ, si à principio fuisset
cognita, quis non se obligasset. Hæc secunda sententia mihi vide-
tur non minus probabilis, imò fortè probabilior, quam prima.
Ratio generalis, quia, superveniente circumstantia non prævisa,
qua votum onerosius redditur, materia voti fit diversa à pro-
missa. Et sic respondetur ad rationem oppositam, quia vovens
teneretur ad plus, quam promisit. Respondetur autem ad defi-
nitionem *Honorii III* ut supra, quòd ibi Pontifex non explicat,
an circumstantia diei Nativitatis Domini fuerit vel non prævisa:
quare textus explicari potest (sicut intelligit *Azorius l. c.*) de
his, qui expressè vovent servare jejunium etiam die Natalis J. C.,
quo casu certè tenentur ad votum, ut diximus supra *n. 224.*
circa fin.

DUBIUM VI.

DE VOTI IRRITATIONE.

ARTICULUS I.

An, et quomodo tollatur obligatio Voti per directam
irritationem?

227. Quis possit vota irritare? — 228. An liceat irritare vota sine
causa? — 229. Quæ vota filiorum possint irritare Pater, Avus,
Tutor, etc. — 250. Quæ possit irritare Mater? — 251. An vota
subditorum valeant, donec irritentur? — 252. Quid, si quis per
errorem æstimabatur Pater, Maritus, etc.? — 253. Quis possit
irritare vota Religiosorum, et Monialium? An Abbatissa?
— 254. An vir possit irritare omnia vota uxoris? — 255. An uxor
vota viri? — 256. Quid si mutuo consensu vovent castitatem?
— 257. An Superior possit irritare vota facta ante subjectionem?
Quid, si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem?
— 258. An autem vota, facta tempore subjectionis, possint post illud
irritari? — 259. Quid, si Superior ea ratificaverit? — 260. Quæ
vota servorum, aut famulorum possint à Domino irritari?

227. — « RESP. Cum non debeat violari cujusquam dominium
» ac quilibet dominus possit uti sua libertate, hinc, si potestati
» dominativæ alterius sit subjecta alicujus voluntas, potest is
» subditi istius oronia vota, qualiacumque sint, ad suum libitum,
» sine ulla causa validè irritare, directe: hoc est, potest velie,
» et pronuntiare, ut illa vota nulla sint, ita ut nullo etiam casu

» obligatio postea reviviscat (etsi peccent, si absque causa irritent, ut docent *Less. l. 2. c. 40. n. 75. Nav. Suar. Fill.*)
 » Porro hoc jus provenit ex jure positivo, quo datur alicui legittima potestas dominativa in voluntatem alterius. Ita communiter DD. Vide *Sanch. l. 4. c. 24. n. 30 et 31. (Sed provenit etiam ex jure naturali, ut Salm. c. 3. n. 27. cum S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 5.)* »

228. — Quæritur, an liceat irritare vota sine causa? Certum est pro valore irritationis nullam causam requiri: Et commune est, quod non sit mortale, ut *Salm. de Vot. c. 3. n. 29. et Less. l. 2. c. 40. n. 69.* cui videtur id certum, cum *Palud. Sylo. et Aug.* Dubium est, an sit veniale. *Prima sententia* affirmat cum *Bus. Less. etc.* quia dissonum est, superiorem sine causa uti hac potestate. Sed de se loquendo verius est, nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub hac conditione consensûs Superiorum emittuntur, unde obedientia sufficit pro causa. Ita *Salm. n. 30. cum S. Anton. Sylo. Cajet. Azor. Tambur. etc.* Dixi de se loquendo, quia difficulter aliunde poterit excusari à veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profectum alterius impedit, ut recte ait *Less. loc. cit. n. 70.* Sufficit verò quævis causa rationalis ad excusandum à veniali, ut *Elbel n. 254. ac alii.* Et idem tenet *Spor. de 2. Præc. n. 34. cum Sot. Val. Med. etc. communius non peccare graviter Superiorem, qui dederit permissivè licentiam, et postea revocaverit: Imò probabile putat, ne veniale quidem esse, nisi promiserit, se non revocaturum. Valida est autem irritatio omnium votorum in genere, etiam futurorum, ac etiam renuente subdito. Salm. cum Pal. etc. n. 34 et 35.*

Unde resolves:

229. — « 1. Quivis pater, et, in ejus defectu, avus paternus, tutor, imò etiam mater, non tantum, si tutrix sit, sed etiam in priorum defectu, et secundum quosdam, reliquis deficientibus, etiam magister, vel hærus, ut *Suar. Less. d. 10. n. 78. contra Sanch. potest directè irritare vota liberorum impuberum, ut colligitur ex c. Mulier. 32. q. 2. c. 1 et 22. q. 1. etc. Si quis de reg. Impubertas autem secundum jura finitur in masculis anno decimo quarto completo: in fœminis, duodecimo completo, à die nativitatibus computando, ut *Sanch. loc. cit. Laym. t. 4. c. 7. n. 10. Bonac. disp. 4. q. 2. p. 6. §. 2.* »*

Clarius singula explicanda. Pater, sive Avus paternus, in ejus defectu, potest irritare quæcumque impuberum vota, sive personalia, sive realia, adhuc castitatis et Religionis, etiamsi filius sit doli capax, et etiamsi votum sit de peculio castrensi, vel quasi, ut *Salm. c. 3. n. 45. ex S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 9. cum Caj. et Sanch. Suar. Trull. Laym. Less. Pal. etc. ex c. 1. 20. q. 1 et 2.* Et ratio est, ut ait *Sanch. l. 4. c. 18. n. 5.* quia in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem; quare ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. In dubio autem, an votum sit emissum ante, vel

post pubertatem, adhuc potest Pater id irritare, quia prævalet ejus potestas. Ita *Sanch. Dian. Mich. cum Elbel n. 251.* Qui recte idem ait dicendum in dubio, an filius post pubertatem votum ratificaverit. Filiorum autem puberum non possunt Parentes irritare vota personalia, puta castitatis, frequentia Sacramentorum, etc.; nisi præjudicent domesticæ gubernationi, prout vota longæ abstinentiæ, peregrinationis, jejunii incompatibilis eum modo familiæ, etc. Ita *Salm. n. 46. cum S. Th. Less. Pal. Sylo. Tamb. Pal. etc.* Bene autem possunt irritare (indirectè tamen, ut *Busemb. cum Laym. Art. seq. 242.*) vota realia puberum in minori ætate, quia in ea carent ipsi administratione bonorum. *Salm. ib. 47. cum S. Thom. Sanch. Trull. etc.* Excipe, si votum sit de peculio castrensi, vel quasi; vel si filius exierit è patria potestate. *Salm. n. 48.* Item votum eundem Romam pro absolutione excommunicationis, ex c. *Relatum de Sent. excomm.* Facultatem autem, quam habet Pater erga filios legitimos, eandem habet erga illegitimos, ut *Sanch. l. 4. c. 35. n. 82. cum Pal. et Tamb. et est commune apud Salm. dict. c. 3. n. 33. infra.* Notandum hîc, quod dictum est de Patre, dici etiam de Tutore respectu pupilli, et de Curatore respectu minoris. Et si sint plures Tutores, vel Curatores, quilibet eandem potestatem habet. *Salm. c. 3. n. 49. cum Sac. Sanch. Bon. Trull.*

230. — Quæstio est, an mater possit irritare vota filiorum? Si mater sit designata nutrix, aut curatrix, certè potest, quod tutores, et cæteri, ut supra, possunt. Sed quid, si non sit ut talis designata, et filius careat patre, vel avo paterno? *Sanch. Suar. Pal. etc. apud Salm. c. 3. n. 50.* putant, tunc filium esse sui juris: Sed oppositum dicunt esse probabile, scilicet, quod in eo casu incumbat matri esse curatricem, ut probabilius tenent *Salm. ib. cum Tamb. Prad. Leand.* quia rationale est, ut mater, vel avia minori provideat; et ideo bene potest eorum vota, ut curatrix, irritare.

Sed magis dubitatur, an mater, præsentem patre, vel tutore, possit filiorum vota irritare? Est duplex sententia probabilis. *Prima* negat, et dicit, quod, solum, deficiente patre, et tutore, possit mater irritare vota impuberum, et deficiente matre, idem possit avus, et avia ex parte matris. Ita *Suar. Sanch. Tamb. Laym. Pal. Trull. Bon. etc. apud Salm. c. 4. n. 51. Secunda* non minus probabilis, ut merito aiunt *Salm. n. 52.* (quam tenent *Prad. et Philarch. ac Ronc. de Voto c. 5. q. R. 3.*) asserit, matrem, etiam præsentem patre, vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis et Religionis; et etiam vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domûs: non verò realia, quorum administratio pertinet ad patrem, vel curatorem. Ratio, quia talis potestas, licet non civiliter, naturaliter tamen etiam est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem; ita ut possit pater irritare vota filiorum, contradicente matre: sed non sic mater, contradicente patre: et probatur ex *S. Th. Op. 17. c. 13. art. 10.* qui parentibus indistinctè præbet facultatem irritandi vota filiorum.

251. — Queritur ultra, an vota filiorum, et aliorum subditorum, velut Religiosorum, uxorum, etc. ut infra, donec irritentur, sint valida in iis, quæ Superiorum mandatis, aut jurisdictioni non præjudicant? Negat *Prima sententia*, et proinde ea non indigere dicit relaxatione, si sine consensu Superiorum sint emissa; quia tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penes Superiores. Ita *Val. Angel. March. Rioc. Rosell. et alii*; et probabilem vocant *Leand. Torres. et Peyr. ap. Salm. c. 1. n. 128.* Et sibi favere aiunt *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 8. ad 5.* qui sic dicit: *Nullum votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati.* Et idem dicit de voto uxoris, etc. *Secunda tamen sententia* probabilior, quam omnino tenendam dicunt *Salm. ibid. n. 183. cum Caj. Nav. Tamb. Pal. Trull. Fill. Azor. Sanch. Suar. et aliis pluribus*, affirmat, valida esse talia vota, sive sint realia, sive personalia, nisi irritentur: quia subditi revera non carent voluntate, sed eam subicere debent voluntati Superiorum, si contradicant. Et sic intelligendus est *S. Th.* qui loco citato nihil aliud docet, quam tale votum non esse firmum; quia, ut dicit in *resp. ad 1. et 4. In eorum voto intelligitur debita conditio, si suis Superioribus placuerit, vel non renitentur.* Quare sufficit, quod illi non renitentur, ut impleatur conditio voti, et votum sit firmum.

252. — Queritur denique hæc, utrum, si per errorem communem cum titulo, quis existimaretur Prælatum, Maritum, Patrem, etc. sit valida votorum irritatio ab eis facta, sicut validi sunt actus jurisdictionis ex *l. Barbarius ff. de Offic. Præl.* Negant *Sanch. Bon. Trull. Pal. et alii apud Salm. c. 3. n. 71.* quia differt actus domini ab actu jurisdictionis. Probabile tamen contrarium censent *Salm. ibid. cum Prado*, quia in his eadem ratio currit.

253. — « 2. *Vota Religiosorum* (quæcumque, etiam interna, ut *Salm. n. 27. cum Sot. Sanch. Laym. et Ronc. q. 2. quia Relig. transtulit in Prælatum totum suum velle et nolle.*) (non tamen Novitiorum) (Licet vota personalia Novitiorum suspendantur. Vide *Salm. c. 3. n. 42 et 43.*) etiam sub prædecessoribus emissa, irritare possunt directè, præter Papam (Papa omnia quidem potest directè irritare vota Religiosorum: et Episcopus Monialium subjectarum *Salm. n. 33.*) Abbates, Guardiani, Priores, et Rectores (etiamsi Prælati secundarii, absentibus primariis. *Salm. n. 40.*) ac probabiliter etiam Abbatissæ (Cum *Salm. n. 41.*) ut habet *Suar. l. 7. de Voto, c. 7. n. 19. Regim. l. 18. n. 242. Fill. Bon. loc. cit. n. 79.* Excipitur tamen votum transeundi ad Religionem strictiorem. *V. Binsfeld. 3. p. Ench. c. 9. Less. n. 73. Sanch. c. 24. n. 3. Bon. l. 4. (Hoc votum nec Papa potest irritare. Salm. c. 38.)*

254. — « 3. Idem potest, secundum *Sanch. l. 9. de Matr. d. 39.* Maritus respectu votorum Uxoris: licet probabilius id alii limitent ad ea vota, quæ Mariti juri præjudicant. *Laym. hic c. 7. Fill. tract. 26. c. 8. qu. 8. Less. d. 19. n. 83 et d. 15.* »

Sed probabilior, saltem extrinsecè, videtur contraria sententia, quod vir possit directè omnia vota uxoris irritare, licet non præjudicent usui Matrimonii, vel proliis educationi, vel gubernationi domesticæ (ut tantum concedunt DD. contrariæ sententiæ ap. *Salm. c. 3. n. 57.*) Et maximè probatur ex *Num. c. 30. v. 7 et 9.* ubi dicitur: « Si maritum habuerit, et voverit aliquid... (si vir)... audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus... propitius erit ei Dominus. » Quod non de solo voto abstinentiæ, sed de omni voto interpretantur 70 Interpretes: et *S. Ambr. ap. Salm. n. 58.* sic dicit: « Evidentiè tissimè apparet, ita virum esse caput mulieris, ut nulla vota abstinentiæ, vel Religiosæ conversationis liceat sibi sine ejus licentia Deo offerre. » Pariter *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 8. ad 3.* docet, votum uxoris ita nullum esse sine consensu viri, sicut votum Religiosi sine consensu Prælati: « Nullum votum Religiosi (verba *S. Thom.*) est firmum, nisi sit de consensu Prælati, sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu Patris; nec uxoris, nisi sit de consensu viri. » Et ratio est quia expedit valde ad pacem familiæ, ad mutuum amorem fovendum, quod uxor voluntatem totaliter à viro dependentem habeat, et sic impetus sæminarum retundantur. Ita *Sanch. de Matr. l. 9. d. 39. n. 4. cum Soto, Sa et Salm. l. c. cum Sanch. Prado, Lamb. Dian. Rodr. Fag. Vil. Ledes. Leandr. Arag. etc. contra Sporer. de Voto c. 3. n. 27. cum Nav. Sylo. Az. etc.* Sed etiam isti contrariam sententiam probabilissimam vocant ap. *Salm. ib.* Hinc vir potest irritare etiam vota castitatis, et Religionis uxoris, exequenda post mortem viri. *Salm. n. 59. cum Sot. Arag. Leand. Fag. etc. item Sanch. l. c. n. 16 et Disp. 40. n. 17. cum Pal. Led. et Vega, contra Naovar. Cajet. etc.*

255. — E converso notandum I. quod uxor nequeat irritare vota viri, nisi sibi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, magnæ abstinentiæ, vestiendi se habitu Eremitæ, et similia. *Salm. cum Bus. art. seq. n. 242. inf. 2.* Et etiam votum non petendi debitum, ut probabilius tenent *Sporer l. c. n. 28. cum Laym. Trull. Henr. Fag. etc.* (contra *Less. Sanch. Basil. etc.*) ap. *Salm. n. 56.* quia valde grave esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. communiter esse irritanda: At potius videntur esse invalida, utpote de materia inepta, sicut sentiunt *Salm. ibid. n. 55.*

256. — Notandum II. quod si conjuges mutuo consensu voveant castitatem, aut Religionem se ingressuros, nequeunt vota invicem irritare; quia virtualiter uterque cedit juri suo. Est commune; ita *Salmanticenses cum Sanchez, Suarez, etc. n. 56. et Bus. art. seq. n. 7.* qui bene addit, secus esse, si uterque independentè ab altero vovisset. Sed vide dicenda *n. 239. v. Quid autem.* Conjuges isti, si post tale votum, mutuo consensu emissum, revocent pactum, et coeant, licet non peccent contra castitatem, peccant tamen contra votum, nisi à gravissima causa excusentur. *Salm. n. 59. cum Suar. Pal. Bon. Sanch. etc.*

» 4. Qui semel votum irritavit, si postea nolit, non ideo reva-
lidatur, ut vult *Sa. Vid. irritatio voti.* (Sic *Salm. n. 70. cum*
» *Soto, Sanch. Trull. contra aliquos.*)^o

257. — « 5. Nullus supradictorum potest directè irritare vota
» emissa ante subjectionem, v. g. ante matrimonium: facta verò
» intra tempus subjectionis, de re implenda post tempus subjec-
» tionis, v. gr. in pubertate, vel post obitum mariti, possunt irri-
» tare. *Bonac. l. cit.* (cum *Salm. c. 3. n. 74. Val. Dian. Tamb.*
» *etc. ac Sanch. de Matr. l. 9. D. 39. n. 16 cum Sot. etc. Vide*
» *dicta n. 234.*)^o

Non potest vir directè irritare vota, ab uxore emissa ante ma-
trimonium, sed bene potest illorum suspendere executionem,
quatenus præjudicant suæ potestati. *Salm. c. 3. n. 35. cum*
Sanch. Val. Pal. Suar. etc. Vota autem Religiosorum certum
est quòd per professionem extinguantur, ut habetur ex *c. Scrip-
turas de Voto. Vid. Elbel n. 253. et Salm. ibid.*

» 6. Votum, de quo dubium est utrùm emiseric illud tempore
» libertatis, an subjectionis, non posse irritare Superiorem, docet
» *Salas. t. 2. q. 21 et Caram. l. 3. c. 1. d. 1. Sed contrarium*
» tenent *Suar. Sanch. Bon. etc. cum Bard. l. 6. c. 1. §. 28.*

Quæritur igitur, utrùm vir, vel Prælatus possit directè irri-
tare uxoris aut Religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissa
ante vel post subjectionem? Affirmat *Sanch. Dic. l. 1. 4.
c. 32. n. 7. ex Suar.* (cum aliis apud *Busemb. ut supra.*) Ratio
quia, ut ait, possessio præsentis voluntatis subditi est certa, cum
certum sit, illam esse uxorem, vel hunc Religiosum; at excep-
tio quoad illa vota est dubia; quare, usquedum probetur excep-
tio, scilicet quòd vota sunt emissa ante subjectionem, prævalet
certa possessio Superioris. Sicut à pari conjux dubitans de valore
Matrimonii tenetur reddere debitum alteri petenti ob certam
suam possessionem, ut habetur ex *c. Dominus, de Sec. nuptiis.*
Ita *Sanch.* Sed pace tanti Doctoris oppositum sentio. Non dubito
(ut diximus *n. 229.*) quin Pater possit irritare vota filii, quando
dubium est an filius pertigerit, vel non, ad pubertatem, quia eo
casu possessio stat pro potestate Patris, ut diximus *dict. n. 229.*
Secus verò è converso dico tenendum hinc, cum vota sint certa, et
possessio viri, vel Prælati sit dubia, eò quòd dubitatur an vota
sint, vel non emissa tempore, quo jam incæperit subjectio. Dif-
fert autem paritas conjugis petentis debitum; nam ibi ille habet
certam possessionem super totum corpus conjugis dubitantis, et
ex possessione jus certum habet illo utendi. Aliter tamen est in
nostro casu, in quo vir, vel Prælatus non habet possessionem
totalem super voluntatem uxoris aut religiosi. Habet quidem
possessionem super voluntatem præsentem subditi, sed non
habet super præteritam. Et ideo prædicti non possunt directè
irritare vota, de quibus dubitatur, an sint de materia ipsis sub-
jecta. Possunt tamen directè juxta dicenda *Art. seq. n. 241.*

258. — « 7. Vota facta tempore subjectionis, possunt adhuc
» irritari post illud, v. g. quando filius jam est pubes. Quod

» verum est etsi in pubertate ratificasset, putans ex errore esse
» firma: secus tamen, si infirma esse novisset, et independenter
» à prioribus ratificasset, ut *Less. l. 2. c. 40. d. 19.* (Et *Elbel*
» *n. 252. cum Spor. Tamb.*)^o

Et hæc est probabilior, scilicet, quòd vota facta tempore sub-
jectionis, etiam post illud irritari possint à Patre, ut tenent con-
tra alios *Salm. c. 3. n. 73. cum Sanch. Suar. Trull. Cajet. Bonac.*
Pal. etc. Modò filius non confirmet votum in pubertate; et ut
probabiliter addit *Bus. cum Less.* modò sciat tunc vota fuisse
infirma.

Vota tamen realia puberum nequit Pater irritare, postquam
ipsi emancipati sunt. *Salm. dict. n. 74.* Nec Prælatus vota Reli-
giosi, si iste non sit amplius illi subjectus: nec vir vota uxoris,
facto divortio formali. Vide *Salm. n. 72.*

259. — « 8. Supradicti possunt revocare, ac directè irritare
» vota, etsi semel ea ratificaverint, quia non privarunt se domi-
» nio, et potestate sua. Vide *Suar. de voto l. 6. c. 6,* si tamen
» id sine causa fiat, erit secundum quosdam peccatum mortale,
» licet probabilius id negent *Suar. loc. cit. c. 4. et Laym. hic.*

Quòd validè possint Superiores irritare vota subditorum, ta-
metsi illa ratificaverint, videtur certum, quia ipsi, etiamsi velint,
nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in sub-
ditos habent. Ita communiter *Sanch. Dec. l. 4. c. 27. n. 9. Elbel*
de Voto n. 259 et Salm. c. 3. num. 66. cum Cajet. Suar. Pal. Sayr.
Trull. Prado, etc. Et hoc valet non tantum pro Patre respectu
filii, et Prælato respectu Religiosi: sed etiam pro Viro respectu
uxoris, ut valde probabiliter tenent *Sanch. de Matr. l. 9. D. 40.
n. 17. cum Sot. Ledesm. Arag. et Vega, item Tamb. Dec. l. 3.
c. 16. §. 3. n. 48. et Salm. l. c. ex n. 64. cum aliis cit.* (contra
Elbel. n. 259. et Sporer de 2. Præc. c. 3. n. 32. etc.) Ratio, quia
vir habet veram potestatem directam irritandi vota uxoris,
etiam castitatis et Religionis, ut dictum est *n. 234.*

Certum contra est quòd omnes præfati Superiores, si sine
justa causa irritant vota subditorum; postquam positivè illa ap-
probaverint, peccent tam ipsi, quam subditi relaxationem peten-
tes. (Dixi, si positivè approbaverint, nam secus esset, si tan-
tum permiserint subditos vovere, vel exequi rem voto promissam,
ut *Salm. ibid. n. 69. cum Sanch. et Pal.*) Sed dubitatur, an irri-
tando peccant graviter, vel leviter? Adest duplex sententia proba-
bilis. Prima asserit, quòd peccarent graviter ex *Num. c. 30*
ubi de viro consentiente de uxoris voto, et postea irritante dici-
tur: *Portabit ipse iniquitatem ejus.* Ratio, quia, posito suo con-
sensu, tenetur votum non impedire. Ita, *Salm. n. 67. cum Cajet.*
*Sanch. Laym. Ledesm. etc. Secunda tamen sententia, fortè proba-
bilior, asserit quòd peccarent leviter, secluso scandalo, aut*
contemptu, quia Superior utitur jure suo, et irritando votum non
est causa violationis illius, cum subditus nec ipse tunc violat
votum. Ita cum *Busemb. hic tenent Suar. l. 6. c. 4. Bonac.*
q. 7. §. 2. n. 29. Sotus, de Just. l. 7. q. 3. art. 1. Tambur. loc.

*cit. n. 37. et Trull. Pelliz. Dian. Peyr. ap. Salm. n. 67. Eamdemque tenent Sporer loc. cit. n. 34. cum Val. Med. et communiori. Veruntamen idem Sporer n. 32. et Less. lib. 2. c. 40. n. 95. ac Elbel n. 258. cum Laym. ab his excipiunt virum, qui suo positivo consensu votum uxoris approbasset, maxime si esset votum castitatis, quia tunc (ut dicunt) ipse jam cessit jure suo; unde nec valide irritare posset, et si irritaret, graviter peccaret. Sed hi AA. loquuntur juxta sententiam, quam ipsi tenent, scilicet quod vir tantum ex potestate indirecta possit vota uxoris irritare. Aiunt enim in hoc differre Prælatus respectu Religiosi à Marito respectu uxoris, quia Prælatus, cum habeat potestatem directam irritandi, non potest juri suo renuntiare; potest tamen Maritus, ad quem spectat potestas tantum indirecta. Sed nos juxta prædictam sententiam relatum *dict. n. 234.* dicimus cum *S. Th. eandem potestatem dominativam, quam habet Prælatus ad Religiosum, habere virum in uxorem; unde, sicut non potest Prælatus illam sibi adimere, ita nec vir respectu uxoris. Hinc satis probabiliter videtur opinari secundum supra dicta Tamb. l. c. n. 53. quod vir, sine causa irritans votum castitatis uxoris, etiam postquam positivè approbaverit, non peccet plus quam venialiter.**

Quid autem, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem? Certè vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiam ait *Sanch. d. D. 40. n. 20.* nec virum posse votum uxoris irritare, et eum sequuntur *Salm. n. 59. et alii comm.* At ego non invenio rationem certam, qua damnare possim *Palacium et alios apud Sanch. l. c. n. 19.* qui contradicunt; nam, si vir (prout concedit ipse *Sanch.* ut vidimus) potest valide irritare votum uxoris, ipso approbante, emissum, cur non poterit, arguit *Palacius*, si mutuo consensu ipse etiam castitatem voverit? Attamen, cum hæc opinio sit contra communem, et *Tamburinus*, huic difficultati involutus, dubium indecisum reliquerit; ita et ego sapientibus decernendum remitto.

9. Prælatus potest irritare votum subditi à prædecessore æquali, vel inferiore confirmatum, non tamen à Superiore. V. de his *Bonac. loc. cit. §. 3. Laym. cap. 7. (Et hoc valide, et licite, Salm. cum Sanch. Pal. Suar. Tamb. etc.)*

240. — Si loquamur de mancipiis, Dominus potest irritare quæcumque eorum vota realia, nisi illi aliquid de proprio habeant, et personalia, quæ Domino præjudicant, prout Religionis, longæ peregrinationis, etc. Non verò castitatis, vel moderatæ orationis, aut jejunii etc. Ita *Salm. cap. 3. n. 62 et 63 cum aliis.*

Vota autem famulorum nequeunt ab heris irritari, sed tantum suspendi possunt pro tempore famulatus, quatenus debitis obsequiis præjudicant. *Salm. dict. n. 63. cum Sanch. Suar. Bon.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirectè possit irritare?

241. — « RESP. Si alicui non quidem voluntas voveris, sed » voti materia sit subjecta, ita ut in hanc jus habeat, is tale votum » potest irritare irritatione indirecta, hoc est ejus obligationem » suspendere, in quantum suo juri præjudicatur: idque ex lege » naturæ, docente, quod nemo possit alteri promittere aliquid in » præjudicium tertii. *S. Th. in 4. d. 38. Suar. Less. etc. ll. cc.* » (V. N. III, p. 395.) Unde resolves:

242. — « 1. Sic irritare possunt, præter supra nominatos, » Pater respectu filiorum puberum, quandiu manent in domo » paterna, nec sunt emancipati: item tutor puberis, usque ad » annum vigesimum quintum; in iis, quæ eorum potestati officiant. *Laym. cap. 7. (Vide Art. 1. antec. n. 229.)* » » 2. Item potest uxor respectu mariti, v. gr. si is voverit longiorem peregrinationem, habitare alibi, cubare seorsim, quæ derogant vitæ sociali. et usui domini, quod habet in corpus mariti. *Less. n. 83. Fill. n. 275. (V. sup. Art. 1. n. 235.)* » » 3. Item Dominus, et Domina respectu famulorum, ut, si ii voverint jejunium, quo fierent inepti ad obsequia Domini: quale votum non est castitatis, vel brevis orationis. *Less. n. 86.* » » 4. Item non tantum Pontifex respectu omnium fidelium, sed etiam Episcopi, et Principes respectu subditorum, quando materia illis præjudicat. Denique Superiores respectu novitiorum in iis, quæ impediunt novitatus exercitia. *Less. d. 13. n. 8.* » » 5. Non possunt irritari indirectè vota de re aliis præcepta, v. gr. non furandi, quia nemini præjudicant. Item neque vota implenda tunc, quando materia voti non erit amplius subjecta: v. gr. vota servi implenda, cum erit liber, et conjugis, cum alter erit mortuus, (Sed probabilius hoc negatur de viro quoad vota uxoris, ut supra Art. 1. Antec. n. 234.) » » 6. Potest quis etiam indirectè irritare vota longius ante facta, quam sibi materia subjiceretur, v. gr. facta à conjugè longè ante matrimonium. (Salm. cap. 3. n. 75. ut supra n. 237.) » » 7. Potest quis etiam vota à se vel antecessore concessa et confirmata indirectè irritare, ut patet ex articulo superiore. Excipe tamen, nisi suo jure cessisset, et hanc concessionem subditus acceptasset, ut v. gr. in voto castitatis mutuo mariti, et uxoris consensu facto. Secus tamen esset, si vel sola uxor, vel uterque independentè ab altero vovisset. (Vide supra art. 1. n. 239.) » » 8. Vota, indirectè tantum irritata, reviviscunt, et obligant, quando alteri desinunt præjudicare. V. de his *Bon. p. 7. Laym. c. 8. (Vota autem directè semel irritata nunquam reviviscunt, ut Elbel. n. 266. cum Sanch. Val. et Fill.)* » »

DUBIUM VII.

Quid sit Commutatio Voti.

245. Quando possint commutari vota? — 244. An possit quis commutare sibi votum in opus æquale? — 245. An valeat commutatio in minus, sine justa causa? — 246. Vide alia notanda. — 247. An habens facultatem possit commutare in aliquantum minus? — 248. An, facta commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem? — 249. An, facta impossibili re commutata, teneatur vovens implere primam? — 250. An, qui immemor voti præstat opus promissum, a voto liberetur?

245. — « RESP. Commutatio est substitutio alterius operis honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub eadem obligatione. Circa quam, ut licite fiat, traduntur hæc regulæ: Prima, ad commutationem voti requiritur auctoritas Ecclesiastica. »
 1. Quando commutatio fit in paulo minus bonum: quod si notabiliter minus sit, dicitur dispensatio. 2. Quando dubium est de æqualitate boni. (Cum Salm. c. 3. n. 130.) 3. Quando fit in bonum æquale: licet aliqui tunc putent sufficere auctoritatem propriam: hæc tamen sufficit ad commutationem in melius, quia in meliori minus continetur. (Est commune cum Salm. n. 132. exceptis tamen votis reservatis.) Voco autem melius, quod est tale in ordine ad utilitatem spiritualem voventis, et Deo gratius (cum Salm. n. 142.) Tutor est commutatio in frequentiam Sacramentorum, Sanch. Tamb. Bardi, Bassius ap. Salm. loc. cit. »

244. — Quæritur, an votum possit propria auctoritate commutari in opus evidenter æquale? Adest duplex sententia. Prima probabilior negat ex S. Thom. in 4. Dist. 9. art. 4. q. 4. qui rationem profert: « Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Prælati. » Deinde quia, supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando potius rem promissam, quam aliam æqualem. Ita Sanch. in Dec. ubi, licet antecedente lib. 3. c. 19. n. 9. in fine, et lib. 4. c. 5. n. 28. contrarium censuerit, se revocat tamen lib. 4. cap. 49. n. 12 et 21. cum Caj. Covar. Sot. Azor. et Suar. Pal. Leand. Laym. Fill. Reg. etc. cum Salm. c. 3. n. 134. Qua posita sententia, alii dicunt, talem commutationem esse tantum peccatum leve, ut Sanch. Ledesm. Dian. Mendo et alii ap. Salm. n. 135. quia, ut dicunt, esset infidelitas in re modica. Quare, si jam præstita sit materia commutata, sufficit, quod vovens suppleat aliquid. Et idem dicendum asserunt, si materia præstita fuerit minor promissa. Alii tamen sentiunt, esse peccatum grave, ut Salamancaenses cum Pal. Suar. Azor. Prad. etc., quia de tali commutatione, prout irrita, nulla ratio habenda est. De hoc vide num. seq. 245.

Secunda tamen sententia, quam satis probabilem vocant Salm. ibid. n. 133. et tenent Elbel n. 304. Henr. Medin. Major. apud Sanch. loc. cit. item Tamb. Dec. lib. 3. c. ibid. §. 5. n. 14. cum Sa, Rodr. Bon. Fag. Dian. Villal. et probabilem vocant Suar. Arag. apud Sanch. et Trull. Less. etc. apud Salm. ibid. affirmat, cuique licere commutare suum votum cum opere evidenter æquali. Ratio, quia præsumitur Deus æquè acceptare opus quoad substantiam æquale, ob benignitatem divinam, saltem ut hilarius ei oblatio præstetur; qua supposita præsumptione, ratio promissionis, ut supra, cessat. Doctrina autem, et ratio allata à S. Th. intelligenda est de opere minori; nam aliter, nec etiam valeret commutatio in evidenter melius, quam valere non dubitat communis sententia, etiamsi sit materia disparata, ut Salm. cap. 3. numer. 132. cum Sanch. Azor. Val. Suarez. Laym. et aliis contra paucos, et probatur ex cap. Super his de Voto. Conveniunt autem etiam primæ sententiæ DD. quod, si materia sit certò æqualis, et probabiliter, aut dubitanter sit melior, tunc propria auctoritate rectè fit commutatio. Ita Salm. cap. 3. n. 134. in fine, cum Sanch. Suar. Pal. etc. quia tunc materia semper est moraliter melior, ut Salm. ibid. n. 144. in fine. Sed his non obstantibus, puto, non recedendum à prima sententia, ratio enim allata à S. Thoma valde urget. Saltem ratio illa concludit pro opere æquali.

« Secunda regula. Ad commutationem voti in æquale requiritur causa, licet minor quam ad dispensationem, quia dispensatio plane liberat ab obligatione voti, commutatio verò aliud subrogat. Unde, si fiat in melius, nulla causa requiritur: si in æquale cum auctoritate Superioris, sufficit major in illud propensio. (ut Salm. n. 145. cum Laym. Cajet. etc. vel minus periculum transgrediendi, ut Elbel. num. 306. cum Sanch. Pal. et Croix.) Si verò dubitetur, an sit æquale, sufficit notabilis molestia in implendo. Vide Less. lib. 2. cap. 40. »

245. — Quæritur, an, si commutatio fiat in minus sine justa causa, sit non solum illicita, sed etiam invalida? Prima sententia cum Sanch. l. 4. cap. 51. n. 8. et Dian. Candid. etc. ap. Salm. cap. 3. n. 147. et Tamb. de Voto §. 5. n. 9. dicit esse validam, modo suppleatur defectus, quia, si non esset major obligatio erga homines, quam supplendi, tantò magis erga Deum, quocumq; mitius agitur. Et hæc cohæret cum secunda opinione, relata supra n. 244. Secunda verò sententia dicit esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sine justa causa docet S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 12. Ratio, quia Prælati nequit excedere facultatem, quam habet sibi à Deo delegatam, scilicet commutandi tantum cum causa justa. Ita Salm. n. 148. cum Mar. Pal. Trull. etc. Utraque est probabilis. In dubio autem, an causa commutationis fuerit sufficiens, vel non, docet D. Th. 2. 2. q. 88. art. 12. ad 2. posse voventem acquiescere iudicio commutantis.

Unde resolves:

246. — « 1. Quamvis oratio absolute sit melior jejunio, non licet tamen propria auctoritate hoc in illam commutare, quia hic et nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilis ad bonum spirituale hujus hominis. *Less. d. 16. Sanch. cap. 56.* »
 « (*Asserit Lohm. in instruct. etc. unam Confessionem, vel Communionem valere pro Rosario totius hebdomadæ. Sed huic generaliter loquendo, non acquiesco.*) »

« 2. Omnia vota personalia propria auctoritate commutari possunt in votum religionis: imò ipso jure omnia vota realia sic mutantur in professione. » (*Sic S. Th. apud Salm. cap. 3. n. 129.*) »

« 3. Qui habet votum religionis, non potest illud propria auctoritate commutare in susceptionem Episcopatus: tum, quia hic non efficit hominem perfectiorem, quam religio, licet perfectiorem esse supponat: tum, quia non constat, quòd illud hic et nunc sit Deo gratius; tum quia sic respondit Imocentius III, *ap. Bon. in secundum præceptum d. 4. q. 2. p. 7.* Idem docent *Less. lib. 2. cap. 4. d. 16. art. 103. Azor. Sanch. Laym. l. 4. t. 5. cap. 6. n. 15. Pal. d. 3. t. 16. n. 2. Fag. p. 6. t. 6. R. 62.*

« 4. Qui habet facultatem dispensandi, » (*etiam delegatam, ut verius Laym. Less. Pal. Suar. cum Salm. cap. 3. n. 81. contra Nav. Sanch. etc.*) » habet etiam commutandi; non tamen contra: quia commutatio est pars dispensationis; qui autem potest majus, etiam minus potest. Qui autem habet facultatem commutandi tantum, non potest mutare, nisi in æquale: quod moraliter, et non scrupulose æstimandum est, ut monet *Laym. cap. 8.* In qua æstimatione, ait *Cajet.* non negligenda sunt concomitantia: v. gr. in voto peregrinationis habenda ratio non tantum laboris, sed etiam expensarum, quas fecisset. *Suar. Less. Vide. Bon. p. 7. §. 3. (Et c. Magna, de Voto.)* »

247. — Queritur, an, habens facultatem tantum commutandi, possit commutare in opus aliquantulum minus? *Prima sententia* (quam satis probabilem rectè vocant *Salm. cap. 3. n. 138.*) affirmat, modò excessus non sit notabilis. Ratio, quia, si potestas commutandi non esset talis, esset pluribus anxietatibus obnoxia, ideò inutilis, cum difficillimum sit æqualitatem invenire in re subrogata. Deinde, quia, si probabile est, posse fieri commutationem auctoritate propria in æquale, probabile etiam esse debet, quòd, habens facultatem commutandi, possit commutare in aliquid minus; aliter talis potestas nihil operaretur. *Ita Sa, Bon. Trullench. Dian. Leand. Medin.* Et probabile vocat *Less. ap. Salmant. dict. n. 138.* *Secunda verò sententia* tenet, faciendam esse commutationem in rem æqualem, æqualitate tamen morali, non mathematica, ita ut parva credatur esse differentia, et nullius excessus manifestè appareat. *Ita Salm. n. 139. cum Caj.*

Pal. Suar. etc. cum Bus. hic et Laym. Et sic sententia hæc revera cum prima conciliatur.

Notandum hic, quòd rectè potest opus personale commutari in reale, et è converso, et perpetuum in temporale. *Salm. cap. 3. n. 140. cum Less. Suar. Laym. Pal. etc.* Rectè autem *Elbel n. 308. in fin. cum Gob. et Tamb.* monet Confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ poenitenti videantur magis utilia et non nimis difficilia.

248. — « 5. Si is, ejus votum mutatum est, malit deinde implere primum, id potest: tum, quia id est melius, vel æquale, tum quia in ejus favorem factum est, cum tacita conditione si ei placuerit. *Less. n. 97. Sanch. Fill. n. 289.* »

Si votum commutatum est in minus, vel æquale, procul dubio potest adhuc eligi primum opus. Est commune apud *Salm. cap. 3. n. 167. cum Sanch. Pal. Suar. etc.* dubium est, si commutatio facta sit in melius cognitum, et acceptatum: Tunc *Suar. Fill. Regin. etc. ap. Salm. n. 68.* negant posse voventem redire ad primum. Sed probabilius id concedunt communiter *Less. lib. 2. cap. 40. n. 111. Sanch. lib. 4. cap. 35. n. 26. Elbel n. 318. et Salm. n. 169. cum Laym. Bon. Pal. Tamb. Dian. Trull. etc.* Quia commutatio fit in favorem voventis. Excipit *Sanch. cum Suar. n. 27.* si talis commutatio fieret consultò, et in majorem Dei cultum. At verius dicunt *Salm. n. 170. cum Pal. Præd. et Villal.* neque adhuc talem commutationem obligare saltem sub gravi, nisi fiat novum votum: quia quodcumque propositum non obligat, nisi interveniente promissione, et animo se obligandi, ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 1. ad 2.* Ex his omnibus inferitur, quòd vovens, etsi redierit ad primum opus, potest tamen iterum redire ad secundum subrogatum. Et præterea, si pluries facta est commutatio in diversa opera, vovens potest eligere eorum quodcumque malit. *Salm. ibid. n. 169. in fine, et 171. cum Trull. Dian. et Vil.* Si quis tamen post acceptionem rei subrogatæ iterum voveat rem commutatam: tunc tenetur ad utramque præstandam si intendat se obligare novo vinculo voti. In dubio autem præsumi, quòd habuerit animum se obligandi novo voto, dicunt *Trull. et Bon. At Salm. n. 171.* putant etiam probabile esse oppositum, et sic eum teneri tantum ad rem commutatam. Et hoc mihi est probabilius, quia votum dubium non obligat, juxta dicta *lib. 1. n. 76.*

249. — « 6. Si voti legitime à Superiore commutati materia, sive opus fiat impossibile, vel indifferens, non tenetur redire ad prius, quia obligatio extincta est. *Vid. Laym. Bon. ll. cc.* »

Facta voti commutatione, etiamsi res subrogata fiat impossibilis culpa voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam: verbi gratia pro eleemosyna subrogatum est jejunium tali die, si tunc jejunare non potuisti, vel noluisti, peccasti, sed non teneris ad eleemosynam, quia per commutationem prima obligatio extinguitur; ita *Sanch. lib. 4. cap. 56. n. 15. et Salm. cap. 3. n. 65. cum Laym. Pal. Trull. Suar. et Elbel. n. ac Sporer*

c. 5. n. 136. cum communissima. Hoc tamen non carrit, si commutatio fiat auctoritate propria, tunc enim, si non impletur secundum opus, implendum est primum; quia non extinguitur tunc prima obligatio, sed satisfit per impletionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut supra; et hoc certum est, *Salm. n. 166. cum Tamb. Leand. etc.*

Ultimò, pro complemento hujus Dubii, quæritur 1. an, habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se? Resp. affirmativè, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch. de Matr. lib. 8. D. 3. n. 8 et 9. Dec. l. 4. c. 18. n. 42 et 45. Bonac. p. 7. §. 4. n. 31. Ita Salm. c. 3. n. 128. cum Tamb. Suar. Trull. Azor. Dian. Prad. Leand. Rodr. etc.* et probant ex *S. Thom. 2. 2. q. 18. art. 8.* ubi docet, posse Prælatum secum dispensare. Quær. 2. An, qui immemor voti præstat opus promissum à voto, in posterum liberetur? Vide *dicta n. 204. circa fin. et dicenda de Rest. n. 700. Quæst. II. v. Limitant.*

DUBIUM VIII.

Quid sit Dispensatio, et quis possit dispensare in votis.

250. Quæ causa requiratur ad dispensandum? — 251. Quid, si dispensatio sit facta bona fide, sed sine causa? Quid, si dubium sit, an adfuerit causa? — 252. Quæ causæ sufficiant ad dispensandum? — 253. An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas. — 254. Vide alia notanda. — 255. An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii? Et quid de voto, et juramento *perseverantia*, quod præstat in quibusdam Congregationibus? — 256. Qui possint dispensare? An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus? Qui possint facultatem dispensandi delegare? An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis? — 257. An Prælati Regulares possint dispensare in omnibus votis Religiosorum? An Novitiorum? An Sæcularium? — 258. De votis reservatis plura notabilia. — 259. An juramentum Castitatis, aut Religionis sit reservatum sicut votum? — 260. An, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? — 261. An etiam sint reservata vota Castitatis, et Religionis conditionalia, aut penalia? — 262. An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis et legibus communibus? *Remissioe ad lib. 1. n. 158.*

250. « RESP. 1. Dispensatio est absoluta obligationis voti conditionatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, justa causa requiritur: qualis v. gr. est 1. Bonum Ecclesiæ, vel commune Reip. (et etiam Familix; vel major profectus voventis. *Salm. cap. 3. n. 125. cum S. Th. Suar. Sanch. Et etiam in dubio: de hoc Palaus, et Suar. ibid.*) 2. Notabilis difficultas in observatione voti. 3. Imperfectio actûs, vel levitas, ac facilitas, ex qua processit votum. *Suar. l. 4. c. c. 17. Fill. n. 260. Sanch. l. 4. c. 25. Vide Bon. p. 7. n. 47. Laym. c. 8. n. 5.*

» (Hinc monet *Innoc. III. c. Magnæ, de Voto, tria attendenda esse in dispensatione votorum. 1. Quid liceat secundum æquitatem. 2. Quid liceat secundum honestatem. 3. Quid expediat secundum utilitatem; ex quo ait Elbel n. 177. cum Spor. c. 3. n. 43. tum dispensandum in voto, quando illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem; vel quando speratur major utilitas spiritualis.)*

251. — Quæritur hîc, an valeat dispensatio, si bona fide credatur adesse justa causa, quæ revera, non sit? *Prima sententia, (quam tenent cum Busemb. (lib. 1. n. 3. ibid. in fin.) Sanch. Dec. lib. 4. cap. 48. n. 10. Less. l. 2. c. 40. n. 119. Salm. de Voto r. 17. cap. 3. n. 119. cum Tamb. et Leand. ac tract. 11. de Leg. cap. 5. n. 71. ubi citant etiam Laym. sed non bene, ut infra videbimus) affirmat valere dispensationem; quia talis censenda est Voluntas divina, ne conscientia anxietatibus vexentur, sed permaneant firmæ determinationes Pastorum, prout necesse id videtur ad rectum regimen Animarum. Secunda verò sententia, quam tenet *Pal. de voto tract. 15. D. 2. p. 9. n. 4. cum Basilio et Salas, contradicit: Et hanc sequimur, si postea certum comperiatur, non adfuisse causam, vel non sufficientem; primæ enim sententiæ, licet à tantis AA. defensæ, obstat tamen principium certum, quòd in Lege Superioris invalidè dispensat Inferior sine sufficienti causa. Secus autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens: tum quia in dubio tunc stat pro valore dispensationis; tum quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempe, quòd esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore; et cum hoc frequenter accideret, bene tunc præsumitur Deus ratam habere dispensationem illam ad conscientias pacandas, et ad rectam gubernationem. Ubi autem certè delegatur nullitas causæ, rectè ait *Pal.* quòd minimè præsumitur Deus favere velle errori manifesto (quidquid dicat *Diana p. 1. tract. 10. R. 33.*) Et sic revera loquitur *Laym. tract. 4. de Leg. cap. 22. n. 12. ubi dicit, posse dispensatum bene acquiescere dispensationi, donec veritas non appareat in contrarium, citans *Sot. Nav. Suar. etc.* Et consentit nobis *Palaus*, qui ait, casu quo causa est dubia, legitima præsumitur dispensatio. *Vid. lib. 1. n. 182. Valde autem probabile est cum *Salm. de Legib. cap. 5. ex num. 75. validam esse dispensationem, etiamsi mala fide à dispensante ipsa fuerit impertita, si revera adesset justa causa, ut diximus lib. 1. de Legib. n. 181.*****

252. — Sufficit autem, pro causa ad dispensandum, periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum. Sufficit etiam magna difficultas in executione, non solum, si non fuit prævisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.* sed etiam, si prævisa fuerit, ut censent *Salm. c. 3. n. 124. cum Leand. et Tamb.* Tum, quia tunc etiam adest periculum transgressionis; tum, quia res multo difficilior apprehenditur dum instat executio, quàm dum deliberatur. Et

c. 5. n. 136. cum communissima. Hoc tamen non carrit, si commutatio fiat auctoritate propria, tunc enim, si non impletur secundum opus, implendum est primum; quia non extinguitur tunc prima obligatio, sed satisfit per impletionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut supra; et hoc certum est, *Salm. n. 166. cum Tamb. Leand. etc.*

Ultimò, pro complemento hujus Dubii, quæritur 1. an, habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se? Resp. affirmativè, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch. de Matr. lib. 8. D. 3. n. 8 et 9. Dec. l. 4. c. 18. n. 42 et 45. Bonac. p. 7. §. 4. n. 31. Ita Salm. c. 3. n. 128. cum Tamb. Suar. Trull. Azor. Dian. Prad. Leand. Rodr. etc.* et probant ex *S. Thom. 2. 2. q. 18. art. 8.* ubi docet, posse Prælatum secum dispensare. Quær. 2. An, qui immemor voti præstat opus promissum à voto, in posterum liberetur? Vide *dicta n. 204. circa fin. et dicenda de Rest. n. 700. Quæst. II. v. Limitant.*

DUBIUM VIII.

Quid sit Dispensatio, et quis possit dispensare in votis.

250. Quæ causa requiratur ad dispensandum? — 251. Quid, si dispensatio sit facta bona fide, sed sine causa? Quid, si dubium sit, an adfuerit causa? — 252. Quæ causæ sufficiant ad dispensandum? — 253. An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas. — 254. Vide alia notanda. — 255. An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii? Et quid de voto, et juramento *perseverantia*, quod præstat in quibusdam Congregationibus? — 256. Qui possint dispensare? An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus? Qui possint facultatem dispensandi delegare? An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis? — 257. An Prælati Regulares possint dispensare in omnibus votis Religiosorum? An Novitiorum? An Sæcularium? — 258. De votis reservatis plura notabilia. — 259. An juramentum Castitatis, aut Religionis sit reservatum sicut votum? — 260. An, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? — 261. An etiam sint reservata vota Castitatis, et Religionis conditionalia, aut penalia? — 262. An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis et legibus communibus? *Remissioe ad lib. 1. n. 158.*

250. « RESP. 1. Dispensatio est absoluta obligationis voti conditionatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, justa causa requiritur: qualis v. gr. est 1. Bonum Ecclesiæ, vel commune Reip. (et etiam Familix; vel major profectus voventis. *Salm. cap. 3. n. 125. cum S. Th. Suar. Sanch. Et etiam in dubio: de hoc Palaus, et Suar. ibid.*) 2. Notabilis difficultas in observatione voti. 3. Imperfectio actûs, vel levitas, ac facilitas, ex qua processit votum. *Suar. l. 4. c. c. 17. Fill. n. 260. Sanch. l. 4. c. 25. Vide Bon. p. 7. n. 47. Laym. c. 8. n. 5.*

» (Hinc monet *Innoc. III. c. Magnæ, de Voto, tria attendenda esse in dispensatione votorum. 1. Quid liceat secundum æquitatem. 2. Quid liceat secundum honestatem. 3. Quid expediat secundum utilitatem; ex quo ait Elbel n. 177. cum Spor. c. 3. n. 43. tum dispensandum in voto, quando illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem; vel quando speratur major utilitas spiritualis.)*

251. — Quæritur hîc, an valeat dispensatio, si bona fide credatur adesse justa causa, quæ revera, non sit? *Prima sententia, (quam tenent cum Busemb. (lib. 1. n. 3. ibid. in fin.) Sanch. Dec. lib. 4. cap. 48. n. 10. Less. l. 2. c. 40. n. 119. Salm. de Voto r. 17. cap. 3. n. 119. cum Tamb. et Leand. ac tract. 11. de Leg. cap. 5. n. 71. ubi citant etiam Laym. sed non bene, ut infra videbimus) affirmat valere dispensationem; quia talis censenda est Voluntas divina, ne conscientia anxietatibus vexentur, sed permaneant firmæ determinationes Pastorum, prout necesse id videtur ad rectum regimen Animarum. Secunda verò sententia, quam tenet *Pal. de voto tract. 15. D. 2. p. 9. n. 4. cum Basilio et Salas, contradicit: Et hanc sequimur, si postea certum comperiatur, non adfuisse causam, vel non sufficientem; primæ enim sententiæ, licet à tantis AA. defensæ, obstat tamen principium certum, quòd in Lege Superioris invalidè dispensat Inferior sine sufficienti causa. Secus autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens: tum quia in dubio tunc stat pro valore dispensationis; tum quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempe, quòd esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore; et cum hoc frequenter accideret, bene tunc præsumitur Deus ratam habere dispensationem illam ad conscientias pacandas, et ad rectam gubernationem. Ubi autem certè delegitur nullitas causæ, rectè ait *Pal.* quòd minimè præsumitur Deus favere velle errori manifesto (quidquid dicat *Diana p. 1. tract. 10. R. 33.*) Et sic revera loquitur *Laym. tract. 4. de Leg. cap. 22. n. 12. ubi dicit, posse dispensatum bene acquiescere dispensationi, donec veritas non appareat in contrarium, citans *Sot. Nav. Suar. etc.* Et consentit nobis *Palaus*, qui ait, casu quo causa est dubia, legitima præsumitur dispensatio. *Vid. lib. 1. n. 182. Valde autem probabile est cum *Salm. de Legib. cap. 5. ex num. 75. validam esse dispensationem, etiamsi mala fide à dispensante ipsa fuerit impertita, si revera adesset justa causa, ut diximus lib. 1. de Legib. n. 181.*****

252. — Sufficit autem, pro causa ad dispensandum, periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum. Sufficit etiam magna difficultas in executione, non solum, si non fuit prævisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.* sed etiam, si prævisa fuerit, ut censent *Salm. c. 3. n. 124. cum Leand. et Tamb.* Tum, quia tunc etiam adest periculum transgressionis; tum, quia res multo difficilior apprehenditur dum instat executio, quam dum deliberatur. Et

etiãsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar. Pal. Laym. Trull. cum Salm. ib.* Sufficit etiã, si vovens vexetur magnis scrupulis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. Fag. et Tamb.*

235. — Præterea, etiãsi absit periculum transgressionis, et magna difficultas in executione, sufficit pro causa, quod votum emissum sit immaturè, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate. *Sanch. lib. 4. cap. 6. n. 28. et Caj. Pal. Suar. etc. cum Salm. cap. 3. n. 121.* Ob hanc rationem in votis impuberum sine alia causa potest absolute dispensari sine aliqua commutatione, ut *Sanch. ibid. n. 30. et Tamb. Pal. Caj. Suar. etc. cum Salmant. num. 125.* Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem, incussum ab extrinseco. *Sanch. n. 32. et Pal. cum Salm.* Idem, quando imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive ira, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius inali, quia tunc immaturè vota fieri solent, et ideo potest in eis dispensari sine commutatione. Si autem constaret, maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiã fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. Ita *Salm. eodem c. 23. cum Pal. Sanch. et Tamb.*

234. — « 1. Cum causa non sufficit ad integram dispensationem, partim dispensari in voto, partim id commutari potest. » *Bonac. loc. cit.*

« 2. Prælatus, videns, (ac cum facile possit) non contradicens, videtur dispensare, ait *Sa.*

« 3. Potestas etiã delegata dispensandi in votis extendit se etiã ad vota jurata, et juramenta pia, soli Deo facta. Vide *Suarez l. 6. de Voto, Sanch. lib. 8. de Matrim. dub. 4. ° (ut dicimus supra n. 190. An autem juramenta Religionis, castitatis etc. sint reservata, ut vota? Utraque est probabilis, ut dicemus infra n. 259. v. Quæritur 1.) °*

« 4. Ante voti acceptationem à certa persona, aut Ecclesia, non censetur ei jus acquisitum, ideoque sine ejus injuria potest in eo dispensari, vel id commutari. »

235. — Sed hic fusiùs discutienda est quæstio, an in voto, redundante in utilitatem hominis, possit dispensari, aut illud commutari sine ejus consensu? Resp. 1. quod, si votum nondum à tertio est acceptatum, communissima est sententia, posse id commutari, ut *Elbel num. 309. et Sanch. Dec. l. 4. cap. 41. num. 7. cum Caj. Sa. Nav. Sylo. Azor. Suar. etc.* Etiãsi promissio non in solum Deum, sed peculiariter etiã in personam directa fuerit, putà, si vovens dixerit: *Promitto cum voto me daturum tali pauperi, etc.* sed promissio non fuerit acceptata neque ab illo, neque ab aliis nomine illius, ut addit *Sanch. ibid. n. 10 et 11. cum Suar. Sylo. Armill. etc.* Et etiãsi promissio facta sit in honorem Sancti illius Ecclesiæ, requiritur acceptatio ab illius Rectore, ut commutatio non ampliùs fieri possit. *Sanch. n. 12. cum Caj. etc.* Respondetur 2. quod, si promissio fiat soli

Deo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari potest, etsi promissio alicui ex pauperibus postea manifestetur, et ab illis acceptetur, ut *Sanch. ibid. n. 14. cum Suar. Lugo de Just. D. 29. n. 93. Tamb. lib. 2. cap. 7. §. 6. n. 3. cum Pal. Respondetur 3. quod, si è converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, et sit acceptata, nullatenus sine ejus consensu revocari potest, ut diximus supra c. 2. D. 7. n. 192.*

Dubium magnum est, utrum votum principaliter emissum in honorem Dei, sed secundariò, seu minus principaliter etiã in favorem alicujus tertii determinati, putà talis Ecclesiæ, vel pauperis, possit commutari, postquam ab his sit acceptatum, sine eorum consensu? Negant *Elbel num. 309. Less. lib. 2. c. 40. n. 90. Sanch. ib. n. 18. Salm. cap. 3. n. 156. cum, Suar. Moya, etc.* Ratio, quia tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi, cuius simul in voto ratio habita est. verb. gr. ob specialem affectionem, aut illius necessitatem. Alii tamen, ut *Sporer de 1. Præc. cap. 3. n. 113. cum Henr. Viva de Jubilæo quæst. 12. art. 1. n. 3. et Fagund. Trull. Leand. apud Salmant. n. 155.* dicunt, satis esse probabile, quod bene potest tale votum commutari auctoritate Prælati, vel propria, etiã post acceptationem. Et huic opinioni consentit *Caj. (apud Sanch. ibid. n. 27.)* qui loquens de cap. *Licet de Regular.* ubi disponitur, quod professus in Religione, licet ejus Prælatus illum acceptaverit, possit in meliorem transire: *Caj. reddit rationem, quia illic propter Deum, non propter Prælatum se Religioni donavit, et ideo potest suum votum propria auctoritate, etiã post acceptationem, in melius commutare. Consentit etiã Navar. (apud eundem Sanch. ibid.)* qui hæc ait: « Cum quis emisit votum dandi alicui certam quantitatem, etiã postquam acceptata est, posset Pontifex commutare, quod principaliter ea promissio non sit facta in gratiam hominum, sed in Dei cultum. » Et quod *Navar.* dicit de Pontifice, idem dicendum est, ut ait *Sanch.* de aliis Prælatis, ob rationem allatam. Ratio igitur hujus sententiæ, ut loquitur *Fagund. apud Tamb. ib. 3. cap. 17. §. 2. n. 15.* est, quia hæc vota principaliter diriguntur in Deum, in finem cuius; et pauper est solum finis cui, minus principalis, sive accessorius, qui finem principalem sequi debet. Etsi enim promissio fiat peculiariter ad hunc pauperem, fit tamen propter Deum; hinc Deus est tota causa promissionis, et per accidens se habet, quod acceptaverit pauper, qui, si adhuc aliquid jus acquisierit, acquisivit tamen dependentè à beneplacito Dei, cui debet servari promissio.

Notandum pariter est hic 1. quod talis simplex promissio, facta homini, etiã acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxta valde probabilem sententiam *Salmanticensium de Contr. cap. 4. n. 82. cum Cajet. Bann. etc.* uti fusiùs dicemus de *Contract. n. 720.* Notandum 2. quod idem, quod dictum est de voto, dicendum est de juramento principaliter emisso in honorem Dei, ut probabiliter censet *Tamb. l. 2. cap. 8. §. 6. n. 3. et c. 17. §. 2. n. 15. cum Fagundez,* quod possit relaxari ab Episcopo, sine

consensu partis. Sed notandum 3. quòd hoc intelligitur de sola promissione gratuita; secus verò dicendum, si pars acceptans se ad aliquod onus obligaret in commodum promittentis, tunc enim, cum intercedat ibi contractus onerosus utrimque obligatorius, promissio, et consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxta legem contractuum. Et sic evenit in juramento *Perseverantiæ*, quod præstatum in V. Congregatione PP. Missionis S. Vincentii à Paulo, necnon in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris, ubi Oblati, licet principaliter in obsequium Dei juramento promittant perseverare in Congregatione; attamen, quia eodem tempore Congregatio eos acceptando se obligat ad ipsos sustentandos et instruendos, atque ad non dimittendos sine justa et gravi causa (de qua autem Superiores non tenentur dimissis rationem reddere), ideo cum intercedat hic contractus; ultro citroque obligatorius, nequit juramentum ab alio remitti, quàm ab ipsa Congregatione vel à Sum. Pontifice, prout supremo honorum Ecclesiasticorum Domino. Id patet ex Monito SS. Domini nostri Benedicti XIV, sive Bulla *Convocatis* edita 25 Novem. 1749, §. 32, pro anno Jubilæi 1750 ubi dicitur: « Denique quoad vota noverint » (Confessarii) sibi abstinendum ab eorum (votorum) commutatione, in quibus agitur de præjudicio tertii. Quare in eo, quod pertinet ad vota, quantumvis simplicia, seu Perseverantiæ, seu alia emitti solita in aliqua Congregatione vel communitate, et in vota obligatoria à tertio acceptata, non se ingerant. » Ita præfatus Pontifex Noster apud F. Theodorum à Spir. S. in *Tract. de Jubil.* novissimè edito anno 1750. Qui cap. 11. §. 2. n. 10. quæstionem proponens, an votum, vel juramentum perseverandi emissum in Congregationibus à Sacerdotibus, sive Mulieribus Oblatis possit commutari in vim Jubilæi? Respondet negativè, hanc rationem adducens: (« Nec quia reservatum, sed quia emissum est per modum contractus onerosi ultro citroque obligantis. Numquam enim Summus Pontifex confert facultatem commutandi votum, ubi læditur jus aliorum, ex cap. Cum sit, de Rescriptis. Nec obstat, quòd votum hoc perseverandi principaliter fiat in Dei cultum, secundario in Congregationis obsequium; quia hoc non adimit, quin sequatur inter voventem vel jurantem, et Congregationem contractus ex utraque parte obligatorius, et proinde quin jus Congregationi quæsitum læderetur, si ejus irrequisito consensu votum emissum commutaretur. Ex eadem ratione sequitur, commutari non posse votum, ab Alumnis collegiorum emissum pro Missionibus ad Infideles, etc. cum de tertii præjudicio tractatur etc. ») Ita prædictus Auctor. Et idem SS. Pontifex Benedict. XIV in Bulla *Inter præteritos* (edita die 3 Decemb. 1749.) §. 5. n. 66. sic ait: « Quod verò attinet ad commutationem votorum, in quibus de tertii præjudicio agitur, quæ quidem Pœnitentiariis interdicitur, appositè sanè scribit » Suar. t. 2. de Relig. lib. 6. c. 5. n. 7. circa vota Perseverantiæ, quæ à quibusdam fiunt, dum aliquam Congregationem ingre-

» diuntur, quæque naturam assumunt contractus et reciproci obligationis inter ipsos et Congregationem, quæ eosdem recipit, in quibus Pœnitentiarii dispensare non possunt. »

236. — « Resp. 2. Potestas dispensandi convenit omnibus Prælati, qui habent jurisdictionem in foro externo, vel privilegiis. *Less. lib. 2. cap. 40. n. 12. Sanch. cap. 47. et commun.* Unde dispensare possunt sequentes: I. Papa respectu omnium fidelium in omnibus votis. II. Episcopus respectu suorum subditorum: non autem Parochus, quia tantum habet jurisdictionem fori interni. *Suar. loc. cit. c. 12.* III. Prælati Regulares exempti respectu suorum Religiosorum, et novitiorum: idque circa vota, quæ vel in seculo, vel etiam in novitiatu fecerunt, *Less. n. 8 et 107. Sanch. lib. 9. de Matr. d. 29.* non autem Prælati non exempti neque Abbatisæ. (Neque Pœnitentiarii, neque Vicarii Episcopi, nisi facultas specialiter eis delegetur. *Salm. c. 3. n. 84.*) * *Suar. Less. ll. cc.* IV. Ex privilegio Papæ, Confessarii Ordinum Mendicantium secundum concessionem, et moderationem suorum Superiorum, ut notat *Less. d. 13. n. 108.* »

Quæritur an Papa possit dispensare in votis solemnibus? Quoad Clericos in sacris, bene probabiliter potest in voto castitatis, cum satis probabiliter hoc votum sit jure Ecclesiastico tantum sacris Ordinibus annexum. (Vide lib. 6. n. 807.) Ita *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 11. et Salm. de Ordin. cap. 6. n. 11. cum aliis, contra Gon. etc.* Majus dubium est an Papa possit dispensare in votis Religiosorum? Negant *Sol. Syol. Arag. Turr. etc. apud Salm. de Statu Relig. c. 1. n. 41.* quia vota hæc sunt essentialiter annexa statui Religioso de jure Divino. Sed probabilius et communius affirmant *S. Thom. in 4. T. 33. quæst. 1. art. 4. q. 1. ad 3. et Salm. ibid. n. 42. cum S. Ant. Pal. Suar. Less. Sanch. Ponc. Cajet. Lez. Pell.* Et licet videatur *S. Thom. se revocasse 2. 2. dict. quæst. 88. art. 11.* Verùm *Caj. ibid. ac Salm. dict. cap. 1. n. 41. cum Az. et Basil.* non ineptè S. Doctorem explicant intellexisse, Pontificem in eo tantum sensu non posse dispensare cum Monacho, ut simul sit conjugatus, et Monachus remaneat. Cæterum in primo *loc. cit.* expressè docuit, bene posse Pontificem dispensare, cum causa tamen urgentissima, nimirum ob bonum commune Ecclesiæ, vel alicujus Regni, aut Provinciæ. Ratio, quia rectè censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen. Certum est autem Papam posse dispensare in votis simplicibus, et Episcopos in non reservatis. Qua verò ratione possint? Vide dicenda de *Matrim. lib. 6. n. 1119.* Certum etiam est quòd omnes Prælati qui jure ordinario habent facultatem dispensandi in votis, possunt eam etiam aliis delegare, ut *Salm. de Voto cap. 1. n. 83.* Quamvis autem, qui dispensandi facultatem habent, sive ordinariam, sive delegatam, nequeant vota propria irritare, quia nemo potest emittere votum sub conditione sui consensûs, ut certum est cum *Sanch. Pal. et Croix l. 3. p. 1. n. 483.*; bene tamen

possunt in eis secum dispensare, cum sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ita *Less. l. 2. c. 40. n. 116. Croix loc. cit. et l. 1. n. 799. cum Laym. Suar. Sanch. Bon. Fill. etc. Elb. n. 278. cum Ills. qui asserit esse communem sententiam contra Henno, et alios aliquos.*

237. — In votis autem Religiosorum dispensari potest à suis Prælati, etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; et etiamsi fuerit votum transeundi ad strictiorem Religionem, si utilius noscatur Religiosum manere in sua. Vide *Salm. c. 3. n. 90 et 91.* Sicut posset etiam Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi arctiorem Religionem, voto Religionis quoad substantialiam relicto; cum nullo jure talis dispensatio inveniatur reservata; ita *Less. lib. 2. c. 40. n. 107. et Sotus, Sanch. Arag. Led. etc. cum Salm. c. 3. n. 91.* Facultas autem dispensandi potest à dictis Prælati delegari etiam simplici Clerico tonsurato. Vide *Salm. cap. 3. n. 85.* In votis tamen substantialibus, vel ipsis annexis, prout voto non edendi carnes, renuntiandi dignitatibus, etc. quæ solent emitti in aliquibus Religionibus, nequit dispensari, nisi à Pontifice. Est commune cum *Salm. n. 29.* Præterea in votis Novitiorum, si non sint reservata, potest dispensari tum à Prælati Religionis, tum etiam ab Episcopis propriis, ut docent *Sanch. Pal. Bon. Pelliz. cum Salm. c. 3. n. 89.*

Imò ex communi DD. cum *Less. lib. 2. c. 40. n. 154. et Nav. Sanch. Pal. Tamb. et quamplurimis cum Salm. c. 3. n. 79.* Omnes Confessarii Regulares possunt dispensare in votis quorumcumque Fidehumi intra, et extra Confessionem (nam minime requiritur, ut qui facultatem habet, dispense in Confessione); et hoc ex diversis privilegiis Pontificiis, quæ afferunt *Salm. d. 94. Elbel n. 280.*

Eandem facultatem habent legati à latere, et Nuncii in Provincia sibi commissa: Item Capitulum, Sede vacante, et Abbates Episcopalem jurisdictionem habentes. Vide *Salm. n. 88.*

238. — « Resp. 3. Supradicti omnes Papa inferiores possunt dispensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ reservatis, scilicet voto Castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, Peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum Compostellam, et Ultramarina, sive in terram sanctam. Vide *Bon. Less. Laym. ll. cc.* »

Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quòd facultas dispensandi in his non intelligatur concessa à Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quia talis facultas expressè conceditur, ex *Extrav. Et si Dominici. 2. de Penit. et Remis.* ubi Pontifex præcipit non relaxari talia vota, *Nisi ex speciali licentia, et certa scientia nostra.* Atque in c. *Si Episcopus eod. tit.* dicitur: « In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter concessurus. » Et est commune. Vide *Salm. cap. 3. n. 116.* Si verò concedatur facultas dispensandi in reservatis, ad omnia extenditur, si nullum votum excipiatur: *Suar. Pal. etc. cum Salm. ib.*

Notandum II. quòd Episcopi, et similem jurisdictionem habentes, possint rectè dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate, puta, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati; vel periculum temporalis proprii, aut alieni, nimirum gravis infamiae mulieris, et similibus. Ita *Less. lib. 2. cap. 40. n. 126 et 127. Sanchez. lib. 4. n. 44. et Laym. Barb. Suar. Pal. Sylo. Tambur. et alii cum Salm. c. 3. n. 96.* An autem eo casu possint in his votis dispensare etiam Confessarii Mendicantes? Negant communius *Tambur. Croix, Sanch. Spor. etc. Sed Elbel. n. 279. cum Ana. Henr. Bass. etc.* putat probabile, quòd possint; quia Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valde probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Syloest. et Sot.* Vide dicenda *lib. 6. de Matrim. n. 1128. v. Quaritur.* Adverte autem hic, quòd prædicta procedant, quando dispensatur in voto reservato, puta castitatis, ad contrahendum Matrimonium; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, et non pateat facilis recursus ad Papam. Nam, si Matrimonium sit jam contractum, etiam sine tali periculo possunt Episcopi, sicut et Confessarii Mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. Vide *de Matr. lib. 6. n. 989. 990 et 1129.*

Advertendum autem, quòd prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, et aliis, quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut supra, non concedatur Confessariis in Jubilæo habentibus à Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus, nam, quòd conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur Confessariis in Jubilæo. Ita rectè ait *F. Theod. à Spir. S. De Jub. cap. 11. §. 2. n. 21.* Advertendum etiam, quòd dispensatio præfata non sit concedenda, nisi quatenus necessitas obliget; unde, si sufficiat, ut suspendatur votum, non potest dispensari: item si dispensetur cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere. *Sanch. n. 40 et Salm. in fine, cum Laym. Suar. Pal. Tamb. etc.*

Notandum III. quòd prædicta vota minime sint reservata: I. Si sint emissa sub obligatione levi, ut *Sanch. Dec. lib. 4. cap. 40. n. 47. et Salm. dicit. cap. 3. n. 103. cum Pal. Trull. etc.* II. Si sint emissa ex metu, etiam levi, ab alio incusso, quia tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ibid. cum Tamb. Basæo, et Leand. etc.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ, et ideo non est reservatum votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, neque servandæ virginitatis, si intendatur tantum conservatio illius; secus, si abstinentia ab omni actu venereo, neque votum castitatis pro aliquo tempore, neque votum emittendi votum castitatis aut Religionis, vel suscipiendi Ordines Sacros, quia non est votum castitatis factum, sed faciendum. Ita *Laym. Suar. Pal. Prad. etc. cum Salm.*

n. 104. Neque votum servandæ castitatis conjugalis. *Salm. ib. cum Sanch. Trull. etc.* IV. Item nec est reservatum votum Religionis non approbatæ. Nec votum peregrinationis Romam etc. si non sit emissum sola devotionis causa, et præcisè illorum locorum: unde, si quis voveat Romam ire ad visitandam Imaginem S. Mariæ Majoris etc. votum non est reservatum. *Sanch. ibid. n. 77. et Pal. Fag. etc. cum Salm. n. 105.* V. Quamvis vota sint reservata, non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum, putà peregrinandi mendicando, ingrediendi Religionem arctiorem; potest enim Episcopus dispensare, ut is ingrediatur laxiorem; item, si votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus cum causa dispensare, ut differatur ingressus. *Sanch. n. 74. et Pal. Tambur. Bas. etc. cum Salm. n. 106.* VI. Nec est reservatum votum disjunctivum, putà Religionis aut jejunii, saltem, si non elegerit partem reservatam, ut *Sanch. num. 46. Less. n. 124. et Pal. Laym. etc. cum Salm. n. 107.* Dubium est, an sit reservatum, si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. etc.* Sed probabiliter etiam negant *Salm. ibid. cum Leand. Tamb. et aliis pluribus, juxta dicta n. 224.* V. Quæritur hæc.

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit in voto castitatis emisso à conjuge? Vide dicenda de Matrimoniis. lib. 6. n. 989 et 990. ubi probabile est cum *Sanch. et aliis*, eum posse, sive votum sit emissum ante, sive post matrimonium. Et idem posse Confessarios Mendicantes, dicitur *ibid. n. 1129.* Sed plures hæc remanent quæstiones resolvendæ.

259. — Quæritur 1. an juramentum Castitatis, sive Religionis sit reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ. Prima sententia affirmat cum *Less. Fill. Laym. et Azor. apud Viva de Jub. quæst. 12. n. 12.* quia in æquiparatis dispositum de uno censetur etiam de altero, ex c. Postquam, de Elect. in 6. Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, et reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantum ex reverentia, ut docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 8.* et ideo talia juramenta Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva loc. cit. et Dian. p. 4. Tract. 4. Resp. 69. cum aliis.* Secunda sententia, cum *Sanch. de Matrim. lib. 8. D. 13. n. 4. et Sot. Caj. Azor. Val. et Salm. cap. 3. n. 108.* cum aliis, distinguit: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit illud esse reservatum; secus, si non includat. Sed hæc sententia nec etiam videtur congruenter loqui; nam, quando supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, et voti, tunc dicendum, votum esse reservatum, sed non juramentum. Tertia igitur sententia, cum *Viva, et Dian. loc. cit. cum Trull. Tabien. Led. Pelliz etc.* quam probabilem vocat *Sporer de 2. Præc. cap. 3. n. 97. cum Tambur.* congruentius loquitur, et tenet, quod minimè sit reservatum tale juramentum; et si fortè in ipso sit votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto verè intellexisse *Sanch. loc. cit.*

Sed dubium magnum est, quandomam judicandum sit votum inclusum adesse, vel non, in tali juramento? *Sanch. dict. lib. num. 4. Diana, et Viva dict. loc. cit.* putant, ut plurimum tali juramento includi etiam votum; maxime, ait *Sanch.* quando offertur res Divinum honorem respiciens. Admittit tamen, posse dari tale juramentum sine voto, quando quis inducitur ad jurandum aliquo motivo humano, putà, si ob officium amissum, vel ex ira erga propinquos juret Religionem se ingressurum. Sed proprius loquendo, dicendum esse censeo, quòd, si talis jurans intenderit se obligare ad Religionem duplici vinculo, nempe voti seu promissionis obligatoriæ sub gravi, et amplius vinculo juramenti, tunc, licet dispensetur à juramento, remanet tamen ligatus voto. Sed, si intenderit se graviter obligare tantum vinculo juramenti: ita ut emittat juramentum Religionis, non ad firmandam alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem, de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantum ex vinculo juramenti, à qua obligatione per relaxationem juramenti omnino liberatur: quia tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita; ut in hoc rectè loquitur *Sanch. dict. n. 4. cum Lopez, et Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum, sive promissio obligatoria, jam communis est regula, quòd votum, dubiè emissum, non obliget. Vide *Bus. de Cons. lib. 1. n. 75.*

260. — Quæritur 2. utrum, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? Affirmant *Azor. et alii, apud Leand.* quia tunc idem vinculum voti transfertur in illam. Sed communiter et probabilius negant *Less. lib. 1. cap. 40. n. 124. Sanchez Dec. lib. 4. cap. 40. n. 46. et Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. etc. cum Salm. cap. 3. n. 109.* Ratio, quia, licet materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed cum non sit reservata, secum minimè trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantum addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale Castitatis etc. sit reservatum? Prænotandum 1. quòd, si conditio sit de præterito, vel præsentis, certè votum remanet reservatum, quia tunc revera non dicitur conditionale, sed absolutum, cum conditio non suspendat obligationem. Vide *Salmant. de Matrim. cap. 7. n. 1.* Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non appositæ; vel etiam de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vixero, si potero etc.* Item si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. gr. «Voveo, me ingressurum Religionem, si vigesimum annum attigero: Si cursum studiorum consummavero.» Vide *Salm. de Voto c. 2. n. 38.* Prænotandum 2. ut certum, quòd, si conditio nondum sit impleta, possit in voto dispensari à quocumque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salmant. de Voto cap. 3. n. 3.*

261. — Magnum dubium est, an sit reservatum votum conditionale de futuro, conditione jam impleta? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* affirmat, sive votum sit conditionale, sive pœnale; quia, verificata conditione, perficitur votum, et fit absolutum, ac si tunc esset emissum. Ita *Sot. Azor. Cocarr. etc. apud Salmant. dub. cap. 3. num. 113. Secunda* sententia dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cum pœnale non fiat ex affectu ad Religionem, aut Castitatem; imò potiùs ex horrore erga illas, dum promittitur in pœnam. Ita *Less. Lib. 2. c. 40. n. 132. et Laym. Suar. Bon. etc. apud Salm. ibid. Tertia* verò sententia valde probabilior, quam tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 40. n. 93. Croix l. 3. p. 1. n. 545 et 546. Salm. ibid. n. 114 et 115. cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. et pluribus aliis. Et Elbel n. 286. vocat* probabilissimam *cum Pal. Fill. Spor. Et March. docet, omnia* vota, sive conditionalia, sive pœnalia, non esse reservata; Ratio, quia votum, ut sit reservatum (prout admittere videntur omnes, etiam Auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, et solo affectu ad rem promissam: Sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est, ut patet; neque votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, et ideo principalis affectus magis est ad conditionem. Quare, licet, impleta conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen, cum procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secus tamen dicendum, ut bene ait quidam Neotericus (*F. Theodor. in tract. de Jubil. cap. XI. §. 2. num. 9.*), si quis voveret Religionem se ingressurum cum conditione, verbi gratia *si Mater obierit*; quia tunc votum potiùs est absolutum, quamvis ad executionem, durante Matris vita, non obliget: particula enim *si* non rarò æquivalet partiçulæ *quando*.

262. — Utrum autem cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci, ubi reperiuntur, in votis et juramentis? Probabiliùs negatur cum *Sanch. de Matrim. l. 3. D. 25. n. 12 et 13. Salm. de Leg. c. 3. n. 55. et aliis communiter contra Pontium, Pal. et Joseph de Januar. nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. Vide tamen quæ fusè de hac quæstione diximus l. 1. de Leg. n. 158. Et vide etiam dicenda n. 332. in fin. v. An. autem, ubi satis probabile est cum Suar. Pont. Salas. Pal. Sanch. Salm. etc. peregrinos fieri verè subditos Superioris illius loci, ubi sunt, etiamsi per breve tempus ibi commorentur.*

TRACTATUS TERTIUS.

DE TERTIO ET QUARTO PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid tertium Præceptum, Memento, etc.

263. An hoc Præceptum sit naturale, vel cæremoniale? — 264. An hoc Præcepto præcipiatur cultus interior? Et an hoc Præceptum sit affirmativum? — 265. An observantia Dominicæ sit de jure Divino? — 266. An Episcopi possint Festa indicare? — 267. A quo tempore incipiat obligatio Festi? — 268. Ad quid obliget hoc Præceptum? Quibus Festis permittantur opera servilia in Regnis Siciliæ? — 269. An sit obligatio audiendi Concionem? et qualis sit obligatio Episcoporum, et Parochorum concionandi. — 270. Qui teneantur observare Festa? — 271. An in Festis liceat injungere servilia Infidelibus?

265. — « PRÆCEPTUM hoc, quatenus vult tempus aliquod sanctificari, sive impendi cultui Divino, est naturale, et adhuc obligat: quatenus verò tempus ad id designatur die Sabbati, est cæremoniale, et in novo Testamento abrogatum, ac pro eo ab Ecclesia designatus dies Dominicus, et Festi, præscriptus — que modus colendi, ut quædam opera illis diebus fiant, quædam non: hæc prohibentur, illa præcipiuntur. *Bon. Laym. ex D. Th. 2. 2. q. 122.* »

Quæritur 1. an præceptum de Sabbato sanctificando fuerit Naturale, an Cæremoniale? Respondetur unà cum *Bus.* quod præceptum, prout determinavit in aliquo anni tempore esse Deo vacandum, fuit naturale, et obligavit omnes, et ideo inter Decalogi præcepta computatur: prout autem determinavit diem Sabbati à vespera usque ad vesperam (ut in *Leo. 23.*) fuit cæremoniale, et obligabat tantùm Hebræos. Est commune cum *Catech. Rom. 3. p. in Præc. Dec. n. 4 et 6. S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 1.* qui sic docet: « Præceptum de sanctificatione Sabbati... est partim morale, partim autem cæremoniale. Morale quidem est quantum ad hoc, quod homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum divinis... Sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis Mundi, sic est præceptum cæremoniale... Unde... ponitur inter Præcepta Decalogi, in quantum est morale, non in quantum est cæremoniale. » Vide *Salm. tract. 23. de 3. Præc. de hoc puncto fusè disserentes c. f. a. n. 1. usque ad 7.*

sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantum venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali. Ita *Salm. ex n. 280. cum Sanch. Nav. etc. et Croix n. 606. cum Pal. Tamb. et Ills.*

An autem nomine mercatus vetentur etiam locationes, negotiationes, et similia? Affirmat *Bus. cum Tab. Sylo. etc.* Sed communiùs negant *Sanch. c. 2. D. 26. n. 3. Vio. art. 2. n. 4. Salm. c. 2. n. 274. cum Trull. Pal. Azor. et Leand.* Quia talis est sapientum consuetudo, qua videtur derogatum *Decretis S. Pii V. Cum primum, ann. 1596 et Sacre Congreg. Rituum ap. Salm. n. 286.* Hinc licitos esse omnes contractus, si fiant sine instrumentis, et Judicis auctoritate, dicunt *Sanch. Ills. et alii apud Croix n. 606.* Ideo venditionem magni momenti cum solemnitate *Mazzott. d. §. 2. damnat de mortali; Sed Vioa* asserit ex commun. *cum Pal. q. 9. art. 2. n. 4.* quòd permittatur conficere testamenta, contractus celebrare; aliosque similes actus facere, qui non requirunt strepitum judiciale; Et revera, ubique inter nos in Festis stipulantur instrumenta; quamvis Notarii alicubi soleant ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quæ cæterum communiter conceditur.

287. — « 3. Die Festo licet excommunicare, dispensare, judicem privatim informare, Advocatum consulere, consilia conficere, eligere, etc. quia non requirunt strepitum judiciale. » *V. Bon. l. c. (Est communis apud Vioa q. 9. art. 2. n. 4. Licetum est etiam conferre Beneficia, et etiam jurisdictionem exercere sine strepitu judiciali; Item emancipare, et etiam appellare. Vioa ibid.)* »

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent ab observatione Festorum, ob quas opera prohibita licita sint.

288. Qui possint *Dispensationem* dare ad laborandum? — 289. Quinam laborantes excusentur ex *Consuetudine*? — 290. An vertentes segetes etc. An Barbitonsores, et Satores? Et quid sufficiat ad notitiam consuetudinis? — 291. Quomodo excuset *Pietas*? — 292. An liceat Die Festo verrere Templum, ornare Altaria, erigere Sepulchrum etc.? — 293. An liceat laborare ad subveniendum pauperibus, vel locis piis? — 294. Quomodo excuset *Caritas* erga Proximum? — 295. Quomodo *Necessitas*? — 296. An excusentur famuli, a Domino coacti ad laborandum? — 297. An pauperes, recipientes vestes? etc. — 298. An liceat Die Festo coquere cibos, occidere animalia, conficere pastillos, et colligere fructus? — 299. An conficere panem? — 300. An mederi, conflare ferrum? coquere calcem, vitrum, etc.? Et an ferrare equos? — 301. An liceat laborare ob magnum lucrum? Et an ob id etiam omittere Sacrum? — 302. An ad vitandum otium? — 303. An excusentur Instauratores viarum etc.? et Sartores perficientes vestes Die Festo? — 304. Quomodo excuset *Utilitas* ad publicam lætitiã?

— 303. Quomodo excuset *Parvitas materiæ*? (*Vide etiam de hoc lib. 6. n. 346.*) — 306. An peccet graviter mandans suis famulis, ut laborent per horam? — 307. Unde sumatur gravitas materiæ in forensibus?

« TALES præcipuè sunt septem: Prima, *Dispensatio* Episcopi, vel habentis potestatem quasi Episcopalem, quales sunt Superiores Religionum; imò et Parochi, quando non datur facilis accessus ad Episcopum. *Suar. c. 33. Laym. c. 4. n. 2. Bon. p. 1. n. 20.* »

288. — In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare potest primò Pontifex, ut supremus Legislator et Pastor, in omnibus festivitibus, et pro tota Ecclesia. *Secundò* Episcopus in sua Diocesi; et etiam Capitulum, sede vacante; necnon Prælati regulares erga suos Religiosos subditos, et eorum domesticos. Et notandum, quòd Episcopi dispensare possint etiam in Festis communibus: notandum tamen, quòd, si in iis dispensent sine justa causa, peccent graviter, et invalida sit dispensatio; secus, si dispensent in Festis synodalibus, sive particularibus loci. *Tertiò* Parochus dispensare potest, quando subditus nequit adire Episcopum, sed tantum ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Ita *Sanch. Cons. lib. 5. c. 2. d. 20. n. 2. Caj. Sot. Nav. Suar. Pal. Azor. Trull. cum Salm. c. 1. n. 359 et Vioa A. 2. n. 13.* qui notat, quòd Vicarius Generalis etiam possit dispensare, sed tantum ex speciali mandato; nam ex generali ei non committuntur illa, quæ gratiam sapiunt, ut ait *Tamb. l. 4. §. 2. n. 3. cum Meroll. Barb. et Sanch.* Etiam verò præsentè Episcopo, Parochi ex consuetudine possunt dispensare in minutis et frequentibus necessitatibus; in iis tamen rebus tantum, in quibus ex consuetudine introductum est ipsos dispensare, prout in jejuniis, et in vacatione ab operibus servilibus in Festis. Ita *Vioa loc. cit. Tambur. ut supra n. 37. et c. 5. §. 7. n. 56. cum Th. et Jo. Sanch. Spor de Leg. c. 1. n. 349. cum Suar. Mazzott. de Leg. tr. 1. D. 4. q. 1. cap. 2. ac Salm. de Leg. c. 5. n. 40. comm. Censet autem Elbel de 3. Præc. n. 414. cum Suar. Sylo. Fill. etc.* quòd, urgente necessitate, sufficit etiam dispensatio præsumpta, si Dispensator adiri nequeat. Hic autem notandum, quòd habens potestatem ordinariam possit eam alteri delegare; non autem, si habeat delegatam. *Croix n. 584. cum Tamb. etc.*

289. — « *Secunda, Consuetudo*; nam sic licitæ sunt munditiæ illæ, in Festis passim haberi solitæ, et præparaciones deliciarum non necessariorum, ut cupedorum, placentarum, et similiarum ciborum artificiosorum, item emptiones, et venditiones rerum parvi momenti. *Bon. l. c. Laym. l. c.* »

290. — Hinc ex consuetudine *Salm. c. 1. n. 347. et Sanch. apud Vioa art. 2. n. 12.* excusant eos, qui in area vertunt, ut separent segetes, et hortulanos rigantes olera. *Fernandez autem ap. Dian. cum Tamb. n. 13.* excusant Barbitonsores ex consuetudine (et idem ait *Vioa ib.* dici posse de Sutoribus calcantibus novos calceos). Notat autem *Vioa*, quòd communiùs DD dubitent de

tali consuetudine approbata, de qua pariter dubitant *Sanch. D. 27. n. 1. et Salm. c. 1. n. 343. cum Caj. et Tol. Admittit tamen probabiliter Tourn. l. 3. p. 348. Coll. 4. Mazzot. tom. 1. c. 2. Croix lib. 3. p. 1. n. 591. Elbel n. 417. Tamb. §. 2. n. 13. et Viva l. c. eos excusari posse, vel ex parvitate materiæ, scilicet si unum, vel alterum tondeant, vel ex necessitate rusticorum, quibus tantum Diebus Festis conceditur, ut tondeantur. Et id concedunt *Salm. cum Trull. et Pasq. n. 341.* non solum, quando rustici alibi habitant, ut admittit *Sanch.*, sed etiam in eodem loco, ubi degit Barbitonsor, ex consuetudine jam introducta. Excusant eos etiam *Viva, Mazz. et Tamb. cum Fern. ib. et Croix cum Dian. et Ills. n. 591.* ratione notabilis lucri cessantis, si alias à plerisque relinquerentur cum gravi jactura lucri; cum *Spor. n. 55.* qui universè permittit id cum *Fern. Dian. etc.* ex consuetudine fere ubique tolerata.*

Notandum autem circa consuetudinem id, quod dicit *Viva art. 2. n. 8.* scilicet, quòd ad excusandum sufficiat probabilis consuetudo: sufficit enim, ut dicunt *Salm. de Leg. c. 6. n. 18. Salas, Gran. etc.* dictum unius Doctoris eximii, etiam moderni, qui consuetudinem afferat. Bene autem advertit *Mazz. de 3. Prac. c. 2.* quòd in dubio de consuetudine præferatur Præceptum, unde petenda est dispensatio; secus, si probabile sit adesse consuetudinem.

291. — «Tertia, Pietas in Deum, per quam licita sunt opera, quæ proximè (non quæ remotè) spectant ad cultum Dei: ut pulsare campanas, circumferre imagines, vel cruces in supplicatione. Ornare autem, et verrere templa, ac similia, quæ ad ipsum officium non spectant, si absque ratione in festum differantur, venialia habentur. *Fill. n. 218. Bon. loc. cit.*»

292. — Quæritur hîc 1. an liceat in die festo verrere Templum, coquere Hostias, ornare Altaria aut Ecclesiam tapetibus, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel sepulchra, et similia? Tres sunt sententiæ. Prima sententiâ cum *Conrad. et aliis apud Dian.* dicit, hæc esse illicita sub gravi, nisi excuset rationabilis causa, quia sunt verè servilia; sed hæc est contra communem. Secunda sententiâ cum *Viva art. 2. n. 10. Suar. Tol. Croix n. 86. et Tamb. §. 2. n. 3.* dicit, non esse servilia; sed si possent expediri die præcedenti, esset veniale transferre illa ad diem festum. Tertia sententiâ satis probabilis tenet, hæc ne sub levi quidem vetari in die festo: tum, quia est communis consuetudo; tum, quia hæc opera per se proximè concurrunt ad cultum Divinum. Ita *Elbel n. 420. Salm. c. 1. n. 259. cum Dian. Pasq. Leand. etc.* Notant autem *Viva et Tamb. ibid.* quòd scienter præparare tabulata in die festo ad videndam processionem, de se esset peccatum grave; sed, si non sint facta pridie, licitè fiunt in die festo: et idem tenet *Mazzot. loc. cit.*

293. — Quæritur 2. an ob solam pietatem, sine actuali necessitate, liceat in Festis laborare, scilicet conficere vestes pro pauperibus, colere agros Ecclesiæ, vehere lapides et ligna ad

ejus ædificium, dealbare parietes templi? Affirmant *Angl. v. Feriæ, n. 9 et 28. Tamb. v. Feriæ, n. 18 et 37. Gloss. in c. Conquestus de Feriis, v. Pietas, Sa, v. Fest. Vill. c. 22. n. 80. Fill. tr. 27. n. 156. item Perez, Sylo. Pal. etc. apud Sanch. cons. lib. 5. cap. 2. Dub. 23.* Limitat tamen *Sylo.* modò non sit Diebus Dominicis, et festis solemnioribus, nec usque ad ultimam fatigationem. Moventur, ex eo, quòd ex *c. Conquestus de Feriis*, excusentur judicialia, si necessitas urgeat, vel pietas suadeat: ergo similiter dicunt excusari servilia. Et hæc ratio non videtur spernenda, cum eodem jure Ecclesiastico, ut supra *n. 265*, ventur judicialia ac servilia; In æquiparatis autem, ubi currit eadem ratio, eadem currit legis dispositio, ut ex communi diximus *de Leg. lib. 1. n. 106. in fin.* Negant verò alii licere, nisi actu urgeat necessitas, vel saltem, nisi interveniat licentia Episcopi: quia talia opera de se sunt servilia, et non nisi remotè concurrunt ad cultum Divinum. Judicialia verò, ut supra, de se non sunt servilia, et ideo permittuntur ob pietatem. Præceptum autem colendi Deum, abstinendi à servilibus operibus, est altioris ordinis, quàm opera pietatis. Hæc secunda sententiâ mihi videtur certò probabilior cum *Sanch. l. c. n. 3. Pal. tr. 9. D. un. p. 10. n. 2. Bon. p. 3. n. 6. et Salm. cap. 1. n. 260. cum Suarez, Cajet. Nav. etc. comm.* Hinc dicunt *Viva art. 2. num. 8. Tamb. n. 18. Sporer tract. 3. cap. 4. n. 53. Ronc. cap. 3. q. 5. et Salm. n. 357.* tum solum licitum esse laborare, cum pauper actu graviter indiget; vel (prout addunt *Ronc. et Salm. ib. cum AA. cit.*) ita indiget, ut, nisi in festo laboret, non posset suæ necessitati subvenire, et alias ipse pauper stipendium operariis non valeret solvere. Idem tenet *Escob. de 3. Prac. dicens*, licere extruere Ecclesiam, ejus agros colere, etc. si ipsa sit adeo paupercula, ut aliunde sibi providere non valeat. Advertit *Tamb. l. c. cum Fag.* ad hoc non sufficere necessitatem communem, sed requiri, ut noscatur hujusmodi pauper in particulari, vel gravis et certa necessitas in aliqua Universitate. Loquendo autem de locis piis *Salm. n. 260.* sic aiunt: «Cæterum, quia fere omnes Ecclesiæ et Monasteria jam his temporibus egestate laborant: idcirco pro his, sive pro Hospitalibus, Confraternitatibus, et similibus, possunt licitè homines laborare, Templa extruendo, segetes metendo, agros colendo, etc.» Ita *Salm. ibid. cum Suar. Sol. Pal. Bonac. Trull. Caj. Sanch. etc.* Sic pariter permittit *Mazzot.* laborare ad conficienda ornamenta necessaria pro Ecclesia indigente.

294. — «Quarta, Caritas erga proximum; per quam liciti sunt, et valent actus judiciales pauperum orphanorum, viduarum et miserabilium personarum, ne expensis graventur. Sic etiam possunt rusticorum, in parvis oppidis si aliis diebus adesse nequeant, causæ civiles agitari. Similiter licet pauperibus, et infirmis, pro tunc egentibus, subvenire. Item emere, et vendere rusticis, qui aliis diebus impediuntur.» *Laym. cap. 2. n. 7. Vide Dian. t. 1. R. 34.*

293. — « Quinta, *Necessitas* propria, vel aliena corporis, vel animæ; si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. (*D. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. generaliter excusat, qui laborant ad vitandum damnum bonorum.*)
 « Quomodo excusantur 1. *Judicia*, quæ celeritatem requirunt : v. gr. si latro foret fugitivus, nisi tunc caperetur. 2. *Servi*, et ancillæ coacti à dominis laborare, nec audentes recusare : quod si tamen frequenter contingat, eos deserere debent. *Suar. Laym. loc. cit.* »

296. — Famuli, coacti à Dominis ad laborandum in die festo, nisi sit in Festi contemptum, satis excusantur ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, v. gr. si timeant, ne dimittantur, quin possint statim, aut de facili alium dominum invenire. Ita *Croix cum Ills. n. 593. Ronc. c. 3. q. 5. Elbel de 3. Prac. n. 377. Viva art. 2. n. 9. Salm. c. 1. n. 346. cum Pal. Suar. Azor. Bon. Nav. Sanch.* Quod si talis timor non adsit, verius dicunt *Sanchez n. 18. Salm. n. 347. Ronc. ibid. contra Bus.* ipsos teneri statim dominos deserere; nisi sint addiscentes, vel obligati ad famulandum usque ad certum tempus, si hi verè grave damnum paterentur. Idem, quod de famulis, dicitur de filiis, aut uxoribus, quæ coguntur ad laborandum à viris, si nequeant renuere sine timore gravis damni, aut gravis indignationis, ut *Viva et Salm. ibid. cum citat. AA. cum Mazzot.*

297. — « 3. Excusantur iidem, et similes, reficientes suas vestes : cum id aliis diebus non possint. (*cum Laym. et Spor. n. 50.*)
 « 4. Pauperes, qui se, suosque alere non possunt, operantes privatum, sine scandalo, maximè quando multi dies festi concurrunt. *Bon. n. 13. (Cum Sanch. lib. 2. D. 18. n. 15. et Salm. n. 331. cum Azor. Suar. Pal. etc.)* »

298. — « 5. Excusantur coqui, et culinarii. Certum est licere coquere cibos, ut *DD. communiter cum S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 4 et 5. (Et quod ad ipsos præparandos pertinet, licitum est etiam animalia occidere, et excoriare, si pridie commode non potuerit fieri, ut solet evenire in magnis Civitatibus; non autem in oppidulis, nisi sit in tempore æstivo, vel nisi concurrant plura Festa. Sanch. dict. D. 18. n. 6. cum Salm. n. 333.)* »

Licitum esse etiam artocopis facere pastillos, saltem ex consuetudine, aiunt *Sanch. n. 3. Salm. n. 334. cum Sot. et Trull.* Sed meritò negat *Tamb. §. 2. n. 21.* nisi sint pro cibo proprio tantum illius diei; vel iis opus esset ad publicam abundantiam, ut ait.

Utrum liceat conficere cibos ad delectationem, puta sacchara condita, etc. Negant *Sanch. n. 14.* cui adhærent *Salm. n. 328. et Ronc.* nisi sint (ut dicunt *Salm.*) ad modum victus diuturni; vel nisi occurrat improvisa aliqua specialis causa invitandi amicos, vel nisi, addit *Ronc.* tales cibi die antecedenti non sic commode vel sanè fieri possint. Sed *Pal. apud Tamb. n. 9.* dicit, hos cibos, etsi superfluos, et ad delectationem conficere, excusari consuetudine, et meritò probabile putat *Tamb. n. 10. cum*

Fagund. Et consentit Viva art. 2. num. 6. vers. 2. cum Azor. et Mazzot. c. 2. pag. 408.

Permittunt etiam ex consuetudine *Mazzot. ibid. Viv. dict. n. 6. et Fag. Pal. apud Tamb. dict. l. et n. 22.* colligere fructus in die festo, etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur. Et hoc facilius permittendum, si periculum sit, ut ab aliis surripiantur, vel à pluvia contaminentur; Unde usu receptum est multis in locis, colligi in die festo olivas, castaneas, et alios fructus sylvestres. Certum est autem, licere in Festis præstare opera, quæ sunt necessaria ad usum quotidianum, ut sternere lectos, purgare domum, aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. *Elbel n. 394. cum Sporer n. 42. Henno, etc. communiter.*

« 6. Excusantur pistores, laniones, et similes in oppidis populosis, et concursu festorum. (*Dicit Tourn. tom. 3. p. 348. Coll. 4. cum Pontas, et Juenin, bene excusari pistores, et vendentes merces, si aliter nequeant se suosque sustentare; vel, si non laborent, sint aliis grave incommodum parituri.*) »

299. — Utrum liceat conficere, et coquere panem? Quoad pistores seu furnarios, ait *Viva*, eos communius à *DD.* non excusari, si possint illum conficere die antecedenti; Et idem dicunt *Sanch. D. 18. n. 3. et Bonac. part. 3. n. 9.* sed excusant, si interveniat concursus Festorum, aut multitudo emptorum, vel utilitas populi. Probabiliter tamen *Mazzot. loc. cit. et Salm. n. 335. cum Sa, Azor. Pasq. Leand. etc.* universè tales excusant, etsi ad panem conficiendum farinam cribrent, triticam terant. Ratio, tum, quia semper adest aliqua ex causis excusantibus, à *Sanch. et Bon.* mox assignatis; tum, quia panis diurnus est aptior ad victum; et aliàs minima ejus penuria apta esset ad populum commovendum; tum, quia adest consuetudo Romæ, et crederem posse dici ubique cum *Sporer n. 55.*

Ita quoad pistores; sed quoad alios, an adsit consuetudo permittens conficere panem? Meritò dubitat *Tamb. n. 9.* nisi concurrant plura Festa; vel nisi panis coctus non sit satis aptus; vel denique nisi sit necessarius ad usum illius diei, ut dixi de pastillis, quia tunc reducitur ad præparationem proprii victus. Ita *Tamb. n. 9. et 11. cum Sanch. Bon. et Fag.* De lanionibus autem vendentibus carnes, vide dicta n. 298.

300. — « 7. Chirurgi, Pharmacopolæ. 8. Conflatores ferri, et vitri, coctores laterum, calcis, etc. et quicumque, quorum opus semel coeptum non potest interrumpi sine damno. »

Licitum est coquere calcem, vitrum, saponem, quia talium coctio plures requirit dies; et hæc potest aliquando etiam inchoari die festo ad vitandum grave damnum, ut *Sanch. n. 21. et Sot. Pal. Trull. Nav. etc. cum Salm. d. n. 348.*

Licitum est pariter ferrare equos itinerantium, vel eorum, qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam aliàs grave damnum paterentur. Est commune, *Salm. c. 1. n. 553. cum Sanch. n. 14. Sot. Trull. Nav. etc. ac*

Mazzott. dict. c. 2. Ideo pariter possunt refici vomeres eorum, qui aliter die sequenti laborare non valerent. Sic etiam reficere vias, pontes, ut *Mazzott. ibid.*

» 9. Excusantur molitores (*Vide supra Dub. 1. n. 277.*), et naucleri pendentes à ventis. 10. Piscatores halecum, thynnorum etc. qui certo tantum anni tempore id possunt. »

501. — Quæritur hinc 1. an occasio quærendi magnum lucrum excuset ab exercendis servilibus in die festo? Duplex est sententia probabilis. *Prima* affirmat, ut tenent *Caj. Summ. v. Festor. violatio. Angel. v. Feria. n. 34. Armilla v. Festum. n. 20. Holzm tom. 1. pag. 287. n. 546. v. Quarta. Sanch. Cons. lib. 5. c. 2. dub. 19. cum Palac. Rosell. et Alcoz. P. Zachar. l. 3. p. 1. num. 588. Renzi de III. Præc. cap. 3. q. 13. Spor. de 3. Præc. c. 4. n. 51. Mazzott. c. 2. Elbel n. 402. Bon. p. 3. n. 15. Vio. art. 2. n. 9. in fin. Tab. c. 3. §. 2. n. 80. cum Dian. et Fill. Sayr. et aliis apud Salm. c. 1. n. 349.* Ratio, quia amissio magni lucri (scilicet extraordinarii, non autem mercedis diurnæ) idem est ac magnum pati damnum: ideo in *c. Licet de Feriis Alexander III* dispensasse fertur, ut possent capi halecia in Dominicis et aliis Festis, exceptis solemnioribus (sed non sub mortali, ut notat *Sanch. n. 4.*) Idque *Bus. hinc cum Gob. Caj. Nav. apud Sanch.* recte extendunt ad piscationem thynnorum. *Secunda* tamen sententia, quam tenent *Ronc. c. 3. q. 5. R. 11. et Salm. ibid. n. 350. cum Suar. Reginald. Pal. Abul. etc.* negat eam excusare, qui, ut dicunt, non est idem amittere lucrum ac damnum pati. Sed *prima* sententia est forte magis probabilis, cum communiter illi, qui laboribus se sustentant, raras habeant occasiones talis magni lucri acquirendi, et existiment magnum damnum se sustinere, quando magnum lucrum amittunt; in idem enim revera coincidunt, aliquid amittere et prohiberi acquirere, quod amplius acquiri non potest, ut ait *Spor. dict. n. 51. nam in l. un. C. de sent. magnum lucrum cessans gravi damno æquiparatur.* Saltem in tali circumstantia dicendum videtur, præceptum Festi, prout humanum, non obligare cum tanta jactura, ut ait *Tamb. Necnon Ronc. d. l. non negat saltem excusare magnum lucrum speratum, si esset tale, quod ex eo posset quis, multas necessitates patiens, sibi providere et suis, cum Suar. Reg. ex Fill.*

Ob eandem rationem probabiliter dicunt *Tamb. cap. 1. §. 2. n. 7. Mazzott. de 3. Præc. cap. 3. §. 2. contra Salm. n. 352.* excusare etiam ab auditione Sacri notabilis lucri amissionem. *Vide inf. Dub. 5. n. 532.* Merito autem reprobant *ib. Salm.* illud, quod adhuc probabile putat *Tamb. cap. 1. §. 3. n. 9.* (et ei consentit *Vio. q. 4. a. 3. n. 12.*) posse aliquem proficisci die Sabbati ad venandum in nemore longinquo, licet die Dominica ibi non possit audire Missam. Communiter enim (ait *Tamb.*) excusantur itinerantes, et vectores mercium, qui pridie Festi iter aggrediuntur. Qui vero die Jovis venatum iret, communiter excusatur apud *Vio. ibid. cum Sanch. March. et Pal.*

502. — Quæritur 2. an excuset ratio otii vitandi? Adsunt tres

sententiæ. *Prima cum Suar. Comit. et aliis ap. Croix. n. 586.* omnino negat, quia pius finis otii vitandi non potest efficere, ut servile opus servile non sit: sed hæc ratio non persuadet, quia causa, quando est justa, licet naturam operis non mutet, tamen excusat. *Hinc secunda* sententia quam tenent *Sa, Sylz. et sequitur Laym. l. 4. Tr. 7. c. 4. n. 2. in fine, et Mazz. cum Pelliz. et Burgh. ap. Croix,* excusat eos, qui, nisi laborent, occasione otii versantur in probabili periculo peccandi. Si enim, dicunt, excuset periculum damni temporalis, tantò magis debet excusare periculum spiritualis. Hanc sententiam admittunt *Tamb. 3. §. 9. n. 18. Vio. art. 2. n. 19. Sanch. dist. 15. n. 13. Croix d. n. 586. Zachar. l. 3. p. 1. n. 586.* tantum in casu, quo urgeret tentatio, quæ aliter vinci non posset, nisi laborando. Et sic etiam verè loquitur *Laym.* qui ideo dicit cum *Vio. et Spor. n. 54.* rarò talem necessitatem laborandi accidere; et hæc est *tertia* sententia, cui libentius subscribo.

503. — « 11. Excusantur instaurores fontium, pontium, viarum publicarum, et similium, quæ moram non patiuntur. »
» 12. Sartores in operibus necessariis, ut funeribus, nuptiis, etc. si aliter fieri non possit, ut satisfaciant. »

Sartoribus, qui in diebus profestis vestes suere non potuerint, licet eas perficere in Festis, urgente necessitate, v. gr. funerum, nuptiarum, et similium; putà (dicunt *Salm.*) si advena careat vestibus decentibus: decentia enim status istius illos excusat. Ita *Salm. c. 1. n. 344. cum Laym. c. 2. n. 2. Trull. Dian. Pasq.* Eos excusant etiam *Vio. a. 2. n. 7. Mazzott. c. 2. Spor. n. 50. et Croix n. 562. cum Laym. et Dian.* si alii expectent ad usum vestes promissas: Sed intelligendum (ait bene *Croix*) si aliter Sartores passuri essent grave incommodum. Idem dicunt *Salm. ib. de Sutoribus cum Vio. n. 12. et Mazz.* qui excusant calceantes novos calceos, ex consuetudine introducta.

» 13. Item Agricolæ, ad cavendum damnum, ruri laborantes, ut, si ob pluviam imminentem segetes, vel fœnum congregent. »
» *Bon. n. 13. Fill. n. 211. * (Croix. n. 558.) **

» 14. Denique excusantur etiam mercatores, qui clausis tabernis quædam vendunt, cum præsupponere possint, emptoribus ea tunc esse necessaria, nec eos alias commode emere posse. »
» * (*Vide supra n. 286.*) * De supra dictis Vide *Suar. Fill. Laym. Bon. ll. cc.*

504. — « Sexta, *Utilitas*, non simpliciter necessaria, sed ad communem lætitiâ, vel splendorem: sic enim licet in adventu vel ortu Principis laborare, ut perficiantur theatra, ignes, vestes, etc. Quanquam monet rectè *Suarez*, præstare in hoc casu petere veniam à Pastoribus. Vide *Bon.* »

Licetum esse constat, ob publicam causam, et honestam necessitatis, vel lætitiæ, putà ob victoriam, adventum, vel ortum Principis, etc. conficere vestes, theatra, et similia. Extendunt hæc fieri posse etiam ob recitandam comœdiam, *Sanch. D. 18. n. 27. Tol. et Trull. Pasq. ap. Salm. c. 1. n. 354.* qui à fortiori

extendunt ad taurorum agitationes; dummodo talia die profesto præveniri non potuerint. Ratio, quia talia signa lætitiæ sunt Reipublicæ moraliter necessaria: et ideo permittuntur ex consuetudine. Nam ad hæc omnia, ut notat *Viva*, sufficit probabilis necessitas, aut probabilis consuetudo. Sic pariter permittit *Mazz. d. c. 2.* conficere, theatra, vestes famulorum, etc. causa nuptiarum, si pridie perfici nequiverint.

305. — « Septima, excusat item, saltem à gravi peccato, » *parvitas* operis, seu temporis. Unde grave non videtur una » hora laborare, ut habet *Suar. l. 2. de fest. c. 32.* maxime, ut » notat *Laym*, si labor non sit nimis servilis, et fatigans corpus. » Imò durum videtur mortalis damnare, si quis duas aut tres » horas impendat. *V. Fill. tr. 29. c. 1. q. 1. n. 105.* »

Queritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Aliqui Canonistæ *ap. Suar.* ut aiunt *Salm. c. 1. n. 319.* ponunt pro materia gravi tertiam partem diei; sed hæc opinio communiter rejicitur. Alii contra nimis rigorosè ut *Azor. Bon. et Rag. ap. Croix n. 594.* ponunt unam horam, et hos impugnant *Suar. et Pal.* maxime, ut notat *Bus. cum Laym.* si labor non sit nimis fatigans. Alii ponunt pro materia gravi duas horas, ut *Ronc. c. 3. q. 5. R. 5. cum Sanch. Trull. et Salm. c. 1. n. 320. cum Pal. Elhel. n. 395. Holt. n. 545.* Et hanc *Spor. ac Mazz. cum March.* vocant communem sententiam. Idem sentit *Henno ap. Tour. p. 350.* si labor sit valde servilis; ut cædere lapides, fodere terram, etc. In aliis autem requirit tres horas. Alii verò genericè loquendo, requirunt ad materiam gravem (et non improbabiliter) duas saltem, et aliquantulum plus, quàm duas horas, ut *Viva cum comm. ut asserit, et Dian. Gran. Henr. Bassæus, Leand. Vall. Ills. ap. Salm. n. 319. in fin. et ap. Croix. d. l. cum Tamb. cap. 3. §. 2. n. 1.* qui dicit, esse hanc sententiam nostra ætate jam receptam. Alii ut *March. et Gob. ap. Croix ib.* requirunt tres horas; quod *Viva et Mazzott.* etiam admittunt si aliqualis necessitas, vel alia causa concurreret, per se sola non sufficiens ad excusandum. *Bus.* pariter cum *Fill.* ait durum esse damnare peccati mortalis laborem duarum, vel trium horarum. Consentit *Croix lib. p. 1. n. 564.* et concludit, quòd communior, et probabilior nunc sit sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multum ultra duas horas, putà duas horas cum dimidia.

306. — Queritur 2. an peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam, *Coninch. in Clypeo tom. 3. art. 5.* affirmat, et pariter non negat *Arsdek,* cuius opinionem dicit probabiliorè *Croix c. 581.* casu, quo dominus mandat, ut laborent successivè; nam, si eodem tempore, consentiunt omnes cum *Sanch. Bon. Trull. etc. ibid. n. 580.* non esse mortale. Cæteram probabilior et longè communior est sententia quòd in utroque casu non est mortale, ut *Viva art. 2. n. 11. cum Bon. Sanch. Dec. l. 1. c. 4. n. 12. Ronc. c. 3. q. 5. in fine. et Salm. c. 1. n. 324. cum Trull. Dian. Pasq.* Ratio, quia opera famulorum non uniantur in unum: nequit autem dominus peccare magis,

quàm ipsi famuli, qui tantum leviter in hoc peccarent, cum leviter tantum unusquisque deficeret ab obligatione vacandi Deo. Secus certò esset, si dominus uni famulo mandaret ut pluries laboraret in die festo usque ad materiam gravem.

307. — « In forensibus autem, et judicialibus materiæ quantatem non ex quantitate temporis, sed qualitate operis desumendam, monet *Escob. E. 3. c. 3. n. 14. ex Palao lib. 1. tract. 9. d. 2. p. 3. n. 4.* Sic grave peccatum esse asserit venditionem rei magni momenti, cum magna solemnitate, licet brevi tempore fieret. Quod intellige (secundum prædicta) nisi consuetudo, vel necessitas excuset. » (*Vide dicta n. 286. in fine.*) »

DUBIUM III.

Quæ opera diebus Festis præcipiantur.

308. Quomodo præcipiatur Diebus Festis auditio Concionis, et Missæ? Et Parochis concionari? Remissive *ad n. 269. — 509.* An satisfaciatur recitans sub Missa Officium, etc. An inserviens Missæ? — 310. Quænam ommissio sit gravis in audiendo Sacro? — 311. An liceat audire successivè duas Missas dimidias? — 312. E quo loco possit audiri Missa? — 313. An in audienda Missa requiratur attentio interna? — 314. An satisfaciatur confitens peccata tempore Missæ? — 315. An extasim patiens? — 316. An dormitans? — 317. An confabulans, se vertens, aut calcans, aut deambulans, aut colligens eleemosynas, canens, etc? — 318. In qua Ecclesia audienda sit Missa? — 319. Quinam satisfaciatur audiendo Missam in Oratoris privatis? An satisfaciatur audientes in littore, aut Castris?

308. — « RESP. præcipitur. 1. Auditio concionis, non tamen sub mortali, nisi quatenus, quisque tenetur discere necessaria ad salutem. *V. Trid. sess. 24. cap. 4. de Reform. Fill. hic c. 8. Bon. t. 2. d. 5. qu. 1. p. 2. n. 27. Suar. etc. Dixi, nisi quatenus, etc.* quia homines rudiores, ignorantes præcipua Mystèria Fidei, ea præsertim, quæ sub gravi obligatione eos scire teneri dictum est supra *l. 2. tr. 1. c. 1.* tenentur lege caritatis (si alias ea commodè addiscere non possint) sub gravi peccato concioni, vel potius catechesi interesse. *Bon. d. 2. in præc. 3. n. 28.* addens, eo casu concionem etiam Missæ præferendam esse. *Trull. l. 3. c. 1. d. 4. n. 12. Fag. etc.* » (*Quando autem Episcopi teneantur concionem facere: Vide dicta n. 269. v. Hic obiter.*) » Præcipitur 2. speciali præcepto, obligante sub mortali, audire Missam, hoc est morali, et humana assistentia, sive præsentia eius interesse. Est communis ex *cap. omnes fideles, et ex c. Missas de consecrat. dist. 2.* contra *Ang. et Rosellam,* qui semel vel iterum negligere, dicunt esse veniale. » (*Est præterea damnata hæc propos. ab Innoc. XI propos. 52.*) » Obligat hoc præceptum omnibus festis omnes baptizatos usum rationis habentes: non autem infantes, amentes, vel catechumenos. Ratio primæ partis, est quia est universale. Ratio secundæ est quia assistentiam humanam habere non possunt. Ratio tertiæ est

264. — Quæritur 2. an hoc præcepto præcipiatur cultus Dei etiam interior? Affirmant *Scotus, Angel. et Tabien. apud Salm. dict. c. 1. n. 8.* unde dicunt, teneri Fideles ex hoc præcepto ad eliciendos actus caritatis, et contritionis; sic enim obtinetur animæ sanctificatio, quæ hoc præcepto iubetur. Sed communissimè negant *S. Antonin. p. 2. tit. 9. c. 7. §. 2. q. 4. a. 4. concl. 2. dub. 2. Sanch. Dec. l. 2. c. 35. n. 8. et Salm. ex n. 9. cum Coq. Fill. Bon. Sayr. etc. ex D. Thom. 2. 2. q. 122. c. 4.* ubi docet, quòd ad interiorem cultum non cogamur, sed moveamur à Spiritu Sancto: *Et ideo (ait) in tertio præcepto præcipitur exterior Dei cultus. Idemque docet Gatech. Rom. de 3. Præc. n. 1.* ubi *Hoc legis præcepto exterius ille cultus, qui Deo à nobis debetur, præscribitur.* Sacrificatio autem animæ est quidem finis præcepti, sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxta commune axioma Theologorum, utque docet idem *D. Th. 1. 2. q. 100. art. 9. in corp.* et expressius *ad 1. ubi: Non enim idem est finis præcepti, et id, de quo præceptum datur.*

Quæritur 3. an hoc præceptum sit affirmativum? aut negativum? Et respondetur, esse affirmativum, dum non obligat semper, et ad semper. *Suar. Sanch. Pal. Leand. Fag. cum. Salm. ibid. n. 25.* contra *Caj. et Fill. etc.* qui tuerent esse negativum, cum in eo nihil positivum judæis præcipiebatur; sed hoc negatur. Vide *Gatech. Rom. n. 11.*

265. — Quæritur 4. an observantia diei Dominici sit de jure naturali, sive Divino, vel tantum Ecclesiastico? Prima sententia asserit, eam esse de Divino; quia Dominicus dies successit loco Sabbati, quod jure Divino erat institutum ad Deum colendum. Ita *Abb. Ang. Panorm. apud Salm.* et his adhæret *Croix l. 3. p. 1. n. 691. cum Mur. et Spor.* qui dicunt excusatum in Festo à Missa, teneri in Dominica colere Deum saltem aliquo actu interno. Sed longè probabilior, et communis est secunda sententia, quòd sit de jure Ecclesiastico ex *Gatech. Rom. n. 19.* ubi: «Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei Sabbati cultus in Dominico cum transferatur diem.» Idem docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 3. ad 4.* «Observantia diei Dominicæ... succedit observantia Sabbati, non ex vi legis, sed ex constitutione Ecclesiæ.» Et ideo observantia Dominicæ ab Ecclesia mutari, et in ea dispensari potest; quævis in hoc dispensari non posset, ut nullus sit dies festivus cultui Divino specialiter deputatus, prout de facto Alexander III dispensavit in hoc, ut in Dominicis fiat piscatio alecium, uti habetur in *c. Libel de Feriis*, ubi sic dicit: «Licet tam veteris, quam novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit, et tam eum, quam dies Majestati altissimæ deputatos, necnon natalia Sanctorum Ecclesia decreverit observanda; Indulgemus, ut liceat diebus Dominicis, et aliis Festis (præterquam in solemnitatibus), si alicæ terræ se inclinaverint, earum captioni ingruente necessitate intendere.» Hanc sententiam tenent *Sotus. de Just. l. 2. quæst. 4. art. 4. ad 2. D. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. Nav. c. 13.*

n. 1. Azor. tom. 2. l. 1. c. 2. q. 2. Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 4. n. 8. Sanch. Cons. l. 5. cap. 2. Dub. 1. ex. n. 2. Elbel. n. 340. et Salm. c. 1. n. 38 communitè cum S. Th. loc. cit. mox supra n. 263. Fill. Caj. Bon. et cum aliis. Carden. in tr. 52. p. 2. n. 15. ac Bell. Sed urget magna oppositio, videlicet: Præceptum Sabbati erat certè naturale, et morale, nam ideo inter Decalogi præcepta numeratum fuit: Ergo Dominica, quæ Sabbato substituta fuit, etiam de jure naturali, sive Divino est. Respondetur, quòd, licet sit de jure Divino et naturali, ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultus, et dierum quibus conferendus erat, fuerit à Christo dispositioni Ecclesiæ relicta: ita ut posset tunc Papa decernere ut observantia Dominicæ duraret tantum per aliquas horas, et quòd licerent aliqua opera servilia, ut dicunt *Salm. dict. n. 38.* Et ideo præceptum hoc, quoad exhibitionem cultus, est quidem Divinum, sed, quoad determinationem cultus et temporis, est Ecclesiasticum. Vide *Salmant. dict. num. 38 et 39. et in fine Proamii ad 4. Præc.*

266. — Quæritur 5. an Episcopi possint pro suis Diocesisibus Festa indicere? Constat eos posse ex *c. Conquestus de Feriis*. Sed dubium est ex *Bulla Urb. VIII* ubi in Domino monentur Episcopi ut abstineant à Festis instituendis. Verum probabilius illa verba sunt potius movitiva, quam præceptiva. Vide *Salm. c. 1. n. 113 et 114.*

Dubium majus vertitur, an requiratur consensus Cleri, et populi? Affirmandum est cum *Azor. Covarr. Bonac. Trull. etc. Salm. ibid. n. 116. ex dict. cap. Conquestus de Fer.* Notandum tamen, quòd sufficiat, si Clerus, et Populus non contradicant. Notandum deinde, quòd, licet Episcopus, illis contradicentibus nequeat Festa indicere perpetua, possit tamen una, vel altera vice. Imò *Suar. Bonac. Trull. Pal. Barb. etc. ap. Salm. n. 117.* dicunt, sufficere ex consuetudine solum Cleri consensum; sed huic contradicunt *Salm. n. 118.* juxta jus antiquum. Notant tamen, quòd, attento jure novo ex *Bulla Urb. VIII Univerſa*, edita anno 1642, possint Episcopi sine consensu Populi et Cleri instituire Festa perpetua; Ita *Salm. n. 119 et 120. cum Bord.* Sed contradicit *Croix*, dicens non teneri Populum servare Festum indictum ab Episcopo sine ejus, vel Cleri consensu, cum *Barbos. Gav. Gob. etc. n. 619.* Et quidem probabilius, nam ex una parte certum est ex *dict. c. Conquestus*, non posse Episcopum sine consensu Cleri et Populi Festa indicere: ex altera autem parte in præfata Bulla (juxta verba ipsius relata apud *Salm.*) non aliud dicitur, nisi quòd Episcopi abstineant de facili Festa instituere: Unde non bene, saltem non satis deducitur hanc facultatem absolute Episcopis concedi.

Utrum autem Episcopi possint Festa instituere in honorem Sanctorum tantum beatorum? Affirmant *Suar. Trull. Fag. etc. apud Salm. n. 21.* Sed ipsi ut verius negant cum *Sanch. Barb. Vill. Dian. etc. n. 122.* Principes seculares etiam posse

indicere dies festos, saltem quoad abstinentiam à servilibus, dicunt *Sa. Syb. etc.* Sed negant commun. *Azor. Sanch. Fill. et plures alii cum Salm. n. 125.*

267. — Queritur 6. à quonam tempore incipiat obligatio diei festi? *Ang. Panorm. etc.* tenent, incipere à vespera ad vesperam. Probabilius verò incipit à media nocte ad aliam: talis enim est usus hodiernus Ecclesiæ Romanæ. Verum est tamen, quòd possint institui Festa usque ad meridiem, aut noctem. Ita *Nao. Suar. etc. cum Salm. n. 131. et Elbel de 3. Præc. n. 331.* Notandum autem, quòd si festum ob diem impeditum transferatur in aliam quoad Officium, non transferatur obligatio audiendi Sacrum, et abstinendi à servilibus. Est commune, vide *Salm. n. 133.* quia talis est communis praxis Ecclesiæ.

268. — Quer. 7. an hoc præceptum obliget sub gravi et ad quid obliget? Ad primum respondetur affirmativè, cum damnata fuerit ab Innoc. XI. propos. 52 dicens: « Præceptum servandi » Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit con- » temptus. » Ad secundum respondetur, quòd obliget ad audien- dum Sacrum ex c. *Vice illius, de Tregua, etc. Si quis, de Consecr. Dist. 1.* Et abstinendum à servilibus ex *Leo. 23. 7. et ex c. 1. Licet de Fer.* Et hoc non solum in Dominicis, sed etiam in aliis festis.

Hic opportunè advertendum, quòd ex Brevi edito die 22 Decemb. an. 1748 à nostro Pontif. Bened. XIV. pro Regnis utriusque Siciliæ permittantur opera servilia in Festis, exceptis » diebus Dominicis Paschatis Resurrectionis, et Pentecostes, et » aliis Dominicis per annum; nec non diebus Circumcisionis, » Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et Nativitatis Do- » mini; diebus Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Na- » tivitatis, et Conceptionis B. M. V. Immaculatæ; Festo SS. App. » Petri et Pauli, omnium Sanctorum, ac præcipui quorum- » cumque locorum Diocesium Patroni. » Pro aliis Festis præ- » cipitur tantum auditio Sacri.

269. — Utrum autem sit obligatio etiam audiendi concionem? Sic videtur præcipi in c. *Sacerdotes. Dist. 1. de Consecr.* Sed respondetur negativè cum *Bus. infra 308 et n. 323. ac Salm. tr. 23. c. 1. n. 141.* Explicat autem *Glossa* textum cit. loqui tantum de contemnentibus concionem. Et notat *Suar. t. 1. de Relig. l. 2. c. 16. n. 8.* nil aliud ibi præcipi, quam ut Episcopi, et Parochi diebus Dominicis, et Solemnioribus per se, aut per alios idoneos concionem faciant, et in Adventu et Quadragesima saltem tribus diebus in hebdomada prædicent, si ita oportere duxerint. Ex quibus verbis non imponitur alia obligatio, quam Episcopis et Parochis prædicandi. Hic obiter advertendum, quòd in *Trid. sess. 5. c. 2. de Ref.* præcipiatur tam Episcopis, quam Parochis obligatio concionandi suis Populis in Dominicis, et Festis solemnibus his verbis: « Omnes Episcopos... et Prælatos teneri per » seipsos, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum (vel » per idoneos, si impediti fuerint) ». Si quis autem hoc adim-

» plere contempserit, districtæ subiaceat ultioni. Archipresby- » teri quoque, Plebani, et quicumque curam Animarum obtinent, » per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus » saltem Dominicis et Festis solemnibus plebes sibi commissas » pro sua, et eorum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo » ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, amnan- » tiandoque eis cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ » eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat. » Idem præ- » ceptum renovatur Episcopis in eodem Concil. sess. 24. c. 4. Hinc non dubito cum *Salm. de 3. Præc. c. 1. n. 143 et 144. et Barb. quin prædictum præceptum obliget tam Episcopos, quam Parochos graviter, et absolutè. Nec obstat id, quòd sentit Suar. apud Bon. D. 5. qu. n. p. 2. in fin. nempe, quòd hoc præceptum non obliget tam rigorosè, ita ut graviter peccent Parochi, qui interdum, vel sæpius omittunt concionari: id opinatur Suar. tam ex consuetudine sic legem interpretante, quam ex ipso Concilio, ubi in dict. c. 4. sess. 24. cum agitur de hac obligatione Episcoporum, dicitur *si ita oportere duxerint*; Et huic interpretationi adhærent *Bonac. l. c. et Pal. tr. 9. D. 9. p. 4. n. 5.* Sed bene respondent *Salm. l. c. n. 143.* quòd conditio illa referatur ad tempus tantum Adventus, et Quadragesimæ, ut patet revera ex contextu Concilii, sed non ad alia anni tempora. Communiter tamen DD. in tali præcepto admittunt parvam materiam; *Ronc. de 5. Præc. c. 5. p. 6.* vult parvam materiam esse tantum duodecimam partem concionum intra annum: Sed hoc videtur nimis rigidum. *Salm. autem n. 145.* rationabiliter asserunt, non excusari à culpa gravi Parochos sæpius prædicationem omittentes, quo videntur *Salm.* excusare Parochos interdum omittentes. Hinc non improbabilius videntur tenere *Bon. et Pall. ll. cc.* non peccare graviter Parochos, qui interdum concionari omittunt; secus verò, ut aiunt, si omittant per unum integrum mensem continuum, aut per tres menses discontinuos in anno. Tantò Magis, quia in *Trid. d. s. 5. c. 2. in fine* dicitur, quòd, si ab Episcopo ipsi Parochi « moniti, trium mensium spatio muneri suo defuerint, » per censuras etc. cogantur, ut officium suum impleant. » Ex quo videtur, in hac materia ejus parvitatem majorem latitudinem habere. Notant demum *Salm. d. n. 145.* bene posse Parochos conciones omittere ut postea opportunius suppleant. Episcopi autem rarius quidem, quam Parochi, tenentur conciones facere.*

270. — Quer. 8. quinam teneantur observare Festa? Respondetur, omnes Fideles rationis compotes, id est circa finem septennii. Ita ex communi *Croix l. 3. p. 1. et n. 615. et Salm. c. 1. n. 151.* contra alios, quorum opiniones passim rejiciuntur. Hinc pueri, qui ante septennium certò pervenerint ad usum rationis, tenentur, ut censent probabilius *Suar. 3. p. t. 3. D. 82. sect. 4. in fine. Nao. c. 21. n. 7. Azor. t. 1. l. 7. c. 2. qu. 1 et Salm. c. 1. n. 152. cum Fagund. ac Dian. p. 10. tr. 12. R. 37.* qui hanc sententiam probabiliorē vocant (contra verò non te-

nentur, si post septennium adhuc usu rationis carerent.) Ratio, quia lex ista obligat omnes, qui ad annos discretionis perveniunt. Sed non immeritò sententiam oppositam probabilem putant *Elbel de Leg. n. 369. Dian. l. c. cum Trull. Rocafull. et Pasqualig. ac Croix l. 1. n. 676. cum Burg. Illung. et Jo. Sanch. Zachar. l. 3. p. 1. n. 615.* nempe, pueros ante septennium, etiamsi usum rationis acquisierint, non teneri ad leges positivas, quia istæ non obligant, nisi secundum communiter contingentia, ut habetur in *l. Nam ad ea ff. de Leg. ubi: Nam ad ea potius debet aptari jus, quæ frequenter et faciliè, quàm quæ perrarò eveniunt;* hæc etiam ratione *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 2.* excusat à jejuniis juvenes ante 21 annum, etiamsi aliquis non indigeret frequenti cibo: « Quia (ut ait) Legislator attendit id quod communiter et in pluribus accidit. » Idem autem dicunt *Sanctius, Dian. et Burgh. apud Croix l. 6. p. 2. n. 2026.* de præcepto annuæ Confessionis; sed tenendum cum *Pal. de Sacr. Pœn. p. 20. §. 2. n. 2.* qui dicit, esse communem sententiam cum *Sylo. Suar. Con. Nav. Laym. Vasq. Bon. etc.* bene obligari ad Confessionem pueros, conscientiam peccati mortalis habentes, dum ex *c. Omnis utriusque sexus, de Pœn. et rem.* præcipitur, quod omnis fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur ad annuam Confessionem. *Ad annos discretionis, bene explicat Glossa, id est, cum est doli capax.* Post septennium verò, in dubio rationis adeptæ pueri certè tenentur ad omnes leges, quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione, ut *Elbel. ib. et Sanch. Bon. Dian. etc. ap. Salm. d. n. 151.* Qui autem simul esset cæcus, mutus, et surdus, non teneretur adesse Missæ, quia non posset præstare moralem assistentiam; secus, si tantum sit cæcus, vel surdus *Croix l. 3. p. 1. n. 616.* An teneantur peregrini ad observanda Festa? Vide dicta supra *l. 1. n. 156.* et dicenda hoc *l. 3. n. 332. in fin. v. An autem.*

271. — An autem liceat in Festis injungere opera servilia infidelibus? Negat *Fernand. ap. Tamb. c. 3. §. 1. n. 17.* Sed affirmant *ib. Dian. Merolla, Laym. l. 1. t. 4. c. 9. n. 3. Croix l. 1. n. 579. cum Vioa, Tamb. et Elbel n. 410.* meritò putant non improbabile: cum *Laym.* permittat injungi perpetuo amentibus servilia, utrique enim sunt extra legem, dum Apostolus nos instruit, quod *Ecclesia non judicat de iis, qui foris sunt, 1. Cor. 5.*

DUBIUM I.

Quæ opera tum hoc præcepto, tum ab Ecclesia prohibeantur?

272. Quæ sint opera servilia? — 275. An sit duplex peccatum peccare in die festo? — 274. Quæ opera non sint servilia? — 275. An itinerari? — 276. An ducere currus vel jumenta onusta? — 277. An molere? — 278. An docere, scribere, canere etc., etiamsi fiant ob lu-

crum? — 279. An transcribere? — 280. An pingere? — 281. An delineare, retrahere, et an sculpere? — 282. An liceat Typographis componere? et an distillare? — 285. An venari, et piscari? — 284. Quæ sint opera forensia vetita in Festis? — 285. An liceant venditiones, et contractus? — 286. An liceant nundinæ, et mercatus? — 287. An liceat excommunicare, conficere Testamenta, et similia?

272. — « RESP. 1. Die festo prohibentur omnia opera servilia, hoc est, quæ et versantur circa materiam externam, et vel mechanica, et illiberalia sunt, v. gr. suere, fabricare; vel requirunt tantum laborem corporis, et ab operariis tantum, et servis fieri solent. Ita DD. communiter. Vide *Laym. l. 4. tr. 6. c. 2. Suar. Fill. etc. ex S. Th. loc. cit.* »

Prænotandum, triplex genus operum dari communiter ab AA. Alia sunt opera corporis, quæ per corpus exercentur, et ordinantur immediatè ad utilitatem corporis, ut fodere, suere etc. Et hæc dicuntur *Servilia*, quia à servis fieri solent. Hinc definitur opus servile ab *Ills. apud Croix l. 3. p. n. 284.* « Actio, quæ immediatè in utilitatem corporis potius, quàm animi viribus efficitur. » Alia sunt opera *Anima*, quæ ab anima præcipuè procedunt, et ad animum excolendum spectant, ut legere, docere, canere, organa pulsare. Et hæc dicuntur *Liberalia*, quia à liberis exercentur. Alia denique sunt *Media*, seu *Communia*, quæ à liberis et servis promiscuè exercentur, ut iter facere, venari, etc. Ita *Laym. tract. 7. c. 1. n. 1. Bon. Dub. 5. q. un. p. 2. n. 6. Anaclæt. Vioa, etc.*

273. — Queritur hic, an peccent contra hoc præceptum, qui peccant die festo? Affirmant *Bon. S. Antonin. Med. etc. ap. Salm. de 3. præc. c. 1. n. 224.* quia, ut dicunt, peccatum opponitur cultui Divino, qui in Festo præcipitur; sed probabilior, et longè communior est contraria sententia *Nav. c. 6. n. 9. Suar. t. 1. de Rel. l. 2. c. 18. n. 3. Lug. de pœnit. D. 16. n. 116. et Salm. ex n. 225. cum Caj. Sot. Sylo. Sanch. Bon. Pal. Med. Trull. etc. et D. Thom. qui in 3. D. 39. quæst. 5. art. 5. q. 2. ad 2. Glossæ, dicenti in c. 13. Lucæ, quod lex prohibet in Sabbato, non hominem curare, sed servilia opera facere, id est peccatis gravari, sic respondet: « Opera servilia mysticè intelliguntur peccata, » sed ad litteram dicuntur, ad quorum exercitium servos deputatos habemus. » Nec obstat illud quod S. Doctor ait 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3. ubi dicit: « Magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quàm qui aliud corporale opus licitum facit. Nam hoc intelligit de fine præcepti, non autem de præcepti obligatione; finis verò præcepti non cadit sub præcepto, ut dictum est n. 264. ex eodem dno Thoma. »*

274. — « 1. Impertinens est ad rationem operis servilis, » utrùm fiat ex lucro, an ex recreatione: an ex hac, an ista intentione, pia, vana, et turpi, *Cajet. Suar. Laym. loc. cit. etc.* » contra *Sylo.* et Canonistas.

» 2. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione, et

» labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, etc. quia
» nihil horum mutat naturam operis.

» 3. Servile non est, ideoque nec prohibitum, in festo ludere,
» choreas ducere, instrumenta musica pulsare, iter facere pedi-
» bus, equo, curru, vel navi: unde etiam ad hæc necessaria
» sunt licita. *Nav. c. 13. Tolet. et Laym. Suar. de fest. c. 27.* »

275. — Utrum sit licitum in die festo itinerari pedibus, equo,
vel curru? Negat *Abul. Caj. Sylo. etc.* At affirmandum est ex
communi cum *Bus. Vioa de 3. Præc. q. 9. n. 8. Elbel. n. 404. et*
Salm. c. 2. n. 247. Et sententia opposita nunc relinquenda est,
ut antiquata, bene ait *Ronc. c. 3. q. 4.*

Utrum autem sit licitum uti lectica ab hominibus portata?
Negat *Croix l. 3. p. 1. n. 577.* Affirmat *Tamb. cum Ills.* Sed in
hoc dico attendendam esse consuetudinem locorum, quæ jam
viget in urbe Neapolis, et excusat à culpa, ut bene advertit
Mazzotta de 3. Præcept. cap. 1. §. 1.

276. — « 4. Nec servile est, ducere jumenta sine onere, cum
» id sit iter facere, ut ait *Fill. hic c. 9. n. 170.* Ducere autem
» jumenta, currus, vel navigium onustam mercibus, est servile
» *Suar. loc. cit. Fill. loc. cit.* Si tamen ante festum talia itinera
» incepta sint, continuatio eorum permittitur, vel ob publicam
» utilitatem, vel ob damnum quod aliàs sequeretur. »

Quæstio gravis est, an liceat ducere currus, vel jumenta onusta
die festo? Triplex est sententia *Prima* tenet hoc esse per se
opus servile, præciso labore. Ita cum *Bus. Bon. Disp. 5. q. un.*
p. 2. n. 25. cum Reg. et S. Anton. Nav. Caj. et Sylo. ap. Salm.
c. 1. n. 246. Secunda sententia tenet, hoc non licere sub gravi,
non autem per se sed ratione laboris, si is esset gravis in imponendis
aut levandis oneribus: secus, si labor esset modicus. Ita
Croix l. 3. p. 1. n. 578. Tamb. Dec. l. 4. c. 3. §. 1. n. 22. cum
Dian. Sanch. Cons. l. 5. c. 2. d. 7. n. 10. Pal. ap. Salm. c. 1.
n. 249. in fin. Elbel de 3. Præcept. n. 404. Tertia sententia
probabilior, saltem hodie, quam tenent *Vioa q. 9. art. 1. n. 9.*
Ronc. c. 3. q. 4. Salm. c. 1. n. 250. cum aliis, censet omnino
licitum esse, non solum iter inceptum continuare, sed etiam
inchoare. Ratio, quia in tali labore muliones non insumunt tem-
pus notabile: Et si aliquando sit notabile, excusatur vel ob
evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel
denique quia adest universalis consuetudo quam adesse merito
aserit *Mazz. t. 1. p. 405.* Idemque ait de nautis *p. 409.*

277. — An autem liceat in Festis molere: Concedit *Sanchez*
Conc. lib. 5. cap. 2. d. 13. si sit mola, quæ agitur aqua, vel
vento; non autem, si agatur bestiis, et in qua requiritur ma-
gnus labor, et occupatio. Ex qua doctrina satis probabiliter in-
ferunt *Tamb. n. 14. et Croix n. 578.* quòd, quando cooperatio,
et applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem
graviter, etiam cum bestiis molere.

An autem liceat Ferrariis equos iter agentium ferrare. Vide
Dub. sec. II. n. 300.

278. — « 5. Item nec servile est, sive gratis, sive pro pretio
» docere, studere, scribere, transcribere, et secundum quos-
» dam, ut *Medin. Lopez, et Armillam,* quorum sententiam
» probabilem putat *Laym. contra Fill. Azor.* et alios multos,
» pingere etiam coloribus (nam de rudibus lineamentis plerique
» concedunt); terere tamen colores, et non pingere, sed tinge-
» re, ut verbi gratia colorare asseres, vel pannos, dealbare pa-
» rietes, illiberale est. »

Hic plura sunt distinguenda:

Quær. 1. an docere, scribere, ludere, canere etc. sint *seroilia*,
si fiant ob lucrum? Affirmant *Abul. Azor. Tabien. etc. ap. Salm.*
c. 1. n. 263. quia, licet tales actiones sint liberales, ex lucro
tamen fiunt serviles. Sed tenendum est oppositum ex *S. Th. 2. 2.*
q. 122. art. 4. ad 3. cum Sot. Nav. Suar. et Salm. n. 264. Ratio,
quia intentio operantis non potest opus mutare.

279. — Quær. 2. an transcribere sit opus servile? Affirmant
Caj. Nav. Sanch. Sylo. etc. apud Salm. c. 1. n. 268. quia trans-
cribere, dicunt, non est opus mentis, cum multi transcribant
etiam quod non intelligunt, sed negant communissimè, et pro-
babilius *Elbel. n. 399. Ronc. c. 3. q. 4. Resp. 1. Salm. c. 1.*
n. 279. cum Suar. Sa, Trull. Bon. et Vioa Q. 9. Art. 1. n. 3.
cum Pal. et communi, quia transcribere, sicut scribere, ordina-
tur ad mentem instruendam: Et ideo *Elbel. n. 400. Vioa ib.*
notat ex *Tamb.* licere etiam transcribere notas musicas, et ratio-
nes, et etiam characteres componere, ut *Laym. cum Dian.*
Bus. n. 282. seq. Mazz. et Elbel. n. 401. cum Spor. Tamb. Mayr.
et pluribus contra Pal.

280. — Quær. 3. an pingere sit opus servile? *Prima senten-*
tia negat cum *Lopez. Med. Aug. Sylo. Sayr. Armilla. Rosell.*
Barb. apud Salm. c. 1. n. 237. et apud Bus. et Laym. Ratio,
quia, ut dicunt, tale opus propriè servile non est, sed potius liberale,
prout simillimum ac scribere. Saltem non esse servile, si fiat
recreationis causa, admittunt *Azor. Reg. Fill. etc. apud Bon.*
Disp. 5. q. un. p. 2. num. 25. Hanc sententiam *Spor. n. 45.*
vocat probabilissimam. *Secunda* tamen communior sententia
tenet; pingere esse opus servile, quia non potest dici actio libe-
ralis, cum non tendat ad mentem instruendam, ut tendit scrip-
tura, sed solum ad assimilandas imagines rerum. Deinde, quia
pingere simillimum est ac sculperere, et acu depingere, quæ ex
communi sunt *servilia.* Ita *Salm. n. 238. cum Caj. Suar. Pal.*
Sanch. et aliis.

His tamen non obstantibus, *Laym. tract. 7. c. 2. n. 3. Vioa*
q. 6. A. 2. n. 4. Elbel. n. 395. Holzm. n. 541. Ronc. ib. q. 4.
Anacl. tr. 10. q. 2. Tamb. l. 4. c. 3. §. 1. n. 8. cum Sa, Pelliz,
et Pal. admittunt, primam sententiam esse probabilem, modo
id fiat sine magno apparatu, scilicet colores miscendo, tabulas
dolando, etc. Ratio, quia pingere, licet requirat operationem
materialelem, non videtur tamen propriè posse dici actio servilis,
imò potius dicenda videtur liberalis: nam, sicut scriptura expri-

mit conceptus internos, ita pictura exprimit imagines rerum, ut dicunt *Castr. Tamb. et Viva*; vel, ut ait *Laym.* videtur pingere esse actio liberalis, quatenus tendit ad animum recreandum. Negari non potest, prædictam opinionem satis esse probabilem, ut rectè dicit *Mazzotta*: nam, etsi non constaret, quòd pingere sit opus liberale, nec etiam constat esse servile; quod utique constandum fore videtur, ut posset dici prohibitum. Probabilius enim videtur esse actio, saltem *media*, et *communis* servis et liberis, dum sæpe communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc operationem pingendi addiscere, et exercere; opera enim *in quantum* (loquitur *S. Th. 2. 2. q. 122. art. 4. ad. 3.*) sunt *communia seroïs, et liberis, seroïlia non dicuntur.* Saltem, ut dicit *Ronc. in Reg. Prax.* non sunt dimittendi sine absolutione, qui hanc opinionem, ut probabilem sequuntur.

281. — Communiter autem admittunt *Sporer tr. 3. in Dec. c. 4. Fel. Pot. n. 2033. Mazz. et alii apud Tamb. et Viva*, non esse opus servile delineare, retrahere imagines vel exemplaria acu, ut solent fœminæ: hæc enim (ait *Tamb.*) magis referuntur ad exercendum ingenium, quàm ad operandum. Excusant etiam *Az. Fill. Sylo. et Aug. apud Bon. ib. n. 25. in fine* puellas acu pingentes, ut addiscant, cum *Pal. Sa. March. apud Bus hïc n. 283. in fin.*

Ars tamen sculptoria communiter, saltem in æstimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. Vide *Tamb. cum Pal. ibid. n. 10.*

282. — « 6. Videntur etiam excusari posse in Typographiis litterarum collocatores, quando post Divina collocant neglectum pensum, ut habet *Laym. hïc.* Imprimere tamen servile habetur. *Escob. D. 5. c. 4. Suar. Laym. etc.*

« 7. Excusatur etiam *Fill. hïc n. 169.* distillationem, quæ sine corporis fatigatione potius ad experientiam, et peritiam fit, quàm ex officio et arte. * (Admittit eam *Croix n. 578.* si parva sit applicatio. An autem ob eandem rationem liceat emundare triticum manibus? *Tamb. §. 1. in fin. in dubium* revocat. Cæterum *P. Michael apud Elbel n. 408.* permittit ad vitandum otium leves labores, ut decerpere rosas, decorticare poma, etc. Sed in his potius dicendum puto, quòd requiratur majus temporis spatium ad materiam gravem.)

285. — « 8. Servile aliqui non putant (alii contrarium tenent, et excusant per consuetudinem, ad otium, aliaque pejora vitanda) venari. *Granat. 2. 2. c. 3. t. 12. art. 4. sect. 7. n. 65.* aucupari, militare, gladiari, piscari (saltem in fluminibus recreationis gratia) et similia: piscatio tamen moderata esse debet. Vide *Laym. et Fill. tr. 27. c. 9. q. 12. Bon. d. 5. q. 1. p. 2. n. 23. Escob. qui docet laboriosam esse, et ex officio non licere.* Similiter quidam excusant puellas ad otium vitandum acu pingentes *Arm. Azor. Pal. Sa, Marcant. Vide Dian. p. 5. t. 6. R. 15. et p. 4. tr. 4. R. 64.* »

Queritur, an venatio, aucupatio, et piscatio sint opera vetita diebus Festis? Adest duplex sententia. *Prima* affirmat, quia

dicunt esse opera servilia, maxime si fiant ob quæstum, ut *Sylo. Angel. Corell. etc. apud Salm. c. 1. n. 41. Secunda* tamen sententia probabilior, et communior negat esse prohibita, etsi fiant causa lucri: vel quia non sunt opera servilia, ut tenent *Laym. c. 2. n. 4. Elbel. n. 402. Sanch. Cons. l. 5. c. 2. D. 14 et 15. Naar. Med. Granad. Rod. Lop.* Vel quia saltem excusantur à consuetudine, ut rectè tenent *Holzm. n. 542. Viva art. 1. n. 15. cum Pal. Sanch. Trull. Fill. Leand. etc.* modò, intellige, hæc fiant sine magno labore, aliàs frustra videretur Pontifex dispensasse in piscatione halecum in *c. 3. de Feriis.*

284. — « Resp. 2. Prohibentur præterea quædam opera non servilia, quæ dicuntur forensia, ut sunt mercatus, placitum, judicium ad mortem, vel pœnam, et strepitus omnis judicialis, id est actiones, quæ ad decisionem causarum, tam civilium, quàm criminalium, tam Secularium, quàm Ecclesiasticarum spectant. Ita *commun. DD. ex c. 2. de Feriis.* »

Unde resolves:

« 1. Die Festo non licet citare, adducere testes, id est, exigere juramentum judiciale, proferre, aut exequi sententiam, quæ, si feratur, est irrita. Vide *Laym. l. 4. t. 7. c. 2. n. 7.* »

Prohibetur in Festis præstare juramentum judiciale pro rebus temporalibus, ut *S. Th. 2. 2. q. 89. art. 10.* Sed licitum est præstare juramentum Inquisitoribus, et etiam juramenta, quibus confirmantur contractus promissi in die festo. *Viva art. 2. n. 15.* Prohibentur etiam formatio processûs, citatio partis, et sententiæ prolatio, sive executio; nisi aliter requiratur necessitas, aut pietas, *ex c. ult. de Feriis.*

285. — « 2. Nec licet emere, et vendere res non necessarias, negotiari publicè, vel privatim, inire contractus emptionis, locationis, permutationis, etc. (nisi ex consuetudine, vel aliis justis causis excusentur) quia intelliguntur nomine mercatûs, qui prohibitus est *c. 1. de feriis*, ut docent *Bon. ex Suar. c. 13. Fill. t. 27. c. 10. q. 2. n. 180.* * (Vide *n. seq. v. An autem.*) »

286. — Nundinæ universales ex consuetudine jam permittuntur, et alicubi etiam nundinæ particulares in quavis hebdomada, ut *Vio. q. 9. art. 2. n. 2. cum Pal. et Salm. c. 1. n. 276 et 278. et ibid. Sanch. Caj. Sot. etc. Croix n. 606.* qui cum *Pal. et Tamb. dicit*, quòd ex consuetudine nunc videtur omnino licitus esse mercatus. Emptiones autem mercatus certè sunt vetitæ à jure Canonico, ut ait *Sanch. D. 25. n. 3. etc. ap. Salm. n. 279.* At ubi est contraria consuetudo, excusantur: *Sanchez et Vio. ib.* consuetudo enim (ait *Mazz. §. 2.*) in hoc magna ex parte legem abrogavit. Hinc notant *Salm.* permitti in Festis vendere poculenta, et esculenta, etsi ad gulositatem, cum *Caj. Sanch. Nao. et Bus. D. 2. juxta Decr. Sacr. Cong. Rituum ap. Salm. n. 286.* Item vendere calceos, candelas, et similia, quorum pretium jam æstimatum sit. Item vendere domum, equum, merces, etiam præsentis, et quamvis in hoc multum tempus impendatur; tum quia